

Bodelning och betänketid – en effektivare process

*Betänkande av Utredningen om
stärkt skydd för den som vill separera*

Stockholm 2025

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2025:121

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Åtta45

Tryck och remisshantering: Åtta45, Stockholm 2025

ISBN 978-91-525-1437-5 (tryck)

ISBN 978-91-525-1438-2 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 7 november 2024 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över reglerna om bodelningsprocessen och om betänketid i äktenskapsbalken. Syftet var att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld.

Justitierådet Margareta Brattström förordnades till särskild utredare från och med den 1 januari 2025.

Som sakkunnig i utredningen förordnades från och med den 24 januari 2025 kanslirådet Lina Lundgren (Justitiedepartementet, enheten för familjerätt och allmän förmögenhetsrätt). Som experter i utredningen förordnades från och med nämnda datum Hugo Fridén (jur. dr, universitetslektor vid Uppsala universitet), Anna Hansson (senior jurist vid Familjens Jurist), Hanna Hansson (utvecklingsledare vid Länsstyrelsen Skåne), Kristin Nordansjö (rådman vid Stockholms tingsrätt), Johan Schöldt (advokat vid Advokatfirman Schöldt AB) och Åsa Witkowski (sakkunnig vid Unizon).

Hovrättsassessorn Mattias Sköld har varit utredningens sekreterare från och med den 1 januari 2025.

Under mars 2025 har doktoranden Lisa Nordlund varit anställd som biträdande sekreterare.

Utredningsarbetet har bedrivits i nära samarbete med utredningens sakkunniga och experter. De har ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Skilda uppfattningar i enskildheter och beträffande formuleringar har förekommit utan att detta har behövt komma till särskilt uttryck i betänkandet.

Utredningen har antagit namnet Utredningen om stärkt skydd för den som vill separera (Ju 2024:14). Utredningen överlämnar härmed betänkandet *Bodelning och betänketid – en effektivare process*, SOU 2025:121. Uppdraget är med detta slutfört.

Stockholm i januari 2026

Margareta Brattström

Mattias Sköld

Innehåll

Sammanfattning	21
1 Författningsförslag.....	39
1.1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	39
1.2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	57
1.3 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken.....	58
1.4 Förslag till lag om ändring i jordabalken	59
1.5 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken	62
1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:206) om viten	64
1.7 Förslag till lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614).....	65
1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument	66
1.9 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)	67
1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:46) om värdepappersfonder	68
1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse.....	69
1.12 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden.....	70
1.13 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	71

1.14	Förslag till lag om ändring i delgivningslagen (2010:1932)	73
1.15	Förslag till lag om ändring i lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder.....	75
2	Utredningens uppdrag och arbete	77
2.1	Uppdraget	77
2.2	Avgränsningar och frågor för framtiden	79
2.3	Utredningsarbetet	79
2.4	Betänkandets disposition	81
2.5	Om olika begrepp i betänkandet	82
3	Introduktion till reglerna om äktenskapsskillnad och bodelning.....	85
3.1	Inledning	85
3.2	Om äktenskapsskillnad och betänketid	86
3.2.1	Historik	86
3.2.2	Gällande rätt i Sverige	89
3.2.3	Gällande rätt i övriga nordiska länder	93
3.2.4	Statistik och forskning.....	99
3.3	Bodelning	102
3.3.1	Inledning.....	102
3.3.2	Makars egendom och underhållsskyldighet	103
3.3.3	När ska bodelning genomföras?.....	108
3.3.4	Vad ska ingå i bodelning?	110
3.3.5	Redovisningsplikt och rådhetsinskränkningar	111
3.3.6	Andelsberäkning och lottläggning	112
3.3.7	Jämkning.....	114
3.3.8	Om bodelningsförrättare.....	116
3.3.9	Bodelningsreglerna i sambolagen	118
3.3.10	Gällande rätt i övriga nordiska länder	120

4	Om ekonomiskt våld	123
4.1	Inledning.....	123
4.2	Ekonomiskt våld	124
4.3	Uppbrott och eftervåld.....	126
4.4	Utsatthet för våld i nära relationer	127
4.5	Utsatthet för ekonomiskt våld och eftervåld	128
4.6	Ekonomisk (o)jämsliddhet.....	129
4.7	Statens arbete mot ekonomiskt våld.....	130
4.8	Kvinnokonventionen	132
4.9	Istanbulkonventionen.....	133
5	Utredningens möten med olika aktörer	135
5.1	Inledning.....	135
5.2	Intresseorganisationer och andra aktörer.....	135
5.2.1	Om bodelning.....	136
5.2.2	Om betänketid.....	138
5.3	Advokater och andra jurister.....	139
5.4	Genomförd undersökning under Advokatdagarna.....	143
5.5	Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring.....	143
6	Utökade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid	147
6.1	Inledning.....	147
6.2	Följdfrågor till äktenskapsskillnad.....	148
6.2.1	Inledning	148
6.2.2	Underhåll till make.....	149
6.2.3	Bodelning	150
6.2.4	Kvarsittanderätt	151
6.2.5	Besöks- och kontaktförbud	152
6.2.6	Vårdnad, boende och umgänge.....	154
6.2.7	Underhåll till barn	155

6.2.8	Andra följder av att betänketid löper, särskilt vid våld i äktenskapet	156
6.3	Argument för och emot betänketid	157
6.3.1	Fördelar med betänketid.....	158
6.3.2	Nackdelar med betänketid.....	159
6.3.3	Särskilt om kravet på betänketid när någon av makarna bor med eget barn.....	161
6.4	Överväganden och förslag i sammanfattning	162
6.5	Ingen betänketid trots att en av makarna motsätter sig äktenskapsskillnad	163
6.6	Betänketid när make bor tillsammans med ett eget barn ...	165
6.7	Betänketid när makarna är överens om sådan.....	166
6.8	Begäran om fullföljd ska inte krävas.....	167
6.9	Inget undantag från kravet på betänketid när våld förekommit i äktenskapet	169
6.9.1	Inledande överväganden	169
6.9.2	Konsekvenserna av att betänketid löper är inte enbart negativa för en våldsutsatt make.....	170
6.9.3	En undantagsregel är svår att förena med principen att skälen för äktenskapsskillnad inte ska prövas	171
6.9.4	Betydelsen i övrigt av tankesättet att en make har skuld till skilsmässan	174
6.9.5	Svårigheter med utformningen och tillämpningen av en undantagsregel	174
6.9.6	Sammantagen bedömning.....	176
6.9.7	Hur en undantagsregel skulle kunna utformas ...	176
7	Bodelning måste begäras senast tio år efter äktenskapsskillnad	179
7.1	Utredningsuppdraget	179
7.2	Gällande rätt	179
7.3	Redovisning av rättsfall	182
7.3.1	NJA 1935 s. 613	182

7.3.2	NJA 1937 s. 180.....	182
7.3.3	NJA 1993 s. 570.....	182
7.3.4	NJA 2009 s. 437.....	183
7.3.5	NJA 2009 s. 747.....	184
7.3.6	NJA 2024 s. 244.....	185
7.4	Tidsfristen i sambolagen.....	185
7.5	Samäganderätt och dold samäganderätt.....	187
7.6	Gällande rätt i övriga nordiska länder.....	188
7.6.1	Finland	188
7.6.2	Norge	189
7.6.3	Danmark.....	189
7.6.4	Island	189
7.7	Överväganden och förslag.....	190
7.7.1	Det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning efter äktenskapsskillnad.....	190
7.7.2	Tidsfristen bör bestämmas till tio år	193
7.7.3	Utformning av lagförslaget i övrigt.....	194
7.7.4	Andra anpassningar med anledning av lagförslaget	195
8	Nya verktyg för bodelningsförrättare	199
8.1	Inledning.....	199
8.2	Gällande rätt.....	200
8.2.1	Inledning	200
8.2.2	Bodelningsförrättarens uppdrag	200
8.2.3	Jämförelse med boutredningsmannens uppdrag.....	204
8.2.4	Makes skyldighet att uppge tillgångar och skulder.....	205
8.2.5	Hinder för förrättaren att på egen hand hämta in uppgifter om tillgångar och skulder.....	211
8.2.6	Skevdelening av kostnader	219
8.2.7	Återförvisning till bodelningsförrättaren	221
8.3	Gällande rätt i övriga nordiska länder.....	222
8.3.1	Finland	222

8.3.2	Norge.....	223
8.3.3	Danmark.....	224
8.3.4	Island.....	225
8.4	Verktyg i rättegångsbalken för en effektiv process.....	226
8.4.1	Rättegångskostnadssanktion.....	227
8.4.2	Straff för rättegångsförseelse.....	228
8.4.3	Hämtning, vite och tredskodom.....	229
8.4.4	Stupstock.....	232
8.4.5	Skyldighet att bidra till utredningen samt editionsinstitutet.....	234
8.5	Verktyg i lagen om skiljeförfarande för en effektiv process.....	235
8.6	Överväganden och förslag.....	238
8.6.1	Inledande överväganden.....	238
8.6.2	Bodelningsförrättarens uppdrag.....	238
8.6.3	Krav på tidsplan.....	246
8.6.4	Bodelning utan sammanträde.....	248
8.6.5	Handläggningen inför och vid första sammanträdet.....	249
8.6.6	Bouppteckning ska upprättas som huvudregel ...	250
8.6.7	Makes skriftliga eller muntliga bekräftelse av bouppteckningen.....	251
8.6.8	Rätt att förelägga om vite.....	254
8.6.9	Rätt att hämta in uppgifter om förmögenhetsförhållanden från andra än makarna.....	258
8.6.10	Stupstocks förelägganden.....	270
8.6.11	Makes underlåtenhet ska inte hindra att bodelningen avgörs.....	274
8.6.12	Bodelningsförrättarens kostnader.....	278
8.6.13	Skevdelning av bodelningsförrättarens kostnader.....	283
8.6.14	Förenkling av delgivning.....	289
8.6.15	Möjlig effektivisering av handläggningen i domstol.....	292
8.6.16	Återförvisning till bodelningsförrättaren.....	294

9	Förskott av bodelningslott	297
9.1	Inledning.....	297
9.2	Gällande rätt.....	297
9.3	Överväganden och förslag.....	299
9.3.1	Det ska vara möjligt med beslut om förskott av bodelningslott	299
9.3.2	Utformningen av förslaget.....	300
9.3.3	Som utgångspunkt ska klander av beslutet inte få ske särskilt	303
9.3.4	Om bodelningsförrättaren entledigas ska klander av förskottsbeslut få ske	304
10	Mellanbeslut.....	307
10.1	Gällande rätt.....	307
10.2	Jämförelse med mellandom enligt 17 kap. 5 § rättegångsbalken	310
10.3	Överväganden och förslag.....	312
10.3.1	Det bör finnas en lagreglerad möjlighet till mellanbeslut.....	312
10.3.2	Närmare om utformningen av förslaget	313
10.3.3	Klander av mellanbeslut	314
10.3.4	Inget krav på skyndsamhet för klandermål.....	316
10.3.5	Mellanbeslut eller delbeslut?	317
11	Särskild talan i bodelningsfråga	319
11.1	Inledning.....	319
11.2	Gällande rätt.....	320
11.3	Överväganden och förslag.....	321
11.3.1	Begränsning i rätten att föra särskild talan under bodelningsförrättning.....	321
11.3.2	Utformningen av förslaget.....	324
12	En tidsgräns för bodelningsförrättningen.....	327
12.1	Utredningsuppdraget.....	327

12.2	Varierande tidsåtgång för bodelningsprocesser.....	327
12.2.1	Inledning.....	327
12.2.2	Förfarandet inför bodelningsförrättare	328
12.2.3	Mål om klander av bodelning	329
12.2.4	Några kommentarer om tidsåtgången och dess betydelse för makarna.....	330
12.2.5	Möte med advokater och andra jurister.....	331
12.3	Domstolens kontroll och entledigande av förrättaren	331
12.4	En boutredningsmans redovisningsskyldighet	333
12.5	Gällande rätt i övriga nordiska länder	334
12.5.1	Danmark	334
12.5.2	Norge.....	335
12.5.3	Finland.....	336
12.5.4	Island.....	336
12.6	Regler om tidsåtgång för domstolsprocesser.....	336
12.6.1	Tidsfrister och skyndsamhetskrav i domstol	336
12.6.2	Rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid	337
12.6.3	Förvaltningslagens sexmånadersregel	339
12.7	Skiljeförfaranden.....	340
12.8	Överväganden och förslag.....	341
12.8.1	Det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningar.....	342
12.8.2	Utformningen av förslaget om en tidsgräns.....	344
12.8.3	Alternativ lösning 1 – en tidsgräns med tillsynsansvar och rapporteringsskyldighet till tingsrätten	346
12.8.4	Alternativ lösning 2 – krav på anstånd från tingsrätten för att överskrida tidsgränsen.....	349
12.8.5	Alternativ lösning 3 – begäran från make om bodelningsbeslut med rätt att överklaga till tingsrätt.....	350
12.8.6	Sammanfattning av förslaget	351
12.8.7	Inga förändringar i domstolarnas handläggning av klandermål	351

13	Vissa beslut av bodelningsförrättare ska kunna verkställas	353
13.1	Utredningsuppdraget.....	353
13.2	Gällande rätt.....	353
13.2.1	Inledning.....	353
13.2.2	En formenlig bodelning är bindande för parterna	354
13.2.3	Verkställighet av bodelningsbeslut och bodelningsavtal	355
13.2.4	Verkställighet av dom i klander mål	357
13.3	Allmänt om verkställighet av exekutionstitlar	357
13.3.1	Utsökningsbalkens regler	357
13.3.2	Domstols dom, utslag eller beslut (p. 1).....	359
13.3.3	Stadfast förlikning och medlingsöverenskommelse som har förklarats verkställbar (p. 2).....	360
13.3.4	Skiljedom (p. 4)	362
13.3.5	Förbindelse angående underhållsbidrag (p. 5).....	363
13.3.6	Handlingar som enligt särskild föreskrift får läggas till grund för verkställighet (p. 7).....	363
13.3.7	Utslag och beslut i mål om betalningsföreläggande och handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande (p. 8)	363
13.4	Statistik om mål och ärenden i domstol och hos Kronofogdemyndigheten	364
13.4.1	Antal mål och ärenden per år.....	364
13.4.2	Handläggningstid	365
13.4.3	Kostnader.....	366
13.5	Erkännande och verkställighet utomlands av svenska bodelningsbeslut	366
13.6	Gällande rätt i övriga nordiska länder.....	368
13.7	Överväganden och förslag.....	368
13.7.1	Bodelningsbeslut ska kunna verkställas	369
13.7.2	Krav på att bodelningsbeslutet ska innefatta en ovillkorad förpliktelse	371

13.7.3	Andra krav på bodelningshandlingens innehåll...	374
13.7.4	När får bodelningsbeslutet verkställas?	376
13.7.5	Verkställighet av beslut om förskott av bodelningslott	378
13.7.6	Verkställighet av bodelningsavtal	378
13.7.7	Överväganden kring risken för betalningsanmärkningar	381
14	Anslutningsklander	383
14.1	Utredningsuppdraget	383
14.2	Gällande rätt	383
14.2.1	Klander av bodelning	383
14.2.2	Ingen rätt till anslutningsklander	385
14.2.3	Ändring av klandertalan och dess betydelse för balansen mellan parterna	386
14.2.4	Nuvarande ordning bidrar till onödiga tvister i domstol	388
14.2.5	Reglerna om anslutningsöverklagande i rättegångsbalken	389
14.2.6	Reglerna om anslutningsklander av arrendesyn i jordabalken	390
14.2.7	Klanderreglerna i 17 kap. äktenskapsbalken gäller för klander av arvskifte	392
14.3	Gällande rätt i övriga nordiska länder	392
14.4	Statistik om mål om klander av bodelning	393
14.4.1	Statistik från Domstolsverket	393
14.4.2	Stickprovsundersökning av domar	394
14.5	Överväganden och förslag	396
14.5.1	Förslag om att införa rätt till anslutningsklander	396
14.5.2	Fristen för anslutningsklander bör löpa från det att motpartens klandertalan delgetts parten	398
14.5.3	Fristen för klander respektive anslutningsklander bör vara tre veckor	401

14.5.4	Yttrande från bodelningsförrättaren och återförvisning till denne	404
14.5.5	Förfall av anslutningsklander.....	404
14.5.6	Bodelningsförrättarens information till parterna om hur bodelningen kan klandras.....	405
14.5.7	Klander av andra beslut än bodelningsbeslutet....	405
15	Förbättrad ersättningsgaranti	407
15.1	Utredningsuppdraget.....	407
15.2	Gällande rätt	407
15.2.1	Inledning	407
15.2.2	Regelverkets historiska utveckling	408
15.2.3	Ersättningsgaranti.....	410
15.2.4	Rättshjälp	414
15.2.5	Regler och rutiner för bodelningsförrättares rätt till betalning och begäran om förskott	416
15.2.6	Kort om regler och kostnader för rättsliga biträden samt brottsskadeersättning	418
15.3	Prisutveckling sedan regelverkets gränsvärden bestämdes	419
15.4	Statistik om ersättningsgarantin och rättshjälp vid bodelning	420
15.4.1	Statistik från Domstolsverket om ersättningsgarantin.....	420
15.4.2	Stickprovsundersökning av slutliga beslut gällande ersättningsgaranti.....	422
15.4.3	Statistik från Rättshjälpsmyndigheten om rättshjälp vid bodelning	423
15.5	Rätten till domstolsprövning enligt Europakonventionen	425
15.5.1	Inledning	425
15.5.2	Rätten till domstolsprövning.....	425
15.5.3	Ekonomiska hinder för domstolsprövning	427
15.5.4	Konventionens krav i förhållande till den svenska bodelningsprocessen	429

15.6	Gällande rätt i övriga nordiska länder	430
15.6.1	Finland	430
15.6.2	Danmark	431
15.6.3	Norge	431
15.6.4	Island	432
15.7	Möte med advokater och andra jurister	433
15.8	Överväganden och förslag	433
15.8.1	Inledande överväganden	434
15.8.2	Nivån för det ekonomiska underlaget bör höjas	435
15.8.3	Det högsta antalet timmar bör höjas	438
15.8.4	Nivån för makens andel i boet bör höjas	439
15.8.5	Konsekvenser av en förbättrad ersättningsgaranti	440
15.8.6	Förskott av bodelningslott	442
15.8.7	Alternativa lösningar som har övervägts	442
15.8.8	Om möjligheten till rättshjälp och rättshjälpsbiträde under bodelningsförrättning ..	447
16	Tydligare kompetenskrav för bodelningsförrättare	451
16.1	Utredningsuppdraget	451
16.2	Gällande rätt	451
16.2.1	Om förordnande av bodelningsförrättare	451
16.2.2	Kopplingen till boutredningsman och skiftesman	454
16.2.3	Kvalifikationer hos den som brukar förordnas ...	456
16.2.4	Tingsrätternas rutiner för förordnande av bodelningsförrättare	457
16.2.5	Något om skillnaden mellan advokater och andra jurister	460
16.2.6	Möte med advokater och andra jurister	461
16.3	Kompetenskrav för andra uppdrag som förordnas av domstol	462
16.3.1	Inledning och sammanfattande slutsatser	462
16.3.2	Rättshjälpsbiträde	463
16.3.3	Målsägandebiträde och offentlig försvarare	464

16.3.4	Offentligt biträde enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	465
16.3.5	Konkursförvaltare.....	466
16.3.6	Rekonstruktör enligt lagen om företagsrekonstruktion	467
16.4	Gällande rätt i övriga nordiska länder.....	468
16.4.1	Danmark.....	468
16.4.2	Norge	469
16.4.3	Finland	469
16.4.4	Island	469
16.5	Överväganden och förslag	470
16.5.1	Reformbehovet	470
16.5.2	Ingen auktorisation	471
16.5.3	Krav på särskilda kvalifikationer bör införas	472
16.5.4	Inget lagkrav på fortbildning	477
16.5.5	Uttryckliga jävsregler är inte nödvändiga	479
16.5.6	Lagfäst tystnadsplikt är inte nödvändig	480
17	Reglerna om boutredningsman och skiftesman	483
17.1	Förhållandet mellan reglerna om bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman	483
17.2	Statistik om förordnanden av boutredningsman och skiftesman	484
17.3	Inga nya kompetenskrav för boutredningsman, skiftesman eller testamentsexekutor	485
17.4	En boutredningsman ska tillämpa de nya reglerna för bodelningsförrättare när denne agerar som sådan	487
17.5	En skiftesman ska tillämpa enbart vissa av de nya reglerna för bodelningsförrättare.....	488
17.5.1	Inledande överväganden.....	489
17.5.2	Förfarandet	490
17.5.3	Bouppteckning, vite och andra sanktioner eller åtgärder	490
17.5.4	Särskilda beslut	491
17.5.5	Beslut om bodelning (arvskifte)	492

17.5.6	Arvode och ersättning	492
17.5.7	Klandertalan.....	493
17.5.8	Särskilda rättsmedel	494
17.5.9	Övriga förslag om lagändringar.....	494
17.6	Förslag om ändringar i delgivningslagen.....	495
18	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	497
18.1	Ikraftträdande.....	497
18.2	Övergångsbestämmelser	498
19	Konsekvenser	503
19.1	Kraven på konsekvensutredningens innehåll.....	503
19.2	Övergripande om förslagens konsekvenser och proportionalitet	504
19.3	Vilka berörs av förslagen?	505
19.4	Ekonomiska och andra konsekvenser av ändrade bodelningsregler	506
19.4.1	Inledande överväganden	506
19.4.2	En frist för när en make senast måste begära bodelning.....	507
19.4.3	Ersättningsgarantin till bodelningsförrättare	507
19.4.4	Bodelningsförrättares kompetens	508
19.4.5	Bodelningsförrättarens verktyg.....	510
19.4.6	Mellanbeslut och särskild talan	512
19.4.7	En tidsgräns för bodelningsförrättningen	513
19.4.8	Verkställighet av bodelningsförrättarens beslut.....	514
19.4.9	Anslutningsklander.....	516
19.4.10	Anslutningsklander vid arvskiftesbeslut.....	518
19.5	Ekonomiska och andra konsekvenser av ändrade regler om betänketid.....	519
19.6	Konsekvenser för enskildas personliga integritet.....	520
19.7	Förslagens betydelse för den kommunala självstyrelsen och andra konsekvenser för kommuner och regioner.....	520

19.8	Konsekvenser för jämställdheten.....	521
19.9	Konsekvenser för barn.....	524
19.10	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	527
19.11	EU-rätten och Sveriges internationella åtaganden.....	527
19.12	Ikraftträdande och behov av speciella informationsinsatser	528
19.13	Utvärdering av förslagen	530
19.14	Finansiering av utredningens förslag	531
20	Författningskommentar	533
20.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	533
20.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	571
20.3	Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken.....	572
20.4	Förslaget till lag om ändring i jordabalken.....	574
20.5	Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken	576
20.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:206) om viten.....	579
20.7	Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614).....	580
20.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument	580
20.9	Förslaget till lag om ändring i sambolagen (2003:376).....	581
20.10	Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:46) om värdepappersfonder	582
20.11	Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse.....	583
20.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden.....	583

20.13 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	584
20.14 Förslaget till lag om ändring i delgivningslagen (2010:1932)	585
20.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder.....	587

Bilagor

Bilaga 1	Kommittédirektiv 2024:107.....	589
Bilaga 2	Sammanställning: Bodelningsförrättarenkätens resultat.....	603
Bilaga 3	Deltagare och frågeställningar vid möten som utredningen anordnat.....	731

Sammanfattning

Utredningens uppdrag

Utredningen har haft i uppdrag att göra en översyn av reglerna i äktenskapsbalken om betänketid och bodelningsprocessen. Syftet har varit att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld.

I uppdraget har ingått en rad särskilda frågor. Några av dem har avsett att analysera och ta ställning till:

- om betänketid vid äktenskapsskillnad bör krävas i färre fall än i dag,
- om det bör införas en tidsfrist för när en make senast måste begära bodelning,
- vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till,
- om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen,
- om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin bör förbättras,
- om bodelningsförrättarens bodelningsbeslut ska kunna verkställas, och
- om det bör införas kompetenskrav för bodelningsförrättare.

Utredningen har även haft i uppdrag att lämna nödvändiga författningsförslag.

De olika delarna i uppdraget samt utredningens förslag och bedömningar sammanfattas i huvuddrag nedan.

Utökade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid

Den svenska lagstiftningen om äktenskapsskillnad bygger sedan 1970-talet på principen att en makes vilja att upplösa äktenskapet ska respekteras och att skälen till en ansökan om skilsmässa inte behöver redovisas. I vissa fall ska äktenskapsskillnaden dock föregås av att betänketid löper om minst sex månader. Det främsta syftet med det är än i dag att minska risken för att ett förhastat beslut drabbar en familjemedlem som inte tagit del i det. Det kan vara den andra maken eller eventuella barn.

Kravet på betänketid kan dock upplevas som ett hinder för den som vill skiljas och inte helt stämma överens med grundtanken för äktenskapsbalken att ett äktenskap ska vara en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. Till detta kommer att vanorna kring familjebildning har förändrats, liksom aspekten att det i ett äktenskap kan förekomma att en make eller barn är utsatta för våld eller andra kränkningar från den andra maken.

I en situation *när bara den ena maken vill skiljas* finns det för närvarande ett krav på att en skilsmässa ska föregås av betänketid. Utredningen bedömer att det kravet bör tas bort. Genom en sådan ändring blir en makes valfrihet starkare än tidigare. Den grundläggande rätten att var och en av makarna har rätt till äktenskapsskillnad framhävs ytterligare. Som huvudregel ska viljan att skiljas alltså leda till omedelbar äktenskapsskillnad, utan att den ska föregås av betänketid.

När barnperspektivet gör sig gällande är förhållandena däremot annorlunda. Liksom hittills bör äktenskapsskillnad föregås av betänketid om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Ett borttagande av kravet på betänketid i dessa fall skulle i princip innebära ett avskaffande av systemet med betänketid.

Barnets intresse av att makarna fattar genomtänkta beslut bör alltjämt ges en särskild vikt i dessa fall. Att betänketid löper behöver visserligen inte vara till fördel för barnet i samtliga fall utan kan medföra att ett barn påverkas negativt av det. Det kan orsakas av allt från en ovisshet om vad som ska hända med livssituationen till förekomsten av våld i familjen. Olika intressen gör sig gällande i olika fall. Samtidigt ska det understrykas att kravet på betänketid

inte hindrar att makarna lever åtskilda och därmed att en faktisk separation kan komma till stånd. Utredningen gör den sammantagna bedömningen att det inte framkommit tillräckliga skäl för en så genomgripande förändring av systemet med betänketid. Trots att betänketid ska löpa som huvudregel i dessa fall respekteras makens fria vilja på det sättet att det finns en ovillkorlig rätt att upplösa äktenskapet.

En särskild fråga som utredningen har tittat på är om det bör införas ett *undantag från kravet på betänketid när det förekommit våld i äktenskapet*. Även om makarna som sagt inte behöver bo tillsammans under betänketiden är det ett befogat intresse att kunna skiljas utan fördröjning i dessa fall. Utredningen bedömer dock att det finns påtagliga svårigheter med hur utformningen och tillämpningen av en sådan regel ska kunna ske på ett effektivt och rättssäkert sätt. Svårigheterna innebär att den förväntade effekten av regeln kan antas bli liten. Utredningen lämnar därför inget sådant förslag. Genom att ta bort det nuvarande kravet på betänketid när bara den ena maken vill skiljas uppnås likväl en tydlig förbättring av det gällande läget, om än inte i de fall när betänketid ska löpa på grund av att det finns barn i bilden.

I syfte att förenkla skilsmässoprocessen föreslår utredningen att det *inte längre ska krävas någon begäran om fullföljd* av äktenskapskillnaden. Att på det sättet aktivt behöva uttrycka sin vilja att skiljas två gånger kan hindra den som vill lämna en relation. Förslaget bör därför underlätta uppbrotsprocessen för en make som är utsatt för våld eller andra kränkningar inom äktenskapet. Förslaget innebär att dom på äktenskapsskillnad ska meddelas så snart betänketiden om sex månader har löpt ut.

Förutom när barnperspektivet gör sig gällande ska betänketid enligt gällande rätt löpa när makarna är överens om det. Den möjligheten bör finnas kvar. När det finns en *gemensam vilja om att betänketid ska löpa* finns det anledning att tro att den kan skapa gynnsamma förutsättningar för samtal eller familjerådgivning.

Förslag för en effektiv och rättssäker bodelningsprocess

Utgångspunkter för ett förbättrat regelverk

När ett äktenskap upplösts ska det förrättas en bodelning. Sådan kan också komma till stånd redan under äktenskapet. Reglerna om bodelning syftar till att åstadkomma en värdemässig utjämning mellan makarna. Under vissa förutsättningar ska bodelning genomföras även när ett samboförhållande upphör.

Om makar (eller sambor) inte kan enas om en bodelning på egen hand finns möjligheten att i domstol begära att bodelningsförrättare ska förordnas. Reglerna om bodelningsförrättningen har i huvudsak varit oförändrade sedan en lång tid tillbaka. I utredningens direktiv anges att det finns anledning att effektivisera den processen för att leva upp till dagens förväntningar på snabbhet och enkelhet. Handläggningen kan i dag försvåras av en makes passivitet eller obstruktion. Den ekonomiska upplösningen och fördelningen av tillgångar hindras därmed, med de negativa konsekvenser som det innebär för den andra maken. Bodelningsprocessen kan därför lägga hinder för den som vill lämna en relation och gå vidare i livet. Det förekommer att processen är ett forum bland flera där en make, oftast mannen, försöker att kontrollera och ta makt över den andra genom så kallat efterväld och ekonomiskt våld.

De lagändringar som utredningen föreslår bör bidra till en effektiv och rättssäker bodelningsprocess samt motverka ekonomiskt våld. Förslagen bedöms få positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män samt även gynna barn. En utgångspunkt för utredningens arbete har varit att regelsystemet för bodelningar måste passa såväl de ordinära fallen som de mer särpräglade. Man bör ha i åtanke att i de allra flesta fallen genomför makar eller sambor bodelningen på egen hand utan hjälp av domstol och bodelningsförrättare.

Bodelning måste begäras senast tio år efter äktenskapsskillnad

Makes giftorätt, och därmed rätten att erhålla bodelning, preskriberas inte. Av rättspraxis följer emellertid att rätten till bodelning kan upphöra om en make under lång tid har underlåtit att påkalla bodelning utan någon rimlig förklaring. Den tiden kan vara betyd-

ande och bero på omständigheterna i det enskilda fallet. Utan en lagstadgad tidsfrist kan det därför uppstå problem för en make att efter äktenskapets upplösning bedöma sin ekonomiska situation och planera framtiden. Att genomföra en bodelning lång tid efter skilsmässan försvårar också den utredning som krävs och skapar en risk för onödiga och kostsamma tvister, även i förhållande till andra.

Utredningen föreslår att det för bodelning med anledning av äktenskapsskillnad ska införas en tidsfrist: begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken måste framställas senast tio år efter skilsmässan. Efter utgången av den tiden är rätten att begära bodelning annars förlorad.

En motsvarande regel finns för sambor, men där tidsfristen i stället är ett år. Flera skäl talar för att fristen bör vara längre för makar. Bland dessa kan nämnas att förutsättningarna för bodelning tydligt skiljer sig åt mellan sambor och makar. Regeln måste också ge ett tillräcklig skydd mot den ekonomiskt svagare makens risk för rättsförlust, det vill säga att inte få ut det som han eller hon har rätt till vid en bodelning på grund av att fristen gått ut. Även om det är obligatoriskt att bodela efter skilsmässa förekommer det vidare att makar väntar några år med att genomföra den för att till exempel lösa boendesituationen för eventuella barn. Regeln bör därför ta höjd för sådana praktiska och motiverade orsaker till att en bodelning dröjer något. En frist som motsvarar den allmänna preskriptionstiden om tio år bedöms ändamålsenlig.

Nya verktyg för bodelningsförrättare

Mot en part som försöker förhåla en bodelningsförrättning krävs verktyg och sanktioner. Enligt gällande rätt kan bodelningsförrättaren begära att domstolen ska förelägga en make att uppge sina tillgångar och skulder vid hot om vite. Dessutom kan en make begära att den andra ska bekräfta riktigheten av en upprättad boupp-teckning under ed inför domstolen (se 17 kap. 5 § äktenskapsbalken). Utredningens uppfattning efter att bland annat ha genomfört möten med advokater och andra jurister samt intresseorganisationer är att de nuvarande verktygen för bodelningsförrättare inte är tillräckliga.

Utredningen föreslår därför en rad nya verktyg för bodelningsförrättaren och andra åtgärder för en effektiv och rättssäker handläggning. De är avsedda att driva på förrättningen, skapa underlag för bodelningen och balansera styrkeförhållandena mellan makarna.

1. Till att börja med finns det skäl att *tydliggöra bodelningsförrättarens uppdrag*. Det har betydelse för vilka verktyg bodelningsförrättaren bör ha tillgång till och hur de ska användas. Denne ska genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt samt verka för att makarna når en överenskommelse. Han eller hon ska utöva materiell processledning och ge makarna information om bland annat förrättningen och de huvudsakliga rättsliga förutsättningarna för bodelningen. När det är lämpligt ska förrättaren få vidta utredningsåtgärder. I första hand är det dock makarna som ansvarar för underlaget för bodelningen.
2. Enligt utredningens förslag ska var och en av *makarna vara skyldiga att i god tid före ett första sammanträde uppge sina tillgångar och skulder* samt vilket värde som maken anser att de har. Även särskilda yrkanden och omständigheter av betydelse för bodelningen ska anges. Ändamålet med en sådan ordning är att tillse att makarna bidrar till förfarandet redan från början och säkra att bodelningsförrättaren har ett tillräckligt underlag inför sammanträdet.
3. Utredningen föreslår att *bodelningsförrättaren ska som huvudregel upprätta en bouppteckning*. Endast om det är obehövligt kan bodelningsförrättaren låta bli att göra det. En bouppteckning utgör grunden för bodelningen och förrättarens prövning. Dessutom utgör bouppteckningen en förutsättning för ett viktigt påtryckningsmedel som kan användas när det finns osäkerhet kring uppgifter om tillgångar och skulder. Enligt utredningens förslag ska en *förrättare kunna begära att makarna bekräftar riktigheten av bouppteckningen*. Det får ske skriftligen eller muntligen, båda under straffansvar. Skriftligen sker genom att makarna undertecknar bouppteckningen på heder och samvete. Muntligen sker genom edgångssammanträde i domstol, vilket redan i dag kan begäras av den andra maken.

4. Om en make underlåter att lämna uppgifter om tillgångar och skulder till bouppteckning ska *förrättaren ha befogenhet att vitesförelägga maken* om uppgifterna, i stället för att som i dag gå via domstol. Befogenheten ska även omfatta uppgifter enligt den så kallade redovisningsplikten i 9 kap. 3 § äktenskapsbalken. Enligt den är makarna skyldiga att redovisa för sin egendom tills bodelningen är genomförd och lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen. Redovisningsplikten är för närvarande inte sanktionerad, vilket utredningen alltså föreslår bör ändras. Dessutom föreslås förrättaren ha möjlighet att förena en kallelse till sammanträde med vitesföreläggande. Även i det avseendet saknas i dag påtryckningsmedel. Det är inget hinder mot att genomföra sammanträdet men förrättningen kan ofta bli lidande av utevaron. Att ge bodelningsförrättaren denna befogenhet är en principiellt stor förändring eftersom viten för närvarande enbart kan föreläggas av myndigheter. Bodelningsförrättarens speciella uppdrag och de kompetenskrav som utredningen föreslår ska gälla för denne talar för att rättssäkerheten kan upprätthållas på ett fullgott sätt. Utdömande av vite ska dock ske av domstolen.
5. För det fall en make inte lämnar uppgifter om tillgångar och skulder ska bodelningsförrättaren även ha *möjlighet att begära sådana uppgifter från andra än makarna*. Några aktörer föreslås ha en skyldighet att lämna den typen av uppgifter till bodelningsförrättaren utan hinder av sekretess. Det gäller banker och andra finansiella företag, försäkrings- och tjänstepensionsföretag, bostadsrättsföreningar och Skatteverket. Uppgifter som förrättaren ska få hämta in från dem avser bland annat värdet av konton som maken har hos banken, värdet av liv- eller tjänstepensionsförsäkringar, bostadsrätter och inkomstdeklarationer. Bodelningsförrättaren får avgöra om befogenheten bör användas i det enskilda fallet. Planlös efterforskning av bevis i hopp om att finna uppgifter till fördel för den andra maken bör undvikas. Den andra maken bör alltså i normalfallet behöva ge konkret anledning till varför och hur utredningsåtgärden bör vidtas. Den behandling av uppgifter som förslaget kan leda till kommer att utgöra ett intrång i enskildas personliga integritet. Behandlingen är dock nödvändig för att säkerställa effektiva och rättssäkra bodelningar. Intrånget är proportionerligt i förhållande till det syftet.

6. Ett av flera verktyg som har efterfrågats från bodelningsförrättare är *stupstocks föreläggande*. Utredningen föreslår att förrättaren ska kunna meddela makarna att de efter en viss tidpunkt får framställa ett nytt yrkande, åberopa en ny omständighet eller ge in eller begära ny utredning endast om maken gör sannolikt att han eller hon har haft en giltig ursäkt att inte göra det tidigare eller bodelningen inte fördröjs i någon väsentlig mån om maken tillåts att göra det. En sådan så kallad mjuk stupstock kan motverka förhållningsförsök och bidra till en mer effektiv handläggning. Den bör i allmänhet användas mot slutet av handläggningen när förrättaren vill säkra upp att inget ytterligare ges in som kan fördröja bodelningsbeslutet. Utredningens bedömning är att stupstocken däremot inte ska följa med till en eventuell klanderprocess i domstol.
7. När en make av olika skäl är inaktiv i förfarandet kan det leda till att bodelningsförrättaren får svårt att nå fram till ett bodelningsbeslut. Utredningen föreslår en reglering med innebörd att när en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande, ska det *inte hindra att bodelningsförrättaren kan fortsätta handläggningen och avgöra bodelningen* på det material som finns och vad som i övrigt har förekommit. Förslaget kan alltså främja den andra makens rätt till en bodelning inom rimlig tid. Dessutom kan den föreslagna regeln fungera som ytterligare påtryckningsmedel mot den inaktiva maken eftersom underlåtenheten kan ges betydelse vid bodelningsförrättarens bedömning av underlaget.
8. Två ytterligare förslag som förtjänar att nämnas är dels att en *bodelning ska få genomföras utan sammanträde* om det är lämpligt, dels att bodelningsförrättare ska ges *fler och enklare sätt att delge makarna handlingar på*. Det sistnämnda föreslås i princip gälla även för boutredningsman och skiftesman.

Mellanbeslut och särskild talan i bodelningsfråga

En bodelning kan ibland vara beroende av att en viss tvistefråga först prövas eftersom utfallet i den frågan har betydelse för övriga frågor i bodelningen. Det kan till exempel gälla om ett äktenskapsförord ska jämkas eller om rätten att begära bodelning har gått förlorad

(jfr utredningens förslag ovan). Bodelningsförrättaren är behörig att pröva en sådan prejudiciell fråga om den inte är föremål för rättegång. Det saknas däremot lagregler som ger förrättaren rätt att fatta ett särskilt beslut (*mellanbeslut*) i frågan som kan ligga till grund för den fortsatta handläggningen av bodelningen. Den osäkerhet som finns i rättstillämpningen bedöms motverka de processekonomiska fördelarna som kan finnas med mellanbeslut.

Utredningen föreslår att det ska regleras i lag att förrättaren får fatta mellanbeslut om det är lämpligt med hänsyn till utredningen. Denne ska bestämma om klander av beslutet ska få ske särskilt eller endast i samband med klander av det slutliga bodelningsbeslutet.

En viktig förutsättning för mellanbeslut är som sagt att frågan inte får vara föremål för rättegång. En make kan nämligen genom *särskild talan* låta domstolen pröva frågan i stället, trots att en bodelningsförrättare är förordnad för att pröva makarnas tvistefrågor med anledning av bodelningen. Den möjligheten kan användas i förhållningssyfte. Den gör också att det som kan kallas för instansordningen för bodelningsförrättningar blir mindre konsekvent i sin form och sannolikt också mindre tids- och kostnadseffektiv än om möjligheten att föra särskild talan inte fanns.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att en domstol inte ska få pröva en fråga mellan makar eller sambor som en bodelningsförrättare som är förordnad för dem kan pröva. Rättegångshindret ska gälla från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till domstolen till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft. Hindret ska vara dispositivt, det vill säga något hinder ska inte föreligga om svaren inte invänder om det i rätt tid. Om makarna är överens kan de alltså få sin fråga prövad i domstol medan bodelningsförrättningen i regel vilar.

En tidsgräns för bodelningsförrättningen

Att bodelningar drar ut på tiden, ibland flera år, är av rättssäkerhetsskäl ett problem. Det kan också medföra att den ekonomiskt svagare maken inte har förutsättningar att gå vidare i livet och ordna sin boendesituation. Mot den bakgrunden lämnar utredningen förslag om att *införa en tidsgräns på nio månader* för bodelningsförrät-

tarens uppdrag. Utgångspunkten är att alla bodelningar ska vara slutförda inom den tiden. Enklare bodelningar kan och bör gå fortare än så, och det finns bodelningar vars omfattning och karaktär kan kräva längre tid av godtagbara skäl.

Om förrättningen inte är genomförd inom nio månader ska bodelningsförrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske. Domstolen föreslås inte i direkt mening vara involverad i tidsgränsen eller tillhörande rapporteringsskyldighet. Något särskilt kontroll- eller tillsynsansvar föreslås inte. Men en make som bedömer att bodelningsförrättaren har försenat handläggningen kan begära att denne entledigas. Domstolen får då pröva om det finns skäl för det. Utredningens förslag bedöms vara både kostnadseffektivt och enkelt att tillämpa i jämförelse med andra alternativ som övervägts.

Som komplement till tidsgränsen föreslår utredningen att förrättaren ska *upprätta en tidsplan för handläggningen* i samråd med makarna, om det inte av något särskilt skäl är obehövligt. Makarna ska fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas och i annat fall genast anmäla det till förrättaren. Om förrättaren bedömer att den inte kan hållas ska parterna underrättas om en ny tidsplan.

Eventuella förhoppningar om att en tidsgräns ensam kan garantera snabba bodelningsförrättningar bör tonas ned. Ett sådant system skulle förutsätta en ensidig prioritering av tidsaspekten. I praktiken kan ett bodelningsbeslut inte hastas fram utan att beakta det grundläggande i att en fullgod utredning är avgörande för att en bodelning ska bli så materiellt riktig som möjligt. Med det sagt bör tidsgränsen och tidsplanen samverka med flera andra av utredningens förslag och på så vis gemensamt bidra till en målinriktad handläggning och snabbare förrättningar.

Med hänsyn tagen dessutom till utredningens förslag om att förrättaren ska genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt har utredningen inte anledning att tro att tidsgränsen kan bli normerande och få motsatt effekt än den önskade.

Förslag om kostnaderna för bodelningen

Bodelningsförrättaren har rätt till skäligt arvode och ersättning för sina utgifter. Kostnaderna ska betalas av makarna med som utgångspunkt hälften var, dock med solidariskt ansvar i relation till bodelningsförrättaren. Om en make har varit vårdslös eller försumlig i sitt agerande är det ett skäl för förrättaren att bestämma en annan fördelning. Det sker i så fall först i slutet av handläggningen, i bodelningsbeslutet.

De tillgångar som bodelningen kan förväntas leda till finns inte tillgängliga för den ekonomiskt svagare maken under processen och kan därför inte användas till betalning av bodelningsförrättaren förrän bodelningen är genomförd. I allmänhet begär bodelningsförrättare förskottsbetalning. Om en make vägrar att betala sin del kan följden bli att den andra maken måste betala hela förskottet till förrättaren, för att sedan regressvis kräva maken på dennes del. För en ekonomiskt svagare make kan det därmed vara svårt att genomföra en bodelning.

För detta ändamål finns ersättningsgarantin. Under vissa förutsättningar garanterar staten att betala ersättning till bodelningsförrättare för högst fem timmars arbete. Många gånger räcker inte det för att slutföra en bodelning. Den allmänna prisutvecklingen i samhället har dessutom medfört att garantin kommer i fråga i långt färre fall än vad som ursprungligen var avsett.

Mot denna bakgrund lämnar utredningen flera olika förslag som vart och ett är avsett att förbättra den nuvarande ordningen.

1. Möjligheterna att få ersättning enligt *ersättningsgarantin ska förbättras* på så sätt att:
 - nivån för vad en sökande får ha i årsinkomst (ekonomiskt underlag) för att få tillgång till garantin höjs från 130 000 kronor till sju gånger prisbasbeloppet, vilket motsvarar 414 400 kronor för 2026,
 - antalet arbetstimmar som garantin kan ersätta höjs från fem till tio,
 - ersättning enligt garantin ska betalas ut om maken har en andel i boet som efter avdrag för skuldtäckning är värd mindre än tre gånger prisbasbeloppet, vilket motsvarar 177 600 kronor för 2026

och är en höjning från nivån om 100 000 kronor som gäller i dag, och

- båda makarna ska kunna ha rätt till garantin samtidigt, under särskilda förhållanden.
 - Statens kostnader för ett sådant förslag bedöms som relativt låga i sammanhanget (cirka 4–6 miljoner kronor per år) och kan finansieras av de besparingar som uppstår genom utredningens andra förslag.
2. Efter begäran från en make ska bodelningsförrättaren kunna besluta att maken ska ha rätt till ett *förskott av bodelningslott* från den andra maken. Det ska gälla om det är uppenbart att den förstnämnda maken vid bodelningen har rätt till en lott vars värde överstiger förskottet och det i övrigt är lämpligt. Beslutet ska få verkställas direkt (se nedan). På så sätt kan maken få tillgång till pengar som annars skulle vara låsta för honom eller henne tills processen är avslutad och verkställighet kan ske. Pengarna kan komma till användning för till exempel betalning av förskotts-arvode eller för att ordna boendesituationen. Vid bodelning med anledning av den ena makens död ska denna rätt till förskott där- emot inte gälla. I stället får ärvdabalkens regler då användas.
 3. Det som var och en av makarna har betalat i ersättning eller förskott på ersättning till bodelningsförrättaren ska anges i bodelningsbeslutet och tillgodoräknas maken. Beloppet ska antingen dras av eller läggas till i förhållande till bodelningslikviden. Förrättaren ska alltså ha rätt att *besluta över regressfordran avseende förrättarens arvode* mellan makarna. Den make som har betalat förskottet tvingas då inte att kräva betalning av den andra maken i särskild ordning, vilket ibland kan kräva att den förstnämnda maken först utverkar en exekutionstitel.
 4. Det ska bli enklare att frånga huvudregeln att bodelningsförrättarens kostnader ska delas lika mellan makarna. Med andra ord ska det krävas mindre för ett beslut om skevdelning, vilket avser båda de fall som omfattas av regeln. Utan yrkande får bodelningsförrättaren bestämma en *annan skälig fördelning av kostnaderna* om den ena maken har orsakat fördröjning eller ökade kostnader genom att utebli från ett sammanträde eller inte följa ett föreläggande, genom påstående eller invändning, som han eller hon

insett eller borde ha insett saknade fog, eller annars genom vårdslöshet eller försummelse. Därmed bör sådan skevdelning utgöra ett starkare påtryckningsmedel än i dag mot en make som försöker förhala processen. Skevdelning ska också få ske om makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det, vilket innebär ett lägre krav än det nuvarande rekvisitet ”särskild anledning”.

Vissa beslut av bodelningsförrättare ska kunna verkställas

En bodelning leder ofta till att bestämd egendom ska utges av den ena maken till den andra eller att en bodelningslikvid ska betalas i pengar. Om en make inte frivilligt följer ett bodelningsavtal eller bodelningsförrättarens beslut måste den andra maken få bodelningen tvångsvis verkställd. Eftersom varken avtalet eller beslutet utgör en exekutionstitel kan det inte läggas till grund för verkställighet. Maken måste därför först utverka en exekutionstitel, antingen genom att vända sig till Kronofogdemyndigheten eller domstol. Det förfarandet är tidskrävande och kostar pengar, vilket medför att bodelningsprocessen fördröjs och fördyras ytterligare.

Utredningen föreslår att bodelningsförrättares bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott eller bodelningsavtal som är fastställt av en bodelningsförrättare ska utgöra exekutionstitlar som kan verkställas om de innehåller en förpliktelse. I ett bodelningsbeslut ska förrättaren förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Det sagda innebär att om bodelningen exempelvis är villkorad av att en bank ska befria en av makarna från ansvaret för en skuld ska bodelningsbeslutet inte göras verkställbart. De förpliktelser som kan följa med ett villkorat bodelningsbeslut bedöms vara svåra att verkställa genom Kronofogdemyndigheten. Däremot, i de fall som något villkor inte finns ska förrättaren alltså tillse att beslutet utformas på ett sätt så att det kan verkställas. Det ska ske utan begäran därom. Bodelningsbeslut ska få verkställas enligt det som gäller för dom.

När det gäller bodelningsavtal bör utgångspunkten vara att det inte utgör en exekutionstitel. Om avtalet har ingåtts under tiden som en bodelningsförrättare varit förordnad ska dock denne på båda mak-

arnas begäran få fastställa avtalet. En förutsättning för det ska vara att avtalet innehåller en förpliktelse att utge betalning eller lös egen-
dom, som inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse. Beslutet ska få verkställas genast, det vill säga som en lagakraftägan-
dom om inte annat beslutas med anledning av talan mot det.

Som nämnts ovan ska även ett beslut om förskott av bodelnings-
lott få verkställas genast.

Anslutningskländer

En make som är missnöjd med en bodelningsförrättares bodelnings-
beslut får klandra det genom att väcka talan mot den andra maken i
domstol. Det förekommer att domstolar har att hantera en del bo-
delningstvister trots att det finns skäl att anta att båda makarna
kunde ha nöjt sig med det bodelningsbeslut som förrättaren fattat.
Anledningen till att det ändå blir ett fall för domstol kan vara den
osäkerhet som vardera make har att hantera om den andra kommer
att nöja sig med beslutet eller klandra det. Risker som en make står
om bara den andra maken klandrar beslutet är att som svarande i en
kländerprocess inte kunna framställa egna yrkanden om ändring till
sin fördel. Den nuvarande ordningen kan alltså skapa ojämna styrke-
förhållanden i målet i domstol. Den kan också leda till att kländer
väcks för säkerhets skull och till att en eller båda makarna försöker
undvika delgivning av bodelningshandlingen i syfte att få ett pro-
cessuellt övertag.

Mot denna bakgrund bedömer utredningen att det bör införas
en möjlighet för den make som inte klandrat bodelningen att göra
det anslutningsvis om den andra maken har väckt klandertalan. Den
som vill anslutningsklandra ska göra det inom tre veckor från det
att maken delgavs stämning med anledning av den första kländer-
talan. En talan som förs anslutningsvis förfaller om den första klan-
dertalan återkallas eller av annat skäl förfaller.

Samtidigt föreslår utredningen att tidsfristen för självständig
(ordinär) klandertalan ska förkortas från fyra till tre veckor, i syfte
att den sammanlagda tiden för kländer inte ska bli alltför utdragen.

Tydligare kompetenskrav för bodelningsförrättare

Bodelningsförrättare förordnas av domstolen efter ansökan av en eller båda makarna. Några särskilda krav på den som ska utses anges inte i äktenskapsbalken. Domstolen ska dock pröva om personen är lämplig för uppgiften.

Ett förordnande att vara bodelningsförrättare är ett personligt uppdrag som ofta kan innehålla komplicerade frågor av varierande art, såväl beträffande den materiella rätten som att driva processen framåt. Förfarandet har likheter med en domstolsprövning i första instans och förutsätter att den som tillämpar de rättsliga reglerna har nödvändig kunskap, erfarenhet och integritet. Att det är domstol som utser förrättaren skapar en berättigad förväntan hos makarna att uppdraget ska utföras med den kvalitet som krävs. Till detta kommer utredningens förslag om fler verktyg och utvidgad behörighet, vilket utgör ytterligare skäl för att kompetenskrav behöver införas för att säkerställa att reglerna tillämpas effektivt och rättssäkert.

Utredningen föreslår att till bodelningsförrättare ska få förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget ska få förordnas. Om makarna är överens om valet av bodelningsförrättare bör det ges särskild betydelse vid lämplighetsbedömningen.

Förslag på förändringar för boutredningsman och skiftesman

När en make avlidit övergår skötseln av alla den avlidnas ekonomiska angelägenheter till dödsboet, vilket företräds av delägarna. Det förekommer att de är oense om avvecklingen eller att den kräver särskilda sakkunskaper. En ansökan kan göras hos tingsrätt om att dödsboet ska avträdas till förvaltning av boutredningsman och att en sådan ska utses. Sedan boet beretts för arvskifte ska rätten på en dödsbodelägares begäran utse någon att vara skiftesman för att genomföra ett sådant. En boutredningsman som är utsedd av domstolen för förvaltningen av ett dödsbo efter en makes död är i regel både bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande om det.

Reglerna om boutredningsman och skiftesman har på olika sätt anknytning till dem som gäller för bodelningsförrättare. Särskilt betydelsefullt är att det sedan lång tid tillbaka är i princip samma regelverk för *skiftesman* och bodelningsförrättare. Lagtekniskt är det löst genom en hänvisning i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken till flertalet paragrafer i 17 kap. äktenskapsbalken. När utredningen nu föreslår ett stort antal ändringar av reglerna i det kapitlet måste överväganden ske om sådana ska gälla även för arvskifte, skiftesman och delägare i boet.

Utredningen bedömer att utgångspunkten bör vara att regelverket för skiftesmannen bör fortsätta att vara i huvudsak detsamma som i dag. De omständigheter som föranlett denna utredning gör sig inte gällande på samma sätt vid arvskiften som vid bodelningar. Uppdragen som bodelningsförrättare respektive skiftesman skiljer sig åt i praktiken. För en skiftesman har reglerna om bouppteckning och makarnas skyldighet att uppge sina tillgångar och skulder ingen direkt betydelse. Utredningen föreslår därför att de nya reglerna för bodelningsförrättare inte ska tillämpas av skiftesmannen, med några undantag. De viktigaste av dem är att arvskifte ska få genomföras utan sammanträde om det är lämpligt, skiftesmannen ska få fatta mellanbeslut och anslutningsklander av arvskifte ska vara tillåtet. När det särskilt gäller förslaget om att införa kompetenskrav för bodelningsförrättare ska sådana krav alltså inte gälla för den som utses till skiftesman. Samma krav som tillämpas i dag ska fortsätta att göra det.

Reglerna för *boutredningsman* finns i ärvdabalken och är fristående från dem för bodelningsförrättare. Som nämnts ovan gäller däremot att en boutredningsman som är utsedd av domstolen i regel är bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande om det. När boutredningsmannen har rollen som bodelningsförrättare kommer alltså de nya reglerna att tillämpas.

Detta gör att förslaget om kompetenskrav för bodelningsförrättare får betydelse för boutredningsmannens uppdrag. Utredningen gör bedömningen att kraven inte bör gälla i det fallet. Det innebär att en boutredningsman som inte uppfyller kompetenskraven trots det kan vara bodelningsförrättare utan särskilt förordnande. Vidare bedömer utredningen att boutredningsmannen då ska tillämpa alla de nya föreslagna reglerna för bodelningsförrättare. Med andra ord ska det nya regelverket gälla även vid bodelning med anledning av

den ena makens död. Beslut om förskott av bodelningslott ska dock som sagt inte kunna fattas i dessa fall. Som nämnts ovan ska inte heller gälla förslaget om att införa en tioårsfrist för begäran om bodelning, när sådan ska ske med anledning av den ena makens död.

Ikraftträdande

Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2027.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om äktenskapsbalken¹

dels att 14 kap. 10 § och 17 kap. 7 a § ska upphöra att gälla,

dels att 5 kap. 1–3 §§, 7 kap. 7 §, 9 kap. 3 § och 17 kap. 1–9 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas nya paragrafer, 9 kap. 1 a § och 17 kap. 10–34 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

Är makarna ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Denna skall föregås av betänketid, om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

Var och en av makarna har rätt till äktenskapsskillnad.

2 §

Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har den maken rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid.

Äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

¹ Senaste lydelse av 17 kap. 7 a § 1996:1622.

Detsamma ska gälla om makarna är överens om att äktenskapsskillnaden ska föregås av betänketid eller om någon av makarna begär det och den andra maken inte motsätter sig det.

3 §

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader, *skall* dom på äktenskapsskillnad meddelas *om någon av makarna då framställer ett särskilt yrkande om det. Har ett sådant yrkande inte framställts inom ett år från betänketidens början, har frågan om äktenskapsskillnad fallit.* Avvisas talan om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden.

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader *ska* dom på äktenskapsskillnad meddelas. Avvisas talan om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden.

7 kap.

7 §

Samtycke enligt 5 eller 6 § behövs inte, om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid. Samtycke enligt 5 § behövs inte heller *sedan* bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har skett.

Samtycke enligt 5 eller 6 § behövs inte, om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid. Samtycke enligt 5 § behövs inte heller *om*

1. bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har skett *eller*

2. rätten att begära bodelning *eller att få överta bostad eller*

*bohag gått förlorad enligt 9 kap.
1 a §.*

9 kap.

1 a §

Vid äktenskapsskillnad ska begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken framställas senast tio år efter det att äktenskapet upplöstes.

3 §

Varje make är skyldig att tills bodelningen förrättas redovisa för sin egendom och för sådan egendom som maken har haft hand om men som tillhör den andra maken. Makarna är även i övrigt skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen.

Första stycket gäller inte när rätten att begära bodelning eller att få överta bostad eller bohag gått förlorad enligt 1 a §.

17 kap.

Förordnande och entledigande

1 §

Om makarna inte kan enas om en bodelning, *skall* domstolen på ansökan av make förordna någon att vara bodelningsförrättare. Om det behövs får flera bodelningsförrättare förordnas.

Om boet efter den ena makens död ställs under förvaltning av en boutredningsman, är denne utan särskilt förordnande bodelningsförrättare. Detta gäller dock ej, om någon annan redan har

Om makarna inte kan enas om en bodelning, *ska* domstolen på ansökan av make förordna någon att vara bodelningsförrättare. Om det behövs får flera bodelningsförrättare förordnas.

Om boet efter den ena makens död ställs under förvaltning av en boutredningsman, är denne utan särskilt förordnande bodelningsförrättare *även om denne inte uppfyller kraven i 4 §*. Detta gäller dock ej, om någon annan redan

förordnats eller om boutredningsmannen är delägare i boet.

har förordnats eller om boutredningsmannen är delägare i boet.

2 §

Ansökan om förordnande av bodelningsförrättare *skall*, om mål om äktenskapsskillnad pågår, göras i målet. I annat fall *skall* ansökan ges in till en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan makarna.

Ansökan om förordnande av bodelningsförrättare *ska*, om mål om äktenskapsskillnad pågår, göras i målet. I annat fall *ska* ansökan ges in till en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan makarna.

3 §

Skall ansökan prövas i mål om äktenskapsskillnad, gäller vad som sägs i 14 kap. 9 § också förordnande av bodelningsförrättare. Även i annat fall *skall* domstolen, innan den avgör frågan, bereda den andra maken tillfälle att yttra sig.

Ska ansökan prövas i mål om äktenskapsskillnad, gäller vad som sägs i 14 kap. 9 § också förordnande av bodelningsförrättare. Även i annat fall *ska* domstolen, innan den avgör frågan, bereda den andra maken tillfälle att yttra sig.

4 § första stycket första meningen

Till bodelningsförrättare *får* endast förordnas den som har samtyckt till *det*.

4 §

Till bodelningsförrättare *ska* förordnas *en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning*.

Endast den som har samtyckt till *uppdraget samt på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Om makarna är överens om valet av bodelningsförrättare bör det ges särskild betydelse vid lämplighetsbedömningen*.

4 § första stycket *andra och tredje meningen samt andra stycket*

Bodelningsförrättaren *skall* entledigas om det finns skäl för det. Innan beslut fattas om entledigande *skall* bodelningsförrättaren få tillfälle att yttra sig.

Förordnanden som meddelas i mål om äktenskapsskillnad upphör att gälla, om talan förfaller eller om målet avskrivs av annan anledning än den ena makens död.

5 §

Bodelningsförrättaren *ska* entledigas om det finns skäl för det. Innan beslut fattas om entledigande *ska* bodelningsförrättaren få tillfälle att yttra sig.

Förfarandet

6 §

Bodelningsförrättaren ska genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt. Denne ska verka för att makarna når en överenskommelse.

Allt efter bodelningens beskaffenhet ska bodelningsförrättaren verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att makarna anger allt som de vill åberopa. Genom frågor och påpekanden ska bodelningsförrättaren försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i makarnas framställningar.

Bodelningsförrättaren får vidta utredningsåtgärder i lämplig omfattning. I första hand ska dock var och en av makarna ge in och ange den bevisning som de åberopar.

7 §

Så snart det kan ske ska bodelningsförrättaren lämna skriftlig information till båda makarna om förrättningen, de huvudsakliga

rättsliga förutsättningarna för bodelning, bodelningsförrättarens uppdrag och dennes villkor för betalning av arvode.

6 § första stycket

Bodelningsförrättaren *skall* bestämma tid och plats för *bodelning* samt kalla makarna till *förrättningen*.

8 §

Bodelningsförrättaren *ska* bestämma tid och plats för *sammanträde* samt kalla makarna till *det*. Om det är *lämpligt* får *bodelningen* genomföras utan *sammanträde*. Vid behov kan flera *sammanträden* hållas.

Vid ett *sammanträde* ska *anteckningar* göras i ett protokoll. Tid, plats och deltagare samt *omständigheter av betydelse* för *bodelningen* ska anges. Protokollet ska skickas till makarna så snart det kan ske.

9 §²

Var och en av makarna ska i god tid före *sammanträdet* *skriftligen* till *bodelningsförrättaren* uppge sina tillgångar och skulder samt vilket värde som maken anser att de har. Även *särskilda yrkanden* och *omständigheter av betydelse* för *bodelningen* ska anges.

10 §

I *samråd* med makarna ska *bodelningsförrättaren* upprätta en tidsplan för *handläggningen* av *bodelningen*, om det inte av något särskilt skäl är obehövligt. Makarna ska *fortlöpande* kontrollera

² Senaste lydelse 1994:1035.

att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem. Om en make bedömer att tidsplanen inte kan hållas, ska detta genast anmälas till bodelningsförrättaren.

Bedömer bodelningsförrättaren att tidsplanen inte kan hållas, ska makarna underrättas om en ny tidsplan.

Om en bodelningsförrättares uppdrag inte är slutfört inom nio månader från förordnandet ska bodelningsförrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske.

Bouppteckning

5 § första stycket första meningen

Bodelningsförrättaren skall vid behov se till att bouppteckning förrättas.

11 §

Bodelningsförrättaren ska se till att bouppteckning upprättas, om det inte är obehövt.

12 §

Var och en av makarna ska efter föreläggande av bodelningsförrättaren på bouppteckningen teckna försäkran på heder och samvete att dennes uppgifter till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt har utelämnats.

5 § andra stycket

En make är skyldig att bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken begär det. I ett sådant fall får domstolen inte avsluta målet för-

13 §

En make är skyldig att bekräfta riktigheten av sina uppgifter till en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken eller bodelningsförrättaren begär det. En så-

rän eden har avlagts. Domstolen får för detta ändamål förelägga och döma ut vite.

dan begäran ska avslås om maken har tecknat försäkringen på heder och samvete enligt 12 §.

Domstolen ska hålla edgångssammanträde så snart som möjligt och får inte avsluta målet eller ärendet förrän eden har avlagts. Domstolen får för detta ändamål förelägga och döma ut vite.

Om begäran återkallas eller om det föreligger synnerliga skäl får målet eller ärendet avslutas utan att eden har avlagts.

Vite och andra sanktioner eller åtgärder

5 § första stycket andra och tredje meningen

Varje make skall uppge sina tillgångar och skulder. Om en make underlåter att lämna uppgifter till bouppteckningen, får domstolen på ansökan av bodelningsförrättaren förelägga och döma ut vite.

14 §

Om en make underlåter att uppge sina tillgångar och skulder eller lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 §, får bodelningsförrättaren förena ett föreläggande om att fullgöra uppgiftsskyldigheten med vite.

Kallelse till sammanträde får förenas med vite, om en make tidigare har uteblivit från ett sammanträde utan giltigt skäl eller om det av annan anledning annars kan antas att maken kommer att utebli från sammanträdet.

Vid behov får bodelningsförrättaren även ansöka om att domstol ska förelägga vite enligt första och andra stycket.

På ansökan av bodelningsförrättaren får domstolen döma ut vitet.

15 §

Om en make underlåter att uppgge sina tillgångar och skulder får en bodelningsförrättare begära uppgifter om dem från myndigheter och andra som kan antas ha sådana uppgifter.

16 §

En bank ska på begäran av en bodelningsförrättare och utan dröjsmål lämna följande uppgifter om en make som är part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för:

1. en förteckning över och värdet av konton som maken har hos banken på den dag som bodelningsförrättaren anger, och

2. värdet av skulder som maken har till banken på samma dag.

Första stycket gäller också kreditmarknadsföretag, värdepappersbolag, svenska värdepapperscentraler, kontoförande institut, fondbolag, AIF-förvaltare, förvaringsinstitut och utländska företag som driver motsvarande verksamhet från en filial i Sverige.

17 §

Ett försäkringsföretag eller tjänstepensionsföretag ska på begäran av en bodelningsförrättare och utan dröjsmål lämna följande uppgifter om en make som är part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för:

1. en förteckning över och värdet av livförsäkringar eller tjänstepensionsförsäkringar hos företaget där maken är eller anses vara försäkringstagare, på den dag som bodelningsförrättaren anger, och

2. försäkringarnas villkor.

Första stycket gäller också utländska försäkringsgivare och utländska tjänstepensionsinstitut som driver verksamhet i Sverige.

18 §

Bodelningsförrättaren får meddela makarna att de efter en viss tidpunkt får framställa ett nytt yrkande, åberopa en ny omständighet eller ge in eller begära ny utredning endast om

1. maken gör sannolikt att han eller hon har haft en giltig ursäkt att inte göra det tidigare eller

2. bodelningen inte fördröjs i någon väsentlig mån, om maken tillåts att göra det.

19 §

Om en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande av bodelningsförrättaren, är detta inte hinder mot att handläggningen fortsätter och att bodelningen avgörs på det material som finns och vad som i övrigt har förekommit.

Beslut om förskott av bodelningslott

20 §

Efter begäran från en make kan bodelningsförrättaren besluta att maken ska ha rätt till ett förskott av sin bodelningslott, om det är uppenbart att den maken vid bodelningen har rätt till en sådan lott vars värde överstiger förskottet och det i övrigt är lämpligt.

Bodelningsförrättaren ska i beslutet förplikta den andra maken att betala förskottet.

Vid bodelning med anledning av den ena makens död gäller inte denna rätt till förskott.

Mellanbeslut

21 §

Om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, får särskilt beslut ges över en av flera omständigheter, som var för sig är av omedelbar betydelse för bodelningen, eller över hur en viss uppkommen fråga, som främst angår rättstillämpningen, ska bedömas i bodelningen.

Bodelningsavtal

22 §

Makar kan under tiden som en bodelningsförrättare är förordnad ingå ett bodelningsavtal. Ett sådant avtal kan på båda makarnas

begäran fastställas av bodelningsförrättaren om det innehåller en förpliktelse att utge betalning eller lös egendom, som inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Beslut om bodelning

6 § andra stycket

Kan makarna inte komma överens, *skall* bodelningsförrättaren pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång. I sådant fall *skall han* i en av *honom* underskriven handling själv bestämma om bodelning i enlighet med denna balk. *Finns det inget att dela, skall detta anges i bodelningshandlingen.*

23 §

Kan makarna inte komma överens, *ska* bodelningsförrättaren pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång. I sådant fall *ska bodelningsförrättaren* i en av *denne* underskriven handling själv bestämma om bodelning i enlighet med denna balk.

24 §

I bodelningshandlingen ska anges

1. *tid och plats för dess upprättande,*

2. *makarna samt deras ombud eller biträden,*

3. *förteckning över tillgångar och skulder eller, i förekommande fall, att det inte finns något att dela,*

4. *tvistiga frågor, makarnas särskilda yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundats på,*

5. *skälen för bodelningsförrättarens beslut,*

6. *bodelningsförrättarens beslut,*

7. vad en make ska iaktta för att klandra bodelningen.

Bodelningsförrättaren ska i handlingen förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Till handlingen ska bifogas förordnandet för bodelningsförrättaren.

8 § första stycket

Den bodelningshandling som bodelningsförrättaren har upprättat *skall i original eller bestyrkt kopia* så snart som möjligt delges båda makarna.

25 §

Den bodelningshandling som bodelningsförrättaren har upprättat *ska* så snart som möjligt delges båda makarna.

Om en make vid ett sammanträde har underrättats om tid och plats för bodelningsbeslutet ska delgivning av bodelningshandlingen anses ha skett vid tiden för beslutet. Samma dag som bodelningshandlingen upprättas ska den skickas till båda makarna.

Bodelningsförrättarens kostnader

7 §

Bodelningsförrättaren har rätt att få arvode och ersättning för sina utgifter.

Kostnaderna *skall* betalas av makarna med hälften vardera. Bodelningsförrättaren *kan dock vid bodelningen* bestämma en annan fördelning, om den ena

26 §

Bodelningsförrättaren har rätt att få *skäligt* arvode och ersättning för sina utgifter.

Kostnaderna *ska* betalas av makarna med hälften vardera. Bodelningsförrättaren *ska i bodelningshandlingen* bestämma en annan *skälig* fördelning om

maken genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader eller om makarnas ekonomiska förhållanden ger särskild anledning till det.

1. den ena maken har orsakat *fördröjning* eller ökade kostnader genom att utebli från ett sammanträde eller inte följa ett föreläggande, genom påstående eller invändning, som han eller hon insett eller borde ha insett saknade fog, eller annars genom vårdslöshet eller försummelse, eller

2. om makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det.

I förhållande till bodelningsförrättaren svarar makarna solidariskt för dennes ersättning.

27 §

Det som var och en av makarna har betalat i ersättning eller förskott på ersättning till bodelningsförrättaren ska framgå av bodelningshandlingen och tillgodoräknas maken när skyldigheten att utge betalning enligt 24 § andra stycket bestäms.

Bodelningsförrättaren får förbehålla sig att begära ytterligare ersättning för arbete och utlägg som kan vara nödvändigt efter bodelningshandlingens upprättande.

Ersättningsgaranti

7 a §³ första stycket

Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt, kan domstol på ansökan av denne besluta att ersättning till bodelningsför-

28 §

Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt, kan domstol på ansökan av denne besluta att ersättning till bodelningsför-

³ Senaste lydelse 1996:1622.

rättare för högst *fem* timmars arbete *skall* betalas av allmänna medel på de villkor som anges i *andra stycket* (ersättningsgaranti). I fråga om sådan ersättning tillämpas 27 § rättshjälpslagen (1996:1619).

rättare för högst *tio* timmars arbete *ska* betalas av allmänna medel på de villkor som anges i 29 § (ersättningsgaranti). I fråga om sådan ersättning tillämpas 27 § rättshjälpslagen (1996:1619).

Endast den som har ett ekonomiskt underlag enligt 38 § rättshjälpslagen som inte överstiger sju gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ansökan ges in till domstolen, kan ha rätt till ersättningsgaranti.

Under särskilda förhållanden kan båda makarna samtidigt ha rätt till garantin. Begränsningen i antalet timmar ska gälla för var och en av dem.

7 a §⁴ *andra och tredje stycket*

Ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin *skall* betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än 100 000 kr. Ersättningen *skall* betalas ut till bodelningsförrättaren efter ansökan. Utbetalt belopp *skall* vid tillämpningen av 7 § tillgodoräknas samme make.

29 §

Ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin *ska* betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än motsvarande tre gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ersättningen *ska* betalas ut.

Ersättningen *ska* betalas ut till bodelningsförrättaren efter ansökan. Utbetalt belopp *ska* vid tillämpningen av 26 § tillgodoräknas samme make.

⁴ Senaste lydelse 1996:1622.

Ansökan enligt första och andra stycket görs hos den domstol som avses i 2 §.

Ansökan enligt första stycket och 28 § första stycket görs hos den domstol som avses i 2 §.

*Klander av bodelningen
och andra beslut av
bodelningsförrättare*

8 § andra och tredje stycket

En make som är missnöjd med *bodelningen* får klandra den genom att inom *fyra* veckor efter delgivningen väcka talan mot den andra maken vid den tingsrätt som har förordnat bodelningsförrättaren. Klandras inte *bodelningen* inom denna tid, har maken förlorat sin talan. *I bodelningshandlingen skall anges vad en make i dessa avseenden har att iaktta.*

I mål om klander av *bodelning* får domstolen *inhämta* yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet till *honom*.

30 §

En make som är missnöjd med *ett bodelningsbeslut* får klandra *det* genom att inom *tre* veckor efter delgivningen väcka talan mot den andra maken vid den tingsrätt som har förordnat bodelningsförrättaren. Klandras inte *beslutet* inom denna tid, har maken förlorat sin rätt att *föra* talan.

Om bara den ena maken har klandrat bodelningsbeslutet inom föreskriven tid får den andra maken också klandra det inom tre veckor från det att maken delgavs stämningen. En sådan anslutningstalan förfaller, om den första klandertalan återkallas eller av annat skäl förfaller.

I mål om klander av *bodelningsbeslut* får domstolen *hämta in* yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet till *denne*.

31 §

Bestämmelserna i 30 § gäller även för beslut enligt 20–22 §§.

I beslutet ska bodelningsförrättaren ange vad en make ska iaktaga för att klandra det.

32 §

Beslut om förskott av bodelningslott enligt 20 § får prövas av domstolen endast i samband med klander av bodelningen.

Om domstolen entledigar en bodelningsförrättare som har fattat ett sådant beslut, utan att samtidigt utse en ny, får den make som har förpliktats att betala förskottet klandra det enligt bestämmelserna i 30 § första stycket. Talan ska väckas inom tre veckor efter delgivningen av beslutet om entledigande.

33 §

Bodelningsförrättaren ska med hänsyn till omständigheterna bestämma om klander av mellanbeslut enligt 21 § ska få ske särskilt eller endast i samband med klander av bodelningen.

Denne får även bestämma att handläggningen i övrigt ska vila till dess beslutet har vunnit laga kraft.

*Särskilda rättsmedel*9 §⁵

Bestämmelserna om särskilda rättsmedel i 58 och 59 kap. rättegångsbalken *skall* tillämpas i fråga om bodelning som förrättats av bodelningsförrättare. Härvid *skall* det som sägs i 58 kap. 10 a och 13 §§ och 59 kap. 5 § rättegångsbalken om överklagande gälla klander av bodelning.

34 §

Bestämmelserna om särskilda rättsmedel i 58 och 59 kap. rättegångsbalken *ska* tillämpas i fråga om bodelning som förrättats av bodelningsförrättare. Härvid *ska* det som sägs i 58 kap. 10 a och 13 §§ och 59 kap. 5 § rättegångsbalken om överklagande gälla klander av bodelning.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.
 2. Äldre föreskrifter gäller fortfarande för mål om äktenskapskillnad om talan har väckts före ikraftträdandet.
 3. Äldre föreskrifter gäller i fråga om klander av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

⁵ Senaste lydelse 1994:1035.

1.2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att det i rättegångsbalken ska införas en ny paragraf, 10 kap. 9 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

9 a §

En domstol får inte pröva en fråga mellan makar eller sambor som en förordnad bodelningsförrättare kan pröva. Rättegångshindret gäller från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till domstolen till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft.

Om en svarande inte har invänt om domstolens behörighet i rätt tid enligt 34 kap. 2 § föreligger inte hinder enligt första stycket. Inte heller föreligger sådant hinder om en talan har väckts före den tid som anges i första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.3 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 23 kap. 5 § ärvdabalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 kap.

5 §¹

På en delägares begäran ska rätten utse någon att vara skiftesman. Det som föreskrivs i 17 kap. 1–4 och 6–9 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make ska gälla i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Arvode och ersättning till skiftesmannen ska dock betalas av dödsboet.

På en delägares begäran ska rätten utse någon att vara skiftesman. *Till skiftesman får endast förordnas den som har samtyckt till det.* Det som föreskrivs i 17 kap. 1–3, 5, 8, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 33 och 34 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make ska gälla i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Arvode och ersättning till skiftesmannen ska dock betalas av dödsboet.

Om boet ställs under förvaltning av testamentsexekutor, är denne utan särskilt beslut skiftesman. Detta gäller dock inte, om någon annan redan har utsetts till skiftesman eller om testamentsexekutorn är delägare i boet.

En dödsbodelägare eller en person som på annat sätt är beroende av arvskiftet får inte utses till skiftesman.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2015:418.

1.4 Förslag till lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 20 kap. 7 § och 22 kap. 4 § jordabalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

7 §¹

Förekommer inte omständigheter som avses i 6 §, ska lagfartsansökan förklaras vilande, om

1. vid köp, byte eller gåva överlåtarens underskrift på fångeshandlingen inte är styrkt av två vittnen och överlåtelsen inte skett genom statlig myndighet,

2. fångesmannen inte har lagfart och fall som avses i 9 § inte föreligger,

3. rättegång pågår om hävning eller återgång av förvärv av fastigheten eller om bättre rätt till denna,

4. lagfart söks på grund av testamente, dom eller förrättning som ännu inte vunnit laga kraft,

5. vid förvärv genom legat detta inte utgivits,

6. vid förvärv på exekutiv försäljning köpebrev inte utfärdats eller vid expropriation eller liknande tvångsförvärv inlösen inte fullbordats,

7. vid överlåtelse överlåtaren är gift och förvärvet enligt äktenskapsbalkens bestämmelser är beroende av den andre makens samtycke,

7. vid överlåtelse överlåtaren är *eller har varit* gift och förvärvet enligt äktenskapsbalkens bestämmelser är beroende av den andre *eller tidigare* makens samtycke, *dock inte om överlåtelsen skedde senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes,*

8. vid överlåtelse överlåtaren är sambo och förvärvet enligt bestämmelserna i sambolagen (2003:376) är beroende av den andra sambons samtycke, dock endast om ärende om anteckning i fastighetsregistrets inskrivningsdel av anmälan enligt 5 § andra stycket den lagen var upptaget på inskrivningsdag när överlåtelsen skedde,

9. vid överlåtelse genom boutredningsman förvärvet enligt ärvdabalkens bestämmelser är beroende av dödsbodelägares samtycke,

¹ Senaste lydelse 2010:2048.

10. förvärvet har skett genom en sådan gåva mellan makar som inte har registrerats enligt 16 kap. äktenskapsbalken,

11. förvärvet avser del av fastighet och är beroende av fastighetsbildning,

12. förvärvet i annat fall enligt lag är beroende av domstols eller annan myndighets tillstånd, eller

13. förvärvet är beroende av villkor och, i fråga om gåva, villkoret avser viss tid som inte överstiger två år från den dag då gåvohandlingen upprättades.

22 kap.

4 §²

Förekommer *icke* omständighet som avses i 3 §, *skall* ansökan om inteckning förklaras vilande, om

1. ansökan om lagfart för sökanden är vilandeförklarad samt inteckningsansökningen *ej* medgivits av den som har lagfart,

2. rättegång pågår om *hävande* eller återgång av förvärv av fastigheten eller om bättre rätt till denna,

3. sökanden är gift samt den andra makens samtycke fordras enligt äktenskapsbalkens bestämmelser och samtycke eller annan tillåtelse enligt nämnda balk inte har givits,

4. sökanden är sambo samt den andra sambons samtycke fordras enligt bestämmelserna i sambolagen (2003:376) och samtycke eller annan tillåtelse enligt nämnda lag inte har givits, dock endast om ärende om anteckning i fastighetsregistrets inskrivningsdel av anmälan en-

Förekommer *inte* omständigheter som avses i 3 §, *ska* ansökan om inteckning förklaras vilande, om

1. ansökan om lagfart för sökanden är vilandeförklarad samt inteckningsansökningen *inte har* medgivits av den som har lagfart,

2. rättegång pågår om *hävning* eller återgång av förvärv av fastigheten eller om bättre rätt till denna,

3. sökanden är *eller har varit* gift samt den andra *eller tidigare* makens samtycke fordras enligt äktenskapsbalkens bestämmelser och samtycke eller annan tillåtelse enligt nämnda balk inte har givits, *dock inte om ansökan om inteckning skett senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes,*

² Senaste lydelse 2003:378.

ligt 5 § andra stycket den lagen har tagits upp senast på den inskrivningsdag då inteckning söks,

5. ansökningen enligt lag är beroende av domstols eller annan myndighets tillstånd.

Förklaras ansökan vilande, <i>skall</i>	Förklaras ansökan vilande, <i>ska</i>
inskrivningsmyndigheten utfärda	inskrivningsmyndigheten utfärda
bevis om detta (vilandebevis).	bevis om detta (vilandebevis).

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.5 Förslag till lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om utsökningsbalken

dels att 3 kap. 1 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 3 kap. 19 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §¹

Verkställighet får under de förutsättningar som anges i detta kapitel ske på grund av följande exekutionstitlar:

1. domstols dom, utslag eller beslut,
2. förlikning som är stadfäst av en domstol och medlingsöverskommelse som har förklarats verkställbar av en domstol,
3. godkänt strafföreläggande, godkänt föreläggande av ordningsbot eller godkänt avgiftsföreläggande,
4. skiljedom eller beslut om avskrivning av ett skiljeförfarande,
5. förbindelse angående underhållsbidrag,
6. förvaltningsmyndighets beslut som
 - a. innefattar betalningsskyldighet, förutsatt att beslutet får överklagas i annan ordning än den som gäller för laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725), eller
 - b. får verkställas enligt en särskild föreskrift,
7. handling som enligt en särskild föreskrift får läggas till grund för verkställighet, *och*
8. Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande som har förklarats verkställbart av Kronofogdemyndigheten.

7. handling som enligt en särskild föreskrift får läggas till grund för verkställighet,

8. Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande som har förklarats verkställbart av Kronofogdemyndigheten, *och*

9. *bodelningsförrättares bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott eller bodelningsavtal*

¹ Senaste lydelse 2022:1320.

som är fastställt av en bodelningsförrättare.

Det som i balken sägs om dom gäller, om inte annat föreskrivs, i tillämpliga delar även domstols utslag eller beslut, Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande som har förklarats verkställbart av Kronofogdemyndigheten. Vidare gäller det som sägs i balken om skiljedom även beslut om avskrivning av skiljeförfarande.

Beslut av bodelningsförrättare

19 a §

En bodelningsförrättares bodelningsbeslut får verkställas enligt det som gäller för dom, om bodelningshandlingen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 17 kap. 23 § äktenskapsbalken.

Bodelningsförrättares beslut om förskott av bodelningslott och bodelningsavtal som är fastställt av bodelningsförrättare verkställs som lagakraftäggande dom, om inte annat beslutas med anledning av talan mot beslutet.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.
 2. Äldre föreskrifter gäller för bodelningsförrättares beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:206) om viten

Härigenom föreskrivs att 1 och 7 §§ lagen (1985:206) om viten ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter. Vad som föreskrivs i 2–6, 9 och 10 §§ gäller dock inte sådana viten som riktar sig till var och en.

Lagen *skall* inte tillämpas i den mån annat följer av vad som är särskilt föreskrivet.

Allmänna bestämmelser om viten finns även i brottsbalken och bötesverkställighetslagen (1979:189).

Denna lag gäller viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter *eller bodelningsförrättare*. Vad som föreskrivs i 2–6, 9 och 10 §§ gäller dock inte sådana viten som riktar sig till var och en. *En bodelningsförrättare får inte förelägga vite enligt 5 §.*

Lagen *ska* inte tillämpas i den mån annat följer av vad som är särskilt föreskrivet.

7 §

Tingsrätt prövar frågor om utdömande av viten,

1. om vitet riktar sig till var och en,

2. om vitet avser säkerställande av ett enskilt anspråk,

3. om i något annat fall än som förut har angetts tingsrätten själv eller, efter talan mot rättens beslut, högre rätt har förelagt vitet.

3. om en bodelningsförrättare har förelagt vitet,

4. om i något annat fall än som förut har angetts tingsrätten själv eller, efter talan mot rättens beslut, högre rätt har förelagt vitet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.7 Förslag till lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 11 §§ bostadsrättslagen (1991:614) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

11 §

Bostadsrättshavaren har rätt att på begäran få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande lägenhet som han innehar med bostadsrätt. Utdraget *skall* avse uppgifter som enligt 10 § *skall* anges i förteckningen. Dagen för utfärdandet *skall* anges i utdraget.

Bostadsrättshavaren har rätt att på begäran få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande lägenhet som han innehar med bostadsrätt. Utdraget *ska* avse uppgifter som enligt 10 § *ska* anges i förteckningen. Dagen för utfärdandet *ska* anges i utdraget.

Första stycket gäller också för en bodelningsförrättare som är förordnad att förrätta bodelning där bostadsrättshavaren är part.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 2 b § lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

2 b §¹

En svensk värdepapperscentral och ett kontoförande institut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till företaget om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,

2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,

3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller

4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Bestämmelser om skyldighet för värdepapperscentraler och kontoförande institut att lämna uppgifter till överförmyndaren finns i 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Bestämmelser om skyldighet för värdepapperscentraler och kontoförande institut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare och* överförmyndaren finns i 17 kap. 16 § *äktenskapsbalken och* 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om hur uppgifter enligt första stycket ska lämnas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2025:172.

1.9 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)

Härigenom föreskrivs att 26 § sambolagen (2003:376) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 §

Bestämmelserna i 17 kap. 1, 2 och 4–9 §§ samt 18 kap. 1 § äktenskapsbalken gäller även vid tvist mellan sambor. Vad som sägs om makar *skall* därvid gälla sambor.

Bestämmelserna i 17 kap. 1, 2 och 4–34 §§ samt 18 kap. 1 § äktenskapsbalken gäller även vid tvist mellan sambor. Vad som sägs om makar *ska* därvid gälla sambor. *Den hänvisning som anges i 17 kap. 14 § äktenskapsbalken ska i stället avse 11 § sambolagen.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:46) om värdepappersfonder

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 20 § lagen (2004:46) om värdepappersfonder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

20 §¹

Ett fondbolag och ett förvaringsinstitut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till företaget om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,

2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,

3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller

4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Om skyldighet för fondbolag och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till överförmyndaren finns bestämmelser i 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Om skyldighet för fondbolag och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare och* överförmyndaren finns bestämmelser i 17 kap. 16 § *äktenskapsbalken och* 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2024:844.

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 10 a § lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

10 a §¹

I 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för kreditinstitut att lämna uppgifter till överförmyndaren.

I 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för kreditinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare* och överförmyndaren.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2008:913.

1.12 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 11 a § lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

11 a §¹

I 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för värdepappersbolag att lämna uppgifter till överförmyndaren.

I 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för värdepappersbolag att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare* och överförmyndaren.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2008:914.

1.13 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

dels att 27 kap. 10 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 27 kap. 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 kap.

8 a §

Sekretessen enligt 1 § hindrar inte att uppgift i en inkomstdeklaration lämnas till en bodelningsförrättare som är förordnad att förrätta bodelning för den person som uppgiften avser.

Om en myndighet med stöd av första stycket lämnar en uppgift till en bodelningsförrättare, får myndigheten vid utlämnandet göra ett förbehåll som inskränker bodelningsförrättarens rätt att lämna uppgiften vidare eller att utnyttja den. Ett sådant förbehåll får inte innebära ett förbud att utnyttja uppgiften om den behövs för att bodelningsförrättaren ska kunna fullgöra sina skyldigheter med anledning av bodelningen.

10 §¹

Den tystnadsplikt som följer av 1 §, 2 § första stycket och 3–5 §§ och den tystnadsplikt som följer av ett förbehåll som har

Den tystnadsplikt som följer av 1 §, 2 § första stycket och 3–5 §§ och den tystnadsplikt som följer av ett förbehåll som har

¹ Senaste lydelse 2018:1919.

gjorts med stöd av 8 § tredje stycket inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

gjorts med stöd av 8 § tredje stycket *eller 8 a § andra stycket* inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.14 Förslag till lag om ändring i delgivningslagen (2010:1932)

Härigenom föreskrivs att 17, 24 och 25 §§ delgivningslagen (2010:1932) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §

Vanlig delgivning får användas vid all delgivning.

Endast myndighet får vid vanlig delgivning skicka handlingen på elektronisk väg.

Endast myndighet får vid vanlig delgivning skicka handlingen på elektronisk väg. *Det gäller dock även för bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman.*

24 §

Förenklad delgivning får användas av en myndighet vid delgivning med den som är part eller har liknande ställning i ett mål eller ärende, om denne har fått information av myndigheten om att delgivningssättet kan komma att användas i målet eller ärendet.

Förenklad delgivning får inte användas vid delgivning av en handling som inleder ett förfarande.

Första stycket gäller också för bodelningsförrättare vid delgivning med dem som denne är förordnad för samt för boutredningsman och skiftesman vid delgivning med delägare i dödsboet som denne är förordnad för.

25 §

Information enligt 24 § första stycket ska delges genom vanlig delgivning, muntlig delgivning, särskild delgivning med juridisk person eller stämningsmannadelgivning enligt 32 eller 38 §.

Delgivning enligt första stycket behöver inte ske när någon har gett in en handling i målet eller ärendet och informationen till

Delgivning enligt första stycket behöver inte ske när någon har gett in en handling i målet eller ärendet och informationen till

denne lämnas i nära anslutning till att handlingen har kommit in till myndigheten.

denne lämnas i nära anslutning till att handlingen har kommit in till myndigheten. *Motsvarande gäller för bodelningsförrättare, bouppteckningsman och skiftesman.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

1.15 Förslag till lag om ändring i lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 25 § lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

25 §¹

En AIF-förvaltare och ett förvaringsinstitut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till förvaltaren och institutet om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,

2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,

3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller

4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Bestämmelser om skyldighet för AIF-förvaltare och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till överförmyndaren finns i 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Bestämmelser om skyldighet för AIF-förvaltare och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare* och överförmyndaren finns i 17 kap. 16 § *äktenskapsbalken* och 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

¹ Senaste lydelse 2024:873.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Uppdraget

Den 7 november 2024 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av reglerna i äktenskapsbalken om betänketid och bodelningsprocessen. Uppdragets syfte har varit att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld. Regeringens direktiv finns i *bilaga 1*.

Reglerna om bodelning och om betänketid vid äktenskapsskillnad har i huvudsak varit oförändrade sedan en lång tid tillbaka. I utredningens direktiv anges att det finns anledning att effektivisera bodelningsprocessen för att leva upp till dagens förväntningar på snabbhet och enkelhet. För närvarande kan handläggningen försvåras av bland annat parts passivitet eller obstruktion och bodelningsprocessen kan upplevas som ett hinder för den som vill lämna en relation. Även kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad kan upplevas som ett hinder för den som omedelbart vill upplösa äktenskapet. Två exempel som anges i direktiven på när så kan vara fallet är om ingen av makarna bor tillsammans med ett eget barn eller om det förekommit våld eller andra kränkningar i relationen.

I uppdraget har ingått en rad särskilda frågor. Beträffande utredningens översyn av kravet på *betänketid* vid äktenskapsskillnad har de varit följande:

- gå igenom de argument som talar för respektive emot kravet på betänketid, och

- analysera och ta ställning till om kravet på betänketid bör avskaffas i vissa situationer, exempelvis när ingen av makarna bor tillsammans med ett eget barn eller när det förekommit våld eller andra kränkningar i relationen.

När det gäller reglerna om *bodelningsprocessen* har de särskilda frågorna avsett att analysera och ta ställning till:

- om det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning, och om en frist föreslås, hur lång fristen ska vara,
- vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till,
- om och i så fall under vilka förhållanden bodelningsförrättaren bör kunna besluta om bodelning utan att kalla parterna till ett sammanträde,
- om det bör införas en rätt för bodelningsförrättaren att hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra, och i så fall göra en integritetsanalys,
- om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen, och om en tidsgräns föreslås, när tidsgränsen bör infalla och följden av att gränsen passeras,
- om det bör införas striktare regler för hur kostnaderna för bodelningsförrättarens arbete kan fördelas, så att en make som inte medverkar får betala en större del av kostnaderna,
- om bodelningsförrättarens bodelningsbeslut bör utgöra en exekutionstitel,
- om det bör införas en förlängd frist för att klandra bodelningsförrättarens bodelningsbeslut när den andra parten har klandrat beslutet,
- om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin bör förbättras, och
- om regler om kompetenskrav ska införas för bodelningsförrättare och vad som i så fall bör krävas, samt om det finns behov av utbildning och fortbildning och hur den i så fall kan anordnas.

Utredningen har även haft i uppdrag att lämna nödvändiga författningsförslag.

2.2 Avgränsningar och frågor för framtiden

Med hänsyn till utredningens omfattning och tidsramen för uppdraget har utredningen som utgångspunkt tagit sig an de uppgifter som uttryckligen framgår av uppdraget. Därtill har några andra närliggande åtgärder övervägts mer ingående än andra och lett till att utredningen lämnat flera förslag. De mest framträdande är frågorna om så kallade mellanbeslut och särskild talan i domstol i bodelningsfråga, liksom förskott av bodelningslott. Med hänsyn till att reglerna om boutredningsman och skiftesman har koppling till regelverket om bodelningsförrättare har det varit nödvändigt att överväga om det finns skäl att ändra även i de delar som gemensamma regler hittills har gällt (se kapitel 17).

Utredningen har inte kunnat tillmötesgå alla önskemål om förändringar från externa intressenter som utredningen haft kontakt med. Det bör i detta sammanhang sägas att utredningens uppdrag har varit inriktat på bodelningsprocessen och inte den materiella rätten för bodelningar. I avsnitt 4.1 nämns några materiella frågor som det kan finnas anledning att överväga att se över i framtiden. Andra ämnen för en översyn kan dels vara rätten till underhållsbidrag under en övergångsperiod när äktenskapsskillnad inte föregås av betänketid (se avsnitt 6.2.2), dels om bodelningsförrättare ska vara behöriga att besluta om underhållsbidrag.

2.3 Utredningsarbetet

Utredningens arbete påbörjades i januari 2025 och har bedrivits i nära samarbete med expertgruppen. Under utredningstiden har sex sammanträden hållits med expertgruppen, varav ett tvådagarsinternat. Utöver detta har enskilda möten genomförts med experter och den sakkunniga i utredningen.

Utredningen har haft flera möten och andra kontakter med olika intresse- och branschorganisationer, myndigheter samt advokater och andra jurister. En sammanfattning av vad som framkommit redovisas i kapitel 5. Utredningen har även på olika sätt haft kontakt och

inhämtat synpunkter från enskilda som hört av sig till utredningen. Vidare har utredningen följt relevant arbete inom Regeringskansliet och utredningsväsendet samt tagit del av Riksrevisionens granskningsrapporter om statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer respektive hantering av dödsbon.¹

I utredningens uppdrag har det ingått, i den utsträckning som det bedömts lämpligt, att undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i några länder som är jämförbara med Sverige, främst de nordiska länderna. Utredningen har därför tagit del av den danska, finska, norska och isländska lagstiftningen som gäller bodelning och äktenskapsskillnad. För att kunna göra detta har det varit nödvändigt att ta fram relevant underlag, vilket bibliotekarier vid Regeringskansliets bibliotek har bistått med. Utredningen har också haft kontakt med anställda vid regeringskanslierna i Danmark, Finland, Norge och Island. När det gäller dansk lagstiftning har utredningen vidare haft kontakt med professor emeritus Ingrid Lund-Andersen och advokaten Jørgen U. Grønberg.

Därutöver har empirisk data berikat underlaget för utredningens överväganden. Lisa Nordlund (doktorand i civilrätt vid Uppsala universitet) har sammanställt en delredovisning av ett rättsvetenskapligt forskningsprojekt om processer för bodelning och arvsifte, med särskilt fokus på bland annat uppdragen som bodelningsförrättare. I sammanställningen redovisas resultaten av en enkätundersökning riktad till bodelningsförrättare. Sammanställningen finns i *bilaga 2*. Resultaten presenteras också löpande i betänkandet i anslutning till relevant delfråga. Därutöver har en enklare undersökning genomförts vid ett föredrag som den särskilda utredaren och sekreteraren höll på Advokatdagarna i oktober 2025 (se avsnitt 5.4).

Utredningen har även hämtat in statistik och andra uppgifter från bland andra Domstolsverket, utvalda tingsrätter, Rättshjälpsmyndigheten och Kronofogdemyndigheten. Antalet tingsrätter som har valts ut har varit olika beroende på vilka frågor som utredningen har velat ha svar på. Materialet redovisas löpande i betänkandet. I de flesta fall har det visat sig inte vara möjligt att presentera statistik som är köns- och åldersuppdelad.

¹ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer*, RiR 2025:6 och *Statens insatser vid hantering av dödsbon – utredning, förvaltning och skifte*, RiR 2025:23.

2.4 Betänkandets disposition

Betänkandet är indelat i 20 kapitel. Författningsförslagen finns i *kapitel 1*. I *kapitel 2* (detta kapitel) redogörs för utredningens uppdrag och arbete. Därefter ges i *kapitel 3–5* en bakgrund till utredningens överväganden och förslag i olika delfrågor för uppdraget, vilka i sin tur följer i *kapitel 6–17*.

I *kapitel 3* finns en introduktion till reglerna om dels äktenskapsskillnad och betänketid, dels bodelning. Introduktionen gör inte anspråk på att vara fullständig. En mer utvecklad redovisning av gällande rätt i särskilda frågor – i Sverige och de övriga nordiska länderna – ingår i de kapitel som handlar om utredningens olika delfrågor (kapitel 6–17). I de kapitlen, liksom i kapitel 3, finns också vissa avsnitt om statistik och andra uppgifter som utredningen har hämtat in.

Kapitel 4 innehåller en översiktlig genomgång av olika begrepp som har betydelse för uppdraget, såsom ekonomiskt våld och eftervåld, liksom utsattheten för det. Där redovisas även ett par av Sveriges internationella åtaganden rörande jämställdhet.

I *kapitel 5* redovisas vad som framkommit i huvudsak vid utredningens möten med olika aktörer.

Överväganden och förslag avseende den ena huvudfrågan för utredningen som avser kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad finns i *kapitel 6*.

Den andra huvudfrågan avser bodelningsprocessen, vilken behandlas i kapitel 7–17. Utredningens överväganden och förslag beträffande frågan om det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning efter äktenskapets upplösning redovisas i *kapitel 7*.

Kapitel 8 är omfångsrikt. Det innehåller ett stort antal överväganden och förslag gällande vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till samt anknyttande frågor om handläggningen.

Därefter behandlas tre frågor som inte uttryckligen anges i direktivet: beslut om förskott av bodelningslott, mellanbeslut och särskild talan i bodelningsfråga, vilka behandlas i *kapitel 9–11*.

Frågan om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen avhandlas i *kapitel 12*. Efter det följer i *kapitel 13* frågan om vissa beslut av en bodelningsförrättare ska kunna verkställas.

Kapitel 14 innehåller överväganden och förslag om det bör införas en förlängd frist för att klandra bodelningsförrättarens bodelningsbeslut när den andra parten har klandrat beslutet (anslutningsklander).

Därefter följer överväganden och förslag kring om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin bör förbättras (*kapitel 15*) samt om det ska införas tydligare kompetenskrav för bodelningsförrättare (*kapitel 16*).

Som nämnts ovan har utredningen tagit ställning till i vilken mån utredningens förslag ska påverka vad som ska gälla för boutredningsman och skiftesman (jfr bland annat hänvisningen i 23 kap. 5 § ärvdebalken). Detta redovisas i *kapitel 17*.

I *kapitel 18 och 19* redogörs för frågor om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser samt förslagets konsekvenser.

Författningskommentaren finns i *kapitel 20*.

2.5 Om olika begrepp i betänkandet

En bodelning ska förrättas när ett äktenskap har upplösts. Sådan kan också komma till stånd redan under äktenskapet. Är det ett samboförhållande som upphör ska bodelning ske under vissa förutsättningar. För läsbarhetens skull utgår betänkandet och de exempel som ges från vad som gäller för bodelning mellan makar. Om inget annat särskilt anges gäller dock – typiskt sett – motsvarande också för bodelning mellan sambor.

Det bör vidare nämnas att utredningens främsta fokus har varit på bodelning med anledning av äktenskapsskillnad. Inte desto mindre har utredningen naturligtvis beaktat att en bodelning kan genomföras under äktenskapet, utan att ett mål om äktenskapsskillnad pågick, och när ett äktenskap har upplösts genom den ena makens död.

I betänkandet används regelbundet begrepp som ”den utsatta maken” eller ”den ekonomiskt svagare maken”. I det enskilda fallet kan begreppen avse såväl en kvinna som en man, som är i underläge under separationsprocessen med hänsyn till exempelvis ekonomiska förutsättningar eller utsatthet för våld i nära relation. Som utvecklas i kapitel 4 är det till övervägande del kvinnor som befinner sig i den situationen.

När det gäller redovisningen av de övriga nordiska ländernas rättsläge används i betänkandet den svenska terminologin för aktuellt rättsinstitut i syfte att underlätta läsförståelsen och jämförelsen mellan ländernas regelverk. De inhemska begreppen för de olika länderna presenteras inledningsvis, framför allt i kapitel 3.

3 Introduktion till reglerna om äktenskapsskillnad och bodelning

3.1 Inledning

I detta kapitel kommer en introduktion att ges till reglerna om dels äktenskapsskillnad och betänketid, dels bodelning. När det gäller det förstnämnda regelverket redovisas det i avsnitt 3.2. Där beskrivs de nuvarande förutsättningarna för när äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid. Avsnittet innehåller en redovisning av gällande rätt i Sverige och övriga nordiska länder, liksom den historiska rättsutvecklingen. Det utgör en viktig bakgrund till utredningens överväganden och förslag som finns i kapitel 6.

Bodelningsreglerna behandlas i avsnitt 3.3. Introduktionen kommer i huvudsak att följa kapiteldispositionen i äktenskapsbalken. Fördjupande redovisning av rättsläget kommer därefter att ges för de frågor som är särskilt intressanta för utredningen, se kapitel 7–17.

Bodelningsreglerna för makar finns i äktenskapsbalken. I 7 kap. finns regler om "Makars egendom". Kapitel 9 innehåller "Allmänna bestämmelser om bodelning", i kap. 10 behandlas "Vad som ska ingå i bodelning" och i kap. 11 finns regler om "Andelar och lotter". I kap. 12 regleras "Jämkning vid bodelning" och i kap. 13 "Verkan av bodelning". Avslutningsvis finns i 17 kap. olika regler om "Bodelningsförrättare".

För sambor finns regler om bodelning i sambolagen (2003:376), som innehåller flera hänvisningar till bestämmelser i äktenskapsbalken. En introduktion av vad som gäller för sambor finns i avsnitt 3.3.9. Som nämnts i föregående kapitel kommer i betänkandet fokus att ligga på bodelningsprocessen mellan makar. Om inget annat särskilt anges gäller dock generellt motsvarande för sambor.

Sist i detta kapitel berörs reglerna om bodelning i övriga nordiska länder.

3.2 Om äktenskapsskillnad och betänketid

3.2.1 Historik

Äktenskap är ett statusförhållande. Det innebär att både dess tillkomst och upplösning förutsätter myndighetsbeslut. Äktenskap kan också karaktäriseras som ett avtal mellan makarna. Enligt svensk gällande rätt kan avtalet sägas upp av var och en av makarna, utan att det föreligger något avtalsbrott. En makes vilja att upplösa äktenskapet ska respekteras.

Historiskt har det inte varit så. Enligt 1734 års lag tilläts äktenskapsskillnad bara vid någon av de Lutherska skilsmässogrunderna ”hor och egenvilligt övergivande”. Under 1800-talet vidgades möjligheterna något genom lagstiftning, bland annat när det mellan makarna förekom ”stridighet i lynne och tänkesätt som övergått i avsky och hat”. I vissa fall skulle äktenskapsskillnad föregås av varning inför kyrkoherde och kyrkoråd samt av ”skillnad till säng och säte” under ett år. I början av 1900-talet kunde makar uppnå äktenskapsskillnad enligt vad som benämns ”den korta” respektive ”den långa” vägen. Den sistnämnda följde proceduren med varning samt skillnad till säng och säte. I det förra fallet iscensattes ett egenvilligt övergivande genom en ”Köpenhamnsresa”.¹

Genom ett nordiskt samarbete skapades på 1910- och 1920-talen lagstiftning i de nordiska länderna med liknande förutsättningar för äktenskapsskillnad. I Sverige infördes den nya giftermålsbalken 1920. Den nordiska lagstiftningen gav makarna möjlighet till hemskillnad (separation) som ett första steg till senare äktenskapsskillnad. Ett skäl för att efter ansökan få dom på hemskillnad var att det uppkommit ”djup och varaktig söndring” mellan makarna. Detta var en ny principiell grund för äktenskapsskillnad. Om makarna var överens kunde deras uppfattning om söndring godtas. Om det endast var en av dem som ansökte om hemskillnad krävdes, i vart fall inledningsvis, att hon eller han förde bevisning om skälen för det.²

¹ Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 44.

² Agell (2003), *Nordisk äktenskapsrätt* s. 41 f.

Dom på hemskillnad och viss tids särlevnad (i Sverige ett år) innebar att det i princip fanns grund för en make att få äktenskapet upplöst. Rätten föll dock bort om makarna återupptog sin samlevnad under hemskillnadstiden. Ett syfte med hemskillnaden var att ge makarna tid att på var sitt håll pröva om förutsättningarna för att leva tillsammans i äktenskapet var uttömda. I Sverige fanns dessutom krav på medling mellan makarna. I grunden låg samhällets intresse av äktenskapets stabilitet som en förutsättning för bland annat barnens omvårdnad och uppfostran, liksom samhällets kontroll över äktenskapets upplösning.³ Utgångspunkten var fortfarande att ett äktenskap ingicks för att bli livslångt. Om samlevnaden mellan makarna mist sin mening accepterades det att ett äktenskap måste kunna upplösas.⁴

Omedelbar äktenskapsskillnad kunde inte erhållas annat än i vissa särskilt angivna fall. Situationer som omfattades av den så kallade skilsmässokatalogen var bland annat särlevnad på grund av söndring under tre år, egenvilligt undandragande, otrohet, misshandel eller annat brott mot den andre makens person eller mot barn i familjen eller annan straffbar gärning av viss svårighetsgrad. Flera av grunderna för omedelbar äktenskapsskillnad bestod alltså i att en make genom sitt agerande hade skuld till äktenskapets upplösning.

Vid sidan av äktenskapsskillnad fanns tidigare möjlighet till återgång av äktenskap. Ett äktenskap kunde vara ogiltigt på grund av formfel vid ingåendet. Ogiltigheten innebar då att något äktenskap inte hade uppkommit. Ett äktenskap kunde även ogiltigförklaras dels om makes samtycke till äktenskapet var ogiltigt på grund av bristande rättslig handlingsförmåga, misstag, tvång eller svek, dels om äktenskapet ingåtts i strid mot vissa upplösande äktenskapshinder (till exempel tvegifte eller att makarna var nära släkt med varandra). I dessa fall uppkom visserligen ett äktenskap men det kunde upplösas genom återgång, i stället för äktenskapsskillnad. En sådan återgångsdom hade som utgångspunkt rättsverkningar endast för framtiden. Bodelning skulle dock ske enligt särskilda regler, vilka innebar att all egendom som en make ägde vid vigseln eller därefter hade förvärvat genom arv, gåva eller testamente skulle anses som dennes enskilda egendom. Inte heller kunde underhållsskyldighet komma i fråga efter en återgångsdom. Institutet avskaffades i samband med

³ SOU 1972:41 s. 182 ff.

⁴ NJA II 1916.

att reglerna om betänketid antogs 1973. Anledningen till det var dels att återgångsreglerna användes i mycket liten omfattning, dels att de nya reglerna innebar att en make alltid har rätt till äktenskapsskillnad utan att ange särskild grund för det. I förarbetena uttalades att avskaffandets ekonomiska konsekvenser för den enskilde motverkades av bland annat reglerna om jämkning vid bodelning.⁵

I stället för hemskillnadsinstitutet tillämpas i Sverige och Finland sedan lång tid tillbaka principen att äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid under vissa förutsättningar. För svensk del antogs reglerna om betänketid 1973. De vilar på den grundläggande principen att en makes vilja att upplösa äktenskapet ska respekteras, utan krav på att uppge särskilda skäl som grund för skilsmässa eller att sådan ska kräva föregående dom på hemskillnad. Mer om gällande rätt i nästa avsnitt.

Departementschefen framhöll i förarbetena till de nu redovisade ändringarna att ett krav på särlevnad är förknippat med avsevärda nackdelar. Det kan leda till att makar avstår från att försöka återuppta samlevnaden eftersom de vet att ett misslyckat sådant försök innebär att ett nytt skilsmässoförfarande måste inledas. Skulle makarna tvista i frågan om särlevnadskravet är uppfyllt kan det medföra att domstolen tvingas undersöka makarnas personliga förhållanden, vilket bör undvikas. Vidare behöver betänketidens inledande inte heller framstå som ett lika definitivt steg mot upplösning av äktenskapet som den dåvarande hemskillnaden lätt kunde göra.⁶

Skilsmässokatalogen togs bort i samband med införandet av reglerna om betänketid. Möjligheten till omedelbar skilsmässa om parterna levit åtskilda under tre år blev dock kvar i lagstiftningen, men längden sänktes till två år. Enligt förarbetena hade behovet av de tidigare skilsmässogrunderna minskat väsentligt genom införandet av de nya reglerna om omedelbar äktenskapsskillnad eller äktenskaps-skillnad efter betänketid.⁷

I förarbetena berördes särskilt den frågan om förekomsten av våld i relationen även fortsättningsvis skulle medföra rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Bestämmelsen som fanns i 11 kap. 10 § giftermålsbalken gav en make rätt till omedelbar äktenskapsskillnad om den andra maken gjort sig skyldig till misshandel eller annat brott

⁵ Prop. 1973:32 s. 55 f. och 115 ff.

⁶ Prop. 1973:32 s. 113 f.

⁷ Prop. 1973:32 s. 115.

mot makens person eller mot barn som stod under makens eller båda makarnas vårdnad. Äktenskapsskillnad skulle dock inte meddelas om brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt talade emot det. Makes talan skulle väckas inom sex månader efter det att maken fick kännedom om gärningen och senast inom tre år sedan den begåtts.

Slutsatsen blev att det inte fanns tillräcklig anledning att göra undantag från bestämmelserna om betänketid. Följande överväganden gjordes.⁸ Vid situationer när den ena maken har misshandlat eller rent av försökt ta den andra makens liv, är det angeläget att förbindelsen mellan makarna kan upplösas omedelbart. Enligt de regler som kom att införas kan den utsatta maken omedelbart väcka talan om äktenskapsskillnad och ansöka om besöksförbud, men skilsmässa kan tidigast erhållas efter sex månaders betänketid. Omedelbar äktenskapsskillnad i en sådan situation kan i hög grad vara rimligt. För att kunna tillgodose det intresset måste man emellertid godta skilsmässoregler som förutsätter att domstolarna undersöker makarnas personliga förhållanden och prövar vem som är skyldig till äktenskapets upplösning. En sådan skilsmässogrund öppnar också möjlighet till processer som kan vara mycket uppsplitande och med en risk för att reglerna kan utnyttjas i rent trakasseringsyfte.

3.2.2 Gällande rätt i Sverige

Grundläggande principer

Reglerna i äktenskapsbalken bygger på tanken om jämställdhet mellan kvinnor och män och att makars självständighet gentemot varandra ska värnas, samtidigt som det är viktigt att lagstiftningen skyddar den ekonomiskt svagare maken om äktenskapet upplöses. En annan utgångspunkt för äktenskapslagstiftningen är att makarna själva i så stor utsträckning som möjligt ska kunna lösa sina mellanhavanden utan medverkan av någon myndighet eller juridisk expertis.

När det särskilt gäller reglerna om äktenskapsskillnad, som finns i 5 kap. äktenskapsbalken, vilar de på principen att äktenskapet ska vara en form för frivillig samlevnad och att en makes vilja att upplösa äktenskapet ska respekteras. Intresset av stabilitet i familjebildningen har inte ansetts få tillgodoses genom lagregler som inskränker

⁸ Prop. 1973:32 s. 116.

makarnas rätt att få äktenskapet upplöst. Denna rätt är en viktig utgångspunkt för den nuvarande ordningen, liksom att skälen till en ansökan om skilsmässa inte ska behöva redovisas. Domstolen ska med andra ord inte behöva pröva frågor om hur makarna har betett sig mot varandra eller om en make har skuld till äktenskapets upplösning.⁹

Reglerna om betänketid

Äktenskap upplöses antingen genom äktenskapsskillnad eller den ena makens död. Talan om äktenskapsskillnad kan väckas genom makarnas gemensamma ansökan, om båda vill skilja sig. I andra fall ska talan om äktenskapsskillnad väckas genom ansökan om stämning (14 kap. 4 § äktenskapsbalken).

I vissa fall ska en dom på äktenskapsskillnad föregås av betänketid. Regler om betänketid finns framför allt för att ett förhastat beslut om upplösning av ett äktenskap inte ska gå ut över annan som direkt berörs av beslutet, det vill säga den andra maken eller eventuella barn.

Betänketid kan aktualiseras i några olika fall, både när makarna är överens om skilsmässa och när de inte är det.

När *parterna är överens* om att äktenskapet ska upplösas finns det krav på betänketid i två fall (5 kap. 1 § äktenskapsbalken). I övriga fall har makarna rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Det ena fallet föreligger om någon av dem bor tillsammans med ett eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Som framgår av lagtexten är det inte en förutsättning att barnet är makarnas gemensamma. Det är tillräckligt att endera maken har vårdnaden om och varaktigt bor tillsammans med ett eget barn under 16 år.

Det andra fallet är om makarna tillsammans begär att betänketid ska löpa. Den möjligheten tillkom efter en lagändring några år efter att reglerna om betänketid infördes. Bakgrunden var att det hade förekommit att makar önskade betänketid, även om de var överens om skilsmässa.¹⁰

⁹ Prop. 1973:32 s. 106 ff. och prop. 1986/87:1 s. 39.

¹⁰ Prop. 1978/79:12 s. 188.

När *parterna inte är överens*, det vill säga när endast en av makarna vill att äktenskapet ska upplösas, gäller som huvudregel att betänketid ska löpa (5 kap. 2 § äktenskapsbalken).

Det finns flera undantag till när kravet på betänketid enligt de redovisade huvudreglerna inte ska gälla. Ett av undantagen avser situationen att makarna lever åtskilda sedan minst två år (5 kap. 4 § äktenskapsbalken). Var och en av dem har då rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid, det vill säga oavsett om den andra går med på det eller inte och oavsett om det finns barn med i bilden. Det kan hända att äktenskapet inte har varat i två år. Makar som aldrig har bött ihop kan få till stånd en omedelbar dom på äktenskapsskillnad även om de varit gifta mindre än två år.¹¹ Ett sätt att bevisa att makarna har levt åtskilda kan vara att ge in så kallade särlevnadsintyg till domstolen. Det krävs då att någon eller några som har kännedom om makarnas förhållande intygar att makarnas levnadsförhållanden är de som påstås.

Övriga undantag utgörs av några särskilda fall: dels om det görs sannolikt att en make har tvingats att ingå äktenskapet, dels när äktenskapet ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder som man inte kan få dispens från (ibland kallat upplösande äktenskapshinder). Dessa fall består, något förenklat, av att en make ingått äktenskap före 18 års ålder, att det föreligger nära släktskap mellan makarna eller att en make är gift med två personer (tvegifte). I dessa fall är – utöver makarna – åklagare behörig att föra talan om skilsmässa. Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att upplösa äktenskap som inte är önskvärda.¹²

Vid sidan av dessa fall finns det inte i svensk rätt några specificerade skilsmässogrunder som ger rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Som redovisats ovan togs skilsmässokatalogen bort i samband med lagändringarna som trädde i kraft 1974.

Under äktenskapet finns det inte något krav på att makarna ska bo ihop. Separation kan därmed ske formlöst, utan föregående beslut från domstol. I praktiken torde de flesta makar flytta isär under betänketiden. Svensk rätt uppställer dock inget krav på att makarna måste leva isär under betänketiden, som en förutsättning för äkten-

¹¹ Se rättsfallet NJA 2014 s. 750.

¹² Prop. 2003/04:48 s. 38. Det kan i sammanhanget nämnas att äktenskap som enligt utländsk lag har ingåtts på det sätt som nämns i detta stycke ska vägras erkännande i Sverige (se 1 kap. 8 a § i lagen [1904:26 s. 1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap). Någon skilsmässa behövs då inte enligt svensk rätt.

skapsskillnad. Det är en skillnad mot såväl vad som gäller för separationsinstitutet i Danmark, Island och Norge som vad som tidigare gällde i Sverige. Att betänketid löper är därmed mindre ingripande för makarna än hemskillnad.

Processuella regler (särskilt om begäran om fullföljd)

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens begäran delges den andra maken (5 kap. 3 § äktenskapsbalken). Om det inte föreligger förutsättningar för omedelbar äktenskapsskillnad ska domstolen meddela makarna att betänketid löper och ge besked om målets fortsatta handläggning.

När betänketiden har löpt under minst sex månader ska domstolen döma till äktenskapsskillnad, förutsatt att någon av makarna särskilt begär fullföljd av skillnaden. Sådan begäran ska ske när betänketiden har löpt under nämnda tid och senast inom ett år från betänketidens början. När betänketid föregår äktenskapsskillnaden kräver gällande rätt alltså att det framställs två yrkanden om skilsmässa: dels det ursprungliga yrkandet i den ansökan som inledde målet, dels det särskilda yrkandet i ett senare skede av det (se även 14 kap. 10 § äktenskapsbalken angående det särskilda yrkandet).

Om en begäran om fullföljd inte ges in i rätt tid avslutas målet genom avskrivning utan att domstolen dömer till äktenskapsskillnad. Äktenskapet kommer då att fortsätta som om någon ansökan aldrig skett. Vid en eventuell ny ansökan om skilsmässa därefter kommer betänketid att behöva löpa på nytt om omständigheterna är sådana att det krävs.

Syftet med utformningen av de nuvarande reglerna synes ha varit grundat i en ambition att i möjligaste mån begränsa rättsverkningarna av att betänketid inleds, för att därmed underlätta för makarna att besluta sig för att fortsätta äktenskapet.¹³

¹³ Se prop. 1973:32 s. 114.

3.2.3 Gällande rätt i övriga nordiska länder

Inledning

I de västnordiska länderna Danmark, Norge och Island tillämpas fortfarande det hemskillnadsinstitut som tidigare fanns i svensk rätt. Det innebär att det i regel krävs ett rättsligt beslut om separation före äktenskapsskillnad. Var och en av makarna kan begära ett sådant beslut. Frågor om äktenskapsskillnad hanteras antingen av en särskilt utsedd myndighet eller i domstol. För att ett beslut om separation ska fortsätta att gälla är det en förutsättning att makarna lever åtskilda.

I Finland däremot har kravet på hemskillnad (separation) ersatts av ett krav på betänketid vid äktenskapsskillnad.

Finland

Det finska regelverket vid äktenskapsskillnad, som finns i äktenskapslagen¹⁴, liknar till stor del det svenska. I finsk rätt gäller dock att äktenskapsskillnad i princip alltid ska föregås av betänketid, även när två barnlösa makar är överens om att de vill skiljas. Liksom i svensk rätt, och övriga nordiska länder, finns det undantag för dels situationen att makarna lever åtskilda sedan minst två år, dels att äktenskapet har ingåtts i strid mot vissa upplösande äktenskaps hinder.

Det finns inte någon möjlighet till omedelbar äktenskapsskillnad när det har förekommit våld i relationen. Frågan har inte heller varit föremål för lagstiftningsutredning.

Norge

Den norska ekteskapsloven¹⁵ kräver en separationstid om ett år innan var och en av makarna kan ansöka om skilsmässa. Någon ytterligare förutsättning än separation – såsom betänketid, samtycke eller särskild grund för äktenskapsskillnad – krävs inte. Tiden för separation är densamma oavsett om parterna är överens om att skiljas eller inte.

¹⁴ Lag nr 234 den 13 juni 1929. Reglerna om äktenskapsskillnad finns främst i 6 kap. 25–28 §§.

¹⁵ Lov om ekteskap nr 47 den 4 juli 1991. Bestämmelserna om äktenskapsskillnad finns främst i 19–25 §§.

Det har inte heller någon betydelse om makarna har barn, mer än att det då är en förutsättning för skilsmässa att parterna deltar i medling (26 §). Syftet med medlingen är att parterna ska komma överens i frågor som rör barnen, såsom vårdnad och boende.

Omedelbar äktenskapsskillnad kan uppnås i liknande fall som redovisats för Sverige och Finland ovan, dock med den skillnaden att äktenskap som ingåtts i strid mot upplösande äktenskapshinder kan leda till dom på äktenskapets ogiltighet.

Därutöver har en make rätt till omedelbar äktenskapsskillnad om det förekommit våld i relationen (23 §). Bestämmelsen infördes i samband med 1991 års ekteskapslov, men även tidigare fanns en motsvarande bestämmelse i norsk rätt.

Bestämmelsen innebär att en make har rätt att begära skilsmässa om den andra maken med uppsåt har försökt döda maken eller deras barn eller utsatt dem för "alvorlig mishandling". Detsamma gäller om den andra maken har uppträtt på ett sätt som är ägnat att framkalla allvarlig fruktan för att det kan ske. Begäran måste framställas inom sex månader från det att maken fick kännedom om händelsen och senast två efter att den ägde rum.

Med alvorlig mishandling avses enligt förarbetena bland annat misshandelsbrott och brott mot frihet och frid. Bestämmelsen är allmänt utformad. Den är inte begränsad till handlingar som är förknäpade med straffansvar och innehåller ingen uppräknin av brott som omfattas. Det är domstolen som avgör om förutsättningarna är uppfyllda i det enskilda fallet. Handlingens art och allvar, liksom den utsatta makens och barnens position är omständigheter av betydelse. Upprepade handlingar som var för sig inte är så allvarliga kan leda till att de tillsammans når upp till kravet. Vid handlingar som bedöms som mindre allvarliga är den utsatta maken hänvisad till huvudregeln i norsk äktenskapsrätt att äktenskapsskillnad kräver föregående beslut om separation. Tidsfristen för att väcka talan utesluter inte att handlingar som ligger längre tillbaka i tiden kan beaktas vid en helhetsbedömning av makens agerande.¹⁶

¹⁶ Se bland annat Ot.prp. nr. 28 (1990–91) och Holmøy & Lødrup, *Ekteskapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer* s. 143 ff.

Denna grund för omedelbar äktenskapsskillnad är i norsk rätt den enda som tar sikte på att en make kan anses skyldig till äktenskapets upplösning.¹⁷ Reglerna har i doktrin inte ansetts ha någon väsentlig betydelse i praktiken, utöver den ovillkorliga rätt som finns till äktenskapsskillnad efter föregående separation.¹⁸

Av förarbetena framgår att det allmänna kravet på ett års separation före äktenskapsskillnad har bedömts som otillräckligt i dessa fall. Detta eftersom beslutet om separation riskerar att falla om makarna återupptar samlivet under separationstiden, till exempel efter att den utsatta maken blivit pressad till det av den andra maken. Den make som begärt separation måste då inleda ett nytt skilsmäsoförfarande. Därtill har i förarbetena anförts att en make i fall som omfattas av bestämmelsen har ett berättigat krav på att genast få äktenskapet upplöst. Bland de nackdelar som identifierades i förarbetena kan följande nämnas. Gränsdragningen för vad som krävs för omedelbar skilsmässa enligt bestämmelsen kan orsaka svårigheter. Att bestämmelsen medför en prövning av ena makens skuld kan innebära domstolsprocesser som är obehagliga för båda parter. Det kan inte heller uteslutas att bestämmelsen kan tillämpas av make trots att det saknas grund för det eller i syfte att trakassera.¹⁹

Prövningen i domstol av mål enligt 23 § har i förarbetena förutsatts ske skyndsamt. Det är inte reglerat vilken bevisning som krävs utan fri bevisvärdering gäller för domstolens prövning.²⁰

Tillämpningen av 23 § har inte prövats av högsta domstolsinstans, Høyesterett. Av praxis från lagmannsrett (motsvarande hovrätt) framgår att begäran om skilsmässa ofta handläggs i det brottmål som händelserna straffrättsligt prövas i (jfr 3 § straffeprocessloven). Om maken döms för handlingarna kan de läggas till grund för prövningen av skilsmässa. Fråga blir då främst om brotten är tillräckligt allvarliga och om begäran om skilsmässa har framställts i rätt tid.²¹

Begäran om äktenskapsskillnad enligt 23 § som inte har anknytning till en dom i brottmål har prövats av underrätt, dock med begränsat prejudikatvärde. I rättsfallet TOVRO-2017-178922 dömde

¹⁷ Commission on European Family Law (CEFL), Sverdrup, *Grounds for divorce and maintenance between former spouses*, hämtad 24 mars 2025, <https://ceflonline.net/country-reports-for-norway/>.

¹⁸ Holmøy & Lødrup, *Ektesapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer* s. 143 ff.

¹⁹ NOU 1986:2 s. 99.

²⁰ Commission on European Family Law (CEFL), Sverdrup, *Grounds for divorce and maintenance between former spouses*.

²¹ Se bland annat rättsfallen LB-2010-155044, LG-2010-40759 och LA-2015-154711.

tingsrätten till omedelbar äktenskapsskillnad. Genom makens uppgifter i rätten och gjorda polisanmälningar ansågs det i hög grad sannolikt att den andra maken utövade våld samt hotat och trakasserat maken under lång tid. Därtill fanns två beslut om besöksförbud med anledning av polisanmälningarna, vilka den andra maken godtagit.

I ett annat rättsfall, TOSLO-2016-79161, var de hot som maken berättat att den andra maken uttalat inte tillräckligt allvarliga för att nå upp till kravet i 23 §. Tingsrätten prövade därför inte om det var sannolikt att den andra maken agerat på det sätt som påståtts. Bevisningen bestod främst av ett antal vittnen samt ett tidigare meddelat besöksförbud med anledning av hoten, vilka dock inte hade lett till att en förundersökning inletts. Tingsrätten avlog begäran om äktenskapsskillnad.

Danmark

I Danmark regleras frågor om äktenskap i ægteskabsloven²². Efter rättsligt beslut om separation är separationstiden sex månader, och alltså kortare än i Norge. När denna tid har löpt ut har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad efter begäran därom.

Om makarna är överens om att skiljas kan dock äktenskapsskillnad ges omedelbart genom ett administrativt beslut av Familieretshuset, utan föregående beslut om separation eller betänketid. Det gäller även om makarna har barn. En förutsättning är dock att makarna kommer överens i fråga om underhållsbidrag ska utgå till någon av makarna och i så fall hur länge. Storleken på bidraget kan lämnas till beslut av Familieretshuset. Likaså ska makarna vara eniga om vem som eventuellt ska fortsätta att bo i den gemensamma hyresrätten, om sådan finns. I annat fall ska villkorsförhandling ske i Familieretshuset. Alla familjemål startar där. Om parterna är överens om det ovanstående kan äktenskapsskillnad ske utan något möte (grönt spår). Ärenden i gult spår avser makar som behöver hjälp med rådgivning och medling i frågor om till exempel vårdnad. Familieretshuset har rätt att fatta vissa beslut, vilka kan överklagas till domstol. Familjerättsliga mål handläggs i Danmark i en specialdomstol,

²² Bekendtgørelse af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, LBK nr 1080 af 14/08/2023. Äktenskapsskillnad regleras främst i 29–36 §§.

Familieretten, som är en del av tingsrätten. De mest konfliktfyllda ärendena handläggs direkt av Familieretten (rött spår).

I Danmark infördes 2019 krav på betänketid när makarna är överens om omedelbar skilsmässa och har minderåriga barn. Betänketiden var satt till tre månader och dess funktion var att försäkra att föräldrarna hade övervägt upplösningen av äktenskapet. Parterna skulle också genomföra en digital undervisning som förberedde dem på samarbetet efter skilsmässa. Efter att betänketiden löpt ut var det en förutsättning för äktenskapsskillnad att båda makarna fortfarande ville skiljas. Om någon hade ångrat sig behövde den andra maken ge in en ny ansökan om separation eller skilsmässa. Reglerna om betänketid togs bort genom en lagändring redan efter ett år, 2020. Ett skäl till det synes ha varit att föräldrarna under betänketiden var tvungna att ha "delt bopæl", vilket ledde till ökade konflikter som gick ut över barnen. Efter att reglerna togs bort blev det återigen möjligt med omedelbar äktenskapsskillnad enligt vad som redovisats ovan.

En make har också rätt till omedelbar äktenskapsskillnad under vissa särskilda omständigheter. Ett av fallen är att makarna lever åtskilda sedan två år med anledning av oenighet mellan makarna. Upplösande äktenskapshinder och tvångsgifte ger rätt till "omstødelse" (orsaker som redan förelåg vid äktenskapets ingående), vilket medför samma rättsverkningar som äktenskapsskillnad. Därutöver finns rätt till omedelbar äktenskapsskillnad bland annat vid otrohet eller om en make utan lov har fört den andra makens barn ut ur landet eller kvarhåller barnet där.

Enligt 34 § ægteskabsloven har en make rätt till äktenskapsskillnad utan föregående beslut om separation om den andra maken har utövat uppsåtligt våld eller psykiskt våld eller begått sexuella övergrepp mot maken, dennes barn, närstående till barnen eller andra barn.²³ Begäran måste framställas inom ett år från det att maken fick kännedom om händelsen och senast tre efter att den ägde rum.

²³ För rättsfall se till exempel Ugeskrift for Retsvæsen 2007.2318 Ø och Tidsskrift for Familie- og Arveret 2004.328 Ø och 2005.108 Ø. I det förstnämnda rättsfallet ansåg landsretten (men inte byretten) att en fällande dom på misshandel mot maken tillsammans med uppgifter om våld vid andra tillfällen utgjorde tillräckligt allvarlig brottslighet för att maken skulle ha rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Genom en lagändring 2014 kom bestämmelsen att omfatta även mindre allvarliga former av våld. År 2019 kom den att omfatta psykiskt våld, samtidigt som en självständig bestämmelse om psykiskt våld infördes i 243 § straffeloven.

Det är den utsatta maken som måste bevisa att den andra maken har begått gärningarna. Det är inte ett krav att kunna uppvisa en fällande brottmålsdom utan andra bevis, som läkarintyg, kan vara tillräckligt.²⁴

Island

Regelverket i Island, som finns i äktenskapslagen²⁵, liknar i hög grad det danska. En make har rätt till äktenskapsskillnad efter att en tid om sex månader har löpt efter rättsligt beslut om separation. Om makarna är ense kan beslut om skilsmässa uppnås omedelbart, utan föregående separation eller betänketid. Möjlighet till omedelbar äktenskapsskillnad finns i liknande undantagssituationer som i Danmark, däribland vid otrohet eller att parterna har levt åtskilda sedan *ett* år med anledning av oenighet mellan makarna.

Enligt 6 kap. 40 § äktenskapslagen kan en make begära skilsmässa utan föregående separation om den andra maken har utövat våld mot maken eller ett barn som bor med dem. Domstol ska ge tillstånd till äktenskapsskillnad om

- a) maken erkänner brottet eller har dömts för det,
- b) det finns uppgifter från polisen som bekräftar ett samtal till polisen på grund av våld i hemmet,
- c) andra bevis, såsom ett läkarintyg eller en psykologisk bedömning, tyder på att den make som söker skilsmässa, eller ett barn som bor med dem, har utsatts för våld från maken, eller
- d) en samlad bedömning av omständigheterna och uppgifterna ger anledning att av andra skäl anta att den make som söker skilsmässa, eller ett barn som bor med dem, har utsatts för våld från den andra maken.

Domstolens prövning av mål enligt bestämmelsen ska ske skyndsamt.²⁶

²⁴ Commission on European Family Law (CEFL), Lund-Andersen, *Grounds for divorce and maintenance between former spouses*, hämtad 3 april 2025, <https://ceflonline.net/country-reports-for-denmark/>.

²⁵ Hjälskaparlög nr 31 den 14 april 1993. Bestämmelserna om äktenskapsskillnad finns i 6 kap. 33–45 §§.

²⁶ Se artikel XIX 1 kap. civilprocesslagen.

Bestämmelsen infördes 2022. Enligt författningskommentaren till lagändringen omfattar bestämmelsen alla typer av våld eller hot om våld.²⁷ Det kan alltså gälla fysiskt, sexuellt, psykiskt och ekonomiskt våld, samt andra former av våld i nära relationer. Även upprepade, mindre allvarliga gärningar omfattas. Begreppet våld i bestämmelsen baseras på Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen, se avsnitt 4.9). Av författningskommentaren framgår vidare att beviskraven inte är lika strikta som inom straffrätten, för att inte göra det onödigt svårt att få skilsmässa i dessa fall.

Vid kontakt med det isländska justitiedepartementet har det inte varit möjligt att få någon information om hur bestämmelsen har kommit att tillämpas av domstolarna eftersom den är relativt ny.

Det pågår för närvarande en kommittéutredning som har i uppdrag att se över den isländska äktenskapslagen.

3.2.4 Statistik och forskning

Förändringar i familjebildningsmönster

Sedan 1960-talet har det skett omvälvande förändringar i familjebildningsvanorna. Familjestabiliteten har blivit lägre än förr i tiden, vilket hänger samman med djupgående, samhälleliga förhållanden och en mängd faktorer av olika slag. Bland dessa har säkerligen kvinnornas ökade förvärvsarbete och ökade ekonomiska självständighet haft betydelse.²⁸

Antal giftermål var 1960 omkring 50 000 par per år. Det är en siffra som därefter klart sjönk fram till 2000-talet, då utvecklingen vände. Fram till utbrottet av covid-19-pandemin var antalet giftermål tillbaka på nivåer om 50 000 per år. Under och även efter pandemin har nivåerna varit något lägre. Antalet giftermål 2024 var knappt 45 000.²⁹

Antalet skilsmässor 1960 var cirka 9 600. Sedan 1975 har antalet varierat mellan cirka 20 000 och 27 000 och alltså varit på en relativt jämn och högre nivå än dessförinnan. Det finns statistik som visar

²⁷ Lag nr 71/2022.

²⁸ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 21 ff. och däri gjorda hänvisningar, även för det följande.

²⁹ SCB, "Giftn i Sverige", senast uppdaterad 2025-03-21, hämtad 31 mars 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/giftn-i-sverige/>.

att cirka fyra av tio äktenskap upplöses med skilsmässa. Majoriteten av alla äktenskap upplöses alltså än i dag genom att någon i paret har dött. Skilsmäsofrekvensen har statistiskt varit högre i äktenskap, där någon av makarna varit gifta tidigare, än i förstagångsäktenskap.³⁰ De flesta skilsmässor äger rum inom fem år efter giftermålet.³¹

När det gäller samboende utan äktenskap har den formen av familjebildning blivit allt vanligare sedan slutet av 1960-talet. Numera antas minst en tredjedel av alla sammanboende par vara sambor och inte gifta. Det kan jämföras med att motsvarande andel 1969 var 6–7 procent och 1980 15 procent.³² Ökningen har även påverkat andelen barn födda av en ogift kvinna. Allt sedan 1988 har en majoritet av alla nyfödda barn en mamma som inte är gift (2020 var andelen 65 procent). De flesta av de barnen har föräldrar som är sambor; det är vanligt förekommande att par blir sambor och får barn innan de eventuellt gifter sig. Det kan jämföras med att 75 procent av alla nyfödda barn i början av 1970-talet hade gifta föräldrar och att andelen var ännu högre dessförinnan.

Separationsfrekvensen bland ogifta samboende är än högre än upplösningsfrekvensen av äktenskap. Ungefär 200 000 personer separerar varje år från sin partner (inkluderat par som varit gifta). De flesta par som separerar har inga gemensamma barn. Separationsfrekvensen tenderar att minska ju äldre par blir, liksom ju äldre deras barn blir.³³

Statistik som utredningen hämtat in om mål om äktenskapsskillnad

Utredningen har hämtat in uppgifter från Domstolsverket om mål om äktenskapsskillnad för perioden 2015–2024.³⁴

Det är klart vanligast att dom på äktenskapsskillnad meddelas efter att parterna gemensamt har ansökt om det. I cirka 73 procent

³⁰ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 23 f.

³¹ SCB, "Skilsmässor i Sverige", senast uppdaterad 2025-02-21, hämtad 21 mars 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/skilsmassor-i-sverige>.

³² Se Walleng (2015), *Att leva som sambo* s. 88 ff.

³³ SCB, "Utlugna barn leder inte till att fler separerar", senast uppdaterad 2020-01-08, hämtad den 31 mars 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2020/utflugna-barn-leder-inte-till-att-fler-separerar/>.

³⁴ Uppgifterna för år 2022 har lämnats utanför den redovisade statistiken eftersom det under det året skedde en förändring av måltypskoder i Domstolsverket, vilket kan ha påverkat tillförlitligheten i uppgifterna.

av de mål som har lett till en dom på äktenskapsskillnad har parterna gett in en gemensam ansökan. I resterande inleds målen av en enskild ansökan, det vill säga där det bara är en av makarna som begär skilsmässa genom en stämningsansökan.

Av de par som gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad är det cirka 9 procent som inte fullföljer sin ansökan och därmed fortsätter att vara gifta. I de fall det bara är en av makarna som begär skilsmässa är motsvarande andel högre. Av dessa mål skriver domstolen av närmare 20 procent. Siffrorna talar för att reglerna om betänketid i relativt många fall förefaller fylla en funktion.³⁵

Denna tolkning får ytterligare stöd genom en närmare analys av siffrorna för mål om gemensam ansökan om äktenskapsskillnad. Sedan 2022 gör Domstolsverket skillnad på två typer av sådana mål: dels mål i vilka frågor om vårdnad, boende och umgänge handläggs tillsammans med den gemensamma ansökan, dels mål som bara innehåller den sistnämnda ansökan.³⁶ I de fall där det finns frågor om vårdnad, boende och umgänge är det drygt 20 procent av målen som skrivs av. Det kan jämföras med att cirka 10 procent av målen skrivs av när sådana frågor inte är del av processen. Siffrorna talar för att makar som initialt var överens om att skilja sig men inte hade samsyn i dessa följdfrågor i högre grad tenderar att fortsätta vara gifta, än makar som inte begärt rättens prövning av sådana frågor. En tänkbar förklaring är att parterna under betänketiden haft möjlighet att samtala om skilsmässan och följdfrågorna – på egen hand eller genom domstols eller myndighets försorg – och därefter bestämt sig för att fortsätta vara gifta.

³⁵ I dessa siffror ingår fall där någon av makarna dör innan äktenskapsskillnad meddelas och att domstolen av den anledningen skriver av målet. De fallen får dock förutsättas utgöra en mindre del. Siffrorna kan också jämföras med hur motsvarande såg ut före reglerna om betänketid, det vill säga när hemskillnadsinstitutet fanns i Sverige. Av prop. 1973:32 s. 109 framgår att det då var cirka 25 procent av hemskillnaderna som inte fullföljdes till äktenskapsskillnad.

³⁶ Uppgifterna från Domstolsverket i denna del avser endast åren 2023 och 2024. Att underlaget är begränsat får beaktas när siffrorna tolkas.

3.3 Bodelning

3.3.1 Inledning

Äktenskap kan upplösas genom äktenskapsskillnad eller genom den ena makens död. När ett äktenskap upplösts ska det förrättas en bodelning. Sådan kan också komma till stånd redan under äktenskapet. Reglerna om bodelning syftar till att åstadkomma en värdemässig utjämning mellan makarna. Även när ett samboförhållande upphör ska bodelning ske under vissa förutsättningar.

I vilken utsträckning bodelning i praktiken genomförs efter upplösningen av ett äktenskap saknas det heltäckande statistik om. I en enkätstudie genomförd av Brattström om bodelning mellan makar som skilt sig, uppgav 82 procent av dem som besvarat enkäten att de genomfört en bodelning.³⁷ Av samma studie framgår att en klar majoritet, 75 procent, uppgav att de genomfört bodelningen på egen hand, utan juridisk hjälp. Inte mer än 4,4 procent uppgav att de genomfört bodelningen med hjälp av en av tingsrätten förordnad bodelningsförrättare (se avsnitt 3.3.8). Övriga svarande uppgav att de på annat sätt tagit hjälp av en advokat eller att makarna haft varsin advokat för att genomföra bodelningen.

Vid kontakt med Domstolsverket har det inte varit möjligt att få fram några exakta uppgifter om antalet bodelningsförrättare som förordnas årligen. Uppskattningsvis rör det sig om i vart fall 1 000 förordnanden per år under de senaste åren, vilket även innefattar bodelning mellan sambor.³⁸ Den siffran kan jämföras med att antalet skilsmässor per år under 2000-talet har varierat mellan cirka 20 000 och 27 000.³⁹ Vid en grov uppskattning sker alltså förordnande av bodelningsförrättare i omkring 5 procent av det årliga antalet äktenskapsskillna-

³⁷ Brattström, "Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning?" *Tidskrift för familjerecht, arverett og barnvernerettslige spørsmål*, 01/2011.

³⁸ För åren 2017–2021 varierade antalet avgjorda ärenden om förordnande av bodelningsförrättare mellan 1 066 och 1 096. Det har däremot visat sig vara svårt att få fram motsvarande uppgifter för åren därefter, eftersom Domstolsverket under 2022 gjorde en förändring av sina måltypskoder för tingsrätt. I en klar merpart av antalet ärenden ovan får förordnande antas ha skett, med hänsyn till de lågt ställda kraven för att få bodelningsförrättare förordnad. Förordnandena kan avse bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller den ena makens död samt bodelning mellan sambor. Utöver dessa ärenden kan förordnande av bodelningsförrättare handläggas i mål om äktenskapsskillnad, och inte som ett eget domstolsärende (jfr 17 kap. 2 § äktenskapsbalken). Domstolsverket saknar möjlighet att i sin statistik utläsa förordnanden som skett i skillnadsmål.

³⁹ SCB, "Skilsmässor i Sverige", senast uppdaterad 2025-02-21, hämtad 21 mars 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/skilsmassor-i-sverige>.

der i Sverige, vilket ligger i linje med den procentsats som framgår av den redovisade enkätstudien. Vid tiden för enkätstudien motsvarade i princip andelen som svarade att de haft hjälp av en bodelningsförrättare med uppgifter om antal förordnanden som vid den tidpunkten kunde fås från Domstolsverket.

Uppgifterna visar att det klart vanligaste är att bodelning mellan makar sker utan inblandning av någon myndighet eller juridisk expertis. Att denna möjlighet ska finnas är en grundläggande princip för den svenska äktenskapslagstiftningen. På så sätt undviks i möjligaste mån att makar och samhället drabbas av höga kostnader för tvister i sådana frågor. Lagstiftningen bygger också på tanken om jämställdhet mellan kvinnor och män och att makars självständighet gentemot varandra ska värnas, samtidigt som det är viktigt att lagstiftningen skyddar den ekonomiskt svagare maken om äktenskapet upplöses.⁴⁰

Som anges i utredningens direktiv förekommer det att bodelningsprocesser medvetet fördröjs av part på olika sätt. Den ekonomiska upplösningen och fördelningen av tillgångar hindras därmed, med de negativa konsekvenser som det innebär för den ekonomiskt svagare maken. Regelsystemet för bodelning måste passa såväl de ordinära fallen som de mer särpräglade.

3.3.2 Makars egendom och underhållsskyldighet

Det är en grundläggande princip i svensk äktenskapsrätt att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder. Principen innebär att varje make äger sin egendom och i princip själv får råda över den. Den innebär också att en make normalt inte har något ansvar för den andra makens skulder. Detta gäller oberoende av om en makes egendom är giftorättsgods eller enskild egendom.

Underhållsskyldighet mellan makar

I 6 kap. äktenskapsbalken finns tvingande regler om underhållsskyldighet mellan makar under äktenskapet, liksom efter äktenskapsskillnad i vissa fall. Skyldigheten innebär att var och en av makarna, efter sin förmåga, ska bidra till det underhåll som behövs för att deras

⁴⁰ Se prop. 1986/87:1 s. 39.

gemensamma och personliga behov ska tillgodoses (1 §). Lagen bygger dels på uppfattningen att makar ska samarbeta kring hemmet och eventuella barn samt fördela utgifter och sysslor mellan sig, dels att makar ska leva på samma standard. Om det som en make ska bidra med inte räcker till makens personliga behov eller för de betalningar som hon eller han annars ombesörjer för familjens räkning, är den andra maken skyldig att ge de pengar som behövs (2 §). Det görs alltså här en skillnad mellan underhåll för makarnas gemensamma och makes personliga behov. Det som en make på grund av sin underhållsskyldighet lämnar till den andra maken för dennas personliga behov blir mottagarens egendom (3 §). Motsatsvis innebär detta att pengar som lämnas för deras gemensamma behov (och det som köps för dem) även fortsättningsvis är den makes egendom som har bidragit med medlen.

Grundtanken är att underhållsskyldigheten fullgörs genom fortlöpande inköp och andra bidrag till familjens underhåll, och inte genom erläggande av ett bestämt underhållsbidrag. Om makarna inte varaktigt bor tillsammans kan en domstol besluta att en make ska betala underhållsbidrag till den andra maken, liksom lämna ifrån sig bohav för den andra makens användning (6 §). Detta gäller så länge som äktenskapet består, och alltså även under betänketid för äktenskapsskillnad. Med andra ord gäller en principiell underhållsskyldighet grundad på att makarna ska leva på samma standard tills en dom på äktenskapsskillnad vunnit laga kraft.

Efter äktenskapsskillnad är utgångspunkten att de ekonomiska banden mellan makarna klipps av och att vardera maken svarar för sin försörjning (7 §). När makarnas ekonomiska förutsättningar efter en äktenskapsskillnad skiljer sig åt kan det i undantagsfall finnas skäl för underhållsbidrag. Främst gäller detta om en av makarna under en övergångstid har behov av bidrag till sitt underhåll. Det rör sig alltså om viss tid som maken kan behöva för att kunna bli självförsörjande efter skilsmässan. Den andra maken kan då förpliktas att betala underhållsbidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till den makens förmåga och övriga omständigheter (7 § 2 st.).

Förutsättningarna för att en make ska få underhållsbidrag utan tidsbegränsning är stränga. För det krävs att maken har svårigheter att försörja sig själv efter ett långvarigt äktenskap eller att det annars finns synnerliga skäl (7 § 3 st.). Vid denna prövning ska hänsyn tas till eventuella brister i den ekonomiskt svagare makens pensions-

skydd, det vill säga om maken behöver bidrag för att till exempel köpa en pensionsförsäkring. Av avgörandet NJA 1998 s. 238 framgår att det ekonomiska behovet måste ha sin orsak i äktenskapet för att rätt till underhållsbidrag ska föreligga.

Giftorättsgods och enskild egendom

Giftorätt är ett anspråk på att vid upplösningen av äktenskapet – *genom bodelning* – få dela värdet av den andras egendom efter att avräkning skett för den makens skulder. Huvudprincipen i svensk rätt är likadelning, det vill säga att makarnas giftorättsgods ska delas lika mellan dem sedan deras skulder har täckts (med vissa undantag). Genom likadelning kan en ekonomisk utjämning mellan makarna åstadkommas.

Giftorätten innebär inte att en make under bestående äktenskap har någon äganderätt till den andra makens egendom. Däremot är det en huvudregel i svensk rätt att all egendom som en make äger är giftorättsgods, och därmed ska ingå i en framtida bodelning mellan makarna (7 kap. 1 § äktenskapsbalken). Det gäller även sådan egendom som en make ägt före äktenskapet eller fått i arv eller i gåva.

Egendom kan dock göras till enskild egendom på flera sätt (2 §). Det innebär att egendomen omklassificeras, med som främsta rättsverkan att egendomen inte ska ingå i en framtida bodelning. Det får alltså inte till följd att någon överföring av egendomen sker mellan makarna.

Makar eller blivande makar kan genom ett skriftligt äktenskapsförord komma överens om att egendom ska vara enskild. Parterna kan då bestämma att egendom som tillhör eller tillfaller någon av dem ska vara hans eller hennes enskilda egendom.

Egendom som en make äger kan utgöra enskild egendom genom villkor vid gåva av egendomen eller genom testamente. Vid en benefik transaktion är det alltså möjligt för annan än en make att förordna att egendom ska vara enskild för mottagaren. Vid gåva mellan makar krävs däremot att sådan föreskrift om enskild egendom upprättas genom äktenskapsförord. Genom testamente eller förmåns- tagarförordnande (se nedan om detta) kan dock den sedermera avlidna maken förordna att den efterlevande maken ska erhålla tillgångar som enskild egendom.

Vidare kan enskild egendom tillskapas genom förmånstagarförordnande vid bland annat livförsäkring eller pensionssparande enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande (2 § 1 st. 5 p.).

Egendom som gjorts enskild genom ett äktenskapsförord kan omvandlas till giftorättsgods om makarna är överens om det i ett nytt äktenskapsförord (3 §). Sådan enskild egendom kan också behandlas som giftorättsgods i samband med bodelning om båda makarna då vill det (10 kap. 4 §).

Det som har trätt i stället för enskild egendom är också enskild egendom om inte något annat bestämts genom den rättshandling som gjort egendomen till enskild. Motsatt utgångspunkt gäller för avkastning av enskild egendom, det vill säga att avkastning är giftorättsgods om inte annat föreskrivits vid tillskapandet av den enskilda egendomen (7 kap. 2 § 1 st. 6 p. och 2 st.).

Samäganderätt och dold samäganderätt

Vardera maken äger som sagt sin egendom och ansvarar för sina skulder. På samma sätt som två personer vilka som helst kan makarna dock ha egendom med samäganderätt, till exempel genom att de köpt en bil tillsammans. Har makarna bara giftorättsgods blir var och en av makarnas ideella andelsrätt i bilen giftorättsgods, som den andra maken har giftorätt i. Om däremot all den ena makens egendom är enskild genom äktenskapsförord medan den andra makens egendom är giftorättsgods, blir följden att bara värdet av den sistnämnda makens samäganderätsandel i bilen ingår i en bodelning. I förhållande till en makes borgenärer är äganderätsfrågan avgörande, inte egendomens karaktär som giftorättsgods eller enskild egendom i ägarens äktenskap.

Som specialprincip kan det sedan lång tid tillbaka antas finnas en presumtion för samägande beträffande lösöre som förvärvats för gemensamt bruk om båda makarna (liksom sambor) har inkomster och bidrar till familjens ekonomi.⁴¹ De kan då bli samägare till ett kollektiv av lösören som inköpts av än den ena än den andra för gemensamt bruk, även om äganderätten inte varit föremål för dis-

⁴¹ Se uttalanden i förarbetena till giftermålsbalken, NJA II 1921 s. 89, och vidare i Brattström (2014), "Egendomsförhållanden under bestående samboende", i *Nordisk samboerrett* s. 69 ff. Principen är inte lagfäst i Sverige, men väl i Finland och Norge. Avgöranden från Högsta domstolen saknas, se dock rättsfallet RH 1986:25 där principen tycks ha tillämpats.

kussion mellan makarna. På så sätt blir en soffas typiskt sett samägd även om en betalat för den medan den andra stått för matkostnader.

I rättspraxis har det godtagits att samäganderätt kan uppkomma mellan makarna även om ett förvärv av egendomen inte avser lösöre och har ombesörjts enbart av den ena maken. Det gäller även för fast egendom. Högsta domstolen har tillämpat en presumtion för samäganderätt under vissa förutsättningar, som avser omständigheterna vid köpet.⁴² Den ena makens förvärv (den öppna ägaren) ska ha varit för gemensamt bruk och den andra maken (den dolda ägaren) ska ha bidragit till förvärvet genom ett ekonomiskt tillskott. Principen om dold samäganderätt anses ge den dolda ägaren ett ekonomiskt skydd.

När ett äganderättsanspråk i den köpta egendomen tillerkänns den dolda ägaren – den make som inte varit köpare – föreligger i juridisk mening ett kommissionsköp. Det blir fråga om ett sådant köp om det genomförts av den öppna ägaren ensam men för båda makarnas räkning. Det är då den uttryckliga eller antagna överenskommelsen mellan makarna som ligger till grund för det gemensamma köpet. I kommissionslagen finns regler om både försäljning och köp av lös egendom genom kommissionär. Vid kommissionsköp övergår äganderätten direkt till den dolda ägaren (kommittenten) när den öppna ägaren (kommissionären) gjort ett inköp av lös egendom för kommittentens räkning (23 § kommissionslagen). Dolt ägande till lös egendom är alltså gällande såväl obligationsrättsligt som sakrättsligt, det vill säga även i förhållande till tredje man.⁴³

Vid förvärv av fast egendom är saken annorlunda, vilket går tillbaka på formkravet vid överlåtelse av fast egendom enligt jordabalken. Köp av fast egendom genom kommissionär är visserligen möjligt men det saknas lagregler om det. Vid köp av fast egendom förvärfvar den dolda ägaren inte omedelbart genom köpet en äganderätt till hela eller delar av fastigheten. Den dolda ägaren har däremot ett obligationsrättsligt anspråk mot den öppna ägaren, vilket innebär ett rättsligt skydd att bli insatt som ägare till egendomen. Först i och med ett formenligt avtal (se 4 kap. 1 § jordabalken) mellan den dolda och öppna ägaren eller en lagakraftvunnen dom på fastställ-

⁴² Se till exempel rättsfallen NJA 1980 s. 705, NJA 1981 s. 693, NJA 1982 s. 589, NJA 2002 s. 142, NJA 2008 s. 826, NJA 2008 s. 1053, NJA 2013 s. 242 och NJA 2020 s. 384.

⁴³ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 88 ff., Brattström, "Dold samäganderätt – en sammanfattning av rättsläget", *Juridisk Tidskrift* 2011–12 s. 313 ff. och Gregow (2021), *Samägd egendom* s. 122 ff.

ande av äganderätt, får den dolda ägaren en äganderätt till hela eller delar av fastigheten. Därigenom blir ägandet även sakrättsligt giltigt.

Genom rättsfallet NJA 2013 s. 632 är det klarlagt att anspråk på dold samäganderätt inte preskriberas.

Reglerna i samäganderättslagen och äktenskapsbalken är tillämpliga vid sidan av varandra, men med företräde för äktenskapsbalkens regler (se 19 § samäganderättslagen). Samordning av regelverken kan exempelvis aktualiseras vid försäljning av en samägd fastighet, när reglerna om samtycke enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken kan kollidera med reglerna om en delägares rätt att ansöka om försäljning av fastigheten (6 § samäganderättslagen).⁴⁴

3.3.3 När ska bodelning genomföras?

Som berörts i föregående avsnitt är det vid bodelning som anspråk på giftorätten sker, och giftorättsgodset fördelas mellan makarna.

Bodelning kan ske i några olika situationer. För det första ska en sådan göras efter ett äktenskaps upplösning, antingen med anledning av äktenskapsskillnad eller den ena makens död (9 kap. 1 §).⁴⁵ Bodelning behövs dock inte om makarna har endast enskild egendom och ingen av dem begär att få ta över bostad eller bohag från den andra maken.

Bodelning kan också genomföras redan under äktenskapet, under förutsättning att makarna är överens om att så ska ske och hur egendomen ska fördelas. Effekten av en sådan bodelning blir att ägandeförhållandet mellan makarna påverkas; den får dock ingen betydelse för giftorätten under det fortsatta äktenskapet. För en sådan förändring krävs äktenskapsförord. Bodelning under pågående äktenskap, och förutsättningarna för det, kommer inte att närmare beröras i denna redovisning av gällande rätt.

Vid äktenskapsskillnad är utgångspunkten enligt 9 kap. 4 § att bodelning ska göras när äktenskapet har upplösts genom en dom på äktenskapsskillnad. Med hänsyn till kravet på betänketid kan det i många fall dröja en tid till dess att bodelning förrättas mellan makarna. Det finns dock en möjlighet för var och en av makarna att begära att bodelning ska genomföras genast, när ett mål om äktenskaps-

⁴⁴ Jfr rättsfallen NJA 1991 s. 234, RH 1986:14 och RH 1990:122.

⁴⁵ I denna redovisning av gällande rätt kommer någon fördjupning av bodelning i anledning av makes död inte att göras.

skillnad pågår (9 kap. 4 §). Bodelning kan då komma till stånd utan att makarna måste invänta en dom på äktenskapsskillnad. Om skillnadsmålet leder till att äktenskapet blir upplöst genom dom på äktenskapsskillnad eller om en av makarna avlider när målet pågår, ska bodelningsförfarandet fortsätta.⁴⁶ Om talan om äktenskapsskillnad däremot förfaller eller målet skrivs av, av annan anledning än den ena makens död, är det inte längre aktuellt att göra någon bodelning. I sådant fall upphör en eventuell bodelningsförrättares förordnande (17 kap. 4 § 2 st. äktenskapsbalken). Har bodelningen redan gjorts färdig förlorar den inte sin giltighet. Under det fortsatta äktenskapet äger makarna den egendom som blivit tilldelad dem vid bodelningen. Egendomen blir dock inte genom bodelningen enskild utan kommer att ingå i en framtida ny bodelning, förutsatt att makarna inte kommer överens om annat i ett äktenskapsförord.⁴⁷

Inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad finns det även en möjlighet för makar att skriftligen avtala om den kommande bodelningen eller om annat som har samband med denna (föravtal, 9 kap. 13 §). Föravtal är i princip bindande makarna emellan och ska läggas till grund för bodelningen. Andra avtal mellan makar om kommande bodelning, som inte utgör äktenskapsförord, är utan verkan.

Bodelning utförs av makarna tillsammans (9 kap. 5 §). Över bodelningen ska det upprättas en handling som båda makarna skriver under. Några ytterligare krav på handlingens innehåll finns inte i lag. Högsta domstolen har i några olika avgöranden uttalat sig om vilka krav som ställs. I korthet ska man av bodelningshandlingen kunna utläsa att egendomen i boet har delats, men det är inte nödvändigt att det framgår hur delningen har skett. Handlingen kan inte undertecknas innan talan om äktenskapsskillnad har väckts. Den kan då utgöra ett föravtal som måste bekräftas efter ansökan om eller dom på äktenskapsskillnad. Bindande föravtal kan även ingås under pågående mål om äktenskapsskillnad. Beroende på avtalets utformning blir det antingen ett föravtal om bodelning, eller ett slutligt bodelningsavtal.⁴⁸

⁴⁶ I det sistnämnda fallet ska de bestämmelser som avser bodelning med anledning av äktenskapsskillnad tillämpas. Bestämmelserna i 10 kap. 3 § 2 st. gäller dock i stället för bestämmelserna i tredje stycket i den paragrafen (9 kap. 11 § äktenskapsbalken).

⁴⁷ Se prop. 1986/87:1 s. 222.

⁴⁸ Se bland annat NJA 1994 s. 265, NJA 1997 s. 201 och NJA 2004 s. 317.

Kan makarna inte enas om bodelning, har var och en av dem rätt att ansöka vid domstol om att bodelningsförrättare ska förordnas (se avsnitt 3.3.8). Det sker ingen prövning av om oenighet föreligger för att bodelningsförrättare ska förordnas. Det räcker i princip med att en av parterna begär att sådan ska förordnas.⁴⁹

3.3.4 Vad ska ingå i bodelning?

I samband med äktenskapsskillnad ska bodelning göras med utgångspunkt i hur egendomsförhållandena såg ut den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes. Om äktenskapet har upplösts genom den ena makens död utan att ett mål om äktenskapsskillnad pågick, är utgångspunkten i stället att relevant dag är den då dödsfallet inträffade. Vid dessa angivna tidpunkter upphör giftorättsgemenskapen, den så kallade kritiska tidpunkten eller brytdagen. Egendom som en make förvärvar efter den tidpunkten ska inte ingå i bodelningen.

I en bodelning är det i princip makarnas giftorättsgods som ska ingå. Det innebär som en grundregel all egendom som en make äger. Enskild egendom är däremot undantagen från bodelning.

Ett av flera undantag till regeln att enskild egendom inte ska ingå i bodelning gäller makarnas gemensamma bostad eller bohag. Sådan egendom kan under vissa förutsättningar få övertas av den andra maken (se avsnitt 3.3.6). Ett annat undantag är den möjlighet som makarna har att komma överens om att enskild egendom ska ingå i bodelningen, oberoende av vad deras äktenskapsförord säger (10 kap. 4 §).

Därutöver finns bestämmelser om ytterligare egendom som under bestämda förutsättningar kan undantas från bodelning, även om den utgör en makes giftorättsgods. Det rör sig om viss personlig egendom och personliga ersättningar samt egendom av särskilt slag (10 kap. 2, 2 a och 3 §§). Inom begreppet personlig egendom faller kläder och andra föremål som maken har huvudsakligen för enskilt bruk, liksom presenter i skälig omfattning. Bestämmelsen om ett undantag för personliga ersättningar tillkom 2007 och innebär att varje make får från bodelningen ta undan egendom som maken har fått i ersättning för personskada och kränkning. Bakgrunden till lag-

⁴⁹ Se bland annat Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 188 och där angivna rättsfall.

ändringen var att det visat sig att de då gällande bodelningsreglerna kunde leda till otillfredsställande resultat när den ena maken gjort sig skyldig till övergrepp mot den andra maken eller någon annan närstående och därför förpliktats att betala skadestånd.⁵⁰ Med egendom av särskilt slag avses bland annat rättigheter som inte kan överlåtas eller som i annat fall är av personlig art, om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten att låta den ingå.

3.3.5 Redovisningsplikt och rådighetsinskränkningar

Från den kritiska tidpunkten till dess att bodelningen genomförts har varje make en särskild redovisningsplikt för förvaltningen av sina tillgångar och skulder (9 kap. 3 §). Den är viktig, inte minst eftersom det kan förflyta avsevärd tid mellan den kritiska tidpunkten och genomförandet av bodelningen. Redovisningsplikten avser makes egendom. Även enskild egendom omfattas, vilket kan få betydelse i fråga om bostad och bohag samt vid tillämpning av jämningsreglerna i 12 kap. äktenskapsbalken. Utöver en makes egen egendom omfattar redovisningsplikten också den andra makens egendom som den förstnämnda har haft hand om.

En makes redovisningsplikt är förenad med en upplysningsplikt, innebärande att maken är skyldig att även i övrigt lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen.

Makarna är alltså skyldiga att omsorgsfullt sköta och förvalta sin egendom under redovisningsperioden i båda makarnas intresse. Vardera maken har dock kvar förfoganderätten över sin egendom. Den rådigheten har emellertid begränsningar. En make får inte utan den andra makens samtycke förfoga över den gemensamma bostaden eller bohaget, eller fastighet som är giftorättsgods utan att vara gemensam bostad (7 kap. 5 § äktenskapsbalken). Det kan till exempel gälla att överlåta eller låta inteckna sådan egendom. Även egendom som är makens enskilda genom bland annat äktenskapsförord omfattas. Rådighetsbegränsningen har samband med den rätt som en make har att ta över den gemensamma bostaden eller bohaget (11 kap. 8 § äktenskapsbalken, se nedan).

⁵⁰ Prop. 2006/07:32 s. 8.

Kravet på samtycke gäller såväl under äktenskapet som efter äktenskapsskillnad till dess att bodelning skett.⁵¹ Kravet syftar till att främja samråd mellan makarna. Skyddet innefattar både bostadssociala och ekonomiska aspekter. Den sociala skyddsaspekten är framträdande när det gäller fastigheter som utgör makarnas gemensamma bostad. Beträffande andra fastigheter är skyddet främst av ekonomisk karaktär.⁵²

Samtycke behövs inte, bland annat om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om ett sådant inte kan inhämtas inom rimlig tid (7 kap. 7 § äktenskapsbalken). Om samtycke saknas får domstolen tillåta åtgärden på ansökan av den som vill företa den (7 kap. 8 §). Om något godtagbart skäl mot åtgärden inte kommer fram bör domstolen ge sådant tillstånd.⁵³

Om ägaren förfogat över sin egendom utan nödvändigt samtycke eller om tillstånd saknas ska domstolen på talan av den andra maken förklara rättshandlingen ogiltig enligt vad som närmare framgår av 7 kap. 9 §. En sådan talan ska väckas inom tre månader från det att den andra maken fick kännedom om förfogandet. Har lagfart eller inteckning beviljats med anledning av överlåtelse av fast egendom får talan inte väckas.

3.3.6 Andelsberäkning och lottläggning

En bodelning består av två led: andelsberäkning (11 kap. 1–6 §§) och lottläggning (11 kap. 7–11 §§).

I det första ledet bestäms varje makes andel i boet genom värdering av tillgångar och skulder. Det är nettotillgångarna som ska bli föremål för delning. Från en makes giftorättsgods ska alltså räknas av så mycket att det täcker de skulder som den maken hade vid den kritiska tidpunkten. En makes skuld ska i första hand täckas med annan egendom än giftorättsgods i några fall, bland annat om skulden är att hänföra till enskild egendom (2 §).

När det gäller värdering av tillgångar och skulder bestäms värderingstidpunkten på ett annat sätt än den kritiska tidpunkten. Enligt den klart härskande uppfattningen – äktenskapsbalken innehåller inget uttryckligt svar – är det dagen då boet är utrett som ska

⁵¹ Se prop. 1986/87:1 s. 136 och rättsfallet NJA 1968 s. 169.

⁵² Se bland annat rättsfallet NJA 2022 s. 913 p. 13 och däri gjorda hänvisningar.

⁵³ Se prop. 1986/87:1 s. 138 f. och bland annat rättsfallen NJA 2005 s. 420 och RH 1990:26.

läggas till grund för värderingen. Med andra ord har värderingstidpunkten lagts till en dag som kan förutsättas vara nära slutförandet av bodelningen.⁵⁴

När avdrag gjorts för att täcka skulderna ska det som återstår av var och en av makarnas giftorättsgods läggas samman och värdet där efter delas lika mellan makarna (3 §). Under vissa förutsättningar ska bodelningen dock justeras, till exempel med tillämpning av vederlagsregeln som tar sikte på situationer där en make inom tre år före den kritiska tidpunkten genom en gåva minskat sitt giftorättsgods eller använt detta till att öka värdet av sin enskilda egendom (4 §).

De värden som följer av tillämpningen av 2–5 §§ ska summeras. På så sätt bestäms vardera makes andel i boet. Det kommer till uttryck i en legaldefinition i 6 §. Summan av andelarna motsvarar det som ska lottläggas.

I det andra ledet av en bodelning bestäms fördelningen av olika tillgångar på lotter för varje make, lottläggningen. Det är alltså i detta led som den värdeöverföring som följer av andelsberäkningen ska ske. Den make som ska fylla ut den andra makens andel har rätt att välja vad hon eller han vill avstå av sitt giftorättsgods för att överföra det beräknade värdet (7 §). Ett alternativ för denna make är att betala motsvarande belopp i pengar även om dessa inte finns bland giftorättsgodset (9 §). Det sistnämnda innebär att det inte finns någon rätt för en make att mot den andra makens vilja överföra annan enskild egendom än pengar. Om godtagbar säkerhet ställs för betalningen, kan maken få skäligen anstånd med denna.

Beträffande lottläggning av makarnas gemensamma bostad eller bohag gäller enligt 8 § en behovsprövningsregel. Den make som bäst behöver bostaden eller bohaget har rätt att få egendomen i avräkning på sin lott eller, om värdet är ringa, till och med utan avräkning. Som en ytterligare, viktig förutsättning måste övertagandet anses skäligen med hänsyn till omständigheterna i övrigt. Rätten till övertagande kan gälla även om egendomen är den andra makens enskilda enligt äktenskapsförord, dock inte om den är enskild genom villkor vid gåva av egendomen eller genom testamente (8 § 1 st. med hänvisning till 7 kap. 2 § 1 st. 2–4 p.). Skulle egendom som är enskild på grund av villkor från tredje man ha avyttrats av maken och ersatts med bostad eller bohag kan övertagande av sådan så kallad surrogategendom ske.

⁵⁴ Prop. 1986/87:1 s. 159 f. Jfr även rättsfallet NJA 1997 s. 674 beträffande motsvarande värderingstidpunkt vid bodelning enligt sambolagen.

Om en make som inte tidigare varit ägare till egendomen ges rätt att överta bostad eller bohag, måste den maken vid lottläggningen utge ekonomisk kompensation till den andra maken. Som framgår av 10 § kan det ske genom att överlåta giftorättsgods eller betala motsvarande belopp i pengar. Även i detta fall finns det möjlighet till skäligt anstånd med betalningen om godtagbar säkerhet ställs.

Avslutningsvis i detta avsnitt kan det vara på sin plats att poängtera att reglerna angående bland annat andelsberäkning och likadelning är dispositiva. De kan alltså sättas åt sidan genom ett bodelningsavtal mellan makarna. Genom det kan makarna till exempel komma överens om att var och en av dem ska behålla sin egendom.

3.3.7 Jämkning

Det finns flera möjligheter till jämkning vid bodelning. Bland dessa bör särskilt nämnas den så kallade skevdelningsregeln i 12 kap. 1 §, som är tillämplig vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad.⁵⁵ Regeln kan medföra att inte allt giftorättsgods ska delas lika mellan makarna, utan att en av dem får behålla mer av sitt giftorättsgods. Avgörande är i vad mån en bodelning enligt vanliga regler är oskälig ”med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt”. Även om skevdelningsregeln främst utformats med tanke på kortvariga äktenskap, kan den vara tillämplig när äktenskapet varat lång tid. Ett exempel som ges i förarbetena är om ett stort arv utfaller alldeles i slutet av ett sådant äktenskap.⁵⁶ Med stöd av skevdelningsregeln kan en make aldrig få överta mer än hälften av makarnas samlade nettogiftorättsgods.

Förutom skevdelningsregeln finns enligt 12 kap. 3 § möjlighet att jämka ett oskäligt villkor i äktenskapsförord och föravtal. Genom jämkning kan enskild egendom komma att behandlas som giftorättsgods och således öka den delningsbara egendomen i bodelningen. Rekvisiten för tillämpning av denna bestämmelse motsvarar dem i generalklausulen i 36 § avtalslagen. Ett villkor i ett äktenskapsförord (eller föravtal) får alltså jämkas eller lämnas utan avseende vid bodel-

⁵⁵ Vid bodelning med anledning av en makes död är skevdelningsregeln alltså inte tillämplig. Efterlevande make ges dock enligt 12 kap. 2 § en särskild valmöjlighet att frångå principen om hälftendelning.

⁵⁶ Se prop. 1986/87:1 s. 185 f.

ningen, om villkoret är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Syftet med jämningsregeln är främst att komma till rätta med de fall då den ena maken på grund av innehållet i ett äktenskapsförord eller föravtal skulle bli helt eller nästan lottlös vid en bodelning medan den andra maken skulle få egendom av betydande eller i vart fall inte obetydligt värde. Oskäligheten kan ha funnits från början eller vara en följd av senare inträffade förhållanden. Av betydelse är hur samtliga omständigheter ter sig vid bodelningen. Av förarbetena framgår som ett möjligt exempel på jämkning att ett ursprungligen fullt berättigat villkor i ett äktenskapsförord med tiden har kommit att missgynna den ena maken i så hög grad att en tillämpning av villkoret skulle vara oskälig mot denne. Det har anförts i förarbetena att jämningsmöjligheten bör tillämpas restriktivt. Några kvalificerande omständigheter finns däremot inte i lagtexten.⁵⁷ När det gäller jämkning av föravtal anges det i förarbetena att man särskilt får beakta att en make i det känsliga läge som ofta råder inför en skilsmässa kan ha varit utsatt för obehörig påverkan av den andra maken.⁵⁸

Därutöver avses bestämmelserna om engångsunderhåll kunna tillämpas för att korrigera att en make får orimligt lite egendom efter en genomförd bodelning.⁵⁹ Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad ska enligt huvudregeln betalas löpande. Det finns dock möjlighet att bestämma att bidraget ska betalas med ett engångsbelopp, om det finns särskilda skäl. Engångsunderhåll kan fastställas antingen genom avtal mellan makarna eller genom dom. Bodelningsförrättaren är inte behörig att avgöra frågan. För det fall engångsunderhåll förfallit till betalning ska det beaktas vid bodelningen genom ett avdrag från vad den bidragsskyldige maken har rätt till utöver egendom till täckning av skuld. Motsvarande belopp ska minska den bidragsskyldige makens andel och öka den andra makens.

Avslutningsvis bör nämnas dels att det finns en jämningsregel angående pensionsrättigheter (10 kap. 3 § 3 st. äktenskapsbalken), dels möjligheten för en part att väcka talan i domstol om att ett in-

⁵⁷ Se bland annat prop. 1986/87:1 s. 193 f. och NJA 1993 s. 583. Läs vidare i Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 231 ff. och Teleman (2024), *Äktenskapsförord* s. 81–120.

⁵⁸ Prop. 1986/87:1 s. 195.

⁵⁹ Se 6 kap. 8 § och 11 kap. 6 § äktenskapsbalken.

gången bodelningsavtal ska jämkas eller förklaras ogiltigt enligt grunderna för vissa bestämmelser i avtalslagen.⁶⁰

3.3.8 Om bodelningsförrättare

Bodelningsförrättare ska förordnas av domstolen efter ansökan från make (17 kap. 1 §). Om makarna inte kan enas om bodelning finns alltså möjligheten att få bodelningsförrättare förordnad. I princip räcker det att en av makarna anser att en bodelningsförrättare behövs. Domstolen ska dock innan den avgör frågan ge den andra maken tillfälle att yttra sig.

Om den ena maken har avlidit och dödsboet har ställts under förvaltning av en boutredningsman är denne bodelningsförrättare utan något särskilt förordnande om det (17 kap. 1 § 2 st.).

Den som utses till bodelningsförrättare måste ha samtyckt till att bli förordnad (17 kap. 4 §). Domstolen har också att pröva att den person som föreslås är lämplig för uppgiften. Några ytterligare krav på den som ska förordnas till bodelningsförrättare finns inte.

Bodelningsförrättaren ska kalla parterna till förrättning (17 kap. 6 §). Vid förrättningen är bodelningsförrättarens uppgift i första hand att verka för att makarna kommer överens om fördelningen av egendomen, och i andra hand att själv bestämma om bodelningen. I detta ligger att bodelningsförrättaren kan behöva ta ställning till tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen. Förrättaren är alltså principiellt behörig att pröva alla prejudiciella frågor som måste bedömas för att bodelningen ska kunna genomföras, och kan inte skjuta avgörande av frågan ifrån sig. Om en make för en särskild talan i domstol om den aktuella frågan, utgör dock det ett hinder mot att bodelningsförrättaren prövar frågan.⁶¹

Vid behov ska förrättaren se till att bouppteckning förrättas (17 kap. 5 §).⁶² Det tvångsmedel som en bodelningsförrättare kan använda mot en make som inte fullgjort sin skyldighet att lämna uppgifter till bouppteckningen är att hos domstol utverka ett vites-

⁶⁰ Jfr bland annat NJA 1965 s. 345 och NJA 2020 s. 624.

⁶¹ Prop. 1986/87:1 s. 224 ff.

⁶² Vid bodelning med anledning av en makes död är förutsättningarna andra; enligt 20 kap. 1 § ärvdabalken finns det en skyldighet att upprätta bouppteckning när någon avlidit, vilket dock i vissa fall kan ersättas med en så kallad dödsboanmälan.

föreläggande. På ansökan av bodelningsförrättaren kan domstolen även döma ut vitet.

Förutom nu nämnda tvångsmedel ska i detta avsnitt även nämnas två andra sådana, vilka inte förutsätter att en bodelningsförrättare är förordnad. Det ena är skyldigheten som en make har att på den andras begäran bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstol. För det fall en make anser att förhållandena är andra än vad som framgår av bouppteckningen kan motbevisning föras, även såvitt avser uppgifter som bekräftats under ed. Den som lämnar osanna uppgifter eller förtiger sanningen under ed kan dömas till ansvar för mened eller ovarsam utsaga (15 kap. 1 och 3 §§ brottsbalken). Det andra tillgängliga tvångsmedlet avser möjligheten för en make att ansöka om att domstolen ska ställa den andra makens egendom under förvaltning om det behövs för att skydda makens rätt vid bodelning (9 kap. 8 §).

Bodelningsförrättarens beslut ska mynna ut i en skriftlig bodelningshandling (17 kap. 6 § 2 st.). Handlingen ska delges båda makarna. En make som är missnöjd med bodelningen kan inom fyra veckor efter delgivningen väcka klandertalan i domstol mot den andra maken (17 kap. 8 §). Om bodelningen inte klandras har make förlorat sin talan. Vid en klandertalan får tvistiga frågor avgöras av domstol genom dom i tvistemål.

Om förrättaren har fått parterna att komma överens om bodelningen i alla delar ska förrättaren låta parterna underteckna ett bodelningsavtal. Något bodelningsbeslut ska då inte fattas av förrättaren och bodelningen kan inte heller klandras. Som tidigare nämnts kan bodelningsavtalet däremot jämkas eller förklaras ogiltigt av domstol enligt grunderna för vissa bestämmelser i avtalslagen. För en sådan talan finns ingen särskild frist inom vilken den måste väckas.

Enligt en enkätstudie som Nordlund har genomfört, i vilken personer som förordnats som bodelningsförrättare har svarat på frågor om uppdragen, har respondenterna uppskattat att ungefär hälften av uppdragen som bodelningsförrättare mellan makar utmynnar i en överenskommelse mellan parterna och hälften i ett bodelningsbeslut.⁶³ De av utredningens experter som har erfarenhet av uppdrag som bodelningsförrättare delar den uppskattningen. Av enkätstudien

⁶³ Se avsnitt 2.4 i bilaga 2.

framgår också att uppskattad tidsåtgång för bodelningsförrättaruppdrag är tolv månader (såväl medelvärde som mediantid).⁶⁴

Bodelningsförrättaren har rätt att få arvode och ersättning för sina utgifter (17 kap. 7 §). Kostnaderna ska enligt huvudregeln fördelas lika mellan makarna. I två fall kan förrättaren dock bestämma en annan fördelning. Det ena fallet är när en make genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader, till exempel lämnat felaktiga upplysningar eller vållat extra arbete genom att undanhålla information. Det andra fallet avser situationen att det finns stora skillnader i makarnas ekonomiska ställning efter bodelning, vilket under vissa förutsättningar kan utgöra skäl för att jämka kostnadsfördelningen.⁶⁵ Även om ett sådant beslut fattas förblir dock makarna solidariskt betalningsansvariga i förhållande till förrättaren.

3.3.9 Bodelningsreglerna i sambolagen

När ett samboförhållande upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap med varandra, ska samboegendomen fördelas mellan dem genom bodelning, om någon av dem begär det (8 § sambolagen).⁶⁶ Sambor eller blivande sambor kan dock genom ett skriftligt samboavtal (jfr äktenskapsförord) komma överens om att bodelning inte ska ske eller att bodelningen endast ska omfatta viss samboegendom (9 §). Det är alltså inte obligatoriskt för sambor att genomföra bodelning.

Det som kan bli aktuellt att dela vid en bodelning mellan sambor är samboegendomen, vilket utgörs av sambors gemensamma bostad och bohag, om egendomen förvärvats för gemensam användning (3 §). Med andra ord skiljer sig sambolagen i detta hänseende från bodelningsbestämmelserna i äktenskapsbalken som i princip omfattar all egendom som makarna äger, oavsett när den anskaffats. Liksom för makar finns det i sambolagen undantag för fall då en utomstående person som särskilt villkor vid gåva eller i testamente har uppgett att egendomen ska vara mottagarens enskilda.

⁶⁴ Se avsnitt 2.3.2 i bilaga 2.

⁶⁵ Prop. 1986/87:1 s. 227.

⁶⁶ Denna redovisning kommer inte att närmare gå in på frågor om bodelning när en sambo avlidit. Det kan dock nämnas att om en sambo avlider är det endast den efterlevande sambon som kan begära bodelning (18 §).

Bodelningen mellan sambor följer samma principer som gäller för bodelning mellan makar. Här kan bland annat nämnas att det finns en motsvarande redovisningsplikt för tiden mellan den kritiska tidpunkten och genomförandet av bodelning (11 §) samt att det finns liknande jämkningsmöjligheter (se till exempel 9 § 3 st. och 15 §). Även andelsberäkning och lottläggning ska ske på motsvarande vis (12–17 §§), dock med den skillnaden att skuldtäckningsregeln i sambolagen har en motsatt huvudregel än den i äktenskapsbalken (jfr 11 kap. 2 äktenskapsbalken och 13 § 2 st. sambolagen). För sambor ska skulder som huvudregel täckas med egendom som inte ska ingå i delningen, såvida skulden inte är hänförlig till viss samboegendom.

I flera fall finns det i sambolagen dessutom hänvisningar till äktenskapsbalken. Så är till exempel fallet med den rätt som finns för en sambo att begära att bodelningsförrättare ska förordnas av domstol, om samborna inte kan enas om bodelningen (26 §, med hänvisning till bestämmelser i 17 kap. äktenskapsbalken). Reglerna om bodelningsförrättare gäller då på motsvarande sätt.

En central fråga vid bodelning mellan sambor är vid vilken tidpunkt som samboförhållandet ska anses ha upphört. Frågan regleras av 2 §, av vilken framgår att ett samboförhållande upphör om samborna eller någon av dem ingår äktenskap, om de flyttar isär eller om någon av dem avlider. Problem vid tillämpningen kan främst uppstå vid en bedömning av om samborna har flyttat isär.⁶⁷ Den frågan kommer dock inte att utredas närmare i detta sammanhang.

Tidpunkten för samboförhållandets upphörande får betydelse bland annat för vilka tillgångar och skulder som ska beaktas vid bodelningen (den kritiska tidpunkten, 8 § 1 st.) samt när bodelning senast ska begäras. I sambolagen, till skillnad från äktenskapsbalken, finns nämligen en tidsfrist inom vilken bodelning måste begäras för att rätten därtill inte ska falla bort. Begäran måste ske senast ett år efter det att samboförhållandet upphörde (8 § 2 st.). Bevisbördan är placerad på den som begär bodelning.⁶⁸

⁶⁷ Jfr bland annat rättsfallet "Samborna i Unbyn", NJA 2025 s. 262.

⁶⁸ Se rättsfallet NJA 2008 s. 49.

3.3.10 Gällande rätt i övriga nordiska länder

Inledning

De materiella reglerna för bodelning mellan makar är relativt likartade i de nordiska länderna. Mot den bakgrunden och med hänsyn till vad som står i fokus för utredningen kommer i det följande att ges endast en mycket översiktlig beskrivning av några skillnader i bodelningsprocessen. Därefter kommer i kapitel 7 och framåt en mer fördjupad nordisk utblick att ske, utifrån de för utredningen särskilt intressanta frågorna.

Utredningen har valt att i betänkandet använda de svenska termerna för bodelning och bodelningsförrättare, även om det i övriga nordiska länder tillämpas andra begrepp.

Finland

Beträffande bodelning har Finland ett regelverk som i stor utsträckning överensstämmer med den svenska motsvarigheten. Reglerna om bodelning (i Finland kallat "avvittring") finns i äktenskapslagen, med vissa hänvisningar till ärvdabalken.⁶⁹ Liksom i Sverige kan bodelning genomföras antingen genom att parterna själva kommer överens i frågan eller, efter begäran hos domstol från någon av makarna, av en bodelningsförrättare (i Finland kallad "skiftesman"). Lagen ställer inte upp några andra krav på förrättaren än att denne ska vara lämplig. Förrättarens bodelningsbeslut kan klandras av var och en av makarna genom att väcka talan i domstol. Klandertiden i Finland är dock betydligt längre än i Sverige och uppgår till sex månader.

Norge

I norsk rätt regleras frågor om bodelning i ekteskapsloven, med hänvisning till bestämmelser i arveloven.⁷⁰ Som i övriga nordiska länder bygger de norska reglerna på den formella utgångspunkten att all egendom är giftorättsgods. I ekteskapsloven finns det dock en skevdelningsregel som innebär att egendom som en make ägt redan före äktenskapet eller som maken fått genom arv eller gåva under äkten-

⁶⁹ Lag nr 234 den 13 juni 1929 och lag nr 40 den 5 februari 1965.

⁷⁰ Lov om ekteskap nr 47 den 4 juli 1991 och lov om arv og dødsboskifte nr 21 den 14 juni 2019.

skapet från annan kan undantas från bodelningen om det inte är oskäligt.

En annan skillnad mot svensk rätt är hur bodelningar genomförs. Som i övriga nordiska länder kan bodelning ske genom en uppgörelse mellan makarna. Alternativet till ett sådant ”privat skifte” är att begära ett bodelningsförfarande i domstol, kallat ”offentligt skifte”. Det stora flertalet bodelningar i Norge sker dock privat.⁷¹ Om det finns giftorättsgods kan offentligt skifte begäras av var och en av makarna utan begränsning i tid, medan det är ett krav att begäran sker av makarna gemensamt om det finns enbart enskild egendom. Den sistnämnda möjligheten förutsätter att begäran görs inom två år från äktenskapets upplösande. Domstolen avgör om den ska genomföra bodelningen eller om en bodelningsförrättare (i Norge kallad ”bostyrer”) ska förordnas. Även om en förrättare förordnats är det domstolen som fastställer bodelningen genom beslut.

I norsk rätt finns det vidare en bestämmelse som ger vardera make rätt att hämta in information om den andra makens ekonomiska ställning från varandra samt skattemyndigheten, företag och andra institutioner som bedriver bank- eller försäkringsverksamhet eller har medel till förvaltning. Omfattningen av denna rätt kommer att redogöras för i avsnitt 8.3.2.

Danmark

I Danmark regleras bodelningsfrågor i ægtefælleloven och ægtefælleskifteloven.⁷² Bodelningsprocessen i Danmark liknar den i Norge, såvitt avser möjligheten att antingen genomföra en privat bodelning mellan makarna eller ett offentligt skifte i en specialdomstol som kallas ”skifteretten” och är en del av tingsrätten. Var och en av makarna har rätt att begära offentligt skifte, liksom att skifteretten inom ramen för ett sådant ska utse en auktoriserad bodelningsförrättare (i Danmark kallad ”bobehandler”) till att sköta bodelningen och ta fram ett förslag för den. Om makarna inte kan enas om förrättarens förslag till bodelning har var och en av dem möjlighet att invända mot det hos skifteretten. Som utgångspunkt anmodas maken då att väcka talan där, men en invändning kan också leda till att skifteretten

⁷¹ Prop. 107 L (2017–2018) s. 256.

⁷² Bekendtgørelse af lov om ægtefællers økonomiske forhold, LBK nr 774 af 07/08/2019 och bekendtgørelse af lov om ægtefælleskifte m.v., LBK nr 1808 af 03/09/2021.

beslutar om rättelse av förrättarens förslag eller ändrar dennes beslut om arvodesersättning.

För att försäkra sig om att all nödvändig information finns tillgänglig för att genomföra bodelningen, kan förrättaren hämta in upplysningar från myndigheter och företag, om en make inte självmant lämnar den informationen. Vidare har skifteretten ett tillsynsansvar över förrättaren och bodelningsprocessen. Har bodelningsförrättaren inte avslutat sitt arbete inom ett år ska förrättaren informera skifteretten om processen och ange när den kan förväntas vara avslutad.

Island

I isländsk rätt regleras bodelningsfrågor i äktenskapslagen, med hänvisningar till lagen om skifte av dödsbon.⁷³ Även i Island kan bodelning genomföras privat eller genom ett offentligt skifte i domstol, på begäran av någon av makarna. Också en privat överenskommelse måste dock godkännas av domstol eller administrativ myndighet.

⁷³ Hjúskaparlög nr 31 den 14 april 1993 och lög um skipti á dánarbúum nr 20 den 23 mars 1991.

4 Om ekonomiskt våld

4.1 Inledning

Ett av syftena med utredningens översyn av reglerna om betänketid vid äktenskapsskillnad och bodelningsprocessen är att motverka ekonomiskt våld och därmed bidra till att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor samt våld och kränkningar i nära relationer. I detta kapitel ges en översiktlig genomgång av olika begrepp, såsom ekonomiskt våld och eftervåld, liksom en redovisning av olika studier om utsattheten för sådant våld. Vidare berörs frågor om ekonomisk jämställdhet och statens arbete mot ekonomiskt våld. Avslutningsvis redogörs för ett par av Sveriges internationella åtaganden rörande jämställdhetspolitiken, främst den så kallade kvinnokonventionen respektive Istanbulkonventionen.

Kapitlet utgör en bakgrund till utredningens överväganden om hur reglerna om bodelningsprocessen och betänketid kan förbättras för att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera. Det bör understrykas att de förslag som utredningen lämnar i detta betänkande inte utgör någon helhetslösning för att motverka ekonomiskt våld i alla dess former. Ekonomiskt våld förekommer i en bredare kontext än den som har varit i fokus för utredningens uppdrag.

Det bör också sägas att utredningens uppdrag har varit inriktat på bodelningsprocessen och inte den materiella rätten för bodelningar. När man pratar om ekonomisk jämställdhet kan man inte komma i fråga om den materiella rätten har betydelse. Frågor exempelvis om skevdelning (12 kap. 1 § äktenskapsbalken och 15 § sambolagen), jämkning av äktenskapsförord eller samboavtal (12 kap. 3 § äktenskapsbalken och 9 § 3 st. sambolagen) och behandling av makars pensionsrättigheter (10 kap. 3 § äktenskapsbalken) har utredningen inte tittat närmare på trots att de kan ha stor betydelse i samman-

hanget. Behovet av en eventuell översyn av frågan om jämställda pensioner grundar sig i att pensionsrättigheter kan vara ojämnt fördelade mellan makarna, inte sällan till mannens fördel på grund av att kvinnor generellt har lägre inkomster än män. Därtill har behovet av pension accentuerats av en relativt hög grad av skilsmässor i kombination med den allt längre medellivsåldern.¹

En annan viktig fråga som det finns anledning att överväga reglering av är eventuell nyttjanderättsersättning när en part bor kvar i det gemensamma hemmet fram till dess att bodelningen är genomförd. Det osäkra rättsläget som råder för närvarande kan vara konfliktskapande mellan makarna och leda till bristande förståelse och acceptans för utgången.

4.2 Ekonomiskt våld

Begreppet ekonomiskt våld förekommer inte i svensk lagstiftning. Däremot har det varit föremål för utredning under senare år, som del av frågan om det i svensk rätt bör införas en särskild straffbestämelse för psykiskt våld.²

Som utvecklas nedan har Sverige undertecknat och ratificerat Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen). I konventionen specificeras ekonomiskt våld som en form av våld i hemmet, genom att det ingår i definitionen av det sistnämnda. Konventionen innefattar också ekonomisk skada eller lidande som en form av psykiskt våld.³ Sverige har alltså förbundit sig att motverka ekonomiskt våld. Den nationella strategi som finns för att förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor tar sin utgångspunkt och överensstämmer i stort med tillämpningsområdet för Istanbulkonventionen, enligt regeringens bedömning.⁴ Syftet med strategin är att bidra till det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor

¹ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 128 ff.

² Se Ds 2022:18, *Straffansvar för psykiskt våld* och Justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss *En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld*, som remitterats den 20 maj 2025 (dnr Ju2025/01157).

³ Europarådet (2011), *Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Council of Europe Treaty Series – No. 210. Istanbul, 11.V.2011.

⁴ Skr. 2016/17:10, *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

ska upphöra.⁵ Ekonomiskt våld nämns särskilt i det senaste åtgärdsprogrammet kopplat till strategin som en del av utvecklingsområdet som rör *Ett lämnaprogram för att lämna destruktiva relationer*.⁶

Övergripande kan ekonomiskt våld sägas handla om när en person kontrollerar den utsattas möjlighet att förvärva, använda och behålla ekonomiska resurser, vilket hotar den utsattas ekonomiska trygghet och möjlighet till självförsörjning. Det är en form av våld som ofta drabbar kvinnor, är grundat i ojämställdhet och förstärks av traditionella könsroller.⁷

Ekonomiskt våld delas många gånger in i följande tre kategorier.

- **Ekonomisk kontroll** som innebär att förhindra, begränsa eller kontrollera den våldsutsattas ekonomi och ekonomiska beslutsfattande, till exempel genom att kontrollera bankkonton eller tvinga den utsatta att redovisa kvitton och inköp.
- **Ekonomisk exploatering eller utnyttjande** som innebär att använda en persons ekonomiska resurser till förövarens egen fördel. Det kan exempelvis röra sig om att ta banklån eller krediter mot personens vilja, eller att ta lön, pension eller andra former av ekonomiskt stöd från den utsatta utan tillåtelse.
- **Försörjningssabotage** som innebär att hindra en person från att söka, få eller behålla arbete eller utbildning.⁸

Personer som utsätts för ekonomiskt våld är inte sällan utsatta för även andra former av våld, till exempel fysiskt våld. Det finns således tydliga kopplingar och överlappningar mellan ekonomiskt våld och andra våldsformer.⁹ Ekonomiskt våld förekommer också som en del i hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan till exempel inne-

⁵ Regeringen har i budgetpropositionen för 2026 beslutat om ett sjunde jämställdhetspolitiskt delmål med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck. Nu gällande strategi omfattar dock även hedersrelaterat våld och förtryck.

⁶ Arbetsmarknadsdepartementet (2024), *Fri och trygg utan våld och förtryck. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026*.

⁷ European Institute for Gender Equality (2023), *Understanding Economic Violence against Women. The need for harmonised definition and data in the EU*.

⁸ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer*, RiR 2025:6.

⁹ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer*, RiR 2025:6.

bära att den utsatta nekas utbildning och möjlighet att försörja sig själv eller att hon eller han inte får tillgång till sina egna pengar.¹⁰

Ekonomiskt våld har kommit att uppmärksammas alltmer på senare tid, såväl i forskning som i myndigheternas arbete, vilket utvecklas nedan.

4.3 Uppbrott och eftervård

Att lämna en våldsam relation kan innebära en fara för den utsatta, då våldet kan trappas upp. Det kan också resultera i dödligt våld. Det gäller både för vuxna och i ungas parrelationer liksom om våldet utövas i en hederskontext. Många gånger är det en lång process att bryta upp från våldet. Studier visar att kvinnor som utsatts för våld av en manlig partner ofta har starka känslomässiga, sociala och praktiska band som försvårar uppbrottet. Det är inte ovanligt att våldet har trappats upp över tid, vilket också bidrar till att våldet med tiden upplevs som allt mindre allvarligt för den som blir utsatt och kan så småningom framstå som något som tillhör vardagen. Processen brukar benämnas normaliseringsprocess och synliggör hur starka band kan skapas mellan förövare och offer, som försvårar ett uppbrott.¹¹

Vid sidan om detta kan den utsattas ekonomiska förutsättningar och svårigheter att hitta en bostad påverka möjligheten att lämna en våldsam relation.¹² En utdragen bodelningsprocess kan riskera att försvåra separationen ytterligare.

En separation innebär inte alltid att våldet upphör. Begreppet eftervård kan används för att beskriva våld och kränkningar som fortsätter efter att en våldsutsatt person har lämnat en våldsam relation. Våldsutövaren fortsätter alltså att utöva våld, om än i andra former jämfört med tidigare. Det kan handla om alla typer av våld, men omfattar ofta psykiskt och ekonomiskt våld. Det kan till exempel handla om trakasserier eller hot, förtal eller ryktesspridning samt sabotage av den utsattas sociala relationer. Om det finns gemensamma barn kan våldsutövaren också utnyttja dessa för att utöva

¹⁰ Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck (2025), *Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?*, <https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>, hämtad 2025-09-11.

¹¹ Socialstyrelsen (2023), *Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

¹² Jämställdhetsmyndigheten (2025), *Ett inneboende jämställhetsproblem. Om ekonomisk jämställdhet på svensk bostadsmarknad*. Rapport 2025:17.

makt och kontroll.¹³ Eftervåld kan även bestå i att använda civilrättsliga processer för att utöva kontroll, till exempel genom att förhåla en bodelning.¹⁴

Eftervåldet kan pågå långt efter en separation, inte minst om det finns barn med i bilden. Forskning visar att det kan få stora konsekvenser för utsatta kvinnor och barn, bland annat för hälsan, och försvårar möjligheten till frigörelse för den som är utsatt.¹⁵

Konsekvenserna som utsattheten kan få på ekonomin kan under lång tid påverka utsatta kvinnor. Det kan handla om en försämrad position på arbetsmarknaden eller skulder som får konsekvenser en lång tid efter uppbrottet.¹⁶ Det kan också påverka möjligheten till bostad och stadigvarande boende.¹⁷

4.4 Utsatthet för våld i nära relationer

Både kvinnor och män kan utsättas för våld i nära relationer och utsattheten är utbredd i samhället. En rapport från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar att totalt 13,6 procent av befolkningen (16 till 84 år) uppger att de blivit utsatta för någon typ av våld i nära relation under året 2022, och 28,7 procent under sin livstid.¹⁸ Yngre personer uppger en större utsatthet under det aktuella året jämfört med äldre; störst andel utsatta finns i åldersgruppen 20 till 24 år.

Andelen kvinnor som uppger att de blivit utsatta under 2022 är högre jämfört med män (15,2 respektive 11,7 procent). Motsvarande gäller för utsatthet under livstiden (35,3 respektive 20,8 procent). Andelen respondenter som uppger att de under sin livstid blivit utsatta för sexuellt våld av en nuvarande eller tidigare partner var 17,6 procent för kvinnor och 2,5 procent för män. När det gäller utsatthet för ekonomiskt våld redovisas det i nästa avsnitt.

¹³ Skoog Waller (2022), *Utan mig är du helt ensam – kvinnors levda erfarenheter av omgivningens och samhällets ensamgörande i spåren av mäns våld och eftervåld*.

¹⁴ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer*, RiR 2025:6.

¹⁵ Kjellberg (2023), *Fri från (efter)våldet?: Om partnervåldsutsatta kvinnors motstånd, uppbrott och stödbehov*.

¹⁶ Ulmestig & Eriksson (2016), "Financial consequences of leaving violent men – women survivors of domestic violence and the social assistance system in Sweden", *European Journal of Social Work*, 20(4), s. 560–571.

¹⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2025), *Att hitta hem efter våldsutsatthet. Mäns ekonomiska våld mot kvinnor i nära relationer och en ojämställd bostads- och arbetsmarknad*. Underlagsrapport 2025:2.

¹⁸ Brottsförebyggande rådet (2024), *Brott i nära relation. Kartläggning av utsatthet under 2022 och livstiden*. Brå 2024:4.

Risken för att utsättas för våld hänger således ihop med kön. Flickor och kvinnor löper högre risk att utsättas för våld av en partner jämfört med pojkar och män. Våldet som flickor och kvinnor är utsatta för är ofta grövre och mer återkommande än det våld som pojkar och män utsätts för.¹⁹

I en undersökning gjord av Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2022 uppgav 10 procent av de tillfrågade eleverna i årskurs 9 att de upplevt våld mellan vuxna i familjen, det vill säga att en förälder utövat fysiskt eller psykiskt våld mot en annan förälder.²⁰

4.5 Utsatthet för ekonomiskt våld och eftervåld

Det finns relativt lite forskning om utsatthet för ekonomiskt våld och eftervåld i Sverige. Nivåer av utsatthet för ekonomiskt våld går inte heller att följa över tid, eftersom sådana mätningar inte gjorts regelbundet. Därtill finns skillnader i definitioner och tillvägagångssätt vid mätningar, vilket gör att utsattheten kan variera mellan olika undersökningar.²¹ Mycket kort presenteras nedan ett urval av studier som tittat på förekomst av utsatthet för ekonomiskt våld och eftervåld.

En prevalensstudie genomfördes 2021 om kvinnors utsatthet för våld i Sverige, där specifika frågor om ekonomiskt våld ingick. Resultatet visar att totalt 13 procent av kvinnorna varit utsatta för ekonomiskt våld av en partner. Studien visar skillnader i kvinnors erfarenheter av ekonomiskt våld från en nuvarande partner respektive en tidigare partner. 8 procent av de svarande hade utsatts av en nuvarande partner, jämfört med 25 procent som hade utsatts av en tidigare partner. Av resultatet kan slutsatsen dras att ekonomiskt våld ingår i och kan utgöra eftervåld. Den vanligaste typen av ekonomiskt våld enligt studien var ekonomisk exploatering, som definierats ovan.

Studien visar vidare att moderskap är den största riskfaktorn för att utsättas för ekonomiskt våld. När en kvinna får barn fördubblas den risken. Av resultatet framgår inga signifikanta samband mellan utsatthet för ekonomiskt våld och inkomst eller utbildningsnivå.

¹⁹ Socialstyrelsen (2023), *Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Se även till exempel SOU 2024:21 *Ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld* och Nationellt centrum för kvinnofrid (2014), *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Rapport 2014:1.

²⁰ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2023), *Våld mot barn 2022*.

²¹ Ibid.

Det tyder på att det våldet förekommer i alla samhällsskikt.²² Ekonomiskt våld kan ha en kvarhållande effekt för våldsutsatta kvinnor, då det stärker kvinnans beroende av partnern och försvårar ett uppbrott.²³

Av den ovan redovisade rapporten från Brå framgår att 3 procent av männen och 5,7 procent av kvinnorna uppgav att de någon gång under livstiden blivit utsatta för ekonomiskt våld i en nära relation.²⁴ 1,9 procent av männen och 1,4 procent av kvinnorna uppgav att de utsatts för ekonomiskt våld i en nära relation under 2022. Rapporten visar också att ensamstående med barn är mer återkommande utsatta för ekonomiskt våld, jämfört med andra familjetyper.²⁵ 2,5 procent av personer som är ensamstående med barn uppgav utsatthet, jämfört med 0,3–0,7 procent för övriga familjetyper.²⁶

4.6 Ekonomisk (o)jämsällldhet

I Sverige har kvinnor i genomsnitt lägre inkomster än män och det jämsällldhetspolitiska delmålet om ekonomisk jämsällldhet är inte uppnått. Löneskillnaderna beror på att löneläget är lägre i kvinno-dominerade yrken jämfört med de som är mansdominerade, samtidigt som kvinnor i genomsnitt arbetar färre timmar än män. Kvinnor är också mer frånvarande från arbetet på grund av studier, föräldraledighet och egen sjukdom.²⁷ Det leder till stora skillnader i livs-inkomster mellan kvinnor och män.²⁸

²² Bruno, Strid & Ekbrand (2024), "Men's Economic Abuse Toward Women in Sweden: Findings From a National Survey", *Violence Against Women*, 31(9), s. 2194–2218.

²³ Jämsällldhetsmyndigheten (2025), *Att hitta hem efter våldsutsatthet. Mäns ekonomiska våld mot kvinnor i nära relationer och en ojämsällld bostads- och arbetsmarknad*. Underlagsrapport 2025:2.

²⁴ I rapporten mäts ekonomiskt våld genom en fråga om ifall en nuvarande eller tidigare partner bestämt över respondentens pengar, eller över annat som rör respondentens ekonomi, mot dennas vilja.

²⁵ Familjetyper beskriver om respondenten är sammanboende med make, maka, sambo eller partner, eller inte sammanboende (ensamstående), och om respondenten bor med barn under 20 år eller inte (inte egna syskon).

²⁶ Brottsförebyggande rådet (2024), *Brott i nära relation. Kartläggning av utsatthet under 2022 och livstiden*. Brå 2024:4.

²⁷ Jämsällldhetsmyndigheten (2025), *Jämsällldheten i Sverige. Lägesbild över de jämsällldhetspolitiska målen, april 2025*, 2025:15. Se även Länsstyrelsen Västerbotten (2022), *Till stadigvarande boende. Kartläggning av kommuners insatser för att hjälpa våldsutsatta personer med eller utan barn att ordna stadigvarande boende efter vistelse i skyddat boende eller annat tillfälligt boende*.

²⁸ Se till exempel SOU 2022:4 *Minska gapet. Åtgärder för jämsällldda livsinkomster*.

Tankesmedjan Ownershift har undersökt könsskillnader i ägande av fastigheter och förmögenheter i relationer; innan, under och efter äktenskap.²⁹ Rapporten visar att män har ett större fastighetsägande än kvinnor. Av det totala taxerade fastighetsvärdet äger män 56 procent, eller 1,3 gånger mer än kvinnor.³⁰ Rapporten visar vidare att könsskillnaderna i fastighetsägande ökar vid äktenskapsskillnad. Män äger i genomsnitt 17 procent mer än kvinnor under äktenskapet och 75 procent mer efter skilsmässa mellan olikkönade par.

I sin studie har Ownershift tittat också på förmögensdata, i samband med äktenskapsskillnad. Förmögenhet inkluderar en persons alla typer av ägande, både finansiella och reala, exempelvis fastighetsinnehav, banksparande, bil och aktieinnehav. Studien visar att förmögenhet är ojämnt fördelad, såväl i befolkningen som mellan män och kvinnor. Män har i genomsnitt större förmögenhet än kvinnor, både under och efter äktenskapet. Förmögensfördelningen förändras inte nämnvärt vid skilsmässa.

Av en annan undersökning, gjord av Hyresgästföreningen, framgår att 28 procent av de svarande kvinnorna uppgav att de inte skulle ha råd att bo kvar i sin bostad vid en separation. Motsvarande siffra för män var 14 procent.³¹ Även en undersökning från Fredrika Bremer-förbundet visar på skillnader mellan män och kvinnors möjlighet att bo kvar vid en separation. Av kvinnorna uppgav 57 procent att de troligen inte skulle ha råd att bo kvar medan motsvarande siffra för män var 36 procent.³²

4.7 Statens arbete mot ekonomiskt våld

Riksrevisionen har nyligen granskat statens arbete mot ekonomiskt våld och lämnat vissa rekommendationer till regeringen och myndigheterna.³³ Den övergripande slutsatsen i rapporten som publicerades under våren 2025 är att arbetet är eftersatt och att det finns väsentliga brister i det. Enligt rapporten har regeringen och myndigheterna inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att motverka ekonomiskt våld. Granskningen visar också att det sammantagna skyddet

²⁹ Ownershift (2022), *Ägande i nöd och lust. En kartläggning av ägande i våra kärleksrelationer*.

³⁰ Siffrorna avser 2019.

³¹ Hyresgästföreningen (2022), *Hyresgästerna 2022. Hushållens syn på sin ekonomi, trygghet och bostadspolitiken*.

³² Kantar Public (2023), *Livslång ekonomi 2.0*. Fredrika Bremer-förbundet Rapport.

³³ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer*, RiR 2025:6.

mot att utsättas för ekonomiskt våld, och stödet efter utsatthet, är undermåligt. Det framgår vidare av rapporten att flera myndigheter har identifierat att de kan utnyttjas för att utöva ekonomiskt våld. Exempelvis kan lagstiftningen och myndigheternas rutiner användas av förövare för att förhindra utbetalning av bidrag och förmåner (såsom underhållsstöd), utöva ekonomisk kontroll och försörjnings-sabotage. I detta sammanhang nämner Riksrevisionen även reglerna om bodelning.

Bodelning var ett av flera fokusområden för granskningen. Det konstaterades i rapporten att såväl regering, myndigheter och riksdag som forskare har uppmärksammat att bodelningar ibland kan användas som ett redskap för att utöva ekonomiskt våld. Förrättningsystemet har även kritiserats av företrädare för kvinnorrättsorganisationer som menar att det är rättsosäkert och leder till ekonomiskt orättvisa bodelningar. Också Advokatsamfundet har uttalat att bodelningsförfarandet kan dra ut på tiden och riskera att orsaka problem för parterna, särskilt den av parterna med svagast ekonomi.³⁴

Några av de problem som framkommit i granskningen var att bodelningar kan vara kostsamma för den enskilde och att ersättningsgarantin kan täcka endast en liten del av kostnaderna. Som ytterligare problem nämnde Riksrevisionen att det inte finns någon borte tidsgräns för hur lång tid en bodelning får ta samt att bodelningsförrättarna har ett begränsat mandat och saknar tillräckliga tvångsmedel. Utredningen kan konstatera att detta är frågor som omfattas av kommittédirektiven. Även i Riksrevisorns rapport noterades att den aktuella utredningen har tillsatts. I sammanhanget uttalade Riksrevisionen att flera problem med bodelningar framförts redan 2005 i departementspromemorian *Några bodelningsfrågor* (Ds 2005:34) och att regeringen under granskningsperioden 2014 till 2024 inte lämnade några propositioner som berör problemen med bodelningsprocessen.

Utifrån Riksrevisionens rapport har regeringen förlängt och gjort ändringar i pågående regeringsuppdrag. Bland annat kan det nämnas att ett antal myndigheter sedan tidigare fått i uppdrag av regeringen att sammanställa och sprida information om ekonomiskt våld till sina respektive målgrupper samt säkerställa att det finns välfungerande och kunskapsbaserade rutiner och arbetssätt för hur myndig-

³⁴ Se RiR 2025:6 s. 40 ff. med där gjorda hänvisningar.

heterna kan hjälpa den som utsatts för sådant våld.³⁵ Uppdraget har utökats på så sätt att myndigheterna dessutom ska kartlägga hur våldsutövare kan utnyttja myndighetens rutiner och system för att utöva ekonomiskt våld samt motverka sådant utnyttjande. Myndigheterna ska också säkerställa att medarbetarna har kunskap om ekonomiskt våld.³⁶

4.8 Kvinnokonventionen

Sverige har undertecknat flera internationella och regionala konventioner, deklarationer och andra instrument rörande olika aspekter av jämställdhetspolitiken. Två av dem är den nämnda Istanbulkonventionen och FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (kvinnokonventionen, även kallad CEDAW).

Kvinnokonventionen innehåller 30 artiklar. Artikel 16 avser de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap, familjerelationer och deras upplösning.

Alla konventionsstater rapporterar vart fjärde år till FN:s kommitté för kvinnokonventionen hur de lever upp till den. Kommittén ger även rekommendationer till staterna. Sverige fick sina senaste rekommendationer i november 2021.³⁷ I punkt 46 har kommittén påmint om sin allmänna rekommendation nr 29 (2013) som avser artikel 16 i konventionen (se nedan). I anslutning till det har kommittén rekommenderat följande för Sverige.

[...] kontinuerligt bedriver forskning om de ekonomiska konsekvenserna av skilsmässa för båda makar, med särskild uppmärksamhet på de manliga makarnas starkare humankapital och inkomstmöjligheter till följd av att de i större utsträckning arbetat heltid och haft oavbrutna karriärer. Kommittén uppmanar konventionsstaten att fortsätta att se över sin nuvarande lagstiftning mot bakgrund av resultatet av den forskningen.

I den nämnda allmänna rekommendationen nr 29, punkt 42, har kommittén uttalat i huvudsak att konventionsstaterna bör säkerställa att principerna och förfarandet för ett äktenskaps upplösning ska hållas isär från dem som rör de ekonomiska aspekterna av den samma. Enligt rekommendationen bör kvinnor som saknar ekono-

³⁵ Regeringsuppdrag från Arbetsmarknadsdepartementet, dnr A2024/00777.

³⁶ Dnr A2025/00884. Uppdraget ska slutredovisas den 15 december 2027.

³⁷ FN (2021), *Sammanfattande slutsatser om Sveriges tionde periodiska rapport*, CEDAW C/SWE/CO/10.

miska möjligheter att betala domstolskostnader och ombudsarvoden få kostnadsfri rättshjälp för att säkerställa att ingen tvingas att avstå från sina ekonomiska rättigheter för att uppnå en skilsmässa.³⁸ Uttalandena är relevanta för utredningens överväganden kring ersättningsgaranti och rättshjälp vid bodelning.

Kommittén har också i punkt 45 i nämnda allmänna rekommendation uttalat att fördelningen av roller och funktioner under äktenskapet inte bör medföra negativa ekonomiska konsekvenser för någon av makarna. Kommittén har uttalat att den vägledande principen bör vara att de ekonomiska fördelarna och nackdelarna ska delas lika mellan dem.

4.9 Istanbulkonventionen

Istanbulkonventionens artikel 3 innehåller olika definitioner, varav den som gäller våld mot kvinnor innefattar bland annat könsrelaterat våld som leder till ekonomisk lidande. Definitionen i dess helhet lyder enligt följande.

Våld mot kvinnor: ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang.

När det kommer till skydd och stöd för våldsutsatta ska konventionsstaterna säkerställa att de åtgärder som vidtas syftar till att stärka de våldsutsatta kvinnornas ställning och att de ska bli ekonomiskt oberoende (artikel 18:3).

GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) är det organ som utvärderar medlemsstaternas efterlevnad av Istanbulkonventionen. En första så kallad baslinjerapport för Sverige publicerades av organet 2019.³⁹

³⁸ FN (2013), *General Recommendation No. 29 on article 16*, CEDAW C/GC/29. Det finns ingen officiell översättning till svenska.

³⁹ Europarådet (2019), *GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden*, GREVIO/Inf(2018)15.

Därefter har GREVIO 2024 lämnat en första tematisk rapport.⁴⁰ I punkt 72 i den tematiska rapporten berörs frågan om kvinnors ekonomiska situation i förhållande till skilsmässa. GREVIO har där uttalat i huvudsak att rapporter visar att offer för våld i nära relationer, som är gifta med förövaren och utsätts för ekonomiskt våld, har svårt att få ekonomiskt bistånd från socialtjänsten på grund av sitt civilstånd.

GREVIO har även lämnat rekommendationer som berör tvister om vårdnad, boende och umgänge när det har förekommit våld i relationen, men däremot ingen som särskilt tar sikte på bodelningsprocessen.

⁴⁰ Europarådet (2024), *Building trust by delivering support, protection and justice. Sweden first thematic evaluation report*, GREVIO(2024)12. Det finns ingen officiell översättning till svenska.

5 Utredningens möten med olika aktörer

5.1 Inledning

Utredningen har anordnat två möten med dels intresseorganisationer och andra aktörer, dels advokater och andra jurister som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare. I *bilaga 3* anges vilka som medverkade vid mötena och de frågor som utgjorde underlag för diskussionerna.

Därtill har utredningen haft två separata möten med Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige (Roks) och Barnombudsmannen samt mottagit skriftliga synpunkter från Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk.

Utredningen har även anordnat ett möte med företrädare för Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring.

Som komplement till mötet med advokater och andra jurister har utredningen dels anordnat ett möte med advokaten Örjan Teleman, dels genomfört en undersökning under Advokatdagarna.

5.2 Intresseorganisationer och andra aktörer

I detta avsnitt redovisas en sammanfattning av de uppgifter som framkommit vid mötena med intresseorganisationer och andra aktörer, liksom de skriftliga synpunkter som lämnats (nedan benämnda organisationer).

5.2.1 Om bodelning

Flera organisationer har framhållit att det ofta är kvinnan som är den ekonomiskt svagare maken och den som hamnar i en utsatt situation vid bodelningar. Det är ett strukturellt problem att kvinnor inte vågar att separera och inte har råd att genomföra en bodelning. Det nuvarande systemet tillåter att ekonomiskt eftervåld får fortgå, långt efter att den faktiska separationen har skett. Samtidigt har det påtalats att problemen med det nuvarande systemet för bodelningsprocessen är fler och större än att det ger utrymme för ekonomiskt våld.

En återkommande synpunkt har varit att möjligheten till ekonomiskt bistånd för processen, inklusive juridiskt biträde, måste förbättras för att alla ska ha möjlighet att genomföra en bodelning i praktiken. Det kan exempelvis ske genom att staten tar ett större ekonomiskt ansvar i någon eller några former, att betalning av bodelningsförrättarens förskott eller arvode sker med tillgångar ur boet eller genom att möjligheten till bryggelån från banker utökas. Det har också förts fram som ett förslag att det ska finnas en särskild, mer generös, regel eller kvot för kvinnor som blivit utsatta för våld inom relationen (jfr förtur till bostad för våldsutsatta personer och frågan om betänketid).

Flera av organisationerna har uttryckt att det krävs genomgripande förändringar av systemet, innebärande att det ska vara enklare att låta domstol handlägga en bodelning i stället för att först begära en bodelningsförrättare.

Att införa en lagreglerad tidsgräns för bodelningsförrättningen har av flera lyfts fram som en av de viktigaste frågorna; även en tidsgräns på sex månader uppfattas vara en lång tid för många berörda. Den omständigheten tillsammans med kostnaderna för förrättningen kan leda till att kvinnan ger upp på ett eller annat sätt. Det har vidare poängterats att tidsgränsen måste utformas på ett sätt som inte möjliggör för missbruk, såsom att en make väntar till sista dagen med att medverka.

Även barn kan påverkas negativt av att en bodelningsprocess drar ut på tiden eller att en make inte får ut den del av boet som hon eller han har rätt till. Det begränsar makens möjligheter att tillgodose grundläggande behov för sig och barnen, såsom bostad och planering för framtiden.

Bostadsfrågan har genomgående lyfts fram som central vid bodelningar och att bristen på bostad försvårar eller till och med förhindrar en separation. Det har påtalats att samhällets olika aktörer kan motverka bostadsbristen. Som ett förslag har förts fram att införa en möjlighet till bostadsgaranti under tiden som bodelningsprocessen pågår.

Flera organisationer har uppgett att det finns en brist på tillgänglig och begriplig information om hur bodelningsprocessen går till, vilket bidrar till att det finns en utbredd okunskap om processen och de rättigheter som finns för enskilda. Inte minst gäller det bland utrikes födda där det dessutom kan finnas språkbrister och avsaknad av socialt nätverk. Det gäller också särskilt för personer med intellektuell funktionsnedsättning, döva, dövblinda och personer med hörselnedsättning. Det kan ofta finnas en ojämн maktbalans i relationer där en normperson (till exempel hörande, svenskfödd) lever tillsammans med en person med funktionsnedsättning eller som är inflyttad till Sverige.

Det har efterfrågats lättillgänglig information om bodelningsprocessen och separationer i allmänhet, på olika språk (inklusive teckenspråk). Det har också efterfrågats möjlighet till rådgivning och samtalsstöd genom exempelvis socialtjänsten, på olika språk.

Även om parternas barn inte ses som part i processerna om äktenskapsskillnad och bodelning har det anförts att lagstiftaren bör möjliggöra att barnen kan få direkt information om hur processerna går till och vad som händer där. Som det är i dag får barnen eventuell information från vardera föräldern, som först filtrerar den.

Ett annat önskemål som förts fram är att se över hur kompetensen hos bodelningsförrättare kan utvecklas för att säkerställa ett rättsäkert, inkluderande och respektfullt bemötande av personer som av någon anledning har ett underläge i processen. Kompetens krävs för att förstå att utsattheten för kvinnan fortsätter under bodelningsförrättningen. Det är också viktigt att lagförslagen tar hänsyn till att det som kan uppfattas som att kvinnan förhalar en process, i själva verket kan vara en följd av mannens våldsutövande mot henne. Ett exempel kan vara att kvinnan inte kan redovisa sina tillgångar eftersom hon inte har tillgång till sin ekonomi på grund av mannens kontroll över henne. Ett annat kan vara att hon inte i rätt tid kan följa ett föreläggande från förrättaren på grund av den sårbara situation eller till och med sjukdomstillstånd som våldet har försatt henne i.

Det förekommer att effekten av åtgärder kan bli en annan än den avsedda på grund av att kunskapsnivån om mäns våld mot kvinnor är för låg i samhället.

En organisation har fört fram att fler verktyg för bodelningsförrättaren kan riskera att leda till att bodelningar blir än dyrare för parterna, i stället för att göra bodelningsprocessen effektivare och bättre. Det har uppgetts vara minst lika viktigt att förrättare och domstol använder sig av de befintliga verktygen i större utsträckning än i dag. Ett annat förslag som lyfts av flera deltagare är att utöka sanktionerna för den som till exempel obstruerar en bodelningsprocess eller undanhåller tillgångar.

Det har framförts önskemål om att se över hur likadelningsprincipen kan säkerställas vid bodelning.

5.2.2 Om betänketid

Flera av organisationerna har uttryckt sig vara positiva till en förändring av reglerna om betänketid vid äktenskapsskillnad. Betänketid har uppgetts vara särskilt problematisk när våld förekommit inom äktenskapet men har av flera även i övrigt uppfattats som förlegad. Det har förts fram att kravet på bevisning för att våld förekommit inte bör sättas för högt för att undantagsregeln ska ha någon praktisk effekt, eftersom det inte sällan finns ett motstånd för kvinnor att vända sig till polis eller socialtjänst för att berätta om våld som de utsatts för. Det har även lyfts fram att barnperspektivet är viktigt och att det bör övervägas om barnens uppgifter ska få komma fram i processen. Det bör då beaktas att barn som berättar om våld inte alltid blir trodda.

För att underlätta för en utsatt person som vill lämna en separation bör det räcka att ansöka om skilsmässa en gång, och inte att dessutom behöva begära fullföljd i ett senare skede.

Det har ur ett barnperspektiv lyfts att det inte är säkert att kravet på betänketid är till fördel för barnen. De mår bäst av förutsebarhet och att få veta vad som ska gälla för sin och familjens livssituation. Om barnen under betänketiden lever i ovisshet om vad som ska hända kan det påverka dem negativt. I dagens samhälle finns det många andra sätt att skydda barn på, som inte beror på om föräldrarna är gifta eller inte. Kravet på betänketid kan också användas

som ett verktyg för mannen att hålla kvar kvinnan och barnen i relationen och fortsätta att behålla sin kontroll över dem. Vid sidan av ekonomiskt våld mot kvinnan kan mannen använda barnen som maktmedel, med risk för att kvinnans möjlighet att lämna relationen begränsas ytterligare.

Svårigheterna och konsekvenserna av att lämna mannen kan vara än större för kvinnan och barnen om makarna utöver det juridiska äktenskapet har en religiös förbindelse och lever i en hederskontext. En kvinna som vill lämna äktenskapet kan i så fall behöva få till stånd även en religiös skilsmässa. Många gånger kan kvinnan också ha en stark hotbild mot sig och därför välja att inte begära bodelning.

Det har vidare uttryckts att för den grupp av kvinnor som är gifta med en svensk man och har uppehållstillstånd här på grund av anknytningen till honom, kan betänketiden vara något positivt. Utan betänketiden kan mannens makt över kvinnan vara än större eftersom hon befinner sig i en situation där en skilsmässa begärd av mannen kan påverka hennes rätt att stanna i Sverige.

Ett annat skäl som har lyfts fram för att behålla betänketiden är att den tiden kan behövas för den ekonomiskt svagare maken att ordna upp förutsättningarna för sin ekonomi. Samtidigt bör inte samhällets bristande skydd vara anledningen till att behålla betänketiden utan då bör i stället skyddet anpassas utifrån de förändrade omständigheterna.

5.3 Advokater och andra jurister

I detta avsnitt redovisas en sammanfattning av de uppgifter som framkommit vid mötet med advokater och andra jurister, vilka uttalat sig utifrån sina respektive erfarenheter av att vara förordnad som bodelningsförrättare.

En majoritet av deltagarna har uttryckt sig positiva till att införa en *frist för när en make senast måste begära bodelning*. Däremot har det förts fram olika uppfattningar om längden på fristen. Vissa har ansett att en relativt lång frist som tio år är lämplig, bland annat eftersom det förekommer att makar avsiktligt väntar med att genomföra bodelningen för att lösa sin boendesituation. Andra har uppgett att fristen bör sättas något kortare. En uppfattning som förts fram är att längden på motsvarande tidsfrist för sambor (ett år) bör förlängas

för att skillnaden inte ska vara för stor mellan gifta och sambor, alternativt att fristen för att begära bodelning efter skilsmässa sätts till den som redan gäller för sambor.

Som en avgörande faktor för att det nuvarande systemet med bodelningsförrättare ska fungera bättre har utökade möjligheter till ersättning enligt *ersättningsgarantin* lyfts fram. En uppfattning som framförts är att ersättningsgarantin behöver bytas ut mot något annat system eftersom många tvistande makar, inte endast särskilt utsatta, utestängs från möjligheten att få till stånd en bodelning. Olika förslag har lyfts fram, till exempel att staten ställer garanti eller betalar förskott för förrättarens kostnader i högre grad än i dag (med återbetalningsskyldighet för make efter ekonomisk förmåga) eller att möjligheten till ersättning införlivas i rättshjälpssystemet med tillhörande möjlighet till rättshjälpsbiträde under hela förrättningen. Ett annat förslag som förts fram, i de fall makarnas inbördes ekonomiska ställning är ojämn, är att låta tingsrätten förelägga den av makarna med bäst ekonomi att betala ett förskott för förrättarens arbete, vilket slutligt får avräknas enligt huvudregeln att makarna betalar hälften var av arvodet. En farhåga som framförts är att ett sådant system kan förlänga bodelningsprocessen och att det bland annat kan uppstå tvist om storleken på förskottet och antalet förskott.

När det gäller *kompetens- och utbildningskrav* för bodelningsförrättare har understrukits att det är personens erfarenhet och kunskap, inte titel, som är av störst vikt för att ett uppdrag som bodelningsförrättare ska bli väl utfört. Erfarenhet kommer efter att ha arbetat under viss tid med liknande frågor. Det är frekvensen i hur ofta en person åtar sig uppdrag som förrättare som är centralt och inte hur många fortbildningskurser som hon eller han går. Ett förslag som framförts är att det bör vara ett grundkrav för att förordnas som bodelningsförrättare att personen är verksam på en advokat- eller juristbyrå inom familjerätt.

Det har förts fram vissa farhågor med att införa en *tidsgräns för bodelningsförrättningen*, såsom att gränsen kan bli normerande och få omvänd effekt på handläggningstiden om en av makarna så att säga väntar ut tiden. En rapporteringsplikt för förrättaren kan i någon mån medföra att ärendena prioriteras framför andra arbetsuppgifter. Samtidigt kan det innebära merarbete och förrättaren kan behöva peka ut en viss make som anledning till att ärendet dragit ut

på tiden, vilket kan påverka hur förrättarens neutralitet uppfattas. För advokater finns det redan ett tillsynsorgan, Advokatsamfundet.

När det gäller vilka verktyg som en bodelningsförrättare behöver för sitt uppdrag har det till att börja med framgått att det inte är helt tydligt *vilken roll* förrättaren är avsedd att ha och att det finns variationer i uppfattningarna därom. Kärnan i de skilda uppfattningarna om rollen tycks handla om hur aktiv en bodelningsförrättare bör vara i sin materiella processledning och under vilka förutsättningar som en förrättare kan och bör vidta utredningsåtgärder.

Flera har uttryckt att en möjlighet för förrättare att *hämta in uppgifter från till exempel banker och försäkringsbolag* skulle vara ett viktigt tillskott i verktygslådan för att effektivt genomföra en bodelning. Som ett exempel när en sådan möjlighet skulle vara användbar har getts den situationen att en make befinner sig i ett annat land än Sverige där ett vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken inte kan verkställas samtidigt som en viss bank inte vill lämna ut uppgifter till förrättaren om ett konto som maken har i banken. Andra har menat att den typen av utredningsåtgärder går utöver vad förrättaren bör göra inom ramen för sitt uppdrag och att det befintliga verktyget om vitesföreläggande enligt nämnda bestämmelse bör vara tillräckligt förutsatt att det används i större utsträckning än i dag.

Det har framförts önskemål om att upprättande av *bouppteckning ska vara obligatoriskt* när bodelningsförrättare är förordnad. Det har också konstaterats att skyldigheten att lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 § äktenskapsbalken (*redovisningsplikten*) inte är sanktionerad.

Många har framfört att det bör införas en uttrycklig lagreglering om *stupstock* (jfr 42 kap. 15 och 15 a §§ rättegångsbalken). Det händer att vissa redan i dag tillämpar ett motsvarande verktyg för att undvika att processen förlängs av till exempel nya yrkanden och omständigheter som förs fram sent under processen.

Beträffande *skevdelning av kostnader* (17 kap. 7 § äktenskapsbalken) har den uppfattningen förts fram att kraven på vårdslöshet eller försummelse är för högt ställda. Det finns en osäkerhet kring var gränsen går och hur stor påverkan på kostnadsfördelningen som ett visst agerande bör ges. En annan uppfattning som förts fram är att det solidariska betalningsansvaret innebär att en make som enligt förrättarens beslut ska betala en mindre del av kostnaderna kan be-

höva föra en domstolstalan för att regressvis begära betalning av den överskjutande del som maken kan ha tvingats betala till förrättaren.

Flera har uppgett att förutsättningarna för vad som gäller för ”*mellanbeslut*” (även kallat ”*delbeslut*”) måste bli tydligare än vad som har varit fallet sedan Högsta domstolens uttalande i NJA 2013 s. 602. Domstolarnas bedömning av klandrade mellanbeslut spretar. Det bör vara upp till förrättaren att bedöma om det är lämpligt att fatta mellanbeslut, vilket i så fall bör kunna klandras särskilt (utan att en make behöver invänta det slutliga bodelningsbeslutet). Det kan i så fall övervägas att ta bort möjligheten till *särskild talan i domstol* om en bodelningsförrättare har förordnats.

Det har förts fram att *svårigheter med delgivning* gör att bodelningen fördröjs. Det har efterfrågats ett förenklat sätt att delge makar protokoll och andra handlingar under förrättningen, exempelvis delgivning genom e-post eller digital brevlåda.

En annan uppfattning som förts fram är att rättsläget är osäkert såvitt avser domstolens möjlighet att i mål om klander av bodelning *återförvisa ärendet till bodelningsförrättaren* (17 kap. 8 § 3 st. äktenskapsbalken). Det är svårt att förutse under vilka förutsättningar som domstolen kan komma att återförvisa ett ärende till förrättaren.

Att låta förrättarens bodelningsbeslut vara en *exekutionstitel* har lyfts fram som en viktig förändring, som främst är lämplig när det gäller förpliktelser att betala skifteslikvid eller utge viss sak. Om det finns särskilda villkor för bodelningen lämpar sig beslutet sämre som exekutionstitel. Även ett förslag att ge en förordnad bodelningsförrättare rätt att godkänna ett bodelningsavtal i syfte att göra det till en exekutionstitel har uttryckts kunna vara en positiv förändring.

Det har funnits ett klart stöd för ett förslag att införa en rätt till *anslutningsklander*.

Avslutningsvis har det osäkra rättsläget för *nyttjanderättsersättning* lyfts fram som ett problem och en fråga som är praktiskt viktig i många bodelningar. Det gäller alltså en makes skyldighet att utge ersättning för nyttjande av andra makens eller makarnas egendom, till exempel när en av makarna ska bo kvar i den gemensamma bostaden.¹

¹ Se vidare i Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 208 f.

5.4 Genomförd undersökning under Advokatdagarna

Vid ett föredrag som den särskilda utredaren och sekreteraren höll på Advokatdagarna² i oktober 2025 om sitt uppdrag genomfördes en enklare undersökning. Hundratalet deltagare fick möjlighet att svara på ett urval av de frågor som utredningen har analyserat. Kort beskrivet fick deltagarna rösta ja eller nej till om ett förslag borde genomföras.

Majoriteten ansåg att det bör införas en frist för när en make senast måste begära bodelning, att ersättningsgarantin bör förbättras, att bodelningsförrättare ska kunna fatta mellanbeslut, att bodelningsförrättare ska få möjlighet att hämta uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra, att skevdelningsregeln enligt 17 kap. 7 § 2 st. äktenskapsbalken bör skärpas, att bodelningsförrättares beslut ska vara verkställbara och att anslutningsklander ska införas.

Beträffande två delfrågor var majoriteten emot en förändring. Majoriteten ansåg att det inte bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningar eller en begränsning av rätten att föra särskild talan i domstol i en bodelningsfråga.

Det kan konstateras att majoritetsuppfattningen stämde överens med resultatet i Nordlunds enkätstudie i de delar som frågorna var likalydande (se avsnitt 2.5.3 i bilaga 2).

5.5 Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring

I detta avsnitt redovisas en sammanfattning av de uppgifter som framkommit vid mötet med Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring. Det ska tilläggas att båda branschorganisationerna i slutet av utredningens arbete fått lämna synpunkter på utkast till författningsförslag som motsvarat de förslag som utredningen lägger fram i detta betänkande. Synpunkterna redovisas inte i det följande men har beaktats och bemötts av utredningen i betänkandet.

Vid mötet har det förts fram att det krävs ett tydligt lagstöd för att bankerna och försäkringsbolagen ska lämna ut uppgifter till en bodelningsförrättare utan den berörda makens samtycke.

² Advokatdagarna anordnas årligen av Advokatsamfundet och innehåller bland annat olika föreläsningar. Sveriges advokater och biträdande jurister är inbjudna att delta.

Omfattningen och användningen av en sådan behörighet för förrättaren bör enligt deras uppfattning begränsas på ett tydligt sätt i lag. Den ordningen bör enligt dem motverka att diskussioner uppstår i det enskilda fallet mellan förrättaren och banken eller försäkringsbolaget om huruvida den förstnämndas begäran ryms inom dennes uppdrag och är nödvändig utifrån omständigheterna. Deras erfarenhet är att lagstiftningen brukar vara alltför vag och lämna för stort utrymme till de berörda att hantera om en begäran om utlämnande kan eller bör tillgodoses av till exempel banken, med beaktande av banksekretessen och bankens skadeståndsansvar i förhållande till kund.

Det har även förts fram att det måste vara tydligt för bankerna och andra aktörer vilka uppgifter som efterfrågas och kan efterfrågas av förrättaren. Det finns till exempel ingen branschpraxis för vad ett kontoutdrag är, såsom vad det ska innehålla och vilket format det ska vara i.

Svenska Bankföreningen är försiktigt positiva till en behörighet som innebär att förrättaren kan få ut ett utdrag som visar kontoförteckning och saldo vid den så kallade kritiska tidpunkten för bodelningen. Det kan gälla exempelvis sparkonton, värdepappersdepåer och investeringssparkonton (ISK). En sådan skyldighet skulle i princip motsvara vad bankerna utan särskild begäran skickar till ett dödsbos adress när en kund har gått bort.

Mer omfattande utdrag som visar detaljerad transaktionshistorik och liknande aktivitet (jfr vederlagsregeln i 11 kap. 4 § äktenskapsbalken) skulle enligt Svenska Bankföreningen utgöra ett påtagligt ingrepp i den personliga integriteten för den berörda personen. Det skulle sannolikt också leda till en ökad risk för diskussion i det enskilda fallet om förrättarens begäran ska godkännas eller inte.

Svensk Försäkring har motsvarande principiella inställning när det gäller liknande uppgifter om en make eller sambo som finns hos försäkringsbolag, såsom förteckning över vilka livförsäkringar som en person har och återköpsvärdet för dem. Däremot anser Svensk Försäkring att bodelningsförrättarens behörighet skulle bli alltför omfattande om denne även hade kunnat begära ut uppgifter om sakförsäkringar. Sådana försäkringar har inte något förmögenhetsvärde på motsvarande sätt som en livförsäkring har och uppgifter om egen- dom som är sakförsäkrad hos ett försäkringsbolag kan i stället nås på andra, lämpligare sätt.

Enligt organisationerna förutsätter en tydlig lagregel att det i bestämmelsen anges vilka institut som omfattas av skyldigheten att lämna ut uppgifter till en förrättare. Utöver banker och försäkringsbolag kan en makes tillgångar finnas hos bland andra följande aktörer: fondbolag, värdepappersbolag, kreditmarknadsbolag och spar-kassor (spar- och låneförening). Uppräkningen i 1 kap. 2 § lagen om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism kan ge vägledning. Därutöver finns till exempel tjänstepensionsföretagen och, för kollektivavtalade tjänstepensioner, valcentraler.

Organisationerna har uppgett att en praktisk fråga att fundera över är till vilken eller vilka banker och försäkringsbolag som förrättaren ska vända sig i det enskilda fallet. Så kallade paraplyförfrågningar till en mängd aktörer med fråga om en make är kund där, kan innebära onödigt mycket arbete för både förrättaren och mottagarna. En lösning som används av vissa myndigheter för att undvika paraplyförfrågningar är det så kallade konto- och värdefackssystemet, även kallat Mekanismen (se lagen om konto- och värdefackssystem). Det är en teknisk plattform som tillhandahålls av Skatteverket där anslutna myndigheter enkelt kan få information om förekomst av konton och värdefack hos institut, samt fastställa identiteten på innehavare av dem. Systemet är en del av arbetet med att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Uppgifter om tillgodohavanden och transaktioner på konton omfattas inte.

En farhåga som organisationerna har lyft är att möjligheten att hämta uppgifter från banker och försäkringsbolag kan komma att användas i större utsträckning än vad som varit avsett. Många i en bodelningsprocess kan vilja känna sig säkra på att den andra maken faktiskt har redovisat samtliga sina tillgångar och därför begär att bodelningsförrättaren för säkerhets skull ska hämta in uppgifter från banker och andra aktörer.

En annan aspekt som har lyfts fram är att den aktuella behörigheten för bodelningsförrättare kan medföra ökad administration och kostnader för bankerna och försäkringsbolagen.

Avslutningsvis har organisationerna anfört att det bör övervägas om det ska gälla en lagstadgad fortsatt sekretess för de uppgifter som bodelningsförrättaren får från bankerna och försäkringsbolagen.

6 Utökade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid

6.1 Inledning

I detta kapitel behandlas frågan om det finns skäl att förändra reglerna om betänketid vid äktenskapsskillnad. De nuvarande förutsättningarna har beskrivits i kapitel 3. Där finns en redovisning av gällande rätt i Sverige och övriga nordiska länder, liksom den historiska rättsutvecklingen. Det upprepas inte här. I detta kapitel finns framför allt utredningens överväganden och förslag.

Inledningsvis finns det anledning att påminna om utredningens uppdrag i denna del. Det är att

- gå igenom de argument som talar för respektive emot kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad, och
- analysera och ta ställning till om kravet på betänketid bör avskaffas i vissa situationer, exempelvis när ingen av makarna bor tillsammans med ett eget barn eller när det förekommit våld eller andra kränkningar i relationen.

Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

6.2 Följdfrågor till äktenskapsskillnad

Bedömning

Utifrån en analys av vissa följdfrågor till äktenskapsskillnad behöver det inte nödvändigtvis vara negativt för en våldsutsatt make att betänketid löper. När det gäller rätten till underhållsbidrag är det till och med positivt att betänketid löper.

6.2.1 Inledning

I rättsligt hänseende innebär äktenskap att en rad regler i fråga om både rättigheter och skyldigheter ska tillämpas på makarna. Äktenskapet får alltså betydelse för makarna såväl inbördes som i förhållande till tredje man och till samhället i stort. I utredningens uppdrag ingår att ta ställning till om kravet på betänketid bör avskaffas i vissa situationer. Genom en sådan lagändring kommer makar i de fall där betänketid inte (längre) ska löpa kunna utverka omedelbar äktenskapsskillnad. Upplösningen av äktenskapet kan därmed förutsättas gå snabbare. Det är därför relevant att analysera hur en skilsmässoprocess utan betänketid påverkar makarnas rättsförhållande, jämfört med motsvarande situation när betänketid löper.

Den mest uppenbara skillnaden är att äktenskapet formellt inte är upplöst under betänketiden och att makarna då inte har rätt att gifta om sig. Lagen uppställer dock inget krav på en make att leva tillsammans med den andra maken, eller isär, och inte heller något hinder mot att påbörja ett nytt samliv med en annan person.

Av större intresse att analysera är hur det förhåller sig med andra följdfrågor till äktenskapsskillnad. Det gäller bodelning, underhåll till make och barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad (kvarsittanderätt), förbud att besöka varandra samt frågor om barns vårdnad, boende och umgänge. Flera av dessa frågor kan tas upp i ett mål om äktenskapsskillnad (se 14 kap. 5 § äktenskapsbalken). Domstolen kan genom interimistiska beslut bestämma vad som ska gälla omedelbart och fram till dess att följdfrågan eller äktenskapsskillnaden har avgjorts slutligt genom ett avgörande som vunnit laga kraft (se 14 kap. 7 §).

6.2.2 Underhåll till make

I avsnitt 3.3 har äktenskapets ekonomiska rättsverkningar beskrivits. Principen att makar ska leva på samma standard gäller så länge äktenskapet består, även under betänketid efter ansökan om äktenskapsskillnad. Om makarna inte varaktigt bor tillsammans, till exempel under betänketiden, kan domstol besluta att make ska betala underhållsbidrag till den andra maken, liksom lämna ifrån sig bohag för den andra makens användning (se 6 kap. 6 § äktenskapsbalken). Besluten kan gälla för tiden fram till dess att dom på äktenskapsskillnad har vunnit laga kraft.

Beslut om underhållsbidrag kan visserligen fattas även för tiden efter det att äktenskapet har upplösts. Förutsättningarna för det är dock klart strängare än under äktenskapet, och då gäller inte längre principen om en underhållsskyldighet grundad på att (de före detta) makarna ska leva på samma standard. Efter äktenskapsskillnad är utgångspunkten att de ekonomiska banden mellan makarna klipps av och att vardera maken svarar för sin försörjning. Det betyder i sin tur att möjligheterna att få ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen kan utökas efter äktenskapsskillnaden. En makes underhållsskyldighet under äktenskapet är enligt praxis att anse som primär i förhållande till de övriga familjemedlemmarnas rätt till bistånd.¹

Sett enbart ur detta perspektiv kan en lagändring som innebär att betänketid ska löpa i färre fall än i dag ge den ekonomiskt svagare maken ett sämre skydd. Följden av en sådan ändring kan bli att övergången till de ekonomiska förutsättningar som kommer att gälla efter skilsmässan blir mer drastisk för den maken. Det kan påverka en ekonomiskt svagare makes förutsättningar att redan vid ansökan om äktenskapsskillnad antingen flytta från den gemensamma bostaden eller själv bära kostnaderna för det befintliga boendet om den andra maken flyttar. Om reglerna om betänketid ska avskaffas kan det finnas skäl att överväga om reglerna om underhållsbidrag bör ses över.

¹ Se rättsfallet RÅ 1995 ref. 79.

6.2.3 Bodelning

Som redovisats i avsnitt 3.3 är utgångspunkten vid äktenskapsskillnad att bodelning ska göras när äktenskapet har upplösts genom lagakraftvunnen dom. Inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad finns det dock möjlighet för makar att skriftligen avtala om den kommande bodelningen eller om annat som har samband med denna (föravtal, se 9 kap. 13 § äktenskapsbalken). Det finns också möjlighet för var och en av dem att begära bodelning så snart ett mål om äktenskapsskillnad pågår (se 9 kap. 4 §). Möjligheten att då få bodelningsförrättare förordnad är densamma som efter äktenskapsupplösning. Även möjligheten att få särskild förvaltare förordnad är knuten till det att talan om äktenskapsskillnad väcks. Med andra ord kan bodelning komma till stånd utan att makarna måste invänta en dom på äktenskapsskillnad. Kravet på betänketid innebär alltså inte i sig att en bodelning mellan makarna fördröjs.

Vid äktenskapsskillnad ska bodelning göras med utgångspunkt i hur egendomsförhållandena såg ut den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes.² Vid denna tidpunkt upphör giftorättsgemenskapen. Egendom som en make förvärvar därefter ska inte ingå i bodelningen. Med hänsyn till att makarnas egendomsförhållanden bryts redan på det stadiet, påverkar inte en lagändring som innebär att betänketid ska löpa i färre fall än i dag vilken egendom som ska ingå i bodelning. Den kritiska tidpunkten kan alltså vara densamma.

Inte heller i övrigt har utredningen identifierat några uppenbara nackdelar med att påbörja eller till och med slutföra bodelning under betänketiden, förutom det mått av osäkerhet som följer av att inte alla mål om äktenskapsskillnad leder till en lagakraftvunnen dom. Parterna kan inte vara helt säkra på att en bodelning som påbörjats under betänketiden kommer att leda till en slutlig delning av makarnas egendom. Rättsläget är beskrivet i avsnitt 3.3.4. Den risk som parterna framför allt står rör situationen att talan om äktenskapsskillnad förfaller eller målet skrivs av, av annan anledning än den ena makens död. Typexemplet är att ingen av makarna begär fullföljd av skilsmässan. Har bodelningen då inte avslutats riskerar ar-

² Det kan konstateras att denna dag alltså inte behöver vara samma dag som betänketiden börjar löpa. När bara den ena maken vill skiljas räknas betänketiden från den dag då den andra maken blev delgiven yrkandet om äktenskapsskillnad (5 kap. 3 § äktenskapsbalken) medan den för bodelningen kritiska tidpunkten alltså är dagen då talan om äktenskapsskillnad väcktes.

betet med den, och kostnader för en eventuell bodelningsförrättare, ha varit mer eller mindre i onödan. Motsvarande situation uppstår för parter som efter en dom på skilsmässa återupptar sin relation och gifter om sig.

En anknytande fråga som det finns anledning att kort beröra är den om arvsrätt. En efterlevande make har en stark ställning vid den andra makens död; maken ärver före gemensamma barn (se 3 kap. 1 § ärvdabalken). Om ett mål om äktenskapsskillnad pågår när en make dör har rätten till arv för den efterlevande maken dock fallit bort (se 3 kap. 10 § ärvdabalken). För en make som begärt äktenskapsskillnad, och inte vill att den andra maken ska ärva denne, innebär det alltså ingen risk med att betänketid ska löpa före äktenskapsskillnad.

6.2.4 Kvarsittanderätt

I mål om äktenskapsskillnad kan domstolen på begäran av någon av makarna besluta vem av dem som har rätt att bo kvar i den gemensamma bostaden (se 7 kap. 4 § 1 st. äktenskapsbalken). Förordnandet gäller längst för tiden till dess att bodelning har skett. Det är vid bodelningen som det slutligt bestäms vem av makarna som ska överta den gemensamma bostaden (se 11 kap. 8 § och avsnitt 3.3.6). Ett förordnande om kvarsittanderätt ska grundas på vilken part som bäst behöver bostaden.³

Om en av makarna har kvarsittanderätt i en bostad som helt eller delvis tillhör den andra maken kan maken bli skyldig att betala ersättning för nyttjandet om bodelningen drar ut på tiden.⁴ I de fall nyttjanderättsersättning betalas och bostaden utgör giftorättsgods räknas den som avkastning för den som äger bostaden och ska därför beaktas i bodelningen.

Om handläggningen av skillnadsmålet har avslutats utan att domstolen har tagit ställning till frågan om kvarsittanderätt kan denna fråga tas upp även därefter (se 18 kap. 2 §). Det sker då i ett domstolsärende. Domstolen får därvid också för samma tid, på begäran av någon av makarna, förbjuda makarna att besöka varandra (jfr besöksförbud nedan).

³ Jfr rättsfallet NJA 2006 s. 206.

⁴ Se bland annat rättsfallet NJA 2006 s. 206 och Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 208, angående rättsläget.

Sammanfattningsvis är rätten att bo kvar i den gemensamma bostaden kopplad till bodelningen, snarare än till äktenskapsskillnaden. En lagändring som innebär att betänketid ska löpa i färre fall än i dag påverkar därför inte möjligheten till kvarsittanderätt.

6.2.5 Besöks- och kontaktförbud

Efter begäran från någon av makarna i ett mål om äktenskapsskillnad får domstol förbjuda makarna att besöka varandra (*besöksförbud*). Ett sådant beslut kan vara värdefullt exempelvis om någon av makarna utövat våld mot den andre. Besöksförbudet är ömsesidigt och blir aktuellt först när parterna inte bor tillsammans (jfr nedan om kontaktförbud avseende gemensam bostad). Domstols beslut om besöksförbud gäller omedelbart och längst till dess att dom på äktenskapsskillnad har vunnit laga kraft. Som nämnts ovan kan ett besöksförbud även beslutas om efter att ett mål om äktenskapsskillnad har avslutats, om det sker tillsammans med ett beslut om kvarsittanderätt (se 18 kap. 2 §). Besöksförbudet gäller då för samma tid som kvarsittanderätten, det vill säga längst till dess bodelning har skett. Om betänketid tas bort i vissa fall kan denna möjlighet alltså stå till buds, vilken dock förutsätter att en av makarna har bäst behov av den gemensamma bostaden.⁵

Möjligheten till besöksförbud infördes ursprungligen för att värna om särlevnaden under hemskillnadstiden men får numera anses utgöra en praktisk möjlighet att undvika konfrontationer mellan makar under tiden fram till dess att skillnadsfrågan är avgjord. När frågan om kvarsittanderätt blir aktuell sedan handläggningen av ett mål om äktenskapsskillnad har avslutats, har det ansetts så gott som alltid röra sig om situationer där det finns en konflikt mellan makarna och där det därmed kan finnas ett lika stort behov av att hålla dem åtskilda som under ett pågående äktenskapsskillnadsmål.⁶

Enligt förarbetena bör besöksförbud normalt meddelas med stöd bara av en makes begäran om det, även om det inte finns någon ovillkorlig skyldighet för domstolen att meddela ett sådant förbud.⁷ Utredningens uppfattning om hur bestämmelsen tillämpas i domstol är att ett ensamt yrkande är tillräckligt och att några särskilda om-

⁵ Jfr motsvarande reglering i 31 § sambolagen.

⁶ Prop. 2002/03:70 s. 61.

⁷ Prop. 1986/87:1 s. 209.

ständigheter inte behöver föreligga eller bevisas. Det skiljer sig alltså från vad som gäller för andra liknande förbud enligt lagen om kontaktförbud (1988:688), som kräver att vissa rekvisit är uppfyllda (se nedan).

Den som bryter mot ett besöksförbud kan, med tillämpning av 24 § lagen om kontaktförbud, dömas till fängelse i högst ett år eller, om brottet är ringa, till böter.

I lagen om kontaktförbud regleras flera olika kontaktförbud. Förbudsalternativen gäller oberoende av ett mål om äktenskapsskillnad och oberoende av om parterna är gifta eller inte. *Kontaktförbud* enligt 1 § innebär ett förbud för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna. Förbudet förutsätter att det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att personen bland annat kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Ett sådant förbud är alltså inte ömsesidigt. Alla förbud enligt lagen ska vara proportionerliga (se 3 §).

Om det kan antas att ett kontaktförbud enligt 1 § inte är tillräckligt, får förbudet utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i områden kring en annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas. Ett beslut om *utvidgat kontaktförbud* får förenas med villkor om elektronisk övervakning (se 2 §). Därtill finns bestämmelser om *särskilt utvidgat kontaktförbud* (se 2 a §).

Kontaktförbud kan också meddelas *avseende gemensam bostad* (se 1 b §). Med det avses ett förbud att uppehålla sig i en bostad som brukas gemensamt med annan. Det förutsätter att det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att personen kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid. Den som förbudet avses skydda måste också medverka till att personen i rimlig utsträckning får tillgång till sina personliga tillhörigheter. Genom att den kränkande parten får lämna den gemensamma bostaden ges den som förbudet avses skydda möjlighet att överväga vilka åtgärder som bör vidtas för att möjliggöra en separation från motparten, till exempel talan om äktenskapsskillnad, kvarsittanderätt och besöksförbud.⁸

Frågor om kontaktförbud prövas av allmän åklagare (se 7 §). Dennes beslut kan därefter komma att prövas av domstol (se 14 §). Kontaktförbud ska meddelas för en viss tid, högst ett år. Kontakt-

⁸ Prop. 2002/03:70 s. 30 f.

förbud avseende gemensam bostad får dock meddelas för högst två månader, men med möjlighet till förlängning med högst två veckor i taget om det finns särskilda skäl. Beslut om kontaktförbud gäller omedelbart, om inte annat bestäms (se 4 §).

Det har nyligen gjorts ändringar i lagen om kontaktförbud, vilka trädde i kraft den 1 juli 2025.⁹ Ändringarna gäller bland annat att otillbörlig övervakning har införts som en ny grund för kontaktförbud, att andra omständigheter än tidigare brottslighet fått större betydelse vid riskbedömningen samt att det införts en presumtion för kontaktförbud efter allvarliga brott i nära relationer.

Såvitt avser reglerna om kontaktförbud bedömer utredningen att en lagändring om betänketid i färre fall än i dag inte bör påverka en utsatt makes möjlighet att få kontaktförbud meddelat för den andra maken. Besöksförbud enligt 14 kap. 7 § äktenskapsbalken kan löpa till dess att äktenskapet är upplöst genom en lagakraftvunnen dom. Om betänketid genom en lagändring ska löpa i färre fall än i dag kan äktenskapet i allmänhet upplösas snabbare i de fallen. Det skulle förkorta längden på besöksförbudet i motsvarande mån, vilket leder till ett försämrat skydd för den som är i behov av ett sådant förbud. Visserligen finns reglerna om kontaktförbud som ett alternativ. De uppställer dock striktare krav för att kunna tillämpas än besöksförbud.

6.2.6 Vårdnad, boende och umgänge

Om makarna har barn kan frågor om vårdnad, boende och umgänge bli föremål för rättslig prövning i samband med äktenskapsskillnad. Frågorna prövas då i samma mål som äktenskapsskillnaden. Det är inte en förutsättning att frågorna är avgjorda för att domstolen ska kunna döma till äktenskapsskillnad. Frågorna kan också prövas utan samband med ett mål om äktenskapsskillnad.

Domstolen har möjlighet att fatta interimistiska beslut om vad som ska gälla till dess att en sådan fråga har avgjorts genom en dom som vunnit laga kraft (se 14 kap. 7 § 5 st. äktenskapsbalken och 6 kap. 20 § föräldrabalken).¹⁰ En omdiskuterad fråga har varit vilka möjligheter som en förälder har att under bestående äktenskap väcka talan

⁹ Prop. 2024/25:123.

¹⁰ Frågan kan också avgöras genom att föräldrarna träffar ett avtal om frågan, vilket kräver socialnämndens godkännande.

mot den andra föräldern i frågor som gäller vårdnad, boende och umgänge. Med hänsyn till de senaste årens praxis får rättsläget antas vara att domstolen kan besluta om exempelvis ensam vårdnad efter yrkande av en eller båda föräldrarna, trots att de fortfarande är gifta med varandra.¹¹

Utifrån det som nu har sagts behöver en lagändring som innebär att betänketid ska löpa i färre fall än i dag inte ha någon betydande påverkan på frågor om vårdnad, boende och umgänge.

6.2.7 Underhåll till barn

Föräldrars underhållsskyldighet mot barn regleras i 7 kap. föräldrabalken. Denna skyldighet ska inte förväxlas med skyldigheten att utge bidrag för den andra makens underhåll enligt äktenskapsbalken. Genom underhållsstöd enligt socialförsäkringsbalken och andra sociala förmåner till barn har samhället tagit på sig en subsidiär underhållsplikt för barn.

Föräldrarna ska svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga (se 1 §). Underhållsskyldigheten ska fördelas mellan föräldrarna i relation till var och ens ekonomiska förmåga. En förälder som varaktigt bor tillsammans med sitt barn fullgör som regel sin underhållsskyldighet genom att ta hand om barnet och försörja det. En förälder som inte varaktigt bor tillsammans med sitt barn kan inte uppfylla underhållsskyldigheten på det sättet utan ska göra det genom att betala underhållsbidrag till barnet (se 2 § 1 st.). Vid växelvist boende kan den förälder som har ett större ekonomiskt utrymme än den andre åläggas att betala underhållsbidrag till barnet enligt 6 §, om barnet inte får det underhåll från föräldern som det har rätt till enligt 1 §.¹²

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal (se 2 § 2 st.). Frågan om underhållsbidrag kan, men måste inte, väckas i mål om äktenskapsskillnad. Domstolen har möjlighet att fatta interimistiska beslut.

¹¹ Se bland annat rättsfallen RH 2018:47, RH 2019:26 och RH 2021:41 samt Sjösten (2024), *Vårdnad, boende och umgänge* s. 113 f.

¹² Se rättsfallet NJA 2013 s. 955.

Som redovisats ovan hänger skyldigheten att betala underhållsbidrag samman främst med var barnet varaktigt bor. Om föräldrarna är gifta eller inte saknar betydelse i den bemärkelsen. Därmed får inte lagändringar som berör kraven på betänketid någon direkt påverkan på frågor om underhåll till barn.

6.2.8 Andra följder av att betänketid löper, särskilt vid våld i äktenskapet

I de föregående avsnitten har beskrivits hur en skilsmässoprocess utan betänketid påverkar makarnas rättsförhållande jämfört med motsvarande situation när betänketid löper. Vid fall där ena maken utövar våld är det relevant att fundera över om betänketiden på andra sätt kan påverka situationen för den utsatta maken och eventuella barn.

Såvitt utredningen vet saknas det forskning som särskilt fokuserar på våldsutsatthet under betänketiden. Däremot finns det forskning om våld i samband med separation och eftervåld, det vill säga att våldet kan fortsätta under lång tid efter separationen men i annan skepnad och främst i form av psykiskt och ekonomiskt våld.¹³

I vilken mån ett eventuellt avskaffande av betänketid skulle ha betydelse för eftervåldet kan utredningen inte uttala sig om. Vad som kan konstateras är att en utsatt make och eventuella barn under betänketiden är kvar i det juridiska äktenskapet, om än bara passivt. Det kan vara svårt att mäta psykologiska och andra effekter av det men det kan tänkas påverka den utsattas frigörelseprocess. Som nämnts ovan hindrar äktenskapet formellt inte att en faktisk separation genomförs. Det kan också noteras att motivation att lämna en relation kan vara en färskvara och att den utsatta maken i allmänhet upplever sig vara fortsatt bunden till den andra maken under den process som ett uppbrott utgör (se kapitel 4).

¹³ Se bland annat Kjellberg (2023), *Fri från (efter)våldet?* s. 124 f.

6.3 Argument för och emot betänketid

Bedömning

De främsta argumenten *för* betänketid är följande.

- Minska risken för att ett förhastat beslut om äktenskapsskillnad ska drabba familjemedlemmar som inte tagit del i det. Intresset av att makarna fattar genomtänkta beslut är särskilt starkt när barn berörs.
- Tid för överväganden om framtiden.
- Anstånd för att förbereda sig och sin livssituation inför äktenskapsskillnaden.
- Statistik visar att reglerna om betänketid i vissa fall fyller en funktion och kan motverka en del kanske onödiga skilsmässor.
- En konsekvens av att betänketid löper är att rätten till underhållsbidrag är starkare under den tiden än vid omedelbar äktenskapsskillnad.

De främsta argumenten *mot* betänketid är följande.

- Äktenskapet är en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. Makarnas fria vilja ska respekteras.
- Regelverket kan uppfattas som ett försök av staten att kontrollera äktenskaps upplösning.
- Fördröjningen drabbar den stora majoritet av skilsmässorfall där något förhastat beslut inte föreligger.
- Berörda barn tar ofta mindre skada av en skilsmässa i och för sig, än av de påfrestningar som följer av att förhållandet mellan de vuxna är dåligt.
- Familjebildningsvanor och familjestabiliteten har genomgått stora förändringar. Riskerna med förhastade beslut kan vara mindre i dag än historiskt.

6.3.1 Fördelar med betänketid

Betänketidens främsta uppgift är att minska risken för att ett förhastat beslut om upplösning av ett äktenskap ska drabba annan som direkt berörs av beslutet. Med andra ord är det tänkt att familjemedlemmar som inte har tagit del i beslutet ska skyddas från att beslutet inte är fattat efter moget övervägande. Det hör samman med att upplösningen av ett äktenskap ofta innebär en stor förändring för familjemedlemmarna. Funktionen att förhindra förhastade beslut är begränsad till fall då det finns barn i bilden eller då en av makarna inte vill skiljas.¹⁴

Såvitt avser kravet på betänketid när makarna är oense om skilsmässa har den i förarbetena ansetts innebära en rimlig avvägning av makarnas motstående önskemål och intressen. Betänketiden i dessa fall medför att den make som inte vill skilja sig får ett visst anstånd innan en upplösning av äktenskapet sker. Anståndet kan ge maken tid att förbereda sig för äktenskapsskillnaden. Det kan tänkas avse såväl ekonomiska och rättsliga som emotionella konsekvenser av den. Anståndet hör samman med upplösningen av äktenskapet i juridisk mening; någon fortsatt parrelation eller gemensamt boende kan inte tvingas fram. För den andra maken – den som önskar skilsmässa – kan ett sådant anstånd fungera som just betänketid.

Enligt förarbetena ska med förhastade beslut förstås att den make som vill skiljas ångrar det vid närmare eftertanke. Beslutet har alltså inte föregåtts av en allsidig prövning av makens egen och de andra familjemedlemmarnas situation. Det kan handla om att inte ha sett alla aspekter av situationen eller ha lagt för stor vikt vid omständigheter som talar för en upplösning.¹⁵

Genom kravet på betänketid ska makarna förmås att fundera igenom sin situation och sin framtid. Betänketiden ger makarna tid att reflektera över sitt beslut och överväga möjligheten att fortsätta vara gifta. Betänketiden ger också tillfälle för makarna att bli upplysta om möjligheterna att få familjerådgivning eller medling och att genomgå sådan. Längden på betänketiden är delvis anpassad utifrån detta. Eftersom betänketiden är begränsad i tid (som minst sex månader och som mest tolv månader) måste maken eller makarna fatta sitt slutliga beslut inom den tiden.¹⁶

¹⁴ Prop. 1973:32 s. 112.

¹⁵ SOU 1972:41 s. 185 f.

¹⁶ Prop. 1973:32 s. 112 f.

Den statistik som har redovisats i avsnitt 3.2.4 talar för att reglerna om betänketid i vissa fall fyller en funktion och kan motverka en del kanske onödiga skilsmässor. Det finns par som väljer att fortsätta sitt äktenskap efter att en eller båda av dem ansökt om skilsmässa.

Om makarna är överens om skilsmässa gäller som huvudregel ingen betänketid. Makarnas egna önskemål har bedömts väga tyngre än den eventuella risken för en förhastad skilsmässa. Av förarbetena framgår att samhällets intresse av stabilitet i familjebildningen inte ska få tillgodoses genom lagregler som inskränker makarnas rätt att få äktenskapet upplöst. Ordningen ger alltså uttryck för tanken att samhället i dessa fall inte bör kontrollera upplösningen av äktenskapet. Även i de fall när betänketid krävs får den främst anses uppställd till skydd för barnen eller för den make som inte vill skiljas. Med hänsyn till att betänketidens syfte främst knyter an till de berörda personerna, snarare än samhällets intresse av stabilitet i familjebildningen, kan det argumenteras för att statens allmänna kontroll av äktenskapsskillnad är låg, och i vart fall lägre än vid jämförelse med övriga nordiska länder. För att illustrera detta kan Finland tas som exempel, där äktenskapsskillnad i princip alltid ska föregås av betänketid, även när två barnlösa makar är överens om att de vill skiljas.¹⁷

En konsekvens av att betänketid löper är att rätten till underhållsbidrag är starkare under den tiden, när makarna fortfarande är gifta, än vid omedelbar äktenskapsskillnad. För den ekonomiskt svagare maken är det därmed en fördel i detta avseende att betänketid löper.

6.3.2 Nackdelar med betänketid

Mot betänketidens uppgift att förhindra förhastade skilsmässor står principerna om äktenskapet som en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer och att makarnas fria vilja ska respekteras. Det sistnämnda leder till att var och en av makarna bör kunna ha anspråk på att få äktenskapet upplöst utan någon fördröjning. Betänketiden medför visserligen inte några krav på hur makarna ska leva sina liv under den perioden. Inte desto mindre är makarna fortfarande gifta med varandra, i strid med en eller båda makarnas vilja. Detta är särskilt problematiskt i de fall där det förekommer

¹⁷ Jfr Agell (2003), *Nordisk äktenskapsrätt*, s. 52 f.

våld (se vidare avsnitt 6.9). Den av makarna som vill ingå nytt äktenskap kan inte göra det förrän det finns en lagkraftvunnen dom på äktenskapsskillnad.

Det kan hävdas att betänketiden speglar en misstro mot makarnas förmåga att bedöma sin situation och fatta välavvägda beslut. Regelverket kan uppfattas som ett försök av lagstiftaren att kontrollera äktenskaps upplösning och begränsa individens rätt att bestämma över sin relation och sitt äktenskap.

Risken för förhastade skilsmässor har i förarbetena bedömts som förhållandevis liten, eftersom de flesta makar får antas ha noggrant övervägt situationen innan de tar steget att vända sig till domstol med ansökan om äktenskapsskillnad.¹⁸ Utifrån den statistik som redovisats ovan kan det visserligen vara så att betänketid kan fylla en funktion i vissa fall. Den fördröjning som betänketiden innebär dock den stora majoritet av skilsmäsofall där något förhastat beslut inte föreligger. I de sistnämnda fallen torde betänketiden bara ha den effekten att den slutgiltiga, och kanske på förhand givna, upplösningen av äktenskapet sker vid en senare tidpunkt än vad som annars hade blivit fallet. Det behöver inte vara till fördel för makarna och eventuella barns situation. Man får alltså fråga sig om den positiva effekt som betänketiden kan ha i vissa fall motiverar restriktionerna för majoriteten av par.

I sammanhanget bör också övervägas vad risken med förhastade beslut är, det vill säga främst vilka skadeverkningar som förhastade beslut kan innebära. Om ett par ångrar att äktenskapet har upplösts och fortsätter sitt liv tillsammans finns möjligheten att gifta sig på nytt eller leva som sambor. Möjligen kan de förändrade familjebildningsmönstren innebära att det finns en annan syn på vilken risk som är förknippad med att fatta förhastade beslut i fråga om äktenskapet i dag jämfört med på 1970-talet när reglerna infördes. I dag ses det i mindre utsträckning som problematiskt att leva ihop utan att vara gifta eller att skilja sig, jämfört med tidigare.

Avslutningsvis, om det av allmänheten uppfattas vara för krångligt att skilja sig kan följden bli att par avhåller sig från att över huvud taget ingå äktenskap.

¹⁸ Prop. 1973:32 s. 110.

6.3.3 Särskilt om kravet på betänketid när någon av makarna bor med eget barn

Även om makarna är överens om skilsmässa ska betänketid löpa om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

Man bör inledningsvis påminna sig om de grundläggande principerna för äktenskapsbalken, att äktenskapet ska vara en form för frivillig samlevnad och att en makes vilja att upplösa äktenskapet är ovillkorlig och ska respekteras.

Enligt förarbetena kräver barnets intresse att risken för förhastade beslut om skilsmässa undanröjs så långt det är möjligt, även med beaktande av att en sådan fördröjning drabbar den stora majoritet av skilsmässofall där föräldrarna moget har övervägt och beslutat om sin äktenskapsskillnad. Med hänsyn till den stora betydelse som beslutet får för barnet har det i förarbetena ansetts inte vara enbart makarnas sak. Intresset av att makarna fattar genomtänkta beslut har getts en särskild vikt i dessa fall; även en generellt sett liten risk för förhastade beslut bör beaktas.¹⁹

Med andra ord har kravet på betänketid motiverats av hänsyn till barnets bästa. Frågan om vad som är ett enskilt barns bästa har inte något givet svar och är i detta sammanhang uppdelad i flera delfrågor. En avser barnets intresse av att ett äktenskap bryts först efter noggrann eftertanke, det vill säga det som är betänketidens främsta funktion. Andra delfrågor kring barnets bästa vid separationer handlar om vårdnad, boende och umgänge. Sådana frågor prövas ytterst av domstol och är inte en förutsättning för att dom på äktenskaps-skillnad ska meddelas.

Innebörden av barns bästa som rättslig målsättning kan på ett mer övergripande plan anses variera över tid och vara beroende av i vilket samhälle den tillämpas.²⁰ I det ljuset kan det konstateras att synen på hur barn påverkas av en skilsmässa inte helt är densamma i dag som när reglerna om betänketid infördes. Forskning om barns förhållanden inom och utom Sverige visar att barnen i en familj ofta tar mindre skada av en skilsmässa i och för sig, än av de påfrestningar som följer av att förhållandet mellan föräldrarna är dåligt och påverkar familjelivet.²¹ Förändringen i synsätt gör sig inte minst gäll-

¹⁹ Se bland annat prop. 1973:32 s. 110 f.

²⁰ Jfr Singer (2024), *Barnets bästa* s. 20 f. och 37 ff.

²¹ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 25 f.

ande för den situationen att det har förekommit våld i äktenskapet mot en make eller barnet. Förekomst av våld i familjen, direkt mot barnet eller mot en förälder, innebär en allvarlig risk för barnets hälsa och utveckling.²²

Som har lyfts fram vid utredningens möten med bland andra intresseorganisationer är det i ett enskilt fall inte säkert att kravet på betänketid är till fördel för barnet. En grundläggande tanke bakom kravet på betänketid är som sagt att sakta ned beslutsprocessen för att undvika onödigt skada för barnet. Baksidan av det är att barnet därmed kan komma att leva i osäkerhet om vad som ska gälla för familjens och barnets livssituation. Det kan påverka barnet negativt. Samtidigt ska det på nytt understrykas att kravet på betänketid inte hindrar att makarna lever åtskilda och därmed att en faktisk separation kan komma till stånd.

Det kan också konstateras att familjebildningsvanor och familjestabiliteten har genomgått stora förändringar. Ett exempel som redovisats i avsnitt 3.2.4 är att det vid tiden för införandet av reglerna om betänketid var klart vanligast att nyfödda barn hade föräldrar som var gifta med varandra, medan en majoritet av de barn som föds i dag har en mamma som är ogift.

Eftersom det inte finns någon betänketid för sambor kan det argumenteras för att en sådan inte heller ska finnas för gifta makar. Vid en sådan jämförelse måste dock beaktas att ett krav på betänketid för sambor mycket väl hade kunnat anses skäligt i de fall barn berörs av en separation men att sådan lagstiftning försvåras av att det inte sker någon registrering av sambor.

Sammanfattningsvis finns det fördelar och nackdelar med att ett krav på betänketid ska gälla när någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

6.4 Överväganden och förslag i sammanfattning

Utredningen har bedömt att det finns övervägande skäl för att ta bort det nuvarande kravet på betänketid när bara den ena maken vill skiljas. Däremot lämnar utredningen inget förslag om andra

²² Se till exempel Socialstyrelsen (2023), *Våld i nära relationer. Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* och Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2023), *Våld mot barn 2022. En nationell kartläggning*.

väsentliga förändringar av i vilka situationer som äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid. Skälen för det redovisas i kommande avsnitt. Sammanfattningsvis innebär de föreslagna ändringarna följande skifte i systemet med betänketid.

Var och en av makarna har rätt till äktenskapsskillnad. Denna grundläggande rätt ska framhåvas ytterligare i regelverket. Genom ändringarna är en makes valfrihet starkare än tidigare. Som huvudregel ska viljan att skiljas leda till omedelbar äktenskapsskillnad, utan att den ska föregås av betänketid. Kravet på betänketid när den andra maken motsätter sig skilsmässa ska alltså tas bort.

När barnperspektivet gör sig gällande är förhållandena dock annorlunda. Liksom hittills ska äktenskapsskillnad föregås av betänketid om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Det utgör alltså ett undantag till regeln att äktenskap ska upplösas utan fördröjning. Makens fria vilja respekteras dock på det sättet att maken har en ovillkorlig rätt att upplösa äktenskapet, men att det ska ske efter att betänketid har löpt. Någon begäran om fullföljd av äktenskapsskillnaden ska inte krävas. Dom på äktenskapsskillnad ska meddelas så snart betänketiden om sex månader har löpt ut.

Därutöver ska betänketid löpa om makarna är överens om det eller om någon av makarna begär det och den andra maken inte motsätter sig det. Det liknar den nuvarande regleringen, som kräver att båda makarna begär det. Betänketid är alltså något som makarna kan välja, om de båda är överens om det.

6.5 Ingen betänketid trots att en av makarna motsätter sig äktenskapsskillnad

Förslag

Det nuvarande kravet på betänketid när en av makarna motsätter sig äktenskapsskillnad ska tas bort.

Som utvecklas i avsnitt 6.9 finns det svårigheter med utformningen och tillämpningen av en särskild undantagsregel för våldsutsatta makar, vilket har medfört att utredningen inte lämnar något sådant förslag. Samtidigt är det befogat med en rätt till omedelbar äkten-

skapsskillnad när våld och andra kränkningar har förekommit i äktenskapet. Det utgör ett starkt skäl för att i stället för att införa en undantagsregel föreslå ändringar i förutsättningarna för när det ska finnas ett krav på betänketid. Med andra ord, genom att minska antalet situationer när betänketid ska löpa avtar behovet av att tillämpa en undantagsregel.

I avsnitt 6.3 har argumenten för och emot betänketid redovisats. Den avvägning som bedömdes rimlig vid införandet av reglerna om betänketid behöver inte vara det i dag. Omständigheterna är delvis andra nu än för 50 år sedan, inte minst med anledning av de stora förändringar som har skett i vanor kring familjebildning. I en situation när bara den ena maken vill skiljas är det fortfarande relevant att beakta den andra makens intresse av att beslutet om skilsmässa inte ska vara förhastat. Av de skäl som anförts i avsnitt 6.3 bör dock det intresset inte ges alltför stor vikt. Det måste vägas mot det intresse som den förstnämnda maken har av att utverka en äktenskapsskillnad utan fördröjning. Äktenskapet är en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. En makes fria vilja i frågan om att stanna i ett äktenskap eller inte bör vara stark i en modern äktenskapslagstiftning.

Utöver att äktenskapsbalkens regler bygger på tanken om jämställdhet mellan kvinnor och män och att makars självständighet gentemot varandra ska värnas, betonas vikten av att lagstiftningen ska skydda den ekonomiskt svagare maken om äktenskapet upplöses. Utredningen anser att det är väl förenligt med dessa principer att nu föreslå en ändring i kravet på betänketid. Sammantaget talar övervägande skäl för att ett sådant krav inte bör ställas upp när en make motsätter sig skilsmässa.

Vid denna bedömning har utredningen beaktat de konsekvenser som ett borttagande av betänketiden kan innebära för den make som inte vill skiljas. Det gäller sådana konsekvenser som redovisats under avsnitt 6.2 och de som framförts vid utredningens möten med olika aktörer. I enskilda fall kan det alltså vara en nackdel för en make som av någon anledning har ett styrkeunderläge att kravet på betänketid försvinner. Det kan till exempel gälla rätten till underhållsbidrag. En sådan följdfråga är dock möjlig att lösa genom andra förändringar i regelverket. Ett förslag som utredningen lämnar är att införa en rätt till förskott av bodelningslott (se kapitel 9). Det

är inte tänkt att ersätta rätten till underhållsbidrag utan föreslås som ett komplement för att underlätta en separation och bodelning.

I andra fall kan ett borttagande av betänketiden vara en fördel för en make som vill lämna ett äktenskap, till exempel för att underlätta uppbrottsprocessen när det har förekommit våld i äktenskapet. Om det inte finns barn i bilden kan en våldsutsatt make alltså begära omedelbar äktenskapsskillnad enligt det förslag som utredningen lämnar. Det är en tydlig förbättring jämfört med dagens läge.

6.6 Betänketid när make bor tillsammans med ett eget barn

Bedömning

Kravet på betänketid ska vara kvar när någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

I utredningens uppdrag ligger inte uttryckligen att se över det nuvarande kravet på betänketid när någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Ett borttagande av detta krav skulle i princip innebära ett borttagande av systemet med betänketid vid äktenskapsskillnad. Utredningen menar att det inte framkommit tillräckliga skäl för att föreslå en så genomgripande förändring.

Argumenten för och emot betänketid har redovisats ovan. Där har även beskrivits vilken särskild hänsyn som måste tas när det finns barn som berörs av en skilsmässa. Kravet på betänketid har motiverats av hänsyn till barnets bästa. Statistik visar att reglerna om betänketid i vissa fall också fyller en funktion och kan motverka en del kanske onödiga skilsmässor. Å andra sidan måste de beskrivna förändringarna i synsättet på hur en skilsmässa påverkar barn ges betydelse vid avvägningen om kravet på betänketid ska behållas. Det förändrade kunskapsläget medför att ett sådant krav inte är självklart att upprätthålla.

Ett skäl som talar för att helt ta bort kravet på betänketid är att en sådan förändring, liksom ovan, kan vara till fördel för en våldsutsatt make och barn. I de flesta familjer förekommer inte våld, vil-

ket talar emot en lösning där betänketiden tas bort för alla. Förekomsten av våld i nära relationer kan emellertid inte ses som ett ovanligt undantag (se avsnitt 4.4). I senare års lagstiftningsarbete har dessutom synen skärpts på hur barn påverkas av att uppleva våld när det rör sig om frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det har lett till förändringar i bland annat 6 kap. 2 a § föräldrabalken.²³ Även införandet av barnfridsbrottet är ett led i en sådan utveckling, vilket syftar till att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar brott inom familjen (se 4 kap. 3 § brottsbalken).

Sammantaget är det många olika intressen som gör sig gällande. I ett enskilt fall kan en omedelbar skilsmässa utan betänketid vara det bästa för barnet. I andra fall kan en betänketid bidra positivt till barnets livssituation. Någon individuell prövning i varje skillnads-mål är inte möjlig eller lämplig att göra, utan regeln behöver vara allmän. Inom ramen för den här utredningens uppdrag har det inte kommit fram tillräckliga skäl för att föreslå ett fullständigt borttagande av betänketiden. Det finns dock skäl att återigen nämna att makar inte behöver bo tillsammans under betänketiden.

6.7 Betänketid när makarna är överens om sådan

Bedömning

Det bör alltså finnas möjlighet för makarna att begära att äktenskapsskillnaden ska föregås av betänketid. Mindre ändringar i regeln bör dock göras.

I dag finns en möjlighet för makar att tillsammans begära att betänketid ska löpa även om omständigheterna inte är sådana att det behövs. Utredningen har bedömt att den möjligheten bör finnas kvar. Det gäller oavsett vilka ändringar som i övrigt görs med betänketidskravet. Om en make motsätter sig äktenskapsskillnad kan den make som vill skiljas överväga om det finns skäl att fundera över och resonera kring situationen och framtiden mer än vad som redan gjorts. Utredningen är av uppfattningen att en betänketid som löper med detta som grund kan leda till gynnsamma förutsättningar för samtal eller familjerådgivning. Makarna står i dessa fall

²³ Se prop. 2024/25:10.

tillräckligt nära varandra för att den make som vill skiljas kan ha förståelse för den andra makens inställning och eventuella önskemål om betänketid. Det är då klart motiverat att betänketid ska kunna löpa i ett sådant fall.

Mindre ändringar bör ske i utformningen av den nuvarande regeln. Det bör göras med hänsyn till utredningens förslag om att ta bort kravet på betänketid när en av makarna motsätter sig äktenskapsskillnad. Om en av makarna i en enskild ansökan begär att betänketid ska löpa trots att det inte är nödvändigt, ska så ske om inte den andra maken i sitt svaromål motsätter sig det. För det fall ett svaromål inte kommer in i rätt tid efter delgivning av stämningsansökan ska betänketid också löpa.

6.8 Begäran om fullföljd ska inte krävas

Förslag

Har betänketiden löpt under minst sex månader ska dom på äktenskapsskillnad meddelas, utan att någon särskild begäran om fullföljd av äktenskapsskillnaden ska krävas.

Bedömning

Reglerna om från vilken tidpunkt som betänketiden ska löpa bör vara kvar oförändrade.

Utredningen bedömer att det finns anledning att i ett avseende förenkla de processuella reglerna hänförliga till betänketiden. Det gäller det nuvarande kravet på att en eller båda makarna måste begära fullföljd för att dom på äktenskapsskillnad ska meddelas. Som redovisats i avsnitt 3.2.2 kräver gällande rätt att det framställs två yrkanden om äktenskapsskillnad när betänketid föregår den. Att på detta sätt aktivt behöva uttrycka sin vilja två gånger kan hindra den som vill lämna en relation. Det kan försvåras av påtryckningar, hot eller våld från den andre maken. För en våldsutsatt make kan kravet på begäran om fullföljd alltså innebära en risk för att maken stannar kvar i äktenskapet i strid med den vilja som uttryckts i det ursprungliga yrkandet om äktenskapsskillnad.

Det sagda talar för att förändra reglerna på det sättet att dom på äktenskapsskillnad ska meddelas så snart betänketiden har löpt under minst sex månader, utan att någon särskild begäran om fullföljd ska krävas. Förslaget skulle innebära en klar förenkling och förbättring för den eller de makar som vill skilja sig. Det ligger också i linje med såväl syftet med utredningens uppdrag som äktenskapsbalkens grundläggande principer.

Dessutom är det utredningens uppfattning att det förekommer att makar missar att begära fullföljd i rätt tid och därmed behöver ge in en ny ansökan om äktenskapsskillnad. Det är till nackdel för både enskilda och domstolarna.

Som nämnts ovan verkar syftet med utformningen av de nuvarande reglerna ha varit grundat i en ambition att underlätta för makarna att besluta sig för att fortsätta äktenskapet. Enligt utredningen utgör detta inget starkt skäl mot förslaget.

Ett annat motargument som bör beaktas rör den situationen att makarna under betänketiden skulle enas om att fortsätta sitt äktenskap. Förslaget förutsätter att de i så fall meddelar domstolen sin vilja. I annat fall kommer domstolen att meddela dom på äktenskapsskillnad när betänketiden har löpt ut. Konsekvenserna av detta kan dock minimeras genom den möjlighet som finns för makarna att få domen ändrad genom ett överklagande. Inte heller detta talar därför med styrka emot förslaget.

Sammantaget föreslår utredningen en förändring av rättsläget på det sätt som angetts. Utredningen har övervägt om längden på betänketiden bör sättas till mer än sex månader med hänsyn till att den i dag kan vara så lång som ett år (och minst sex månader). Utredningen anser dock att en längd om sex månader får anses bäst överensstämma med det gällande rättsläget. Det har inte heller framkommit något tydligt behov av en längre betänketid än så.

Förslaget innebär att 14 kap. 10 § äktenskapsbalken ska upphöra att gälla. Några andra ändringar i nämnda kapitel bedöms inte vara nödvändiga med anledning av utredningens förslag.

En annan förändring som utredningen har övervägt avser från vilken dag som betänketiden ska löpa. Utredningen har valt att inte lämna något ändringsförslag. Enligt den nuvarande lydelsen ska betänketid vid en enskild ansökan löpa från den dag som begäran om skilsmässa delges den andra maken. Ett alternativ skulle vara att låta dagen för ansökan vara avgörande för betänketidens början. Så är

fallet vid en gemensam ansökan från makarna, vilket är naturligt, och även för att bestämma brytdagen för bodelning (se 9 kap. 2 § äktenskapsbalken). Ett skäl för att ändra till dagen för ansökan är att kravet på betänketid enligt utredningens förslag inte längre är uppställt till skydd för den andra maken utan för eventuella barn. Det kan argumenteras för att betänketiden därmed kan knytas redan till dagen för ansökan i stället. Samtidigt är delgivning av stämningsansökan en förutsättning för att dom ska kunna meddelas. Även om det finns en möjlighet att förordna en god man för en frånvarande part anser utredningen sammantaget att det inte finns tillräckliga skäl för att ändra den nuvarande regleringen.

6.9 Inget undantag från kravet på betänketid när våld förekommit i äktenskapet

Bedömning

Det bör inte införas något undantag från kravet på betänketid när det förekommit våld i äktenskapet.

6.9.1 Inledande överväganden

Vid överväganden att införa ett undantag från kravet på betänketid när våld och andra kränkningar förekommit i äktenskapet är det inledningsvis relevant att fundera över hur en sådan undantagsregel förhåller sig till syftet med betänketid. Det främsta skälet till kravet på betänketid är att förhindra förhastade beslut om skilsmässa. Reglerna finns till för att skydda den andra maken och eventuella barn mot den risken. De innebär att en make kan motsätta sig äktenskapsskillnad och därmed fördröja äktenskapets upplösning under sex månader.

När våld förekommit i äktenskapet är ett sådant hinder för snabb äktenskapsskillnad svårt att motivera. Det går i dessa fall inte att tala om en risk för förhastade beslut. Våld och andra kränkningar är oacceptabelt. Att en make har modet att lämna en relation med sådana destruktiva inslag och begära skilsmässa kan inte på något sätt anses förhastat, tvärtom. Betänketidens skyddsfunktion för den

andra maken, oftast mannen, är vid konstaterade fall av våld och andra kränkningar inte relevant att beakta av uppenbara skäl. Inte heller med hänsyn till eventuella barns intressen fyller betänketiden i de fallen något syfte. För barn som lever i en våldsam relation kan snarare en snabb skilsmässa vara viktigt.

Mot bakgrund av det sagda finns det alltså tungt vägande principiella skäl för en rätt till omedelbar äktenskapsskillnad när det förekommit våld och andra kränkningar i äktenskapet. Som redovisas i det följande finns det emellertid skäl av varierande styrka som talar emot att införa en särskild undantagsregel.

6.9.2 Konsekvenserna av att betänketid löper är inte enbart negativa för en våldsutsatt make

Under betänketiden består äktenskapet i juridisk mening. Det är en omständighet som kan påverka en make som blivit utsatt för våld av den andra maken och snabbt vill lämna relationen. Själva separationen kan dock ske formlöst i den bemärkelsen att lagen inte uppställer något krav på att makar ska leva tillsammans under bestående äktenskap och därmed inte heller under betänketiden.

I avsnitt 6.2 har betänketidens konsekvenser för några följdfrågor till äktenskapsskillnad analyserats. Den samlade bilden är att det inte nödvändigtvis behöver vara negativt för en utsatt make utifrån dessa följdfrågor att betänketid löper. När det gäller rätten till underhållsbidrag är det till och med positivt att så sker. En våldsutsatt make som har rätt till underhållsbidrag (och bohag) under betänketiden går vid omedelbar äktenskapsskillnad miste om den rätten. I stället är maken hänvisad till de regler som gäller för underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad, vilka är betydligt mer restriktiva.

Om kravet på betänketid inte gäller kan det alltså få negativ påverkan på den utsatta makens ekonomiska förutsättningar efter ett uppbrott från relationen. Som redovisats i kapitel 4 är det i heterosexuella relationer inte sällan kvinnan som är den svagare parten. Som utredningen anfört tidigare kan det finnas skäl att överväga att se över frågor om underhållsskyldighet till make i så fall. I detta sammanhang ska också nämnas att utredningen lämnar förslag om att införa en möjlighet till förskott av bodelningslott, vilket i viss mån kan kompensera för en försämrad rätt till underhållsbidrag (se kapitel 9). Om den utsatta maken däremot är den ekonomiskt stark-

are maken innebär en borttagen betänketid att makarna i ett tidigare skede, efter äktenskapsskillnaden, svarar för sin egen försörjning.

Att en betänketid löper hindrar inte att bodelning genomförs eller möjligheten att begära kvarsittanderätt till den gemensamma bostaden. Inte heller påverkas möjligheten att begära olika typer av kontaktförbud enligt lagen om kontaktförbud. Besöksförbud enligt äktenskapsbalken gäller dock som utgångspunkt endast till dess att dom på äktenskapsskillnad har vunnit laga kraft. Utan krav på betänketid förkortas därmed i allmänhet tiden för ett eventuellt besöksförbud, vilket leder till ett försämrat skydd för den som är i behov av ett sådant förbud. Även om det finns möjlighet till andra typer av kontaktförbud är förutsättningarna för besöksförbud mindre strikta än för dem.

Kravet på betänketid innebär inte heller någon påtaglig nackdel i frågor om vårdnad, boende och umgänge liksom underhållsbidrag till barn. Även om makarna fortfarande är gifta kan domstol till exempel besluta om ändring i vårdnaden om eventuella barn, även interimistiskt.

6.9.3 En undantagsregel är svår att förena med principen att skälen för äktenskapsskillnad inte ska prövas

Frågan om en make ska ha rätt till omedelbar äktenskapsskillnad när det har förekommit våld eller andra kränkningar är inte ny. Tvärtom har en sådan rätt tidigare funnits i svensk lagstiftning, och finns fortfarande i Danmark, Island och Norge. Vid jämförelse med de länderna och tidigare svensk lagstiftning måste man dock förhålla sig till grundläggande skillnader mellan systemen. I de länderna utgör separation en grund för äktenskapsskillnad. Det förutsätter ett rättsligt beslut om att makarna ska leva separerade under viss tid och att makarna därefter följer beslutet. Om de inte gör det kan äktenskapsskillnad inte uppnås på denna grund. Med ett sådant system finns det anledning att medge undantag i vissa fall, till exempel när våld har förekommit inom äktenskapet. Saken illustreras tydligt av de överväganden som gjorts i de norska förarbetena (se avsnitt 3.2.3). En utsatt make som pressas att återuppta samlevnaden kan enligt den rättsordningen annars få till följd att dom på äktenskapsskillnad inte kan meddelas.

Den grundläggande principen i Sverige är att var och en ska ha rätt till äktenskapsskillnad, oavsett orsak. I vissa fall kräver lagen att betänketid löper, men några andra krav på makarna ställer den inte upp. En make som vill skiljas behöver alltså ingen grund för det. Motsvarande risk som identifierats i norsk rätt finns inte här. Svensk äktenskapsrätt bygger inte heller längre på tanken om fel i äktenskapet, det vill säga att en make är skyldig till äktenskapets upplösning. Varken under äktenskapet eller betänketiden ställs några krav på att paret ska bo tillsammans.

I utredningens direktiv anges att det vid utformningen av förändrade regler om betänketid är angeläget att upprätthålla principen om att den som vill skiljas ska kunna göra det utan att behöva anföra några skäl. Vid bedömningen av om betänketid ska löpa ska domstolen inte behöva utreda makarnas personliga förhållanden eller efterforska orsaken till skilsmässan. Utredningen delar uppfattningen att detta är viktiga principer för äktenskapsbalkens regelverk.

Ett (åter)införande av en rätt till omedelbar äktenskapsskillnad vid våld är svårt att genomföra utan att domstolarna i de fallen behöver pröva en makes skäl för äktenskapsskillnad. Det betyder att i vart fall de gärningar som läggs till grund för begäran om äktenskapsskillnad behöver bedömas. I den meningen är det ett avsteg från vårt nuvarande system och de principer som gäller för äktenskapsskillnad i dag.

Det kan visserligen argumenteras för att en sådan lagändring inte nödvändigtvis innebär ett åsidosättande av principen om att den som vill skiljas inte ska behöva anföra några skäl för det. Bara för att en make har möjlighet att uppnå omedelbar äktenskapsskillnad genom att tillämpa en undantagsregel, betyder inte det att maken måste använda sig av den regeln. Maken har alltså en ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad utan att ange skäl för det, dock under förutsättning att betänketid först löper i förekommande fall.

I förarbetena har det uttalats att specificerade skilsmässogrunder inte fyller någon funktion, eftersom en makes skäl för att skiljas saknar betydelse.²⁴ Uttalandet måste nog delvis ses i ljuset av det system som tidigare gällde i Sverige, när äktenskapsskillnad krävde hemskillnad eller annan grund. För den enskilde som vill uppnå omedelbar äktenskapsskillnad med anledning av våld inom äktenskapet, fyller en undantagsregel naturligtvis en funktion. Det förut-

²⁴ Se bland annat SOU 1972:41 s. 185.

sätter dock att den är praktiskt tillämpbar och kan ge avsedd effekt. Svårigheterna med det utvecklas nedan.

Redan i dag finns några undantagsregler som avviker från principen att en grund för äktenskapets upplösning inte ska behöva presenteras. Tvångsgifte är en sådan grund som möjliggör äktenskapsskillnad utan föregående betänketid (se 5 kap. 5 § äktenskapsbalken, vilken innehåller andra undantag som redovisas i avsnitt 3.2.2). Genom den undantagsregeln har en make rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet. Denna rätt motiveras av att äktenskapet ingåtts i strid mot gällande regler. Den tar alltså inte sikte på vad som hänt *under* äktenskapet. I detta fall kan talan även föras av allmän åklagare, som därmed tillvaratar det allmännas intresse av att upplösa äktenskap som inte är önskvärda. Åklagaren ska göra en lämplighetsprövning av om talan ska föras.²⁵

Ett annat undantag från kravet på betänketid gäller särlevnadsfallet (se 5 kap. 4 § äktenskapsbalken). Den regeln kan emellertid inte sägas lägga skulden på någon av makarna till äktenskapets upplösning. För tillämpning av den räcker det att domstolen kan konstatera att makarna inte lever tillsammans sedan två år tillbaka, eller överhuvudtaget inte gjort det under sitt äktenskap (som kan ha varat kortare än två år). Kravet på betänketid kan då undantas. Omständigheterna kring särlevnaden och anledningen till den behöver domstolen varken beakta eller pröva. Dessutom föranleder undantagsregeln sällan några bevissvårigheter. I princip räcker det med att ett så kallat särlevnadsintyg ges in till domstolen. Frågan blir därmed enkel att handlägga rent processuellt sett. Som redovisas nedan är saken annorlunda vid våld inom äktenskapet.

Det kan även hävdas att införandet av en ny undantagsregel öppnar för en diskussion om andra tänkbara grunder för omedelbar äktenskapsskillnad. Det kan gälla sådana grunder som tidigare omfattats av skilsmässokatalogen, men även andra. Invändningen är relevant på det sättet att införandet skulle innebära en tillbakagång till tankesättet att en makes skuld kan ha betydelse vid äktenskapsskillnad. Den tillbakagången skapar vissa följdfrågor.

²⁵ Se prop. 2003/04:48 s. 38.

6.9.4 Betydelsen i övrigt av tankesättet att en make har skuld till skilsmässan

Historiskt, fram till införandet av reglerna om betänketid, har olika påföljder kunnat drabba den make som ansetts som den skyldiga till äktenskapets upplösning. Den maken har då kunnat bli skadeståndsskyldig till den andra maken i samband med skilsmässan. Maken har också kunnat gå miste om rätten till underhållsbidrag och missgynnas vid bodelningen. Skuldfrågan har vidare kunnat påverka vem av makarna som ska få vårdnaden om gemensamma barn.

Som en principiell utgångspunkt bör införandet av en undantagsregel för våld inom äktenskapet inte medföra större förändringar än nödvändigt. En fullständig återgång till tankesättet om en makes skuld och konsekvenserna av det är främmande. Ett grundläggande skäl till att systemet togs bort i samband med införandet av reglerna om betänketid var att det inte ansågs höra hemma i en modern äktenskapslagstiftning.²⁶

Det kan konstateras att såväl för skadestånd som frågor om vårdnad, boende och umgänge finns det redan i dag lagregleringar med liknande ändamål. Den som har blivit utsatt för brott kan kräva skadestånd från gärningspersonen. När det gäller frågor om vårdnad, boende och umgänge ska vid bedömningen av vad som är bäst för barnet avseende fästas särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för våld eller annat övergrepp, eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa (6 kap. 2 a § föräldrabalken). För frågan om underhållsbidrag rör det sig i praktiken om underhåll efter äktenskapsskillnad. Vid den skälighetsbedömning som ska göras ska hänsyn tas till makens förmåga och övriga omständigheter. Det finns inte längre kvar någon uttrycklig regel om att en make kan förlora sin rätt till underhåll med anledning av att han eller hon är skyldig till äktenskapets upplösning.

6.9.5 Svårigheter med utformningen och tillämpningen av en undantagsregel

Som har berörts ovan kan ett eventuellt införande av en undantagsregel för våld inom äktenskapet leda till att domstolarna inte helt kan undvika att pröva en makes skäl för äktenskapsskillnad. Det

²⁶ Prop. 1973:32 s. 119.

går emot nuvarande principer. Mer konkret är det de gärningar som den andra maken påstås ha begått som ska bedömas. Prövningen kan förväntas innefatta bevisvärdering och bedömningar av om allvaret i gärningarna är tillräckliga för att omedelbar äktenskapsskillnad ska tillåtas på denna grund. Om den andra maken är dömd för brott mot maken blir prövningen naturligtvis enklare än annars. Det torde dock vara bara i undantagsfall som en dom finns i det skede när talan om äktenskapsskillnad väcks.

Det kan antas att äktenskapsskillnadsmålet kan bli relativt omfattande för domstolarna att hantera med svåra bevisfrågor och behov av huvudförhandling. Parterna kan antas ha behov av ombud, vilket är förenat med kostnader för enskilda eller staten. Det bör också vara nödvändigt att domstolarna hanterar målen skyndsamt. Om handläggningen tar för lång tid fyller inte undantagsregeln sitt syfte som en snabbare väg till upplöst äktenskap än genom betänketid. Dessutom kan processen antas bli uppsplitande för parterna och det finns en risk för att processen kan användas i trakasseringsyfte.

Även av rättssäkerhetsskäl kan en undantagsregel ifrågasättas. Det gäller främst vilket beviskrav som ska tillämpas. Å ena sidan bör det inte ställas alltför höga beviskrav för att möjligheten ska vara praktiskt användbar för en våldsutsatt make. Med hänsyn till konsekvenserna för den utpekade maken finns det inga starka skäl att anta att ett lågt beviskrav skulle inbjuda till att makarna i samförstånd missbrukar regeln för att undvika betänketid.

Å andra sidan har den utpekade maken ett befogat intresse av att inte i allmänhetens ögon bedömas som skyldig till gärningarna, utan att först ha fått saken prövad genom dom i ett brottmål. En dom på äktenskapsskillnad är offentlig. Dessutom kan det inte bortses från risken att ett påstående om våld och kränkningar kan sakna grund eller användas i trakasseringsyfte. Beviskravet måste vara tillräckligt högt för att motverka detta. Allt detta talar emot att sätta ett beviskrav som motsvarar det som gäller enligt 5 kap. 5 § äktenskapsbalken om tvångsgifte. Av rättssäkerhetsskäl framstår det som ett för lågt satt beviskrav att våldet ska göras sannolikt. Den bedömningen gäller även om det beaktas hur de västnordiska länderna har valt att utforma sin motsvarande undantagsregel på något olika sätt. Enligt utredningens uppfattning bör beviskravet snarast motsvara det som gäller för brottmål, vilket gör att effekten av regeln kan antas bli liten.

6.9.6 Sammantagen bedömning

Sammantaget gör utredningen bedömningen att det ovan sagda utgör så starka skäl mot att införa en undantagsregel att något förslag inte lämnas i detta avseende. Det finns påtagliga svårigheter med hur utformningen och tillämpningen av en sådan regel ska kunna ske på ett effektivt och rättssäkert sätt. Under sådana omständigheter bedöms den förväntade effekten av regeln vara liten, vilket inte kan anses väga upp för nämnda svårigheter.

I avsnitt 6.5 redovisas utredningens förslag om att avskaffa det nuvarande kravet på betänketid när en av makarna motsätter sig skilsmässa. Det förslaget kommer alltså att möjliggöra för en våldsutsatt make att utverka en äktenskapsskillnad utan betänketid när ingen av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Med andra ord försvinner behovet av att tillämpa en undantagsregel i de fallen. Om barn finns i bilden kommer betänketid däremot att behöva löpa, förutsatt att ingen annan undantagsregel är tillämplig (se 5 kap. 4 och 5 §§ äktenskapsbalken).

6.9.7 Hur en undantagsregel skulle kunna utformas

I det följande skissas på ett alternativ till hur en särskild undantagsregel kan utformas om en sådan ändå skulle bli aktuell. Det tar sin utgångspunkt i de avväganden som gjorts ovan.

Utredningen har identifierat två typfall som enligt undantagsregeln kan ge en våldsutsatt make rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Det ena fallet är om det redan finns en brottmålsdom genom vilken den andra maken är dömd för brott mot den förstnämnda maken. Domen ska i så fall kunna ges in som bevisning i ett mål om äktenskapsskillnad. Domstolen får pröva om brottsligheten uppfyller förutsättningarna för omedelbar äktenskapsskillnad (se nedan). Det får övervägas om det ska finnas en gräns för hur gammal domen får vara för att kunna åberopas (jfr treårsgränsen i 11 kap. 4 äktenskapsbalken och de västnordiska ländernas reglering).

Det andra fallet avser att talan om äktenskapsskillnad ska kunna föras som en del av rättegången i ett brottmål där den ena maken är tilltalad och den andra är målsägande. På målsägandens begäran ska åklagaren vara skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra

även talan om äktenskapsskillnad. För att åklagaren ska ha denna skyldighet måste det aktuella brottet dock höra under allmänt åtal. Yrkandet om skilsmässa kommer därmed att hanteras på ett liknande sätt som ett enskilt anspråk i anledning av brott (se 22 kap. brottsbalken). De åtalade brotten utgör då grunden för att skillnaden inte ska föregås av betänketid. Domstolen får ta ställning till begäran om äktenskapsskillnad i brottmålsdomen. Om den tilltalade maken döms för brottslighet mot den andra maken får domstolen pröva om brottsligheten uppfyller förutsättningarna för omedelbar äktenskapsskillnad (se nedan). Blir det tvärtom en frikännande dom får domstolen meddela att betänketid löper från dag för delgivning av yrkandet om äktenskapsskillnad. Om utgången i brottmålet blir en annan i överrätt bör dom på äktenskapsskillnad kunna meddelas där om överklagande har skett i den delen. Det kan även noteras att allmän åklagare får föra talan om äktenskapsskillnad vid tvångsgifte (se 5 kap. 5 § äktenskapsbalken).

Om den tilltalade döms i tingsrätten men efter överklagande till hovrätten frikänns från brottsligheten ska den omständigheten inte medföra någon ändring av domen på äktenskapsskillnad. Det ska således räcka med att tingsrätten har funnit att bevisningen varit stark nog för en fällande dom. Ovan angivna rättssäkerhetsskäl bedöms då ha tillgodosetts i tillräcklig utsträckning. Motsatt ordning skulle vara processrättsligt svår att hantera och skulle riskera att påtagligt begränsa möjligheterna till en omedelbar äktenskapsskillnad. Av motsvarande skäl bör det i det första typfallet inte krävas att den fällande dom som ges in som bevisning i skillnadsmålet har vunnit laga kraft.

Det får övervägas om mål enligt det andra typfallet ska behandlas med förtur i tingsrätten även i de fall som brottmålet i sig inte har förturskaraktär. Om handläggningen inte sker med förtur riskerar effekten av undantagsregeln att utebli.

När det gäller frågan om vilka gärningar som ska kunna läggas till grund för en omedelbar äktenskapsskillnad menar utredningen att en grundförutsättning bör vara att det rör sig om brottsliga gärningar. Det följer också av hur de två typfallen är konstruerade. Att det ska röra sig om brottsliga gärningar bör vidare skapa en förutsebarhet vid rättstillämpningen. I annat fall skulle domstolarna behöva ta ställning till om en gärning ska anses tillräckligt allvarlig för att ge rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Principiella invänd-

ningar kan riktas mot en sådan ordning, bland annat att domstolen i minsta möjliga mån ska behöva pröva frågor om hur makarna har betett sig mot varandra eller om en make har skuld till äktenskapets upplösning.

Undantagsregeln bör ange särskilda brott som omfattas av den. Inspiration kan hämtas från till exempel uppräkningsparagrafen i 4 kap. 4 a § brottsbalken (grov frids- och kvinnofridskränkning). Det rör sig bland annat om olika brott mot liv och hälsa, frihet och frid samt sexualbrott. Det kan konstateras att det i nuläget inte finns någon särskild kriminalisering av psykiskt våld eller ekonomiskt våld. Om det ändras genom lagstiftning i framtiden finns det skäl som talar för att det bör omfattas av undantagsregeln.²⁷

Brottsligheten måste inte nödvändigtvis ha skett mot den andra maken. Även motsvarande brottslighet mot ett barn till en make bör omfattas av undantagsregeln. Den avgränsning som gäller för kravet på betänketid när det finns barn kan lämpligen tillämpas. Det får övervägas om åklagaren ska vara skyldig att föra talan om äktenskapsskillnad trots att maken inte är målsägande.

Rätten till omedelbar äktenskapsskillnad bör tillfalla endast den utsatta maken. Det motsvarar hur rättsläget ser ut i Danmark, Island och Norge.

Sammanfattningsvis har i detta avsnitt presenterats ett alternativ för hur en undantagsregel kan utformas, om en sådan skulle bli aktuell. Utredningen har dock som sagt bedömt att något undantag inte ska lämnas som förslag. I stället har utökade möjligheter till äktenskapsskillnad utan betänketid föreslagits ske på annat sätt.

²⁷ Jfr Justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss *En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld*, som remitterats den 20 maj 2025 (dnr Ju2025/01157).

7 Bodelning måste begäras senast tio år efter äktenskapsskillnad

7.1 Utredningsuppdraget

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning efter upplösning av äktenskapet, och om en frist föreslås, ta ställning till hur lång fristen ska vara.

Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

7.2 Gällande rätt

Som redovisats i föregående kapitel ska bodelning förrättas när äktenskapet har upplösts. I äktenskapsbalken finns ingen angiven tid inom vilken bodelning senast ska begäras. Makes giftorätt, och därmed rätten att erhålla bodelning, preskriberas inte.¹

I det följande kommer fokus att ligga på bodelning efter äktenskapsskillnad. I praktiken är det i de fallen som avsaknaden av en tidsbegränsning får störst konsekvenser. Som utvecklas i avsnitt 7.7.1 bör enligt utredningens mening en eventuell tidsgräns inte omfatta fall när äktenskapet har upplösts genom den ena makens död.

Det kan förekomma att bodelningar genomförs efter mycket lång tid efter en skilsmässa. Ända fram till en sådan kommer till stånd gäller alltså makarnas redovisningsplikt och inskränkningarna i en makes förfoganderätt över sin egendom, särskilt beträffande bostad och bohag (se avsnitt 3.3.5). Om bodelning inte har skett krävs det i princip därmed samtycke från den före detta maken vid bland annat överlåtelse av makarnas tidigare gemensamma bostad. Inte heller rätten att ta över den gemensamma bostaden eller bohaget

¹ Se rättsfallen NJA 2009 s. 437, NJA 2009 s. 747 och NJA 2024 s. 244, vilka redovisas nedan.

preskriberas. Däremot kan tidsutdräkten beaktas vid den skälighetsbedömning som ska göras om den som inte äger bostaden vill få den på sin lott i bodelningen (se 11 kap. 8 § äktenskapsbalken).

Brattström och Singer har argumenterat för att införa en lagregel som innebär att en make måste begära bodelning senast tio år efter det att ett äktenskap upplösts.² Även i Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) finns ett förslag om att utreda införandet av en sådan tidsfrist.³

Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att de anser att det bör införas en tidsbegränsning för rätten att begära bodelning.⁴ Vid utredningens möte med advokater och jurister var de flesta av motsvarande uppfattning. Det fanns olika uppfattningar om längden på tidsfristen. Vissa ansåg att en relativt lång frist som tio år var lämplig. Som skäl för det anfördes bland annat att det förekommer att makar avsiktligt väntar med att genomföra bodelningen, till exempel för att lösa sin boendesituation. Andra ansåg att fristen bör sättas något kortare. En uppfattning som fördes fram var att längden på motsvarande tidsfrist för sambor (ett år) bör vara samma som för makar eller att skillnaden i vart fall inte ska vara för stor.

Det har i doktrin framförts olika förklaringar till varför giftorättsanspråk inte preskriberas. Brattström och Singer har konstaterat att oavsett vilken formell grund som anføres är anspråket av en särskild, familjerättslig typ.⁵

I samband med införandet av 1921 års giftermålsbalk beskrevs giftorätten på liknande sätt; en egenartad, på familjerättslig grund vilande, rättighet.⁶ Frågan om hur lång tid efter äktenskapets upplösning som giftorätten skulle gälla uppmärksammades inte i de förarbetena. En tänkbar förklaring till det är den sedan länge överspelade synen på äktenskapet som livsvarigt, det vill säga att även rättigheterna som det medförde ansågs gälla livet ut. Antalet äktenskap som upplöstes genom äktenskapsskillnad var få vid den tiden. Därmed kunde frånvaron av en tidsbegränsning antas leda till problem i mycket liten utsträckning. Reglerna om bodelning vid skils-

² Brattström & Singer, "Preskription av äktenskapets rättsverkningar?", Uppsala Faculty of Law Working paper 2010:10.

³ Ds 2005:34 s. 156.

⁴ Se avsnitt 2.5.3.2 i bilaga 2.

⁵ Se bland annat Teleman (2022), *Bodelning* s. 276, Lindskog (2021), *Preskription* s. 140 ff. och Brattström & Singer, "Preskription av äktenskapets rättsverkningar?".

⁶ NJA II 1921 s. 56.

mässa ansågs så långt möjligt böra överensstämma med befintliga regler rörande bodelning efter makes död, där någon preskription inte föreskrevs.⁷

Inte heller i det betänkande som låg till grund för 1987 års äktenskapsbalk föreslogs någon tidsbegränsning av rätten till bodelning.⁸ Av betänkandet framgår flera anledningar till det. Dels såg man framför sig situationen att makar inte har förmått att göra en bodelning i samband med skilsmässan på grund av personliga skäl, fysiska eller psykiska, dels att den svagare parten först efter skilsmässan inser vilka rättigheter lagen ger. Dessutom ansågs anspråket på likadelning av egendom inte kunna jämföras med vanliga fordringsanspråk. Principen att bodelningsanspråk inte preskriberas bedömdes dock inte vara undantagslös. Rätten till bodelning kunde bland annat upphöra om en make under lång tid underlåtit att påkalla bodelning, vilket man konstaterade framgick av Högsta domstolens praxis.⁹

Denna praxis har utvecklats ytterligare sedan dess och kommer att redovisas i det följande avsnittet. I korthet gäller att rätten att begära bodelning kan gå förlorad om någon, utan en rimlig förklaring, under lång tid har underlåtit att påkalla en formenlig sådan och därmed får anses ha nöjt sig med den faktiska fördelning som skett. Vilken tid som måste gå innan en make kan anses ha eftergett rätten beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Det nu sagda gäller även avseende rätten att ta över den gemensamma bostaden och bohaget.

För rättsfallen nedan har rätten till bodelning ansetts falla bort när det förflutit 22 år, 24 år respektive 50 år från äktenskapsskillnad (eller separation) till dess att anspråk på bodelning framställdes. I rättsfallet från 2024 har emellertid kravet på samtycke från den tidigare maken enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken bedömts gälla även när en så lång tid som drygt 30 år passerat sedan skilsmässan. I det fallet var det dock fråga om ett inskrivningsärende, med de förutsättningar som då gäller för partsställning och myndighetens granskning av ansökan.

⁷ Brattström & Singer, "Preskription av äktenskapets rättsverkningar?", med däri gjorda hänvisningar.

⁸ SOU 1981:85 s. 350 f.

⁹ I betänkandet hänvisades till rättsfallen NJA 1935 s. 613 och NJA 1937 s. 180, som redovisas nedan.

7.3 Redovisning av rättsfall

7.3.1 NJA 1935 s. 613

Efter att ett äktenskap upplöstes 1912 hade någon formenlig bodelning med anledning av skillnaden inte skett. Det var dock utrett att visst lösöre hade delats upp och att kvinnan hade tillgångar på ett bankkonto som hon hade förvärvat genom eget arbete. Sedan hon avlidit 1934 begärde mannen att han ur dödsboet skulle få sin giftorätt eftersom han inte hade fått den efter skilsmässan. Han hade inte heller gjort anspråk på den under tiden hon var i livet.

Utifrån dessa omständigheter bedömde Högsta domstolen att makarna måste antas ha varit överens om att bankmedlen och vad kvinnan fått vid lösöreboets uppdelning skulle tillhöra henne enskilt efter äktenskapsskillnaden. Mannen hade därmed inte giftorätt i hennes dödsbo och hans talan ogillades.

7.3.2 NJA 1937 s. 180

En kvinna hade 1876 "förlupit" mannen och flyttat till USA. Där hade hon utverkat äktenskapsskillnad och gift om sig 1888. Hon avled 1924. Hon hade aldrig framställt några anspråk på sin förste mans egendom. Efter att han avlidit begärde hennes arvingar att de vid arvskiftet skulle få tillgångar motsvarande värdet av hennes giftorätt i boet efter maken.

Högsta domstolen avslog deras begäran med motiveringen att kvinnan fick anses ha eftergett sin rätt i boet och att eftergiften var bindande för hennes arvingar.

7.3.3 NJA 1993 s. 570

Parternas äktenskap upplöstes genom skilsmässa 1967. Kvinnan begärde att bodelningsförrättare skulle förordnas 24 år senare. Mannen invände att en muntlig uppgörelse om delning träffats vid skilsmässan.

Kvinnans begäran avslogs av Högsta domstolen. Även om makarna fördelat egendomen mellan sig utan att uppfylla lagens krav på en bodelning förklarade domstolen att en formenlig bodelning i princip skulle göras (se 9 kap. 5 § äktenskapsbalken). Högsta domstolen uttalade att någon tidsfrist för begäran om bodelningsförrät-

tare visserligen inte finns, men att "[d]en omständigheten att make, utan någon rimlig förklaring, under lång tid underlåter att påkalla bodelning bör [...] kunna medföra att maken får anses ha nöjt sig med den faktiska fördelning som skett och att rätten att påkalla bodelning därför har gått förlorad, jfr NJA 1935 s. 613."

Med hänvisning till det ovan nämnda rättsfallet från 1937 uttalade Högsta domstolen vidare att ett långt dröjsmål med begäran om förordnande av bodelningsförrättare borde på motsvarande sätt "kunna uppfattas som en eftergift av makens rätt i det gemensamma boet".

7.3.4 NJA 2009 s. 437

Parternas äktenskap upplöstes genom skilsmässa 1997. I samband med den skedde en faktisk fördelning av parets tillhörigheter förutom fastigheten som utgjort deras bostad under äktenskapet. De kom överens om att kvinnan skulle bo kvar i bostaden tillsammans med de gemensamma barnen. År 2007 framställde mannen en begäran om bodelning och i början av 2008 ansökte han om förordnande av bodelningsförrättare. Som skäl för att han inte begärt bodelning tidigare anförde han bland annat att det varit bäst för barnen att de fick bo kvar i parternas gemensamma bostad och att kvinnan inte hade ekonomiska möjligheter att i samband med skilsmässan lösa ut honom.

Högsta domstolen biföll mannens begäran om förordnande av bodelningsförrättare. Det aktuella dröjsmålet (ungefär tio år efter äktenskapsskillnaden) bedömdes inte i sig vara tillräcklig grund för att rätten att påkalla bodelning skulle anses ha bortfallit. Bedömningen motiverades dels med att den allmänna preskriptionstiden är tio år, dels med att någon preskriptionstid inte gäller för giftorätt. Högsta domstolen konstaterade vidare att om giftorätten avser fast egendom så måste särskild försiktighet iakttas med att låta dröjsmålet medföra att rätten till bodelning faller bort. Därutöver beaktade domstolen att mannen, i motsats till sökanden i NJA 1993 s. 570, hade lämnat en förklaring till sitt dröjsmål som åtminstone till viss del inte kunde lämnas utan avseende.

Avslutningsvis framhöll Högsta domstolen att prövningen av en begäran om bodelningsförrättare ska vara summarisk samt att avgörandet inte uteslöt att de omständigheter som vardera part åberopat

i ärendet kan få betydelse vid bodelningsförrättarens prövning. Med det sistnämnda måste avses förrättarens prövning av eventuella tvistiga frågor som har betydelse för bodelningen; dennes ställningstagande i sådan fråga kan därefter komma under domstolsprövning efter klandertalan.¹⁰

7.3.5 NJA 2009 s. 747

Paret gifte sig 1994. Kvinnan flyttade då in i mannens fastighet och de upprättade ett äktenskapsförord med innebörden att all deras egendom skulle vara enskild. När äktenskapet upplösts genom skilsmässa 1997 flyttade kvinnan. Med hänsyn till äktenskapsförordets innehåll gjordes inte någon bodelning. När mannen 2007 ansökte om inteckning i fastigheten konstaterade inskrivningsmyndigheten att fastigheten hade utgjort makarnas gemensamma bostad och att kravet på samtycke enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken gäller till dess att bodelning skett (det vill säga fram till dess att det klarlagts att något övertagande med stöd av 9 kap. 1 § och 11 kap. 8 § äktenskapsbalken inte är aktuell). Hans ansökan om inteckning förklarades därför vilande enligt 22 kap. 4 § 3 p. jordabalken.

Högsta domstolen fastställde inskrivningsmyndighetens beslut. Domstolen konstaterade att det inte i lag finns någon längsta tid efter äktenskapsskillnad för att begära övertagande av bostad enligt 11 kap. 8 § äktenskapsbalken. Rätten till övertagande är inte heller underkastad preskription. På motsvarande sätt som rätten till bodelning antas den dock kunna efterges genom passivitet. Först när övertaganderätten eftergivits bortfaller kravet på samtycke till inteckning enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken. Högsta domstolen framhöll också att eftersom granskningen vid inskrivningsmyndigheten huvudsakligen ska vara av formell karaktär kan kravet på bevis om samtycke bara efterges då det är uppenbart att samtycke inte behövs.

I sammanhanget kan nämnas att om samtycke saknas får domstolen tillåta åtgärden på ansökan av den som vill företa den (se 7 kap. 8 § äktenskapsbalken). Sådant tillstånd bör ges, om något godtagbart skäl mot åtgärden inte kommer fram.¹¹

¹⁰ Högsta domstolen hänvisade i detta avseende till referentens tillägg i NJA 1993 s. 302.

¹¹ Se rättsfallet NJA 2024 s. 244 med hänvisning till prop. 1986/87:1 s. 138 f.

7.3.6 NJA 2024 s. 244

Efter en skilsmässa 1988 kom någon bodelning aldrig att ske. Makarna hade bott tillsammans på en fastighet som mannen ägde. I början av 1990-talet blev han sammanboende med en annan kvinna på fastigheten. Under 2022 överlät han genom gåva en del av fastigheten till henne. Hon ansökte om lagfart baserat på gåvobrevet. Lantmäteriet, som är inskrivningsmyndighet, vilandeförklarade ansökan enligt 20 kap. 7 § 7 p. jordabalken eftersom det saknades samtycke från mannens tidigare maka. Kvinnan överklagade beslutet och anförde att det var uppenbart att ett samtycke från den tidigare maken inte behövdes eftersom det gått över 30 år sedan äktenskapet upplöstes.

Högsta domstolen avslag överklagandet och anförde att kravet på samtycke från en tidigare make inte bör efterges enbart på den grunden att lång tid har gått sedan äktenskapet upplöstes. Det krävs i så fall att det framkommit någon annan omständighet som medför att det är uppenbart att samtycke inte behövs. Högsta domstolen konstaterade att Lantmäteriets granskning är huvudsakligen av formell karaktär och att någon mer ingående prövning av de bakomliggande sakförhållandena inte ska ske. Det innebär att Lantmäteriet vid sin prövning kan efterge kravet på bevis om samtycke bara då det är uppenbart att samtycke inte behövs (jfr NJA 2009 s. 747, vilket redovisats ovan).

Enligt Högsta domstolen kan den omständigheten att lång tid förflutit sedan äktenskapet upplöstes i stället beaktas bland annat vid domstolsprövningen av om tillstånd ska ges till överlåtelse av egendom (se 7 kap. 8 § äktenskapsbalken). I ett sådant förfarande är den tidigare maken part och kan i den egenskapen ta tillvara sin rätt, till skillnad från vad som gäller vid ett inskrivningsärende.

7.4 Tidsfristen i sambolagen

I 1987 års sambolag fanns ingen tidsfrist för när begäran om bodelning senast skulle ske. Det antogs dock att bodelningsanspråk skulle framställas i relativt nära anslutning till förhållandets upplösning.¹² En bestämd frist infördes genom 2003 års sambolag, som fortfarande

¹² Det ansågs att rätten att begära bodelning kunde förloras genom eftergift, se NJA 1993 s. 302 I och II. Rättsläget kunde medföra osäkerhet, se Saldeen, *Juridisk Tidskrift* 1993–94 s. 341 ff.

gäller. Begäran om bodelning ska framställas senast ett år efter det att samboförhållandet upphörde (8 § 2 st. sambolagen). Om samboförhållandet upphör genom att en sambo avlider (eller om en sambo avlider inom ett år från det att samboförhållandet upphörde), måste dock begäran framställas senast när bouppteckningen för rättas.

Enligt förarbetena till 2003 års sambolag är tidsfristen avsedd att öka förutsebarheten för sambor.¹³ Utan en frist kan det uppstå problem för en sambo att efter förhållandets upplösning bedöma sin ekonomiska situation och planera för framtiden. Olikheten mellan sambolagen och äktenskapsbalken i detta avseende har bedömts motiverad utifrån att bodelning enligt sambolagen inte är obligatorisk.¹⁴ En bestämd frist minskar möjligheterna att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet; fristens längd om ett år har ansetts väl avvägd för att undvika stötande resultat med anledning av det.

Följden av att en begäran om bodelning inte framställs i rätt tid är att parten förlorar sin rätt till bodelning. En ansökan om att bodelningsförrättare ska förordnas är i sig att betrakta som en begäran om bodelning.¹⁵ Den som påstår att hon eller han har begärt bodelning inom fristen har normalt bevisbördan för det. Innehållet i begäran måste vara sådant att ”mottagaren inser eller borde inse att den innefattar ett rättsligt anspråk på en formaliserad fördelning av samboegendom enligt sambolagen”.¹⁶

Om den ena sambon har begärt förordnande av bodelningsförrättare inom tidsfristen behöver inte den andra sambon också göra det. Om den förstnämnda sambon återkallar sin begäran får det verkan för den andra sambon först om denna förklarar sig avstå från bodelning eller om motsvarande framgår på något annat sätt.¹⁷

Det finns inte något hinder mot att genomföra bodelning efter ettårsfristens utgång om samborna är överens om det. En sambo kan med rättslig verkan alltså avstå från att åberopa att den andra inte har följt fristen. Ett sådant avstående kan ske också konkludent genom ett visst uppträdande eller handlande från sambons sida. Då

¹³ SOU 1999:104 s. 216 f. och prop. 2002/03:80 s. 35.

¹⁴ Sambor är inte skyldiga att förrätta bodelning men en sambo har rätt att begära det (8 § 1 st. sambolagen).

¹⁵ Se rättsfallen NJA 1993 s. 302 I och II och ”Samborna i Unbyn”, NJA 2025 s. 262.

¹⁶ Se rättsfallet NJA 2008 s. 49.

¹⁷ Se rättsfallet NJA 2014 s. 643.

krävs det enligt rättspraxis att det står klart att den andra sambon, den som begär bodelning, har haft fog för att uppfatta situationen så.¹⁸

Även när det gäller rätten att ta över sambornas gemensamma bostad finns en tidsfrist (22 §). Regleringen avser en sambos begäran att ta över en hyresrätt eller bostadsrätt som inte ska ingå i bodelningen. Det kan vara fallet om bostaden inte förvärvats för att användas gemensamt av dem eller om de avtalat bort rätten till bodelning av den. Också en sådan begäran ska enligt huvudregeln framställas senast ett år efter det att samboförhållandet upphörde. Tidsfristen är alltså densamma som gäller för begäran om bodelning enligt 8 § 2 st. Om sambon lämnar bostaden ska anspråket dock framställas senast tre månader därefter. Om den sambo som innehar bostaden avlider och den efterlevande sambon bor kvar där gäller det inte någon tidsfrist alls för den efterlevandes rätt att få överta bostaden.

7.5 Samäganderätt och dold samäganderätt

Som redovisats i det föregående kapitlet finns det en skillnad mellan äganderätt och giftorätt. Makar kan ha egendom med samäganderätt om de till exempel har köpt egendomen tillsammans. En make kan också ha anspråk på dold samäganderätt till egendom som formellt sett ägs av den andra parten.

Vid ett eventuellt införande i lag av en tidsfrist för när begäran om bodelning mellan makar senast måste framställas, bedöms inte det påverka makars samäganderätt till egendom eller anspråk på dold samäganderätt. Reglerna i samäganderättslagen fortsätter att vara tillämpliga även efter att tidsfristen har löpt ut. Om makarna samäger exempelvis en fastighet kommer det samägandet att bestå. Däremot skulle förfogandebegränsningar som följer av 7 kap. 5 § äktenskapsbalken inte gälla efter tidsfristens utgång och något tillstånd från domstol skulle således inte behöva inhämtas enligt 7 kap. 8 § äktenskapsbalken.¹⁹

Som nämnts ovan preskriberas inte anspråk på dold samäganderätt.²⁰ Även om en make efter utgången av en eventuell tidsfrist kan vara säker på att den tidigare maken inte kan framställa anspråk på hans eller hennes egendom genom bodelning, kan alltså möjligheten

¹⁸ Se det ovan nämnda rättsfallet NJA 2008 s. 49.

¹⁹ Jfr rättsfallen NJA 1991 s. 234, NJA 2024 s. 244, RH 1986:14 och RH 1990:122.

²⁰ Se rättsfallet NJA 2013 s. 632.

till anspråk grundat på dold samäganderätt förutsättas vara kvar. Å andra sidan kan det i allmänhet antas vara svårt att föra i bevis att ett samägende föreligger ju längre tiden går.

7.6 Gällande rätt i övriga nordiska länder

7.6.1 Finland

I den finska äktenskapslagen finns i dag ingen tidsfrist för när makar senast måste begära bodelning efter att ett äktenskap har upplösts. Enligt gällande rätt är det i första hand upp till bodelningsförrättaren att pröva om ett anspråk på bodelning ska anses ha gått förlorat på grund av passivitet och tidsutdräkt.²¹ Helsingfors hovrätt (näst högsta instans) har i sitt beslut HelHO 2020:662 uttalat att bodelningsanspråk kan gå förlorat på grund av passivitet och tidsutdräkt och att hänsyn ska tas till den tid som förflutit sedan äktenskapets upplösning, skälen till dröjsmålet, egendomens karaktär och omständigheterna i övrigt.

Under de senaste åren har det pågått ett lagstiftningsarbete om förändringar i det beskrivna rättsläget. I november 2025 beslutade riksdagen om lagändringar som träder i kraft den 1 juni 2026.²² Sammanfattningsvis innebär ändringarna följande. Preskription av giftorätten ska ske tio år efter det att ett beslut om äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap har vunnit laga kraft. Makarna kan dock komma överens om en längre tidsfrist än tio år genom att hos administrativ myndighet registrera ett avtal om det. När preskription inträtt ska en make alltså inte kunna kräva utjämning av makarnas egendom enligt giftorätten. Preskription av giftorätten ska också leda till att en make efter utgången av tidsfristen inte är delägare i den andra makens dödsbo. Rätten att hos domstol ansöka om en bodelningsförrättare ska dock inte tidsbegränsas. Preskriptionstiden kan avbrytas genom att en make ansöker hos domstol om förordnande av bodelningsförrättare för fördelning av giftorättsgods.

²¹ Se Högsta domstolens avgörande KKO 2001:56. Högsta domstolen har dock inte uttalat sig om vilka bedömningsgrunder som då bör tillämpas.

²² Lag 982/2025 om ändring av äktenskapslagen, lag 983/2025 om ändring av 18 kap. 1 § i ärvdabalken och lag 984/2025 om ändring av lagen om vissa personregister vid Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata. Se RP 51/2025 (*Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av äktenskapslagen och till lagar som har samband med den*).

Av lagändringarna följer även att inskränkningarna i en ägares förfoganderätt enligt äktenskapslagen ska upphöra senast tio år efter det att äktenskapet har upplösts. Det innebär att en make därefter inte behöver be om den andra makens samtycke för att överlåta eller överföra egendom som är avsedd att användas som makarnas gemensamma hem eller som ingår i det bohag som används gemensamt. Dessutom ska äktenskapslagens presumtion om samägande inte gälla efter preskriptionstidens utgång om äktenskapet har upplösts genom äktenskapsskillnad eller upphävande av äktenskap.

7.6.2 Norge

Enligt norsk rätt kan begäran om offentligt skifte i domstol framställas av var och en av makarna utan begränsning i tid. Det gäller under förutsättningar att parterna har giftorättsgods och att de inte har ingått ett bodelningsavtal (96 § 1 st. ekteskapsloven). Om makarna däremot inte har annat än enskild egendom krävs det att de gemensamt begär offentligt skifte inom två år från det att äktenskapet har upplösts.

7.6.3 Danmark

I Danmark finns det inte någon lagstadgad frist för när en make senast måste begära bodelning efter att ett äktenskap har upplösts. Giftorättsanspråk anses inte kunna preskriberas och omfattas inte av reglerna i föräldelsesloven. Däremot antas rätten att göra gällande anspråket kunna falla bort vid passivitet. Av rättspraxis framgår att 6–7 års passivitet inte nödvändigtvis är tillräckligt lång tid för att giftorättsanspråket inte längre ska kunna göras gällande medan 14–15 år normalt är det.²³

7.6.4 Island

I isländsk rätt är det en förutsättning för att få äktenskapet upplöst att makarna antingen har gett in ett bodelningsavtal mellan dem eller en bekräftelse från domstol om att offentligt skifte har påbörjats. Där-

²³ Se Nielsen & Kronborg (2020), *Skilsmisseret* s. 126 f.

med finns det inte något behov av en lagstadgad tidsfrist för när makar senast måste begära bodelning.

7.7 Överväganden och förslag

Förslag

Vid äktenskapsskillnad ska begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken framställas senast tio år efter det att äktenskapet upplöstes.

7.7.1 Det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning efter äktenskapsskillnad

Utredningen bedömer att det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning efter att äktenskapet har upplösts, om det har skett genom äktenskapsskillnad. Syftet med fristen är att öka förutsebarheten för makarna och möjliggöra för dem att bättre kunna bedöma sin ekonomiska situation och planera för framtiden. En tidsfrist bör minska den rättsosäkerhet och risk för onödiga tvister som dagens rättsläge för med sig. Utredningen har gjort följande överväganden.

Anspråk på bodelning har en särskild, familjerättslig karaktär. Hänsyn bör tas till makars speciella situation vid äktenskapsskillnad och den obalans som kan föreligga mellan parterna. Som konstaterats i tidigare förarbeten kan en av makarna eller båda behöva tid att samla sig efter äktenskapsskillnaden. Den kan vara så traumatisk att någon eller båda av makarna inte har förmåga att tillvarata sina intressen. Det är också viktigt att det finns tillräckligt med tid för att få kunskap om vilka rättigheter som lagen ger. Det kan dock ifrågasättas om denna hänsyn verkligen bör motivera en obegränsad tid för bodelning, särskilt mot bakgrund av den osäkerhet som den nuvarande ordningen för med sig.

Oavsett den skyldighet som finns enligt äktenskapsbalken att genomföra bodelning efter äktenskapsskillnad, sker inte alltid någon sådan. Av de redovisade rättsfallen är det tydligt att den tid som kan gå från äktenskapets upplösning till dess att makarna inte längre kan rikta några anspråk mot varandra är betydande. Tiden är dock beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, vilket gör det

särskilt svårt att förutse vid vilken tidpunkt ett anspråk inte längre kan göras gällande. Det kan påverka båda makarna negativt, oavsett om man är den som genom en bodelning kan få en fordran eller om man är den som har att utge värden. Den nuvarande ordningen skapar rättsosäkerhet för såväl makar som andra vars rätt kan påverkas.

De överväganden som gjorts historiskt i förarbetena till giftermålsbalken och äktenskapsbalken behöver omprövas utifrån de förhållanden som i dag gäller. Som redovisas i avsnitt 3.2.4 har familjebildningsvanorna och familjestabiliteten förändrats. Fler äktenskap upplöses genom skilsmässa i dag än när giftermålsbalken antogs för drygt 100 år sedan, och det är vanligt att en frånskild person ingår nytt äktenskap eller blir sambo. De förändrade förhållandena talar för att det finns behov av regler som innebär att makarnas mellanhavanden avslutas vid en förutsebar tidpunkt.

En annan förändring sedan de nämnda förarbetena är att det i sambolagen finns en ettårsfrist för begäran om bodelning när ett samboförhållande upphört. Sker inte en sådan begäran inom den tiden går rätten till bodelning förlorad. Det finns ett värde i att reglerna i sambolagen och äktenskapsbalken är samstämmiga på ett principiellt plan, i den meningen att båda regelverken bör ha en bestämd frist för när bodelning senast måste begäras. Att en sådan enhetlighet vore önskvärd gäller även om en frist i äktenskapsbalken bör sättas längre än enligt sambolagen (mer om detta nedan).

Samma skäl som motiverade införandet av fristen i sambolagen gör sig gällande även för makar. Utan en lagstadgad tidsfrist kan det uppstå problem för en make att efter äktenskapets upplösning bedöma sin ekonomiska situation och planera för framtiden. Vid någon tidpunkt har en make sannolikt inrättat sig efter den faktiska fördelning som skett av egendomen, även om någon formenlig bodelning inte genomförts. Eftersom en tidsfrist saknas kan maken dock inte vara säker på att den tidigare maken eller dennes arvingar inte längre kan göra gällande anspråk på hans eller hennes egendom. Dessutom är det svårt för maken att förutse om verkningar av reglerna om redovisningsplikt och rådighetsinskränkningar fortsatt gäller. Svaret kan vara beroende på de enskilda omständigheterna och i vilket sammanhang som frågan prövas. Att makarna på detta sätt kan fortsätta att vara knutna till varandra på obestämd tid begränsar makarnas förutsättningar att efter en skilsmässa gå vidare i livet som självständiga och fria från varandra.

Ytterligare ett argument för att införa en tidsfrist är de praktiska problem som det kan innebära att genomföra en bodelning långt efter skilsmässan. Det kan bland annat gälla svårigheter med att utreda egendomsförhållanden. Saken kan kompliceras ytterligare av om makarna sedan skilsmässan har levt tillsammans med andra personer, som sambo eller som gift. Dessa praktiska problem kan medföra att bodelningen tar längre tid att genomföra och leder till högre kostnader för parterna. De kan också orsaka tvister mellan makarna eller andra vars rätt påverkas, till exempel vid en framtida försäljning av en fastighet. Även om problemen inte kan förväntas falla bort helt om en tidsbegränsning införs, bör problemens omfattning begränsas i viss mån.

Sammantaget gör utredningen bedömningen att det i äktenskapsbalken bör införas en tidsfrist (preklusionsregel) för makar att begära bodelning efter äktenskapsskillnad.

Utredningen har övervägt om en tidsfrist ska gälla även för begäran om bodelning med anledning av den ena makens död. Ett sådant förslag lämnas dock inte. Enligt utredningens uppfattning finns det en risk för att en preklusionsregel i dessa fall kan leda till en omotiverad rättsförlust för den efterlevande maken och kanske framför allt hans eller hennes arvingar. Det finns också svårigheter med utformningen av en sådan regel, till exempel beträffande situationen att en bodelning mellan makarna i praktiken inte ska göras förrän den efterlevande maken avlidit.²⁴ För de fallen finns dessutom redan preskriptionsregeln i 16 kap. 4 § ärvdabalken.

I korthet skulle en tidsfrist främst vara relevant i de fall en efterlevande make inte ensam ska arva den andra maken. Det kan till exempel vara fallet om det finns särkullbarn till den avlidna maken som är direkt arvsberättigade eller om denne genom testamente har förordnat att annan än den efterlevande maken ska ha rätt att arva som universell testamentstagare. För det fall den efterlevande maken inte alls är arvsberättigad så är han eller hon i regel dödsbodelägare till dess att bodelning har skett (18 kap. 1 § 2 st. ärvdabalken). Om ett arvskifte genomförs utan att beakta dennes roll som delägare och rätt att begära bodelning, kan den efterlevande maken (eller dennes

²⁴ Situationen som avses är att den efterlevande maken är den enda som är direkt arvsberättigad och därmed ensam dödsbodelägare. En bodelning behövs då inte eftersom den efterlevande tar över hela boet. Det kan dessutom ifrågasättas om något bodelningsavtal över huvud taget kan träffas eftersom ett sådant avtal skulle innebära att efterlevande make företräder både sig själv och dödsboet.

arvingar) begära att arvskiftet ska ogiltigförklaras. En preklusionsregel skulle i ett sådant fall begränsa rätten att framställa sådana invändningar. Det framstår för utredningen som en bättre ordning att låta det nuvarande rättsläget bestå, vilket innebär att dessa ovanliga undantagsfall får hanteras utifrån en bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet.²⁵

7.7.2 Tidsfristen bör bestämmas till tio år

Nästa fråga blir då att överväga hur tidsfristen bör bestämmas. Utredningen bedömer att en väl avvägd längd bör vara tio år, från det att en dom på äktenskapsskillnad vunnit laga kraft. Följande överväganden har gjorts.

Motsvarande frist i sambolagen är ett år. Vid införandet var utgångspunkten att begäran om bodelning i regel framställs i nära anslutning till samboförhållandets upphörande. Hänsyn togs också till att bodelning enligt sambolagen inte är obligatorisk. På den punkten skiljer sig regleringen i äktenskapsbalken från sambolagen. Ett eventuellt införande av en tidsbegränsning är inte avsett att förändra den grundläggande regeln att bodelning efter äktenskapsskillnad är obligatorisk. Den omständigheten tillsammans med övriga viktiga skillnader mellan sambor och makar – framför allt i fråga om förhållandet mellan parterna och täckningsområdet för egendom som kan ingå i en bodelning – gör att fristen i sambolagen bedöms alltför kort.

Tvärtom finns det skäl som talar för att en tidsgräns inte bör sättas för snävt. Det kan riskera att gå emot principen att värna den ekonomiskt svagare maken vid äktenskapsskillnad och försvaga det skydd som giftorätten innebär. Sådana följder är inte förenliga med syftet med utredningens uppdrag. Som lyfts i föregående avsnitt kan det vid tiden för en skilsmässa finnas andra frågor som står i blickpunkten för parterna än de ekonomiska mellanhavandena. En fast tidsfrist kan innebära rättsförluster för den som missar fristen (till fördel för den ekonomiskt starkare maken). Den innebär vidare att hänsyn inte kan tas till omständigheterna i det enskilda fallet. För att undvika att fristen leder till stötande resultat bör den vara generös.

²⁵ Som framgår av de redovisade rättsfallen i avsnitt 7.3 kan rätten till bodelning upphöra om en make under lång tid underlåtit att påkalla bodelning.

Därutöver förekommer det att makar kan ha svårt att genomföra en bodelning så länge det finns barn som bor kvar i den gemensamma bostaden. Det händer att makarna då kommer överens om att vänta med bodelningen eftersom ingen av dem har möjlighet att lösa ut den andra från bostaden där barnen bor. En alltför snäv tidsgräns kan minska den flexibilitet som regelverket i dag erbjuder i detta avseende (oaktat att lagen är tydlig med att bodelning *ska* ske).

Utredningen anser att längden på fristen bör motsvara den allmänna regeln för preskription av fordringar, som är tio år. Under denna tid har en gäldenär att räkna med att behöva fullgöra sina skyldigheter. Ett sådant synsätt bör kunna appliceras även på makar. Därtill är tio år den yttersta preskriptionstid som gäller för rätten att ta arv eller testamente (16 kap. 4 § ärvdabalken). Det kan också konstateras att denna längd överensstämmer med de nyligen beslutade lagändringarna i Finland om preskription av giftorätten (se avsnitt 7.6.1).

Med hänsyn till makarnas redovisningsplikt och att deras rätt att förfoga över sin egendom är inskränkt under den aktuella tiden bedöms det inte lämpligt att utsträcka fristen längre än tio år.

7.7.3 Utformning av lagförslaget i övrigt

Med 8 § sambolagen som förebild bör tidsfristen utformas som en preklusionsregel. Den som vill att en bodelning ska genomföras måste begära det inom tio år från det att äktenskapet har upplösts. Efter utgången av den tiden är rätten att begära bodelning förlorad. Detsamma föreslås gälla för rätten att ta över den gemensamma bostaden och bohaget efter äktenskapsskillnad.

I 7 kap. 7 § äktenskapsbalken krävs ett tillägg med innebörden att en make – när nämnda rätt har gått förlorad – inte behöver hämta in den andra makens samtycke för att förfoga över makarnas tidigare gemensamma bostad eller bohag, eller fastighet som är giftorättsgods.

Även bestämmelserna om redovisningsplikt i 9 kap. 3 § äktenskapsbalken behöver anpassas på det sättet att skyldigheterna enligt den paragrafen inte längre ska gälla efter utgången av tidsfristen.

I avsnitt 7.4 finns hänvisningar till rättspraxis gällande tillämpningen av tidsfristen i sambolagen. Denna praxis kan vara relevant

för tillämpningen av den föreslagna preklusionsregeln. Det finns dock inte tillräcklig anledning att i lagförslaget särskilt reglera någon av de frågor som därigenom belysts.

7.7.4 Andra anpassningar med anledning av lagförslaget

Jordabalken

Förslag

Enligt 20 kap. 7 § och 22 kap. 4 § jordabalken ska en ansökan om lagfart respektive inteckning förklaras vilande i där angivna fall. Ett av dem gäller kravet på samtycke enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken. Vilandeförklaring ska inte ske om en överlåtelse eller ansökan om inteckning skett senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes.

Det måste övervägas hur lagförslaget påverkar de nuvarande reglerna i jordabalken och inskrivningsmyndighetens (Lantmäteriet) handläggning. Med detta avses främst frågor kring kravet på samtycke enligt 7 kap. 5 § äktenskapsbalken. Överlåtarens civilstånd ska alltid utredas i ett ärende om lagfart eller inteckning, innan beslut meddelas om lagfart respektive beviljande av inteckning. Är överlåtaren gift (eller har varit gift) och nödvändigt samtycke saknas från den andra maken, ska alltså ansökan vilandeförklaras.

Enligt utredningens förslag faller kravet på samtycke bort efter utgången av den tioåriga tidsfristen, om en begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken inte har framställts i rätt tid. Vid sin handläggning kan Lantmäteriet till exempel inte veta om en sådan begäran har framställts i rätt tid men att bodelningen ännu inte hunnit genomföras trots att mer än tio år har passerat sedan skilsmässan. Beaktande av sådana osäkerhetsmoment riskerar att leda till att kravet på samtycke upprätthålls i enskilda fall, trots att tidsfristen har gått ut och rätten har gått förlorad. En sådan ordning vore olycklig och skulle motverka syftet med att införa en tidsfrist.

Brattström och Singer menar att den enklaste lösningen på problemet är om det för Lantmäteriet är tillräckligt att konstatera att äktenskapsskillnaden ägde rum för mer än tio år sedan för att något

krav på samtycke inte ska gälla.²⁶ Den andra makens intresse kan i en sådan situation skyddas genom redovisningsplikten enligt 9 kap. 3 § äktenskapsbalken. Om bodelning har begärts inom tidsfristen kan vardera makens ekonomiska anspråk beaktas vid bodelningen. Om ägarmaken har överlåtit sin fastighet uppkommer en redovisningsfordran i bodelningen. Om åtgärden i stället har avsett en in-teckning kommer en eventuell skuldavräkning inte att påverka bodelningen eftersom skulden uppkommit efter den kritiska tidpunkten. Däremot, konstaterar Brattström och Singer, kan övertaganderätten enligt 11 kap. 8 § äktenskapsbalken sättas ur spel efter tidsfristens utgång, även om en begäran om bodelning gjorts innan preklusion inträtt. Med hänsyn till att ett övertagande efter tio år knappast kan anses skäligt utgör detta dock i praktiken inte argument mot att införa en preklusionsfrist.

Utredningen instämmer i detta. Därtill kan ytterligare ett skydd för den andra maken vara möjligheten att begära att egendom ställs under särskild förvaltning (se 9 kap. 8 § äktenskapsbalken).

Det kan visserligen övervägas om den andra maken bör ha möjlighet att anmäla till Lantmäteriet att en begäran om bodelning har skett inom tidsfristen och att kravet på samtycke därmed ska gälla. Å ena sidan skulle det kunna vara ett skydd för den maken. Å andra sidan finns det en risk för att möjligheten kan användas i trakasserings-syfte. Ägarmaken bör inte ensidigt tillåtas få en sådan anteckning i fastighetsregistret borttagen ens om den bygger på felaktiga förut-sättningar. Det hade inneburit att skyddet för den andra maken i praktiken försvann. Man kan dock tänka sig att ägarmaken i ett så-dant fall skulle kunna ansöka om tillstånd i domstol för den åtgärd som samtycke krävs för (se 7 kap. 8 § äktenskapsbalken). Om an-teckningen är ”felaktig” är det dock inte säkert om den bestämmel-sen är tillämplig. I stället skulle potentiellt en fastställsetalan behöva föras om att bodelningsanspråket är prekluderat.

Som konstaterats ovan är de faktiska konsekvenserna för den andra maken små utifrån de beskrivna skyddsmekanismerna. Med hänsyn till detta lämnar inte utredningen något förslag om att an-mälan till Lantmäteriet ska kunna ske på det skissade sättet.

Sammantaget föreslår utredningen att lagändringar bör ske i 20 kap. 7 § 7 p. och 22 kap. 4 § 3 p. jordabalken med innebörden att det för Lantmäteriets handläggning är avgörande om en överlåtelse eller an-

²⁶ Se Brattström & Singer, ”Preskription av äktenskapets rättsverkningar?”, även för det följande.

sökan om inteckning skett senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes.

Ärvdabalken

Om det efter en äktenskapsskillnad inte har genomförts en bodelning och en av de tidigare makarna avlider, har det antagits att de bestämmelser rörande boutredningen som gäller för efterlevande make är analogiskt tillämpliga. Därmed kan den tidigare maken vara dödsbodelägar enligt 18 kap. 1 § 2 st. ärvdabalken.²⁷

Införandet av en lagstadgad tidsfrist för begäran om bodelning efter äktenskapsskillnad innebär att rätten till bodelning faller bort vid utgången av densamma. Att den tidigare maken därmed inte ska anses vara dödsbodelägar, om denne inte är arvinge eller universell testamentstagare, bör rymmas i den nuvarande lydelsen av 18 kap. 1 § 2 st. ärvdabalken utan att några särskilda justeringar behöver göras.

Det kan emellertid förutses att motsvarande problem som för inskrivningsmyndigheten (se ovan avsnitt) kan aktualiseras för dödsboet. Det kan vara svårt att veta om något bodelningsanspråk har framställts av någon av makarna inom tidsfristen. Har tidsfristen inte löpt ut ska den efterlevande maken kallas till bouppteckningsförrättningen efter den avlidna.²⁸ Om det däremot har gått mer än tio år sedan äktenskapsskillnaden bör en rimlig utgångspunkt för dödsboet vara att den efterlevande maken inte behöver kallas. Det får i ett sådant fall vara upp till maken själv att göra sin rätt gällande om denne menar att rätten till bodelning inte är prekluderad. Utredningen anser inte att det är nödvändigt med en ändring av 20 kap. 2 § ärvdabalken med anledning av detta.

²⁷ Se rättsfallet HFD 2016 ref. 32 och Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (17 februari 2023, Version 6Ö, JUNO), kommentaren till 18 kap. 1 §.

²⁸ Jfr 20 kap. 2 § äktenskapsbalken och nämnda rättsfall HFD 2016 ref. 32.

8 Nya verktyg för bodelningsförrättare

8.1 Inledning

I detta kapitel behandlas en mängd olika förslag som avser att besvara den huvudsakliga frågan om vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till. Därutöver behandlas andra frågor om dennes handläggning av bodelningsförrättningar. De förslag som lämnas har det gemensamma syftet att bidra till en effektiv och rätts-säker förrättning.

I avsnitt 8.2 redogörs för innehållet i gällande rätt avseende främst bodelningsförrättarens uppdrag och nuvarande verktyg. Avsnitt 8.3 innehåller en översiktlig redogörelse av rättsläget i de övriga nordiska länderna. Därefter följer avsnitt 8.4 och 8.5 med redogörelser för hur liknande frågor om en effektiv process har hanterats i rättegångsbalken och lagen om skiljeförfarande. I avsnitt 8.6 finns utredningens överväganden och förslag.

Inledningsvis finns det anledning att påminna om vad utredningen i denna del har i uppdrag att analysera och ta ställning till, nämligen

- vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till,
- om det bör införas striktare regler för hur kostnaderna för bodelningsförrättarens arbete kan fördelas, så att en make som inte medverkar får betala en större del av kostnaderna,
- om det bör införas en rätt för bodelningsförrättaren att hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra, och i så fall göra en integritetsanalys, och

- om och i så fall under vilka förhållanden bodelningsförrättaren bör kunna besluta om bodelning utan att kalla parterna till ett sammanträde.

Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

8.2 Gällande rätt

8.2.1 Inledning

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framkom det att det inte är helt tydligt för dem vilken roll förrättaren är avsedd att ha och att det finns variationer i uppfattningarna därom. Kärnan tycks handla om hur aktiv en bodelningsförrättare bör vara i sin materiella processledning och under vilka förutsättningar som en förrättare kan och bör vidta utredningsåtgärder.

Frågan har betydelse för vilka verktyg bodelningsförrättaren bör ha tillgång till och hur de ska användas. Det finns därför anledning att inleda redovisningen av gällande rätt utifrån denna fråga. Därefter kommer de nuvarande verktygen att beskrivas.

8.2.2 Bodelningsförrättarens uppdrag

Innan vi kommer in på bodelningsförrättarens uppdrag och genomförandet av detta finns det skäl att påminna om att makar har en principiell skyldighet att genomföra en bodelning (se 9 kap. 1 § äktenskapsbalken och 8 § sambolagen). Om de inte kan enas om en sådan ska domstolen förordna en bodelningsförrättare efter ansökan från en make (17 kap. 1 § äktenskapsbalken). Någon särskild utredning om oenighet mellan makarna krävs inte. Genomförandet av bodelningen kan i alla fall framstå som så besvärligt att en make önskar överlämna frågorna till någon som har särskild sakkunskap.¹

Lagregleringen av formerna för bodelningsförrättarens arbete är ganska begränsad. Av störst vikt är 17 kap. 5 och 6 §§ äktenskapsbalken.

¹ Se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 188 med där gjorda hänvisningar till rättsfall.

Enligt 6 § ska förrättaren bestämma tid och plats för bodelning samt kalla makarna till förrättningen. Detta krav medför att förrättningen inte kan ske enbart genom skriftlig handläggning utan att förrättaren måste kalla parterna till i vart fall ett sammanträde.

I första hand är det parterna och eventuella ombud som ska kallas. Beroende på omständigheterna kan det vara nödvändigt att kalla andra personer, till exempel arvingar och universella testamentstagare till en avliden make (jfr 9 kap. 5 § äktenskapsbalken). Att en person som har delgivits kallelse till förrättningen uteblir utgör inte hinder mot att den genomförs.²

Förrättningen är en privat angelägenhet för parterna, tillsammans med eventuella ombud. Allmänheten har inte rätt att närvara vid sammanträden och inte heller att få ta del av skriftväxling eller annat material som åberopas av parterna eller presenteras av förrättaren. Det kan tänkas finnas undantag till detta om båda parter går med på det eller om förrättaren anser att det finns särskilda skäl för att medge undantag (jfr 5 kap. 3 § rättegångsbalken och 21 § ärendelagen).³

I första hand ska förrättaren försöka få makarna att komma överens om bodelningen, helt eller delvis. I den mån detta inte lyckas ska förrättarens beslut om bodelningen tas in i en skriftlig bodelningshandling som ska undertecknas av denne (17 kap. 6 § 2 st. äktenskapsbalken). Förrättarens uppdrag innefattar alltså att pröva de frågor om bodelningen som makarna inte kunnat enats om.

Det finns inte något undantagslöst krav på att upprätta en bouppteckning över varje makes tillgångar och skulder inför bodelning vid äktenskapsskillnad. I giftermålsbalken fanns ursprungligen en sådan ovillkorlig skyldighet, vilken togs bort genom en lagändring 1944. Det hade visat sig att många ändå inte upprättade en bouppteckning, huvudsakligen av den anledningen att det inte fanns något behov av det med hänsyn till makarnas ekonomi.⁴

Bouppteckning ska göras i den omfattning det behövs (9 kap. 7 § äktenskapsbalken). Till exempel kan de tillgångar som ska delas vara så begränsade att det räcker att ange dem direkt i bodelningshandlingen. Om en bodelningsförrättare har förordnats är det denne som avgör om en bouppteckning behövs som underlag för uppdra-

² Se prop. 1986/87:1 s. 224.

³ Se Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 6 §.

⁴ Se NJA II 1944 s. 470 ff.

get att förrätta bodelningen (17 kap. 5 §). Om en make har begärt att en bodelningsförrättare ska förordnas i syfte att få till stånd en bouppteckning (se 9 kap. 7 §) har det ansetts självklart att en sådan ska upprättas.⁵ Vid utredningens möte med advokater och jurister framfördes förslag om att det bör vara obligatoriskt att upprätta en bouppteckning när bodelningsförrättare är förordnad. Vid bodelning med anledning av en makes död är det redan i dag ett krav att upprätta bouppteckning (se 20 kap. 1 § ärvdabalken, jfr dock möjligheten att i stället göra en dödsboanmälan enligt 20 kap. 8 a §).

Det är förrättaren som bestämmer den närmare omfattningen av bouppteckningen. Denne avgör alltså själv fråga om makes skyldighet att lämna uppgift rörande sina tillgångar och skulder till bouppteckning.⁶ Skyldigheten bör normalt avse såväl giftorättsgodset, av olika slag, som enskild egendom och skulder per den aktuella brytdagen.

Det finns inte några formföreskrifter för bouppteckning men med begreppet avses en skriftlig förteckning av makarnas tillgångar och skulder. Inte heller är makarna skyldiga att med sina underskrifter bekräfta dessa uppgifter. En sådan bekräftelse har ansetts ligga redan i deras uppgiftslämnande.⁷

I förarbeten och praxis har en principiellt viktig fråga för hur man ska se på bodelningsförrättarens uppdrag varit huruvida denne fattar beslut av judiciell natur och är behörig att pröva för bodelningen prejudiciella frågor.⁸ Som utvecklas i avsnitt 13.7.1 och nedan är den gällande ordningen att en bodelning som genomförs av en bodelningsförrättare har karaktär av en judiciell förrättning. Förrättaren avgör tvisten mellan makarna och dennes beslut blir bestående om det inte klandras.

Förrättningens judiciella karaktär – som har likheter med en domstolsprövning i första instans – framgår av 17 kap. 6 § 2 st. äktenskapsbalken. Förrättaren ska pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång.

⁵ Se prop. 1986/87:1 s. 222 f.

⁶ Se även rättsfallet NJA 2013 s. 602 och prop. 1986/87:1 s. 222 f.

⁷ Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 9 kap. 7 §. I giftermålsbalken fanns ursprungligen i 9 kap. 9 § och 11 kap. 20 § en skyldighet för makarna att med edsförpliktelse underteckna bouppteckningen. Enligt 20 kap. 6 § ärvdabalken är det ett krav att bouppgivaren på bouppteckningen tecknar försäkran på heder och samvete att uppgifterna till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt utelämnats.

⁸ Se Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), inledande kommentarer till 17 kap., och däri gjorda hänvisningar.

Att förrättaren endast ska pröva frågor som makarna inte kan enas om hör samman med att reglerna om hur makarnas giftorättsgods ska fördelas vid bodelningen är dispositiva. De kan alltså sättas åt sidan genom avtal mellan dem.⁹

Förfarandet inför bodelningsförrättaren har dock inte ansetts uteslutande dispositivt. Det innebär att en part inte behöver framställa formella yrkanden i varje delfråga under förrättningen. Där emot finns det flera frågor som en bodelningsförrättare inte kan pröva utan att en part har yrkat om det. Det kan till exempel gälla överförande av gemensam bostad eller bohag från den ena maken till den andra och jämkning av äktenskapsförord eller föravtal.¹⁰ Det bör därför av stor betydelse att förrättaren tar ansvar för att ge parterna materiell processledning.

Av uttalanden i förarbetena till äktenskapsbalken framgår att en bodelningsförrättares handläggning av prejudiciella frågor måste bli summarisk och enkel. Förrättaren får formlöst hämta in de uppgifter som behövs för att avgöra saken och det får också ankomma på makarna att lägga fram den utredning som krävs.¹¹ Uttalandena har kritiserats för att vara allmänt hållna och inte ge tillräcklig vägledning för det praktiska förrättningsarbetet.¹² I doktrin har det gjorts försök att utveckla hur fördelningen av utredningsansvaret bör förstås och tillämpas.¹³

Handläggningen av bodelningsförrättningar har också utvecklats genom det arbete som löpande utförs av advokater och andra jurister som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare. Därtill har Advokatsamfundet år 2023 publicerat en vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare.¹⁴ Den berör frågor som handläggnings- och tidsplan, genomförande av sammanträden samt upprättande av protokoll från dem.

⁹ Se bland annat rättsfallen NJA 1994 s. 265 och NJA 2020 s. 624.

¹⁰ För en mer utförlig redogörelse se Teleman (2022), *Bodelning* s. 319 f.

¹¹ Se prop. 1986/87:1 s. 225.

¹² Teleman (2022), *Bodelning* s. 322 f.

¹³ Se bland annat Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 6 §.

¹⁴ Advokatsamfundets vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare, 2023.

8.2.3 Jämförelse med boutredningsmannens uppdrag

Vid överväganden om hur bodelningsförrättarens uppdrag ska uppfattas är det relevant att beakta den naturliga koppling som finns mellan bodelning och arvskifte. Reglerna om skiftesman respektive bodelningsförrättare har under lång tid hört samman. I 1933 års boutredningslag, som efterföljdes av 23 kap. ärvdabalken, var bestämmelserna om skiftesman tillämpliga även på bodelning vid äktenskapets upplösning. Sedan införandet av 1987 års äktenskapsbalk hänvisar tvärtom 23 kap. 5 § ärvdabalken till reglerna i 17 kap. äktenskapsbalken.

Mot bakgrund av detta släktskap finns det skäl att jämföra bodelningsförrättarens uppdrag med det som en boutredningsman har (se 19 kap. ärvdabalken). Dessutom är en boutredningsman utan särskilt förordnande bodelningsförrättare (17 kap. 1 § 2 st. äktenskapsbalken).

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2023 s. 761 redogjort för grunderna i boutredningsmannens uppdrag, som sammanfattas i det följande.

Förvaltningen av ett dödsbo anses i första hand vara en gemensam angelägenhet för dödsbodelägarna men om en av dem begär det ska rätten förordna att egendomen i dödsboet ska avträdas till förvaltning av en boutredningsman och utse en sådan. Denne har rätt att utföra alla uppgifter som är behövliga för boets utredning och företräder dödsboet mot tredje man (se 19 kap. 1, 11 och 12 §§ ärvdabalken).

Boutredningsmannen ska opartiskt utreda, förvalta och förbereda boet för arvskifte, med hänsyn till såväl dödsbodelägarnas som andra rättsägars intressen. Uppdraget ska utföras på ett effektivt och ekonomiskt sätt.¹⁵ Beroende på vilken egendom som finns i boet, dödsbodelägarnas inställning och övriga omständigheter är uppdraget av varierande karaktär och innehåll. Det är inte ovanligt att dödsbodelägarna har olika uppfattning om exempelvis hur egendomen ska förvaltas, värderas och fördelas.

Mot den bakgrunden uttalade Högsta domstolen att avvecklingen av ett dödsbo är en uppgift som måste anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet. Boutredningsmannen har ett betydande utrymme att självständigt bestämma om utredningen och förvalt-

¹⁵ Jfr NJA II 1933 s. 206 ff.

ningen av boet så länge förfarandet är förenligt med de ovan redovisade övergripande syftena. Uppdragets särskilda karaktär och ändamål medför att det inte kan styras av sådana mer processuella och formella bestämmelser som gäller för domstolar och domare.

En tydlig skillnad mellan en boutredningsmans och en bodelningsförrättares respektive uppdrag är att den sistnämnda inte har att förvalta boet. Även med beaktande av den och andra skillnader anser utredningen att Högsta domstolens uttalanden är principiellt relevanta för diskussionen om vilket uppdrag som bodelningsförrättaren har och bör ha.

8.2.4 Makes skyldighet att uppge tillgångar och skulder

Var och en av makarna är skyldig att uppge sina tillgångar och skulder till en bouppteckning som förrättas av en bodelningsförrättare (17 kap. 5 § äktenskapsbalken). Som utvecklas nedan finns det två olika tvångsmedel tillgängliga för bodelningsförrättaren respektive den andra maken kopplade till denna skyldighet.

Mellan makar råder dessutom en generell upplysningsplikt enligt 1 kap. 4 §. De ska lämna varandra de uppgifter som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden ska kunna bedömas. Till skillnad från bestämmelsen i 17 kap. 5 § saknar den generella upplysningsplikten någon sanktion.¹⁶

Därutöver finns en redovisningsplikt för makarna, som inträder vid brytdagen för bodelningen och varar till dess avtal om bodelning träffats eller laga kraft vunnet beslut föreligger (9 kap. 3 §, se avsnitt 3.3.5). Plikten är förenad med en upplysningsskyldighet. I förarbetena till äktenskapsbalken har uttalats att makarna ska lämna upplysningar om egendomen och dess förvaltning under tiden fram till bodelningen samt att de för detta ändamål bör kunna redovisa gjorda avhändelser, utbyten, underhåll och förbättringar samt kunna förete räkenskaper och verifikationer.¹⁷ Inte heller upplysningsplikten enligt denna bestämmelse är sanktionerad, vilket är något som understrukits i såväl Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) som vid utredningens möte med advokater och andra jurister. Bristande redovisning kan dock medföra ersättningsskyldighet. Om en make

¹⁶ Däremot kan bestämmelsen få betydelse vid tillämpning av andra regler, till exempel vid jämkning av bodelningsavtal (se rättsfallet NJA 2020 s. 624).

¹⁷ Se prop. 1986/87:1 s. 158.

eftersätter plikten att vårda sin egendom kan till och med straffansvar komma i fråga.¹⁸

Skyldighet att lämna uppgifter vid vite

Om en make inte uppfyller sin skyldighet att uppge sina tillgångar och skulder till bouppteckningen kan bodelningsförrättaren inte själv besluta om processuella tvångsmedel. Däremot får en domstol på ansökan av bodelningsförrättaren förelägga och döma ut vite i syfte att skyldigheten fullgörs (17 kap. 5 § 1 st.). Det är enbart förrättaren som kan ansöka därom.

Det kan tyckas som en omväg för bodelningsförrättaren att vitesföreläggandet behöver ske genom ansökan till domstol. I förarbetena har det inte gjorts några särskilda uttalanden om anledningen till det eller överväganden om en annan lösning.¹⁹ Möjligheten för domstol att förelägga om vite infördes genom en ändring i giftermålsbalken 1944, vilken byggde på motsvarande regel som fanns för bouppteckning vid dödsfall enligt 3 kap. 9 § lagen om boutredning och arvskifte. Enligt den lagen hade domstolen en tillsynsplikt över skyldigheten att upprätta och till domstolen ge in bouppteckningar i rätt tid.²⁰ För detta syfte kunde vite användas, och det fanns även en möjlighet att förelägga den som var pliktig att lämna uppgift angående boet att göra det vid äventyr av vite.²¹ Sannolikt var det alltså naturligt att det var domstolen som samlat hanterade frågorna, såväl utifrån hur systemet såg ut som vitets karaktär av tvångsmedel (mer om det nedan).

Ansökan om föreläggande av vite handläggs som domstolsärende.²² Domstolen ska inte överpröva bodelningsförrättarens bedömning att parten ska lämna uppgifterna. I stället bör i allmänhet prövningen begränsas till att avse om parten vid tiden för domstolsprövningen har fullgjort sin skyldighet att lämna uppgifter.²³ I övrigt är lagen (1985:206) om viten tillämplig på domstolens handläggning.

¹⁸ Se bland annat rättsfallen NJA 1962 s. 294 och NJA 1974 s. 47.

¹⁹ Se bland annat prop. 1986/87:1 s. 223 och SOU 1981:85 s. 415.

²⁰ Sedan år 2001 är det en uppgift som ligger på Skatteverket att ansvara för (se 20 kap. 8 § ärvdabalken).

²¹ Se SOU 1932:16 s. 298.

²² Se prop. 1986/87:1 s. 223.

²³ Jfr rättsfallet NJA 2013 s. 602.

Om en part inte medverkar trots föreläggande och utdömande av vite kan förrättaren välja att fortsätta försöken med ytterligare ansökningar om förelägganden om allt högre viten. För det fall det inte leder till att parten lämnar de efterfrågade uppgifterna synes förrättaren enligt Teleman inte ha annat att göra än att besluta om bodelningen utifrån den utredning som finns. En sådan bodelning kan förutsättas ha brister. Det bör vara upp till bodelningsförrättaren att bedöma när under förrättningen som vidare ansträngningar mot en tredskande part kan antas sakna effekt.²⁴

För en make finns möjligheten att begära att den andra maken ska bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen (se nedan). En make kan också efter att ha klandrat ett beslut av bodelningsförrättaren överväga att vidta andra åtgärder i klandermålet i domstol för att förbättra utredningen för ett slutligt avgörande. Det kan till exempel vara vittnesförhör och begäran om edition.

Skyldighet att bekräfta bouppteckning med ed

En make är, som nyss angetts, skyldig att bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken begär det (17 kap. 5 § 2 st. äktenskapsbalken). För detta ändamål får domstolen förelägga och döma ut vite. Däremot kan inte bodelningsförrättaren begära edgång.

Oavsett om en make har avlagt ed eller inte kan den andra maken genom annan utredning försöka motbevisa de uppgifter som maken har lämnat till bouppteckningen. Den som lämnar osanna uppgifter eller förtiger sanningen under ed kan dömas till ansvar för mened eller ovarsam utsaga (15 kap. 1 och 3 §§ brottsbalken).

Den omständigheten att vitesföreläggande inte förekommit enligt 17 kap. 5 § 1 st. eller att part inte velat lämna några uppgifter till bouppteckningen har i praxis inte utgjort hinder mot att enligt andra stycket förelägga denne vid vite att bekräfta riktigheten av bouppteckningen.²⁵

²⁴ Teleman (2022), *Bodelning* s. 315 f.

²⁵ Se rättsfallet RH 2004:74.

Mot en part som vägrar att avlägga ed kan vitesbeloppen komma att höjas successivt av domstolen. Möjligheten att besluta om hämtning av parten för avläggande av ed beror på om målet handläggs som ett dispositivt eller indispositivt mål (jfr 44 kap. 2–6 §§ rättegångsbalken). Av förarbetena till äktenskapsbalken framgår att avsikten synes ha varit att mål om edgång ska handläggas enligt reglerna för dispositiva tvistemål, vilket skulle medföra att hämtning inte kan ske. Lagrådet uttalade att det skulle vara naturligare att sådana mål handläggs som indispositiva tvistemål men den synpunkten bemöttes inte i propositionen.²⁶

Domstolen får inte avsluta ett mål om det förrän ed har avlagts (17 kap. 5 § 2 st. 2 men. äktenskapsbalken). När sådan har fullgjorts kan domstolen skriva av målet och i samband därmed pröva eventuell begäran om ersättning för rättegångskostnader. Om den part som begärt edgång dessförinnan har återkallat sin talan kan domstolen skriva av målet innan edgången fullgjorts. Det kan finnas olika skäl för att talan återkallas; om motparten trots viten inte beedigar sina uppgifter kan parten förr eller senare komma till en punkt där denne får överväga att nöja sig med en bristfällig bodelning på den utredning som finns (se mer om detta i föregående avsnitt).²⁷

Verktygens användning i praktiken

Av Nordlunds enkätstudie framgår att de ovan redovisade verktygen i praktiken inte används i någon särskilt hög grad.²⁸ Som utvecklas i bilaga 2 fick respondenterna besvara två frågor om de någon gång ansökt hos domstol om vitesföreläggande eller någon gång varit med om att en make beedigat innehållet i en bouppteckning i samband med ett förrättaruppdrag. Det var 19 procent respektive 29 procent som svarade ja. Med tanke på att många av respondenterna haft tiotals uppdrag som bodelningsförrättare talar svaren för att det är ovanligt att verktygen används. Så som frågorna i studien var formulerade går det dock inte att dra några närmare slutsatser om frekvensen.

²⁶ Se prop. 1986/87:1 s. 223 och 346.

²⁷ Teleman (2022), *Bodelning* s. 316.

²⁸ Se avsnitt 2.5.2 i bilaga 2.

Utredningen har varit i kontakt med Domstolsverket för att få uppgifter om antal inkomna ärenden till tingsrätt för åren 2017–2024 om vitesföreläggande respektive edgång vid bodelning samt genomsnittlig handläggningstid för dem. Sådana uppgifter har emellertid inte kunnat tas fram med anledning av att måltyperna inte har enskilda måltypskoder.

I stället har utredningen gjort en stickprovsundersökning av sådana ärenden och mål i vissa utvalda tingsrätter. De främsta syftena har varit att undersöka hur vanligt förekommande sådana är samt att analysera tingsrätternas handläggning av dem.

Utredningen har kontaktat sju tingsrätter. Tingsrätterna har valts ut baserat på sin storlek (stor eller mellanstor) samt utifrån geografisk spridning. Tingsrätterna har varit: Göteborgs tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Södertörns tingsrätt och Umeå tingsrätt. Utredningen har begärt ut listor över alla inkomna mål och ärenden åren 2023 och 2024 som registrerats på måltypskoderna 10009, 42021 och 49087 för att på så sätt försöka identifiera inkomna ärenden som gällt vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken samt tvistemål som gällt edgång enligt andra stycket i samma lagrum. I något fall har tingsrätten på egen hand gjort motsvarande identifiering av ärenden och mål. Utredningen har begärt ut dagboksblad och relevanta aktnilager för de identifierade målen.

Sammanlagt har 9 mål om bouppteckningsed och 13 ärenden om vitesföreläggande identifierats för tvåårsperioden.²⁹

Av uppgifter från Domstolsverket framgår att nämnda tingsrätter hanterade cirka 28 procent av samtliga inkomna ärenden på måltypskod 42021 (om förordnande av bodelningsförrättare m.m.) under 2023 och 2024.³⁰ Det bör uppskattningsvis innebära att knappt 25 ärenden om vitesföreläggande per år har inkommit till landets alla tingsrätter under 2023 och 2024 samt cirka 15 mål per år om bouppteckningsed. Det innebär därmed att respektive verktyg kan uppskattas ha använts i 2–3 procent av samtliga bodelningar som genomförts med hjälp av en bodelningsförrättare under de åren.³¹

²⁹ Det bör understrykas att utredningen inte kan utesluta att det finns ytterligare mål och ärenden vid dessa tingsrätter som inte har identifierats vid sökningarna i ärendehanteringssystemet.

³⁰ Antal inkomna ärenden till landets alla tingsrätter på denna måltypskod var 2 917 stycken, varav 809 inkom till någon av de sju nämnda tingsrätterna.

³¹ Som redovisats i avsnitt 3.3.1 är antalet bodelningsförrättare som förordnas årligen omkring 1 000.

Uppgifterna och de grova beräkningarna bekräftar alltså den bild som utredningen har, att det är ovanligt att dessa verktyg används i praktiken men att det förekommer.

Vidare har utredningen gjort en analys av tingsrättens handläggning i de aktuella målen och ärendena. Det måste understrykas att det har rört sig om ett begränsat underlag. De iakttagelser och slutsatser som presenteras nedan bör ses mot den bakgrunden.

När det gäller ärenden om *vitesföreläggande* (totalt 13 stycken) är en iakttagelse att tingsrättens handläggning ofta blev utdragen. Den genomsnittliga handläggningstiden från det att ansökan gavs in till dess att beslutet om vitesföreläggande delgavs maken, eller beslut om avskrivning fattades, var drygt 7 månader. I 4 av ärendena var handläggningstiden omkring 12 månader eller mer. Den främsta anledningen till tidsutdräkten var att maken var svårdelgiven. I några ärenden vidtogs omfattande delgivningsförsök både såvitt avser tingsrättens föreläggande till motparten om att yttra sig över ansökan, som tingsrättens beslut om vitesföreläggande. I några andra mål användes i stället förenklad delgivning av beslutet, efter att information om förenklad delgivning delgetts parten i samband med delgivning av föreläggandet (jfr 22–26 §§ delgivningslagen). Med ett sådant förfarande gick delgivning av beslutet klart snabbare än i de ärenden där förenklad delgivning inte användes.

I 4 av ärendena återkallade bodelningsförrättaren sin talan efter att maken gett in de efterfrågade uppgifterna. Trots det var handläggningstiden relativt lång i flera av ärendena (2, 4, 6 respektive 8 månader) eftersom det var svårt för tingsrätten att delge maken föreläggandet.

En annan iakttagelse är att det fanns en klar spridning mellan ärendena i hur lång tid som gått från det att förrättaren blev förordnad av tingsrätten till dess att denne gav in sin ansökan om vitesföreläggande. I några fall skedde det efter omkring 3 månader medan det i andra fall hade gått 12 månader eller mer.

När det gäller vitets storlek så bestämdes det av domstolen till mellan 5 000 och 50 000 kronor. I 2 av målen sattes ett löpande vite om 5 000 kronor för varje påbörjad fjortondagarsperiod som maken inte inkom med uppgifterna till förrättaren (jfr 4 § lagen om viten).

Beträffande mål om *bouppteckningsed* var den genomsnittliga handläggningstiden drygt 4 månader och alltså kortare än för de redovisade ärendena om vitesföreläggande.³² Delgivningsproblemen var jämförelsevis färre i dessa mål. I några av målen synes viss tidsutdräkt ha berott på att utsättning och kallelse till sammanträde dröjt något. I endast ett av målen behövde tiden för sammanträde bokas om. I övriga mål kunde målet avslutas efter att den aktuella maken avlagt ed vid det första bokade sammanträdet.

8.2.5 Hinder för förrättaren att på egen hand hämta in uppgifter om tillgångar och skulder

Inledning

Utredningens uppdrag omfattar att ta ställning till om det bör införas en rätt för bodelningsförrättaren att hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra.

Vid utredningens möte med advokater och jurister gav flera av deltagarna uttryck för uppfattningen att en möjlighet för förrättare att hämta in uppgifter från till exempel banker och försäkringsbolag skulle vara ett viktigt tillskott i verktygslådan för att effektivt genomföra en bodelning. Som ett exempel när en sådan möjlighet skulle vara användbar gavs den situationen att en make befinner sig i ett annat land där ett vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. inte kan verkställas samtidigt som en bank i Sverige inte vill lämna ut uppgifter till förrättaren om ett konto som maken har i banken.

Andra deltagare vid mötet menade att den typen av utredningsåtgärder går utöver vad förrättaren bör göra inom ramen för sitt uppdrag och att det befintliga verktyget om vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. bör vara tillräckligt förutsatt att det används i större utsträckning än i dag.

Nedan följer en redovisning av vilka uppgifter som bodelningsförrättare kan ha behov av att på egen hand hämta in och vilka hinder som i dag finns för det. Utöver banker och försäkringsbolag har utredningen identifierat att uppgifter främst kan finnas hos vissa myn-

³² Handläggningstiden har räknats från det att ansökan gavs in till dess att beslut om att skriva av målet fattades vid eller strax efter att edgångssammanträdet genomförts. I två av målen avskrevs respektive avvisades talan relativt omgående varför dessa inte har tagits med i beräkningen.

digheter (Skatteverket, Lantmäteriet och Bolagsverket) och bostadsrättsföreningar.

Uppgifter från banker och andra finansiella företag

Vilka uppgifter efterfrågas?

Viktiga uppgifter för en bodelning kan framgå av ett saldo- och räntebesked (engagemangsbesked) som visar tillgångar och skulder i banken på den för bodelningen relevanta brytdagen. Därutöver kan ett transaktionsunderlag i vissa fall vara relevant för att se transaktioner som skett tre år tillbaka i tiden från brytdagen (jfr vederlagsregeln i 11 kap. 4 § äktenskapsbalken).

Utredningens bild av hur det ser ut i praktiken är att bodelningsförrättare normalt inte får tillgång till några uppgifter alls om en makes bankförhållanden med hänvisning till att det råder banksekretess för dem. Detsamma gäller i allmänhet även mellan makar, det vill säga att en make inte kan få ut motsvarande uppgifter från banken om den andra maken utan dennes samtycke.

Utöver banktillgodohavanden kan en make äga till exempel aktier och fondandelar. Det kan därför finnas anledning för en bodelningsförrättare att begära information även från andra finansiella institut än banker, såsom kreditmarknadsföretag, värdepappersbolag, svenska värdepapperscentraler, kontoförande institut, fondbolag, AIF-förvaltare³³, förvaringsinstitut och utländska företag som driver motsvarande verksamhet från en filial i Sverige.

Regelverket

Enligt 1 kap. 10 § lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse får enskildas förhållanden till kreditinstitut inte obehörigen röjas. Med kreditinstitut avses i lagen bank och kreditmarknadsföretag (se 1 kap. 3–5 § för övriga definitioner).³⁴ I nämnda paragraf regleras alltså det som brukar kallas för banksekretessen.

³³ Se definition i 1 kap. 3 § lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder.

³⁴ I det följande benämns instituten för enkelhets skull för banker.

Enligt Jansson kan banksekretessens kärna sägas vara att värna om enskilda kunder och att den utgör en av flera viktiga förutsättningar för att upprätthålla kundernas och samhällets förtroende för bankväsendet.³⁵ Samtidigt konstaterar Jansson att det är viktigt, inte minst för tilltron till den finansiella verksamheten, att banksekretessen inte missbrukas och används för att dölja oegentligheter eller att den uppfattas göra det. Balansgången mellan dessa intressen återfinns i det så kallade obehörighetsrekvisitet, det vill säga att banksekretessen ska gälla när ett genombrott av den vore obehörigt.

Bestämmelsen om banksekretess riktar sig mot banken som juridisk person och gäller bland annat för styrelseledamöter och anställda. Den är inte straffsanktionerad, men däremot kan banken bli skadeståndsskyldig gentemot i första hand en kund som drabbas av en påvisbar skada med anledning av ett obehörigt röjande av uppgifter.³⁶

Banksekretessen avser att skydda fysiska eller juridiska personer som i förhållande till banken anses som kund, som förhandlar eller utan framgång har förhandlat med banken om att inleda ett sådant förhållande samt den som tidigare varit kund i banken. Den omfattar såväl handlingssekretess som tystnadsplikt. Alla uppgifter som rör en bankkunds mellanhavanden med banken är alltså underkastade banksekretess, oavsett om de är dokumenterade eller inte.³⁷

Banksekretessen är inte absolut. Endast obehörigt röjande av kundinformation är förbjudet. I vissa situationer innebär bestämmelsen en plikt att inte sprida uppgifter om kunder i banken. Mot denna plikt står en skyldighet att i vissa fall bryta tystnadsplikten och lämna ut uppgifter om kunder. Därutöver finns situationer när en bank inte är skyldig men väl har en rätt att göra avsteg från tystnadsplikten.³⁸

Skyldighet för en bank att lämna vissa begärda uppgifter följer av uttryckliga lagbestämmelser, som har till syfte att förhindra att banksekretessen utnyttjas illojalt och att tillgodose viktiga informations- och kontrollbehov för samhället. En bank som lämnar ut uppgifter i enlighet med den lagstadgade skyldigheten handlar inte obehörigt. Sådan uppgiftsskyldighet finns inom vitt skilda områden. Exempelvis finns skyldighet att lämna uppgifter till Kronofogdemyndigheten för bedömning av i vad mån gäldenären har ut-

³⁵ Jansson (2010), *Banksekretess och annan finansiell sekretess* s. 23 ff.

³⁶ Jansson (2010), *Banksekretess och annan finansiell sekretess* s. 84 ff.

³⁷ Se prop. 2002/03:139 s. 477.

³⁸ Se prop. 2002/03:139 s. 478.

mättningsbar egendom (4 kap. 15 § utsökningsbalken).³⁹ Därtill finns uppgiftsskyldighet i förhållande till överförmyndaren samt åklagare och polis enligt vad som närmare föreskrivs i 1 kap. 10 a och 11 §§ lagen om bank- och finansieringsrörelse, med hänvisning till 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

I förhållande till kunden själv gäller inte tystnadsplikten i normalfallet. Av förarbetena till lagen framgår att den inte heller gäller ”i förhållande till den som är behörig att företräda en juridisk person som är kund i banken eller den som är förmyndare, god man eller förvaltare enligt föräldrabalken, konkursförvaltare eller likvidator för en kund, delägare i ett dödsbo som är kund i banken eller bodelningsförrättare för en kund.” Rätten att ta del av upplysningar för dessa senare kategorier begränsas av uppdragets omfattning eller – beträffande konkursförvaltare, likvidator och dödsbodelägare – av vad som krävs för att de ska kunna fullgöra sina åligganden. Även en make har i förarbetena ansetts ha rätt att i viss utsträckning ta del av uppgifter om den andra makens förhållanden i banken. Det har uttalats att uppgiftslämnande till någon ur de nämnda kategorierna inte är obehörigt.⁴⁰

Av särskilt intresse för utredningen är naturligtvis bodelningsförrättarens möjlighet att ta del av uppgifter om enskildas förhållanden till kreditinstitut. Uttalandena i förarbetena talar för att så bör vara möjligt inom ramen för uppdragets omfattning.

Jansson har emellertid uttalat att en bank inte utan samtycke av den make som är kund hos banken bör lämna uppgifter om denne till bodelningsförrättaren. Enligt honom får i stället de uppgifter som behövs för bodelningen om nödvändigt tvingas fram på det sätt som lagstiftaren anvisat.⁴¹ Det sistnämnda får förstås som att bodelningsförrättaren är hänvisad till att ansöka om vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken.

³⁹ Se prop. 2002/03:139 s. 477 ff.

⁴⁰ Se prop. 2002/03:139 s. 478.

⁴¹ Jansson (2010), *Banksekretess och annan finansiell sekretess* s. 184. Jfr dock att Jansson förespråkar en mindre strikt tillämpning av banksekretessen när ett dödsbo ska avvecklas jämfört med bodelning vid äktenskapsskillnad, till exempel såvitt avser upplysningar till boutredningsman, testamentsexekutor, bouppteckningsförrättare eller skiftesman (se s. 174 ff.). Att boutredningsman och testamentsexekutor bör få tillgång till bankuppgifterna bör följa redan av den anledningen att de företräder dödsboet, jfr 18 kap. 1 §, 19 kap. 12 och 20 §§ ärvdabalken. Jfr även Nial i samarbete med Jansson (1987), *Banksekretessen* s. 68 f., varigenom anges den ståndpunkten att banken i vart fall bör ha rätt att på makes begäran lämna upplysning om andra makens förhållanden i banken och att bodelningsförrättaren torde ha rätt att av banken erhålla upplysningar om makarnas förhållanden i banken.

Även när det gäller en makes möjlighet att få upplysningar från den andra makens bank om dennes förhållanden till banken har Jansson förespråkat restriktivitet och uttalat att det normala bör vara att den andra maken i så fall utfärdar en fullmakt för ändamålet.⁴²

Teleman har ifrågasatt Janssons uppfattning och anför att den inte är motiverad, bland annat mot bakgrund av de ovan redovisade uttalandena i förarbeten.⁴³

Bestämmelser om tystnadsplikt finns även för andra finansiella företag som enskilda har ekonomiska mellanhavanden med. Sådana bestämmelser finns i 8 kap. 2 § lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument, 2 kap. 19 § lagen (2004:46) om värdepappersfonder, 1 kap. 11 § lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden och 8 kap. 24 § lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder.

Uppgifter från försäkrings- och tjänstepensionsföretag

Vilka uppgifter efterfrågas?

Uppgifter från försäkringsföretag och tjänstepensionsföretag som kan vara relevanta för en bodelning är till exempel en makes innehav av liv- och tjänstepensionsförsäkringar på brytdagen och värdet av dem.

Utredningens bild av hur det ser ut i praktiken är att bodelningsförrättare normalt inte får tillgång till några uppgifter alls om en makes försäkringsförhållanden med hänvisning till att försäkrings- och tjänstepensionsföretagen har en tystnadsplikt för uppgifterna. Detsamma gäller i allmänhet även mellan makar, det vill säga att en make inte kan få ut motsvarande uppgifter från företagen om den andra maken utan dennes samtycke.

Regelverket

I försäkringsrörelselagen (2010:2043) finns bestämmelser om försäkringsrörelse som drivs av försäkringsföretag (se 1 kap. för tillämpningsområde och definitioner). I bestämmelserna om sekretess i

⁴² Jansson (2010), *Banksekretess och annan finansiell sekretess* s. 183 f.

⁴³ Teleman (2022), *Bodelning* s. 317 samt Tottie & Teleman, *Åktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 1 kap. 4 §.

4 kap. 14–16 §§ finns det ingen motsvarighet till den generella tystnadsplikt som gäller för banker.⁴⁴ Av den anledningen åtar sig många försäkringsföretag en tystnadsplikt genom föreskrift i sina försäkringsavtal.⁴⁵ Denna tystnadsplikt har fått en långtgående omfattning som väsentligen kan jämföras med banksekretessen.⁴⁶

För den tjänstepensionsverksamhet som drivs av svenska tjänstepensionsföretag finns regler i lagen (2019:742) om tjänstepensionsföretag. Bestämmelserna om sekretess i 4 kap. 14–16 §§ försäkringsrörelselagen är tillämpliga för tjänstepensionsföretag genom en hänvisning i 4 kap. 8 §.

Uppgifter från bostadsrättsföreningar

Vilka uppgifter efterfrågas?

Även bostadsrättsföreningar kan ha uppgifter som är relevanta för en bodelning. Det gäller uppgifter om en make är bostadsrättshavare i föreningen och om den lägenhet som maken innehar med bostadsrätt.

Utredningens bild av hur det ser ut i praktiken är att bodelningsförrättare normalt inte får ut uppgifterna utan samtycke från bostadsrättshavaren.

Regelverket

I motsats till vad som gäller beträffande fastigheter finns för bostadsrätter i dag inget nationellt register. Uppgifter om bostadsrätter finns i stället på olika håll, främst hos bostadsrättsföreningarna och deras förvaltare. Uppgifter om medlemskap i föreningen ska antecknas i en medlemsförteckning som är offentlig och alltså kan begäras ut och erhållas av vem som helst. Det är dock inte fallet när det gäller förteckningen över de lägenheter i föreningen som är upplåtna med bostadsrätt (se 9 kap. 9, 10 och 11 §§ bostadsrättslagen). Av förarbetena framgår visserligen att den sistnämnda para-

⁴⁴ Det har i förarbeten föreslagits att en sådan motsvarande sekretessbestämmelse ska införas i lag, vilket dock inte skett, se prop. 2009/10:246 s. 241 med hänvisningar.

⁴⁵ Beshar & Barrefelt, *Försäkringsrörelselagen*, 4 kap. 14–16 §§, Karnov (JUNO, besökt 24 juni 2025).

⁴⁶ Jansson (2010), *Banksekretess och annan finansiell sekretess* s. 67.

grafen inte hindrar att föreningen lämnar upplysningar till annan än bostadsrättshavaren, till exempel Kronofogdemyndigheten, men att föreningarna med hänsyn till den enskildes intressen bör iaktta återhållsamhet i det avseendet.⁴⁷

Utifrån medlemsförteckningen går det att få uppgift om samtliga medlemmar i föreningen, vare sig de är bostadsrättshavare eller inte. I förteckningen ska anges medlemmens namn, adress och den bostadsrätt som denne har. Sedan den 1 juli 2016 ska dessutom tidpunkten för medlemmens inträde i föreningen anges.⁴⁸

I lägenhetsförteckningen anges de lägenheter som är upplåtna med bostadsrätt. Av den ska framgå bostadsrättshavarens namn, lägenhetens beteckning, belägenhet, rumsantal och övriga utrymmen samt den ekonomiska plan som ligger till grund för upplåtelsen. Vidare ska insatsen för bostadsrätten anges och om underrättelse om pantsättning av den har skett. En kopia av överlåtelseavtalet ska fogas till lägenhetsförteckningen.

Av det nyss sagda går det alltså att dra den slutsatsen att det utan uppgifterna i lägenhetsförteckningen är svårt att exempelvis uppskatta tillgångens värde.

I SOU 2022:39 har Bostadsrättsregisterutredningen lämnat förslag om att ett offentligt register för landets samtliga bostadsrätter bör inrättas och att Lantmäteriet ska ansvara för registret. Justitiedepartementet har under hösten 2025 överlämnat en remiss till Lagrådet utifrån nämnda förslag. I registret föreslås det bland annat att finnas uppgifter om bostadsrättshavaren, bostadsrättsföreningen och pantsättningar. Syftet med ett bostadsrättsregister är till exempel att göra hanteringen av pantsättningar mer modern och rättsäker, förenkla för bostadsrättsföreningarna, förse samhället med bättre information om bostadsrätter, underlätta för Kronofogdemyndighetens tillgångsutredningar och bidra till ökade möjligheter att förebygga och utreda brott.

De lagändringar som avser uppbyggnaden av registret föreslås träda i kraft den 1 januari 2027. Ändringarna i övrigt föreslås träda i kraft den dag som regeringen bestämmer.

⁴⁷ Se prop. 1971:12 s. 149.

⁴⁸ Nilsson Hjort & Uggla, *Bostadsrättslagen* (22 april 2024, Version 7, JUNO), kommentaren till 9 kap. 9 §.

Uppgifter från myndigheter

Vilka uppgifter efterfrågas?

Viktiga uppgifter för en bodelning kan också innehas av olika myndigheter. Av störst intresse bör Skatteverket, Lantmäteriet och Bolagsverket vara. Exempel på vad som kan vara relevant för en bodelningsförrättare att efterfråga från Skatteverket är uppgifter som har lämnats av en make i en inkomstdeklaration. Från Lantmäteriet kan det avse uppgifter om fastighetsägande och från Bolagsverket uppgifter beträffande en makes engagemang i visst bolag.

Regelverket

Skatteverkets beslut om slutlig skatt är offentligt. Däremot är uppgifter som har lämnats i en inkomstdeklaration, inklusive bilagor, och som ligger till grund för Skatteverkets beslut om slutlig skatt normalt sekretessbelagda hos Skatteverket (27 kap. 1 och 6 §§ offentlighets- och sekretesslagen).⁴⁹ Föremålet för sekretessen är uppgifter om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden. Sekretessen är absolut, det vill säga något skaderekvisit finns inte.

Hos Lantmäteriet är uppgifter om vem som äger en fastighet offentliga. Förfrågan kan alltså ske utifrån en angiven fastighet, och inte utifrån vilka fastigheter som ägs av en viss person. När det gäller Bolagsverkets register är i stort sett alla uppgifter som skickas in och registreras där offentliga.⁵⁰ Bolagsverket registrerar inte aktieägare i ett aktiebolag. I aktiebolag som inte är avstämningsbolag är aktieboken offentlig och ska hållas tillgänglig för allmänheten hos aktiebolaget.⁵¹

⁴⁹ Lenberg m.fl., *Offentlighets- och sekretesslagen* (17 juni 2025, Version 31, JUNO), kommentaren till 27 kap. 6 §.

⁵⁰ Se Bolagsverkets webbplats och bland annat handelsregisterförordningen (1974:188), aktiebolagsförordningen (2005:559), förordningen (1987:978) om ekonomiska föreningar och förordningen (2007:1110) med instruktion för Bolagsverket.

⁵¹ Se 5 kap. aktiebolagslagen.

8.2.6 Skevdelning av kostnader

Bodelningsförrättaren har rätt att få arvode för sitt arbete och ersättning för sina utgifter (17 kap. 7 § äktenskapsbalken). Kostnaderna ska enligt huvudregeln fördelas lika mellan makarna, oavsett utgången av förrättningen och oberoende av vem som begärt att bodelningsförrättare ska förordnas. Förrättaren kan i två fall bestämma en annan fördelning parterna emellan (skevdelning). Även om ett sådant beslut fattas förblir makarna solidariskt betalningsansvariga i förhållande till förrättaren.

Det ena fallet när skevdelning är möjlig är när en make genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader. Maken kan till exempel genom att lämna felaktiga upplysningar eller genom att undanhålla information ha vållat förrättningsmannen extra arbete.⁵² Som framgår av bestämmelsen är det inte ett krav att agerandet som skapat merkostnader har varit avsiktligt; vårdslöshet eller försummelse är tillräckligt för att lägga kostnaderna på den maken.⁵³

Det andra fallet är om makarnas ekonomiska förhållanden ger särskild anledning till en annan fördelning. Stora skillnader i makarnas ekonomiska ställning efter bodelningen kan utgöra skäl att jämka kostnadsfördelningen. Med andra ord krävs att den ena maken har egendom av betydligt mindre värde än den andra maken efter bodelningen, vilket till exempel kan vara en följd av att den ena har haft avsevärd enskild egendom men inte den andra. Av förarbetsuttalanden framgår att som en ytterligare förutsättning för jämkning bör gälla att den ekonomiskt svagare maken efter bodelningen och sedan kostnaderna har betalats skulle komma att ha kvar egendom till endast ringa värde. Jämkning av kostnadsfördelningen av ekonomiska skäl har därmed i förarbetena ansetts vara avsedd att användas endast i undantagsfall.⁵⁴

Bodelningsförrättaren kan bestämma om en annan fördelning av kostnaderna bara om förrättningen fullföljs till bodelning. I annat fall får makarna själva göra upp om fördelningen, till exempel om förrättaren förordnas under pågående skilsmässomål och förordnandet upphör att gälla med anledning av talan om äktenskapsskillnad förfaller. Arbete som förrättaren utfört ska ändå betalas.

⁵² Prop. 1986/87:1 s. 227.

⁵³ Se SOU 1981:85 s. 419 och Teleman (2022), *Bodelning* s. 373.

⁵⁴ Prop. 1986/87:1 s. 227.

Om bodelningsförrättaren hjälper makarna till en överenskom-
melse om bodelning, bör denne försöka förmå dem att ena sig om
kostnadsfördelningen.⁵⁵ Enligt Teleman bör en förrättare kunna be-
stämman om skevdelning av kostnaderna oavsett om bodelningen
kommit till stånd genom avtal under förrättning eller beslut av för-
rättaren.⁵⁶

Bodelningsförrättaren kan inte besluta om någon ersättning för
parternas egna rättegångskostnader, till exempel kostnader för eget
ombud. Efter att klandertalan väckts i domstol kan denna döma ut
rättegångskostnadsersättning med anledning av vad som förekom-
mit vid domstolen och utgången där.⁵⁷

Huruvida det krävs yrkande från någon av makarna för att bodel-
ningsförrättaren ska kunna besluta om skevdelning av kostnaderna
är en fråga där rättsläget inte är helt klart. Lagtexten eller förarbet-
ena ger inget uttryckligt svar. Teleman har uttalat att det sannolikt
krävs ett sådant yrkande.⁵⁸

Utredningen har inte tillgång till statistik om den praktiska tillämp-
ningen av möjligheten att skevdel kostnader. Bland de 33 klander-
domar som utredningen har begärt ut från vissa tingsrätter (se av-
snitt 14.4.2) finns det i vart fall ett par exempel på när förrättaren
har beslutat om skevdelning. Av underlaget går det dock inte att dra
några säkra slutsatser om hur vanligt förekommande det är.

I Nordlunds enkätundersökning fanns inte någon fråga om tillämp-
ningen av den aktuella bestämmelsen. En respondent lyfte i ett fri-
textsvar att ”möjligheten finns men part kommer sällan upp i de
högt ställda kraven, t.ex. förhållande inledningsvis men medverkar sen i
helhet efter en tid”.⁵⁹

Vid utredningens möte med advokater och jurister framfördes
en liknande uppfattning om att kraven på vårdslöshet eller försum-
melse är för högt ställda. Det uttrycktes osäkerhet kring var gränsen
går och hur stor påverkan på kostnadsfördelningen som ett visst
agerande bör ges. En annan uppfattning som fördes fram var att det
solidariska betalningsansvaret innebär att en make som enligt för-
rättarens beslut ska betala en mindre del av kostnaderna kan behöva

⁵⁵ Prop. 1986/87:1 s. 227 f.

⁵⁶ Teleman (2022), *Bodelning* s. 372.

⁵⁷ Tottie & Teleman, *Åktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 7 §.

⁵⁸ Teleman (2022), *Bodelning* s. 372.

⁵⁹ Se avsnitt 2.6.5 i bilaga 2.

föra en domstolstalan för att regressvis begära betalning av den överskjutande del som maken kan ha tvingats betala till förrättaren.

8.2.7 Återförvisning till bodelningsförrättaren

I mål om klander av bodelning får domstolen hämta in yttrande av bodelningsförrättaren och kan återförvisa ärendet till denne (17 kap. 8 § 3 st. äktenskapsbalken). Det får ske ex officio av domstolen eller efter yrkande av part. Av bestämmelsen framgår inte när ett yttrande ska hämtas in eller när återförvisning ska ske. Enligt förarbetena kan domstolen hämta in ett yttrande från förrättaren när rätten behöver få mer information från förrättaren än som framgår av bodelningshandlingen och eventuellt förekommande bouppteckning. Om domstolen finner skäl för det kan också återförvisning ske.⁶⁰

Vid utredningens möte med advokater och jurister framfördes uppfattningen att rättsläget avseende återförvisning är osäkert. Det uppfattades vara svårt att förutse under vilka förutsättningar som domstolen kan komma att återförvisa ett ärende till förrättaren.

Enligt Telemans uppfattning bör återförvisning bara komma i fråga när skälen därför är starka, med tanke på den tidsutdräkt en återförvisning ofta medför. Som exempel på när återförvisning bör ske ger han situationen att domstolen kommer till en annan slutsats i en prejudiciell fråga än bodelningsförrättaren, såsom att domstolen förklarar ett äktenskapsförord ogiltigt (och därmed att all egendom är giftorättsgods) eller tillämpar ett annat lands lag. Enligt Teleman ankommer det inte på domstolen att göra en bodelning med alla dess moment av andelsberäkning och lottläggning. Det kan därmed även vara motiverat för domstolen att återförvisa ett ärende om lottläggningen av en särskilt värdefull tillgång ändras och som därmed påverkar hur fördelningen av övriga tillgångar ska göras.⁶¹

I ett avgörande från 2025, ”Den oregistrerade bouppteckningen”, har Högsta domstolen uttalat sig om förutsättningarna för återförvisning enligt nämnda bestämmelse, om än avseende ett klandrat arvskifte som en skiftesman beslutat om.⁶² Domstolen anförde att

⁶⁰ Se prop. 1986/87:1 s. 228.

⁶¹ Teleman (2022), *Bodelning* s. 331 f. och *Advokaten* nr 5 2017 s. 36 ff.

⁶² NJA 2025 s. 659, särskilt p. 29–31. Som angetts tidigare tillämpas för en skiftesman i huvudsak samma regler som gäller för en bodelningsförrättare (se 23 kap. 5 § första stycket ärvdebalken).

det vid bedömningen av om återförvisning ska ske bör beaktas att sådan innebär ytterligare kostnader och tidsutdräkt. Återförvisning bör därför inte ske utan att det finns goda skäl för det, till exempel att det finns anledning att göra ändringar i arvskiftet eller att det vid förfarandet inför skiftesmannen har förekommit en omständighet som skulle ha utgjort domvilla. I det aktuella målet fann Högsta domstolen inte skäl att återförvisa ärendet.

Utredningen har hämtat in viss statistik från Domstolsverket om hur vanligt förekommande det är att tingsrätten i ett mål om klander av bodelning återförvisar ärendet till förrättaren. För åren 2017–2024 har det rört sig om endast några enstaka mål per år (1–4).⁶³

Statistiken talar alltså för att det är ovanligt att tingsrätten beslutar om återförvisning och att den möjligheten tillämpas med restriktivitet. Hur ofta domstolen hämtar in yttrande från förrättaren enligt den aktuella bestämmelsen har det inte varit möjligt för utredningen att få tillgång till någon statistik om.

8.3 Gällande rätt i övriga nordiska länder

8.3.1 Finland

Det är ett krav enligt finsk lag att bodelningsförrättaren kallar båda parterna till ett sammanträde (23 kap. 7 § ärvdabalken).

Den finska äktenskapsbalken innehåller inte någon bestämmelse som direkt ålägger en make att uppge sina tillgångar och skulder i syfte att genomföra en bodelning. I rättspraxis har dock en parts undanhållande av tillgångar i en bodelning bedömts som brottsligt under särskilda omständigheter (bedrägeri).⁶⁴

En make eller bodelningsförrättare har inte någon rätt att hämta in information från tredje man om den andra makens tillgångar och skulder, förutom i följande två fall.

Skatteförvaltningen får till en make eller den av tingsrätten förordnade bodelningsförrättaren lämna beskattningsuppgifter om den andra maken, om uppgifterna behövs för att genomföra bodelningen

⁶³ Statistiken bygger på vilken utgång som domstolen har valt i ärendehanteringssystemet Vera. En av dessa är "Återförvisat". Det kan inte uteslutas att det finns mål som återförvisats av tingsrätten som inte har registrerats som "Återförvisat" utan som någon annan av de valbara utgångarna, till exempel "Övrigt". Enligt utredningens bedömning bör dock felmarginalen inte vara betydande.

⁶⁴ Se Högsta domstolens avgörande KKO 2003:74.

(13 § 2 st. lagen om offentlighet och sekretess i fråga om beskattningsuppgifter [1346/1999]).

Bodelningsförrättaren har även rätt att få uppgifter om de värdeandelar (till exempel aktier och fonder) som finns på en makes värdeandelskonto samt andra uppgifter som finns registrerade på kontot (33 § lagen om värdeandelskonton [827/1991]). Utöver denna möjlighet har en make eller bodelningsförrättaren inte rätt att med hänvisning till äktenskapsförhållandet eller bodelningsprocessen få uppgifter från kreditinstitut om den andra maken i den mån uppgifterna omfattas av banksekretess (15 kap. 14 och 15 §§ kreditinstitutslagen [610/2014]).

Parterna har ett personligt och solidariskt ansvar för att betala kostnaderna för bodelningsförrättarens arbete.⁶⁵ Enligt huvudregeln ska makarna betala hälften var. Det finns i finsk rätt ingen motsvarighet till den svenska bestämmelsen om kostnadsfördelning (17 kap. 7 § 2 st. äktenskapsbalken). I praxis från hovrätten finns dock exempel på när en liknande princip har tillämpats.⁶⁶

8.3.2 Norge

Innan ett offentligt skifte inleds ska domstolen kalla parterna till ett förberedande sammanträde, om det inte är obehövligt (99 § ekteskapsloven). Vid mötet ska parterna få vägledning om reglerna som gäller för bodelningen och om det är möjligt ska tvistefrågorna mellan parterna klarläggas. Domaren kan även medla mellan parterna.

Om en bodelningsförrättare utses ska denne kalla parterna till ett inledande möte. Även i detta fall finns det dock en möjlighet för bodelningsförrättaren att underlåta att göra det om det är obehövligt (99 § ekteskapsloven med hänvisning till 153 § arveloven). Ytterligare möten kan hållas om det anses lämpligt.

Om det uppstår tvistiga frågor i bodelningen ska dessa prövas av domstolen. Bodelningsförrättaren har inte behörighet att pröva dem. Normalt kommer domstolen då att hålla förhandling.

⁶⁵ Se Högsta domstolens avgörande KKO 1992:47 och jfr 23 kap. 4 § 4 st. i finska ärvdabalken beträffande att ersättning till skiftesman vid arvskifte ska tas av dödsboets tillgångar.

⁶⁶ Se bland annat rättsfallen Kouvolan HO 10.2.1988 S87/66, Helsingfors HO 25.7.1990 S88/1321 och Helsingfors HO 8.21 S. 89. Det finns inga domar från Högsta domstolen i denna fråga.

Makar är skyldiga att lämna varandra uppgifter som är nödvändiga för att bedöma deras ekonomiska situation (39 § ekteskapsloven). Skyldigheten gäller såväl under äktenskapet, utan att det tagits initiativ till att upplösa det, som under separationstiden. Den förutsätts omfatta uppgifter om bland annat kontosaldon, skulder och större kontorörelser. Om skyldigheten inte fullgörs kan en make kräva uppgifter från skattemyndigheten om den andra makens deklaration och beslut om förmögenhets- och inkomstskatt. Maken kan också kräva information från företag och andra institutioner som bedriver bank- eller försäkringsverksamhet eller har medel till förvaltning.

Vid skiftestvister tillämpas reglerna om rättegångskostnader i 20 kap. tvisteloven (jfr 105 § ekteskapsloven och 169 § st. arveloven). Som utgångspunkt har den part som vunnit målet helt eller delvis rätt att få ersättning för sina nödvändiga rättegångskostnader i målet från motparten. Oavsett utgången i målet kan en part helt eller delvis få ersatt rättegångskostnader i den mån de orsakats av motpartens vårdslöshet.

8.3.3 Danmark

Skifteretten ska kalla makarna till ett väglednings- och förlikningsmöte, om inte mötet bedöms obehövligt (11 § ægtefælleskifteloven). Som utgångspunkt ska makarna närvara personligen. Inför mötet ska makarna ge in uppgifter av betydelse för bodelningen, såsom makens och i möjligaste mån den andra makens tillgångar och skulder, dess värdering samt i vilka frågor makarna är oeniga. Normalt ger makarna också in visst underlag. I annat fall har skifteretten rätt att hämta in uppgifter från offentliga myndigheter. Vid mötet ska skifteretten ge nödvändig vägledning om innehållet i bodelningsreglerna. Vägledning i mer komplicerade frågor kring bodelningen får i stället ges av en eventuell bodelningsförrättare, om sådan förordnas.⁶⁷

Om någon av makarna begär det förordnar skifteretten en bodelningsförrättare. Dennes uppdrag framgår av 19 och 20 §§ i nämnda lag. Den främsta uppgiften för förrättaren är att ge materiell processledning till makarna och bistå i praktiska frågor kring bodelningen. Uppdraget kan beskrivas vara en blandning av att hämta in

⁶⁷ Grönborg (2023), *Ægtefælleskifteloven med kommentarer* s. 144 f.

uppgifter, ge neutral rådgivning och göra juridiska ställningstaganden, som dock inte är bindande för makarna.⁶⁸

När det finns behov av det ska förrättaren kalla makarna till ett möte. Denne ska säkerställa att de uppgifter som är nödvändiga för bodelningen finns tillgängliga (22 §). Om en make inte lämnar uppgifter till förrättaren trots begäran därom, kan förrättaren hämta in dem på egen hand från offentliga myndigheter och privata aktörer, inklusive försäkringsbolag samt banker, pensionsbolag och kreditinstitut. Om en make motsätter sig det måste förrättaren begära att skifteretten fattar beslut i frågan. Om det krävs tvångsmedel för att kunna hämta in uppgifterna är det skifteretten som beslutar även om det. Bodelningsförrättaren kan också begära att skifteretten kallar en make eller annan person att höras i domstolen i syfte att lämna uppgifter (jfr vittnesplikt).

Det förslag till bodelning som förrättaren upprättar ska denne delge makarna och skifteretten, antingen skriftligen på det sätt som överenskommits eller vid ett möte där förrättaren går igenom utkastet med makarna (29 §).⁶⁹

Huvudregeln är att kostnaderna för bodelningsförrättningen delas lika mellan makarna (42 §). Om en make på ett oförsvarligt sätt har orsakat en större del av kostnaderna kan skifteretten förplikta denne att ersätta en större del av dem. Det kan till exempel gälla om maken har uteblivit från möten eller gjort irrelevanta invändningar.⁷⁰

8.3.4 Island

Att bodelningsförrättaren kallar parterna till ett sammanträde är ett krav enligt isländsk rätt (105 § lagen om skifte av dödsbon).

En make är skyldig att uppge information om sina tillgångar och skulder. Om en make inte uppfyller sin skyldighet får det dock inga särskilda konsekvenser.

På begäran av en part kan bodelningsförrättaren försöka att själv inhämta upplysningar om tillgångar och skulder (105 § i nämnda lag). En bodelningsförrättare som har förordnats av domstol är ansvarig för förvaltningen av makarnas egendom. Den behörigheten

⁶⁸ Nielsen & Kronborg (2020), *Skilsmisseret* s. 132.

⁶⁹ Grønberg (2023), *Ægtefelleskifteloven med kommentarer* s. 224.

⁷⁰ Grønberg (2023), *Ægtefelleskifteloven med kommentarer* s. 289 ff.

medför att förrättaren kan begära information från skattemyndigheten, finansiella institutioner och andra om vardera makes tillgångar och skulder.

8.4 Verktyg i rättegångsbalken för en effektiv process

Utredningen anser att det finns anledning att använda rättegångsbalken som inspiration för överväganden om vilka verktyg en bodelningsförrättare kan behöva för ett effektivt förfarande. Liksom är fallet enligt rättegångsbalken är en bodelningsförrättning ett förfarande där två parter står mot varandra. Domstolen respektive förrättaren prövar tvisten. Vid klander av bodelningsbeslutet är det rättegångsbalken som tillämpas.

Visserligen är bodelningsförrättningen mer summarisk och enkel i sin karaktär än ett tvistemål enligt rättegångsbalken. Likaså kan det bli aktuellt för förrättaren att vidta vissa utredningsåtgärder. I det avseendet kan reglerna för bodelningsförrättningar ha större likheter med lagen om domstolsärenden än rättegångsbalken.

Mot bakgrund av de problem som finns med att bodelningar drar ut på tiden, ibland på grund av att den ena maken förhalar eller obstruerar processen, är dock rättegångsbalkens verktyg för en effektiv process mellan två tvistande parter fler och mer utvecklade än de som finns i lagen om domstolsärenden.

Koncentrationsprincipen är en grundläggande processrättslig princip som innebär att parterna så tidigt som möjligt i processen ska ange de grunder och de bevis som åberopas i målet. Syftet är att handläggningen av målet ska gå snabbt och att kostnaderna ska hållas nere. I rättegångsbalken finns flera verktyg som har till syfte att främja snabbheten och koncentrationen i förfarandet samt därmed motverka vårdslös eller försumlig processföring. I det följande ges en beskrivning av verktygen utifrån vad som kan vara relevant för utredningens överväganden om bodelningsförrättningen.

Vid sidan av de verktyg som redovisas nedan finns det i 42 kap. rättegångsbalken regler som tar sikte på det ansvar som rätten har för en effektiv handläggning under förberedelsen av målet, till exempel beträffande planering av handläggningen, tidsplan, frågeförteckning, sammanställning och materiell processledning. Likaså skyddas

processeffektiviteten på ett mer övergripande plan av bestämmelser om bland annat prövningstillstånd och om dömande i vissa fall utan hörande av motpart.⁷¹

8.4.1 Rättegångskostnadssanktion

I rättegångsbalken finns en regel som har liknande syfte som den i äktenskapsbalken om skevdelning av kostnader. Det rör sig alltså om fördelning av rättegångskostnader till följd av parts försumliga agerande. Bestämmelsen finns i 18 kap. 6 § rättegångsbalken och har följande lydelse.

Har part genom att utebliva från rätten eller ej iakttaga föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning, som han insett eller bort inse sakna fog, eller annorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för motparten, vare han skyldig att ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras.

Ersättningsskyldigheten omfattar den merkostnad som vållats genom försummelsen. Parten bär ansvar även för ställföreträdarens och ombuds handlingar. En sådan ordning är en följd av fullmaktsförhållandet och är nödvändig med hänsyn till motpartens intresse att få ersättning för sina kostnader.⁷² Av 18 kap. 7 § följer att ersättningsskyldighet kan uppkomma även för ombudet och ställföreträdaren. Båda bestämmelserna bygger på att parterna lojalt ska medverka i rättegången samt följa lagens föreskrifter och de förelägganden som domstolen meddelar med stöd därav.⁷³

Som exempel på vad försummelsen kan bestå i har i förarbetena angetts att parten uteblir från förhandling eller underlåter att följa rättens föreläggande om personlig inställelse eller om företeende av skriftlig handling eller föremål som behövs såsom bevis. Andra exempel är att parten underlåter att i rätt tid fullständigt ange sin ståndpunkt i målet eller inte i god tid före huvudförhandlingen uppger vilka bevis som åberopas, liksom att parten framställer påstående eller invändningar som denne insett eller bort inse sakna fog och därigenom nödvändiggör för motparten att förebringa motbevis-

⁷¹ Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), inledningen till 9 kap.

⁷² Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 §.

⁷³ Gärde m.fl. (1949), *Nya rättegångsbalken* s. 208.

ning.⁷⁴ I 1949 års kommentar till rättegångsbalken har som ytterligare exempel nämnts att en part trots kännedom därom underlåter att anmäla att hinder för förhandling föreligger.⁷⁵

Det krävs inte något yrkande för att domstolen ska kunna tillämpa 18 kap. 6 och 7 §§ (se 18 kap. 14 § 2 st.).

Om en bodelning klandras är reglerna i 18 kap. tillämpliga vid fördelning av rättegångskostnader för domstolsprocessen.

8.4.2 Straff för rättegångsförseelse

I 9 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken regleras ansvar för en part som i tvistemål inleder eller föranleder rättegång mot bättre vetande respektive om en part mot bättre vetande för talan mot dom eller beslut. I båda fallen är straffet böter. För ansvar krävs i princip att parten insett att hans eller hennes talan eller överklagande är uppenbart ogrundad.⁷⁶

Enligt 9 kap. 3 § ska en part i tvistemål som försöker förhala rättegången genom uppenbart ogrundade påståenden eller invändningar eller genom innehållande av bevis eller någon annan otillbörlig åtgärd dömas till böter. I denna paragraf straffbeläggs alltså vissa former av illojal processföring under målets handläggning. För att ansvar enligt bestämmelsen ska inträda krävs att parten vidtar en otillbörlig åtgärd, med syftet att förhala rättegången. Som exempel på detta anges i förarbetena att en part avsiktligt avstår från att ange bevisning under förberedelsen för att därefter vid huvudförhandlingen begära uppskov med att förebringa bevisningen eller vidtalar ett vittne att utebli från huvudförhandling i syfte att få anstånd. Någon förhalingseffekt behöver inte ha inträffat, utan det är tillräckligt att parten har försökt att åstadkomma en sådan. Däremot krävs direkt uppsåt att förhala rättegången. Det är alltså inte tillräckligt för ansvar att parten har haft ett annat syfte med sitt agerande men har insett att förhaling kunde följa som en effekt av detta. Paragrafen är inte tillämplig om part underlåter att följa ett föreläggande som hon eller han fått av domstolen. I sådana fall ska

⁷⁴ Se NJA II 1943 s. 232.

⁷⁵ Gärde m.fl. (1949), *Nya rättegångsbalken* s. 209.

⁷⁶ Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 9 kap. 1 och 2 §§.

i stället tillämpas de påföljder som i varje särskilt fall gäller vid sådan underlåtenhet.⁷⁷

Ansvarsbestämmelserna i 9 kap. 1–3 §§ gäller inte bara för parten själv utan även för ställföreträdare, ombud och biträde (4 §).

Ansvar för rättegångsförseelse kan dömas ut av domstol ex officio i samband med det mål i vilket förseelsen har begåtts (se 20 kap. 1 §) eller efter att åklagare har väckt åtal.⁷⁸

Bodelningsförrättningar omfattas inte av straffbestämmelserna. Däremot gör klander mål det.

8.4.3 Hämtning, vite och tredskodom

Vite och hämtning utgör tvångsmedel. Hämtning till förhandling av part får ske i indispositiva mål och brottmål men inte i ett dispositivt mål (se bland annat 44 kap. 5 § rättegångsbalken). Det används typiskt sett när vitesinstitutets möjligheter i det enskilda fallet är uttömda och det därmed finns ett behov att tvångsvis kunna hämta parten till domstolen.⁷⁹

Vitet har likheter med bötesstraffet. Att det ändå betecknas som ett tvångsmedel beror på att den preventiva effekten av vitet är anpassad till den enskilda adressaten och alltså tänkt att bli tillräcklig i varje särskilt fall. Vitet utgör ett incitament till frivillig fullgörelse och fungerar som en sanktion. Högsta domstolen har i flera avgöranden betonat att utdömande av vite är en straffliknande sanktion.⁸⁰ Mot den som saknar utmättningsbara tillgångar har ett vite dock begränsad betydelse som påtryckningsmedel. Liksom böter kan viten visserligen förvandlas till fängelse men det förekommer sällan i praktiken.⁸¹

Bestämmelser om vite finns i lagen (1985:206) om viten. Den reglerar huvudsakligen offentlighetsrättsliga, individuella viten, det vill säga ett penningbelopp som en myndighet i förväg bestämmer som påföljd för eventuell olydnad mot ett individuellt beslut. Karakteristiskt för ett individuellt vite är dess anknytning till ett visst före-

⁷⁷ Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 9 kap. 3 §.

⁷⁸ Se vidare om handläggningen Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), inledningen till 9 kap.

⁷⁹ Ekelöf m.fl. (2016), *Rättegång I* s. 246 och SOU 1982:26 s. 309.

⁸⁰ Se rättsfallet NJA 2022 s. 1110 p. 8 med där gjorda hänvisningar.

⁸¹ Se vidare i Ekelöf m.fl. (2016), *Rättegång I* s. 247 ff. samt 1 § 2 st. och 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189).

läggande eller förbud.⁸² Lagen om viten gäller viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter (1 §). Rätt att förelägga vite förutsätter ett uttryckligt bemyndigande i en författning. Vilka myndigheter som får sätta ut vite regleras inte av lagen om viten utan sådana bemyndiganden och förutsättningarna för dem framgår av olika specialförfattningar. En domstol får alltså inte sätta ut vite i ett föreläggande att utföra en processuell prestation utan uttryckligt författningsstöd. Sådant stöd finns bland annat i rättegångsbalken (se nedan).

Regler om vitesföreläggandets utformning och belopp finns i 2–4 §§. Ett vitesföreläggande ska delges adressaten.

När det gäller frågor om utdömande av förelagt vite – det andra ledet av vitesinstitutet – är huvudregeln att de provas av förvaltningsrätt på ansökan av beslutsmyndigheten (6§). Av andra stycket framgår att utdömande av viten som har förelagts en part eller någon annan till fullgörande av en skyldighet i en rättegång eller i annat motsvarande förfarande provas utan särskild ansökan av den myndighet som har utfärdat föreläggandet. I 7 § finns bestämmelser om allmän domstols kompetens i övrigt att döma ut viten. När allmän domstol prövar frågor om utdömande av viten efter särskild talan handläggs målet enligt reglerna i rättegångsbalken som mål om åtal för brott för vilket svårare straff än böter inte är föreskrivet (8 §).

I domstol är vitesföreläggande vanligt förekommande i kallelser i syfte att förmå en part eller någon annan att infinna sig till förhandling och sammanträden (se bland annat 9 kap. 7 § 1 st. samt 42 kap. 12 och 21 §§ rättegångsbalken). Om förutsättningarna för det är uppfyllda ska vite föreläggas. När domstol utfärdar kallelser och förelägganden används oftast ett schablonbelopp. Om vitesföreläggandet inte följs prövar rätten ex officio om vitet ska dömas ut (6 § 2 st. lagen om viten), samtidigt som man i många fall förelägger den förpliktade ett nytt, högre vite.⁸³

Ett annat påtryckningsmedel som används i förhållande till parter i dispositiva tvistemål, under vissa förutsättningar parallellt med tvångsmedlet vitesföreläggande, är att part ska ge in svaromål eller inställa sig till förhandling vid äventyr av tredsdom (se bland annat 42 kap. 11 och 12 §§). Hot om tredsdom kan också användas mot

⁸² Vid sidan av individuella viten finns generella viten som riktar sig till envar och kan beskrivas vara ett annat namn för brottspåföljden böter. Se Lavin, *Viteslagstiftningen*, kommentaren till 1 §.

⁸³ Se Ekelöf m.fl. (2016), *Rättegång I*, s. 247 ff.

en kärende som av någon anledning inte medverkar i processen; domstolen kan förelägga kärenden att ange huruvida hon eller han vidhåller sin talan vid tredskodomsäventyr.

Något förenklat innebär en tredskodom att parten per automatik förlorar målet (se 44 kap. 8 §). Den som får en tredskodom mot sig har dock rätt att en gång begära återvinning inom en månad, vilket betyder att målet återupptas igen från samma ställe som det avslutades. En tredskodom kan verkställas hos Kronofogdemyndigheten på samma sätt som en vanlig dom.

I ett mål om klander av bodelning har domstolen alltså båda dessa verktyg – vites- och tredskodomsäventyr – till hands för att få parterna att medverka i processen.⁸⁴ En bodelningsförrättare kan däremot inte använda någon av dem.

I Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) har förts fram att det bör övervägas om en förrättare bör ges rätten att kalla parterna till sammanträde vid vite och att, vid utevaro, domstol ska döma ut vitet.⁸⁵ Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att de anser att ett sådant förslag bör införas.⁸⁶

I nämnda promemoria har också förts fram att någon motsvarighet inte finns i bodelningsreglerna till tredskodom enligt rättegångsbalken eller den besläktade reglering som finns i 24 § 3 st. lagen om skiljeförfarande.⁸⁷

I någon mån kan dock en bodelning som genomförs utan fullständigt underlag – typiskt sett för att någon av makarna inte kommer in med efterfrågade uppgifter – liknas vid hur nämnda regler fungerar. Avgörande för liknelsen är hur bodelningsförrättaren i en sådan situation, i avsaknad av uttryckliga regler därom, väljer att handlägga och pröva ärendet. Vid utredningens möte med advokater och jurister framkom att det kan förekomma handläggningssätt som har sådana likheter, till exempel: förrättaren frågar en make vad hon eller han har för uppfattning om den andra – ej medverkande – makens tillgångar och skulder, varpå den andra maken får

⁸⁴ Se rättsfallet NJA 2020 s. 938, av vilket framgår att det inte finns något hinder mot att i en klanderprocess förelägga om svaromål vid påföljd av tredskodom även om en svarande inom ramen för bodelningsförfarandet har angett sin inställning till kärendens krav och vilka skälen för den är. Tingsrätten måste dock göra en prövning i det enskilda fallet av om det är lämpligt att utfärda ett tredskodomsföreläggande.

⁸⁵ Ds 2005:34 s. 156 f.

⁸⁶ Se avsnitt 2.5.3.3 i bilaga 2.

⁸⁷ Ds 2005:34 s. 157.

tillfälle att efter delgivning bemöta uppgifterna, vilka läggs till grund för förrättarens bedömning om maken inte ger in ett bemötande. En sådan ordning har tydliga likheter med en tredskodom i den bemärkelsen att förrättaren inte förefaller göra någon materiell prövning av underlaget alternativt kan anses tillämpa en bevislättnad för en av makarna. I avsnitt 8.6.11 finns utredningens överväganden och förslag i detta avseende.

8.4.4 Stupstock

Allmänt om stupstocks förelägganden

I 42 kap. 15 och 15 a §§ rättegångsbalken finns preklusionsregler för förberedelsen i dispositiva mål, så kallade stupstockar. Den ena kan användas på grund av försumlig processföring och den andra när förberedelsen anses avslutad. Genom reglernas existens uppmannas parterna att tidigt sätta sig in i tvisten och bestämma sig för hur de vill föra processen. En baksida av dem är att tillämpningen riskerar att leda till ibland komplicerade och tidskrävande prövningar om vad som ska tillåtas och inte. Av den anledningen har det i doktrinen förespråkats att reglerna bör användas bara när detta kan förväntas gynna handläggningen.⁸⁸

Preklusionsreglerna är inte direkt tillämpliga på yrkanden. Vilka ändringar av yrkanden som är tillåtna regleras i stället av 13 kap. 3 §. Huvudregeln är att väckt talan inte får ändras, men det finns flera undantag till den.

Därutöver finns ytterligare preklusionsregler som avser huvudförhandlingen och processen i högre rätt. I 43 kap. 10 § finns en regel som begränsar bland annat vilka nya bevis och ändringar av tidigare uppgifter som får göras under huvudförhandlingen. Eftersom de båda stupstocksparagraferna är strängare än den bestämmelsen ska dessa tillämpas i första hand även om huvudförhandlingen har påbörjats.

En part som i högre rätt åberopar nya omständigheter eller bevis ska göra giltig ursäkt sannolik (se 50 kap. 25 § 3 st. och 55 kap. 13 §).

Vid utredningens möte med advokater och jurister framfördes uppfattningen att det bör införas en uttrycklig lagreglering om stupstock för bodelningsförrättningar. Det uttalades att det före-

⁸⁸ Se bland annat Brolin m.fl. (2016), *Tvistemålsprocessen I* s. 161.

kommer att vissa redan i dag tillämpar ett liknande verktyg för att undvika att processen förlängs av till exempel nya yrkanden och omständigheter som förs fram sent under processen.

Stupstocks föreläggande vid försumlig processföring (hård stupstock)

Domstolen får i ett dispositivt tvistemål förelägga en part att slutligt bestämma sin talan och uppge de bevis som åberopas, om det behövs med hänsyn till hur parten utfört sin talan tidigare under målets handläggning (42 kap. 15 §). Ett sådant stupstocks föreläggande, ibland kallat för en hård stupstock, är avsett att tillämpas när det finns skäl att tro att en part försöker fördröja ett avgörande i målet utan godtagbar anledning eller inte driver processen på ett tillbörligt sätt. Föreläggandet får ges den omfattning som är lämplig i det enskilda fallet.⁸⁹

För att få åberopa någon ny omständighet eller något nytt bevis efter att tidsfristen har gått ut måste en part göra sannolikt att hon eller han haft giltig ursäkt.

I förarbetena har angetts att högre krav bör ställas på en part som företräds av en advokat än på en part som processar ensam. Som exempel på när giltig ursäkt kan anses föreligga har några typfall anförts, vilka här sammanfattas. Det nya materialet har motiverats av motpartens handlande i processen eller blivit bekant för parten först efter att tiden har gått ut. Parten har inte dessförinnan insett betydelsen av en omständighet eller har underlåtit att åberopa visst material av processekonomiska skäl (i tron att det han eller hon åberopat skulle vara tillräckligt för att vinna målet).⁹⁰

Stupstocks föreläggande för att avsluta förberedelsen (mjuk stupstock)

Den andra stupstocken, ofta kallad den mjuka, förutsätter inte försumlig processföring (42 kap. 15 a §). Enligt regeln får domstolen i dispositiva mål meddela parterna att förberedelsen vid en viss senare tidpunkt ska anses vara avslutad. Efter den tidpunkten får en part

⁸⁹ Se prop. 1983/84:78 s. 76.

⁹⁰ Se prop. 1983/84:78 s. 77.

åberopa en ny omständighet eller ett nytt bevis endast om (i) parten gör sannolikt att han eller hon haft en giltig ursäkt att inte åberopa omständigheten eller beviset tidigare eller (ii) målets prövning inte fördröjs i någon väsentlig mån om åberopandet tillåts.

Om en huvudförhandling behöver ställas in är det regelmässigt klart att ett undantag från preklusionsregeln kan ske endast om det finns en giltig ursäkt.⁹¹

Som skäl till behovet av denna regel har i förarbetena anförts att den dåvarande ordningen inte gav parterna ett tillräckligt starkt incitament till att göra alla sina åberopanden i sådan tid att handläggningen kunde garanteras bli effektiv. Det konstaterades att skyldigheten att iakttä en ordnad processföring inte var sanktionerad på annat sätt än genom ansvaret för rättegångskostnaderna, vilket i praktiken visat sig inte vara effektivt.⁹² Som beskrivning av bestämmelsens syfte har också uttalats att den är avsedd att användas i de fall domstolen anser att ena eller båda parternas processföring är så vidlyftig att det är nödvändigt att sätta ”streck i debatten”.⁹³

8.4.5 Skyldighet att bidra till utredningen samt editionsinstitutet

Avslutningsvis ska kort nämnas dels en regel som avser skyldigheten för part att lojalt bidra till utredningen i målet, dels editionsinstitutet. Båda kan användas när en part på olika sätt försöker omöjliggöra för motparten att styrka sin sak.

Om en part underlåter att infinna sig i domstolen, i övrigt fullgöra något i rättegången eller att besvara en för utredningen framställd fråga från motparten eller rätten, riskerar parten att detta får bevisverkan mot honom eller henne (35 kap. 4 §). Det kan till exempel avse att domstolen förelagt parten att förete skriftligt bevis eller att personligen komma till förhandling för att yttra sig under sanningsförsäkran. Bevisverkan av underlåtenheten är beroende på omständigheterna. I förarbetena har uttalats att regeln är av stor betydelse när svaranden helt uteblir i ett mål där tredskodom inte kan

⁹¹ Se prop. 1999/2000:26 s. 70.

⁹² Se prop. 1999/2000:26 s. 69 ff.

⁹³ Se Lindell, *Civilprocessen* (Version 5, JUNO) s. 317 med där gjord hänvisning.

meddelas och domstolen därför måste göra en materiell prövning av saken i domen.⁹⁴

I 38 kap. rättegångsbalken finns regler om edition som möjliggör för en part i en rättegång att under vissa förutsättningar få ut handlingar från motparten eller tredje man om de har betydelse som bevis i målet.

8.5 Verktøy i lagen om skiljeförfarande för en effektiv process

Med hänsyn till att en bodelningsförrättning har flera likheter med ett skiljeförfarande finns det anledning att utöver rättegångsbalken låta lagen om skiljeförfarande tjäna som inspiration för utredningens överbäganden. I det följande redovisas några relevanta bestämmelser som avser förfarandet och skiljedomskostnaderna. Det ska redan nu förtydligas att lagen om skiljeförfarande ger stort utrymme för parterna att avtala om en annan ordning.

Parternas rätt att framställa yrkanden och åberopa omständigheter till stöd för sin talan regleras i 23 § lagen om skiljeförfarande. Bestämmelsen innehåller två steg som något förenklat går ut på följande. I det första steget ska den part som påkallat skiljeförfarandet framställa yrkanden och åberopa omständigheter till stöd för sin talan. Därefter ska motparten ange sin inställning och åberopa omständigheter. I båda fallen bestäms tiden för detta av skiljemännen. I det andra steget kan nytt processmaterial – såsom nya yrkanden, omständigheter och invändningar – åberopas av var och en av parterna förutsatt att skiljemännen inte med hänsyn till den tidpunkt då de framställs eller andra omständigheter anser det olämpligt att en prövning sker. Utgångspunkten är att nytt processmaterial ska tillåtas. Av särskild vikt är huruvida en prövning innebär att förfarandet försenas.⁹⁵ I förarbetena har det uttalats att det är särskilt angeläget att sätta stopp för obstruktionsmässiga åtgärder och att det för det ändamålet kan vara lämpligt att bestämma en frist, efter vars utgång nya yrkanden eller åberopanden i princip inte beaktas.⁹⁶

⁹⁴ Se SOU 1938:44 s. 381 och vidare i Brolin m.fl. (2016), *Twistemålsprocessen I* s. 143 f.

⁹⁵ Se prop. 1998/99:35 s. 112 och Lindskog, *Skiljeförfarande* (1 juni 2020, Version 3, JUNO), kommentaren till 23 §.

⁹⁶ Se prop. 1998/99:35 s. 226.

Det nyss sagda leder oss in på 24 §. Paragrafens tredje stycke syftar till att motverka obstruktion. Om en part utan giltigt skäl uteblir från en förhandling eller låter bli att i något annat hänseende iakttä ett föreläggande av skiljemännen är detta inte ett hinder mot att handläggningen fortsätter och att tvisten avgörs på det material som finns. Skiljemännen ska alltså göra en materiell prövning på det befintliga underlaget och låta den prövningen mynna ut i en dom, om den närvarande parten begär det. Däremot kan tredsdom inte meddelas, oberoende av vilken part som har uteblivit. Sedvanliga principer om beviskrav och bevisbörda gäller vid den materiella prövningen. Det har i förarbeten dock uttalats att utevaron bör tillmätas ett särskilt bevisvärde. Enligt Lindskog är det i princip riktigt även om det inte får innebära en generell bevislättning för den part som inställer sig, eftersom en sådan ordning skulle få likheter med en tredsdom.⁹⁷

Enligt 25 § 3 st. har skiljemännen inte rätt att ta upp ed och sanningsförsäkran. De har inte heller rätt att förelägga vite eller annars använda tvångsmedel för att skaffa in begärd bevisning. Förhör inför skiljemännen bygger alltså på frivillighet. Enligt förarbetena ansåg regeringen att tvångsmedlen bör vara förbehållna ett förfarande inför allmän domstol med de rättssäkerhetsgarantier som detta ger.⁹⁸ För att använda påtryckningsmedel i form av bland annat vite mot en person som ska höras inom ramen för skiljeförfarandet krävs att förhöret genomförs vid domstol efter en ansökan dit om bevisupptagning (26 §). En part kan även begära att domstolen utfärdar ett editionsföreläggande.

När det gäller ersättning till skiljemännen är parterna solidariskt ansvariga för den (37 §). Enda undantaget är om skiljemännen har funnit sig obehöriga att pröva tvisten. Oberoende av hur fördelningen av det inbördes ansvaret ser ut mellan parterna (se nedan) kan alltså en skiljeman vända sig mot vem som helst av parterna. Brukligt är dock att skiljemännen i första hand riktar sitt anspråk mot vardera part enligt vad som följer av det interna ansvaret.⁹⁹

I en slutlig skiljedom får skiljemännen förplikta parterna att betala ersättningen till dem (37 § 2 st.). På detta sätt åstadkoms en exekutionstitel. Beslutet kan överklagas genom en ansökan till tings-

⁹⁷ Se Lindskog, *Skiljeförfarande* (1 juni 2020, Version 3, JUNO), kommentaren till 24 § och därin gjord hänvisning.

⁹⁸ Prop. 1998/99:35 s. 117 f.

⁹⁹ Lindskog, *Skiljeförfarande* (1 juni 2020, Version 3, JUNO), kommentaren till 37 §.

rätt (41 §). Skiljemännen måste dock inte utnyttja detta domsprivilegium utan kan på vanligt sätt vända sig mot parterna för betalning av sitt anspråk.¹⁰⁰ För en part som enligt det solidariska ansvaret betalat motpartens andel av ersättningen och därmed har ett regressanspråk mot denne gäller enligt Lindskog, förmodligen, att den regressökande parten ”står i skiljemannens skor” och kan utnyttja den exigibilitet som tillkommer denne enligt skiljedomen. Rättsläget är dock osäkert.¹⁰¹

På begäran av en part får skiljemännen förplikta motparten att betala ersättning för partens kostnader och bestämma hur ersättningen till skiljemännen slutligt ska fördelas mellan parterna (42 §). Reglerna i 18 kap. rättegångsbalken är analogt tillämpliga. Det innebär att såväl ersättningsskyldighet för motpartens kostnader som fördelning av det inbördes ansvaret för skiljemännens ersättning bestäms som utgångspunkt utifrån vem som anses som (mer) vinnare (jfr 18 kap. 1 §). Avvikelse från den huvudregeln kan ske om det finns särskilda omständigheter, till exempel att den vinnande parten har vållat merkostnader genom obefogad eller vårdslös processföring.¹⁰² Beslutet kan klandras enligt 34 §. Det finns inget hinder mot att en klandertalan begränsas till endast huvudsaken eller exempelvis endast betalningsansvaret för skiljekostnaderna.¹⁰³

Skiljemännen får begära säkerhet för sin ersättning (38 § 1 st.). Om en part inte inom den tid som skiljemännen bestämt har ställt sin andel av begärd säkerhet får motparten ställa hela säkerheten. Om begärd säkerhet ändå inte ställs får skiljemännen helt eller delvis avsluta förfarandet. Den beskrivna ordningen har uppenbara likheter med hur de praktiska rutinerna ofta ser ut för bodelningsförrättares krav på förskott från makarna. En närmare redovisning av detta och förutsättningarna för förrättaren att begära sitt entledigande vid utebliven förskottsbetalning finns i avsnitt 15.2.5.

¹⁰⁰ Kvart & Olsson (2023), *Twistlösning genom skiljeförfarande* s. 160 f.

¹⁰¹ Se Lindskog, *Skiljeförfarande* (1 juni 2020, Version 3, JUNO), kommentaren till 42 § och däri gjord hänvisning.

¹⁰² Lindskog, *Skiljeförfarande* (1 juni 2020, Version 3, JUNO), kommentaren till 42 §.

¹⁰³ Se rättsfallet RH 1997:110.

8.6 Överväganden och förslag

8.6.1 Inledande överväganden

Av kommittédirektiven framgår en tydlig och lämplig utgångspunkt för utredningens överväganden om vilka verktyg som en bodelningsförrättare ska ha tillgång till.

För att säkerställa att en bodelning kan genomföras inom rimlig tid och till en rimlig kostnad är det viktigt att de verktyg som står till bodelningsförrättarens förfogande är effektiva, ändamålsenliga, enkla att använda och inte innebär onödiga kostnader. Olika skeden i processen kan kräva olika åtgärder. Bodelningsförrättaren bör ha möjlighet att successivt agera med skarpare medel mot en part som inte medverkar [...].

Med andra ord bör verktygen kunna användas bland annat för att driva på förrättningen, skapa underlag för bodelningen och jämna ut obalans mellan makarna. Tillsammans med det övriga regelverket för handläggningen kan de förhoppningsvis verka konfliktdämpande och skapa trygghet för den part som av olika skäl står svagast. Verktygen och tillämpningen av dem är avsedda att förkorta handläggningstiden för bodelningsförrättningar, särskilt i de mer komplicerade fallen. Samtidigt bör det naturligtvis undvikas i största möjliga mån att ordinära och enklare fall tar längre tid än i dag.

I följande avsnitt lämnar utredningen förslag på några nya verktyg för förrättaren. Vid sidan av dessa verktyg finns det även behov av vissa nya, kompletterande lagbestämmelser i syfte att uppnå tydlighet och effektivitet i handläggningen.

8.6.2 Bodelningsförrättarens uppdrag

Förslag

Bodelningsförrättarens uppdrag ska tydliggöras. I uppdraget ingår bland annat att:

- genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt,
- verka för att makarna når en överenskommelse,
- utöva materiell processledning,

- vidta utredningsåtgärder i lämplig omfattning och
- ge information till makarna om förrättningen, de huvudsakliga rättsliga förutsättningarna för bodelningen, bodelningsförrättarens uppdrag och dennes villkor för betalning av arvode.

Inledande överväganden om uppdraget

Som nämnts ovan har det under utredningen framkommit att det inte är helt tydligt hur man bör se på bodelningsförrättarens uppdrag och roll ur ett principiellt perspektiv. Före överväganden om vilka verktyg förrättaren bör ha och hur de bör användas, finns det därför anledning att först ge utredningens syn på den frågan.

Vad som ryms inom förrättarens huvudsakliga uppdrag är dessutom så grundläggande och viktigt att en sådan beskrivning bör framgå av nya bestämmelser i 17 kap. äktenskapsbalken.

Reglerna om hur en bodelningsförrättare förordnas utgör en viktig utgångspunkt för överväganden om hur bodelningsförrättarens uppdrag bör se ut och genomföras. Som redovisats i inledningen av detta kapitel har makar en principiell skyldighet att genomföra en bodelning och om en eller båda av dem ser ett behov av att låta en person med särskild sakkunskap hantera frågor om bodelningen ska domstolen förordna en bodelningsförrättare.

Det är mot denna bakgrund som makarna och domstolen förväntar sig att förrättaren ska hjälpa makarna att genomföra bodelningen. Förrättaren bör därför ses som ett verktyg för makarna att genomföra den bodelning som de kan komma överens om, eller som i annat fall får fatta ett bodelningsbeslut enligt gällande regelverk.

En central uppgift för förrättaren är att ta ställning till tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen (se 17 kap. 6 § äktenskapsbalken). Förrättningen bör dock inte enbart ses som ytterligare en domstolsinstans i bodelningsprocessen. Två andra viktiga delar i uppdraget är dels att försöka få makarna att komma överens om bodelningen, dels att genom informationsgivning och materiell processledning vägleda makarna i nödvändig omfattning. Ytterligare ett grundläggande inslag i en bodelningsförrättares uppdrag bör vara att som huvudregel upprätta en bouppteckning, vilket utvecklas i avsnitt 8.6.6.

Bodelningsförrättaren måste alltså tillföra bodelningen och makarnas tvist något annat än vad som hade varit fallet om saken direkt i stället hade prövats av domstol. Som Högsta domstolen uttalat i det ovan redovisade rättsfallet angående en boutredningsmans uppdrag, bör bodelningsförrättaruppdragets särskilda karaktär och ändamål medföra att det inte kan styras av sådana mer processuella och formella bestämmelser som gäller för domstolar och domare.

Som också redovisats ovan har uttalandena i förarbeten om bland annat att bodelningsförrättares handläggning ska vara summarisk och enkel ifrågasatts för att ge en alltför förenklad bild av verkligheten för en bodelningsförrättare. Visserligen kan uppdrag som förrättare ofta innehålla komplexa och svåra frågor, såväl beträffande den materiella rätten som att driva processen framåt. Likafullt anser utredningen att uttalandena fortfarande har en viktig betydelse för hur man principiellt bör se på uppdraget.

Att förfarandets karaktär är summariskt och enkelt kan ofta utgöra en förutsättning för att genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt. Som ett exempel kan nämnas att förrättaren kan behöva fatta ett bodelningsbeslut utifrån det material som finns tillgängligt, även om det inte är fullständigt. I grunden är det makarna som står för utredningen; saknas värdering av exempelvis en bil kan förrättarens bedömning i denna del behöva bli summarisk. Förfarandet och prövningen kan tillåtas vara friare än vad som normalt är fallet i ett dispositivt tvistemål i domstol.

Uppdraget ska genomföras skyndsamt och ändamålsenligt

Bodelningsförrätten bör utföra sitt uppdrag på ett skyndsamt och ändamålsenligt sätt. Det är viktigt för att säkerställa att bodelningen kan genomföras inom rimlig tid och till en rimlig kostnad. I detta ligger alltså för bodelningsförrättaren att anpassa sin handläggning till det enskilda ärendet så att den blir så tids- och kostnadseffektiv som möjligt.

Ansvar för att bodelningen genomförs skyndsamt och ändamålsenligt ligger på förrättaren. Samtidigt bär även makarna del i ansvaret att bodelningen genomförs skyndsamt. En snabb förrättning är väsentlig och det är av stor vikt att förrättaren agerar aktivt och med beslutsamhet för att uppnå det. Om förrättningen tillåts

dra ut på tiden riskerar det att leda till rättsosäkerhet för en eller båda makarna och kan kraftigt begränsa möjligheten att planera framtiden. Vid sidan av sådana verktyg som är inriktade på att utöva tvång mot makarna är en bra planering och välstrukturerad handläggning viktiga beståndsdelar för en effektiv handläggning (se avsnitt 8.6.3 om kravet på tidsplan).

Naturligtvis får snabbheten inte drivas så långt att rättssäkerheten av den anledningen äventyras. Hur snabbt förrättningen kan gå är beroende av ärendets svårighetsgrad och omfattning. Med hänsyn till att bodelningsförrättningar skiljer sig åt i karaktär och omfattning måste förrättaren i det enskilda fallet göra avvägningar kring hur uppdraget lämpligen ska utföras.

Förrättaren ska verka för en överenskommelse

Redan i dag gäller att en bodelningsförrättare i första hand ska verka för att makarna når en frivillig överenskommelse om bodelningen. En överenskommelse kan avse bodelningen i dess helhet eller vissa delar av den. I det sistnämnda fallet är det upp till bodelningsförrättaren att pröva de återstående tvistiga frågorna.

Genom att nå en överenskommelse kan förrättningen bli mindre tids- och kostnadskrävande för makarna. I bästa fall kan en lösning i samförstånd också främja makarnas relation, vilket i sin tur kan vara positivt för eventuella barns situation. Som utvecklas nedan lämnar utredningen i detta betänkande förslag om fler verktyg för förrättaren. De bedöms kunna ge ett förbättrat beslutsunderlag och jämma ut balansen mellan makarna. Det kan i sin tur bidra till att det skapas bättre förutsättningar för makarna att ingå en förlikning. Utredningen lämnar även förslag om att ett bodelningsavtal som makarna ingår under tiden som en förrättare är förordnad ska kunna fastställas av bodelningsförrättaren under vissa förutsättningar och därmed vara verkställbart (se avsnitt 13.7.6).

Sammantaget bedömer utredningen att det finns anledning att i lagtexten tydliggöra att det är en grundläggande uppgift för förrättaren att verka för en överenskommelse, vilket bör ske löpande under förfarandet. Medför omständigheterna att det är olämpligt med förlikningsdiskussioner bör förrättaren underlåta att föra sådana. Det bör dock vara relativt ovanligt.

Materiell processledning

När det gäller hur förrättaren bör utöva sin materiella processledning är det en fråga som inte enkelt kan besvaras för varje fall. Många gånger är omständigheterna i det enskilda ärendet och den specifika situationen styrande. Inte minst är det av betydelse om makarna eller någon av dem har hjälp av juridiskt ombud; större krav på vägledning bör ställas när en eller båda saknar ombud. Med hänsyn till att bodelningsförrättningar är undantagna från rättshjälp finns det enligt utredningen en förväntan att bodelningsförrättaren i betydande utsträckning ska fylla det tomrummet. Den materiella processledningen är många gånger också en förutsättning för att förrättaren ska få reda på vad makarna vill att denne ska pröva.

Domstolars skyldighet att utöva materiell processledning i tvistemål kan ses som en grundplatta för vad förrättaren bör göra (jfr 42 kap. 8 § 2 st. och 43 kap. 4 § 2 st. rättegångsbalken). Förrättaren ska alltså verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att makarna anger allt som de vill åberopa. Genom frågor och påpekanden ska förrättaren försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter. Förrättaren ska också se till att ärendet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in.

I det sagda ligger att det är makarna som i grunden ansvarar för sin talan. Med andra ord ska de framställa sina yrkanden och ange omständigheter och bevis som de vill åberopa (se avsnitt 8.6.5). Förrättningen har alltså dispositiv karaktär. Som utvecklas i nästa avsnitt kan den dock ha indispositiva inslag.

Förrättaren bör vara aktiv i sin materiella processledning. Det är en viktig förutsättning för att bodelningsprocessen ska vara effektiv, rättssäker och välfungerande. Från ett principiellt perspektiv är det angeläget att förrättare inte är alltför försiktiga i sin materiella processledning, med anledning av dennes särskilda roll (se ovan).

Förrättaren ska neutralt vägleda makarna i alla delar av bodelningen, såväl om gällande rätt som mer praktiska frågor. Förrättaren bör sträva efter att makarna är bekanta med de regler och den rättspraxis som finns avseende frågor som rör bodelningen. Det kan ske genom att förrättaren ställer frågor och lämnar upplysningar, utan att för den skull ta ställning för den ena eller andra parten. Exempelvis, om ett äktenskapsförord finns, bör förrättaren informera om förutsättningarna för att få det jämkat och vad det kan betyda för

delningen. Med detta som grund är det dock upp till den enskilda maken att fatta egna beslut om vad hon eller han vill göra gällande.

Däremot ska förrättaren inte ge rådgivning eller anvisningar om vad som konkret är bäst för den enskilda maken. Sådan rådgivning skulle strida mot den grundläggande principen att förrättaren ska vara opartisk. Finns det behov av den typen av rådgivning får maken söka det på annat sätt, till exempel genom att anlita ett juridiskt ombud. Avvägningen kan vara svår och förrättaren måste därför noga överväga vad som är lämpligt i en viss given situation.

Det förtjänar att påpekas att skyldigheten att utöva materiell processledning gäller löpande under hela förrättningen. Makarnas behov av vägledning får vara styrande för hur omfattande den bör vara. Den kan till exempel begränsas betydligt om båda makarna har ombud.

Utredningsåtgärder

När det gäller frågan under vilka förutsättningar som en förrättare kan och bör vidta utredningsåtgärder, skiljer sig förrättarens uppdrag från en domstols i dispositiva tvistemål. Visserligen är och bör utgångspunkten vara densamma, det vill säga att var och en av makarna ansvarar för att ge in och åberopa den bevisning och utredning som ska utgöra underlag för bodelningen. Detta följer av att en bodelningsförrättning i grunden har dispositiv karaktär. Ett annat skäl för att makarna ska ansvara för sin respektive utredning är att de har ett solidariskt betalningsansvar för bodelningsförrättarens kostnader. En make ska alltså inte behöva betala för att den andra underlåter att ge in den utredning som krävs. Om så sker kan beslut om skevdelning av kostnaderna fattas (se avsnitt 8.6.13).

Även om utgångspunkten är den att makarna ansvarar för utredningen, ska det vara möjligt för en bodelningsförrättare att vidta utredningsåtgärder i lämplig omfattning. Utifrån detta kan förrättningen alltså sägas ha indispositiva inslag. Ett viktigt skäl för att det bör vara på det sättet är att det kan finnas behov av att skydda en svagare part och säkerställa att förfarandet blir effektivt och rättssäkert. I sammanhanget kan det även erinras om att äktenskapsbalken kräver av makarna att de ska genomföra en bodelning efter ett äktenskaps upplösning och att den ska omfatta allt giftorättsgods.

I den mån makarna är överens om att förrättaren ska vidta vissa utredningsåtgärder får det i princip anses lämpligt med hänsyn till att det är makarna som står förrättarens kostnader. I det allmänna kravet på att förrättaren ska genomföra bodelningen ändamålsenligt ligger dock att förrättarens utredningsåtgärder ska anpassas till ärendets karaktär och omfattning. Åtgärderna ska alltså vara proportionerliga, oavsett skäl till att de vidtas.

Även i andra fall kan det vara lämpligt för bodelningsförrättaren att vidta utredningsåtgärder. I regel bör det i så fall ske efter begäran från en av makarna, vilket bör förutsätta att han eller hon har anfört relevanta skäl för att åtgärden ska vidtas och att den i övrigt är lämplig.

Mer betydande underlag och utredningsåtgärder bör inte hämtas in och vidtas på eget initiativ från förrättaren. Som del av sin materiella processledning kan och bör dock förrättaren lyfta frågan om det finns behov av utredningsåtgärder. Ansvar för att det finns ett fullgott underlag för bodelningen bör alltså inte vila uteslutande på makarna. Det gäller särskilt när kunskaps- och maktbalansen mellan makarna är ojämn.

Det sistnämnda förhållandet kan utgöra skäl för att en utredningsåtgärd är lämplig utan att det finns någon uttrycklig begäran från en make. Det bör dock förutsätta att det har framkommit någon eller några omständigheter som talar för att sådan utredning bör hämtas in. Förrättaren bör alltså inte ägna sig åt planlös efterforskning av bevis (även kallat "fishing expedition"). Som grundläggande princip bör vidare gälla att en förrättare inte ska försöka hämta in uppgifter i vidare mån än som är påkallat av makarnas yrkanden vid förrättningen.¹⁰⁴

Ett vanligt exempel på utredningsåtgärd är att hämta in en värdering av viss tillgång som ingår i bodelningen. Värderingen är viktig för andelsberäkningen. Om ingen av makarna anser att det behövs en värdering bör i princip förrättaren underlåta att hämta in en sådan. Bodelningsbeslutet får då fattas på det material som finns, vilket innebär att prövningen kan antas bli något summarisk i denna del.

När det gäller utredningsåtgärder avseende makarnas tillgångar och skulder finns det anledning att reglera sådana särskilt med hänsyn till deras betydelse för bodelningen. I avsnitt 8.6.9 föreslås att förrättaren ska kunna begära uppgifter om en makes tillgångar och

¹⁰⁴ Jfr Teleman (2022), *Bodelning* s. 323 med där gjord hänvisning.

skulder från myndigheter och andra som kan antas ha sådana, förutsatt att maken har underlåtit att ge in uppgifterna till förrättaren. Utan hinder av sekretess ska Skatteverket, banker och andra finansiella institut, försäkrings- och tjänstepensionsföretag samt bostadsrättsföreningar vara skyldiga att lämna ut vissa uppgifter till bodelningsförrättaren efter begäran därom.

Principerna för bodelningsförrättarens möjlighet att hämta in uppgifter om en makes tillgångar och skulder utvecklas i författningskommentaren till 17 kap. 15–17 §§ (se kapitel 20).

I sammanhanget bör också nämnas förslagen om förbättrade verktyg för att framtvinga att en make själv lämnar begärda uppgifter.

Tidig informationsgivning om bodelningen och förrättningen

Enligt utredningen bör det vara ett krav för förrättaren att så snart som möjligt efter förordnandet ge makarna skriftlig information om förrättningen, de huvudsakliga rättsliga förutsättningarna för bodelningen, bodelningsförrättarens uppdrag och dennes villkor för betalning av arvode.

Informationen syftar till att makarna ska ges liknande förutsättningar inför bodelningen och jämna ut kunskaps- och maktbalansen mellan dem. Informationsgivningen bör kunna reducera makarnas konfliktnivå. Den allmänna informationen om förrättningen och gällande rätt bör underlätta för makarna när de ska formulera tvistiga frågor (och potentiellt undvika vissa tvistefrågor), framställa särskilda yrkanden och identifiera omständigheter eller utredning som var och en önskar åberopa.

Genom att ge informationen i detta tidiga skede bör risken minska för att förrättaren kan uppfattas som partisk. Den effekten bör även uppnås genom att förrättaren samtidigt förklarar sin roll och tydliggör att den materiella processledningen är en central del av uppdraget.

Informationen bör även innehålla villkoren för förrättarens arvode och betalning av det.

Under inledningen av det första sammanträdet, om ett sådant ska hållas, bör förrättaren påminna om innehållet i den information som tillhandahållits. Det bör skapa ett gynnsamt klimat för till exempel sådan materiell processledning som kan vara efterfrågad eller

nödvändig. Utredningen har övervägt om det kan vara tillräckligt att ge den aktuella informationen muntligt först vid sammanträdet. En sådan lösning riskerar dock att leda till att en eller båda makarna inte kan ta in och bearbeta informationen, vilket kan leda till att sammanträdet och den efterföljande handläggningen blir mindre effektiv. Dessutom kan förslaget om skriftlighet förutsättas vara mer tids- och kostnadseffektivt än att motsvarande information ska ges muntligen vid sammanträdet.

8.6.3 Krav på tidsplan

Förslag

En tidsplan för handläggningen ska upprättas av bodelningsförrättaren i samråd med makarna, om det inte av något särskilt skäl är obehövligt.

Makarna ska fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas och i annat fall genast anmäla det till förrättaren. Om förrättaren bedömer att den inte kan hållas, ska parterna underrättas om en ny tidsplan.

I kapitel 12 föreslår utredningen en särskild tidsgräns för förrättningen om nio månader.

Utredningen bedömer att det bör införas ett krav på att bodelningsförrättaren ska upprätta en tidsplan för handläggningen. En omsorgsfullt upprättad tidsplan – tillsammans med förslaget om en tidsgräns om nio månader (se kapitel 12) – bör skapa goda förutsättningar för en systematisk och effektiv handläggning.

En tidsplan ger såväl makarna som förrättaren en överblick över handläggningen och vilka åtgärder som återstår att vidta. Den syftar till att föra ärendet framåt. Bodelningsförrättaren kan använda tidsplanen för att förmå makarna att vara aktiva i enlighet med det som bestämts om handläggningen. Tidsplanen kan underlätta för makarna att ha kontroll över och insikt i vad de måste bidra med under förrättningen och var i förfarandet de befinner sig vid en given tidpunkt. Den kan också främja koncentrationsprincipen, det vill säga att makarna för fram sina yrkanden och åberopanden så tidigt som möjligt under processen.

Tidsplanen bör upprättas vid det första sammanträdet eller annars så snart det kan ske. Många gånger kan det vara så att tidsplanen inte kan ges ett realistiskt innehåll förrän förrättaren har kunnat höra makarna om ärendets handläggning. Genom att göra så kan förrättaren uppnå att makarna får skäligt men inte onödigt långt rådrum för att vidta sina processhandlingar, till exempel att inkomma med underlag eller att avge inställning i viss fråga. Vid behov kan förrättaren höra makarna om andra handläggningsfrågor, exempelvis om en prejudiciell fråga bör prövas genom ett mellanbeslut (se kapitel 10). Tidsplanen bör vara inriktad på de huvudsakliga åtgärder som förrättningen bedöms innehålla. Bodelningsförrättarens arbete med att ta fram planen, och innehållet i den, måste anpassas till det enskilda ärendet.

De allra flesta ärenden bör gynnas av en tidsplan, inte minst de mer komplicerade men även enklare ärenden. I undantagsfall kan dock kravet på en tidsplan framstå som obehövt. Det bör därför utgöra en stark huvudregel att en tidsplan ska upprättas men kravet ska inte vara absolut.

På motsvarande sätt som enligt 42 kap. 6 § 4 st. rättegångsbalken bör inte bara förrättaren utan även parterna ges ett uttalat ansvar att se till att tidsplanen kan hållas såvitt gäller var och en av dem, och i annat fall genast anmäla det till förrättaren. I förhållande till en make som inte följer tidsplanen kan bodelningsförrättaren överväga att använda eller påminna om de verktyg som finns tillgängliga, till exempel skevdelning av förrättarens kostnader.

Om förrättaren bedömer att tidsplanen inte kan hållas ska denne justera planen och underrätta parterna om den. På så sätt uppnås att förrättaren håller parterna informerade om hur handläggningen fortskrider och eventuella förändringar av den förväntade tiden för när bodelningen kan slutföras.

Det bör understrykas att förrättaren inte är bunden av tidsplanen på så sätt att denne under alla omständigheter måste fatta ett bodelningsbeslut inom den planerade tiden. Tidsplanen kan behöva justeras löpande under förrättningen med hänsyn till att underlaget för en bodelning sällan finns färdigt i början av handläggningen och att makarna kan komma att framför olika invändningar vartefter förfarandet fortgår. Att makarna informeras om det sagda i samband med att tidsplanen tas fram kan undvika orimliga förväntningar och

missnöje för det fall tidsplanen behöver justeras. Det är viktigt att försöka undvika och föregripa att tidsplanen blir en källa för konflikt.

8.6.4 Bodelning utan sammanträde

Förslag

Utgångspunkten ska alltså vara att bodelningsförrättaren ska kalla makarna till ett eller flera sammanträden för bodelning. Om det är lämpligt ska bodelningen dock få genomföras utan sådant sammanträde.

Som nämnts ovan kan enligt gällande rätt en bodelningsförrättning inte ske enbart genom skriftlig handläggning. Förrättaren måste kalla parterna till i vart fall ett sammanträde. Enligt utredningen finns det anledning att överväga förändringar i den nuvarande regleringen om sammanträden i två avseenden. Det ena gäller om det krävs ökad tydlighet i vad handläggningen bör innehålla inför och vid ett första sammanträde, i syfte att främja effektiviteten (se nästa avsnitt). Det andra, som framgår uttryckligen av utredningens direktiv, avser om bodelningsförrättare bör kunna besluta om bodelning utan att kalla makarna till ett sammanträde.

En given utgångspunkt bör vara att ett sammanträde ska hållas, så snart som möjligt. I praktiken är de ofta viktiga för bodelningens genomförande, till exempel för att reda ut vad som föranlett att en bodelningsförrättare förordnats och för att främja en överenskomst mellan makarna. I undantagsfall kan ett sammanträde dock framstå som onödigt med hänsyn till ärendets karaktär och omfattning. Det kan till exempel vara fallet om den enda tvistiga frågan för förrättaren att pröva är en rättsfråga och makarnas positioner är klara. Ett annat exempel kan vara att det inte råder tvist om vardera makes tillgångar och skulder, utan att det är en fördelningsfråga som förrättaren ska pröva.

I nämnda situationer kan ett sammanträde medföra onödigt arbete och kostnader samt leda till att bodelningen tar längre tid än den annars hade tagit. Starka skäl talar därför för att tillåta att en bodelning genomförs utan sammanträde, om det är lämpligt. Den bedömningen får förrättaren göra, efter att ha inhämtat makarnas

inställning i frågan. I vissa fall kan det aktualiseras efter att förrättaren har kallat till sammanträde och fått in makarnas yttrande inför det. I ett sådant fall kan förrättaren lyfta frågan med makarna och i förekommande fall ställa in sammanträdet.

Om en make vill genomföra bodelningen utan sammanträde med hänsyn till att det har förekommit någon form av våld inom äktenskapet eller om det finns andra djupgående motsättningar mellan dem, kan detta beaktas vid lämplighetsbedömningen. Ett sammanträde kan dock i många fall ändå anses behövt eftersom det främjar möjligheten att på ett effektivt sätt reda ut tvistiga frågor och utredningsåtgärder. Den möjlighet till materiell processledning som ges vid sammanträdet kan också medföra att balansen i processen jämnas ut. Ett sammanträde kan alltså vara till fördel för den utsatta maken. Däremot finns det möjlighet att genomföra sammanträdet på annat sätt än att båda makar är personligen närvarande samtidigt. Ett alternativ kan vara att sammanträdet sker genom deltagande via videolänk. Ett annat alternativ är att hålla två separata sammanträden, ett med vardera make, vilket dock kan föranleda ökade kostnader.

8.6.5 Handläggningen inför och vid första sammanträdet

Förslag

Var och en av makarna ska i god tid före sammanträdet skriftligen till bodelningsförrättaren uppge sina tillgångar och skulder samt vilket värde som maken anser att de har. Även särskilda yrkanden och omständigheter av betydelse för bodelningen ska anges.

Vid sammanträdet ska anteckningar göras i ett protokoll.

Utredningen bedömer att det finns starka skäl för att reglera i lag att var och en av makarna inför det första sammanträdet ska dels ge in uppgifter om sina tillgångar och skulder per brytdagen för bodelningen samt vilket värde de har, dels ange och utveckla sin talan. Ändamålet med en sådan ordning är att främja koncentrationsprincipen, effektiviteten i handläggningen och säkra att bodelningsförrättaren har ett tillräckligt underlag inför sammanträdet.

Det är lämpligt att makarna är skyldiga att redovisa sina tillgångar och skulder i ett så tidigt skede som möjligt under förrättningen. Uppgifterna ligger till grund för bouppteckningen och är en av de viktigaste förutsättningarna för bodelningens genomförande. Ju tidigare skyldigheten aktualiseras, desto effektivare handläggning. Ordningen kan även möjliggöra för förrättaren att i rimlig tid använda olika verktyg mot en make som underlåter att lämna sådana uppgifter.

Att utveckla sin talan i skrift inför sammanträdet kan visserligen vara svårt för en make som inte har kunskapen som kan krävas eller ett juridiskt ombud. Det förhållandet ska inte läggas maken till last. Däremot bör den allmänna information som förrättaren dessförinnan har tillhandahållit kunna vara till hjälp för maken när hon eller han ska yttra sig. I övrigt får makens talan redas ut vid sammanträdet genom förrättarens materiella processledning.

Utredningen har övervägt att föreslå en tydligare reglering av vad ett sammanträde ska innehålla men bedömt att behovet av det inte är tillräckligt stort. Det bör alltså vara tillräckligt med ovanstående förslag och övriga skyldigheter som förrättaren har inom sitt uppdrag att bland annat verka för en överenskommelse och utöva materiell processledning.

Däremot finns det skäl att tydliggöra genom en lagändring att anteckningar vid sammanträdet ska göras i ett protokoll, som ska skickas eller lämnas till makarna så snart det kan ske. I regel tillämpas denna ordning redan i dag av bodelningsförrättare. Dess betydelse är dock så väsentlig för makarna och andra – till exempel om entledigande sker av förrättaren under pågående förrättningen eller om bodelningsbeslutet klandras till domstol – att en lagreglering bedöms lämplig.

I protokollet ska anges tid, plats och deltagare vid sammanträdet samt omständigheter av betydelse för bodelningen.

8.6.6 Bouppteckning ska upprättas som huvudregel

Förslag

Utgångspunkten ska vara att bodelningsförrättaren ska upprätta en bouppteckning. Endast om det är obehövligt kan förrättaren låta bli att göra det.

En bouppteckning utgör grunden för bodelningen och förrättarens prövning. Bouppteckningen tydliggör makarnas tillgångar och skulder, vilket kan motverka att onödiga utredningsåtgärder vidtas och förekomma diskussioner och konflikter. Huvudregeln bör därför vara att bodelningsförrättaren ska upprätta en bouppteckning. Dessutom skapar en sådan utgångspunkt bättre förutsättningar för det förslag som utredningen har att makar ska kunna underteckna bouppteckningen på heder och samvete, eller beediga den (se nästa avsnitt). Även förslaget om att förrättaren ska kunna fatta ett beslut om förskott av bodelningslott gynnas av att en bouppteckning ska upprättas (se kapitel 9).

Endast om det är obehövt kan förrättaren låta bli att upprätta en bouppteckning. Det kan till exempel gälla om det inte finns några tillgångar att dela mellan makarna eller om det rör sig om så begränsade tillgångar att de kan anges direkt i ett protokoll från sammanträde respektive i bodelningshandlingen.

8.6.7 Makes skriftliga eller muntliga bekräftelse av bouppteckningen

Förslag

Var och en av makarna ska efter föreläggande av bodelningsförrättaren på bouppteckningen teckna försäkran på heder och samvete att dennes uppgifter till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt har utelämnats.

Beedigande av bouppteckningen i domstol ska kunna ske även efter begäran av bodelningsförrättaren, och inte enbart om den andra maken begär det. En ansökan från bodelningsförrättaren ska handläggas som ett domstolsärende. Om en make redan har tecknat försäkran på heder och samvete ska en begäran om beedigande i domstol avslås.

Inledning

Utredningen föreslår att bodelningsförrättaren ska ges förbättrade verktyg i förhållande till bouppteckningen. För närvarande kan en make begära att den andra maken ska bekräfta sina uppgifter till

bouppteckningen genom ed i domstol. Däremot har bodelningsförrättaren inte möjlighet att vidta åtgärder i det avseendet. Utredningens förslag innebär att förrättaren ska ges den möjligheten och att det ska finnas två varianter av hur en bouppteckning ska kunna bekräftas: skriftligen eller muntligen, båda under straffansvar.

Skriftlig bekräftelse av bouppteckningen på heder och samvete

Utredningens ena delförslag är att förrättaren ska kunna förelägga var och en av makarna att på bouppteckningen teckna försäkran på heder och samvete att dennes uppgifter till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt har utelämnats. Motsvarande skyldighet finns för en bouppgivare enligt 20 kap. 6 § 2 st. ärvdebalken. En sådan skriftlig bekräftelse av bouppteckningen ska gälla för båda makarna och kunna ske även utan yrkande från make.

Det kan argumenteras för att förslaget riskerar att fördröja bodelningsförfarandet, till exempel om en make är ovillig och undanhåller sig från att skriva under bouppteckningen. Utredningen anser dock att fördelarna överväger. På angivet sätt binds makarna tydligare än i dag till de uppgifter som de har lämnat till bouppteckningen, vilket försvårar för dem att kunna ändra sig i ett eventuellt klander mål. Med hänsyn till att bekräftelsen lämnas under straffansvar bör förslaget bidra till att makarna på frivillig väg redovisar fullständiga tillgångar och skulder (jfr osant intygande enligt 15 kap. 10 § brottsbalken). Det kan vara ett av flera sätt att framtvunga sådana uppgifter som i allmänhet inte kan inhämtas av förrättaren från andra aktörer än makarna (se avsnitt 8.6.9), såsom uppgifter om utländska tillgångar.

Undertecknandet ska inte nödvändigtvis behöva ske vid ett sammanträde hos bodelningsförrättaren. Det finns dock fördelar med att planera handläggningen så att det om möjligt kan ske vid ett sammanträde. Inför att var och en av makarna ska lämna sin bekräftelse ges de i så fall möjlighet att ställa frågor och diskutera tillägg till eller ändringar i bouppteckningen. Dessutom kan det underlätta för bodelningsförrättaren, som före undertecknandet bör erinra maken om dennes sanningsplikt och om konsekvenserna av att lämna oriktiga eller ofullständiga uppgifter. Det kan inskräpa vikten av en riktig bekräftelse.

Förslaget om en skriftlig bekräftelse av bouppteckningen bör minska behovet av att begära edgång i domstol. I de allra flesta fall är en sådan muntlig bekräftelse av uppgifterna mer tidskrävande. En potentiell minskning av antalet edgångssammanträden ligger i linje med arbetet med att renodla domstolarnas arbetsuppgifter till sådant som motiveras av deras funktion och kompetens.¹⁰⁵ Efter-
som möjligheten att begära edgång i domstol bör kvarstå enligt vad som utvecklas nedan finns det emellertid en risk för att antalet edgångar i stället kan öka något, snarare än minska. Det är svårt att bedöma. Utfallet bör oavsett inte leda till mer än marginellt ökade kostnader för domstolarna.

Muntlig bekräftelse av bouppteckningen genom edgång i domstol

Utredningens andra delförslag innebär att även en bodelningsförrättare – inte bara en make – ska kunna begära att en eller båda makarna ska beediga bouppteckningen i domstol. Visserligen är edgång en åtgärd som i första hand bör aktualiseras på begäran av en make. Det är denne som har bäst förutsättningar för att bedöma om de lämnade uppgifterna stämmer eller inte, och därmed kan vilja att den andra maken bekräftar uppgifterna under ed.

Ett tungt vägande skäl till att förrättaren ska få möjlighet att begära edgång i tingsrätten är att det skulle kunna vara ett effektivt påtryckningsmedel mot den make som inte vill medverka till att skriva under bouppteckningen. Om undertecknande trots det inte sker inom skälig tid kan förrättaren alltså begära edgång i stället för att vidta ytterligare, möjligen resultatlösa försök att få handlingen undertecknad. Vid behov kan domstolen använda sig av de verktyg som finns för att få en edgång genomförd så snart som möjligt. Under sådana omständigheter finns det en objektiv anledning till att förrättaren begär edgång, nämligen att maken underlåtit att underteckna bouppteckningen. Förrättarens opartiskhet bör då inte kunna ifrågasättas.

Att förrättaren ska kunna begära underskrift och edgång utan yrkande från make är motiverat med hänsyn till skyddet för en svagare part, som kan ha svårt att framföra en sådan begäran. Därtill

¹⁰⁵ Se prop. 2020/21:148 s. 52 med där gjord hänvisning.

utgör information om tillgångar och skulder grunden för att en bodelning ska kunna genomföras mellan makarna.

En makes begäran om edgång handläggs som ett tvistemål och inleds genom stämning där makarna är motparter till varandra. En sådan ordning är inte lämplig när en bodelningsförrättare begär edgång. Det borde dock inte vara ett hinder för förslaget. Utredningen bedömer att en sådan begäran ska kunna handläggas som ett domstolsärende (jfr förslaget i prop. 2024/25:135 att en konkursförvaltares begäran om edgång ska handläggas på det sättet).

I avsnitt 8.6.15 redovisas utredningens förslag om att införa ett skyndsamhetskrav för edgångssammanträden.

Förhållandet mellan skriftlig och muntlig bekräftelse

En avslutande fråga för övervägande är om en make som har undertecknat en bouppteckning på heder och samvete också ska kunna tvingas att beediga den i domstol. Utredningen anser att det inte ska vara fallet. Förutom de principiella invändningar som kan lyftas mot att behöva bekräfta bouppteckningen under straffansvar två gånger är den ordningen tids- och kostnadsineffektiv i förhållande till den eventuella nyttan. Påtryckningsmedlets effekt får antas ha avtagit kraftigt efter den första bekräftelsen.

Det sagda bör lösas på det sättet att om en make har tecknat försäkran på heder och samvete ska en begäran om beedigande i domstol avslås. En make som vill begära edgång måste alltså påtala detta för bodelningsförrättaren innan den andra maken undertecknar bouppteckningen och i så fall genast ge in en ansökan till domstolen.

8.6.8 Rätt att förelägga om vite

Förslag

Bodelningsförrättaren ska ha rätt att förelägga en make vite. Det får ske i

- en kallelse till sammanträde, om maken tidigare har uteblivit från ett sammanträde utan giltigt skäl eller om det av annan anledning annars kan antas att maken kommer att utebli från sammanträdet, och

- ett föreläggande om att en make ska fullgöra sin skyldighet att uppge tillgångar och skulder eller lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 § äktenskapsbalken, om en make har underlåtit att lämna sådana uppgifter.

Även domstolen ska ha rätt att förelägga sådant vite, efter ansökan från bodelningsförrättaren om denne bedömer att det finns behov av det. I båda fallen är det domstolen som får döma ut vitet efter ansökan av förrättaren.

Kallelse till sammanträde vid vite

För närvarande saknas det lämpliga påtryckningsmedel som en bodelningsförrättare kan använda mot en make som inte infinner sig vid ett sammanträde trots kallelse om det. Som redovisats ovan är det inget hinder mot att genomföra sammanträdet men förrättningen kan ofta bli lidande av utevaron. I ett dispositivt mål i domstol kan såväl hot om tredsakodning som vite användas, beroende på omständigheterna.

Det främsta syftet med att införa en möjlighet att förena en kallelse till sammanträde med ett vitesföreläggande är att främja en effektiv handläggning. Makarnas medverkan i förrättningen ger goda förutsättningar för en snabb och materiellt riktig bodelning med hänsyn till den kunskap som var och en av makarna besitter om relevanta uppgifter för bodelningen.

Av stor betydelse för de överväganden som nu ska göras är vitets straffliknande karaktär och det faktum att vitet utgör ett tvångsmedel. Enligt lagen om viten får vite föreläggas endast av myndigheter och endast efter särskilt bemyndigande i författning. Mot denna bakgrund skulle det innebära ett principiellt stort steg att ge bodelningsförrättaren rätten att utfärda vitesföreläggande.

Som motargument kan anföras att bodelningsförrättningen har karaktär av en judiciell förrättning och att bodelningsförrättaren har ansvar och behörighet som normalt endast ges till domstolarna. I detta betänkande föreslås dessutom att bodelningsförrättarens beslut under vissa förutsättningar ska utgöra en exekutionstitel. Till detta kommer att utredningen föreslår att till bodelningsförrättare får endast utses personer som uppfyller mycket högt ställda krav på

kunskap och erfarenhet (se kapitel 16). Det sagda talar för att rätts-säkerheten kan upprätthållas på ett fullgott sätt.

På grund av det som nu har sagts bedömer utredningen att över-vägande skäl talar för att tillåta bodelningsförrättare att förena en kallelse med ett vitesföreläggande. Möjligheten bör dock inte tillämpas i större utsträckning än vad som är nödvändigt. Den bör därför be-gränsas till de fall när en make tidigare har uteblivit från ett samman-träde utan giltigt skäl eller om det av annan anledning annars kan antas att han eller hon kommer att utebli från sammanträdet.

På motsvarande sätt som gäller för myndigheter enligt lagen om viten ska förrättaren enbart ha rätt att utfärda föreläggande om vite. Utdömande av vite är en straffliknande sanktion som därmed ska prövas av domstol. Utredningen bedömer att så bör ske av tingsrätt efter särskild talan av förrättaren (jfr 7 och 8 §§ lagen om viten och 17 kap. 2 § äktenskapsbalken).

Med hänsyn till att domstolarna har fler verktyg för delgivning än bodelningsförrättaren anser utredningen att det finns behov av att bodelningsförrättare i undantagsfall ska kunna begära domstolens hjälp med att utfärda kallelse till sammanträde (hos bodelningsförrättaren) vid vite. Det är ett förfarande som riskerar att bli tungrott och som bör användas enbart när omständigheterna kräver det. Bodelningsförrättaren får avgöra när tillräckligt behov föreligger. Att det i huvudsak är objektiva omständigheter som läggs till grund för den prövningen, liksom om ett vitesföreläggande ska utfärdas, gör att det inte bör finnas någon risk för att bodelningsförrättaren kan uppfattas som partisk. Regleringen och handläggningen av ett sådant förslag kan lämpligen motsvara hur den ser ut för vitesförelägganden enligt 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken.

Förslagen kräver lagändringar i såväl äktenskapsbalken som lagen om viten.

Lämna uppgifter vid vite

Om en make inte uppfyller sin skyldighet att uppge sina tillgångar och skulder till bouppteckningen kan en domstol på ansökan av bodelningsförrättaren förelägga och döma ut vite i syfte att skyl-digheten fullgörs (se 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken). Det nyss redovisade förslaget att en bodelningsförrättare ska ges rätt att före-

lägga om vite är en principiellt viktig förändring. Om den genomförs talar starka skäl för att låta bodelningsförrättare även ha möjlighet att vitesförelägga en make i avseendet att lämna vissa uppgifter. Det bör göra bodelningsförrättningen effektivare och underlätta för både förrättare och domstolar.

Enligt utredningens förslag ska möjligheten till vitesföreläggande kunna användas av förrättaren i två fall. I båda fallen krävs det att en make har underlåtit att lämna sådana uppgifter som bodelningsförrättaren begärt av maken.

Det ena fallet avser skyldigheten att lämna uppgifter om tillgångar och skulder till bouppteckningen. Det är alltså den situation som i dag regleras av 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken. Här är fråga om tillgångar och skulder per brytdagen för bodelningen. Ett vitesföreläggande kan då i förekommande fall kombineras med andra medel för att få fram de begärda uppgifterna. Det kan vara ett lämpligt komplement till förrättarens möjlighet att själva hämta in uppgifter från banker och andra aktörer, till exempel när det gäller uppgifter som i allmänhet inte kan hämtas på det sättet, såsom uppgifter om utländska tillgångar.

Det andra fallet rör en makes skyldighet att lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 § äktenskapsbalken. Den redovisningsplikt som följer av nämnda paragraf har beskrivits ovan. I korthet avses förhållanden i tiden från brytdagen till dess bodelningen är genomförd. Det handlar om uppgifter som behövs för att bestämma värdet på tillgångar som ska beaktas i bodelningen. Det kan bland annat avse upplysningar om åtgärder som en make vidtagit med sin egendom under den tiden, såsom att han eller hon har sålt sitt företag. Skyldigheten att lämna uppgifter enligt denna bestämmelse är för närvarande inte sanktionerad, vilket gör den tandlös när en make inte uppfyller sin skyldighet på frivillig väg. Utredningen menar att det finns övervägande skäl för att låta redovisningsplikten omfattas av möjligheten till vitesföreläggande. Ett sådant påtryckningsmedel skulle bidra till en effektiv och rättssäker förrättning.

I båda de fall som nu beskrivits bör utdömande av vite ske av tingsrätt efter särskild talan av förrättaren (jfr 7 och 8 §§ lagen om viten och 17 kap. 2 § äktenskapsbalken).

Avslutningsvis anser utredningen att förrättaren vid behov bör kunna vända sig till domstol för hjälp med vitesföreläggande (jfr förslaget och övervägandena i föregående avsnitt).

8.6.9 Rätt att hämta in uppgifter om förmögenhetsförhållanden från andra än makarna

Förslag

Om en make underlåter att uppge sina tillgångar och skulder ska en bodelningsförrättare få begära uppgifter om dem från myndigheter och andra som kan antas ha sådana.

Utan hinder av sekretess ska Skatteverket, banker och andra finansiella institut, försäkrings- och tjänstepensionsföretag samt bostadsrättsföreningar vara skyldiga att lämna ut vissa uppgifter till bodelningsförrättaren efter begäran därom. När Skatteverket lämnar ut sådana uppgifter ska förbehåll kunna uppställas.

Bedömning

Den behandling av uppgifter som förslaget kan leda till kommer att utgöra ett intrång i enskildas personliga integritet. Behandlingen är dock nödvändig för att säkerställa effektiva och rätts-säkra bodelningar. Intrånget är proportionerligt i förhållande till det syftet. Den föreslagna regleringen är tillräckligt tydlig och preciserad.

Inledning

Om en make inte uppger sina tillgångar och skulder, trots den skyldighet som han eller hon har i detta avseende, föreslår utredningen att förrättaren ska kunna hämta in sådana uppgifter från andra än makarna. Uppgifterna är grundläggande för att upprätta en bouppteckning och genomföra bodelningen. Som utvecklas i kommande avsnitt bedöms nuvarande påtryckningsmedel inte vara tillräckliga för att framtvunga uppgifterna från en make som underlåter att lämna dem frivilligt. Det talar starkt för att förslaget är nödvändigt att genomföra.

Det som främst talar emot förslaget är att en sådan behandling av uppgifter innebär ett intrång i enskildas personliga integritet. En avvägning måste därför göras av vilka uppgifter som förrättaren ska ha rätt att få tillgång till. Avvägningen redovisas i nästa avsnitt. Den

utgör den integritetsanalys som utredningen har till uppdrag att genomföra.

Förslaget är i huvudsak uppdelat i två delar: en del som ger förrättaren en möjlighet att begära uppgifter från andra än makarna och en annan del som ger särskilda aktörer en skyldighet att lämna ut vissa begärda uppgifter utan hinder av sekretess. Förslaget gäller både vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad och dödsfall. Även en boutredningsman som utan särskilt förordnande är bodelningsförrättare ska alltså kunna tillämpa de föreslagna reglerna beträffande den efterlevande makens situation.

Den *första delen* innebär alltså att förrättaren har möjlighet att begära uppgifter om en makes tillgångar och skulder från myndigheter och andra som kan antas ha sådana uppgifter. Det är upp till den som tar emot begäran att ta ställning till om eventuella uppgifter ska lämnas till förrättaren.

Allmänna handlingar hos myndigheter är typiskt sett offentliga, med undantag för uppgifter som omfattas av sekretess. Några myndigheter har berörts i avsnitt 8.2.5. Hos Lantmäteriet kan en förrättare få uppgift om vem som äger en viss fastighet, men däremot inte avseende vilka eventuella fastigheter som en viss make äger. Det innebär att den andra maken normalt måste presentera tillräckligt underlag för att förrättaren ska kunna hämta in uppgift om makens fastighet. Det går i linje med att en förrättare inte bör vidta planlös efterforskning av bevis (fishing expedition). Därtill kan nämnas att Bolagsverket har offentliga uppgifter hänförliga till registrerade bolag. Utifrån det nu sagda bör dock understrykas att även den andra maken (den som inte äger tillgången) själv kan hämta in offentliga uppgifter och lämna till bodelningsförrättaren. Uppgift om en makes tillgång behöver alltså inte nödvändigtvis lämnas av ägaren eller inhämtas av förrättaren.

Utredningen bedömer att det saknas behov av att införa särskilda regleringar i förhållande till nämnda myndigheter eller andra. I det följande redovisas undantagen från den huvudregeln.

Den *andra delen* av utredningens förslag ålägger särskilda aktörer en skyldighet att lämna ut vissa begärda uppgifter utan hinder av att sekretess kan gälla för dem. Det gäller banker och andra finansiella institut, försäkrings- och tjänstepensionsföretag, bostadsrättsföreningar och Skatteverket. Dessa aktörer bedöms regelmässigt ha centrala uppgifter om en makes tillgångar och skulder. Eftersom

de är förhindrade att lämna ut dem med anledning av sekretess eller tystnadsplikt föreslår utredningen att det ska införas sekretessbrytande bestämmelser i förhållande till dessa aktörer. Som utvecklas nedan bör skyldigheten begränsas till vissa särskilda uppgifter i syfte att förslaget ska vara proportionerligt i förhållande till intrånget i den enskildas personliga integritet.

Integritetsavvägning

Vid utformningen av lagförslaget måste en integritetsavvägning göras. Den behandling av personuppgifter som följer med förslaget utgör ett intrång i det skydd för den personliga integriteten som var och en är tillförsäkrad genom det rättighetsskydd som finns i bland annat regeringsformen och EU:s rättighetsstadga.¹⁰⁶ Därtill innehåller dataskyddsförordningen¹⁰⁷ bestämmelser om skydd för fysiska personer vad gäller behandlingen av personuppgifter.

Mot en makes rätt till skydd för sin personliga integritet ska ställas den andra makens rätt att (genom bodelningsförrättaren) anskaffa och använda information för bodelningen mellan dem. Dessa rättigheter går inte att fullt ut upprätthålla samtidigt. En given utgångspunkt vid avvägningen mellan dessa rättigheter är äktenskapsbalkens regler. De ger ett tydligt stöd för en makes rätt till information: var och en av makarna är skyldig att dels lämna uppgifter om sina tillgångar och skulder enligt 17 kap. 5 §, dels andra ekonomiska upplysningar (se 1 kap. 4 § och 9 kap. 3 § samt avsnitt 8.2.4).

Förslaget som utredningen lämnar innebär att bodelningsförrättaren kan använda ett nytt, viktigt verktyg mot en make som inte uppfyller sina skyldigheter i nämnda avseende. Enligt utredningens uppfattning är det tydligt att de nuvarande påtryckningsmedlen i form av främst vitesföreläggande och bouppteckningsed inte är tillräckliga (se avsnitt 8.2.4). Den bristen skapar utrymme för att bodelningar kan fördröjas eller blir materiellt oriktiga på grund av att en make undanhåller tillgångar. Förslaget bedöms motverka detta och bör också bidra till en bättre jämvikt mellan makarna i bodel-

¹⁰⁶ EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (2010/C83/02). Beträffande skyddet i regeringsformen, se bland annat 2 kap. 6 § 2 st.

¹⁰⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

ningsförfarandet. Någon lämplig alternativ lösning som innebär ett mindre intrång i enskildas personliga integritet bedöms inte finnas. Utredningen har då övervägt möjligheten att i stället utveckla editionsinstitutet via domstol för nu aktuellt syfte men inte bedömt det som ett lämpligt alternativ.

Det sagda utgör starka skäl för att en makes rätt till personlig integritet måste stå tillbaka för dels den andra makens rättigheter enligt äktenskapsbalken, dels det allmänna samhällsintresset att bodelningar kan genomföras effektivt och rättssäkert samt att ekonomiskt våld kan motverkas.

Mot denna bakgrund bedömer utredningen att det är nödvändigt att bodelningsförrättaren ges rätt att hämta in vissa uppgifter från några särskilda aktörer om en make underlåter att själv lämna dem, trots sin skyldighet. Vid denna bedömning har även beaktats banksekretessens betydelse för att upprätthålla kundernas och samhällets förtroende för bankväsendet.

Möjligheten för förrättaren att hämta in uppgifter måste dock begränsas på lämpligt sätt. Det är inte rimligt eller proportionerligt att den andra maken genom bodelningsförrättaren ges en villkorslös rätt att eftersöka information om den make som underlåtit att lämna begärda uppgifter. I kommande avsnitt utvecklas för respektive aktör vilka begränsningar som bör gälla i förrättarens befogenhet att hämta in uppgifter, det vill säga överväganden om hur lagförslaget närmare ska utformas. Dessförinnan ges en beskrivning av personuppgiftsbehandlingen och tillhörande bedömningar.

Med de begränsningar som beskrivs i det följande bedömer utredningen sammantaget att den föreslagna regleringen blir tillräckligt tydlig och preciserad, att behandlingen av uppgifter är nödvändig för att säkerställa effektiva och rättssäkra bodelningar samt att integritetsintrånget är proportionerligt i förhållande till det syftet.

Allmänt om personuppgiftsbehandlingen

Utredningens förslag innebär att i lag införa en skyldighet för särskilda aktörer att lämna ut vissa uppgifter till en bodelningsförrättare efter begäran därom. Det rör sig om uppgifter om en makes ekonomiska förhållanden som innehas av Skatteverket, banker och andra finansiella institut, försäkrings- och tjänstepensionsföretag

samt bostadsrättsföreningar. Hos aktörerna omfattas i regel uppgifterna av sekretess eller tystnadsplikt. Uppgifterna, som beskrivs närmare under respektive aktör nedan, tillhör inte kategorin av känsliga personuppgifter enligt dataskyddsförordningen men vissa av dem kan vara särskilt skyddsvärda (främst uppgifterna i en inkomstdeklaration).

Den bodelningsförrättare som begär och tar emot uppgifterna från nämnda aktörer kommer att behandla dem under bodelningsförrättningen. Syftet med behandlingen är att komplettera underlaget för bodelningen och ytterst att genomföra en effektiv och rätts-säker förrättning. Motsvarande gäller för de liknande uppgifter om makarnas ekonomiska förhållanden som makarna själva ger in som underlag till bodelningen. Som nämnts är de skyldiga att lämna sådana uppgifter enligt äktenskapsbalken. Bodelningsförrättaren har endast befogenhet att hämta in uppgifterna på egen hand om en make underlåter att lämna dem. Det kan konstateras att den föreslagna befogenheten har vissa likheter med den möjlighet som finns att genom editionsföreläggande komplettera bevisning i domstol.

Bodelningsförrättningen är inte offentlig utan innefattar enbart makarna och eventuella juridiska ombud. De kommer att ges tillgång till uppgifterna med hänsyn till sin rätt till partsinsyn i förfarandet. Även för deras behandling av uppgifterna gäller att det ska ske i syfte att genomföra bodelningen.

Om en eller båda makarna klandrar bodelningsbeslutet kan uppgifterna komma att vara del av processmaterialet i domstolen, om någon av parterna ger in det. Som utgångspunkt är det material som ges in till domstolen offentligt men under vissa omständigheter kan uppgifterna omfattas av sekretess (se bland annat 27 kap. 1 och 4 §§ offentlighets- och sekretesslagen beträffande så kallad skattesekretess).

Det är en förutsättning för genomförandet av förslaget att den beskrivna personuppgiftsbehandlingen sker. Behandlingen sker enligt dataskyddsförordningen.

Bodelningsförrättaren är skyldig att följa dataskyddsförordningen vid sin behandling av de uppgifter som hämtas in. Förrättaren får förutsättas vara personuppgiftsansvarig för dem och ska i den egenskapen informera makarna om sin behandling enligt vad dataskyddsförordningen föreskriver om detta. Behandlingen måste anses nödvändig

med hänsyn till det uppdrag som denne har enligt domstolsförordnandet och tillämplig lag (jfr artikel 6.1 i dataskyddsförordningen).

Utredningen bedömer att det inte finns anledning att införa några särskilda regler om bodelningsförrättarens behandling av uppgifterna, såsom vilka ändamål som förrättaren får behandla uppgifterna för eller regler om säkerhetsåtgärder, informationsgivning eller gallring av uppgifter. Vid bedömningen har beaktats bland annat uppgifternas karaktär och att bodelningsförrättare utses av rätten med tillämpning av särskilda kompetenskrav (enligt utredningens förslag). Tillräckligt stöd för och reglering av bodelningsförrättarens behandling bedöms alltså finnas i befintlig lag.

Däremot krävs införande av sekretessbrytande bestämmelser för de aktörer som åläggs en skyldighet att lämna ut uppgifter efter begäran från förrättaren. Sekretesskyddet för uppgifter från Skatteverket behöver särskild hantering, vilket utvecklas nedan. Någon lagfäst allmän tystnadsplikt för bodelningsförrättare menar dock utredningen att det inte är nödvändigt att införa (se avsnitt 16.5.6).

När det gäller de aktörer som efter begäran från bodelningsförrättaren lämnar ut uppgifter till denne, kan det konstateras att de i regel är personuppgiftsansvariga för sin behandling i samband därmed. Även för denna behandling menar utredningen att det finns stöd i befintlig reglering eftersom behandlingen är nödvändig för att fullgöra den rättsliga förpliktelse som utredningens förslag innebär för dessa aktörer.

Banker och andra finansiella företag

De uppgifter som utredningen föreslår att en bodelningsförrättare ska ges rätt att hämta in från banker är

1. en förteckning över och värdet av konton som maken har hos banken på den dag som bodelningsförrättaren anger, och
2. värdet av skulder som maken har till banken på samma dag.

Vid sidan av banker ska samma uppgiftsskyldighet gälla för kreditmarknadsföretag, värdepappersbolag, svenska värdepapperscentraler, kontoförande institut, fondbolag, AIF-förvaltare, förvaringsinstitut och utländska företag som driver motsvarande verksamhet från en filial i Sverige.

Utredningen har övervägt om även så kallade sparkassor (spar- och låneföreningar) ska omfattas. Lagen (2004:299) om inlåningsverksamhet har upphört att gälla. Sparkassor som var registrerade dessförinnan får dock fortsätta att bedriva inlåningsverksamhet. I samband med att lagen upphörde att gälla togs sparkassor bort ur listan av aktörer som omfattas av uppgiftsskyldigheten i 16 kap. 10 a § föräldrabalken. Mot den bakgrunden och då sparkassor bedöms ha begränsad praktisk betydelse i sammanhanget har utredningen valt att inte låta dem omfattas av skyldigheten.

Den föreslagna uppgiftsskyldigheten bör regleras i 17 kap. äktenskapsbalken. Uppgifterna omfattas i regel av banksekretess och motsvarande sekretessbestämmelser som gäller för övriga institut (se avsnitt 8.2.5). Utredningen föreslår därför att det i anslutning till dessa bestämmelser i respektive lag införs en hänvisning till uppgiftsskyldigheten i äktenskapsbalken för att tydliggöra att sekretessen då inte ska gälla.

Enligt utredningens förslag ska det ligga på bodelningsförrättaren att avgöra de närmare förutsättningarna för sin begäran, främst till vilken eller vilka aktörer som den ska ställas och för vilken dag som uppgifterna ska avse. Typiskt sett är det brytdagen för bodelningen som avses (se dock nedan angående situationen att vederlagsregeln i 11 kap. 4 § äktenskapsbalken blir tillämplig). Beträffande de närmare förutsättningarna för en bodelningsförrättares begäran hänvisas till författningskommentaren till 17 kap. 16 § äktenskapsbalken (se kapitel 20).

En bank som mottar en begäran ska alltså inte kunna neka utlämnande med hänvisning till att uppgifterna inte anses nödvändiga för bodelningen. Som utvecklas i författningskommentaren ansvarar bodelningsförrättaren för att bedöma om det finns tillräcklig anledning för att framställa en eller flera begäran om uppgifter. Med hänsyn till de kompetenskrav som utredningen föreslår för bodelningsförrättare bör denna ordning i allmänhet motverka allt för omfattande förfrågningar och därmed utgöra ett skydd för den enskildes personliga integritet. Det ska inte behöva krävas att bodelningsförrättaren motiverar sin begäran inför banken.

Banken bör ha en skyldighet att hantera begäran utan dröjsmål med hänsyn till det krav på skyndsamhet som utredningen föreslagit ska gälla för bodelningsförrättningen (se ovan). Vad det i ett en-

skilt fall betyder låter sig inte sägas men banken ska ges nödvändig tid för att kunna hantera begäran.

I första hand bör undvikas så kallade paraplyförfrågningar till en stor mängd banker samtidigt. Det kan dock inte uteslutas att det kan bli aktuellt i enskilda fall beroende på omständigheterna. Utredningen har blivit uppmärksam på en lösning som används av vissa myndigheter för att undvika paraplyförfrågningar, nämligen det så kallade konto- och värdefackssystemet eller Mekanismen (se lagen om konto- och värdefackssystem och avsnitt 5.5). Ett alternativ att överväga för framtiden är om bodelningsförrättare kan ges tillgång till systemet.

Det som bankerna ska vara skyldiga att lämna ut är en förteckning över och värdet av konton som maken har hos banken. Med konton ska avses samtliga konton som är knutna till maken. Personuppgifter om andra personer än maken bör inte lämnas ut. När det till exempel gäller konton där det finns medkontohavare anser utredningen att en rimlig avvägning är att banken ska vara skyldig att lämna uppgift om värdet på kontot och antalet kontohavare men inte om vem eller vilka de andra kontohavarna är. Det får sedan bli upp till bodelningsförrättaren att pröva vilket värde som ska tas upp i bodelningen utifrån omständigheterna i ärendet. Genom analog tillämpning av 1 § samäganderättslagen får andelarna presumeras vara lika stora så vida inte annat förhållande kan visas.¹⁰⁸

Utredningen har övervägt att bodelningsförrättarens befogenhet ska omfatta även inhämtande av transaktionsunderlag som visar transaktioner som skett tre år tillbaka i tiden från brytdagen för bodelningen. Om vederlagsregeln aktualiseras i bodelningen kan sådana uppgifter utgöra ett betydelsefullt underlag (jfr 11 kap. 4 § äktenskapsbalken). Ett transaktionsunderlag ger dock insyn i den enskildas privatliv och möjlighet att kartlägga hans eller hennes personliga förhållanden. Utredningen bedömer att det intrånget i den personliga integriteten inte väger upp för syftet med behandlingen. Mot den bakgrunden menar utredningen att transaktionsunderlag inte ska kunna begäras ut av bodelningsförrättaren.

Det kan däremot finnas anledning för bodelningsförrättaren att begära uppgift om en förteckning över och värdet av konton som maken har hos banken vid en tidigare tidpunkt än brytdagen. Integritetsintrånget är då klart mindre än vid ett fullständigt transaktions-

¹⁰⁸ Se bland annat rättsfallen NJA 1992 s. 773 och NJA 2015 s. 763 angående tillämpningen av en sådan presumtion vid gemensamma konton.

underlag. En sådan utredningsåtgärd kan vara relevant när vederlagsregeln i 11 kap. 4 § äktenskapsbalken aktualiseras. Med hänsyn till att bodelningsförrättaren inte ska ägna sig åt planlös efterforskning av bevis anser dock utredningen att förrättaren främst bör hämta in sådana uppgifter i situationer som avses i andra stycket i nämnda paragraf. I synnerhet avses situationen att en make har byggt upp sina pensionsrättigheter, till exempel genom löneväxling. Den andra maken kan ha samtyckt till detta, vilket inte hindrar tillämpning av vederlagsregeln i ett sådant fall. Den maken kan därmed i regel anföra konkreta omständigheter till grund för att utredningsåtgärden ska vidtas.

För det fall en make underlåter att lämna uppgifter enligt skyldigheten i 9 kap. 3 § äktenskapsbalken har utredningen övervägt om bodelningsförrättaren ska ges rätt att hämta in uppgifter på egen hand. Den redovisningsplikt som en make har enligt nämnda paragraf har beskrivits ovan. I korthet avses förhållanden i tiden från brytdagen till dess bodelningen är genomförd. Det handlar alltså om uppgifter som behövs för att bestämma värdet på tillgångar som ska beaktas i bodelningen. Utredningen har gjort bedömningen att om en bodelningsförrättare ska ha rätt att hämta in sådana uppgifter kan det många gånger riskera att bli allt för omfattande och praktiskt svårgenomförbart. Av den anledningen föreslår utredningen inte en sådan befogenhet (se dock avsnitt 8.6.8 angående rätten att förelägga om vite i en sådan situation).

Försäkrings- och tjänstepensionsföretag

Utredningen föreslår att bodelningsförrättaren ska ges rätt att hämta in följande uppgifter från försäkrings- och tjänstepensionsföretag:

1. en förteckning över och värdet av livförsäkringar eller tjänstepensionsförsäkringar hos företaget där maken är eller anses vara försäkringstagare, på den dag som bodelningsförrättaren anger, och
2. försäkringarnas villkor.

Skyldigheten föreslås gälla även för utländska försäkringsgivare och utländska tjänstepensionsinstitut som driver verksamhet i Sverige.

Uppgifterna omfattas i regel av avtalsenlig sekretess. Den föreslagna regleringen bör föras in i 17 kap. äktenskapsbalken, vilket

bedöms tillräckligt för att bryta igenom sekretessen och möjliggöra utlämnande.

Utredningen har övervägt att bodelningsförrättarens befogenhet ska omfatta även inhämtande av uppgifter om sakförsäkringar. En sådan försäkring kan ge upplysning om att maken har viss egendom försäkrad, vilket kan ge en indikation på att egendomen eventuellt ska ingå i en bodelning. Det kan till exempel gälla båtar, konst, smycken eller annan värdefull egendom som inte omfattas av någon registreringsskyldighet. Som Svensk Försäkring har anfört har sakförsäkringar inte något förmögenhetsvärde på motsvarande sätt som en livförsäkring har och uppgifter om egendomen kan nås på andra sätt. Utredningen bedömer att en sådan befogenhet riskerar att bli alltför omfattande och utgöra ett onödigt stort intrång i den enskildas personliga integritet.

Beträffande de närmare förutsättningarna för en bodelningsförrättares begäran hänvisas till principerna som beskrivs i föregående avsnitt och författningskommentaren till 17 kap. 17 § äktenskapsbalken (se kapitel 20). På motsvarande sätt som gäller för banker ska ett försäkrings- eller tjänstepensionsföretag som mottar en begäran inte kunna neka utlämnande med hänvisning till att uppgifterna inte anses nödvändiga för bodelningen. I stället får bodelningsförrättaren pröva vilken betydelse exempelvis en viss tjänstepension har för bodelningen. Det kan i detta sammanhang påminnas om att en makes uppgiftsskyldighet avser såväl giftorättsgods som enskild egendom, inklusive sådan egendom av särskilt slag som kan undantas från bodelning.

Trots att en sambo har att uppge samtliga sina tillgångar och skulder bör det sällan finnas skäl för en bodelningsförrättare att inhämta uppgifter om en sambos livförsäkringar med hänsyn till att de inte påverkar bodelningen och ofta inte heller påverkar försäkringstagarens möjligheter att betala sina skulder (sådana är i regel utmätningss fria men undantag kan gälla, se 15 kap. 3 § försäkringsavtalslagen).

Bostadsrättsföreningar

En bostadsrättshavare har rätt att på begäran få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande en lägenhet som han eller hon innehar med bostadsrätt enligt vad som närmare anges i 9 kap. 10 § bostadsrättslagen. Utredningen föreslår att motsvarande rätt ska ges en bodelningsförrättare som är förordnad att förrätta bodelning där bostadsrättshavaren är part. I avsnitt 8.2.5 anges de uppgifter som framgår av lägenhetsförteckningen och alltså ska lämnas ut till förrättaren på begäran.

Om en make underlåter att uppge tillgångar och skulder är uppgifterna i lägenhetsförteckningen nödvändiga för att avgöra om maken är bostadsrättshavare i föreningen och för att uppskatta tillgångens värde. Någon alternativ lösning finns för närvarande inte. Om det pågående lagstiftningsarbetet med att inrätta ett offentligt register för landets samtliga bostadsrätter leder till lagstiftning bör det övervägas att ge bodelningsförrättare behörighet att hämta in aktuella uppgifter från registret i stället.

Den föreslagna uppgiftsskyldigheten för bostadsrättsföreningar bör regleras i 9 kap. bostadsrättslagen. Någon särskild bestämmelse i 17 kap. äktenskapsbalken som avser uppgifter från bostadsrättsföreningar bedöms inte vara nödvändig, utan det bör vara tillräckligt med den paragraf som innebär att förrättaren får begära uppgifter från myndigheter och andra.

Beträffande de närmare förutsättningarna för en bodelningsförrättares begäran hänvisas till principerna som beskrivs i det tidigare avsnittet om banker och andra finansiella företag samt författningskommentaren till 17 kap. 15 § äktenskapsbalken (se kapitel 20).

Skatteverket

Utredningen föreslår att bodelningsförrättaren ska ges rätt att hämta in uppgifter från Skatteverket om en makes inkomstdeklarationer med tillhörande bilagor. Uppgifterna omfattas av sekretess till skydd för den enskildes integritet enligt 27 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen.

Den ovan beskrivna uppgiftsskyldigheten för banker och försäkringsföretag med flera gäller endast för dem som anges i lagförslaget, det vill säga sådana aktörer som har verksamhet i Sverige. Såvitt av-

ser en makes eventuella utländska tillgångar och skulder krävs det alltså i allmänhet andra verktyg. Uppgifter i en inkomstdeklaration kan ge sådan information. Andra sätt är att framtvinga uppgifterna från maken själv genom användande av vitesföreläggande respektive undertecknande och beedigande av bouppteckning. Möjligheten att hämta in uppgifter som finns i inkomstdeklarationer bedöms utgöra ett nödvändigt komplement till de sistnämnda påtryckningsmedlen.

Även i andra avseenden kan uppgifter i en inkomstdeklaration ha betydelse för bodelningen när en make inte på egen hand uppger sina tillgångar och skulder. Det gäller till exempel hur löneinkomster, likvida tillgångar, enskilda bolag och näringsverksamhet har deklarerats.

Beträffande de närmare förutsättningarna för en bodelningsförrättares begäran hänvisas till principerna som beskrivs i det tidigare avsnittet om banker och andra finansiella företag samt författningskommentaren till 17 kap. 15 § äktenskapsbalken (se kapitel 20).

Som redovisats ovan bedömer utredningen att föreslaget sekretessgenombrott kan accepteras från integritetssynpunkt. Utredningen anser dock att Skatteverket ska ha möjlighet att ställa upp ett förbehåll enligt följande.

Vid ett utlämnande av sekretessbelagda uppgifter till en enskild kan myndigheter göra ett förbehåll som inskränker rätten för mottagaren att förfoga över uppgifterna (se 10 kap. 14 § offentlighets- och sekretesslagen). Genom ett förbehåll uppkommer en tystnadsplikt för den person som förbehållet riktar sig till. I detta fall är mottagaren en bodelningsförrättare, som inte är en myndighet eller därmed jämställt organ. Det innebär att reglerna om offentlighet och sekretess i nämnda lag inte är tillämpliga i dennes verksamhet.

För uppgifter om en makes personliga eller ekonomiska förhållanden i en inkomstdeklaration gäller absolut sekretess. Personen har ofta ett befogat intresse av att uppgifterna inte sprids till andra. På grund av hänsyn till den enskilda bör därför bodelningsförrättarens möjlighet att fritt förfoga över de uppgifter som han får del av från Skatteverket kunna begränsas. Med hänsyn till att sekretessen är absolut kan ett förbehåll inte meddelas enligt ovan nämnda bestämmelse.

Mot angiven bakgrund föreslår utredningen att Skatteverket ska ha möjlighet att ställa upp ett förbehåll som inskränker bodelningsförrättarens rätt att lämna uppgiften vidare eller att utnyttja den

när en uppgift lämnas till denne med stöd av den sekretessbrytande bestämmelsen. Förbehållet får dock inte innebära ett förbud att utnyttja uppgiften om den behövs för att bodelningsförrättaren ska kunna fullgöra sina skyldigheter med anledning av bodelningen. Av detta följer att bodelningsförrättaren måste kunna låta makarna ta del av uppgifterna med hänsyn till deras rätt till partsinsyn.

För sådana uppgifter som bodelningsförrättaren får ut med förbehåll bör meddelarfriheten vara inskränkt.

De föreslagna reglerna bör föras in i 27 kap. offentlighets- och sekretesslagen. Någon särskild bestämmelse i 17 kap. äktenskapsbalken som avser uppgifter från Skatteverket bedöms inte vara nödvändig, utan det bör vara tillräckligt med den paragraf som innebär att förrättaren får begära uppgifter från myndigheter och andra.

8.6.10 Stupstocks förelägganden

Förslag

Bodelningsförrättaren ska kunna meddela makarna att de efter en viss tidpunkt får framställa ett nytt yrkande, åberopa en ny omständighet eller ge in eller begära ny utredning endast om

1. maken gör sannolikt att han eller hon har haft en giltig ursäkt att inte göra det tidigare eller
2. bodelningen inte fördröjs i någon väsentlig mån, om maken tillåts att göra det.

Denna så kallade mjuka stupstock utgör ett handläggningsbeslut som inte får klandras. Stupstocken ska inte gälla för makarnas talan i ett klander mål.

Bedömning

Utredningen lämnar inte förslag om en stupstock som kan riktas mot en make som varit försumlig i sin processföring (hård stupstock).

Förslag om att införa mjuk stupstock

I rättegångsbalken finns två olika stupstockar, en mjuk och en hård, med något olika inriktning. Av de skäl som anförs nedan har utredningen valt att för bodelningsförrättningen lämna förslag enbart beträffande den mjuka stupstocken.

Möjligheten för en bodelningsförrättare att besluta om en sådan stupstock kan förväntas bidra till att makarna sätter sig in i förrättningen och utvecklar sin talan så tidigt och lojalt som möjligt. Det bör i sin tur medverka till att handläggningen blir effektiv och inte drar ut på tiden till den grad att en uppgjord tidsplan inte håller (se avsnitt 8.6.3). Som utvecklas nedan överensstämmer utredningens förslag i allt väsentligt med hur stupstocken är utformad enligt 42 kap. 15 a § rättegångsbalken.

Genom den mjuka stupstocken kan förrättaren förelägga makarna en frist inom vilken var och ens talan, beträffande hela bodelningen eller en prejudiciell fråga, ska vara avslutad. Framför allt kan stupstocken användas vid ett sammanträde som förrättaren bedömer bör vara det sista före bodelningsbeslutet. Situationen kan då ofta vara den att makarnas tillgångar och skulder är redovisade samt tvistefrågorna klarlagda. Det finns då anledning för förrättaren att säkra upp att ingenting händer som äventyrar bodelningsbeslutet.

I det sammanhanget vill utredningen också peka på sitt förslag att förrättaren vid sammanträdet kan underrätta makarna om tid och plats för bodelningshandlingens upprättande (innefattande bodelningsbeslutet), för att på så vis inte behöva vidta ytterligare delgivningsåtgärder av den (se avsnitt 8.6.14).

Andra tänkbara situationer där förrättaren kan välja att använda den mjuka stupstocken är inför ett sista sammanträde, för att inte låta det tyngas av oförutsedda invändningar eller tillägg alternativt för att avsluta en handläggning som främst har varit skriftlig.

Den mjuka stupstocken bör omfatta såväl yrkanden som grunder och bevisning. I rättegångsbalken görs skillnad mellan å ena sidan yrkanden, å andra sidan grunder och bevisning. Motsvarande skillnad behöver enligt utredningen inte göras för bodelningsförrättningen eftersom avvägningar om avgörandets rättskraft där inte gör sig gällande med samma styrka. Detta med anledning av det relativt generösa utrymme som finns för en kärande som klandrat bodelningen att ändra sin talan till eller under den efterföljande domstols-

processen (se avsnitt 14.2.3 och 14.5.1 samt den slutsats som utredningen där har dragit om att detta generösa utrymme bör bestå).

I bodelningsförrättningar är bevisningen typiskt sett skriftlig med hänsyn till att förrättaren inte kan ta upp muntlig bevisning i rättegångsbalkens mening, såsom att hålla vittnesförhör under ed. Som uttalats av Teleman kan dock förrättaren när denne ”formlöst” hämtar in uppgifter som behövs för att avgöra saken vara hänvisad till exempelvis telefonsamtal med släktingar till part.¹⁰⁹ Även den typen av utredningsåtgärder som begärs av part bör omfattas av den mjuka stupstocken.

Stupstocken bör kunna genombrytas under vissa förutsättningar. Utredningen anser att de ventiler som gäller enligt 42 kap. 15 a § rättegångsbalken är lämpliga att tillämpa även för en mjuk stupstock under bodelningsförrättningen. Ett annat alternativ som utredningen har övervägt, men inte valt att föreslå, är att använda det lägre krav som gäller enligt 23 § lagen om skiljeförfarande.

Enligt utredningens förslag får alltså en make, efter utgången av den tid som förrättaren angett, framställa nya yrkanden, åberopa nya grunder eller ge in ny bevisning endast i två fall. Det ena är om parten gör sannolikt att hon eller han har haft en giltig ursäkt för att inte göra det tidigare. Det andra fallet är om förrättaren bedömer att bodelningen inte fördröjs i någon väsentlig mån. För tillämpning av rekvisiten kan vägledning hämtas från 42 kap. 15 och 15 a §§ rättegångsbalken. Om det har upprättats en tidsplan för bodelningsförfarandet och den behöver justeras med anledning av ett för sent framställt yrkande så talar det för att bodelningen fördröjs i väsentlig mån.

Förrättaren ska på eget initiativ kunna besluta om ett stupstocks-föreläggande, efter att parterna fått möjlighet att yttra sig i frågan. Stupstocken ska då gälla under hela förrättningen, men inte i ett eventuellt klander mål. Innan ett beslut om stupstocks-föreläggande fattas ska makarna ha fått skälig tid för att utveckla sin talan.

Stupstocks-föreläggandet förutsätter inte att det finns något särskilt skäl för det (jfr hård stupstock nedan). Däremot bör förrättaren inför sitt beslut beakta risken för att fråga kan uppstå om exempelvis ett nytt yrkande ska tillåtas eller inte, vilket kan medföra tidsutdräkt.

¹⁰⁹ Teleman, *Bodelning* s. 322 f.

Varken ett beslut om stupstocksföreläggande eller ett beslut om avvisning som grundar sig på ett sådant föreläggande bör kunna klandras, utan ska i stället ses som handläggningsbeslut.

Inget förslag om att införa hård stupstock (vid försumlig processföring)

Som komplement till den mjuka stupstocken har utredningen övervägt om förrättaren ska ha tillgång till ett verktyg som kan riktas mot enbart en av makarna när det är påkallat med hänsyn till hur maken har utfört sin talan (hård stupstock). Utredningen har dock sett sådana svårigheter med utformningen och tillämpningen av en sådan stupstock att något förslag inte lämnas i detta avseende. Skälen för det är följande.

En hård stupstock är avsedd att tillämpas i de fall där det finns skäl att förmoda att en make försöker fördröja bodelningen utan godtagbar anledning eller att en part inte för sin talan på ett tillbörligt sätt. Den hårda stupstocken kan till exempel tillämpas för att sätta stopp för en väntan på att en försumlig make ska ge in av förrättaren efterfrågade uppgifter.

Även den hårda stupstocken bör omfatta makens talan i dess helhet, det vill säga såväl yrkanden som grunder och bevisning. Föreläggandet bör dock kunna begränsas till att avse endast något eller några av dem beroende på hur talan har utförts. Efter utgången av den tid som förrättaren angett är maken förhindrad att framställa nya yrkanden, åberopa nya grunder eller ge in ny bevisning, förutsatt att föreläggandet omfattat allt det. Det enda undantaget är om maken gör sannolikt att hon eller han har haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att göra det tidigare. Om sådan ursäkt inte finns, saknar det alltså betydelse om det rör sig om enbart en mindre fördröjning av bodelningen (jfr den mjuka stupstocken).

Som påtryckningsmedel kan den hårda stupstocken vara till hjälp för bodelningsförrättaren och bidra till ett effektivare förfarande. En make kan tvingas att vara aktiv och ge in efterfrågade uppgifter med risk för att annars förlora den möjligheten.

Frågan om vad som ska gälla för tiden efter att en stupstock har meddelats vållar dock svårigheter. För att stupstocken ska fylla sin funktion som påtryckningsmedel bedömer utredningen att den måste gälla under resten av förrättningen och även under en eventuell klan-

derprocess i domstol. Om maken tillåts att ändra sin talan i klanderprocessen enligt det generösa utrymme som finns enligt gällande rätt (se avsnitt 14.2.3), avtar stupstockens effekt som påtryckningsmedel.

Som antytts ovan finns det dock svårigheter med utformningen och framför allt tillämpningen av en sådan reglering. Utredningen ser risker med tidskrävande ”processer i processen”. Domstolarna kan regelmässigt behöva pröva om det fanns skäl för bodelningsförrättaren att fatta ett stupstocksföreläggande, liksom frågor om vilka begränsningar som ska gälla för den aktuella makens talan i klanderprocessen. I den mån denne tillåts att förändra sin talan finns det en påtaglig risk för att målet kan behöva återförvisas till bodelningsförrättaren. Fler återförvisade mål än i dag kommer att vara tids- och kostnadskrävande för såväl enskilda som domstolarna.

På grund av det som nu har sagts bedömer utredningen att svårigheterna och konsekvenserna av en hård stupstock överväger den förväntade nyttan. I denna bedömning har även beaktats utredningens förslag om att införa mjuk stupstock. Som beskrivits ovan kan den vara ett ändamålsenligt sätt att nå fram till ett bodelningsbeslut.

8.6.11 Makes underlåtenhet ska inte hindra att bodelningen avgörs

Förslag

Om en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande, ska det inte hindra att bodelningsförrättaren kan fortsätta handläggningen och avgöra bodelningen på det material som finns och vad som i övrigt har förekommit.

Inledning

I det föregående har frågan om att kalla eller förelägga en make vid hot om vite diskuterats. I detta avsnitt redovisas utredningens överväganden om andra följder av att en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande av bodelningsförrättaren.

Utredningen av tillgångar och skulder är grundläggande för att en bodelning ska kunna slutföras. Mot en make som inte aktivt medverkar i denna del har utredningen lämnat flera förslag för hur utredningen ska kunna kompletteras. Om verktygen inte kan antas räcka till i ett enskilt fall står förrättaren inför avvägningen mellan å ena sidan att bodelningen måste slutföras inom en rimlig tid, å andra sidan att den ska vara så materiellt riktig som möjligt. I ett sådant läge infinner sig frågor om när en bodelningsförrättare kan gå vidare till att fatta ett bodelningsbeslut och vilket underlag som ska läggas till grund för beslutet. Utredningens uppfattning är att det finns ett stort behov bland bodelningsförrättare att detta tydliggörs.

Diskussionen kan ta sin utgångspunkt i de tre olika förslag som redogörs för nedan. Utredningen har bedömt att det andra alternativet är lämpligast.

Alternativ 1 – tredskodomsinstitutet

Ett första alternativ är att hämta inspiration från tredskodomsinstitutet.

Inledningsvis kan en väsentlig skillnad konstateras mellan ett dispositivt tvistemål i tingsrätt och en bodelningsförrättning, nämligen att det förstnämnda har en kärandepart med ett eller flera yrkanden riktade mot svarandeparten. Även om ett yrkande kan ändras under målets gång enligt reglerna om ändring av talan finns det vid processens början ett tydligt underlag för en eventuell tredskodom.

Vid en bodelningsförrättnings början är det inte säkert att en make har full kunskap om den andra makens tillgångar och skulder. Maken vet med andra ord inte vad hon eller han har rätt till i bodelningen, men kan naturligtvis ha sin egen uppfattning om ungefär hur mycket det bör vara. Det finns således inget klart yrkande med tillhörande omständigheter som kan ligga till grund för en tredskodom. Däremot kan normalt ett yrkande om exempelvis jämkning av äktenskapsförord framställas i ett tidigt skede under förrättningen.

Det innebär att ett tredskodomsföreläggande i praktiken är svårt under den inledande fasen av en förrättning, såsom inför ett första sammanträde. Vad man skulle kunna tänka sig är att låta eventuella yrkanden i prejudiciella frågor ingå i ett tredskodomsäventyr. Vid ogiltig utevaro för en make kan ett ”tredskobeslut” (mellanbeslut)

meddelas i enlighet med den andra makens begäran om att jämka äktenskapsförordet. Det ger incitament att komma till sammanträdet men väcker frågor om vad som ska gälla för återvinning eller klander av ett sådant beslut. Det skapar också en risk för att en eller båda makarna framställer yrkanden som annars inte hade framställts, i syfte att de ska användas som påtryckningsmedel. Det kan tynga förrättningen i onödan.

Framför allt under en senare del av förrättningen kan man tänka sig att en makes uppfattning om den andra makens tillgångar och skulder i kombination med en habil redovisning av sin egen situation kan läggas till grund för ett tredskodomsäventyr. Skulle den andra maken inte följa föreläggandet får den förstnämnda makens uppgifter godtas utan någon prövning i sak av förrättaren (jfr alternativet nedan). På motsvarande sätt som ovan skapar det påtryckning att komma till ett sammanträde eller följa ett föreläggande. Det kräver dock överväganden och reglering av vad som ska gälla för återvinning eller klander av ett sådant beslut. Ordningen kan också föra med sig att en make överdriver uppgifterna om den andras tillgångar eller underskattar sina egna utan att riskera någon konsekvens av det.

Alternativ 2 – materiell prövning på befintligt underlag

Ett andra alternativ är att hämta inspiration från vad som gäller enligt 24 § lagen om skiljeförfarande, det vill säga att tvisten avgörs genom en materiell prövning på det underlag som finns. Även lagen om domstolsärenden har liknande regler för att nå fram till ett avgörande vid bristande medverkan från någon part (se 15, 17, 20 och 23 §§).

Den främsta vinsten med en sådan ordning är att det tydliggörs att förrättaren kan komma vidare i förrättningen och nå ett avslut. Ordningen understryker den rätt som en make har att få en bodelning genomförd, inom rimlig tid, även om den andra maken inte medverkar. Om bodelningen klandras kan utredningen komma att kompletteras genom bland annat de möjligheter till bevisupptagning som finns i domstol. När underlaget för bodelningen förändras under domstolsprocessen jämfört med hur den såg ut vid förrättarens bodelningsbeslut uppkommer visserligen en risk för återför-

visning till förrättaren. Nyttan av regeln bedöms dock överväga denna risk.

Vilken verkan som påtryckningsmedel som den föreslagna ordningen kan förväntas att få är svårt att besvara generellt. Det är upp till förrättaren att i det enskilda fallet bedöma vilken bevisverkan makens underlåtenhet att medverka får. Någon generell bevislättning för den aktiva maken är inte avsedd i detta alternativ (jfr nästa alternativ). Förrättaren har dock möjlighet att upplysa om regeln i syfte att motverka passivitet och obstruktion.

Regeln bör gälla oavsett om en make uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande från förrättaren.

Alternativ 3 – materiell prövning på befintligt underlag med viss bevislättning

Ett tredje alternativ utgörs av en variant av det föregående alternativet som skulle innebära att det vid den materiella prövningen av underlaget ges en mer allmän bevislättning för den make vars motpart inte har medverkat. Man kan till exempel tänka sig att förrättaren bestämmer överskottet av den andra makens giftorättsgods och skulder till vad som framstår som skäligt med hänsyn till uppgifterna i ärendet. En sådan ordning har likheter med reglerna om skönsbeskattning enligt 57 kap. skatteförfarandelagen, som reglerar hur skatten eller underlaget för skatten ska bestämmas när den som är skyldig att lämna deklaration inte har gjort det eller det finns brister i densamma.

Med ett sådant alternativ måste överväganden och regleringar ske beträffande processen i domstol om bodelningen klandras, till exempel avseende bevisbörda och beviskrav i målet där.

Utredningens förslag

Med hänsyn till att förrättarens verktyg bör vara effektiva, ändamålsenliga, enkla att använda och inte innebära onödiga kostnader bedömer utredningen att det andra alternativet är det mest lämpliga. Utredningen anser att förslaget kommer att underlätta för bodelningsförrättare att nå fram till ett bodelningsbeslut när en make av olika skäl är inaktiv i förfarandet. Förslaget kan alltså bidra till

att den andra makens rätt till en bodelning inom rimlig tid kan uppfyllas. Dessutom kan den förslagna regleringen fungera som ytterligare påtryckningsmedel mot den inaktiva maken, eftersom underlåtenheten kan ges betydelse vid bedömningen av underlaget.

Avslutningsvis ska något sägas om förhållandet till förslaget om att förrättaren på egen hand ska kunna hämta in uppgifter. I första hand bör de uppgifter som finns tillgängliga för förrättaren läggas till grund för bodelningen. Det kan vara uppgifter som har lämnats av en make eller, om maken har underlåtit att göra det, som förrättaren har hämtat in. Det nu aktuella förslaget är främst avsett att tillämpas i de delar där uppgifterna inte är fullständiga. Det kan till exempel avse tillgångar som förrättaren inte har kunnat hämta in uppgifter om, såsom tillgångar i utlandet.

8.6.12 Bodelningsförrättarens kostnader

Förslag

Det ska förtydligas i lagtexten att den ersättning som bodelningsförrättaren har rätt till ska vara skälig.

Det som var och en av makarna har betalat i ersättning eller förskott på ersättning till bodelningsförrättaren ska framgå av bodelningshandlingen och tillgodoräknas maken när bodelningslikviden bestäms.

Bodelningsförrättaren ska i bodelningshandlingen få förbehålla sig att begära ytterligare ersättning för arbete och utlägg som kan vara nödvändigt efter handlingens upprättande.

Bedömning

Utredningen lämnar inget förslag om att bodelningsförrättaren ska fatta ett överklagbart beslut om sin ersättning.

Inledning

Bodelningsförrättaren har rätt att få arvode och ersättning för sina utgifter (se 17 kap. 7 § äktenskapsbalken). Som utgångspunkt ska det betalas av makarna med hälften var. Makarna är dock solidariskt betalningsansvariga. Under vissa förutsättningar finns det möjlighet till skevdelning av kostnaderna (se kommande avsnitt).

Av den nuvarande lydelsen i nämnda paragraf framgår det inte uttryckligen att ersättningen ska vara skälig. Att så ska vara fallet följer dock av allmänna syssломannarättsliga principer och har även uttalats i förarbeten.¹¹⁰ För advokater är detta också ett krav enligt de vägledande reglerna om god advokatsed. Utredningen anser att det finns anledning att kravet på ersättningens skälighet tydliggörs i lagtexten och lämnar därför ett sådant förslag. Den förändringen innebär att regelns lydelse bättre överensstämmer med andra bestämmelser om ersättning till rättsliga biträden och liknande uppdragstagare.¹¹¹

Makes betalning till förrättaren ska tillgodoräknas maken när bodelningslikviden bestäms

Som utvecklas i avsnitt 15.2.5 är den allmänna bilden att bodelningsförrättare i princip genomgående begär förskott på sitt arvode. Efter som betalningsansvaret för förrättarens arvode är solidariskt kan den ena maken komma att betala hela förskottsarvodet till förrättaren, och i sin tur få en regressfordran på den andra maken avseende den makens del av arvodet. Inte sällan är det den ekonomiskt svagare maken som tvingas betala en större del av förskottet när den ekonomiskt starkare maken inte vill medverka till att en bodelning kommer till stånd, och därför inte betalar sin andel av arvodet till förrättaren.

För att underlätta för den make som har betalat en större del av förrättarens arvode i förskott föreslår utredningen att förrättaren ska ha rätt att besluta över regressfordran avseende förrättarens arvode mellan makarna. Den make som har betalat förskottet tvingas då inte att kräva betalning av den andra maken i särskild ordning,

¹¹⁰ Se prop. 1996/97:9 s. 130.

¹¹¹ Se bland annat 19 kap. 19 § ärvdabalken, 21 kap. 10 § rättegångsbalken, 27 § rätts hjälpslagen (till vilken flera andra bestämmelser om ersättning till rättsligt biträde hänvisar) och 37 § lagen om skiljeförfarande.

vilket till och med kan innefatta att den förstnämnda maken måste utverka en exekutionstitel. En sådan förändring kan alltså bidra till att denna make undviker ytterligare kostnader och fördröjning av bodelningsprocessen.

Med hänsyn till att det inte sällan är den ekonomiskt svagare maken som har betalat en större del av förskottet bedöms förslaget också förbättra skyddet för den svagare maken och balansera maktförhållandet mellan makarna. Det ska ses tillsammans med utredningens förslag om att förrättaren får besluta om förskott av bodelningslott, vilket kan vara en förutsättning för att den ekonomiskt svagare maken ska få medel att betala förrättarens begärda förskott med (se kapitel 9). Vidare kompletteras den möjligheten av utredningens förslag om en förbättrad ersättningsgaranti (se kapitel 15). De samlade förslagen ligger alltså i linje med syftet för utredningens uppdrag, att säkerställa ett effektivt och rättssäkert förfarande och att motverka ekonomiskt våld.

Utformning av lagförslaget

Utredningen har övervägt två olika alternativ för hur den närmare utformningen av lagförslaget kan se ut. Det förslag som utredningen bedömer är enklast och lämpligast för att uppnå det beskrivna syftet med regleringen är följande.

Bodelningsförrättaren ska ange i bodelningshandlingen vad var och en av makarna har betalat i ersättning eller förskott på ersättning. Denne ska bestämma om betalningarna innebär att någon av makarna har en regressfordran på den andra. Vid den beräkning som då behöver göras ska bodelningsförrättaren beakta om makarna ska dela på kostnaderna med hälften var enligt huvudregeln eller om förrättaren har beslutat om skevdelning av kostnaderna (se kommande avsnitt).

Om en regressfordran kan konstateras ska den anges i bodelningsbeslutet på det sättet att beloppet ska antingen dras av eller läggas till i förhållande till bodelningslikviden. Detta innebär att tillgodoräkandet är del av bodelningsbeslutet, vilket i sin tur får till följd att verkställighet och klander kan ske enligt vad som gäller för det.

Att bodelningsförrättaren ska ange hur mycket som har betalats innebär inte att denne fattar något beslut om sin ersättning (jfr nästa alternativ). I praktiken sker normalt den slutliga faktureringen till makarna först därefter. Bodelningsförrättaren kan då ta betalt för hela eller en stor del av den fakturerade kostnaden genom att ta förskottet i anspråk. Eventuell resterande del får betalas av makarna enligt den fördelning som följer av bodelningsbeslutet. I regel bör rutinen vara den att fakturering i första hand sker till respektive make i enlighet med fördelningen. I grunden finns dock ett solidariskt betalningsansvar enligt föregående paragraf.

Den beskrivna ordningen ska inte medföra att bodelningsförrättaren är förhindrad att kräva ersättning för ytterligare arbete och utlägg som kan vara nödvändigt efter bodelningshandlingens upprättande. För tydlighets skull bör denne dock ange ett förbehåll om detta i bodelningshandlingen i syfte att undvika att makarna överraskas därom.

Alternativ utformning

Det andra alternativet skiljer sig mot det föregående främst på det viset att förrättaren måste fatta ett formellt beslut om sin ersättning, som ska vara verkställbart och överklagbart. Tillgodoräkandet ska dock ske på motsvarande sätt.

Inspiration för en sådan lösning går att finna i lagen om skiljeförfarande där skiljemän ges rätt att besluta i skiljedomen om sin ersättning, vilket kan överklagas till domstol (se avsnitt 8.5).

Som redovisats kan denna ordning innebära en fördel för den make som har en regressfordran mot den andra maken eftersom det genom beslutet finns en betalningsförpliktelse som kan verkställas. Det förutsätter dock såklart att förrättarens beslut utgör en exekutionstitel, vilket utredningen föreslår ska vara fallet under vissa förutsättningar (se kapitel 13).

Att ett beslut om förrättarens ersättning ska vara verkställbart hade kunnat få praktisk betydelse för såväl förrättaren som den make som har en regressfordran mot den andra maken för betald ersättning. Med hänsyn till utredningens förslag om att en regressfordran ska tillgodoräknas maken när bodelningslikviden bestäms, bedöms

en sådan exekutionstitel dock inte fylla något större behov för honom eller henne.

Såvitt avser förrättaren har denne normalt tagit emot förskott på sitt arvode. Av den anledningen gynnas i allmänhet inte heller förrättaren av ett verkställbart beslut om ersättningen. Denne kan ju ta betalt genom att ta förskottet i anspråk. Det kan därför hävdas att det inte finns någon anledning att låta förrättaren besluta i egen sak och så att säga skapa sig sin egen exekutionstitel. Dessutom kan en sådan ordning ifrågasättas av principiella skäl. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste i så fall beslutet vara överklagbart till domstol.

Som utredningen ser det är det framför allt denna fråga om överklagbarhet som är den centrala att överväga, nämligen om det finns ett behov av att införa en ny möjlighet för makar att angripa bodelningsförrättarens kostnader.

De främsta argumenten för en sådan nyordning är följande. En bodelningsförrättare kan förordnas av domstolen mot en makes vilja. Förrättningen kan bland annat innefatta att tvångsverktyg används mot honom eller henne och maken har en skyldighet att tillsammans med den andra maken betala för förrättarens kostnader. Mot den bakgrunden kan det vara rimligt att ett beslut synliggör vad förfarandet har kostat och att det är enkelt att få kostnaderna materiellt prövade genom ett överklagande till domstol. Att en domstol får pröva skäligheten i bodelningsförrättarens ersättning är inte främmande för den. Redan i dag kan domstolen pröva en sådan fråga om en talan väcks där i vanlig ordning.

Som skäl mot att införa den aktuella lösningen kan följande anföras. En bodelning och förordnande av bodelningsförrättare får betraktas som en i grunden privat angelägenhet mellan makarna (se avsnitt 15.8.7). Om en make uppfattar att begärd ersättning är oskälig står redan i dag flera möjligheter till buds. Frågan kan prövas av domstol om en talan väcks där. Om bodelningsförrättaren är advokat finns den särskilda tillsyn som utövas av Advokatsamfundet, vilken i regel sker oberoende från staten. För arvodestvister finns Advokatsamfundets konsumenttvistnämnd, som är en nämnd för alternativ tvistlösning. Formerna för ett överklagbart beslut av förrättaren behöver i så fall anpassas till nämnden för att inte utestänga den möjligheten till prövning. För arvodestvister med andra jurister finns Allmänna reklamationsnämnden.

Utredningen utgår ifrån att ett överklagande av ett ersättningsbeslut kommer att behöva handläggas i ett separat domstolsärende, som är skilt från en klanderprocess där makarna är parter. Möjligheten att överklaga ett arvodesbeslut kan antas leda till att fler kommer att välja att angripa kostnaderna i domstol än enligt den nuvarande ordningen. Lösningen kan därmed komma att medföra vissa kostnader för domstolarna.

Det finns alltså skäl både för och emot den skissade nyordningen. Vid en sammantagen bedömning anser utredningen att det inte har identifierats ett tillräckligt starkt behov av att införa ett nytt sätt att kunna angripa kostnaderna för bodelningsförrättarens arvode. Utredningen lämnar därför inget förslag om det.

För tydlighets skull bör det betonas att beslut om skevdelning av kostnader, som behandlas i nästa avsnitt, går att klandra och därmed få prövat av domstol. Det ovan redovisade handlar om huruvida storleken på förrättarens ersättning ska kunna överklagas till domstol.

8.6.13 Skevdelning av bodelningsförrättarens kostnader

Förslag

Det ska bli enklare att frångå huvudregeln att bodelningsförrättarens kostnader ska delas lika mellan makarna. Med andra ord ska det krävas mindre för ett beslut om skevdelning, vilket avser båda de fall som omfattas av regeln. Förslaget innebär att bodelningsförrättaren ska bestämma en annan skälig fördelning av kostnaderna mellan makarna om

- den ena maken har orsakat fördröjning eller ökade kostnader genom att utebli från ett sammanträde eller inte följa ett föreläggande, genom påstående eller invändning, som han eller hon insett eller borde ha insett saknade fog, eller annars genom vårdslöshet eller försummelse, eller
- om makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det.

Beslut om skevdelning ska kunna fattas även utan yrkande från make.

Bedömning

Utredningen föreslår ingen ändring i reglerna om makarnas solidariska ansvar för bodelningsförrättarens kostnader.

Skevdelning med anledning av försumligt agerande

Bodelningsförrättarens kostnader ska betalas av makarna med hälften vardera (se 17 kap. 7 § 2 st. äktenskapsbalken). Bodelningsförrättaren kan dock vid bodelningen bestämma en annan fördelning (skevdelning), om den ena maken genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader eller om makarnas ekonomiska förhållanden ger särskild anledning till det. Av tredje stycket framgår att makarna har ett solidariskt betalningsansvar för förrättarens ersättning.

Enligt utredningens uppfattning bör skevdelning av bodelningsförrättarens kostnader fungera som ett effektivare påtryckningsmedel mot en obstruerande och passiv make än vad som är fallet i dag. Visserligen kan kostnadssanktioner inte ensamt förväntas vara tillräckligt för att motverka den typen av illojalt agerande från en part, men det är ett viktigt verktyg bland andra. Mot den bakgrunden lämnar utredningen flera förslag på hur regeln kan förbättras.

Enligt de nuvarande kraven ska merkostnaderna ha orsakats av en make genom vårdslöshet eller försummelse. Som uttalats i förarbetena bör ordalydelsen omfatta ett agerande som innebär att maken inte medverkar eller på annat sätt förhalar bodelningsprocessen. Det kan ske av vårdslöshet eller av försummelse, liksom med uppsåt. Vid utredningens möte med advokater och andra jurister har framförts uppfattningen att kraven i den nuvarande lydelsen upplevs vara för högt ställda, vilket medför att den praktiska tillämpningen av bestämmelsen begränsas.

Utredningen bedömer att skevdelningsregelns effekt kan gynnas av att det i lagtexten finns en uppräkningslista av exempel på ageranden som omfattas. Det kan tydliggöra och motivera tillämpning av regeln. Motsvarande ageranden som ges som exempel i 18 kap. 6 § rättegångsbalken och i förarbetena till den bestämmelsen kan tjäna som vägledning.

Översatt till bodelningsförrättningen kan det handla om att en make uteblir från sammanträde, inte följer förrättarens föreläggande om att exempelvis ge in efterfrågade uppgifter (varpå förrättaren kan behöva hämta in uppgifterna på egen hand), underlåter att i rätt tid fullständigt ange sin inställning eller ge in utredning, eller framställer påstående eller invändning som maken insett eller borde ha insett saknade fog. Som utvecklats ovan bör även makens agerande i förhållande till den upprättade tidsplanen få betydelse vid bedömningen.

Tillämpningen av regeln bör även kunna gynnas av att det tydliggörs att förrättaren måste göra en helhetsbedömning av vad den försumliga makens agerande har haft för betydelse för förrättningens omfattning, längd och kostnader. Utredningen menar att den nuvarande bestämmelsen har för stort fokus på att en skevdelning endast ska ske utifrån konstaterat ökade kostnader för bodelningsförrättaren. Risker med det är att tillämpningen blir för försiktig, till fördel för den försumliga maken. Å andra sidan får tillämpningen givetvis inte riskera att bli godtycklig. Det är därför viktigt att bedömningen sker utifrån objektiva omständigheter, såsom vad maken har gjort eller underlåtit att göra och vilka följder det har fått för kostnaderna och tidsutdräkten. I föregående stycke anges exempel på vad sådant agerande eller underlåtenhet kan bestå i.

På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen dels att bodelningsförrättaren ska bestämma en *skälig* fördelning av kostnaderna, dels att det vid fördelningen även ska kunna beaktas om maken har orsakat en *fördröjning* av förfarandet genom sitt försumliga agerande. En fördröjning ska alltså i sig kunna leda till skevdelning. I förändringen ligger en presumtion för att en fördröjning har inneburit merarbete för bodelningsförrättaren och därmed ökade kostnader för makarna att betala. Därtill kan det antas att en fördröjning också har inneburit ökade kostnader för den andra maken, såväl direkta som indirekta. Utredningen menar att det är rimligt att den försumliga maken därför får betala en större del av kostnaderna än annars. Denna förändring är inte avsedd att påverka grundregeln att en förrättare inte är behörig att förplikta ena maken att ersätta den andra maken för dennes egna kostnader i anledning av förrättningen.

Utredningen föreslår dessutom att det inte ska krävas ett yrkande från en make för att bodelningsförrättaren ska kunna fatta ett beslut om skevdelning. Rättsläget är osäkert och behöver tydliggöras. En sådan förändring är viktig inte minst för en ekonomiskt svagare make som processar utan ombud. Förslaget inskräpper vikten av att regeln ska tillämpas när det finns skäl för det. Även om frågan ska kunna tas upp till prövning utan yrkande bör makarna ges tillfälle att yttra sig i frågan innan beslut fattas.

Avslutningsvis kan det konstateras att det enligt 18 kap. 7 § rättegångsbalken finns en regel om ersättningsskyldighet även för ett vårdslöst ombud. Motsvarande bestämmelse saknas för bodelningsförrättningen. Det kan tyckas vara en inkonsekvent ordning men är inte något som enkelt kan ändras med hänsyn till det uppdrag och den beslutsbehörighet som förrättaren har. Däremot är reglerna enligt 18 kap. rättegångsbalken tillämpliga i dess helhet för domstolsprocessen i ett mål om klander av bodelning. Det ska också noteras att skevdelningsregeln bör förstås så att en make bär ansvar även för sitt ombuds handlingar, vilket är en följd av fullmaktsförhållandet och nödvändigt för att bestämmelsen ska få praktisk verkan. Om ett ombud för en make orsakar ökade kostnader eller försenar förfarandet kan det alltså läggas den maken till last och utgöra skäl för att kostnaderna ska skevdelas. Med fullmaktsförhållandet och uppdraget som grund kan frågan om skadeståndsskyldighet aktualiseras mellan ombudet och maken.

Skevdelning med anledning av makarnas ekonomiska förhållanden

I syfte att regelverket ska ge ett bättre skydd för den ekonomiskt svagare maken, föreslår utredningen att förändringar ska ske även av möjligheten till skevdelning med anledning av makarnas ekonomiska förhållanden.

Två förändringar föreslås. Den ena är det ovan beskrivna tillägget att en eventuell skevdelning (eller jämkning av kostnadsfördelningen) ska göras utifrån en skälighetsbedömning. Den andra förändringen avser att det inte längre ska krävas "särskild" anledning för skevdelning. Det ska räcka att "makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det".

Avsikten med ändringarna är att möjligheten till skevdelning ska tillämpas i större utsträckning än i dag, och inte endast i rena undantagsfall. En grundförutsättning är att det efter bodelningen ska finnas mer än bara marginella skillnader i makarnas ekonomiska ställning. Liksom i dag är en typsituation för när bestämmelsen bör tillämpas att den mer förmögna maken har enskild egendom till ett högre värde än den andra maken. Beroende på värdet och fördelningen av makarnas giftorättsgods kan en eventuell bodelningslikvid till den mindre förmögna maken bli relativt begränsad. Detta trots att den förmögna maken har tillgångar till jämförelsevis stort värde. När omständigheterna är sådana kan det också påverka möjligheten att besluta om förskott av bodelningslotten, till nackdel för den ekonomiskt svagare maken. I en sådan situation har tvisten mellan makarna enbart gällt en del av den mer förmögna makens tillgångar. Det kan då vara skäligt att den maken får betala en större del av bodelningsförrättarens kostnader.

Av förarbetsuttalanden framgår en ytterligare förutsättning för skevdelning enligt denna punkt, nämligen att den ekonomiskt svagare maken efter bodelningen och sedan kostnaderna har betalats skulle komma att ha kvar egendom till endast ringa värde. Med de ändringar som utredningen föreslår i bestämmelsen bör detta inte längre utgöra en förutsättning för skevdelning. Hur stort värde som maken har efter bodelningen bör däremot alltså beaktas vid den skälighetsbedömning som ska göras.

Inte heller för skevdelning enligt denna punkt ska det krävas ett yrkande från en make. Bodelningsförrättaren ska alltså kunna fatta ett beslut om skevdelning ex officio, efter att makarna har yttrat sig i frågan.

Inget förslag om borttagande av solidariskt betalningsansvar vid skevdelning

En fråga som utredningen har övervägt är om regelverket även fortsättningsvis ska föreskriva ett solidariskt betalningsansvar för makarna vid skevdelning av kostnaderna.

Principiellt handlar det om en intresseavvägning. I den ena vågskålen ligger en makes intresse av att inte behöva betala för båda makarna. Det kan uppfattas oskäligt för den make som inte varit försumlig att hon eller han med anledning av det solidariska ansva-

ret kan tvingas betala för hela kostnaden och därefter regressvis kräva betalning av den försumliga maken. Det gäller särskilt de kostnader som skevdelas.

I den andra vågskålen ligger förrättarens rätt att få betalt för sitt arbete. Om det solidariska betalningsansvaret inte skulle gälla får denne ett sämre skydd för sin ersättning. Det skulle potentiellt kunna påverka viljan att åta sig uppdrag som förrättare.

Å ena sidan kan det hävdas att frågan om betalning av arvudet är en sak mellan makarna som inte ska gå ut över förrättaren. Å andra sidan bör regelverket i möjligaste mån motverka förekomsten av ekonomiskt våld och ge skydd åt en svagare part.

Utredningen anser att man bör se på situationen ur ett rent praktiskt perspektiv. Som redovisats ovan begär bodelningsförrättare i regel förskottsbetalning under förfarandet. Beslut om skevdelning fattas i samband med bodelningsbeslutet. Omständigheterna är därmed ofta sådana att bodelningsförrättaren kan ta betalt för hela eller en stor del av sitt arbete genom att ta förskottet i anspråk.

Till detta kommer utredningens förslag om att en makes betalningar till bodelningsförrättaren under förfarandet ska tillgodoräknas maken när bodelningslikviden bestäms. Vid det tillgodoräkandet ska eventuell skevdelning beaktas. Om detta förslag genomförs saknar det solidariska ansvaret i praktiken större betydelse för förhållandet mellan makarna. Förrättarens arvode är redan betalt och en eventuell regressfordran kan regleras i bodelningsbeslutet. Dessutom kan bodelningsbeslutet under vissa förutsättningar verkställas, enligt utredningens förslag om detta.

Under de beskrivna förutsättningarna gör utredningen bedömningen att det inte finns tillräcklig anledning att göra några förändringar i det solidariska betalningsansvaret. Det problem som identifierats med detta ansvar avhjälpas i väsentliga delar av utredningens andra förslag.

I de fall förskott inte har begärts är utredningens bild av förrättares rutiner att fakturering i första hand sker till var och en av makarna i enlighet med den fördelning av kostnaderna som följer av bodelningsbeslutet. Det framstår som en lämplig ordning.

8.6.14 Förenkling av delgivning

Förslag

Bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman ska vid delgivning få skicka handlingen på elektronisk väg.

De ska även få använda sig av förenklad delgivning. För bodelningsförrättare ska det gälla vid delgivning med dem som denne är förordnad för och för boutredningsman och skiftesman vid delgivning med delägare i dödsboet som denne är förordnad för.

Kravet på att bodelningshandlingen ska delges i original eller bestyrkt kopia ska tas bort. Dessutom ska bodelningsförrättaren enklare kunna delge makarna bodelningshandlingen genom information i samband med ett sammanträde.

Inledning

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framfördes uppfattningen att svårigheter med delgivning gör att bodelningen fördröjs och fördyras. Det efterfrågades ett förenklat sätt att delge makar protokoll och andra handlingar under förrättningen, exempelvis delgivning genom e-post eller digital brevlåda.¹¹² Mot denna bakgrund och av följande skäl lämnar utredningen förslag om vissa förenklingar.

Skicka handling på elektronisk väg

Av 17 § 2 st. delgivningslagen framgår att endast myndigheter får skicka en handling på elektronisk väg vid vanlig delgivning. Det kan konstateras att den regleringen kan framstå som väl försiktig i förhållande till bodelningsförrättare. I förarbetena har framhållits dels att det kan finnas en osäkerhet i fråga om en e-postadress tillhör delgivningsmottagaren, dels att när enskild utför delgivning utan samband med ett mål eller ärende sker det inte någon kontroll av

¹¹² Jfr Domstolsverkets, Kronofogdemyndighetens och Försäkringskassans hemställan om att utreda förbättrade möjligheter till delgivning, Ju2024/00309 samt SOU 2024:47 (vars uppdrag dock inte omfattade frågan om det ska kopplas en särskild delgivningsmöjlighet till den digitala myndighetsposten).

om delgivning har skett eller om det har varit olämpligt att använda delgivningssättet.¹¹³

För bodelningsförrättaren är delgivning i praktiken begränsad till parterna i förrättningen. Den e-postadress som bodelningsförrättaren kan komma att använda för delgivning av handlingar har normalt uppgetts av parten själv. Dessutom har det uppdrag som bodelningsförrättaren utför stora likheter med myndighetsutövning.

En förändring av rättsläget bör i allmänhet kunna leda till en effektivare bodelningsprocess. Såvitt avser en make som vill hålla sig undan delgivning behöver dock vanlig delgivning genom e-post inte alltid vara det snabbaste delgivningssättet, eftersom det förutsätter en aktiv bekräftelse från mottagaren. Även med beaktande av det sistnämnda anser utredningen att det finns goda skäl för att föreslå att bodelningsförrättare vid delgivning ska få skicka handlingen på elektronisk väg.

Av motsvarande skäl föreslås även boutredningsman och skiftesman ges sådan möjlighet (se kapitel 17 för kopplingen mellan uppdragen).

Förenklad delgivning

Även möjligheten att använda förenklad delgivning är för närvarande förbehållet myndigheter (se 22–26 §§ delgivningslagen). Förenklad delgivning sker genom att handlingen som ska delges skickas till delgivningsmottagaren och att det närmast följande arbetsdag skickas ett kontrollmeddelande om att handlingen har skickats. Ett kontrollmeddelande behöver dock inte skickas om handlingen skickas på elektronisk väg. Förenklad delgivning får användas av en myndighet vid delgivning med den som är part eller har liknande ställning i ett mål eller ärende, om denne har fått information av myndigheten om att delgivningssättet kan komma att användas i målet eller ärendet.

Delgivningssättet bygger på tanken att det är rimligt att lägga ett större ansvar på parter och andra som ska delges att bevaka handlingar som myndigheter skickar i pågående mål och ärenden.¹¹⁴ Detta syn-

¹¹³ Se prop. 2009/10:237 s. 121.

¹¹⁴ Se prop. 2009/10:237 s. 131.

sätt kan tillämpas även vid ett bodelningsförfarande, som har karaktär av en judiciell förrättning. Effektivitets- och kostnadsskäl talar med styrka för att tillåta bodelningsförrättare att vid delgivning med makarna använda förenklad delgivning enligt de regler som gäller för myndigheter. Det är en förändring som kan få stor praktisk betydelse, inte minst i de fall en make försöker hålla sig undan delgivning. Eftersom utredningen inte ser några starka rättssäkerhetsskäl som talar emot, lämnas ett sådant förslag.

Även boutredningsman och skiftesman bör ges denna rätt av motsvarande skäl. Förenklad delgivning föreslås kunna användas av dem vid delgivning med delägare i det dödsbo som boutredningsmannen eller skiftesmannen är förordnad för.

Delgivning av bodelningshandlingen

Bodelningshandlingen ska så snart som möjligt delges båda makarna. För närvarande gäller ett krav på att den handling som delges ska vara i original eller en bestyrkt kopia. Behovet av att behålla det kravet bedöms som litet. Med hänsyn tagen dessutom till den ovan föreslagna ändringen i 17 § delgivningslagen om att en bodelningsförrättare vid delgivning ska kunna skicka handlingar på elektronisk väg föreslår utredningen att kravet ska tas bort.

Därtill finns det skäl att förenkla sättet att delge bodelningshandlingen. I dag gäller att förrättaren ska delge vardera make handlingen efter att den upprättats. Det kan ibland ta tid om en make av olika skäl undanhåller sig delgivning. I de fall ett sammanträde har hållits i nära anslutning till upprättandet bör sådana delgivningsåtgärder kunna undvikas. Det är inte ovanligt att makarna vid ett sammanträde ombeds att slutföra sin talan och att förrättaren fattar beslut om bodelningen viss tid efter sammanträdet. Kostnads- och effektivitetsskäl talar starkt för att förrättaren vid sammanträdet bör kunna meddela makarna vilken tid och plats som bodelningshandlingen kommer att upprättas och att de därigenom ska anses delgivna handlingen vid tidpunkten för dess upprättande. Utredningen föreslår därför att detta ska vara möjligt.

Delgivningen ska anses gälla även om bodelningsförrättaren av någon anledning upprättar bodelningshandlingen vid ett senare tillfälle än det som makarna informerats om vid sammanträdet. Infor-

mation om sådan ändring ska lämpligen ges makarna men bedöms inte behöva delges eftersom de är medvetna om att ett bodelningsbeslut är att vänta (jfr vad som gäller för tillgänglighetsdelgivning).

Det finns inget hinder mot att tillämpa delgivningssättet enbart beträffande den make som närvarat vid sammanträdet, till exempel om den andra maken av något skäl inte närvarade eller om separata sammanträden har hållits med respektive make. Förslaget om att införa anslutningsklander innebär att det inte kan anses vara till någon påtaglig nackdel att bli delgiven bodelningshandlingen före den andra maken.

När bodelningshandlingen är upprättad ska den samma dag skickas eller lämnas till båda makarna, men behöver då alltså inte delges på nytt.

I sammanhanget finns det skäl att påminna om utredningens förslag att förrättaren ska kunna besluta om så kallad mjuk stupstock, som kan användas i syfte att ett bodelningsbeslut inte ska behöva skjutas på med anledning av sent inkomna uppgifter eller yrkanden (se avsnitt 8.6.10).

Delgivning vid sammanträden

Som är väl känt för advokater och andra jurister som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare, är det mycket vunnet att vid sammanträden med makarna delge förelägganden, kallelser och andra handlingar i den utsträckning som är möjligt. En bra planering för handläggningen och upprättad tidsplan kan skapa gynnsamma förutsättningar för det.

8.6.15 Möjlig effektivisering av handläggningen i domstol

Förslag

Det ska införas ett skyndsamhetskrav för edgångssammanträde beträffande en upprättad bouppteckning.

Det ska tydliggöras att domstolen får avsluta ett mål eller ärende om edgångssammanträde utan att eden har avlagts, om begäran har återkallats eller om det föreligger synnerliga skäl.

Den redovisade statistiken visar att handläggningstiden för framför allt ärenden om vitesföreläggande men även mål om bouppteckningssed många gånger uppgår till flera månader, ibland omkring ett år.

Den främsta orsaken till det synes vara delgivningssvårigheter. Även i övrigt har dock en viss ineffektivitet i handläggningen kunnat skönjas. En förklaring till det sistnämnda kan enligt utredningens uppfattning vara att domstolen saknar en bild av hur bodelningsförrättningen fortskridit sedan förrättaren förordnades. En annan förklaring kan ligga i att det inte är domstolen som ansvarar för förrättningens effektivitet utan enbart för handläggningen av det enskilda målet eller ärendet. Frågor om vitesföreläggande eller bouppteckningssed riskerar då att ses och behandlas av domstolen som en isolerad sak, snarare än som en del av förrättningen i dess helhet.

När det gäller delgivningssvårigheterna är det framför allt den första delgivningen i ett ärende eller mål som kan bli tids- och arbetskrävande. Av underlaget framgår att den inte sällan sker genom stämningsman efter att andra delgivningsåtgärder misslyckats. Därefter kan normalt förenklad delgivning användas i det enskilda ärendet, förutsatt att personen samtidigt har blivit delgiven information om vad det är.

Utredningen har övervägt om det är möjligt att förbättra effektiviteten i domstolarnas handläggning genom att låta alla eventuella frågor hänförliga till en bodelningsförrättare som förordnats av domstolen handläggas i ett och samma ärende. En sådan ordning skulle eventuellt underlätta för delgivningsåtgärder eftersom förenklad delgivning bör kunna användas löpande under ärendets gång när det finns förutsättningar för det. Med hänsyn till kostnadsskäl och att utredningen inte ser några tydliga effektivitetsvinster lämnas dock inget sådant förslag.

Däremot föreslår utredningen att det ska införas ett allmänt skyndsamhetskrav för mål om bouppteckningssed. På motsvarande sätt som gäller för edgångssammanträden enligt 6 kap. 3 § konkurslagen ska rätten hålla sammanträdet så snart som möjligt. Förslaget lämnas mot bakgrund av att det fortsatta bodelningsförfarandet är avhängigt att edgång kommer till stånd. Det finns dock inte anledning att för rätten uppställa en särskild tidsfrist inom vilken edgångssammanträdet ska hållas. Utredningen anser att målen i allmänhet bör prioriteras på liknande sätt som edgångssammanträden enligt

konkurslagen. De bör dock inte ges samma höga prioritet som till exempel interimistiska yrkanden i mål om vårdnad, boende och umgänge med barn.

Utredningen föreslår ytterligare en ändring i reglerna om bo-uppteckningsed. Enligt den nuvarande lydelsen får domstolen inte avsluta målet förrän eden har avlagts. Som har framhållits i förarbetena måste domstolen kunna avsluta målet ändå om begäran om edgång har återkallats.¹¹⁵ Utredningen menar att detta bör framgå av lagtexten och att det dessutom bör tydliggöras att domstolen även i särpräglade undantagsfall ska kunna avsluta målet utan att eden har avlagts. Det kan till exempel gälla om domstolen har gjort ett stort antal upprepade försök att få edgångsplikten fullgjord och ytterligare försök bedöms vara utsiktslösa.

Något motsvarande skyndsamhetskrav för ärenden som avser bodelningsförrättares ansökan om vitesföreläggande föreslås inte. I de ärendena hålls inga sammanträden. Avgörande för om ärendena drar ut på tiden eller inte har främst att göra med hur snart domstolen lyckas delge maken handlingar. Det ligger dock i sakens natur att det är ärenden som inte bör nedprioriteras och att det finns skäl för domstolen att iaktta noggrannhet i sina delgivningsrutiner för att undvika onödig fördröjning. Utredningen vill understryka vikten av att använda förenklad delgivning i största möjliga utsträckning.

8.6.16 Återförvisning till bodelningsförrättaren

Bedömning

Utredningen föreslår inga ändringar beträffande reglerna om återförvisning till bodelningsförrättaren av klandrade beslut.

Mot bakgrund av syftet med utredningens uppdrag finns det anledning att överväga om rättens möjlighet att återförvisa ett ärende till förrättaren bör begränsas eller förtydligas. Vid utredningens möte med advokater och jurister har det förts fram att det kan vara svårt att förutse vilka omständigheter som kan föranleda återförvisning. En sådan kan få stora konsekvenser för makarna, särskilt om situationen är den att bodelningsförrättningen dragit ut på tiden. Om en

¹¹⁵ Se SOU 1981:85 s. 415.

av makarna genom illojalt agerande har varit orsaken till det, kan en återförvisning dessutom uppfattas som en vinst för den maken.

Utredningen bedömer dock att de avvägningar som domstolen kan behöva göra inför en eventuell återförvisning ryms i det gällande rättsläget. Att återförvisning ibland kan vara det lämpligaste alternativet framgår av avsnitt 8.2.7. Redan i dag finns också möjligheten att hämta in ett yttrande från bodelningsförrättaren inför ett eventuellt återförvisande. Till detta kommer att den redovisade statistiken talar för att en begränsning av möjligheten till återförvisning inte bör vara nödvändig. Antalet återförvisade ärenden per år synes vara få.

Sammantaget gör utredningen bedömningen att behovet av förändring av reglerna inte är tillräckligt stort. Utredningen föreslår därför inga ändringar.

9 Förskott av bodelningslott

9.1 Inledning

Flera av de förslag som utredningen lämnar bedöms korta ned handläggningstiderna för bodelningsprocesser som involverar domstol och bodelningsförrättare. Processen kan innehålla flera steg: bodelningsförrättning, klanderprocess i domstol och verkställighetsåtgärder. Även om varje del handläggs så effektivt som möjligt kan det dröja olika länge innan en make får ut de pengar och annan egendom som bodelningen ger rätt till. Sådana tillgångar kan vara en förutsättning för att maken ska kunna gå vidare i livet och ordna med ett stadigvarande boende.

Utredningens förslag om att förrättares bodelningsbeslut ska vara verkställbart under vissa förutsättningar är en förbättring jämfört med hur det ser ut i dag. Som redovisas i avsnitt 13.7.4 innebär det dock inte alltid att maken får direkt tillgång till egendomen eller pengarna.

Till detta kommer det problem som en make kan ha att finansiera det förskott på arvode som bodelningsförrättare i regel begär under förrättningen. Utredningens förslag om en förbättrad ersättningsgaranti redovisas i kapitel 15. Som där utvecklas menar utredningen att det finns behov av kompletterande lagstiftningsåtgärder.

Mot denna bakgrund finns det skäl att överväga om det går att förbättra situationen för den ekonomiskt svagare maken under processen genom att införa en rätt till förskott av bodelningslott.

9.2 Gällande rätt

Vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad saknas för närvarande en rätt till förskott av bodelningslott. En ekonomiskt svagare make har alltså inte rätt att erhålla en del av sin bodelningslott från den

andra maken under pågående förrättning. Det hindrar visserligen inte att makarna kan komma överens om att den ena ska utge förskott till den andra inför en kommande bodelning. Därutöver kan nämnas möjligheten för en make att under vissa förutsättningar få underhållsbidrag från den andra maken, liksom nyttjanderätten till bohag. Efter äktenskapsskillnad är dock förutsättningarna strängare (se 6 kap. 6 och 7 §§ äktenskapsbalken samt avsnitt 6.2.2). När det gäller makarnas gemensamma bostad kan domstolen efter begäran besluta vem av makarna som har rätt att bo kvar i den till dess att bodelning har skett (kvarsittanderätt, se 14 kap. 5 och 7 §§, 18 kap. 2 § äktenskapsbalken samt nämnda avsnitt).

När en make har avlidit är förutsättningarna annorlunda. En rätt till förskott gäller för en delägare i dödsboet som var beroende av den avlidne för sin försörjning (18 kap. 5 § ärvdabalken). Förskottet ska avse vad som behövs för försörjningen och ska räknas av på blivande lott i boet. Det krävs att delägarrens blivande lott ”uppenbarligen förslår”. En förhandsuppskattning av arvs- eller testamentslotten måste alltså göras; förskott kan inte krävas om det är tveksamt om det kan täckas vid kvarlåtenskapens delning. Det krävs även att förskottet kan lämnas utan olägenhet för boutredningen, till exempel utan att påverka dödsboets betalning av skulder.

Vid sidan av rätten till förskott kan efterlevande make enligt andra stycket i nämnda paragraf få nödvändigt underhåll ur boet under tre månader från dödsfallet. I sammanhanget finns det även anledning att nämna möjligheten till delskifte enligt ärvdabalken. Ett exempel på det kan vara att pengar som har flutit in till dödsboet från en fastighetsförsäljning skiftas ut genom ett delskifte.

Enligt dansk rätt kan en make begära att den andra maken ska betala förskott på bodelningslikviden om det finns en säker grund för att maken har rätt till ett sådant belopp vid bodelningen och det inte kan förväntas att den snart är genomförd (26 § ægtefælleskifte-loven). Om makarna inte är eniga eller om det finns behov av tvångsvis verkställighet kan bodelningsförrättaren begära att domstolen ska fatta beslut i saken.

9.3 Överväganden och förslag

Förslag

Efter begäran från en make ska bodelningsförrättaren kunna besluta att maken ska ha rätt till ett förskott av sin bodelningslott från den andra maken. Det ska gälla om det är uppenbart att den förstnämnda maken vid bodelningen har rätt till en lott vars värde överstiger förskottet och det i övrigt är lämpligt. Förskottet ska utges i pengar.

Som huvudregel ska beslutet få klandras endast i samband med klander av bodelningen. Om domstolen entledigar en bodelningsförrättare som har fattat ett sådant beslut ska den make som har förpliktats att betala förskottet få klandra det inom tre veckor efter delgivningen av beslutet om entledigande.

Ett beslut om förskott ska få verkställas som en lagakraftäggande dom. Om klandertalan sker ska domstolen kunna inhibera verkställigheten.

Vid bodelning med anledning av den ena makens död ska nämnda rätt till förskott inte gälla.

9.3.1 Det ska vara möjligt med beslut om förskott av bodelningslott

Utredningen anser att det bör införas en möjlighet för bodelningsförrättaren att efter begäran besluta att en make ska betala ett förskott av bodelningslotten. Ett sådant förskott kan klart förbättra de ekonomiska förutsättningarna för den make som är i behov av medel under tiden som bodelningsprocessen pågår. Genom förslaget frigörs medel till den ekonomiskt svagare parten som annars i princip hade varit fortsatt otillgängliga för honom eller henne till dess att bodelningen vunnit laga kraft, och ännu längre om fullgörande inte sker frivilligt.

Ett av de främsta skälen för att införa en sådan möjlighet är att förskottet kan användas för att betala förskottsarvode till förrättaren, till exempel när den andra maken vägrar att betala sin del av det. Det kan möjliggöra att bodelningen kommer till stånd och minskar möjligheten för den andra maken att fördröja eller obstru-

era bodelningsprocessen. Med andra ord förbättras balansen mellan makarna och skyddet för den ekonomiskt svagare maken. Som utvecklas i avsnitt 15.8.6 utgör möjligheten till förskott ett viktigt komplement till utredningens förslag om en förbättrad ersättningsgaranti. Möjligheten till förskott av bodelningslott kan potentiellt också utgöra ett incitament för den ekonomiskt starkare maken att medverka till att betala förrättarens förskottsarvode.

Förskott av bodelningslott kan också vara en förutsättning för att den berättigade maken snabbare än annars ska kunna ordna med ett stadigvarande boende och gå vidare i livet efter en separation. Det kan gynna såväl maken som eventuella barn. Dessutom kan beslut om förskott vara ett sätt att kompensera för att utredningens förslag om förändringar i kravet på betänketid i praktiken minskar möjligheten till underhållsbidrag i de fall betänketid inte längre ska löpa (se avsnitt 6.2.2).

Sammantaget talar starka skäl för förslaget. Vid utformningen måste en avvägning ske mellan båda parterns intressen. Det är också en förutsättning för att upprätthålla rättssäkerheten att ett sådant beslut kan klandras i något läge.

Vid bodelning med anledning av den ena makens död ska rätten till förskott av bodelningslott inte gälla. I dessa fall får de nuvarande reglerna i ärvdabalken tillämpas (se föregående avsnitt). För det fall en make avlider när ett mål om äktenskapsskillnad pågår ska de bestämmelser som avser bodelning med anledning av äktenskapsskillnad tillämpas (se 9 kap. 11 § äktenskapsbalken).

9.3.2 Utformningen av förslaget

Beslut om förskott ska kunna fattas av bodelningsförrättaren. Utredningen har övervägt att i stället låta domstol vara behörig att fatta sådana beslut. Med hänsyn till förrättarens uppdrag och kännedom om omständigheterna för bodelningen bedöms denne dock som mest lämpad. Det bedöms också vara den mest kostnadseffektiva lösningen.

För att en bodelningsförrättare ska kunna fatta ett beslut om förskott av bodelningslott måste en make begära det. Innan beslutet fattas ska den andra maken få tillfälle att yttra sig över begäran. Beslutet kan fattas när som helst under bodelningsförrättningen

och även i samband med det slutliga bodelningsbeslutet. I allmänhet bör beslut om förskott kunna fattas endast en gång under förrättningen. Utredningen menar dock att det inte bör införas en formell begränsning i hur många gånger ett förskottsbeslut kan begäras respektive beslutas om. Underlaget för bodelningen kan fortsätta att utvecklas så länge förrättningen pågår. Att så är fallet kan utredningens förslag om nya verktyg för förrättaren bidra ytterligare till. Omständigheterna kan alltså vara sådana att det är lämpligt att fatta flera förskottsbeslut. Den bedömningen får göras som del av lämplighetsprövningen.

För beslut om förskott ska det krävas att det är uppenbart att maken vid bodelningen har rätt till en lott vars värde överstiger förskottet och att det i övrigt är lämpligt med ett sådant beslut.

Ett eventuellt förskott ska alltså ställas i relation till vad mottagaren av det kan komma att ha rätt att få ut från den andra maken vid lottläggningen. Om en likadelning enligt 11 kap. 3 § äktenskapsbalken uppenbart kommer att medföra att den andra maken vid bodelningen ska utge något av värde till mottagaren av förskottet, kan sådant beslutas om. Den praktiska huvudregeln om lottläggning är i dag inte vad som föreskrivs i 11 kap. 7 § äktenskapsbalken om egendom utan det som anges i 9 § angående betalning, så kallad bodelningslikvid. I det slutliga bodelningsbeslutet kan det alltså bli aktuellt att en make ska utge sådan likvid eller viss egendom, eller en kombination av dem. Det bestäms av reglerna om egendomens fördelning på lotter (11 kap. 7–11 § äktenskapsbalken).

Oavsett vad som vid det slutliga bodelningsbeslutet kan komma att utges är det utredningens bedömning att ett beslut om förskott av bodelningslott alltid ska avse ett visst penningbelopp. Med andra ord ska ett förskott utges i pengar. Om förskottet skulle avse annan egendom kan det ge upphov till problem för mottagaren att omvandla denna till pengar. Syftet med regeln skulle därmed motverkas.

Med hänsyn till att det är en likvid som ska betalas har utredningen övervägt att benämna förslaget som *förskott på bodelningslikvid* men valt *förskott av bodelningslott*. Skälet för det är att tydliggöra att ett eventuellt förskott ska ställas i relation till vilket värde som mottagaren vid bodelningen bedöms ha rätt till, vilket vid lottläggningen inte nödvändigtvis måste utges i pengar (se ovan). Till detta kommer att bodelningslikvid inte är ett begrepp som används i lagtexten.

Vid prövningen av om ett förskottsbeslut ska fattas får en helhetsbedömning av omständigheterna göras. För att kunna bedöma om det är uppenbart att makens lott vid bodelningen överstiger ett eventuellt förskott kan ofta en bouppteckning först behöva göras. Är det osäkert vem av makarna som slutligt kan antas bli skyldig att utge värden till den andra kan kravet på att det ska vara uppenbart inte anses uppfyllt. Ett typfall för när ett förskottsbeslut ska kunna fattas är om det av tillgängligt underlag framgår med tillräcklig säkerhet att värdet av tillgångarna hos den ena maken klart överstiger den andra makens och det finns likvida tillgångar att betala förskottet med.

Vid lämplighetsbedömningen och bestämmande av storleken på förskottet bör särskild hänsyn tas till vilka värden som finns och om tillgångarna är likvida eller inte. Saknas likvida tillgångar får det bedömas i det enskilda fallet om ett förskottsbeslut trots det är lämpligt. En följd av ett eventuellt beslut om förskott i ett sådant fall kan vara att den make som ska betala förskottet först behöver realisera tillgångar.

När det gäller makarnas gemensamma bostad erinras om att domstolen efter begäran kan besluta vem av makarna som har rätt att bo kvar i den till dess att bodelning har skett (kvarsittanderätt, se 14 kap. 5 och 7 §§, 18 kap. 2 § äktenskapsbalken och 28 § sambolagen).

I samband med slutligt beslut om bodelning ska den make som betalat ett förskott av bodelningslott tillgodoräknas motsvarande belopp, medan avräkning ska göras för den som erhållit förskottet. För det fall förskottet – trots de krav som ska gälla för beslut om sådant – visar sig ha utgått med högre belopp än mottagarens slutliga lott ska han eller hon förpliktas att återbetala mellanskillnaden.

Utredningen har övervägt att av rättssäkerhetsskäl föreslå särskilda gränser för hur stort ett förskott får vara men bedömt att uppenbarhetsrekvisitet och lämplighetsprövningen är tillräckliga i detta avseende.

Vid betalning av förskott av bodelningslott uppkommer frågan om mottagaren ska betala avkastningsränta på beloppet. En rimlig ordning bör vara att sådan ränta inte ska löpa.¹

¹ Jfr vad som gäller för förskott enligt 18 kap. 5 § ärvdabalken, se Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till nämnda bestämmelse. Se även Teleman (2022), *Bodelning* s. 218.

För att ett beslut om förskott ska få avsedd effekt måste det gälla omedelbart och alltså kunna verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft (jfr 3 kap. 3 § utsökningsbalken). Efter att klandertalan har väckts ska dock domstolen kunna inhibera verkställigheten. Verkställighetsåtgärd som redan har hunnit vidtas på grund av förskottsbeslutet borde dock bestå.

Det är lämpligt att ett beslut om förskott av bodelningslott fattas i en särskild handling och inte i till exempel ett protokoll från sammanträde. Det kan vara en fördel såväl vid verkställighet som vid en eventuell klandertalan att beslutet hålls skilt från andra uppgifter som kan finnas i protokollet.

9.3.3 Som utgångspunkt ska klander av beslutet inte få ske särskilt

Utredningen föreslår att klandertalan mot ett beslut om förskott ska få föras endast i samband med klander av bodelningen. Den möjligheten ska stå öppen för båda makarna.

Mot bakgrund av att ett förskottsbeslut ska vara direkt verkställbart kan det av rättssäkerhetsskäl hävdas att klander även måste få ske särskilt (genast). Utredningen anser dock att tillräcklig garanti för rättssäkerheten ligger i att beslutet kan klandras i samband med bodelningsbeslutet, eller annars enligt det förslag som redovisas i nästa avsnitt.

Grunden till den bedömningen finns i förskottsbeslutets syfte och utformning. Uppenbarhetsrekvisitet är avsett att tillgodose intresset hos den make som förpliktas att betala förskottet. I allmänhet bör därmed risken vara liten för att en make genom förskottet får ut mer än vad maken vid bodelningen har rätt till. Om så ändå sker ska mottagaren av förskottet i det slutliga bodelningsbeslutet förpliktas att betala tillbaka den del som överstiger slutlig lott. Dessutom ska vid lämplighetsbedömningen hänsyn tas särskilt till vilka likvida tillgångar som finns hos den make som ska betala förskottet. Typiskt sett ska han eller hon inte behöva avyttra annan typ av egendom för att kunna betala förskottet.

Syftet med förslaget är att skydda den ekonomiskt svagare maken, förbättra dennes situation under processen och underlätta betalning av förskott till bodelningsförrättaren. Effekten av förslaget riskerar att inte kunna förverkligas om en separat klanderprocess ska vara

tillåten. En sådan kan bli kostsam och innebära att den slutliga bodelningen fördröjs. Det kan alltså medföra att situationen i stället försämrats för den maken.

Mot denna bakgrund bedömer utredningen att särskild klander-talan inte ska vara tillåten.

9.3.4 Om bodelningsförrättaren entledigas ska klander av förskottsbeslut få ske

Det förekommer att en bodelningsförrättning stannar av under handläggningen. Det kan till exempel ske på grund av att begärt förskott på förrättarens arvode inte betalas av makarna. Ibland kan förrättningen komma att fortsätta efter viss tid när förskottet betalats till bodelningsförrättaren. Andra gånger kan förrättaren till slut komma att begära sitt entledigande av domstolen. En begäran om entledigande kan också framställas av andra skäl, såväl av förrättaren som av en eller båda makarna.

Om domstolen beslutar om entledigande av en förrättare som har fattat beslut om förskott av bodelningslott, talar starka rätts-säkerhetsskäl för att en klandertalan mot beslutet måste kunna föras av den make som har förpliktats att betala förskottet. Det bör gälla oavsett anledning till att förrättaren entledigas. I annat fall kan rätten för den förpliktade maken att klandra ett förskottsbeslut gå förlo-rad beroende på vilka skälen är för entledigandet.

Det sagda bör emellertid inte gälla om domstolen samtidigt be-slutar om en ny bodelningsförrättare. I så fall får klander av beslutet om förskott ske när den nya förrättaren har fattat ett bodelningsbeslut.

Innan domstolen fattar ett beslut om entledigande av en förrät-tare ska den kontrollera med denne om ett beslut om förskott har fattats. Det måste göras för att domstolen ska veta om beslutet om entledigande ska delges makarna, vilket annars normalt inte sker. Är det bodelningsförrättaren som vill bli entledigad bör denne lämna informationen i sin ansökan. I annat fall kan det enkelt ske i sam-band med att förrättaren yttrar sig över en begäran om entledigande.

Utredningen föreslår att den make som har förpliktats att betala förskottet ska kunna klandra beslutet inom tre veckor efter att dom-stolen har delgett honom eller henne beslutet om entledigande. Grund för klander av förskottsbeslutet kan vara att det förelåg bristande förutsättningar för att fatta beslut om förskott. Ett bifall förutsätter

då att den klandrande kan visa att det inte var uppenbart att förskottet motsvarar den lott som den berättigade kan få i samband med bodelningen eller att ett förskottsbeslut inte var lämpligt.

Om förskottsbeslutet inte klandras i rätt tid vinner det laga kraft och står alltså fast. I beslutet om entledigande bör domstolen påminna om det. Skyldigheten att informera om hur klandertalan kan föras mot ett förskottsbeslut vilar dock på bodelningsförrättaren. Den informationen ska anges i förskottsbeslutet.

Den make som har rätt till ett förskott ska inte få klandra beslutet i den situation som nu är aktuell. Det ska inte heller kunna ske anslutningsvis. Orsaken är att denna särskilda klanderregel ställs upp av rättssäkerhetsskäl i den förpliktade makens intresse. De synpunkter som den som fått förskottet kan antas ha grund att anföra på den andra makens klandertalan föranleder typiskt sett inte egna yrkanden och bör därmed kunna rymmas i ett svaromål.

Att ett beslut om förskott har vunnit laga kraft bör inte utesluta möjligheten för någon av makarna att framställa bodelningsanspråk på nytt i ett senare skede, innefattande ny begäran om förordnande av bodelningsförrättare. Den föreslagna ordningen kan ses som att förskottet utgör en partiell bodelning. Om möjligheten att genomföra resten av bodelningen senare skulle vara stängd riskerar det att slå hårt mot den ekonomiskt svagare maken. Denne kan i så fall ha kommit ur bodelningen sämre än om den hade slutförts på vanligt sätt. En anledning till att bodelningen stannade av kan ha varit att den ekonomiskt svagare maken inte hade råd att betala fler förskott till bodelningsförrättaren. Om en fullständig bodelning genomförs i ett senare skede ska förskottet tillgodoräknas och avräknas på det sätt som beskrivits ovan.

Ett annat alternativ som utredningen har övervägt om bodelningsförrättningen stannar av är att förrättaren avslutar den genom ett slutligt bodelningsbeslut med innebörd att förskottet utgör den fullständiga bodelningen. Möjligheten att komma tillbaka senare med bodelningsanspråk kan emellertid då vara utesluten, med de negativa konsekvenser som det innebär för den ekonomiskt svagare maken. En annan nackdel med alternativet är att yrkanden i ett eventuellt klander mål kan bli svårhanterliga och leda till risk för återförvisning.

Ytterligare ett alternativ som utredningen har övervägt är att förskottet ska gå åter om bodelningen inte slutförs. Av skyddsskäl för den ekonomiskt svagare maken bedöms det som ett sämre alternativ än det förslag som utredningen lämnar.

10 Mellanbeslut

10.1 Gällande rätt

En bodelningsförrättnings innehåll och omfattning kan ibland vara beroende av prövningen av tvistefrågor om till exempel vilket lands lag som är tillämplig och huruvida ett äktenskapsförord ska jämkas. Som redovisats tidigare har bodelningsförrättare behörighet att fatta beslut i sådana prejudiciella frågor, om de inte är föremål för rättegång (se 17 kap. 6 § 2 st. äktenskapsbalken). Att denna prövning ingår i bodelningsförrättarens uppdrag har i förarbetena lyfts fram som en tidsmässig fördel för förfarandet, eftersom makarna inte först behöver tvista om saken i domstol.¹ Däremot finns det inget hinder enligt gällande rätt för en make att föra särskild fastställelse-talan i domstol angående den prejudiciella frågan (mer om detta i nästa kapitel).

Det saknas uttryckliga lagregler som ger förrättaren rätt att i en prejudiciell fråga fatta särskilt beslut som kan ligga till grund för förrättarens fortsatta prövning, så kallade delbeslut eller mellanbeslut. Utredningen har valt att i sitt arbete använda termen *mellanbeslut*, även om det i rättsfallet NJA 2013 s. 602 talas om delbeslut. Vid jämförelse med deldom respektive mellandom enligt rättegångsbalken är det utredningens uppfattning att bodelningsförrättarens prövning av prejudiciella frågor har mest likheter med den sistnämnda (se vidare i avsnitt 10.3.5).

Mot bakgrund av att det saknas lagregler om mellanbeslut har det i Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) förts fram ett förslag om att utreda möjligheten för förrättare att meddela sådana beslut i vissa frågor. Det främsta skälet för en sådan ordning är processekonomiskt.²

¹ Prop. 1986/87:1 s. 225.

² Ds 2005:34 s. 158 f.

Därefter har Högsta domstolen, genom domskälen till nyss nämnda NJA 2013 s. 602, uttalat att det är möjligt för bodelningsförrättaren att fatta delbeslut i en prejudiciell fråga, och att så kan ske redan på ett tidigt stadium under förfarandet. I rättsfallet hade en av samborna underlåtit att på bodelningsförrättarens begäran lämna fullständiga uppgifter om sina tillgångar och skulder. Samborna var dessutom oense om vilken av två dagar som var brytdagen, det vill säga den dag då samboförhållandet upphörde. Bodelningsförrättaren hade därför ansökt vid domstol om att sambon skulle föreläggas att vid vite lämna uppgift om samtliga sina tillgångar och skulder per de två olika datumen. Högsta domstolen avslog bodelningsförrättarens begäran om vitesföreläggande eftersom förrättaren inte först fattat delbeslut om vilken dag som skulle anses utgöra brytdag.

Genom Högsta domstolens uttalande finns det alltså stöd för bodelningsförrättare att fatta mellanbeslut.³ Utredningens uppfattning är att det förekommer att bodelningsförrättare fattar sådana särskilda beslut, ofta med parternas samtycke, och att beslutet då brukar delges parterna. Besluten kan avse frågor om exempelvis:

- jämkning av äktenskapsförord eller samboavtal,
- giltighet av föravtal,
- vilket lands lag som ska vara tillämplig (jfr lagen [2019:234] om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer),
- vilken egendom och hur stor andel av egendom som utgör enskild egendom respektive om bostad eller bohag utgör samboegendom,
- bestämmande av brytdag för samboförhållande (jfr NJA 2013 s. 602),
- fastställande av om ett samboförhållande föreligger och

³ Jfr även Högsta domstolens uttalande i rättsfallet NJA 2023 s. 761 p. 14, vilket avsåg en boutredningsmans möjlighet till ställningstagande under pågående boutredning i tvistiga frågor av betydelse för den fortsatta utredningen.

- huruvida rätten att begära bodelning har gått förlorad enligt 8 § 2 st. sambolagen respektive enligt det förslag om en liknande tidsfrist för bodelningsanspråk mellan makar som utredningen lämnar i detta betänkande (se kapitel 7).

Den praktiska tillämpningen av mellanbeslut är förenad med viss osäkerhet, vilket inte minst blev tydligt vid utredningens möte med advokater och jurister. Vid mötet framkom uppfattningen att domstolarnas bedömning av klandrade mellanbeslut spretar. Det framfördes som förslag att det bör vara upp till förrättaren att bedöma om det är lämpligt att fatta mellanbeslut och att beslutet i så fall bör kunna klandras särskilt.

Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att de anser att bodelningsförrättare ska ha möjlighet att fatta mellanbeslut.⁴

Den osäkerhet som finns i rättstillämpningen kan till stor del förklaras av att lagregler saknas. Osäkerheten gäller inte minst i fråga om hur besluten kan klandras. Av hovrättsavgöranden som utredningen har analyserat framkommer det inget entydigt svar på frågan om mellanbeslut tillåts att klandras särskilt.⁵ Enligt Teleman kan ett mellanbeslut sannolikt klandras först i samband med att det slutliga delningsbeslutet meddelats, av den anledningen att ett mellanbeslut inte kan anses motsvara ett slutligt beslut (jfr 49 kap. 3 § 2 st. rättegångsbalken).⁶ Även med beaktande av ordalydelsen i 17 kap. 8 § äktenskapsbalken framstår en sådan tolkning som rimlig. Det som där avses med möjligheten till klandertalan är bodelningen, och dessutom är fristen för talan kopplad till delgivningen av bodelningshandlingen. Därutöver kan den som är av annan åsikt än bodelningsförrättaren angående en sådan fråga föra en fastställsetalan i domstol för att på så sätt få den prövad (varvid bodelningsförrättningen pausas, som i andra fall där en separat process pågår).

Med hänsyn till det osäkra rättsläget finns det anledning att överväga om det bör förtydligas genom lagändringar.

⁴ Se avsnitt 2.5.3.4 i bilaga 2.

⁵ Se till exempel Svea hovrätts beslut den 31 augusti 2021 i mål nr Ö 3391-21 genom vilket hovrätten avvisade särskilt klander av mellanbeslut, med ändring av tingsrättens beslut. Jfr dock Svea hovrätts dom den 31 mars 2014 i mål nr T 11337-13, i vilken mellanbeslut prövades efter att ha klandrats särskilt.

⁶ Teleman (2022), *Bodelning* s. 326.

10.2 Jämförelse med mellandom enligt 17 kap. 5 § rättegångsbalken

För att beskriva fördelarna och nackdelarna med möjligheten till mellanbeslut i en prejudiciell fråga, och dess överklagbarhet (klander), är det relevant att göra en jämförelse med reglerna i 17 kap. 5 § rättegångsbalken om särskild dom, så kallad mellandom.

Genom tillämpning av de reglerna kan domstolen dela upp handläggningen av ett mål när det föreligger ett samband mellan det som görs till föremål för mellandomen och resten av målet. Mellandomens funktion är främst processekonomisk. Ett typfall för mellandom är att det i ett mål finns en fråga som är relativt enkel att pröva och vars prövning kan antas leda till att de återstående frågorna i målet som är mycket utredningskrävande inte kommer att behöva prövas. Är bevisningen däremot huvudsakligen gemensam för frågorna talar det emot att tillämpa mellandom.⁷

En nackdel med mellandom är risken för så kallade dubbla processkedjor, det vill säga att både mellandomen och den slutliga domen överklagas var för sig till högsta instans. Det finns alltså en risk för att de förmodade processekonomiska vinsterna kan förbytas till utdragna och dyra processer.⁸

Mellandom kan förekomma i olika situationer. Enligt första stycket i nämnda paragraf finns möjligheten till mellandom vid gemensam handläggning av mål (kumulation). Det gäller bland annat om det i målet finns en fastställsetalan (till exempel fråga om avtals giltighet) som har förenats med en fullgörelsetalan (till exempel fråga om betalning enligt avtalet), och utgången av fullgörelsetalan är beroende av hur fastställsetalan bedöms.

Enligt andra stycket får mellandom, om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, ges över dels en av flera omständigheter som var för sig är av omedelbar betydelse för utgången, dels över hur en viss i målet uppkommen fråga, som främst angår rättstillämpningen, ska bedömas vid avgörande av saken. Det kan till exempel avse att pröva en invändning från svaranden om att kärandens krav är preskriberat eller vilket lands lag som ska gälla för bedömningen av en viss fråga. Det har uttalats att bestämmelsen om mellandom anses

⁷ Se bland annat NJA II 1943 s. 207 ff., prop. 1989/90:71 s. 41 ff. och 87 samt Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 17 kap. 5 § och 49 kap. 1 §.

⁸ Lindell, *Civilprocessen* (Version 5, JUNO) s. 41 och 403 ff.

svårtillämpad, främst av den anledningen att det ibland kan vara svårt att avgöra om en omständighet är av omedelbar betydelse för utgången.⁹

Reglerna om mellandom är fakultativa. Domstolen kan ex officio eller efter yrkande av part, efter lämplighetshänsyn, pröva om en mellandom ska meddelas. I första hand är det de processekonomiska fördelarna som bör beaktas. Det finns alltså en frihet för domstolarna att bedöma vilken ordning för handläggningen som är mest ändamålsenlig.

Mellandomar som meddelas enligt 17 kap. 5 § 1 st. rättegångsbalken får alltid överklagas direkt, medan domstolen i fråga om mellandomar enligt andra stycket kan bestämma att ett överklagande inte får ske förrän den slutliga domen överklagas (49 kap. 1 § rättegångsbalken). En anledning till att inte tillåta direkt överklagande är för att det i annat fall finns en risk för dubbla processkedjor i flera instanser. Vid ett direkt överklagande får resten av målet därför i regel vilandeförklaras till dess att mellandomen vunnit laga kraft.¹⁰

Vid den slutliga prövningen av målet har mellandomen prejudicerande verkan. En mellandom enligt 17 kap. 5 § 2 st. rättegångsbalken har bara rättskraft i det aktuella målet. Temat för en sådan mellandom kan alltså inte bli föremål för någon ny prövning under den fortsatta processen. Det ska dock påpekas att ett förbud mot särskilt överklagande påverkar rättskraftsfrågan av den anledningen att en dom inte får rättskraft förrän den vunnit laga kraft (17 kap. 11 § 1 st. rättegångsbalken). I förarbeten har uttalats att det inte är något praktiskt problem, eftersom den domstol som meddelat mellandomen inte kan ändra den (utom genom rättelse) och det inte heller går att väcka en ny talan innan domen vunnit laga kraft (13 kap. 6 § rättegångsbalken).¹¹

För mellandomar enligt första stycket gäller rättskraften även utanför målet.

⁹ Lindell, *Civilprocessen* (Version 5, JUNO) s. 403 ff.

¹⁰ Lindell, *Civilprocessen* (Version 5, JUNO) s. 407.

¹¹ Se prop. 1989/90:71 s. 49.

10.3 Överväganden och förslag

Förslag

Om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, ska bodelningsförrättaren kunna fatta särskilt beslut (mellanbeslut) över en av flera omständigheter, som var för sig är av omedelbar betydelse för bodelningen, eller över hur en viss uppkommen fråga, som främst angår rättstillämpningen, ska bedömas i bodelningen.

Bodelningsförrättaren ska med hänsyn till omständigheterna bestämma om klander av beslutet ska få ske särskilt eller endast i samband med klander av bodelningen. Denne får även bestämma att handläggningen i övrigt ska vila till dess beslutet har vunnit laga kraft.

10.3.1 Det bör finnas en lagreglerad möjlighet till mellanbeslut

På samma sätt som är fallet med mellandomar enligt rättegångsbalken kan bodelningsförrättares mellanbeslut i prejudiciella frågor ha uppenbara processekonomiska fördelar. Det gäller inte minst i den typ av frågor som har angetts som exempel i punktlistan ovan. Frågan om ett bodelningsanspråk är prekluderat eller inte (se kapitel 7 och 8 § 2 st. sambolagen) utgör ett illustrativt exempel för när ett mellanbeslut kan vara både tids- och kostnadseffektivt. Är ett bodelningsanspråk för sent framfört ska makarna naturligtvis inte lägga tid och pengar på en bodelningsförrättning i onödan. I klara fall bör domstolen till och med kunna avslå en begäran om bodelningsförrättare på den grunden.¹²

De processekonomiska fördelarna har att göra med att innehållet och omfattningen av förrättningen är i så hög grad beroende av prövningen av dessa prejudiciella frågor. Utan mellanbeslut och om utgången av en sådan fråga ändras av domstol efter klandertalan, kan bodelningen helt behöva göras om utifrån den ändrade förutsättningen. Beroende på omständigheterna kan det ske antingen av domstolen eller av bodelningsförrättaren efter återförvisning. Det medför naturligtvis såväl kostnader som fördröjning av parternas

¹² Jfr rättsfallet NJA 2009 s. 437 som redovisas i avsnitt 7.3.4.

bodelning. Den stora fördelen med ett mellanbeslut är alltså att det begränsar risken för att arbete med bodelningen sker enligt ”fel” förutsättningar och därmed kan visa sig ha varit i onödan. Detta talar starkt för att det bör vara möjligt med mellanbeslut när förrättaren bedömer att det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna.

Den främsta nackdelen med en lagreglering av mellanbeslut är risken för dubbla processkedjor om ett mellanbeslut kan klandras direkt. Om handläggningen i domstol blir utdragen innebär det kostnader för makarna och en fördröjning av bodelningen. Det kan alltså leda till att bodelningen tar längre tid än den annars hade gjort, förutsatt vid en sådan jämförelse att bodelningsförrättarens beslut i den prejudiciella frågan står sig. Det skapar i sin tur förutsättningar för att mellanbeslut kan missbrukas av en make som vill förhåla bodelningen. Som behandlas nedan bör detta beaktas både vid utformningen av lagstiftningen och av förrättaren vid dennes överväganden om lämpligheten i att fatta ett mellanbeslut, särskilt om det kan klandras direkt.

Samtidigt hänger den frågan ihop med att det enligt gällande rätt finns en möjlighet för make att väcka särskild talan i domstol i motsvarande frågor, trots att bodelningsförrättning pågår. En lagreglering av mellanbeslut innebär därför att det är nödvändigt att överväga om rätten till särskild talan i domstol bör begränsas. Bör det även fortsättningsvis vara tillåtet att väcka särskild talan i en prejudiciell fråga som omfattas av förrättningen eller bör bodelningsförrättaren ha ensam rätt att fatta mellanbeslut i prejudiciella frågor (som får klandras till domstol)? Den frågan kommer att behandlas i nästa kapitel.

Sammantaget anser utredningen att det finns övervägande skäl för att tillåta mellanbeslut. I syfte att undvika osäkerhet och uppmuntra till användning i lämpliga fall bör denna möjlighet regleras i lag.

10.3.2 Närmare om utformningen av förslaget

Med mellandomsinstitutet som förebild bör det vara upp till bodelningsförrättaren att efter en lämplighetsbedömning bestämma om ett mellanbeslut ska fattas. I ansvaret för förrättaren att skyndsamt och ändamålsenligt genomföra bodelningen bör även ligga att ta initiativ till att dela upp förrättningen på ett lämpligt sätt. Det är bo-

delningsförrättaren som har bäst förutsättningar att bedöma om ett mellanbeslut har processekonomiska fördelar. Enligt utredningens förslag ska bodelningsförrättaren alltså kunna fatta mellanbeslut antingen ex officio eller efter yrkande från make (jfr mellandom enligt rättegångsbalken).

Vid den lämplighetsbedömning som ska göras bör de processekonomiska fördelarna ges stor betydelse. Därtill ska parternas inställning naturligtvis beaktas av förrättaren. En part bör dock inte ges rätt att hindra att mellanbeslut meddelas eller ensidigt kunna driva igenom att mellanbeslut ska fattas. Sådant inflytande över förfarandet kan som nämnts ovan användas av en illojal part i syfte att förhala bodelningen.

När det gäller vilka prejudiciella frågor som kan bli aktuella för mellanbeslut ser utredningen inte skäl att begränsa friheten för förrättaren i dennes lämplighetsbedömning. Det ska i sammanhanget dock sägas att rena handläggningsbeslut som förrättaren fattar under förrättningens gång, till exempel i fråga om en tillgångsvärdering ska göras, i dag inte utgör sådana beslut i prejudiciella frågor som kan klandras. Någon förändring av det bör inte ske.

10.3.3 Klander av mellanbeslut

Mellanbesluts processekonomiska betydelse är beroende även av hur klander av beslutet kan ske. Det leder över till frågan om en part ska kunna föra klandertalan mot mellanbeslutet direkt (särskilt) eller om parten måste avvakta resultatet av den återstående förrättningen och klandra mellanbeslutet först i anslutning till det slutliga bodelningsbeslutet.

En klar fördel med att tillåta klander av mellanbeslut i anslutning till att det meddelas är att mellanbeslutet därmed ges förutsättningar att bli rättskraftigt avgjort mellan parterna inom processen innan bodelningsförrättningen fortsätter. Det sker antingen när klanderfristen går ut utan att något klander skett eller efter lagakraftvunnen domstolsprövning i en eller flera instanser. Förrättningen får som utgångspunkt vila till dess att mellanbeslutet är slutligt avgjort. På så sätt minimeras risken för att bodelningen behöver göras om för det fall domstolen ändrar mellanbeslutet.

Efter att mellanbeslutet är slutligt avgjort ska det inte kunna tas upp på nytt till prövning i den fortsatta processen i vidare mån än de extraordinära rättsmedlen tillåter. Det skulle betyda att en särskild talan inte kan väckas i domstol i frågan (se nästa kapitel), att mellanbeslutet inte kan vara del av en senare klandertalan av bodelningen och att det inte kan ändras av bodelningsförrättaren efter en eventuell återförvisning till denne.

Det finns samtidigt flera nackdelar med att låta mellanbeslut klandras särskilt. För det första kan domstolens prövning av beslutet medföra att bodelningen fördröjs. För att undvika stora fördröjningar kan det därför övervägas att införa ett skyndsamhetskrav för domstolens prövning av klandrade mellanbeslut (se nedan).

För det andra kan antalet klander mål i domstol komma att öka i någon mån och parter ha flera klanderprocesser för sin bodelning. Det kan till och med innebära att vissa klanderprocesser avseende mellanbeslut sker i onödan. Man kan tänka sig en situation där en part som är missnöjd med mellanbeslutet väljer att klandra det, men att samma part inte hade klandrat beslutet (som del av det slutliga bodelningsbeslutet) om hon eller han totalt sett ändå var nöjd med bodelningen. Å andra sidan bör man återigen beakta att en prejudiciell fråga många gånger ändå kan komma att prövas av domstol genom att någon av parterna väcker en särskild fastställsetalan om det.

Det andra alternativet är att tillåta klander av mellanbeslut först i anslutning till det slutliga bodelningsbeslutet. Det uppstår då inget avbrott i förrättningen på det sätt som sker enligt det föregående alternativet. Den tidsvinst som uppnås i detta skede kan dock riskera att förloras senare under processen, på motsvarande sätt som om något mellanbeslut alls inte hade fattats.

Sammantaget är det inte enkelt att ge ett generellt svar på vilket alternativ som är mest lämpligt. I många fall kan det bero på omständigheterna i det enskilda fallet. Av den anledningen anser utredningen att en lösning motsvarande den som gäller för mellandom enligt 17 kap. 5 § 2 st. rättegångsbalken är den mest lämpliga. I stället för att det följer direkt av lag hur ett mellanbeslut kan klandras föreslår utredningen alltså att det överläts till bodelningsförrättaren att bestämma med hänsyn till omständigheterna. Rätt använt kan det medföra ytterligare ett verktyg för bodelningsförrättaren att effektivt driva förrättningen framåt.

Vid bedömningen av om klander ska få ske särskilt finns det anledning för förrättaren att kritiskt analysera hur stor risken är att beslutet kan komma att ändras. Om förrättaren anser det mer eller mindre klart att dennes bedömning står sig vid en eventuell klandertalan, kan förrättaren undanröja risken för dubbla processkedjor genom att föreskriva att mellanbeslutet bara får klandras i samband med bodelningsbeslutet. Om däremot förrättaren anser att utgången är mer osäker kan det vara av värde att få frågan rättskraftigt avgjord mellan parterna innan bodelningsförrättningen fortsätter.

Ytterligare ett skäl för en sådan flexibel lösning är att den lämplighetsbedömning som ska göras beträffande om ett mellanbeslut över huvud taget ska fattas ibland kan skilja sig från den lämplighetsbedömning som avser hur beslutet ska kunna klandras. Omständigheterna kan vara sådana att ett mellanbeslut är mer eller mindre nödvändigt att fatta (jämför det redovisade rättsfallet NJA 2013 s. 602), men där en möjlighet till omedelbart klander riskerar att fördröja förrättningen i onödan.

Det är naturligtvis centralt att det av mellanbeslutet framgår hur parterna kan klandra beslutet.

Oavsett om klander av mellanbeslut tillåts särskilt eller endast i samband med att bodelningen klandras, bör som utgångspunkt även anslutningsklander tillåtas (se kapitel 14 angående anslutningsklander). Visserligen kan ett mellanbeslut vara av typen att det antingen går i den ena eller andra partens favör och att det därmed inte finns behov av anslutningsklander avseende mellanbeslutet. Beslutet har då inte gått den part emot som annars skulle haft rätt att anslutningsklandra. Det kan dock finnas fall där mellanbeslut kan gå båda parter emot, till exempel jämkning av ett äktenskapsförord som sker delvis. I ett sådant fall gör sig samma skäl gällande som gäller generellt för anslutningsklander. Möjligheten till anslutningsklander bör därför finnas.

10.3.4 Inget krav på skyndsamhet för klander mål

Frågan om ett skyndsamhetskrav för domstolens handläggning av klandrade mellanbeslut hör samman med hur mål om klander av bodelning i övrigt bör handläggas där. Om ett skyndsamhetskrav

ska gälla generellt för sådana mål är det naturligt att tillämpa motsvarande krav även på klandrade mellanbeslut.

Frågan hör också samman med en av delfrågorna i utredningens uppdrag, nämligen om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen. Med en sådan tidsgräns krävs att alla berörda aktörer – inklusive domstolen – strävar efter att eventuella pauser i förrättningen, till exempel med anledning av ett klandrat mellanbeslut, hålls så korta som möjligt.

När det särskilt gäller mellanbeslut bör det i vissa fall finnas goda förutsättningar att avgöra målet endast genom skriftväxling, till exempel i fråga om vilket lands lag som är tillämplig. Sådana mål bör kunna avgöras relativt snabbt även utan att de omfattas av ett uttryckligt skyndsamhetskrav.

Med hänsyn till det nyss sagda och att utredningen inte lämnar något förslag om ett allmänt skyndsamhetskrav för klandermål, föreslås inget införande av ett särskilt sådant för klandrade mellanbeslut.

10.3.5 Mellanbeslut eller delbeslut?

Avslutningsvis vill utredningen kort återkomma till den terminologiska frågan som lyfts ovan, nämligen den om vilket av begreppen mellanbeslut och delbeslut som bör användas.

Innebörden av mellandom enligt rättegångsbalken har beskrivits ovan och kan sammanfattas som en dom i en fråga eller en del av målet som har betydelse för utgången i återstoden av målet.

I 17 kap. 4 § rättegångsbalken regleras den så kallade deldomen, som kan betecknas som ett avgörande av en fristående del av målet när flera käromål handläggs i ett och samma mål (gemensam handläggning). Prövningen av det ena käromålet genom en deldom påverkar inte prövningen av det andra, till exempel eftersom det rör sig om olika anspråk som är fullt fristående till varandra.¹³ Motsvarande möjlighet till deldom finns även i brottmål; genom deldom kan avgöras ett av flera åtal som handläggs i en rättegång (se 30 kap. 4 § rättegångsbalken).

Visserligen har Högsta domstolen i det redovisade rättsfallet från 2013 använt termen delbeslut. I rättsfallet, som avsåg begäran om vitesföreläggande enligt 17 kap. 5 § 1 st. äktenskapsbalken, resone-

¹³ Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 §.

rade emellertid inte domstolen mer allmänt om tillämpningen av särskilt beslut i prejudiciella frågor. Som nämnts ovan har det rått viss osäkerhet bland rättstillämpare och i doktrin såväl kring rättsläget som vilket av begreppen delbeslut och mellanbeslut som bör användas.¹⁴

Vid jämförelse med deldom respektive mellandom är det utredningens uppfattning att bodelningsförrättarens prövning av prejudiciella frågor har mest likheter med den sistnämnda. Av den anledningen använder utredningen i detta betänkande termen mellanbeslut.

¹⁴ Se bland annat Ds 2005:34 *Några bodelningsfrågor* s. 158 f., Teleman (2022), *Bodelning* s. 325 och Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 6 §.

11 Särskild talan i bodelningsfråga

11.1 Inledning

Som beskrivits tidigare har bodelningsförrättaren rätt och skyldighet att pröva alla för bodelningen prejudicerande frågor, som inte är föremål för rättegång (17 kap. 6 § 2 st. äktenskapsbalken). Av regleringen följer att en make har möjlighet att under en pågående förrättning få en tvistig bodelningsfråga prövad av allmän domstol trots att en bodelningsförrättare är förordnad och har behörighet att pröva den.

I Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) har frågan lyfts om att avskaffa denna möjlighet att väcka särskild talan.¹

Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att de anser att ett sådant förslag om avskaffande inte bör genomföras. Av enkätstudien har dock inte framkommit vilka skäl som personerna haft för sin uppfattning.²

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framstod inställningen till ett sådant förslag som mer positiv än i enkätstudien. Det framhölls dock att ett borttagande av möjligheten i så fall bör ske under förutsättning att det i stället införs en uttrycklig rätt att fatta mellanbeslut som kan klandras särskilt, för att på så sätt möjliggöra domstolsprövning av en tvistefråga (se föregående kapitel).

Frågan huruvida makarna ska ha rätt eller inte att väcka särskild talan under pågående bodelningsförrättning är inte ny. Av familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1981:85) framgår att de övervägde men inte ville rekommendera en lösning som begränsade denna rätt. De uttalade att om en make anser att det är så viktigt

¹ Ds 2005:34 s. 158.

² Se avsnitt 2.5.3.4 i bilaga 2.

för den fortsatta bodelningsförrättningen att en prejudiciell fråga avgörs av domstol bör hon eller han ha möjlighet att föra särskild talan rörande frågan. Departementschefen instämde i det.³ Det bör dock noteras att övervägandena inte tycks ha innefattat frågan om en lagreglering av mellanbeslut med åtföljande klandertalan kan ha betydelse för behovet och rätten att föra särskild talan.

11.2 Gällande rätt

Den nuvarande regleringen i 17 kap. 6 § 2 st. äktenskapsbalken har gällt sedan balkens införande. Den bör ses i ljuset av att en bodelningsförrättare dessförinnan kunde hänvisa makarna till att först tvista vid domstol i en fråga av betydelse för bodelningen. Den nuvarande ordningen kom till i syfte att undvika den fördröjning som det förde med sig när förrättaren sköt avgörandet av en delfråga ifrån sig.⁴

Särskild talan mot den andra maken väcks enligt forumregeln i 10 kap. 9 § 2 st. rättegångsbalken. Exempel på frågor som kan komma att prövas av domstol genom en särskild talan är jämkning av villkor i äktenskapsförord eller i föravtal om bodelning. I rättsfallet NJA 1993 s. 507 godtog Högsta domstolen att särskild talan väcktes under pågående bodelningsförrättning när fråga var om ena maken innehaft en bostad med hyresrätt eller bostadsrätt.

En make som väljer att väcka särskild talan kan se fördelar med att låta domstolen i stället för bodelningsförrättaren avgöra frågan. Fördelarna kan till exempel bestå i att domstolsprövningen kan förutsättas vara mer ingående, att det finns bättre möjligheter till bevisupptagning eller att maken vill få till stånd ett avgörande som har en vidare rättsverkan än den som en förrättares beslut kan medföra.

Å andra sidan kan en särskild talan medföra tidsutdräkt och kostnader, vilket i sin tur skapar en risk för missbruk från en av makarna i syfte att fördröja och fördyra slutförandet av bodelningen.

Om en särskild talan har väckts utgör det hinder mot att bodelningsförrättaren prövar frågan. Detta medför i sin tur att denne bör låta förrättningen vila helt i avvaktan på utgången i domstolsprocessen, såvida det inte är lämpligt att göra en partiell bodelning.⁵

³ Se prop. 1986/87:1 s. 225 och SOU 1981:85 s. 417.

⁴ Se prop. 1986/87:1 s. 225.

⁵ Se prop. 1986/87:1 s. 226.

Det nyss sagda behöver dock inte alltid gälla, i den meningen att en fastställsetalan som väcks i domstol ska tas upp till prövning endast om vissa förutsättningar föreligger som framgår av 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Som ytterligare krav gäller att talan med hänsyn till omständigheterna är lämplig.⁶ I rättsfallet RH 2006:55 prövade Svea hovrätt om en negativ fastställsetalan huruvida ett samboförhållande förelegat mellan två personer var lämplig och därmed skulle tillåtas. Det gjorde den. Hovrätten uttalade dock att om bodelningsförfarandet har kommit så långt att en bodelning är nära förestående kan det i många fall, bland annat med hänsyn till rättegångskostnaderna, vara mer lämpligt att domstolsprövningen får ske inom ramen för en klandertalan.

11.3 Överväganden och förslag

Förslag

En domstol ska inte få pröva en fråga mellan makar eller sambor som en bodelningsförrättare som är förordnad för dem kan pröva. Rättegångshindret ska gälla från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till domstolen till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft.

Om en svarande inte har invänt om domstolens behörighet i rätt tid enligt 34 kap. 2 § rättegångsbalken ska sådant hinder inte föreligga. Inte heller ska hinder föreligga om en talan har väckts innan en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare ges in till domstolen.

11.3.1 Begränsning i rätten att föra särskild talan under bodelningsförrättning

Utredningens överväganden om att begränsa rätten att föra särskild talan tar avstamp i förslaget om en tydligare reglering av mellanbeslut och förutsättningarna för att klandra det. När en bodelningsförrättare har utsetts är det denne som har i uppdrag att genomföra bodelningen

⁶ Se rättsfallet NJA 2005 s. 517.

mellan makarna. Om det finns en särskild fråga för bodelningen som en make vill ha prövad bör den i allmänhet effektivaste vägen vara att låta förrättaren först göra den prövningen. Om det ska ske genom mellanbeslut eller som del av det slutliga bodelningsbeslutet bör bestämmas av förrättaren efter en lämplighetsbedömning (se föregående kapitel). På detta sätt kan det som kan kallas för instansordningen för bodelningsförrättningar bli mer konsekvent i sin form och sannolikt också mer tids- och kostnadseffektiv än i dag.

Hindret för att föra talan i domstol bör gälla mål mellan makarna och bör inte utsträckas till mål där en utomstående är part. Det är en logisk följd av att förrättarens beslut inte kan binda tredje man utan endast makarna. Förslaget innebär alltså att förordnandet av en bodelningsförrättare utgör ett rättegångshinder i den mån en makes talan i domstol är riktad enbart mot den andra maken i förrättningen och talan avser en fråga som är av betydelse för bodelningen.

Bland de fördelar som nämnts ovan med att föra separat talan i domstol finns möjligheten till bevisupptagning och den mer ingående prövning av saken som där kan ske. Båda dessa fördelar kan emellertid enligt utredningen uppnås genom att föra klandertalan. Med en tydligare reglering av vad som gäller för mellanbeslut och åtföljande klander skapas liknande förutsättningar som i dag gäller för en särskild talan. Under de förutsättningar som nu diskuteras bör inte heller frågan om avgörandets rättskraft utgöra något starkt skäl för att behålla möjligheten till särskild talan.

Det kan också tilläggas att utredningen lämnar förslag i detta betänkande om att förrättarens bodelningsbeslut ska utgöra en exekutionstitel och vara verkställbart på motsvarande sätt som en tingsrättsdom. Den praktiska betydelsen av detta i det sammanhang som nu diskuteras är förmodligen dock begränsad, med hänsyn till att det framför allt är fastställsetalan som är relevant att föra som en särskild talan.

Vid sidan av de mer allmänna effektivitetsvinster som utredningen anser att förslaget ger, bör den föreslagna ordningen begränsa risken för att en särskild talan används i syfte att illojalt fördröja och fördyra bodelningsprocessen. En konsekvens av att utredningen föreslår att förutsättningarna för mellanbeslut bör regleras i lag kan visserligen bli att en make med nämnda agenda påkallar ett eller flera mellanbeslut i stället för att föra en särskild talan. Det är då

upp till bodelningsförrättaren att göra en lämplighetsbedömning i det enskilda fallet om frågan ska prövas genom ett mellanbeslut eller slutligt vid bodelningsbeslutet. Som nämnts i föregående kapitel kan och bör förrättaren i sin bedömning lägga stor vikt vid vilken processekonomisk betydelse det ena eller andra sättet kan förväntas ha.

En sådan skyddsfunktion mot en obstruerande make finns inte på samma sätt i dag när det gäller möjligheten att föra särskild talan. Den kan väckas enligt de förutsättningar som gäller generellt för tvistemål och utan att domstolen beaktar vilken effekt det får på bodelningsförrättningen.⁷ En make som vill förhala förfaranden inför förrättaren har med andra ord ett friare utrymme för att göra det om den nuvarande ordningen består än om utredningens förslag genomförs. Det bör dock understrykas att utredningens uppfattning är att det inte är vanligt förekommande att en särskild talan används i rent förhållingssyfte, med hänsyn till rättegångskostnadsansvaret.

Sammantaget bedömer utredningen att övervägande skäl talar för att föreslå en begränsning i möjligheten att föra särskild talan i en bodelningsfråga i domstol.

Utredningen bedömer också att den begränsningen är förenlig med rätten till en rättvis rättegång, med hänsyn till att en make alltså kan få sin sak prövad genom bodelningsförrättningen och eventuellt efterföljande klandertalan (se artikel 6:1 i Europakonventionen och 2 kap. 11 § 2 st. regeringsformen). Visserligen innebär en sådan förändring av systemet att den praktiska möjligheten att vända sig direkt till domstol vid bodelningstvister ytterligare begränsas något (jfr avsnitt 15.5). Som huvudregel bekostas bodelningsförfarandet dessutom av makarna själva, även om det finns möjlighet till ekonomisk hjälp från staten genom ersättningsgarantin. Det nyss sagda medför att förslaget i någon mån kan innebära en nackdel vid bedömningen av hur väl det svenska systemet för bodelningar uppfyller rätten till en rättvis rättegång. Förändringen avser dock endast situationen att det redan finns en utsedd bodelningsförrättare. I annat fall finns det inget hinder mot att föra en sådan talan i domstol. Dessutom syftar de förslag som utredningen i övrigt lämnar i detta betänkande till att bodelningsförfarandet och processen i stort ska vara effektiv och rättssäker.

⁷ Jfr dock uttalandena i det ovan redovisade rättsfallet RH 2006:55.

11.3.2 Utformningen av förslaget

Som nämnts ovan innebär förslaget att förordnandet av en bodelningsförrättare ska utgöra ett rättegångshinder i den mån en makes talan i domstol är riktad enbart mot den andra maken i förrättningen och talan avser en fråga som är av betydelse för bodelningen.

När det gäller frågan om vilken händelse som hindret bör knytas till står valet mellan två alternativ. Antingen är det tidpunkten för ansökan om förordnande av bodelningsförrättare som är avgörande, eller tidpunkten när sådan ansökan beviljas av tingsrätten. För att begränsa möjligheten att väcka särskild talan i ett obstruerande syfte och med hänsyn till de i praktiken lågt ställda kraven för att få en förrättare förordnad, anser utredningen att det bör vara tidpunkten för ansökan som är styrande för prövningen om rättegångshinder. Begränsningen bör alltså gälla från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till tingsrätten till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft.

Nästa fråga gäller om förordnandet av en förrättare bör vara ett rättegångshinder som ska beaktas ex officio av domstolen eller utslutande efter invändning från part.

Ett rättegångshinder som domstolen ska beakta ex officio, det vill säga utan invändning från en part, ska domstolen ta hänsyn till oavsett när under processen som hindret uppkommer. Med andra ord får målet aldrig avgöras förrän det är klart att det inte föreligger något rättegångshinder.⁸ I nu aktuellt hänseende skulle en sådan ordning ge utrymme för illojal processföring från en make. Enligt utredningens uppfattning bör inte ett förordnande av en förrättare (eller ansökan därom) innebära att det skapas hinder mot fortsatt handläggning och prövning vid domstolen av en sedan tidigare väckt talan där. Om en förrättare förordnas under sådana omständigheter är det upp till denne att överväga hur förrättningen ska anpassas till den pågående domstolsprocessen.

I linje med det nyss sagda är den mest naturliga ordningen att det bör krävas en invändning om rättegångshinder för att domstolen ska kunna avvisa en makes särskilda talan (jfr motsvarande reglering för fråga som enligt ett skiljeavtal ska prövas av skiljemän, se

⁸ Se Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), inledande kommentar till 34 kap. med där gjord hänvisning.

10 kap. 17 a § rättegångsbalken och 4 § lagen om skiljeförfarande). Förordnande av bodelningsförrättare ska därmed utgöra ett så kallat dispositivt rättegångshinder. Invändningen ska framställas första gången parten ska föra talan i saken vid domstolen, det vill säga när parten ska avge skriftligt svaromål eller, om förberedelsen är muntlig, vid det första sammanträdet (jfr 34 kap. 2 § rättegångsbalken). I annat fall har parten förlorat sin rätt att framställa invändningen, om hon eller han inte haft laga förfall. Skulle en bodelningsförrättare förordnas efter att den punkten har passerats i rättegången, ska någon invändning om rättegångshinder inte kunna leda till avvisning av talan i det skedet.

Som skäl för att hindret bör vara dispositivt talar dessutom att makarna kan vara överens om att tvistefrågan bör prövas genom en särskild talan. Därtill kan praktiska skäl för domstolen anföras för en sådan lösning, även om det visserligen i många fall kan antas vara så att talan väcks i samma domstol som har förordnat bodelningsförrätten och att domstolen därför får förutsättas känna till hindret.

Det starkaste skälet mot att rättegångshindret ska vara dispositivt är att en part utan ombud kan gå miste om sin möjlighet att framställa invändningen på grund av okunskap om bestämmelsen. Samtidigt utgår utredningen ifrån att det bör vara naturligt för många att vid den inledande kontakten med domstolen lyfta en sådan omständighet som att förrättare har förordnats. Likaså bör utredningens förslag om att förrättare ska ha en skyldighet att ge en inledande vägledning om innehållet i gällande rätt kunna begränsa denna risk.

Sammantaget bedömer utredningen att övervägande skäl talar för att det ska krävas invändning från part för att domstolen ska kunna avvisa talan.

Om invändningen görs i rätt tid får domstolen pröva om det är en sådan talan som det föreligger rättegångshinder för. Den avgörande frågan bör då i de allra flesta fall vara om talan avser en fråga som har betydelse för bodelningen. Det kan tänka sig att bodelningsförrättaren behöver yttra sig över den saken för att domstolen ska kunna ta ställning.

12 En tidsgräns för bodelningsförrättningen

12.1 Utredningsuppdraget

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen, och om en tidsgräns föreslås, ta ställning till när tidsgränsen bör infalla och följderna av att gränsen passeras.

Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

12.2 Varierande tidsåtgång för bodelningsprocesser

12.2.1 Inledning

Enligt gällande rätt finns det inte någon gräns för hur lång tid en bodelningsförrättning får eller bör ta. Det gör det inte heller för en eventuell efterföljande klanderprocess i en eller flera domstolsinstanser. Däremot har en domstol skyldighet att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet (se 42 kap. 6 § 3 st. rättegångsbalken).

I utredningens uppdrag är förfarandet inför bodelningsförrättaren i fokus. Den fråga som utredningen i denna del har att överväga är om en uttrycklig tidsgräns kan vara ett ytterligare medel för en effektivare förrättning. Samtidigt är det relevant att fundera över om även handläggningen i domstol kan gå snabbare.

I det följande ges en kort redovisning av vad som är känt om tidsåtgången för de olika delarna av en bodelningsprocess, följt av utredningens kommentarer därom. Det ska understrykas att redovisningen avser tiden från det att en bodelningsförrättare har förordnats. Dessförinnan kan makarna ha försökt att under kortare

eller längre tid genomföra bodelningen på egen hand utan inblandning av domstol.

Problem som följer av en långsam handläggning är inte specifikt för bodelningar eller svenska förhållanden. Det finns därför anledning att i kommande avsnitt göra några jämförelser med övriga nordiska länder och svensk lagstiftning inom andra rättsområden.

12.2.2 Förfarandet inför bodelningsförrättare

Med anledning av hur en fråga om förordnande av bodelningsförrättare handläggs i domstolarna (se nedan) har det inte varit möjligt för utredningen att ta fram statistik om den genomsnittliga handläggningstiden för en bodelningsförrättning. Däremot innehöll Nordlunds enkätstudie en fråga på det ämnet.¹ De svarande ombads att uppskatta den genomsnittliga längden på ett bodelningsförrättaruppdrag mellan före detta makar från förordnande till bodelningsavtal eller lagakraftvunnet bodelningsbeslut. Uppskattningen skulle göras utifrån deras erfarenhet som bodelningsförrättare.

Som närmare redovisas i bilaga 2 bedömde de flesta av svaren att tidsåtgången är tolv månader eller mindre. Såväl medel- som medianvärdet har Nordlund beräknat till tolv månader. Av de varierande svaren – ofta angivna i intervaller – kan det konstateras att det verkar ha varit en svår uppgift för de svarande att uppskatta den genomsnittliga längden. Som framgår av fritextsvaren kan det antas bero på att omständigheterna och ärendets karaktär skiljer sig åt från den ena bodelningsförrättningen till den andra. Det framstår emellertid också som något osäkert i vilken mån de svarande räknade med en eventuell klanderprocess i tidsåtgången.

Oaktat det sistnämnda ger svaren sammantaget en bild av att tidsåtgången för bodelningsförrättningar kan variera kraftigt. De kan ofta ta upp till ett år och det förekommer att de tar längre tid än så, ibland ett par eller flera år. Det är en bild som stämmer överens med den som målats i kommittédirektiven och med utredningens egen uppfattning om det rådande läget, utifrån bland annat genomförda möten.

¹ Se avsnitt 2.3.2 i bilaga 2.

12.2.3 Mål om klander av bodelning

När det gäller den genomsnittliga handläggningstiden i domstol för mål om klander av bodelning har utredningen hämtat in statistik från Domstolsverket. Under perioden 2017–2021 varierade handläggningstiden i tingsrätt mellan 7,6 och 9,3 månader.²

För hovrätterna har Domstolsverket inte kunnat ta fram statistik på motsvarande detaljerade nivå eftersom en unik måltypskod för klander mål saknats där. För år 2024 har utredningen fått följande uppgifter från Domstolsverket om hovrätternas handläggningstid avseende en måltypskod som förutom tvister om bodelning avser bland annat tvister om testamente och arv.

I hovrätten krävs prövningstillstånd för att målet ska prövas. För den aktuella måltypen var andelen mål som beviljats prövningstillstånd cirka 20 procent år 2024. Enligt Domstolsverkets uppgifter till utredningen var den genomsnittliga handläggningstiden 1,6 månad fram tills frågan om prövningstillstånd avgjorts. För de mål som beviljats prövningstillstånd var handläggningstiden därefter i snitt cirka 8 månader, det vill säga sammanlagt knappt 10 månader.

Utredningen har valt att inte redovisa statistik över handläggningen i Högsta domstolen med hänsyn till de särskilda krav som gäller för att ett mål ska komma under prövning där.

De ovan redovisade uppgifterna kan jämföras med de verksamhetsmål som regeringen har beslutat om för Sveriges Domstolar för år 2025. När det gäller tvistemål i tingsrätt, exklusive gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, ska 75 procent av målen ta högst 7 månader att avgöra. För hovrätten är motsvarande verksamhetsmål 2 månader i frågan om prövningstillstånd och 10 månader för de mål där prövningstillstånd har beviljats räknat från den tidpunkt då målet kom in till hovrätten.³ Enligt Sveriges Domstolars årsredovisning för 2024 var omloppstiden för de aktuella tvistemålen (75:e percentilen) 5,5 månader i tingsrätt och 14,3 månader i hovrätt för de mål där prövningstillstånd beviljats.⁴

² Handläggningstiden räknas från det att ett mål kom in till tingsrätten till dess att det avgjordes. Uppgifterna avser måltypskoden 1053, vilken slutade att användas av Domstolsverket 2022.

³ Se regeringens regleringsbrev för budgetåret 2025 avseende Sveriges Domstolar.

⁴ Se Sveriges Domstolars årsredovisning för 2024, s. 153 f. Enligt årsredovisningen var omloppstiden i frågan om prövningstillstånd 1,6 månad (jfr de uppgifter som utredningen fått från Domstolsverket beträffande den ovan redovisade måltypen).

12.2.4 Några kommentarer om tidsåtgången och dess betydelse för makarna

Det ska inledningsvis understrykas att det tar tid att genomföra en bodelningsförrättning på ett rättssäkert sätt. Det krävs att förhållandena för bodelningen är utredda, att vardera makes intressen har tillgodosetts i rimlig utsträckning och att förrättarens beslut är korrekta och motiverade.

Som påpekats ovan finns det en mycket stor variation i hur lång tid en bodelningsprocess tar. En relativt okomplicerad förrättning där båda makarna medverkar och som avslutas genom ett bodelningsavtal eller ett beslut av förrättaren kan ta någon eller ett par månader. Om ingen klandrar beslutet kan det alltså finnas ett lagakraftvunnet bodelningsbeslut inom relativt kort tid från det att förrättaren förordnats.

Ett ärende som innehåller flera prejudiciella frågor och mer komplicerade förmögenhets- och bostadsförhållanden kan ta betydligt längre tid, även om makarna lojalt medverkar i förfarandet. De förslag som utredningen lämnar i detta betänkande kan bidra till en effektivare handläggning men en tidsutdräkt i dessa fall beror i huvudsak på godtagbara skäl. Om ett klander mål därefter förs i en eller flera instanser kan den sammanlagda tidsåtgången för hela bodelningsprocessen klart överstiga ett år. Ges målet prövningstillstånd i hovrätten förlängs processen ytterligare. Variationerna i tid mellan olika ärenden kan alltså vara stora. En av flera förklaringar till det är att förfarandet inför bodelningsförrättare medför att bodelningsprocessen har en ytterligare instans jämfört med andra tvistemål där processen normalt startar i tingsrätten.

En annan sak är att det finns utdragna bodelningsförrättningar som helt eller delvis beror på att en make – eller i vissa fall var och en av makarna – förhalar förfarandet på olika sätt eller att förrättaren inte driver på förrättningen tillräckligt effektivt. I föregående kapitel har utredningen lämnat ett antal förslag på förbättrade verktyg och rutiner för att motverka sådana ageranden.

Oavsett anledning till att en bodelning drar ut på tiden medför det att den ekonomiska upplösningen och fördelningen av tillgångar hindras. Att inte få sin bodelning genomförd inom rimlig tid är i grunden en rättssäkerhetsfråga för båda makarna. Fördröjningen kan också få stor praktisk betydelse för i synnerhet den ekono-

miskt svagare makens möjlighet till en hållbar bostadssituation och förutsättningar att också i övrigt gå vidare i livet. Dessutom kan en utdragen bodelning försvåra genomförandet av densamma, bland annat eftersom dröjsmålet kan orsaka motsättningar mellan makarna och giftorättsgodset kan förändras på ett sätt som medför svårbedömda frågor om värdering och redovisning. Även makarnas kostnader för bodelningen kan förväntas öka med anledning av tidsutdräkten och dess följder.

12.2.5 Möte med advokater och andra jurister

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framfördes vissa farhågor med att införa en fast tidsgräns för bodelningsförrättningen, bland annat följande. Gränsen kan bli normerande och få omvänd effekt på handläggningstiden om en av makarna så att säga väntar ut tiden. En rapporteringsplikt för förrättaren kan i någon mån medföra att ärendena prioriteras framför andra lika viktiga arbetsuppgifter. Samtidigt kan en fast tidsgräns innebära merarbete och förrättaren kan behöva peka ut en viss make som anledning till att ärendet dragit ut på tiden, vilket kan påverka hur förrättarens neutralitet uppfattas. För advokater finns redan ett tillsynsorgan, Advokatsamfundet. För juristbyråer har Länsstyrelsen ett tillsynsansvar, dock i syfte att främst förhindra penningtvätt och finansiering av terrorism och alltså inte i liknande omfattning som den Advokatsamfundet utövar.

12.3 Domstolens kontroll och entledigande av förrättaren

För det fall mål om äktenskapsskillnad pågår ska en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare göras i det målet och annars till en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan makarna (se 17 kap. 2 § äktenskapsbalken och 10 kap. 9 § 2 st. rättegångsbalken). En ansökan som inte sker i ett mål om äktenskapsskillnad handläggs som ett domstolsärende med tillämpning av lagen om domstolsärenden. Ett sådant ärende avslutas av tingsrätten i och med beslutet om att bifalla eller avslå en begäran om förordnande. Det innebär att det inte finns ett öppet ärende där under

den tid som förrättningen pågår. I praktiken saknas det därför anledning för tingsrätten att genom kontakt med förrättaren höra efter om bodelningen är avslutad och, om inte, anledningen till det. Motsvarande gäller om frågan har hanterats i ett äktenskapsskillnads-mål eftersom förordnandet innefattar ett slutligt avgörande av frågan om bodelningsförrättare.

Något tillsynsansvar eller liknande har inte domstolen över förrättaren. En förklaring till det kan vara att det historiskt främst har varit advokater som förordnats till förrättare, vilka alltså står under Advokatsamfundets tillsyn. En annan förklaring kan vara att bodelning och förordnande av bodelningsförrättare länge har betraktats som en i grunden privat angelägenhet (se avsnitt 15.8.7).

Däremot kan tingsrätten komma att pröva om det finns skäl för entledigande av förrättaren (se 17 kap. 4 § äktenskapsbalken). Prövningen kan ske till exempel efter begäran från en av makarna som anser att förrättaren har försenat handläggningen.

Om en bodelningsförrättare visar sig inte vara lämplig för uppgiften föreligger skäl att entlediga denne. Ett annat skäl är att någon bodelningsförrättare inte längre behövs, vilket i så fall förutsätter att makarna är överens om det eftersom en bodelningsförrättare ska vara förordnad så länge som någon make begär det (jfr 17 kap. 1 §).⁵ Mellan en part och bodelningsförrättaren kan det ibland finnas så starka motsättningar och svårigheter att kommunicera att domstolen finner det motiverat att entlediga förrättaren.⁶

Hur lämplighetskravet ska bedömas vid en fråga om entledigande har prövats av Högsta domstolen i NJA 2023 s. 761. Målet gällde visserligen en boutredningsman, men regleringen av när en sådan ska skiljas från sitt uppdrag liknar den för bodelningsförrättare (se 19 kap. 5 § 2 st. ärvdabalken). Högsta domstolen uttalade att avsikten är att entledigande inte ska komma i fråga vid vilken försummelse som helst utan det krävs att boutredningsmannen ska ha agerat på ett sådant sätt att han eller hon är olämplig för uppdraget. Som exempel på omständigheter som kan tala för ett entledigande nämndes att boutredningsmannen har varit vårdslös eller vidtagit åtgärder som motverkar en snabb avveckling av boet. Frå-

⁵ Se prop. 1986/87:1 s. 221.

⁶ Jfr rättsfallet RH 2016:82.

gan aktualiseras också om boutredningsmannen agerar uppenbart partiskt till förmån för en eller några av dödsbodelägarna.⁷

En bodelningsförrättare kan själv begära sitt entledigande. Domstolen får då pröva om denne har visat skäl för det. Innan uppdraget är slutfört kan förrättaren inte avsäga sig uppdraget utan vidare.⁸ I avsnitt 15.2.5 redovisas den situationen att förrättaren inte erhållit förskottsbetalning avseende sitt uppdrag trots att det varit ett villkor för att åta sig uppdraget.⁹

Vid bedömningen av om ett entledigande bör ske måste domstolen göra en avvägning mellan skälen för och emot att förrättaren skiljs från uppdraget. Som skäl mot ett entledigande har domstolen att väga den tidsutdräkt och de kostnader som skulle föranledas av att en ny bodelningsförrättare måste utses.¹⁰ Beroende på makarnas inställning, och i den mån det är möjligt, bör domstolen även bedöma om det finns förutsättningar att hitta en ersättare. Vid entledigande av en bodelningsförrättare finns det visserligen inte något krav på att en ny förrättare samtidigt förordnas.¹¹ Skyldigheten för domstolen att förordna en bodelningsförrättare på makes begäran är dock alltjämt tillämplig så länge bodelningen inte är genomförd (jfr 17 kap. 1 §).

12.4 En boutredningsmans redovisningsskyldighet

Det finns skäl att kort nämna den årliga redovisningsskyldighet som en boutredningsman har enligt 19 kap. 14 a § ärvdabalken, trots att uppdraget delvis skiljer sig från det som gäller för en bodelningsförrättare. Bakgrunden till reglerna är den uppgift som boutredningsmannen har att förvalta egendomen i dödsboet (vilken en bodel-

⁷ Se rättsfallet NJA 2023 s. 761 p. 15 och 16, där Högsta domstolen inte ansåg att boutredningsmannens lämplighet för uppdraget kunde ifrågasättas när denne hade tagit ställning till en prejudiciell fråga.

⁸ Jfr NJA II 1933 s. 237, rättsfallet NJA 2012 s. 715 p. 15 och Högsta domstolens beslut den 20 december 2019 i mål nr Ö 1272-19.

⁹ Se rättsfallet RH 2017:20.

¹⁰ Jfr rättsfallet RH 2016:82. Entledigande kan även prövas efter egen ansökan av förrättaren till rätten.

¹¹ Se Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 §. Om det är en boutredningsman som entledigas – som förvaltar egendomen i dödsboet – bör i regel en ny boutredningsman förordnas (jfr NJA II 1933 s. 237 och Högsta domstolens beslut den 20 december 2019 i mål nr Ö 1272-19). Jfr även den bedömning som domstolen ska göra vid entledigande av förvaltare och god man, se rättsfallen NJA 2012 s. 715 och NJA 2018 s. 246.

ningsförrättare inte har). Paragrafen infördes 1974 och syftar till att öka dödsbodelägarernas möjligheter till kontroll.¹²

Före den 1 april varje år ska boutredningsmannen avge redovisning för förvaltningen under föregående år. Årsredovisningen ska tillställas minst en av delägarna i dödsboet, vilket övriga delägare och domstolen ska underrättas om. Domstolen ska övervaka att redovisningsplikten fullgörs. Om boutredningsmannen underlåter att lämna sin redovisning kan domstolen vid vite förelägga honom eller henne att fullgöra sin skyldighet.

Reglerna innebär att det i första hand är upp till dödsbodelägarerna att materiellt granska boutredningsmannens redovisning. Om de vid granskningen ser skäl för det kan de begära att boutredningsmannen ska entledigas eller att en god man ska förordnas (19 kap. 5 § 2 st. och 17 § 1 st. ärvdabalken). Därtill finns möjligheten att kräva skadestånd enligt 19 kap. 18 § ärvdabalken om de har lidit skada.¹³

12.5 Gällande rätt i övriga nordiska länder

12.5.1 Danmark

Som redovisats är det skifteretten som förordnar en auktoriserad bodelningsförrättare att sköta en bodelning. Skifteretten har ett tillsynsansvar över förrättaren och kan kräva att denne lämnar upplysningar om bodelningens handläggning (47 § ægtefælleskifteloven). Det kan ske som del av den allmänna tillsynen eller om domstolen har fått in klagomål från part på förrättarens handläggning, såsom att denne inte driver förfarandet framåt tillräckligt snabbt. Skifteretten prövar då klagomålet (49 §).

Om det bedöms nödvändigt utifrån omständigheterna kan skifteretten ålägga förrättaren att inkomma med en mer utförlig rapport och att vidta särskilda handlägningsåtgärder. Skifteretten kan också framföra kritik eller återkalla dennes förordnande för uppdraget (47 och 48 §§). För återkallelse krävs att domstolen anser att förrättaren har utfört sitt uppdrag på ett oförsvarligt sätt. I så fall ska rätten utse en ny förrättare. Vidare kan justitieministern återkalla

¹² Se prop. 1974:142 s. 162.

¹³ Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 19 kap. 14 a §.

en auktorisation som bodelningsförrättare om personen till exempel har väsentligt åsidosatt sina skyldigheter som förrättare.

Utgångspunkten är att förrättaren har en stor självbestämmanderätt i hur förrättningen ska genomföras. Det är därför endast i särskilda fall som det finns grund för skifteretten att ålägga förrättaren att utföra specifika åtgärder i ärendet. Utredningen har inte fått kunskap om något tillfälle när skifteretten på eget initiativ har använt den möjligheten. Som nämnts kan bestämmelsen även tillämpas efter ingivet klagomål över förrättaren. Bland refererade mål finns det endast två som avser 49 §, och i båda fallen avslogs klagomålet.¹⁴

Om förfarandet inte är avslutat inom ett år ska förrättaren informera tingsrätten om handläggningen och när bodelningen kan förväntas vara avslutad. Syftet är att säkerställa att bodelningen inte fördröjs i onödan och att stötta förrättaren i att driva förrättningen effektivt framåt.¹⁵

12.5.2 Norge

Även enligt norsk rätt finns en rapporteringsskyldighet för en bodelningsförrättare som blivit förordnad av tingsrätten vid ett offentligt skifte (jfr 100 § ekteskapsloven med hänvisning till 152 § arveloven).¹⁶ Senast tre månader efter förordnandet ska förrättaren ge in en rapport till tingsrätten med uppgift bland annat om den planerade handläggningen och när ett utkast till bodelning kan förväntas vara klart. Därefter ska förrättaren var tredje månad ge en kort redogörelse till tingsrätten. Om förrättningen inte är avslutad inom ett år ska en ny rapport ges in till tingsrätten om handläggningen, något som därefter ska ske minst årligen.

Klagomål på förrättarens handläggning av bodelningen, såsom att denne inte driver förfarandet framåt tillräckligt snabbt, kan ges in till tingsrätten av part (156 §). Domstolen kan återkalla förordnandet av förrättaren om den anser att denne inte har utfört sitt uppdrag på ett försvarligt sätt (157 §).

¹⁴ Grønberg (2023), *Ægtefelleskifteloven med kommentarer* s. 312 och 318 ff.

¹⁵ Se Grønberg (2023), *Ægtefelleskifteloven med kommentarer* s. 313 med där angivna rättsfall.

¹⁶ I 100 § ekteskapsloven finns ett förbehåll att reglerna i 148–157 §§ arveloven gäller för bodelningsförrättare "så langt de passer". Det är alltså tal om en utgångspunkt och innehållet i rapporteringsskyldigheten kan för en bodelningsförrättare skilja sig åt från de regler som gäller för en boutredningsman enligt arveloven.

När det gäller domstolens handläggning av bodelningen finns det ingen tidsgräns för hur lång tid handläggningen får eller bör ta. Däremot är domstolen enligt reglerna om aktiv målhantering i tvisteloven skyldig att upprätta en plan för handläggningen och följa den så att målet effektivt och rättssäkert kan avslutas (11-6 § tvisteloven, som är tillämplig genom hänvisning i 169 § arveloven).

12.5.3 Finland

I den finska ärvdabalken, som innehåller bestämmelser om bodelningsförrättare och boutredningsmän, finns det ingen tidsgräns för hur lång tid bodelningsförrättningen får eller bör ta, och inte heller några särskilda konsekvenser av att processen drar ut på tiden. Annat förhåller det sig för en boutredningsman, som ska sköta sin uppgift skyndsamt (19 kap. 12 § ärvdabalken). Motsvarande skyldighet finns alltså inte för bodelningsförrättare enligt 23 kap. ärvdabalken. Däremot följer det av en central princip inom finsk civilprocessuell tvistlösning att bodelningar ska genomföras snabbt och effektivt. Om förrättaren begärs entledigad kan dennes dröjsmål vara en omständighet som beaktas vid bedömningen av om förrättaren har visat sig olämplig för uppdraget (jfr 23 kap. 5 § ärvdabalken).

12.5.4 Island

Inte heller i isländsk rätt finns det någon tidsgräns för hur lång tid bodelningsförrättningen får eller bör ta. Normalt följer dock domstolen upp ärendet med bodelningsförrättaren inom ett eller två år, om det inte är avslutat.

12.6 Regler om tidsåtgång för domstolsprocesser

12.6.1 Tidsfrister och skyndsamhetskrav i domstol

För de flesta mål i domstol finns det ingen uttrycklig tidsgräns för hur lång tid som rättegången får eller bör ta. Ett undantag som redovisas nedan finns i 12 § förvaltningslagen.

I allmän domstol finns det mål som ska behandlas skyndsamt. För tvistemål gäller det allmänna kravet på snabbhet i 42 kap. 6 § rättegångsbalken. Dessutom kan vissa beslut i tvistemål behöva hanteras mer skyndsamt än andra, till exempel ett interimistiskt beslut i fråga om vårdnad, boende eller umgänge. För brottmål finns vissa legala frister, till exempel regler om att en huvudförhandling när den tilltalade är frihetsberövad ska påbörjas senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes (se 45 kap. 14 § 2 st. rättegångsbalken och jfr de regler som gäller för en tilltalad som är under 18 år enligt 29 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Sedan 2021 gäller dessutom att en person får vara häktad under en sammanhängande tid om högst nio månader fram till dess att åtal har väckts. Tidsgränsen får bara överskridas om det föreligger synnerliga skäl och följderna av den är enkla – domstolen ska häva häktningsbeslutet. Som utvecklas nedan är det för bodelningsförrättningen inte lika självklart vad följderna ska vara av att en tidsgräns passeras.

12.6.2 Rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid

Även om ett mål normalt inte har en uttrycklig tidsgräns gäller den allmänna principen att målet ska avgöras inom skälig tid (se artikel 6:1 i Europakonventionen och 2 kap. 11 § regeringsformen). I avsnitt 15.5 uttalar utredningen att förfarandet inför en bodelningsförrättare, liksom eventuell efterföljande klandertalan i domstol, bör omfattas av artikel 6:1 i Europakonventionen. Detta eftersom en bodelning genomförd av en bodelningsförrättare har karaktär av en judiciell förrättning som direkt påverkar privata rättigheter.

Med hänsyn till det nyss sagda och att det är domstolen som förordnar en bodelningsförrättare finns det anledning för staten att beakta det ansvar som den får antas ha för att bodelningsförrättningen genomförs inom skälig tid, liksom vilka kontrollfunktioner som bör finnas i detta avseende. Det har ovan konstaterats att domstolarna inte har något uttalat sådant uppdrag.

Artikel 6:1 i konventionen innehåller ett krav på att rättegång i mål rörande civila rättigheter och skyldigheter eller rörande anklagelse för brott skall hållas inom skälig tid. I tvistemål räknas tiden från den dag då målet anhängiggörs vid domstol fram till dess att

det finns en slutgiltig dom som vunnit laga kraft och kan verkställas.¹⁷ För bodelningsprocessens del kan det alltså finnas anledning att räkna tiden från den dag en förrättare förordnas till dess att det finns ett verkställbart bodelningsavgörande (se kapitlet om verkställighet av bodelningsförrättares beslut).

Frågan om ett mål har avgjorts inom skälig tid har prövats av Europadomstolen i ett mycket stort antal fall. Ofta har domstolen gjort en helhetsbedömning av en rad olika kriterier, såsom målets komplexitet, parternas (försumliga) agerande och domstolens handläggning. Om domstolarna har bidragit till att förlänga förfarandet genom att inte sätta ut målet till förhandling inom rimlig tid eller genom allmänt långsam handläggning, talar dessa omständigheter för att målet inte har avgjorts inom skälig tid. Av betydelse är också om målet gällt en fråga av stor betydelse för en part, till exempel vårdnad om barn eller rätt till pension.¹⁸

Det är svårt att utifrån Europadomstolens praxis säga något allmänt om vad som kan utgöra skälig tid för bodelningsprocesser. För att göra en jämförelse har Europadomstolen allmänt sett intagit ståndpunkten att tiden för handläggning av brottmål som inte är speciellt komplicerade inte får överskrida 6 eller 7 år, även om målet behandlats i tre instanser. Vidare har Högsta domstolen angett att en utgångspunkt kan vara att en handläggningstid om upp till två år per instans för relativt okomplicerade brottmål får godtas, om inte skäl för en särskilt skyndsam handläggning föreligger eller framkommer av hänsyn till den tilltalade.¹⁹

När ett mål inte har avgjorts inom skälig tid är det inte enbart artikel 6:1 som är relevant att beakta utan även artikel 13. Europadomstolen har uttalat att det enligt den artikeln krävs att staterna i sina nationella rättssystem har ett effektivt rättsmedel för att hantera klagomål om alltför långsam rättskipning. När det gäller Sverige har en utveckling skett genom att rätten till skadestånd vid brott mot konventionen har utvidgats, först genom Högsta domstolens rättspraxis och därefter genom införandet av en sådan rätt i skade-

¹⁷ Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 383 f. Eftersom det är först genom verkställigheten som en dom får praktisk effekt för den vinnande parten har i Europadomstolens praxis ett eventuellt verkställighetsförfarande setts som ett andra led av proceduren i civilmål och alltså räknats in i den sammanlagda tid som bedömts enligt artikel 6:1.

¹⁸ För en mer utförlig redogörelse se Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 385 f.

¹⁹ Se Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 390 med där gjorda hänvisningar till rättsfall.

ståndslagen (se 3 kap. 4 §).²⁰ Huruvida staten kan bli skadeståndsansvarig för långsam handläggning vid en bodelningsförrättning är inte klart. Å ena sidan anses förrättningen som sagt vara en privat angelägenhet, å andra sidan skulle en utebliven kontroll från staten efter förordnande av en förrättare kunna utgöra skäl för skadeståndsansvar.

12.6.3 Förvaltningslagens sexmånadersregel

I förvaltningslagen finns en möjlighet för en enskild part som har inlett ett ärende att begära att myndigheten, i första instans, ska avgöra ärendet om så inte har skett inom sex månader (12 § förvaltningslagen). Då ska myndigheten inom fyra veckor från begäran antingen avgöra ärendet eller i ett särskilt beslut avslå begäran. Ett sådant avslagsbeslut får överklagas till den domstol eller förvaltningsmyndighet som är behörig att pröva ett överklagande av avgörandet i ärendet. Part har möjligheten att framställa en sådan begäran vid ett tillfälle under ärendets handläggning.

En begäran om att ärendet ska avgöras får göras tidigast efter sex månader från det att ärendet inleddes. Enligt förarbetena utgör tiden en avvägning mellan å ena sidan intresset av att stärka en enskilds möjlighet att påskynda förfarandet och å andra sidan intresset av förutsebarhet och av att myndigheternas resurser inte tas i anspråk för överprövning av förfarandefrågor i andra fall än när det verkligen finns skäl för det. Det poängteras i förarbetena att tidsgränsen inte ska uppfattas som en reglering om rekommenderad tidsåtgång för ärendehandläggningen, utan endast en gräns för när förfarandet tidigast ska kunna användas.²¹

Ett beslut att inte avgöra ett ärende ska innehålla en klargörande motivering så att den enskilde förstår varför det inte kan avgöras. Om möjligt ska myndigheten även upplysa om när ärendet sannolikt kan förväntas vara avgjort. Motiveringen har betydelse för den enskilda och vid en eventuell överprövning av beslutet. Efter överklagande ska överinstansen utifrån skälen i beslutet och handlingarna i ärendet pröva om beslutsmyndigheten dröjt i onödan med att avgöra ärendet. Prövningen ska vara inriktad på att klarlägga om

²⁰ Se Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 660 ff. med där gjorda hänvisningar till rättsfall.

²¹ Se prop. 2016/17:180 s. 121 och 297.

beslutsmyndighetens redovisade skäl för att inte avgöra ärendet är hållbara eller inte. Om överinstansen bifaller överklagandet ska den förelägga myndigheten att avgöra det snarast eller inom den tid som överinstansen bestämmer (se 49 § förvaltningslagen). Tiden bestäms då utifrån om ärendet bedöms vara klart för avgörande eller inte. Överinstansens beslut får inte överklagas.²²

Justitieombudsmannen (JO) har undersökt hur 11²³ och 12 §§ förvaltningslagen tillämpas hos några olika myndigheter.²⁴ Enligt JO visar resultatet av undersökningen att det finns stora brister vid tillämpningen av bestämmelserna, framför allt när det gäller 11 §. Det har också kommit fram att bestämmelserna uppfattas som svåra och framför allt resurskrävande att tillämpa för myndigheterna. JO har därför svårt att se att bestämmelserna har fått den avsedda effekten att snabba på handläggningen och stärka den enskildes ställning vid långsam handläggning.

12.7 Skiljeförfaranden

Liksom vid flera andra av utredningens delfrågor är det relevant att jämföra med hur regleringen ser ut för skiljeförfaranden. Enligt lagen om skiljeförfarande finns ingen tidsgräns för hur lång tid förfarandet får ta. En sådan har funnits tidigare enligt den gamla lagen om skiljemän som upphörde att gälla den 1 april 1999. Om parterna inte hade avtalat en viss tid inom vilken en skiljedom skulle meddelas, var huvudregeln att sådan skulle meddelas inom sex månader från det att påkallandet av skiljeförfarande skett (18 § lagen om skiljemän). Följden av att en dom inte meddelades inom angiven tid var att skiljeavtalet förföll, med konsekvensen att vardera part kunde väcka talan i allmän domstol. Om det fanns särskilda skäl kunde tingsrätten förlänga fristen, dock inte mer än sex månader som utgångspunkt. Fristregeln syftade inte i första hand till att hindra för-

²² Se prop. 2016/17:180 s. 123 ff. och 298 samt Lundmark & Säfsten, *Förvaltningslagen* (26 augusti 2024, Version 1C, JUNO), kommentaren till 12 och 49 §§.

²³ I 11 § anges att om en myndighet bedömer att avgörandet i ett ärende som har inletts av en enskild part kommer att bli väsentligt försenat, ska myndigheten underrätta parten om detta. Myndigheten ska då också redovisa anledningen till förseningen.

²⁴ JO 2023-06-19, dnr 3232-2023. De myndigheter som omfattades av undersökningen var Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och sex kommunala nämnder.

halning från en parts sida utan till att skydda parterna mot verkningarna av ett alltför utdraget agerande från skiljemännens sida.²⁵

Redan under mitten av 1970-talet diskuterades behovet av att behålla en lagreglerad tidsgräns.²⁶ Departementschefen framhöll att om tidsfristen slopas måste emellertid på annat sätt säkerställas att parternas bundenhet vid skiljeavtalet någon gång upphör, även om skiljeförfarandet drar ut på tiden. Det anfördes också att behovet av förstärkt skydd för ekonomiskt eller socialt svagare part då måste övervägas.

I slutet av 1990-talet, i förarbetena till lagen om skiljeförfarande, gjordes bedömningen att den dåvarande tidsfristen inte skulle finnas med i den nya lagen.²⁷ De huvudsakliga skälen var att regleringen ansågs trubbig och utan större betydelse för handläggningstiden eftersom möjligheten till förlängning tillämpats generöst. Det konstaterades att tidsfristen kunde sätta ett extra vapen i händerna på en svarandepart som genom att dra ut på förfarandet tills slutdagen var nära kunde hota att omintetgöra skiljeförfarandet. I stället ansågs andra verktyg vara bättre lämpade mot en trilsande eller försumlig part, såsom stupstocksföreläggande. För det fall att det var en skiljeman som orsakat förseningen ansågs det vara tillräckligt med möjligheten för en part att i tingsrätten begära entledigande av denne (se 17 § lagen om skiljeförfarande).

12.8 Överväganden och förslag

Förslag

Om en bodelningsförrättares uppdrag inte är slutfört inom nio månader från förordnandet ska bodelningsförrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske.

²⁵ Se prop. 1975/76:48 s. 18.

²⁶ Se prop. 1975/76:48 s. 18 och SOU 1994:81 s. 156 f.

²⁷ Se prop. 1998/99:35 s. 123.

12.8.1 Det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningar

Som uttalats i utredningens direktiv kan en tidsgräns för bodelningsförrättningen utgöra en tydlig signal till såväl makarna som förrättaren om när bodelningen senast förväntas vara klar, vilket kan bidra till en mer målinriktad handläggning.

Enligt utredningens uppfattning skulle en tidsgräns i första hand vara ett verktyg för att motverka att handläggningen försenas av förrättaren. Med en tidsgräns kan förrättare antas bli mer medvetna om handläggningstider, med de prioriteringar och interna rutiner som följer med detta. Tidsgränsen – tillsammans med det föreslagna kravet på att upprätta en tidsplan – kan alltså ha en handlingsdirigerande effekt för förrättaren och ge ytterligare stöd för denne att i rimlig tid använda sig av hela verktygslådan för att få till stånd en bodelning.

I förhållande till en obstruerande make är det främst på ett sådant indirekt sätt som en tidsgräns kan fungera. Någon mer direkt följd för en enskild make kan den inte innebära. Att tidsgränsen passeras kan till exempel inte medföra att någon av makarna får automatiskt framgång med sin talan (jfr tidsgränsens följd för en åklagare respektive häktad person i fråga om häktning).

I det följande redovisas de överväganden som lett fram till utredningens förslag. Vid sidan av det lämnade förslaget beskrivs tre alternativa lösningar för hur en tidsgräns kan utformas. Samtliga alternativ, inklusive det valda förslaget, har det gemensamt att en förrättare tvingas att vara aktiv i förhållande till tidsgränsen och beskriva skälen för varför den inte kan hållas. Det bör leda till transparens för de berörda och förhoppningsvis kunna minska den känsla av maktlöshet som kan infinna sig hos en part i ett förfarande som drar ut på tiden. En tidsgräns kan alltså vara ett medel för den som drabbats av en fördröjning att påskynda handläggningen.

Som antytts ovan är en svår fråga vilken den rättsliga följden bör vara av att en tidsgräns passeras. Möjliga följder kan vara att förrättaren får en rapporteringsskyldighet till tingsrätten eller makarna, att hon eller han kan komma att skiljas från sitt uppdrag eller att ett bodelningsbeslut eller andra handläggningsåtgärder måste fattas inom viss tid. Frågan om rättsföljd utvecklas nedan.

Andra svårigheter finns i frågan om längden för tidsgränsen. Beroende på vilken rättsföljd som knyts till tidsgränsen kan en alltför snäv sådan vara till nackdel för de berörda. En tidsgräns bör inte riskera försämra förutsättningarna för att åstadkomma en rättssäker och en så materiellt riktig bodelning som möjligt.

Om en tidsgräns ska införas bör den vara väl avvägd, vilket kompliceras av att bodelningsförrättningar skiljer sig åt i omfattning, karaktär och konfliktnivå. Det kan hävdas att en frist behöver bestämmas med utgångspunkt i den aktuella bodelningen för att vara realistisk och inte uppfattas som alltför trubbig. För att möta den utmaningen finns utredningens förslag om ett krav på tidsplan. En tidsgräns bör nämligen inte uppfattas som en reglering om rekommenderad tidsåtgång för förrättningen, utan närmast som en anmodan till makarna att reagera på att handläggningen av någon anledning dragit ut på tiden. Utgångspunkten är att alla bodelningar ska vara slutförda inom den tiden. Enklare bodelningar kan och bör gå fortare än så, och det finns bodelningar vars omfattning och karaktär kan kräva längre tid. Omständigheterna i det enskilda fallet är avgörande. Därtill har utredningen föreslagit att i lag tydliggöra att förrättaren ska genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt (se avsnitt 8.6.2). Mot denna bakgrund har utredningen inte anledning att tro att tidsgränsen kan bli normerande och få motsatt effekt än den önskade.

Som ytterligare skäl mot att införa en bestämd tidsgräns för samtliga bodelningar kan anföras att den kommer att innebära merarbete för förrättare och domstolen, beroende på vilket alternativ som väljs. Omfattningen av det arbetet bör dock inte överdrivas. I de ärenden som en tidsgräns faktiskt aktualiseras bör det inte krävas några betydande ansträngningar från förrättaren att beskriva skälen för att handläggningen dragit ut på tiden. Om domstolen ska vara involverad i tidsgränsen bör utformningen av den vara välavvägd för att inte tynga domstolen i onödan.

En annan farhåga som lyfts fram av advokater och jurister vid ett av utredningens möten är att förrättarens upplysningar om hur ärendet fortskridit kan uppfattas stå i strid med principen om opartiskhet, om denne uttalar sig negativt om exempelvis en parts bristande medverkan i förfarandet. Med hänsyn till de uttalanden som Högsta domstolen gjort i NJA 2023 s. 761 bedömer utredningen att det i normalfallet inte finns fog för uppfattningen att förrätta-

ren därmed skulle anses olämplig. Naturligtvis bör förrättaren förhålla sig saklig och objektiv i sina upplysningar.

De angivna skälen mot att införa en tidsgräns får vägas mot det tydliga behovet av att få ner förrättningstiderna och förhindra de allra längsta sådana. Utredningen vill understryka att eventuella förhoppningar om att en tidsgräns ensam kan garantera snabba bodelningsförrättningar bör tonas ned. Ett sådant system skulle förutsätta en ensidig prioritering av tidsaspekten. I praktiken kan ett bodelningsbeslut inte hastas fram utan att beakta det grundläggande i att en fullgod utredning är avgörande för att en bodelning ska bli så materiellt riktig som möjligt. För detta ändamål har i detta betänkande lämnats flera förslag om förbättrade verktyg för förrättaren att få tillgång till relevant underlag.

Med det sagt är utredningens slutsats att en tidsgräns bör kunna vara ett av flera verktyg som tillsammans bidrar till snabbare förrättningar. När det gäller hur en sådan tidsgräns kan utformas gör utredningen följande överväganden.

12.8.2 Utformningen av förslaget om en tidsgräns

Följden av att tidsgränsen passeras

Som framgår med tydlighet av redovisningen av de alternativa lösningarna nedan finns det ingen naturlig rättsföljd av att en tidsgräns för förrättningen passeras. De förslag på rättsföljder som de alternativa lösningarna innehåller bedöms vara för kostsamma och invecklade med hänsyn till vilken effekt de kan antas ge för handläggningstiderna.

Utredningen har i stället valt att föreslå en rättsföljd som innebär en rapporteringsskyldighet för förrättaren, med makarna som mottagare. I rapporten ska förrättaren uppge anledningen till att uppdraget inte är slutfört inom tidsgränsen. Förrättaren kan då beskriva hur förrättningen har fortskridit och när den kan förväntas vara avslutad. Om det kvarstår utredningsåtgärder kan förrättaren redovisa dessa. Förrättaren bör tillse att handläggningen fortgår som planerat och inte fördröjs av tidsgränsen och rapporteringsskyldigheten.

Vid jämförelse med de alternativa lösningarna bör detta förslag vara både kostnadseffektivt och enkelt att tillämpa. Förslaget tynger inte domstolarna och bodelningsförrättaren i onödan. Det ger en tydlig signal till förrättaren och makarna om vad som kan förväntas av en förrättning och när det kan vara lämpligt att använda tillgängliga verktyg. Utredningen bedömer att tidsgränsen, i sin föreslagna utformning, inte bör påverka viljan att åta sig uppdrag som bodelningsförrättare.

Enligt förslaget är den domstol som har förordnat förrättaren inte i direkt mening involverad i tidsgränsen eller tillhörande rapporteringsskyldighet. För en make som bedömer att bodelningsförrättaren har försenat handläggningen finns dock ytterst möjligheten att hos denna domstol begära förrättarens entledigande. Domstolen får då ta ställning till om det som framkommit om handläggningen utgör tillräckliga skäl för att entlediga bodelningsförrättaren. Den praxis som finns i denna fråga kommer alltjämt vara relevant att beakta. Dessutom kan nämnas utredningens förslag om att införa kompetenskrav för bodelningsförrättare, innefattande att det bör vara en förutsättning vid lämplighetsbedömningen att personen har tid för uppdraget (se kapitel 16).

Liksom hittills måste domstolen väga skälen för ett entledigande mot den tidsutdräkt och de kostnader som skulle föranledas av att en ny bodelningsförrättare utses. Ett entledigande av bodelningsförrättaren som konsekvens av en alltför långsam handläggning kan i det korta perspektivet vara kostsamt. Det tar tid för en ny förrättare, om en sådan kan hittas, att ta över och sätta sig in i ärendet, vilket är förenat med extra kostnader för makarna. Utredningens förslag om ett lagstadgat krav att förrättaren ska upprätta protokoll över varje sammanträde är viktigt för att begränsa de negativa följderna av ett sådant överlämnande. Samtidigt, om det finns skäl att entlediga en förrättare med hänsyn till hur denne har handlagt ärendet, är det inte alls säkert att det sammantaget blir dyrare eller tar längre tid i anspråk att låta en annan förrättare avsluta förrättningen.

När ska tidsgränsen infalla?

Utredningen bedömer att en lämplig avvägning för tidsgränsen är nio månader. Att som i Norge ha en tidsgräns med rapportering var tredje månad under det första året kan antas innebära oproportionerligt mycket arbete för förrättaren. Under det första halvåret av förrättningen kan det i många fall antas finnas godtagbara skäl för att bodelningen inte är avslutad. Det bör därför vara först därefter som behovet av en tidsgräns med tillhörande rapportering ökar.

Enligt utredningens mening finns det inte tillräckliga skäl för att införa en återkommande skyldighet under förfarandet för förrättaren att informera om anledningen till att det inte har avslutats. Ytterligare förseningar får i stället hanteras i det enskilda fallet av förrättaren och makarna. I detta sammanhang kan nämnas att det i utredningens förslag om ett krav på att upprätta tidsplan finns en skyldighet för såväl makar som bodelningsförrättare att informera om eventuella förseningar (se avsnitt 8.6.3).

12.8.3 Alternativ lösning 1 – en tidsgräns med tillsynsansvar och rapporteringsskyldighet till tingsrätten

Inledning

Som antytts ovan har utredningen övervägt och skissat på tre andra lösningar för en tidsgräns. Framför allt rör dessa överväganden vilken eller vilka rättsföljder som en passerad tidsgräns ska medföra. En redovisning av sådana alternativ följer nedan. De främsta skälen för att utredningen bedömt att det lämnade förslaget i avsnitt 12.8.2 bör väljas är att det är jämförelsevis enkelt att tillämpa och kan antas kosta mindre för enskilda och staten än de alternativa lösningarna. Effekten på handläggningstiderna bedöms inte bli påtagligt bättre om något av de alternativa lösningarna väljs i stället för utredningens förslag.

Tillsynsansvar för tingsrätten

En första alternativ lösning innebär att knyta införandet av en tidsgräns till en mer utvecklad tillsynsfunktion hos tingsrätten. Med andra ord, när tidsgränsen har passerats inträder en skyldighet för

tingsrätten att kontrollera varför förrättningen inte är avslutad och för bodelningsförrättaren att rapportera därom. Förslaget har likheter med hur tidsgränserna är utformade i Danmark och Norge.

Som utvecklats i föregående kapitel om bodelningsförrättarens verktyg har makar en principiell skyldighet att genomföra en bodelning. På begäran av en av dem eller båda ska domstolen förordna en bodelningsförrättare. Det kan argumenteras för att det hos makarna finns en förväntan att domstolen ska ha en större kontroll än i dag av förrättningen och förrättaren. Som nämnts ovan aktualiseras för närvarande sådan kontroll främst i samband med att domstolen prövar en fråga om entledigande av förrättaren. Någon mer allmän uppföljning av hur förrättningen fortskrider är domstolen enligt gällande rätt inte skyldig att göra, och gör normalt inte heller.

Att ålägga tingsrätten ett utökat tillsynsansvar skulle potentiellt kunna motverka att bodelningar fördröjs i onödan. Det är dock svårt att bedöma vilken faktisk effekt tillsynsansvaret kan få, vilket måste ställas mot de kostnader som förslaget skulle medföra. Ett tillsynsansvar kan också antas bidra till att säkra tilliten till systemet och vara ändamålsenligt utifrån det ansvar som staten har att se till att rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid inte kränks.

Skulle ett tillsynsansvar införas bör det gälla löpande under tiden som förrättaren är förordnad. I någon mån kan ett sådant ansvar redan finnas genom makes möjlighet att begära entledigande av förrättaren. Såvitt avser tiden före en uppställd gräns bör skyldigheten som utgångspunkt vara begränsad till de tillfällen när tingsrätten får konkret anledning att misstänka att förrättaren missköter sitt uppdrag, till exempel efter klagomål från en make.

Om förrättningen drar ut på tiden finns det skäl att utöka tingsrättens kontroll. Det kan ske genom att bodelningsförrättaren åläggs att i anslutning till tidsgränsen rapportera till tingsrätten om anledningen till att uppdraget inte har slutförts inom tidsgränsen. Det kan ske på liknande sätt som enligt förslaget ovan.

Följden av att tidsgränsen passeras

Som redan har konstaterats finns det ingen naturlig följd av att tidsgränsen har passerats. Ovan har beskrivits vad gränsen ska ha för betydelse för tillsynsansvaret och rapporteringsskyldigheten. Ut-

redningen har övervägt framför allt två olika åtgärdsstyper för tingsrätten att använda om handläggningen har dröjt i onödan: entledigande av förrättaren och föreläggande om att fatta bodelningsbeslut eller vidta andra handläggningsåtgärder.

När det gäller entledigande av förrättaren hänvisas till förslaget ovan. Om tingsrätten skulle ges ett tillsynsansvar finns det dock skäl att även tillåta entledigande på tingsrättens initiativ, efter inhämtande av makarnas inställning.

Utöver möjligheten att entlediga bodelningsförrättaren kan det övervägas om tingsrätten ska ha behörighet att förelägga förrättaren att fatta ett bodelningsbeslut inom viss tid eller att vidta andra handläggningsåtgärder, såsom att tillämpa ett stupstocks föreläggande. En liknande möjlighet finns enligt dansk rätt. En sådan ordning kan också jämföras med den som gäller enligt förvaltningslagen när en överinstans ålägger den beslutande myndigheten att avgöra ett ärende snarast eller inom den tid som överinstansen bestämmer.

Det förtjänar att understrykas att bodelningsförrättaren är självständig i sitt uppdrag och att denna typ av åtgärder från domstolen därför i princip ska användas bara i rena undantagsfall. Beroende på omständigheterna i övrigt kan dock överskridandet av tidsgränsen i sig tala för att det rör sig om en sådan särskild situation där domstolen behöver ingripa.

Med inspiration från reglerna i förvaltningslagen kan man tänka sig en ordning där domstolen får förelägga förrättaren att upprätta bodelningshandlingen inom en viss tidsfrist, till exempel ett antal veckor, om domstolen bedömer att ärendet i princip bör vara klart för bodelningsbeslut. Om ärendet däremot inte bedöms vara klart för avgörande, och det inte heller går att fastställa när det kan vara det, bör domstolen förelägga förrättaren att snarast vidta de åtgärder som krävs för att ärendet ska kunna avgöras. För förrättaren skulle det innebära att domstolen ställer särskilda krav på att denne ska prioritera förrättningen för att undvika ytterligare fördröjningar och att omedelbart använda de verktyg som är lämpliga för att avgöra saken.

Genom att ge domstolen en sådan behörighet kan den i särskilda fall uppnå att bodelningsförrättningen kan avslutas. Om någon av makarna klandrar bodelningen kan därefter nästa steg i bodelningsprocessen ta vid. I klanderområdet kan de verktyg som finns i rätte-

gångsbalken användas och komplettering av eventuellt bristfällig utredning ske genom bevisupptagning.

Det kan konstateras att tingsrätten i nästa skede kan komma att pröva ett mål om klander av bodelningen. Utredningen ser dock inte att det skulle medföra någon intressekonflikt för domstolen att besluta om dylika förelägganden med hänsyn till att den inte ska uttala sig i sakfrågan vid detta tillfälle.

Vidare vilar detta alternativ på förutsättningen att förrättaren frivilligt väljer att rapportera om överskridandet av tidsgränsen respektive följa domstolens förelägganden. Vid underlåtenhet kan, förutom domstolens påminnelse om förrättarens skyldigheter, denne skiljas från uppdraget och agerandet kan beaktas vid lämplighetsprövningen för framtida uppdrag. Det bör dock inte finnas anledning att ge domstolen rätt att vid vite förelägga honom eller henne att fullgöra sin skyldighet (jfr vad som gäller för boutredningsmannens redovisningsskyldighet enligt 19 kap. 14 a § ärvdabalken).

Av effektivitetsskäl bör tingsrättens beslut om föreläggande inte kunna överklagas. Avsaknaden av en sådan rätt kan dock vägas upp av makarnas möjlighet att klandra bodelningsbeslutet.

När ska tidsgränsen infalla?

Även beträffande denna alternativa lösning bedömer utredningen att en lämplig tidsgräns är nio månader. Det kan övervägas om förrättaren därefter ska vara skyldig att lämna rapporter till tingsrätten var sjätte månad, eller liknande.

12.8.4 Alternativ lösning 2 – krav på anstånd från tingsrätten för att överskrida tidsgränsen

En variant på den föregående alternativa lösningen är att förrättaren i anslutning till den uppställda gränsen måste begära anstånd från tingsrätten för att få slutföra bodelningen.²⁸ Om det inte finns särskilda skäl för att bevilja ett sådant anstånd ska tingsrätten antingen förelägga förrättaren att fatta ett bodelningsbeslut inom viss tid eller besluta om entledigande av förrättaren.

²⁸ Jfr det förslag som Ärvdabalksutredningen lämnade, se SOU 1998:110 s. 275.

För det fall tingsrätten beviljar ett anstånd kan det övervägas om den i anslutning till det ska kunna ålägga förrättaren att vidta särskilda handläggningsåtgärder (jfr ovan).

I övrigt hänvisas till huvuddragen och övervägandena i den föregående alternativa lösningen.

12.8.5 Alternativ lösning 3 – begäran från make om bodelningsbeslut med rätt att överklaga till tingsrätt

En tredje alternativ lösning är att anpassa sexmånadersregeln i förvaltningslagen till systemet för bodelningsförrättningar. I grova drag skulle det kunna innebära följande.

När tidsgränsen har passerats utan att ett bodelningsbeslut fattats har var och en av makarna rätt att begära att förrättaren ska meddela ett sådant beslut, det vill säga upprätta bodelningshandlingen. Förrättaren ska inom ett visst antal veckor från begäran antingen upprätta bodelningshandlingen eller avslå begäran. Ett avslagsbeslut får överklagas till tingsrätten. Tingsrättens prövning kommer då att likna den som sker inför ett föreläggande om att fatta bodelningsbeslut. Något tillsynsansvar liknande det i alternativ 1 ges däremot inte till tingsrätten.

Jämfört med de andra alternativen ger detta förslag makarna ett tydligare eget verktyg för att kunna kräva ett bodelningsbeslut. Baksidan av detta är emellertid att det överläts till makarna att aktivt reagera på att handläggningen har dragit ut på tiden, utan den hjälp som tingsrättens tillsynsansvar kan innebära i det avseendet. Ordningen medför också en risk för att en make som inte själv bidrar med information om sina egendomsförhållanden utnyttjar en sådan rätt för att forcera fram ett bodelningsbeslut på ett för svagt underlag. Det kan medföra att den andra maken inte får ut det som denne har rätt till i bodelningen och kan även bidra till att konfliktnivån förstärks.

Det får övervägas om en make, liksom enligt förvaltningslagen, ska få begära förrättarens beslut enbart vid ett tillfälle eller om det finns anledning att ha en generösare utformning.

12.8.6 Sammanfattning av förslaget

Med hänsyn till de olika alternativ som har presenterats ovan kan det finnas anledning till en kort summering. Utredningen lämnar förslag om att införa en tidsgräns på nio månader för bodelningsförrättarens uppdrag. Om förrättningen inte är genomförd inom den tiden ska bodelningsförrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske. Domstolen är inte i direkt mening involverad i tidsgränsen eller tillhörande rapporterings-skyldighet. För en make som bedömer att bodelningsförrättaren har försenat handläggningen finns ytterst möjligheten att begära förrättarens entledigande. Utredningens förslag bedöms vara jämför-elsevis kostnadseffektivt och enkelt att tillämpa.

12.8.7 Inga förändringar i domstolarnas handläggning av klander mål

Bedömning

Det bör inte införas ett generellt skyndsamhetskrav för domstolarnas handläggning av mål om klander av bodelning.

En viktig förutsättning vid överväganden om handläggningen av klander mål är att rättegången har föregåtts av ett förfarande inför bodelningsförrättaren, vilket kan betecknas som en första instans för bodelningsprocessen. Det innebär att en bodelningsprocess sammantaget kan förväntas ta längre tid än andra tvistemål, där rättegången börjar i tingsrätten, trots den stora betydelse som en bodelning kan ha för en eller båda makarna. Å ena sidan är det en logisk följd av hur systemet ser ut, å andra sidan bör utdragna processer undvikas.

Att låta en viss tvistemålstyp ha ett särskilt skyndsamhetskrav skulle vara främmande för hur handlägningsordningen för tvistemål ser ut. För tvistemål gäller i stället det allmänna kravet på rätten att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet (se 42 kap. 6 § 3 st. rättegångsbalken). I särskilda delar kan dock ett mål behöva hanteras mer skyndsamt än annars, till exempel vid ett interimistiskt yrkande i mål om vårdnad, boende och umgänge med barn.

Förberedelsen i ett mål om klander av bodelning kan vara av olika omfattning och karaktär. Av den anledningen kan det vara svårt att bestämma en tidsfrist inom vilken huvudförhandling i målet ska påbörjas (jfr vad som gäller i brottmål med en tilltalad som är häktad). Möjligen kan en sådan frist knytas till tidpunkten när målet är klart för huvudförhandling, det vill säga att målet ska ges prioritet vid utsättningen framför andra mål. Sådan prioritet skulle även kunna gälla för den muntliga förberedelsen.

Det kan konstateras att lagen om förtursförklaring i domstol är tillämplig men att den förutsätter att parten begär sådan förtur. Förtursförklaring förutsätter också typiskt sett att det finns en beaktansvärd risk för kränkning av artikel 6:1 i Europakonventionen om målet eller ärendet inte behandlas med förtur i domstolen.

Ett annat, mer ovanligt sätt att göra domstolsprocessen som helhet snabbare är genom att ändra reglerna för hur mål släpps upp till överinstanserna. En sådan tanke tar avstamp i att tingsrätten i praktiken är andra instans, efter bodelningsförrättningen. Till exempel skulle reglerna om prövningstillstånd i hovrätten kunna ändras så att antalet klandersmål som får prövningstillstånd begränsas till främst sådana mål där det finns prejudikatvärde eller annars synnerliga skäl att pröva överklagandet. Rättssäkerhetsskäl talar dock emot en sådan lösning, liksom den negativa påverkan som förändringen kan antas få på Högsta domstolens prejudikatbildande verksamhet.

Sammantaget gör utredningen bedömningen att det inte bör införas ett generellt skyndsamhetskrav för klandersmål eller några andra förändringar av domstolens handläggning av dessa mål. Utredningen vill dock påminna om vikten av att förberedelsen i klandersmål drivs med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. När det gäller mål om bouppteckningsed enligt 17 kap. 5 § 2 st. ärvdabalken föreslår dock utredningen ett skyndsamhetskrav (se avsnitt 8.6.15).

13 Vissa beslut av bodelningsförrättare ska kunna verkställas

13.1 Utredningsuppdraget

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till om bodelningsförrättarens beslut om bodelning bör utgöra en exekutionstitel. Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

13.2 Gällande rätt

13.2.1 Inledning

En bodelning leder ofta till att bestämd egendom ska utges av den ena maken till den andra eller att en bodelningslikvid ska betalas i pengar. Det sistnämnda torde vara normalfallet, även om lottläggningsreglerna i 11 kap. äktenskapsbalken är utformade med utgångspunkten att det är egendom som utges.

I princip ska betalning av bodelningslikvid erläggas genast när ett bodelningsavtal har undertecknats eller när ett beslut av bodelningsförrättare vinner laga kraft. Det är då som den fordran som den ena parten enligt bodelningen har erhållit på den andra anses förfalla till betalning.¹

Det finns dock en möjlighet till skäligt anstånd med betalningen om godtagbar säkerhet ställs för den (11 kap. 9 och 10 §§ äktenskapsbalken). Enligt uttalanden i förarbetena bör längre tid än sex månader från bodelningen inte komma i fråga när makarna inte är ense om längden för anståndet.²

¹ Se bland annat rättsfallet NJA 1983 s. 635.

² Prop. 1986/87:1 s. 182.

Rätten att lösa ut den andra maken med pengar och rätten att erhålla anstånd med betalningen ska utövas vid bodelningen, vilket innebär att begäran därom ska framställas under bodelningsförfarandet. Reglerna i nämnda bestämmelser är därför inte avsedda att användas i nästa steg, när bodelningen ska verkställas. Som kommer att redovisas nedan kan verkställighet av bodelningen ske frivilligt eller tvångsvis genom Kronofogdemyndighetens försorg. För det sistnämnda sättet krävs dock en exekutionstitel, vilket beslut av en bodelningsförrättare inte är.

13.2.2 En formenlig bodelning är bindande för parterna

Bodelningsavtal är bindande mellan parterna när det har undertecknats av dem (se formkravet i 9 kap. 5 § äktenskapsbalken). Det har från den tidpunkten även i princip sakrättslig verkan. Om någon av makarna genom bodelningen övertar viss egendom från den andra maken övergår äganderätten till tillgångarna så snart bodelningsavtalet har undertecknats. Ett formenligt bodelningsavtal ger omedelbart skydd till egendomen mot den överlåtande makens borgenärer utan krav på ytterligare sakrättsmoment (till exempel tradition eller denuntiation).³

Skyddet har dock vissa begränsningar som följer av de så kallade eftergiftsreglerna om bristtäckningsansvar och återvinning av bodelning (13 kap. 1 § äktenskapsbalken och 4 kap. 7 § konkurslagen). Att särskilda skyddsregler finns för eftergifter från en makes sida beror på den frihet som makarna har att vid bodelning själva bestämma om egendomens fördelning. Den friheten ska makarna inte kunna använda till nackdel för eventuella borgenärer. I korthet kan borgenärerna föra talan om återvinning i konkurs eller rikta anspråk om betalning direkt mot den make som gynnats otillbörligt vid bodelningen.

Beslut av bodelningsförrättare gäller mellan parterna från det att beslutet har vunnit laga kraft, vilket sker om beslutet inte klandras till domstol i rätt tid. Det är då rättskraftigt avgjort hur den egendom som omfattas av bodelningen ska fördelas. Under normala förhållanden har parterna därefter inte möjlighet att angripa bodelningen. Däremot kan särskilda rättsmedel tillämpas (17 kap. 9 §

³ Se rättsfallen NJA 1970 s. 454, NJA 1974 s. 684 och NJA 1985 s. 432.

äktenskapsbalken, med hänvisning till 58 och 59 kap. rättegångsbalken).⁴ Det är här fråga om resning, återställande av försutten tid och besvär över domvilla.

Ett bodelningsbeslut kan också ligga till grund för en ansökan om lagfart; däremot ska ansökan vilandeförklaras om beslutet inte har vunnit laga kraft (20 kap. 7 § 4 p. jordabalken).

Ett lagakraftvunnet, formenligt beslut av bodelningsförrättare har samma sakrättsliga verkan som ett formellt giltigt bodelningsavtal.⁵ Däremot blir eftergiftsreglerna som utgångspunkt inte aktuella att tillämpa eftersom bodelningsförrättaren förutsätts följa regelverket och på så sätt tillvarata även borgenärernas intressen. Det torde dock inte vara uteslutet att de i vissa fall kan tillämpas, till exempel om bodelningsförrättaren inte haft ett korrekt underlag.⁶

Ur ett sakrättsligt perspektiv finns det alltså inte anledning för den berättigade parten att skynda till Kronofogdemyndigheten för verkställighet av bodelningen efter det att den vunnit laga kraft. Däremot kan det naturligtvis finnas andra angelägna och befogade anledningar till att parten så snart som möjligt vill ha verkställt det som hon eller han har rätt till. Inte minst för en ekonomiskt svagare part kan en snabb verkställighet ha mycket stor ekonomisk betydelse och möjliggöra planering av framtiden. Det kan också finnas en risk för att motparten försöker sabotera kommande verkställighet, till exempel genom att skaffa undan utmätningsbar egendom.

13.2.3 Verkställighet av bodelningsbeslut och bodelningsavtal

Om en part inte frivilligt betalar bodelningslikvid eller lämnar ut egendom enligt parternas avtal eller bodelningsförrättares lagakraftvunna beslut, måste den andra parten få bodelningen tvångsvis verkställd. Även om bodelningsbeslutet, eller avtalet, är gällande mellan parterna kan det emellertid inte läggas till grund för verkställighet. Detta eftersom varken bodelningsavtal eller beslut från bodelningsförrättare utgör en exekutionstitel enligt utsökningsbalken. Dessutom är bodelningsbeslut inte alltid utformade som en förpliktelse

⁴ Jfr rättsfallet NJA 1988 s. 175.

⁵ Bestämmelserna är således inte tillämpliga när en bodelningsförrättare vid tvist mellan makarna har bestämt om egendomens fördelning. Bodelningsförrättaren förutsätts följa balkens regler och på så sätt tillvarata även borgenärernas intressen.

⁶ Se bland annat Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 13 kap. 1 §.

– till exempel att den ena maken förpliktas att betala en viss bodelningslikvid eller utge bestämd egendom till den andra maken – vilket är ett krav för verkställighet (se 1 kap. 1 § 1 st. utsökningsbalken, som utvecklas nedan).

I stället måste den part som önskar verkställighet ansöka om betalningsföreläggande eller handräckning hos Kronofogdemyndigheten eller väcka fullgörelsetalan i domstol.⁷ På så sätt kan parten utverka en exekutionstitel, innan verkställighet kan ske. Det säger sig självt att det innebär ytterligare kostnader och tid, både för den enskilda personen och staten.

I Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) har det föreslagits att utreda om lagakraftvunna bodelningsbeslut bör utgöra en exekutionstitel för att inte i onödan fördröja verkställigheten av detsamma.⁸ Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att ett sådant förslag bör genomföras.⁹ Vid utredningens möte med advokater och jurister var de flesta av motsvarande uppfattning. Att låta förrättarens beslut vara en exekutionstitel är främst lämpligt när det gäller förpliktelser att betala skifteslikvid eller lämna viss sak. Om det finns särskilda villkor för bodelningen lämpar sig beslutet sämre som exekutionstitel. En majoritet av deltagarna var också positiva till ett förslag att ge en förordnad bodelningsförrättare rätt att godkänna ett bodelningsavtal i syfte att göra det till en exekutionstitel.

Även Lind har argumenterat för en lagändring. Han anser att lagstiftaren bör erkänna såväl arvskiften som bodelningsbeslut som exekutionstitlar.¹⁰ Hans argumentation utgår från verkställighet av arvskiften, men förhållandena är snarlika dem emellan. Enligt hans mening är det onödigt att kräva en särskild fullgörelsetalan vid domstol när ett arvskifte innehåller en lottläggning varigenom egendom tillskiftas arvingar och universella testamentstagare och varigenom någon av dem åläggs att utge en skifteslikvid. Arvskiftet utgör en fångeshandling som kan ligga till grund för en ansökan om lagfart (20 kap. 5 § jordabalken). En boutredningsman är skyldig att när arvskiftet vunnit laga kraft lämna ut egendomen (19 kap. 15 § 2 st.

⁷ Om svaren hos Kronofogdemyndigheten invänder mot kravet kan något utslag inte meddelas. Däremot kan sökanden begära att ärendet ska lämnas över till domstol, varpå tvisten kommer att handläggas där.

⁸ Ds 2005:34 s. 160.

⁹ Se avsnitt 2.5.3.5 i bilaga 2.

¹⁰ Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 23 kap. 5 §.

ärvdabalken).¹¹ En sådan lagändring skulle också underlätta för att få arvskiften verkställda i EU:s medlemsstater.

13.2.4 Verkställighet av dom i klander mål

Vid klander av bodelning är verkställigheten av domen beroende av vilken talan som har förts i målet. I praxis har en klandertalan ansetts gälla att få till stånd en ändring av bodelningens innehåll och inte att ålägga ena maken en förpliktelse.¹² En klandertalan bedöms alltså i princip som en fastställsetalan, och inte en talan om fullgörelse. Den kan därför inte leda till en dom som är verkställbar (se nästa avsnitt).

En klandertalan kan dock kombineras med ett yrkande om fullgörelse. Vid framgång med ett sådant yrkande kommer domslutet att innefatta en eller flera förpliktelser för motparten, till exempel om betalning av bodelningslikviden. Domen utgör då en exekutionstitel som kan verkställas i den delen.¹³

13.3 Allmänt om verkställighet av exekutionstitlar

13.3.1 Utsökningsbalkens regler

Om en person inte frivilligt fullgör en förpliktelse enligt till exempel en dom måste den person som önskar verkställighet kunna vända sig till en myndighet för att få förpliktelsen fullgjord tvångsvis. Den möjligheten är den yttersta garantin för att personen ska få sin rätt och att den materiella lagstiftningen ska efterlevas. Det kan antas att vetskapen om att kunna bli föremål för tvångsmässig verkställighet bidrar till att många fullgör sina förpliktelser frivilligt i den mån de kan.¹⁴

¹¹ En bodelningsförrättare förvaltar inte egendomen i boet, vilket är en skillnad mot boutredningsmannen. Jfr dock reglerna om särskild förvaltning vid bodelning (9 kap. 8 § äktenskapsbalken). Vid särskild förvaltning saknas emellertid de regler som gäller för boutredningsmannen, att lämna ut boets egendom i enlighet med arvskiftet när detta har vunnit laga kraft.

¹² Se rättsfallet NJA 1985 s. 140.

¹³ Se rättsfallet NJA 2008 s. 792, i vilket en förlikning om betalningsförpliktelse ansågs kunna verkställas när den blivit stadfäst genom dom i ett mål om klander av bodelning.

¹⁴ Se Gregow (2020), *Utsökningsrätt* s. 23, och däri gjord hänvisning.

I utsökningsbalken regleras verkställighet av dom eller annan exekutionstitel. En sådan innehåller antingen en förpliktelse om betalning eller en förpliktelse att någon ska göra eller underlåta något (1 kap. 1 § 1 st. nämnda balk). Regler om de exekutionstitlar som kan läggas till grund för verkställighet finns i 3 kap. utsökningsbalken. Flera av dessa kommer att redovisas nedan.

Ett avgörande som enbart innehåller ett fastställande av ett visst rättsförhållande är inte en exekutionstitel och kan inte verkställas (jfr 13 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken). I svensk rätt finns det inget krav på att verkställbara domar ska innehålla en särskild exekutionsklausul. I stället är det avgörande hur domstolen utformar sina domslut. Vid en fullgörelsetalan formuleras domslutet som att svaranden förpliktas att utföra viss prestation. I fastställensedomar används andra uttryck med innebörd att rätten fastställer ett rättsförhållande, till exempel förklarar att käranden är berättigad till något.¹⁵

Verkställighet av exekutionstitlar hanteras av Kronofogdemyndigheten. Verkställighet som avser betalningsskyldighet sker genom utmätning och verkställighet som avser annan förpliktelse eller säkerhetsåtgärd sker i den ordning som framgår av 16 kap. utsökningsbalken.

En person som har rätt att få betalt har oftast ett starkt intresse av att betalningsskyldigheten ska verkställas så fort som möjligt, inte minst med hänsyn till risken för att gäldenären skaffar undan egendom eller får nya skulder som konkurrerar om betalningsutrymme. Å andra sidan har gäldenären ett berättigat intresse av att inte behöva betala en skuld som är tvistig. Den avvägning som gjorts mellan dessa olika intressen har lett till att det i många fall krävs att betalningsskyldigheten ska vara fastställd genom ett avgörande som fått laga kraft för att verkställighet ska medges. I andra fall har lagstiftaren valt en ordning som medger att verkställighetsåtgärder kan ske omedelbart, före laga kraft (se mer om detta nedan).

Som utgångspunkt kan Kronofogdemyndigheten inte ompröva en exekutionstitel som åberopas för verkställighet. Av detta följer att en svarande inte med framgång kan göra sådana invändningar mot sökt verkställighet som avser omständigheter som inträffat före domens eller beslutets tillkomst. Däremot kan svaranden invända att förpliktelsen har upphört eller ändrats på grund av något

¹⁵ Ekelöf m.fl. (2015), *Rättegång. Andra häftet* s. 118 ff.

förhållande som hänför sig till tiden efter exekutionstitelns meddelande. Svaranden kan göra gällande att hon eller han har fullgjort sin förpliktelse (även innefattande kvittning) eller att något annat förhållande som rör parternas mellanhavande utgör hinder mot verkställighet (3 kap. 21 § utsökningsbalken).

I det följande redogörs för några av de exekutionstitlar som enligt 3 kap. 1 § utsökningsbalken kan läggas till grund för verkställighet.¹⁶

13.3.2 Domstols dom, utslag eller beslut (p. 1)

Domstolars avgöranden utgör i princip exekutionstitlar under förutsättning att de innehåller en förpliktelse. Nedan talas om dom, vilket även avser utslag eller beslut i tillämpliga delar (jfr 3 kap. 1 § 2 st. utsökningsbalken).

En dom som har vunnit laga kraft får verkställas utan några särskilda villkor (3 kap. 3 § 1 st.). Om en dom har överklagats endast delvis får domen i den inte överklagade delen i princip verkställas som att den vunnit laga kraft (3 kap. 3 § 2 st.). Det gäller oaktat att den högre instansen under vissa förutsättningar kan undanröja en dom i dess helhet trots att överklagandet är begränsat till viss del.

Enligt huvudregeln får däremot domar inte verkställas innan de har vunnit laga kraft (3 kap. 4 §). Undantag från den huvudregeln kräver att det finns en särskild föreskrift som medger att verkställighet får ske före laga kraft eller att domstolen med stöd av en särskild föreskrift har beslutat om det. Ett skäl för att undantag finns är att den förlorande parten annars har möjlighet att skjuta upp verkställigheten genom att överklaga domen. Olika slag av domar har olika regler.

En dom genom vilken någon har ålagts *betalningsskyldighet* får verkställas genast (3 kap. 6 §, se även 5 § angående bland annat tredskodom). I princip är det dock endast det första ledet i utmättningsförfarandet som får företas (utmättningsbeslutet); tillgångar får utmätas. Men som utgångspunkt får egendomen alltså inte säljas innan domen har vunnit laga kraft (8 kap. 4 §). Om så ändå sker får medlen inte betalas ut före laga kraft om inte sökanden (den vinnande

¹⁶ Övriga exekutionstitlar är godkända strafförelägganden och liknande förelägganden (p. 3) och vissa beslut av förvaltningsmyndighet (p. 6).

parten) ställer säkerhet för återbetalning (13 kap. 14 §). Detsamma gäller om kontanta medel har flutit in på annat sätt, till exempel om utmätningen avsett kontanter eller om en utmätt fordran drivs in.

När utmätning har beslutats får gäldenären (den förlorande parten) inte förfoga över egendomen till skada för sökanden och sökanden får i princip förmånsrätt i den (4 kap. 29 och 30 §§).

Gäldenären kan förhindra omedelbar verkställighet genom att till exempel deponera pengar hos Kronofogdemyndigheten motsvarande betalningsskyldigheten och förrättningskostnader eller som pant ställer ett motsvarande tillgodohavande hos bank eller kreditmarknadsföretag (3 kap. 6 §). Är domen meddelad av under rätt har gäldenären fler möjligheter att ställa säkerhet för att förhindra verkställighet än beträffande exempelvis en hovrättsdom (3 p. i nämnda lagrum). Sådan säkerhet ska bestå av pant, borgen eller företagshypotek (se 2 kap. 25 §).

Omedelbar verkställighet får ske även beträffande domar som innefattar en förpliktelse att lämna ut *lös egendom* (3 kap. 8 §). Som villkor för verkställighet gäller dock att den vinnande parten ställer säkerhet för egendomen och eventuell avkastning. Bestämmelsen avser skyldighet att utge såväl viss bestämd egendom som generisk egendom.

Även utanför utsökningsbalken finns det bestämmelser som tillåter att domar får verkställas före laga kraft. Det kan framgå direkt av bestämmelsen, såsom i fråga om kvarsittanderätt och underhållsskyldighet till make och barn (14 kap. 7 § 3 st. äktenskapsbalken och 7 kap. 15 § 3 st. föräldrabalken). Bestämmelsen kan också vara formulerad på så sätt att domstolen ges möjlighet att besluta att en dom får verkställas genast, vilket exempelvis gäller för domar i tvistemål (17 kap. 14 § 1 st. rättegångsbalken).

13.3.3 Stadfäst förlikning och medlingsöverenskommelse som har förklarats verkställbar (p. 2)

Överenskommelser som ingåtts inom ramen för en domstolsprocess kan stadfästas av domstolen och på så sätt utgöra en exekutionstitel (3 kap. 1 § 1 st. 2 p. utsökningsbalken). Domstolen prövar därmed verkställbarheten av förlikningen. En stadfäst förlikning får verkställas utan några särskilda villkor även om stadfästelsen inte vunnit laga kraft. En domstol som prövar överklagande

av stadfästelsedomen eller en talan om ogiltigförklaring av förlikningen kan dock inhibera verkställigheten.

År 2011 trädde lagen om medling i vissa privaträttsliga tvister i kraft. I samband med det möjliggjordes att även en medlingsöverenskommelse kan utgöra en exekutionstitel, genom en ändring av nämnda punkt i utsökningsbalken. En förutsättning är att överenskommelsen efter ansökan till domstol har förklarats verkställbar. På samma sätt som gäller för stadfästa förlikningar är det medlingsöverenskommelsen och inte beslutet om verkställbarhetsförklaring som utgör exekutionstiteln.¹⁷

Lagen om medling i vissa privaträttsliga tvister ger möjlighet till en lösning utanför domstol av en privaträttslig tvist som annars skulle upptagits som ett dispositivt tvistemål. Det kan till exempel gälla en tvist i ett pågående kommersiellt avtalsförhållande som parterna vill försöka lösa utan inblandning av domstol. Exempel på tvister som inte omfattas av lagens tillämpningsområde är tvister om vårdnad om barn och om barns boende. Däremot omfattas i huvudsak tvister om underhållsbidrag. Lagen gäller inte medling eller förlikningsverksamhet som sker inom ramen för ett mål eller ärende vid domstol, myndighet eller skiljenämnd. Det förenklade förfarandet ska vara strukturerat och ske med hjälp av en tredje man, en medlare. Medlingen förutsätts resultera i en skriftlig medlingsöverenskommelse, som innefattar en förpliktelse för någon eller några av dem som ingått överenskommelsen.

Vilka krav som ställs på ansökan till domstol om verkställbarhetsförklaring regleras i 7–9 §§ samma lag. Ansökan förutsätter att samtliga parter till överenskommelsen samtycker till den. Domstolen ska förklara överenskommelsen verkställbar om den innehåller en förpliktelse av sådant slag att den kan medföra verkställighet i Sverige (10 §). På motsvarande sätt som för stadfästa förlikningar kan verkställighet som utgångspunkt ske omedelbart efter verkställbarhetsförklaringen, utan att beslutet har vunnit laga kraft (3 kap. 13 § utsökningsbalken). Vid överklagande eller talan om ogiltigförklaring av överenskommelsen kan domstol inhibera verkställigheten.

I förarbetena till den nämnda lagen bedömdes att medlingsöverenskommelser inte borde vara verkställbara utan särskild förklaring därom från domstol. Vid jämförelse med skiljeförfaranden uttalades att sådan rättskipning utanför domstol som skiljeförfarande ut-

¹⁷ Se prop. 2010/11:128 s. 91 med hänvisning till prop. 1980/81:8 s. 1076 och 1200.

gör är reglerad i lag, med möjlighet att klandra domar och göra invändningar om jäv. Det konstaterades att så inte var fallet med medling. Dessutom uttalade regeringen att det EU-direktiv som låg till grund för lagstiftningen angav att verkställbarhetsförklaring skulle meddelas av domstol eller annan behörig myndighet.¹⁸

13.3.4 Skiljedom (p. 4)

Skiljeförfaranden är en form för att slutligt lösa tvister utanför domstol när parterna inte själva kan komma överens. Till skillnad från medling rör det sig alltså om rättskipning. Skiljeförfarande förutsätter att parterna har träffat ett avtal om att tvisten ska avgöras av skiljemän i stället för vid domstol. I vissa fall föreskrivs det i lag.

Som utvecklas nedan påminner en bodelningsförrättares uppdrag i hög grad om skiljeförfarande.

Regler finns i lagen om skiljeförfarande. Tvister i frågor som parterna kan träffa förlikning om får genom avtal lämnas till avgörande av en eller flera skiljemän genom skiljedom. Om parterna kommer överens under pågående skiljeförfarande kan skiljemännen på begäran stadfästa en sådan förlikning i en skiljedom.

En skiljedom utgör en exekutionstitel som kan verkställas under vissa förutsättningar (3 kap. 1 § 1 st. 4 p. och 15 § utsökningsbalken). I korthet ska skiljedomen uppfylla föreskrifter om skriftlighet och undertecknande och det får i skiljeavtalet inte finnas förbehåll om rätt för part att föra talan mot skiljedomen på materiell grund (alternativt att tiden har gått ut utan att sådan talan har förts).¹⁹ Om dessa förutsättningar är uppfyllda får skiljedomen verkställas som en dom som vunnit laga kraft (3 kap. 18 § 1 st.). Har talan förts om ogiltighet av skiljedomen eller har den klandrats kan dock domstolen förordna om inhibition av verkställigheten.

När det gäller parternas skyldighet att betala ersättning till skiljemännen för arbete och kostnader är skiljedomen verkställbar även i den delen. Det förutsätter dock dels att skiljedomen uppfyller kra-

¹⁸ Se prop. 2010/11:128 s. 45 f. och Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/52/EG av den 21 maj 2008 om vissa aspekter på medling på privaträttens område. Regeringen övervägde att låta Kronofogdemyndigheten hantera verkställbarhetsprövningen men valet föll på domstol med hänsyn till att frågor om bland annat gränsdragningen mellan vad som är en dispositiv respektive indispositiv tvist kunde aktualiseras.

¹⁹ I denna redovisning berörs endast sådana skiljedomar som regleras av lagen om skiljeförfarande.

vet på skriftlighet och undertecknande, dels att den tid inom vilken part kan ansöka om ändring i fråga om ersättning har gått ut utan att sådan har gjorts (3 kap. 15 § 2 st.).

13.3.5 Förbindelse angående underhållsbidrag (p. 5)

Underhållsskyldighet enligt äktenskapsbalken eller föräldrabalken kan fastställas genom avtal. Under förutsättning att förbindelsen av den underhållsskyldiga är skriftlig och bevittnad av två personer utgör den en exekutionstitel som kan verkställas (3 kap. 1 § 1 st. 5 p. och 19 § 1 st. utsökningsbalken). Förbindelsen får verkställas som en dom som vunnit laga kraft. Om en förbindelse angående underhållsbidrag blir föremål för rättegång kan domstolen dock besluta om inhibition av verkställigheten.

13.3.6 Handlingar som enligt särskild föreskrift får läggas till grund för verkställighet (p. 7)

Beslut som fattas av privata rättssubjekt får i princip inte verkställas. Däremot kan vissa handlingar läggas till grund för verkställighet, trots att saken inte har prövats av domstol eller förvaltningsmyndighet. Det förutsätter dock att det finns en särskild föreskrift om det (3 kap. 1 § 1 st. 7 p. utsökningsbalken). Sådana föreskrifter avser i huvudsak beslut som innebär att vissa föreningar eller inrättningar uttaxerar bidrag.²⁰

13.3.7 Utslag och beslut i mål om betalningsföreläggande och handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande (p. 8)

Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning utgör en exekutionstitel. Om svaranden har ålagts betalningsskyldighet får den verkställas genast (3 kap. 11 § utsökningsbalken). Lös egendom av betydande värde eller fast egendom får dock inte säljas förrän exekutionstiteln har vunnit laga kraft (8 kap. 4 § 2 st.). Om gäldenären söker återvin-

²⁰ Se bland annat lagen om förvaltning av samfälligheter.

ning eller överklagar tillämpas reglerna för domar varigenom någon ålagts betalningsskyldighet (se avsnitt 13.3.2 angående 3 kap. 6 §). Dessutom kan tingsrätten besluta om inhibition av verkställigheten.

Utslag i handräckningsmål verkställs som lagakraftätagande dom (3 kap. 12 §). Om återvinning har sökts eller överklagande skett kan domstolen dock förordna om inhibition.

För att verkställighet av ett europeiskt betalningsföreläggande ska kunna ske krävs det att Kronofogdemyndigheten har förklarat det verkställbart (se lagen om europeiskt betalningsföreläggande). Verktällighet kan därefter som utgångspunkt ske som en dom som har vunnit laga kraft.

13.4 Statistik om mål och ärenden i domstol och hos Kronofogdemyndigheten

13.4.1 Antal mål och ärenden per år

Varken Domstolsverket eller Kronofogdemyndigheten har kunnat ge några exakta uppgifter om hur många mål och ärenden som årligen väcks med syftet att utverka en exekutionstitel hänförlig till bodelning.

Antal mål i domstol som avser en sådan fullgörelsetalan har av utredningen uppskattats uppgå till som mest något hundratal per år.²¹ Utredningen uppskattar att antalet motsvarande ärenden om betalningsföreläggande eller handräckning per år hos Kronofogdemyndigheten möjligen kan vara något fler men bör vara i en liknande storleksordning.²² Den uppskattningen får stöd av uppgifter från Kronofogdemyndigheten. Baserat på en fritextsökning som myndigheten gjort på ordet ”bodelning” i grunderna för en sökandes yrkande har för åren 2022–2024 mellan 260 och 322 ärenden identifierats per år.

²¹ Uppskattningen är osäker. Den måltyp (10009) som målen tillhör innehåller flera andra typer av mål, bland annat klander av bodelning, testamente eller arv. I denna måltyp var antal avgjorda mål år 2024 812 st. Före år 2022 tillämpade Domstolsverket skilda måltyper för klander av bodelning respektive testamente. Baserat på uppgifter om antal avgjorda mål 2021 för de måltyperna (529 st.) är det sannolikt så att mer än hälften av målen i måltyp 10009 avser klander av bodelning eller klander av testamente. Utifrån dessa uppgifter har utredningen gjort den redovisade uppskattningen.

²² Utredningen har då utgått från antagandet att det bör vara relativt vanligt att en fordran hänförlig till bodelning bestrids av svaranden hos Kronofogdemyndigheten och att ärendet därför överlämnas till tingsrätt.

13.4.2 Handläggningstid

I april 2025 var den genomsnittliga handläggningstiden hos Kronofogdemyndigheten drygt fyra månader från det att en komplett ansökan enligt lagen om betalningsföreläggande och handräckning ges in till dess att myndigheten fattar beslut (utslag).²³ Som nämnts ovan kan något utslag dock inte meddelas av Kronofogdemyndigheten om svaranden invänder mot kravet, utan i så fall får sökanden begära att ärendet ska lämnas över till tingsrätt.

Den genomsnittliga handläggningstiden i tingsrätt för den aktuella måltypen var 7,5 månad år 2024.²⁴ Det gäller oavsett om en sådan fullgörelsetalan väcktes direkt i tingsrätten genom stämning eller om målet överlämnades från Kronofogdemyndigheten efter begäran från sökanden.

I hovrätten krävs prövningstillstånd för att målet ska prövas. För den aktuella måltypen var andelen mål som beviljats prövningstillstånd cirka 20 procent år 2024. Den genomsnittliga handläggningstiden fram tills frågan om prövningstillstånd avgjorts var 1,6 månad. För de mål som beviljats prövningstillstånd var handläggningstiden därefter i snitt cirka 8 månader.

Utifrån de nu redovisade uppgifterna bedöms det normalt ta 4–12 månader för en part att utverka en exekutionstitel. Det förutsätter naturligtvis att det dessförinnan finns ett bodelningsavtal eller en lagakraftvunnen bodelning. Om målet ges prövningstillstånd i hovrätten kan det ta ytterligare något halvår.

När väl en exekutionstitel finns kan en ansökan om verkställighet ges in till Kronofogdemyndigheten. Handläggningstiden för ett sådant ärende beror på flera faktorer, bland annat om gäldenären betalar när hon eller han underrättas av myndigheten eller om gäldenärens ekonomi behöver utredas för att, om möjligt, utmätning ska kunna ske. En sådan utredning kan ta upp emot ett år.²⁵

²³ Kronofogdemyndigheten, "Väntetider", senast uppdaterad 29 april 2025, hämtad 30 april 2025, <https://kronofogden.se/kontakta-oss/vantetider>. Handläggningstiden avser sådana ärenden i allmänhet.

²⁴ Handläggningstiden räknas från det att ett mål kom in till tingsrätten till dess att det avgjordes.

²⁵ Kronofogdemyndigheten, "Väntetider", senast uppdaterad 29 april 2025, hämtad 30 april 2025, <https://kronofogden.se/kontakta-oss/vantetider>.

13.4.3 Kostnader

Enligt Kronofogdemyndighetens beräkning från år 2021 uppgår snittkostnaden för myndigheten för ärenden om betalningsföreläggande till 127,30 kronor. Den kostnaden gäller generellt och är inte beräknad enbart på ärenden hänförliga till bodelning.

Domstolsverket har uppgett att snittkostnaden för ett mål i tingsrätt i målkategorin ”Övrigt tvistemål” var 21 399 kronor för år 2024. I denna målkategori ingår dock en stor variation av olika tvistemål. Motsvarande snittkostnad i hovrätten år 2024 var 107 413 kronor.

Även för en enskild person uppkommer det – förutom tidsutdräkt och utebliven tillgång till det man anser sig ha rätt till – kostnader för en process som har i syfte att utverka en exekutionstitel. Det gäller främst ansökningsavgift och kostnader för ett eventuellt ombud.

13.5 Erkännande och verkställighet utomlands av svenska bodelningsbeslut

Vid överväganden om att låta beslut av bodelningsförrättare utgöra en exekutionstitel är det relevant att fundera över i vilken mån sådana beslut i så fall kan erkännas och verkställas utomlands.

Det finns dock inget enkelt svar, utan det beror på varje främmande stats internationella processrätt och om den har anslutit sig till de av Sverige biträdda internationella instrumenten om erkännande och verkställighet av civilrättsliga domar. Följande redovisning är inte heltäckande, utan avgränsning har skett till EU-medlemsstater.

Inom EU finns två förordningar om makars och registrerade partners förmögenhetsförhållanden som antogs 2016 och började att tillämpas den 29 januari 2019 (nedan EU-förordningarna).²⁶ Förordningarna gäller dock inte i samtliga medlemsstater och för sambors förmögenhetsförhållanden är de inte tillämpliga.

De medlemsstater som är bundna av EU-förordningarna är skyldiga att erkänna en dom som meddelats i en annan medlemsstat. Artiklarna 36–57 om erkännande och verkställighet bygger på mot-

²⁶ Rådets förordningar (EU) 2016/1103 och 2016/1104, båda av den 24 juni 2016.

svarande regler i den numera ersatta 2000 års Bryssel I-förordning.²⁷ Erkännande sker alltså utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. Verkställighet förutsätter dock ett beslut om verkställbarhetsförklaring i den medlemsstat där domen ska verkställas. Erkännande och verkställbarhet kan vägras endast i begränsade undantagsfall, bland annat om det skulle strida mot grunderna för rättsordningen (ordre public) i den berörda medlemsstaten eller vara oförenligt med ett avgörande i mål mellan samma parter som gäller där.

Artikel 3.2 i EU-förordningarna innehåller definitioner av vad som ska anses vara en dom respektive domstol. Definitionen av domstol är vidare än den som normalt används i svensk rätt. Utöver domstolar omfattas myndigheter och rättstillämpare som utövar rättsliga funktioner eller agerar genom delegering av befogenheter från en rättslig myndighet eller under dess kontroll. Ytterligare förutsättningar som förordningarna ställer upp är att myndigheterna och rättstillämparna garanterar opartiskhet och samtliga parter rätt att bli hörda, att deras domar kan bli föremål för överklagande eller förnyad prövning vid en rättslig myndighet och att de har liknande giltighet och verkan som en dom av en rättslig myndighet i samma fråga.

I förarbetena till lagen (2019:234) om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer gjorde regeringen bedömningen att bodelningsförrättare uppfyller dessa villkor och bör anses vara domstolar i EU-förordningarnas mening.²⁸ Regeringen konstaterade att det därmed finns förutsättningar för andra medlemsstater att erkänna bodelningsförrättares beslut. Samtidigt uppmärksammades att sådana beslut inte är en exekutionstitel i Sverige, vilket inte heller en dom i ett mål om klander av bodelning är (om inte en fullgörelsetalan samtidigt har förts).

För den som vill söka verkställighet av ett bodelningsbeslut måste därmed en talan om fullgörelse först föras vid domstol i Sverige. Denna fullgörelsedom kan senare med stöd av EU-förordningarna verkställas i ett annat land. Utredningen konstaterar att den nuvarande ordningen även i detta avseende är onödigt komplicerad, men att den skulle förenklas om bodelningsförrättares beslut utgjorde en exekutionstitel. En sådan förändring är också en logisk följd av

²⁷ Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000.

²⁸ Prop. 2018/19:50 s. 42 f. Även särskilda boutredningsmän och Kronofogdemyndigheten i mål om betalningsföreläggande och handräckning bedömdes vara domstolar i EU-förordningarnas mening.

att bodelningsförrättare omfattas av domstolsdefinitionen i EU-förordningarna.

Inom Norden finns ett särskilt regelverk som härrör från 1931 års nordiska äktenskapskonvention, 1934 års nordiska arvskonvention samt 1977 års nordiska erkännande- och verkställighetskonvention. För att bedöma om en svensk bodelningsförrättares beslut kan erkännas och verkställas i de andra nordiska länderna måste regelverket och lagen i det aktuella landet analyseras.

För motsvarande situation i Sverige, när ett utländskt avgörande om makars eller sambors förmögenhetsförhållanden ska erkännas eller verkställas här, gäller lagen om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer.

13.6 Gällande rätt i övriga nordiska länder

I *Finland* är utgångspunkten att en bodelningsförrättares beslut verkställs frivilligt av parterna, men ibland kan verkställighetsåtgärder vara nödvändiga. En bodelningsförrättares beslut är inte direkt verkställbart (jfr 2 kap. 2 § utsökningsbalken²⁹). För verkställighet krävs därför att en verkställighetstalan förs i domstol.

I *Danmark, Island och Norge* är det domstolen som beslutar om bodelningen, även om en bodelningsförrättare har förordnats. Frågor om verkställighet av bodelningsförrättares beslut uppkommer därför inte.

13.7 Överväganden och förslag

Förslag

Bodelningsförrättares bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott eller bodelningsavtal som är fastställt av en bodelningsförrättare ska utgöra exekutionstitlar som kan verkställas om de innehåller en förpliktelse.

²⁹ Lag nr 705/2007.

I ett bodelningsbeslut ska förrättaren förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse. Det ska ske utan begäran därom.

13.7.1 Bodelningsbeslut ska kunna verkställas

För att ett beslut av en bodelningsförrättare ska ha ett reellt värde för den part som ska få betalning eller egendom krävs att beslutet kan verkställas tvångsvis. Den möjligheten är den yttersta garantin för att parten ska få sin rätt. Om bodelningsbeslutet skulle vara verkställbart på samma sätt som en fullgörelsedom kan det antas fungera som ett incitament för den förpliktade parten att fullgöra sina förpliktelser. Den nuvarande ordningen – vetskapen om att beslutet inte kan leda till tvångsmässig verkställighet – riskerar snarare att bidra till att han eller hon inte följer bodelningsbeslutet frivilligt, även om det är bindande. I ett sådant fall kan verkställighet ske först efter att den berättigade parten har skaffat en exekutionstitel på annat sätt, antingen genom ansökan om betalningsföreläggande eller handräckning hos Kronofogdemyndigheten eller en fullgörelsetalan i domstol.

Det beskrivna förfarandet är tidskrävande och kostar pengar. Baserat på utredningens uppskattningar av handläggningstid kan det normalt ta 4–12 månader att utverka en sådan exekutionstitel, vilket adderas till den process som ledde fram till bodelningsbeslutet. För den enskilda personen är det uppenbart att den fördröjning som det innebär kan hindra henne eller honom från att gå vidare i livet efter en separation.

Det är inte heller en effektiv ordning från samhällets perspektiv. Även om antalet mål och ärenden per år har uppskattats vara relativt lågt i sammanhanget är detta extra led vid bodelningar förenat med arbete och kostnader för domstolar och Kronofogdemyndigheten.

Vid bedömningen av om bodelningsförrättarens beslut bör utgöra en exekutionstitel måste parternas rättssäkerhet och möjlighet att framföra invändningar mot bodelningen beaktas. Dagens system ger goda förutsättningar för att säkerställa det, oaktat de övriga förändringsförslag som ges i detta betänkande.

Högsta domstolen har uttalat att en bodelning genomförd av en bodelningsförrättare har karaktär av judiciell förrättning, som mynnar i beslut som blir bindande för parterna.³⁰ Det finns anledning att kort utveckla det.

Bodelningsförrättarens funktion och befogenheter är av särskild sort. Förrättaren förordnas och entledigas av domstolen, som prövar om personen är lämplig för uppdraget. Några bestämmelser om jäv finns visserligen inte men tillräcklig garanti har ansetts ligga i att förordnandet meddelas av domstol (se avsnitt 16.2.1). Om parterna inte kan komma överens är förrättaren behörig att avgöra alla de tvistiga frågor som har betydelse för bodelningen. Den uppgiften kräver att förrättaren inhämtar makarnas synpunkter. En part som är missnöjd med bodelningen har en ovillkorlig rätt att väcka klandertalan inom viss tid och på så sätt få sina invändningar prövade av domstol. Domstolen kan också hämta in yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet dit. En part som inte har klandrat beslutet får därmed anses ha accepterat det, och därmed förlorat sin rätt att framställa invändningar mot bodelningen i vidare mån än de extraordinära rättsmedlen tillåter.

Enligt utredningen innebär det ovan sagda att det får anses finnas såväl ett krav på förrättaren att iaktta båda parter rätt att bli hörda som ett skydd för att förrättaren är oberoende, vilket bidrar till att trygga rättssäkerheten. Det finns även fullgoda möjligheter att invända mot ett bodelningsbeslut och få det prövat i domstol. Till detta kommer de invändningar som kan göras i ett verkställighetsärende, till exempel att en bodelningslikvid har betalats. Sammantaget har bodelningsbeslut en naturlig plats bland övriga exekutionstitlar.

Utredningen anser inte att det finns anledning att kräva att ett bodelningsbeslut ska förklaras verkställbart av domstol för att utgöra en exekutionstitel. Ett sådant krav gäller för att medlingsöverenskommelser ska vara verkställbara. Enligt utredningen har dock bodelningsbeslut större likheter med en skiljedom än en medlingsöverenskommelse, utifrån karaktären av judiciell förrättning och möjligheterna att invända mot ett sådant avgörande. Till skillnad från medlare enligt nämnda lag är bodelningsförrättare dessutom förordnade av domstolen. Krav på verkställbarhetsförklaring fram-

³⁰ Se rättsfallet NJA 1978 s. 132.

står som ett onödigt moment som inte leder till avsedd förenkling av den nuvarande ordningen.

Däremot bör det naturligtvis krävas att bodelningsbeslutet är formenligt för att det ska utgöra en exekutionstitel (jfr kravet på skriftlighet och undertecknande i 17 kap. 6 § äktenskapsbalken). Vad som i övrigt ska krävas redovisas nedan.

Det har i förarbetena till de nuvarande reglerna uttalats att bodelningsförrättningen är ett summariskt förfarande och att samma krav inte kan ställas på bodelningsförrättarens avgörande som på en domstols dom såvitt avser exempelvis redovisning av skälen för ett ställningstagande i en tvistig fråga.³¹ Med hänsyn till möjligheten att invända mot beslutet genom klandertalan anser utredningen att detta inte utgör tillräckliga skäl mot att låta bodelningsbeslut utgöra en exekutionstitel.

Sammantaget är skälen starka för att föreslå en sådan lagändring. Det skulle underlätta och förkorta tiden för verkställighet i både Sverige och inom EU.

13.7.2 Krav på att bodelningsbeslutet ska innefatta en ovillkorad förpliktelse

Inledning

Förutom kravet på skriftlighet och undertecknande i 17 kap. 6 § äktenskapsbalken finns det inte angivet i lag hur ett bodelningsbeslut ska vara utformat. Utredningen föreslår att det bör ändras. I detta avsnitt redovisas överväganden kring det allmänna kravet på att beslutet måste innefatta en förpliktelse för att vara verkställbart. I nästa avsnitt redovisas överväganden om innehållet i bodelningshandlingen i övrigt.

Det ska inte krävas ett yrkande om att beslutet ska innehålla en förpliktelse

En förutsättning för att ett bodelningsbeslut ska kunna verkställas som en exekutionstitel är att det innehåller en eller flera förpliktelser, såsom att betala bodelningslikvid eller utge bestämd egen-

³¹ Prop. 1986/87:1 s. 225 och SOU 1981:85 s. 420.

dom. Det förekommer att bodelningsförrättare utformar sitt beslut med en sådan förpliktelse, men det görs långt ifrån alltid. I de sistnämnda fallen bestäms normalt en bodelningslikvid men beslutet innefattar ingen förpliktelse i det avseendet.

En central fråga att ta ställning till är om det bör ligga på parterna att begära att bodelningsbeslutet ska innefatta en förpliktelse om att utföra viss prestation eller om det i stället bör framgå av lag att beslutet ska utformas på det sättet.

En ordning som kräver yrkande från part skulle följa vad som gäller för klanderprocessen och för dispositiva tvistemål i allmänhet, nämligen att det är parternas yrkanden som bestämmer vad domstolen ska pröva och därmed vad som kan bli verkställbart och inte. Även för bodelningsförrättaren är i regel parternas yrkanden styrande för prövningen.

En tydlig risk med en sådan ordning är dock att en part som saknar ombud och inte har egen kunskap om frågan, kan förlora möjligheten till en exekutionstitel med de nackdelar som det kan föra med sig såväl för den enskilda som samhället. Ordningen ger alltså ett sämre skydd för den svagare parten än om utgångspunkten är att beslutet ska vara verkställbart. Bodelningsförrättarens skyldighet att i viss mån utöva materiell processledning kan inte antas vara tillräckligt för att balansera det.

I de allra flesta fallen bör den part som kan förväntas få egendom genom bodelningen ha ett intresse av att beslutet ska vara verkställbart. Rimligen bör detta därför utgöra utgångspunkten för bodelningsförrättaren, utan att något särskilt yrkande ska vara nödvändigt. Det bör då framgå av lag att i den utsträckning bodelningsbeslutet kan utformas som en förpliktelse så ska bodelningsförrättaren göra det. Typfall för det är om bodelningslikvid eller bestämd lös egendom ska utges, vilket utvecklas nedan.

Däremot är det självklart så att utfallet av bodelningen inte nödvändigtvis måste bli det att någon av makarna ska utge något till den andra. I så fall kommer beslutet inte innefatta någon förpliktelse. Likaså kan ett bodelningsbeslut innehålla delar som inte är av förpliktelsekaraktär, till exempel beslut om lagval och jämkning av äktenskapsförord.

Beslutet ska innehålla förpliktelse som inte är villkorad av en annan prestation eller händelse

Det förekommer att bodelningsbeslut görs villkorade (villkorade bodelningar). Det kan ibland vara ett sätt för bodelningsförrättaren, och parterna, att över huvud taget nå i mål med en bodelning. Det kan till exempel avse situationen att den av makarna som har ingått avtalet till den hyreslägenhet som utgjort makarnas gemensamma bostad åtar sig vid bodelningen att byta den mot två mindre lägenheter. Vilka villkor som ska gälla för det kan vara problematiskt, och försvåras ytterligare av att det förutsätter aktivitet från någon eller några utomstående personer.

Ett annat exempel är om en make har rätt att överta makarnas gemensamma bostad eller bohag enligt 11 kap. 8 § äktenskapsbalken. Egendomens värde ska då i regel avräknas från den övertagande makens andel, vilket ofta innebär att maken måste betala en bodelningslikvid till den andra. Det är inte ovanligt att panträtt har upplåtits för en fastighet, tomträtt eller bostadsrätt som ska övertas. Den andra maken har i ett sådant fall rätt att befrias från ansvaret för skulden till banken eller annan kreditgivare. För byte av gäldenär krävs dock normalt borgenärens godkännande, vilket gör att bodelningen är beroende av dennes medverkan. En deposition av skuldbeloppet kan göras om borgenären inte vill tillåta ett gäldenärsbyte och det inte finns möjlighet att lösa skulden innan bodelningsförfarandet avslutas.

De förpliktelser som kan följa med ett villkorat bodelningsbeslut bedöms vara svåra att verkställa genom Kronofogdemyndigheten. För att undvika sådana svårigheter och konsekvenserna av dem bör ordningen vara den att en förrättare inte ska formulera sitt beslut som en verkställbar förpliktelse i dessa fall. Om ett villkor i ett sådant beslut inte uppfylls frivilligt av någon anledning kan ytterst en begäran i domstol om att bodelningen ska anses ha förfallit behöva framställas. Om så skulle ske kan var och en av parterna därefter påkalla att ny bodelning ska genomföras.³²

³² Se bland annat rättsfallen NJA 1973 s. 417 och NJA 1975 s. 699. Det sistnämnda gällde ett övertagande av en bostadsrätt enligt 11 kap. 8 § äktenskapsbalken som var villkorat av att maken betalade visst lösenbelopp för den. Efter bodelningen uppfyllde maken inte villkoret och utmätning av bostadsrätten kunde inte ske för dennes skuld. Enligt Högsta domstolen hade den andra maken då rätt att häva bodelningen med följd att den ansågs förfallen. Se även Teleman (2022), *Bodelning* s. 324 f.

Det nu sagda bör hanteras genom en ändring i 17 kap. äktenskapsbalken med innebörden att en bodelningsförrättare ska ansvara för att i sitt bodelningsbeslut förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Utredningen har bedömt att ett sådant förslag bör gå att praktiskt förena med reglerna om egendomens fördelning på lotter i 11 kap. 7–11 §§ äktenskapsbalken. Som utvecklas i avsnitt 13.2.1 är de reglerna inte avsedda att tillämpas efter bodelningens genomförande. Med andra ord ska Kronofogdemyndigheten inte behöva anpassa sin verkställighet utifrån dem, utan den förpliktelse som framgår av beslutet är den som gäller.

Om ett bodelningsbeslut efter en eventuell lagändring skulle sakna en förpliktelse – trots att förutsättningar funnits för det – ska detta inte medföra att bodelningen är ogiltig. Vid vägrad verkställighet kan den berättigade parten däremot vara tvingad att utverka en exekutionstitel med bodelningshandlingen som grund på motsvarande sätt som sker i dag. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan det även finnas sätt att få ett beslut ändrat genom klandertalan, ansökan om resning eller med analog tillämpning av reglerna om rättelse och komplettering i 17 kap. 15 § rättegångsbalken.

Som utvecklas i kapitel 19 rekommenderar utredningen att advokat- och juristbyråer anordnar kompetensutveckling för sina anställda som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare, för att tillse att de har kunskap om det förändrade regelverket och dess tillämpning.

13.7.3 Andra krav på bodelningshandlingens innehåll

Förslag

Det ska framgå av lag vad en bodelningshandling ska innehålla i övrigt.

Utredningen bedömer att det även i övrigt finns skäl att lagreglera vad en bodelningshandling ska innehålla. Det gäller inte minst med anledning av förslaget om att bodelningsbeslut ska vara verkställbara, men också för att bidra till tydlighet och enhetlighet som kan vara till fördel alla berörda aktörer.

Vid överväganden om innehållet är den givna utgångspunkten att se på hur bodelningsförrättare utformar bodelningshandlingen i dag. Inspiration kan också hämtas från motsvarande reglering för tvistemålsdomar (se 17 kap. 7 § rättegångsbalken).

Utredningen föreslår att följande ska anges i bodelningshandlingen:

1. tid och plats för dess upprättande,
2. makarna samt deras ombud eller biträden,
3. förteckning över tillgångar och skulder eller, i förekommande fall, att det inte finns något att dela,
4. tvistiga frågor och makarnas övriga yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundats på,
5. skälen för bodelningsförrättarens beslut,
6. bodelningsförrättarens beslut,
7. vad en make ska iaktta för att klandra bodelningen.

När det gäller förteckningen över tillgångar och skulder i punkten 3 kan i stället en upprättad bouppteckning bifogas till bodelningshandlingen (angående några av de övriga punkterna, se kommentaren till 17 kap. 24 § äktenskapsbalken i kapitel 20).

Utredningen föreslår också att det ska finnas ett krav på att bifoga en kopia av förordnandet för bodelningsförrättaren till handlingen. Förslaget lämnas främst i syfte att underlätta för Kronofogdemyndigheten vid verkställighet.

Om kraven inte är uppfyllda i ett enskilt fall ska detta inte medföra att bodelningen är ogiltig eller utgöra ett formellt hinder mot att verkställa bodelningsbeslutet.

Det kan konstateras att när det gäller ändrade ägarförhållanden för fastigheter utgör en skriftlig och undertecknad bodelningshandling fångeshandling (jfr 23 §, 9 kap. 5 § äktenskapsbalken och 20 kap. 6 § 2 p. jordabalken).

I avsnitt 8.6.14 finns förslag om ett förenklat sätt att delge makarna bodelningshandlingen.

13.7.4 När får bodelningsbeslutet verkställas?

Förslag

Bodelningsbeslut får verkställas enligt det som gäller för dom.

Utredningens bedömning är att ett bodelningsbeslut bör vara verkställbart på motsvarande sätt som en tingsrättsdom (se 3 kap. 3–9 §§ utsökningbalken). Det innebär att reglerna för när och hur verkställighet kan ske av ett bodelningsbeslut respektive en dom i ett mål om klander av bodelning överensstämmer med varandra.

I korthet får alltså ett bodelningsbeslut som inte har vunnit laga kraft verkställas endast på vissa villkor. Innefattar beslutet en förpliktelse att betala bodelningslikvid får verkställighet ske genast, om inte gäldenären (den förpliktade parten) ställer säkerhet som svarar mot betalningsskyldigheten. Den egendom som är föremål för utmätningen får inte säljas utan gäldenärens samtycke förrän beslutet har vunnit laga kraft och influtna medel får inte heller betalas ut dessförinnan om inte sökanden ställer säkerhet. Om beslutet innehåller en förpliktelse att lämna ut lös egendom får verkställighet ske om sökanden ställer säkerhet för egendomen och eventuell avkastning.

När det gäller ansökan om lagfart för fast egendom baserad på ett bodelningsbeslut kommer det alltjämt att krävas att beslutet har vunnit laga kraft för att ansökan inte ska vilandeförklaras (jfr 20 kap. 7 § 4 p. jordabalken).

Enligt utredningen innebär den föreslagna lösningen en rimlig avvägning mellan parternas intressen. Den part som enligt bodelningsbeslutet har rätt att få egendom eller en bodelningslikvid kan genom förslaget få skydd för sin rätt på ett enklare och effektivare sätt än i dag.³³ Att verkställighetsåtgärder kan påbörjas trots att beslutet inte har vunnit laga kraft gör att risken för att motparten kan skaffa undan egendom minskar.

³³ Liknande skyddsverktyg som i dag finns att tillgå är dels möjligheten att i domstol begära kvarstadsförordnande (se 15 kap. rättegångsbalken), dels att begära särskild förvaltning enligt 9 kap. 8 § äktenskapsbalken, vilket dock som längst gäller intill dess att bodelning förrättas.

Ett argument mot att påbörja verkställighet före laga kraft utgör den risk som finns för att utgången av bodelningen blir helt eller delvis en annan i tingsrätten. Prövningen i tingsrätten kan skilja sig från hur tvisten såg ut inför bodelningsförrättaren. Förfarandet där är av mer summarisk karaktär och förutsättningarna att föra bevisning, såsom att hålla vittnesförhör, är bättre i tingsrätten. En part som har klandrat bodelningsförrättarens beslut har också relativt stort utrymme att ändra sin talan i tingsrätten jämfört med hur den var inför bodelningsförrättaren (se avsnitt 14.2.3). Även med beaktande av det sagda anser utredningen att den föreslagna lösningen är väl avvägd.

Det kan övervägas om dessa speciella omständigheter för klander-mål möjligen bör medföra att tingsrätten ska kunna besluta om inhibition av verkställigheten. En domstol har inte någon generell befogenhet när den överprövar en exekutionstitel att förordna om inhibition. När en tingsrätts dom på betalningsskyldighet i ett vanligt tvistemål har överklagats kan hovrätten inte inhibera verkställigheten eftersom det saknas uttryckligt stöd för det (3 kap. 6 § utsökningsbalken). Mot bakgrund av att utredningen anser att principerna om verkställighet av en sådan dom ska gälla även för bodelningsförrättares beslut föreslår utredningen inte någon möjlighet till inhibition.

Den bedömningen hänger samman med att lagförslaget innebär att den berättigade parten många gånger inte får direkt tillgång till egendomen eller pengarna. Som redovisats ovan är detta beroende av om säkerhet ställs av gäldenären (vid betalningsskyldighet) respektive av sökanden (vid lös egendom). Det hade visserligen varit betydelsefullt för en ekonomiskt svagare part efter en separation att på ett mer långtgående sätt få sådan tillgång men det skulle kräva att verkställigheten får ske som en lagakraftätagande dom. För skiljedomar gäller sådana regler, vilket hänger ihop med att möjligheterna att få en skiljedom ändrad i domstol är begränsade. På den punkten skiljer sig bodelningsbeslut från skiljedomar. Skulle bodelningsbeslut följa den ordningen finns det en klar risk för att utmätning först kan komma att ske hos den ena parten och därefter, om beslutet ändras, hos den andra parten. En sådan ordning är inte lämplig och tar för lite hänsyn till gäldenärens berättigade intresse av att inte behöva betala eller ge ut egendom utan säkerhet innan bodelningen är slutligt avgjord.

13.7.5 Verkställighet av beslut om förskott av bodelningslott

Utredningen har föreslagit att bodelningsförrättaren ska kunna besluta om förskott av bodelningslott (se kapitel 9). Ett sådant beslut ska få verkställas som lagakraftäggande dom, om inte annat beslutas med anledning av talan mot beslutet.

13.7.6 Verkställighet av bodelningsavtal

Förslag

På båda makarnas begäran ska en bodelningsförrättare få fastställa ett bodelningsavtal som makarna har ingått under tiden som denne varit förordnad. En förutsättning för det ska vara att bodelningsavtalet innehåller en förpliktelse att utge betalning eller lös egen- dom, som inte är villkorad av någon annan prestation eller hän- delse.

Beslutet ska få verkställas som lagakraftäggande dom, om inte annat beslutas med anledning av talan mot det.

Bedömning

Ett bodelningsavtal som inte har fastställts på nämnda sätt ska inte utgöra en exekutionstitel.

Ett bodelningsavtal ska som utgångspunkt inte utgöra en exekutionstitel ...

Av kommittédirektiven framgår att utredningens uppdrag främst avser frågan om bodelningsförrättares beslut bör utgöra en exeku- tionstitel. Som redovisats ovan är inte heller ett bodelningsavtal en exekutionstitel. Utredningen bedömer att någon ändring av den utgångspunkten inte bör ske. Däremot föreslår utredningen att ett bodelningsavtal som har ingåtts under tiden som en bodelningsför- rättare var förordnad ska kunna fastställas av denne och på så sätt utgöra en exekutionstitel. I korthet är skälen för det sagda följande.

Till att börja med, ur ett praktiskt perspektiv, kan det antas att parter som kommit överens om ett bodelningsavtal tenderar att frivilligt följa avtalet i större utsträckning än när en bodelningsförrättare eller domstol beslutat. Skulle frivillig verkställighet inte ske – vilket förekommer – har den berättigade parten möjlighet att ansöka om betalningsföreläggande eller handräckning hos Kronofogdemyndigheten eller väcka en fullgörelsetalan i domstol.

Ett bodelningsavtal är en rättshandling som har privatpersoner som upphovsmän. Det är en huvudregel inom utsökningsrätten att avtal mellan enskilda inte är direkt verkställbara. Undantag finns visserligen för förbindelser angående underhållsbidrag men en sådan lösning är inte den mest naturliga mot bakgrund av svensk rätts-tradition.

Det finns inga krav i lag på handlingens innehåll eller att den ska vara bevitnad; av Högsta domstolens praxis framgår att det är tillräckligt att det går att utläsa att egendomen i boet har delats, men inte hur (se avsnitt 3.3.3). Det finns alltså en klar risk för osäkerhet vid Kronofogdemyndighetens prövning av verkställigheten.

Mot bakgrund av det sagda gör utredningen bedömningen att ett bodelningsavtal inte bör ges ställning som exekutionstitel.

Ett alternativ skulle vara att ge parterna möjlighet att begära att innehållet i bodelningsavtalet ska förklaras verkställbart av en domstol. Som redovisats ovan är det en lösning som har valts för medlingsöverenskommelser. Även här ser emellertid utredningen en risk för att bodelningsavtalet inte är tillräckligt tydligt för en verkställbarhetsförklaring eller att det inte innehåller någon förpliktelse som kan verkställas. Ett sådant förslag bedöms inte ge några klara fördelar jämfört med den möjlighet som i dag finns att väcka fullgörelsetalan.

... men ska kunna fastställas av en bodelningsförrättare om avtalet ingåtts under tiden för uppdraget

När det gäller situationen att makarna når en överenskommelse under tiden som det finns en bodelningsförrättare förordnad för dem finns det skäl att resonera annorlunda. Som framgår i avsnitt 3.3.8 mynnar ungefär hälften av uppdragen som bodelningsförrättare mellan makar ut i en överenskommelse. Det är alltså relativt vanligt. Vid en sådan överenskommelse ska bodelningsförrättaren låta parterna

underteckna ett bodelningsavtal. Något bodelningsbeslut fattas däremot inte.

Om frivillig verkställighet inte sker enligt bodelningsavtalet måste den berättigade parten utverka en exekutionstitel baserat på avtalet på det sätt som beskrivits i det föregående.

På motsvarande sätt som en domstol eller skiljemän på begäran av parterna stadfäster en förlikning i en dom eller skiljedom, anser utredningen att bodelningsförrättaren ska vara behörig att godkänna överenskommelsen för att på så sätt ge den status som exekutionstitel.

En fördel med det är att bodelningsförrättaren är väl insatt i den överenskomna bodelningen, vilket skulle vara kostnadseffektivt i jämförelse med att saken ska prövas vid ett senare tillfälle genom till exempel en fullgörelsetalan i domstol. Genom att bodelningsförrättaren i vart fall i någon mån är involverad i arbetet med överenskommelsen, och inte minst vid godkännandet av den, ger det förutsättningar för att överenskommelsen är utformad på ett sätt som går att verkställa.

Bodelningsförrättaren ska godkänna bodelningsavtalet om det innehåller en förpliktelse för en make att utge betalning eller lös egendom och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse. För det fall det finns sådana villkor bör avtalet inte fastställas (jfr avsnitt 13.7.2).

För att en bodelningsförrättare ska ha rätt att godkänna en överenskommelse ska krävas att makarna tillsammans begär det (jfr vad som gäller för stadfästelse av dom enligt 17 kap. 6 § rättegångsbalken). Det är tillräckligt att en av makarna begär fastställelse och att den andra samtycker till det.

Beslutet bör av rättssäkerhetsskäl kunna klandras på motsvarande sätt som klander av ett bodelningsbeslut. Den ordningen följer vad som gäller för att överklaga stadfästa förlikningar i domstol. Den grundläggande regeln är att en make som har ingått ett bodelningsavtal är bunden av det. Klandertalan kan avse förhållanden som hänför sig till själva fastställelsen, innefattande frågor som angår överenskommelsens giltighet som avtal. Med andra ord bör den klandrande parten behöva påvisa att bodelningsförrättaren rätteligen inte borde ha fastställt överenskommelsen.³⁴

³⁴ Jfr Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), kommentaren till 17 kap. 6 § och där gjorda hänvisningar.

Liksom är fallet med stadfästa förlikningar bör verkställighet av det fastställda bodelningsavtalet kunna ske omedelbart, det vill säga innan beslutet har vunnit laga kraft. Om beslutet klandras bör domstol emellertid kunna besluta om inhibition.

13.7.7 Överväganden kring risken för betalningsanmärkningar

Vid övervägandena har utredningen beaktat risken för att förslagen kan leda till att fler enskilda får en betalningsanmärkning eller liknande notering i kreditupplysningsföretagens register. Sådan information kan påverka den enskildas möjlighet att till exempel ordna sin bostadssituation efter en separation. Det kan hindra personen från att få en hyresrätt eller låna pengar från en bank för att köpa en fastighet eller en bostadsrätt.

En betalningsanmärkning är en uppgift i ett kreditupplysningsföretags register som visar att en gäldenär inte har betalat en skuld i tid. En av de vanligaste betalningsanmärkningarna är tredskodomar, det vill säga när tingsrätten har dömt i ett mål därför att ena parten har uteblivit från en förhandling eller inte har besvarat ett föreläggande från domstol att avge skriftligt svaromål. Däremot registrerar kreditupplysningsföretag inte domar avseende betalningsförpliktelser när målet har prövats i sak av domstolen.³⁵

En bodelningsförrättares beslut om bodelning, förskott av bodelningslott eller ett fastställt bodelningsavtal bör enligt utredningen likställas med en dom avseende betalningsförpliktelse. Därmed bör exekutionstiteln i sig inte leda till en betalningsanmärkning.

Om den förpliktade maken (gäldenären) inte betalar frivilligt i enlighet med beslutet kan den andra maken begära verkställighet hos Kronofogdemyndigheten. Det bör dock anmärkas att motsvarande gäller redan i dag för en dom i ett mål om klander av bodelning om den innehåller en förpliktelse att betala (eller utge lös egenom).

När ett sådant verkställighetsärende har startat hos Kronofogdemyndigheten avvaktar myndigheten med att avisera kreditupplysningsföretagen om den aktuella skulden (jfr 7 a § kreditupplysningslagen). För privatpersoner dröjer det normalt cirka två veckor. Om skulden betalas före avisering kommer den inte att visas hos kredit-

³⁵ Jfr dock uttalanden i prop. 1973:155 s. 96.

upplysningsföretagen. Men om betalning sker först senare kan en notering om skulden finnas kvar under vissa omständigheter, till exempel som ett så kallat historiskt skuldsaldo eller om skulden inte är sekretessbelagd hos Kronofogdemyndigheten (jfr 8 § 4 st. kreditupplysningslagen med hänvisning till 34 kap. 1 2 st. offentlighets- och sekretesslagen). Om verkställighetsärendet går så långt att Kronofogdemyndigheten genomför ett utmätningförsök som misslyckas så registreras det som en betalningsanmärkning i kreditupplysningsföretagens register.

På grund av det som nu har sagts kan det inte uteslutas att ett verkställighetsärende kan användas av en make helt eller delvis i illojalt syfte, för att försöka försvåra för den andra maken att skaffa en bostad eller liknande. Den risken måste dock vägas mot de fördelar som utredningen har lyft ovan om att verkställbarheten kan möjliggöra för en make att snabbare få ekonomiska förutsättningar för att efter en separation kunna planera sitt framtida liv och ordna ett stadigvarande boende. Till detta kommer att beslut av en bodelningsförrättare som innebär att den ena maken ska utge något till den andra är sakligt grundade och i den meningen berättigade. De sistnämnda fördelarna väger enligt utredningen klart tyngre än den redovisade risken.

14 Anslutningsklander

14.1 Utredningsuppdraget

Av utredningens direktiv framgår att det förekommer att domstolar har att hantera en del bodelningstvister trots att det finns skäl att anta att båda makarna kunde ha nöjt sig med det bodelningsbeslut som förrättaren fattat. Anledningen till att det ändå blir ett fall för domstol kan vara den osäkerhet som vardera parten har att hantera om den andra kommer att nöja sig med beslutet eller klandra det. Risker som en make står om bara den andra maken klandrar beslutet är att som svarande i en klanderprocess inte kunna framställa egna yrkanden om ändring till sin fördel.

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till om det bör införas en förlängd frist för att klandra bodelningsförrättarens bodelningsbeslut när den andra parten har klandrat beslutet. Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

14.2 Gällande rätt

14.2.1 Klander av bodelning

Som tidigare redovisats kan ett bodelningsavtal mellan parterna inte klandras. Däremot kan en part utan att iaktta någon särskild frist väcka talan i domstol om att bodelningsavtalet ska jämkas eller förklaras ogiltigt enligt grunderna för vissa bestämmelser i avtalslagen.

En make som är missnöjd med det bodelningsbeslut som förrättaren fattat får klandra det genom att inom fyra veckor väcka talan mot den andra maken i domstol (17 kap. 8 § 2 st. äktenskapsbalken). Klandertalan ska väckas vid den tingsrätt som har förordnat bodelningsförrättaren. Talan är väckt när stämningsansökan har kommit in till domstolen (13 kap. 4 § rättegångsbalken). Domstolen ska på

eget initiativ, ex officio, kontrollera att talan är väckt inom klanderfristen.¹

Klanderfristen löper från den dag då bodelningshandlingen delgavs maken i original eller bestyrkt kopia. I bodelningshandlingen ska förrättaren informera makarna om vad som gäller för att klandra bodelningen, det vill säga makarna ska upplysas om innehållet i 17 kap. 8 § 2 st. äktenskapsbalken.

Det är bodelningsförrättaren som sköter delgivningen. I avsaknad av särskilda regler om hur delgivningen ska gå till, bör reglerna i delgivningslagen (2010:1932) tillämpas (jfr 1 § den lagen). Delgivningen sker med respektive make, men kan också göras genom dennes ombud eller annan behörig ställföreträdare. Hur ett ombuds fullmakt är utformad kan få betydelse för behörigheten för denne att vara delgivningsmottagare. Oberoende av fullmaktens utformning bör den som företrätt en part få del av beslutet. Utredningen lämnar i detta betänkande förslag på vissa förenklingar för bodelningsförrättarens delgivningsåtgärder (se avsnitt 8.6.14).

Eftersom klanderfristen löper från det att en part har fått del av bodelningshandlingen och makarna kan delges vid olika tillfällen kan klanderfristen löpa ut vid olika datum. Det får till följd att den av makarna som blir delgiven sist kan avvakta utgången av den andra makens klanderfrist för att därefter fatta beslut om klander ska ske och då utnyttja fördelen av att vara den som initierat processen (se mer om detta nedan). Visserligen kan ett sådant läge uppkomma utan att en make har avsett det, men också genom medvetna överväganden. Förhållandena kan innebära ett incitament för en make att försöka undvika delgivning till dess att den andra maken har blivit delgiven. Det kan också leda till att den make som delges först klandrar bodelningen för att försäkra sig om att inte hamna i ett sämre läge än motparten.

Det som parterna kan klandra är förrättarens bodelningsbeslut. Ett sådant beslut kan innehålla förrättarens prövning av flera tvistiga delfrågor mellan parterna. Det kan gälla tillämpningen av olika bodelningsregler (till exempel skuldavräkning och lottläggning) eller så kallade prejudiciella frågor av betydelse för bodelningen (till exempel vem av makarna som ska anses vara ägare till viss egendom och om egendomen utgör giftorättsgods eller enskild egendom för ägaren). Part som klandrar bodelningen kan begära att domstolen ska

¹ Se rättsfallet NJA 1978 s. 132.

ändra bodelningen genom att göra en annan bedömning av en eller flera sådana frågor. Genom en klandertalan kan alltså en part få domstols överprövning av bodelningen. Målet i domstol handläggs som ett dispositivt tvistemål. Om båda parter har klandrat bodelningen behandlas deras talan som käromål och genkäromål, med gemensam handläggning.

14.2.2 Ingen rätt till anslutningsklander

En make som inte klandrar bodelningen inom klanderfristen har förlorat sin rätt att väcka talan. Någon förlängd frist som ger möjlighet att anslutningsvis klandra bodelningen om den andra maken har väckt klandertalan i rätt tid finns inte. Motsatt ordning gäller till exempel vid överklagande av tingsrättsdomar (se avsnitt 14.2.5).

Frågan om en lagstadgad rätt till anslutningsklander berördes inte i förarbetena till 1988 års äktenskapsbalk.² Däremot ingick det i Ärvdabalksutredningens uppdrag i slutet av 1990-talet att överväga införandet av en möjlighet till anslutningsklander vid arvskifte och bodelning, vilket utredningen inte lämnade förslag om att göra. Utredningens bedömning byggde bland annat på att antalet klanderprocesser var lågt samt på förutsättningen att klanderprocessen ändå möjliggjorde för en svarande (den part som inte väckt klandertalan) att i viss utsträckning framställa egna ändringsyrkanden utan att själv ha klandrat.³ Som kommer att redovisas nedan har Högsta domstolens praxis därefter gått i en annan riktning.

I Ds 2005:34 (*Några bodelningsfrågor*) finns ett förslag om att införa en rätt till anslutningsklander, motsvarande den regel som gäller vid tvistemål enligt 50 kap. 2 § rättegångsbalken.⁴ Även i doktrin har sådana önskemål förts fram.⁵ Enligt den enkätstudie som Nordlund har genomfört har en klar majoritet av de personer som svarat angett att de anser att förslaget om anslutningsklander bör införas.⁶ Vid utredningens möte med advokater och jurister framstod de flesta överens om att det bör ske.

² Prop. 1986/87:1 och SOU 1981:85.

³ SOU 1998:110 s. 279 ff.

⁴ Ds 2005:34 s. 159 f.

⁵ Se bland annat Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 190.

⁶ Se avsnitt 2.5.3.5 i bilaga 2.

Genom avgörandet NJA 2008 s. 740 har Högsta domstolen uttalat att det av fristregeln i 17 kap. 8 § 2 st. äktenskapsbalken följer att en make som vill ha en ändring till sin fördel av ett bodelningsbeslut måste väcka talan inom den föreskrivna klanderfristen. Bestämmelsen träffar båda makarna oberoende av vem av dem som väcker talan först. Eftersom svaranden i det aktuella rättsfallet inte hade väckt talan inom klanderfristen saknades rätt att framföra egna yrkanden, och dennes talan avvisades. Med andra ord finns det i dag ingen möjlighet att klandra en bodelning anslutningsvis, i avsaknad av lagstadgande om det.

14.2.3 Ändring av klandertalan och dess betydelse för balansen mellan parterna

Utgångspunkten för domstolens prövning i en klandertalan motsvarar vad som gäller för andra dispositiva tvistemål. Det innebär att processens omfång bestäms av kärandens yrkande och svarandens inställning samt grunderna för parternas talan (se 17 kap. 3 § rättegångsbalken).

För en make som klandrar bodelningen till tingsrätt (nedan kallad käranden), finns det ett relativt stort utrymme att ändra sin talan. Det gäller såväl för sådana ändringar som sker inom klanderfristen – det vill säga i förhållande till vad parten yrkat i samband med bodelningsförrättarens arbete – som ändringar därefter, under processen i domstol.

Genom rättsfallet NJA 1997 s. 62 har Högsta domstolen klargjort att en make som klandrat bodelningen i rätt tid kan ändra sin talan även efter fristens utgång, med de begränsningar som följer av 13 kap. 3 § rättegångsbalken. Eftersom det nya yrkandet stödde sig på väsentligen samma grund som klandertalan var taleändringen tillåten (13 kap. 3 § 1 st. 3 p. rättegångsbalken). Möjligheten att få ändra sin talan efter att klanderfristen gått ut hänger samman med att en bodelning enligt huvudregeln inte vinner laga kraft partiellt eftersom de olika delarna i en bodelning i regel har ett nära samband med varandra, och eftersom en bodelning som klandrats kan återförvisas till förrättaren och bli ändrad även i sådana delar som inte omfattats av klandertalan.

I NJA 2003 s. 460 har, i ett mål där make väckt talan om klander av bodelning, den väsentliga grunden för talan ansetts vara invändningen mot bodelningen som sådan (jfr 13 kap. 3 § 1 st. 3 p. rättegångsbalken). Även i denna fråga tog Högsta domstolen fasta på att de olika delarna i en bodelning i regel hänger så nära samman med varandra att ett ställningstagande i en fråga ofta får återverkningar på hur andra frågor ska bedömas. I princip bör alltså nya yrkanden från käranden som ligger inom ramen för bodelningen tillåtas. Denna princip gäller i tingsrätten, där tvisten har sin första domstolsprövning och där ett nytt yrkande därmed inte ska anses vara framställt i högre rätt (med de begränsningar som då finns, jfr 13 kap. 3 § 2 st. andra meningen rättegångsbalken), även om bodelningsförrättaren tagit ställning till frågan genom sitt beslut.

Rättsläget har kritiserats av Teleman för att ge för stort utrymme för käranden i klanderprocessen.⁷ Därtill kan nämnas att även justitieråden Lindskog och Victor i ett särskilt tillägg till avgörandet NJA 2008 s. 740 (som redovisats ovan), har förordat en mer inskränkande tolkning. En aspekt som de menar talar för en sådan försiktigare hållning beträffande vilka nya yrkanden som bör tillåtas är att det i klanderprocessen uppstår en obalans i parternas processuella ställning i de fall då en bodelning klandrats av endast den ena parten.

Det kan konstateras att den fördel för käranden som utrymmet för taleändring för med sig är påtaglig när kärandens position jämförs med svarandens (som inte klandrat bodelningen). Därmed förstärks den obalans i processen som redan finns med anledning av att anslutningsklander inte är tillåtet.

Även kärandens utrymme att åberopa nya omständigheter i klanderprocessen är relativt stort. Motsvarande gäller dock för svaranden. Fristregeln i 17 kap. 8 § 2 st. äktenskapsbalken hindrar nämligen inte svaranden från att till grund för sitt bestridande åberopa andra omständigheter rörande bodelningen än de som käranden lagt till grund för sin talan. Utrymmet att göra så får bedömas utifrån de ramar som följer av rättegångsbalken. Möjligheten för svaranden att åberopa nya omständigheter kan bidra till att obalansen parterna emellan vad gäller rätten att framställa och ändra yrkanden i någon mån utjämnas, men knappast tillräckligt för att förebygga risken att en part klandrar bodelningen för säkerhets skull.

⁷ Teleman (2022), *Bodelning* s. 330.

14.2.4 Nuvarande ordning bidrar till onödiga tvister i domstol

Utredningen delar den uppfattning som har beskrivits i direktiven, att det förekommer att bodelningar klandras för säkerhets skull, vilket bidrar till onödiga processer i domstol. Det är till nackdel både för samhället och i allmänhet för de enskilda parterna i en bodelningstvist. Det fördröjer bodelningens avslut och kan bidra till polarisering och höjd konfliktnivå mellan parterna. Problemets orsak har delvis framgått ovan, men kommer att utvecklas här.

En bodelningsförrättares beslut innehåller ofta avgöranden av flera olika frågor som parterna kan vara oeniga om. Det kan naturligtvis vara så att en part i alla delar är nöjd med utfallet och därför inte har någon anledning att klandra bodelningen. Sannolikt finns det dock i vart fall delar av bodelningen där en part hade föredragit ett annat utfall. Parten får då väga missnöjet med bodelningen och utsikterna till en ändring genom klandertalan i domstol mot de konsekvenser som en sådan talan kan innebära. Det kan gälla den tid och de kostnader som följer med processen, liksom möjlig psykisk och ekonomisk stress. För den ekonomiskt svagare av makarna kan betydelsen av ett fördröjt avslut få större praktiska konsekvenser än för den andra maken, till exempel beträffande möjligheterna att planera sin framtid.

Ur processekonomiskt hänseende är det positivt att båda parterna överväger om bodelningen totalt sett kan godtas. En förutsättning för att en make ska bedöma den som acceptabel kan vara att den andra maken inte kommer att klandra bodelningen. Att den som inte klandrar bodelningen saknar möjlighet att framställa egna ändringsyrkanden kan dock skapa en rädsla för att komma i ett sämre processuellt läge än vad som gäller för den som klandrat beslutet. Visserligen bör det vara möjligt för parterna att med bindande verkan efter bodelningsbeslutet komma överens om att inte väcka klandertalan.⁸ I praktiken kan det dock antas vara svårt att nå en sådan överenskommelse, en omständighet som kan antas föranleda att vardera parten ser om sitt hus och klandrar bodelningsbeslutet. Det kan många gånger antas leda till höjd konfliktnivå mellan parterna.

⁸ Jfr bestämmelsen i 49 kap. 2 § 2 st. rättegångsbalken om att en part efter det att en dom meddelats kan utfästa sig att inte överklaga domen, om förlikning om saken är tillåten. Sådan utfästelse kan ske formlost och har bindande verkan mot parten. Om en part ändå överklagar domen i strid mot utfästelsen, ska överklagandet avvisas efter invändning från motparten. Även om formkrav saknas krävs det i allmänhet att en dylik utfästelse har kommit till ett tydligt uttryck.

14.2.5 Reglerna om anslutningsöverklagande i rättegångsbalken

När tingsrätten har meddelat en dom i tvistemål eller brottmål har en part tre veckor på sig att ta ställning till om domen ska överklagas till hovrätten. Om den ena parten överklagar domen inom den ordinarie överklagandetiden, men inte motparten, har den sistnämnda rätt att överklaga domen anslutningsvis inom en vecka från den dag då den ordinarie överklagandetiden gick ut (se 50 kap. 2 § och 51 kap. 2 § rättegångsbalken). Ett sådant anslutningsöverklagande förfaller dock om den part som överklagat domen inom den ordinarie överklagandetiden skulle återkalla sitt överklagande eller om överklagandet av andra skäl förfaller. Anslutningsöverklagande kan ske beträffande tingsrättens dom i såväl tvistemål som brottmål. Med hänsyn till bodelningsprocessens karaktär kommer redovisningen som följer att vara fokuserad på anslutningsöverklaganden i tvistemål (50 kap. 2 §).

Rätten att anslutningsöverklaga infördes 1942 i samband med processreformen. Av förarbetena framgår att syftet med att tillåta anslutningsöverklaganden (eller anslutningsvad som det kallades i rättegångsbalken fram till 1994) var att den part som kan godta tingsrättens dom, förutsatt att målet inte överklagas av motparten, inte ska behöva överklaga självständigt för att inte riskera en process i hovrätten där denne inte har något att vinna.⁹ Möjligheten att anslutningsöverklaga hänger alltså samman med förbudet mot reformatio in pejus, att hovrätten i tvistemål inte kan ändra tingsrättens dom till nackdel för en part, om endast den parten överklagat domen. Rätten att anslutningsöverklaga har tillkommit av processekonomiska skäl för att minska det totala antalet överklaganden genom att parterna inte behöver överklaga för säkerhets skull. Beträffande fristen för anslutningsöverklagande ansågs en tid av en vecka efter utgången av den ordinarie överklagandetiden vara tillräcklig. Några närmare skäl för det framgår inte av förarbetena.

Rätten till anslutningsöverklagande föreligger även om motparten endast har överklagat delar av domen. En part kan alltså överklaga anslutningsvis i huvudsaken även om motpartens överklagande inte omfattar mer än en avgränsad del av domen.

⁹ NJA II 1943 s. 627. Se även Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (13 december 2024, Version 97, JUNO), kommentaren till 50 kap. 2 §.

I motsats till vad som gäller för domar finns det inte för överklagade beslut någon möjlighet för motparten att anslutningsöverklaga (jfr 52 kap. rättegångsbalken). Som ett exempel kan ett beslut om rättegångskostnader som tagits in i domen självständigt överklagas av båda parter. Om den ena parten har gjort det, och inte överklagat någon annan del av domen, kan den andra parten inte anslutningsöverklaga vare sig själva saken eller beslutet om rättegångskostnader.¹⁰ I NJA 2003 s. 244 slog Högsta domstolen dock fast att om en parts överklagande av en dom helt eller delvis avser själva saken, är det möjligt för motparten att anslutningsöverklaga ett beslut om rättegångskostnader eller andra accessoriska beslut.

Avslutningsvis finns det en begränsning i mot vem ett anslutningsöverklagande kan riktas. I NJA 2000 s. 181 (I och II) uttalade Högsta domstolen att anslutningsöverklagande inte är något självständigt rättsmedel och om det finns flera parter i processen kan anslutningsöverklagande i regel inte föras mot den som inte själv har överklagat tingsrättens dom.

14.2.6 Reglerna om anslutningskländer av arrendesyn i jordabalken

Även inom andra rättsområden än bodelning finns regler om kländer. Av särskilt intresse är reglerna beträffande arrendesyn i 9 kap. jordabalken, i vilka det sedan 1996 ges möjlighet till anslutningskländer.

I korthet genomförs syn för att fastställa ett arrendeställes skick vid tillträdet och avträdet, om inte annat avtalats. Synen förrättas av utsedda synemän som antecknar brister och kostnaderna för att åtgärda dem. De tar dock inte ställning till om en brist ska belasta jordägaren eller arrendatorn. Synen utgör grunden för den avräkning som ska göras mellan jordägaren och arrendatorn när ett arrendeställe ska avträdas. Det huvudsakliga syftet med avräkningen är att visa hur arrendatorn har skött sin skyldighet att vårda och underhålla arrendestället. Vid avräkningen jämförs summorna av bristerna vid tillträdessynen respektive vid avträdessynen. Utifrån jämförelsen bestäms den ersättning som arrendatorn alternativt jordägaren ska betala till den andra. En part som inte godtar synen

¹⁰ Se rättsfallet NJA 2000 s. 181 och prop. 1993/94:190 s. 127.

kan klandra den. Om synen inte klandras gäller den som fullt bevis för arrendeställets skick. Liksom vid bodelning omfattar synen ofta flera delar, där synemännens ställningstaganden kan uppfattas gå växelvis till den enas eller andras fördel.

Regleringen i 9 kap. 28 § jordabalken innehåller som sagt en möjlighet till anslutningsklander, vilken infördes genom en lagändring som trädde i kraft 1996. Förebild för regleringen var anslutningsöverklaganden i tvistemål. Av förarbetena framgår att de främsta skälen för införandet var följande.¹¹ Det dåvarande systemet, utan möjlighet till anslutningsklander, skapade osäkerhet och verkade polariserande mellan parterna. Ordningen kunde även motverka den återhållande effekt som följer av att parterna gör en sammanvägning av det huvudsakliga utfallet av synemännens avgöranden i olika delfrågor. Reglerna ledde vidare till att en part som delgetts synehandlingen senare än motparten kunde avvakta med att klandra synen till dess att motpartens frist löpt ut. Därigenom kunde parten skaffa sig ett läge där synehandlingen kunde ändras till hennes eller hans fördel, utan att motsvarande ändringar – annat än kvittningsvis – kunde göras till förmån för motparten. Motpartens chans att förhindra detta var att klandra synen för säkerhets skull. Systemet gav på så sätt upphov till onödiga klanderprocesser. Lagstiftaren ansåg att problemet kunde lösas genom att införa en rätt till anslutningsklander.

Utredningen (vi) har inte lyckats identifiera om någon utvärdering har skett av vilken effekt som införandet har fått på antalet klanderprocesser. Av statistik från Domstolsverket och kontakt med Hyres- och arrendenämnden i Malmö har framkommit att antalet klandermål per år är få och att det är ovanligt med anslutningsklander.

Rätten till anslutningsklander har följande lydelse i 9 kap. 28 § 2 st. jordabalken.

Om den ena parten har klandrat synen, får också motparten klandra synen, trots att den för honom gällande tiden för klander har gått ut. En sådan klandertalan skall väckas inom en månad från det att parten delgavs stämning med anledning av den första klandertalan. Om den första klandertalan återkallas eller förfaller av något annat skäl, förfaller också den senare talan.

¹¹ Se prop. 1995/96:43 s. 20.

Tidsfristen för förande av anslutningsklander börjar alltså att löpa när parten delges stämningen med anledning av motpartens klander-talan. Detta får till följd att det för en part kan löpa en frist för att föra självständigt klander parallellt med en frist för anslutnings-klander. I förarbetena konstateras att en talan som väckts inom den ordinarie klanderfristen bör bedömas som en självständig klander-talan, även om det samtidigt löper en frist för anslutningsklander.¹²

Fristen för att anslutningsklandra en arrendesyn är klart längre än motsvarigheten i rättegångsbalken och uppgår till en månad. Det är lika lång tid som för den ordinarie klanderfristen.

14.2.7 Klanderreglerna i 17 kap. äktenskapsbalken gäller för klander av arvskifte

Regler om arvskifte finns i 23 kap. ärvdabalken. På en dödsbodel-ägares begäran ska rätten utse någon att vara skiftesman. Det som föreskrivs i 17 kap. 1–4 och 6–9 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make ska gälla även i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet (23 kap. 5 § ärvdabalken). Det innebär bland annat att om boet ställts under förvaltning av boutredningsman är denna utan ytterligare åtgärd skiftesman (17 kap. 1 § 2 st. äktenskapsbalken). Hänvisningen till äktenskapsbalkens regler kom till i samband med att äktenskapsbalken trädde i kraft 1988. Det ansågs då onödigt att ha en särskild reglering i ärvdabalken. Reformen var inte avsedd att innebära någon förändring i sak.¹³

Denna lagtekniska lösning innebär att lagändringar i de angivna bestämmelserna i äktenskapsbalken påverkar vad som gäller för frågor om skifte genom skiftesman (se avsnitt 17.5.7 för utredningens överväganden och förslag).

14.3 Gällande rätt i övriga nordiska länder

Det *finska* regelverket för bodelningsprocesser är det som mest liknar det svenska. En bodelningsförrättares beslut kan klandras av var och en av makarna genom att väcka talan i domstol. Klanderfristen är klart längre än i Sverige och uppgår till sex månader (23 kap.

¹² Prop. 1995/96:43 s. 20 f.

¹³ Se prop. 1986/87:1 s. 250 och SOU 1981:85 s. 413 och 457 f.

10 § ärvdabalken¹⁴). Någon förlängd frist för att anslutningsklander finns inte. Däremot följer det av rättspraxis i Finland att en svarande under vissa förutsättningar kan framställa egna ändringsyrkanden under klanderprocessen, även om det endast är motparten som har väckt klandertalan.¹⁵

I *Danmark, Island och Norge* sker bodelningar genom process i domstol, om parterna inte kan komma överens. Även om en bodelningsförrättare kan utses är det domstolen som beslutar om bodelningen. Det blir därmed inte aktuellt med klander av bodelning. Domstols beslut om bodelning kan överklagas och anslutningsöverklagas till högre rätt i enlighet med de allmänna regler som gäller för det i respektive land. Enligt norsk rätt ska ett anslutningsöverklagande ges in i samband med att parten svarar på motpartens överklagande (29-7 § 3 st. och 29-10 § tvisteloven). Det är den domstol vars dom eller beslut har överklagats som sätter fristen för anslutningsöverklagandet. Enligt bestämmelsen bör den normalt sättas till tre veckor för domar och en vecka för beslut. Efter att fristen har löpt ut, översänds målet till den högre rätten.

14.4 Statistik om mål om klander av bodelning

14.4.1 Statistik från Domstolsverket

Utredningen har hämtat in viss statistik från Domstolsverket om mål om klander av bodelning. För åren 2017–2021 var antalet inkomna sådana mål i tingsrätt mellan 195 och 273 per år, med en ökning för varje år.¹⁶ Det kan jämföras med att antalet bodelningsförrättare som förordnas årligen uppgår till i vart fall 1 000 och att uppskattningsvis hälften av de uppdragen leder till att förrättaren fattar ett bodelningsbeslut som är möjligt att klandra (se avsnitten 3.3.1 och 3.3.8). Utifrån den jämförelsen kan det konstateras att det är en relativt hög andel av bodelningsbesluten som klandras till domstol (grovt uppskattat kan det röra sig om runt hälften av bodel-

¹⁴ Lag nr 40 den 5 februari 1965.

¹⁵ Se Högsta domstolens avgöranden KKO 1965 II 10, KKO 1981 II 144 och KKO 2011:2.

¹⁶ Det har däremot visat sig vara svårt att få fram motsvarande uppgifter för åren därefter, eftersom Domstolsverket under 2022 gjorde en förändring av sina måltypskoder för tingsrätt. Från och med då registreras klander av bodelning inte längre på en egen måltypskod, utan tillsammans med andra typer av mål som förutom tvister om bodelning avser tvister om testamente och arv m.m.

ningsbesluten). Sett i ljuset av antalet skilsmässor varje år (drygt 20 000) får dock antalet klander mål anses som mycket lågt.

Domstolsverket har inte haft möjlighet att ta fram uppgifter om hur stor andel av de inkomna målen till tingsrätt som båda parter har klandrat bodelningen och inte heller i vilken utsträckning parter haft rättshjälp.

Inte heller har det varit möjligt för Domstolsverket att ta fram uppgifter om antalet mål om klander av bodelning som har överklagats till hovrätt under de redovisade åren, med anledning av att en egen måltypskod saknas för de målen. Inom den gemensamma måltypskategorin var dock överklagandefrekvensen till hovrätt knappt 10 procent. Av det kan slutsatsen dras att uppskattningsvis bör antalet överklagade mål till hovrätt om klander av bodelning uppgå till runt 20 per år.

Statistik på hur fördelningen av kön och ålder ser ut bland parterna i mål om klander av bodelning har inte Domstolsverket kunnat ta fram.

14.4.2 Stickprovsundersökning av domar

Utredningen har gjort en stickprovsundersökning av tingsrättsdomar i mål om klander av bodelning. Det främsta syftet har varit att undersöka dels hur vanligt det är att båda parter klandrar en bodelning till tingsrätt, dels hur vanligt det är att parter där har ombud eller rätts-hjälpsbiträde och vad kostnaden för detta i genomsnitt uppgår till.

Domarna har hämtats in genom begäran via e-post till sex utvalda tingsrätter om att få samtliga domar under 2024 i mål om klander av bodelning (måltypskod 10009). Tingsrätterna har valts ut baserat på sin storlek (stor eller mellanstor) samt utifrån geografisk spridning. Tingsrätterna och antalet utlämnade domar (inom parentes) har varit: Göteborgs tingsrätt (11), Jönköpings tingsrätt (4), Malmö tingsrätt (7), Sundsvalls tingsrätt (0), Södertörns tingsrätt (10) och Umeå tingsrätt (1). Materialet har sammanlagt bestått av 33 domar.

Uppgifterna från underlaget har sammanställts nedan. Uppgifterna har baserats på vad som kan utläsas av domarna; något ytterligare underlag från tingsrätterna har inte begärts ut. Det förtjänar att understrykas att det har rört sig om ett begränsat urval av domar,

vilket naturligtvis påverkar tillförlitligheten i de slutsatser som man kan dra av uppgifterna.

Resultatet kan sammanfattas och kort kommenteras på följande sätt.

- I 27 procent av målen har båda parterna klandrat bodelningen och i 73 procent har bara en av parterna gjort det. I 42 procent av den sistnämnda kategorin har den part som klandrat bodelningen varit en kvinna. Utifrån underlaget går det inte att bedöma om parterna har klandrat bodelningen för säkerhets skull. Det är därför svårt att enbart utifrån detta material bedöma omfattningen av onödiga processer i domstol.
- I 58 procent av målen har domstolen stadfäst en förlikning mellan parterna. Det tenderar alltså att vara så att i drygt hälften av klandermålen kommer parterna överens om bodelningen under processen i tingsrätt. Det är i allmänhet positivt för de inblandade, inte minst eftersom bodelningen då kommer till ett avslut och kostnaderna för parterna och staten generellt blir lägre än om domstolen avgör målet.
- När båda parter har väckt klandertalan är det vanligare att parterna når en förlikning. Av domarna i underlaget nådde parterna en förlikning i 78 procent av dessa mål. I de mål där bara den ena parten har klandrat bodelningen nådde parterna en förlikning i 50 procent av målen. En sannolik förklaring till skillnaden är att förutsättningarna för att nå en överenskommelse är bättre när båda parter har framställt ändringsyrkanden. Var och en av parterna riskerar då att utgången för parten blir sämre än i bodelningsbeslutet. Bättre balans mellan parterna i processen kan alltså bidra till ett gynnsammare klimat för frivilliga överenskommelser.
- 82 procent av parterna har haft ombud eller rättshjälpsbiträde i tingsrätten. Av dessa parter var 46 procent kvinnor.
- 11 procent av parterna har haft rättshjälpsbiträde. Av dessa parter var en klar majoritet, 71 procent, kvinnor.

- Den genomsnittliga ombudskostnaden per part var cirka 103 000 kronor (inkl. moms, för ombud eller rättshjälpsbiträde).¹⁷ Den genomsnittliga rättshjälpskostnaden per part var cirka 94 000 kronor (inkl. moms).
- Parts genomsnittsålder var för kvinnor 49 år och för män 53 år. Det kan jämföras med att det är vanligast att skilja sig i åldern 35–49 år.¹⁸ Det har av det begränsade urvalet varit svårt att dra några säkra slutsatser kring ålder i övrigt, till exempel om genomsnittsåldern är högre eller lägre för de parter som klandrat bodelningen jämfört med genomsnittsåldern för alla parter i underlaget.

14.5 Överväganden och förslag

Förslag

Tidsfristen för ordinärt klander av bodelning ska förkortas till tre veckor efter delgivning av bodelningshandlingen. En möjlighet för motparten att klandra bodelningen anslutningsvis ska införas. Den som vill göra detta ska väcka sådan talan inom tre veckor från det att maken delgavs stämning med anledning av den första klandertalan. En talan som förs anslutningsvis förfaller om den första klandertalan återkallas eller av annat skäl förfaller.

14.5.1 Förslag om att införa rätt till anslutningsklander

Mot bakgrund av de nyss redovisade nackdelarna med den nuvarande ordningen, föreslår utredningen att det bör införas en rätt till anslutningsklander. På motsvarande sätt som för reglerna om anslutningsöverklaganden i 50 kap. 2 § rättegångsbalken respektive anslutningsklander i 9 kap. 28 § jordabalken, bedöms anslutningsklander kunna minska antalet klandertalan i domstol. Parterna behöver inte längre klandra bodelningen för säkerhets skull. Införandet av en så-

¹⁷ Notera dock att underlaget i denna del är än mer begränsat eftersom det av domen sällan framgår vad ombudskostnaden har uppgått till när beslut fattas om att parterna ska stå för sina egna kostnader.

¹⁸ SCB, "Skilsmässor i Sverige", senast uppdaterad 2025-02-21, hämtad 21 mars 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/skilsmassor-i-sverige>.

dan rätt bör alltså medföra att onödiga klanderprocesser i domstol kan undvikas i möjligaste mån.

Dessutom, för de klanderprocesser som förs, bör rätten till anslutningsklander innebära att förhållandet mellan parterna utjämnas. Införandet bör också ta bort fördelen med att ha en klanderfrist som löper ut efter motpartens, och därmed också förebygga att en part försöker fördröja delgivningen, liksom processen. Följden av ett införande av en möjlighet till anslutningsklander kan även antas bli fall där den som först klandrat bodelningen drar tillbaka sin talan varpå bodelningsförrättarens beslut står sig och bodelningen blir klar.

Å andra sidan kan en tänkbar negativ följd av att införa en rätt till anslutningsklander bli att möjligheten används som påtryckningsmedel mot motparten för att denne ska återkalla sin klandertalan. Denna risk är en konsekvens av att en part som anslutningsklandrat ges rätt att framställa egna ändringsyrkanden. Redan i dag är det dock möjligt att använda klandertalan som ett påtryckningsmedel i bodelningen, till exempel för att nå en förlikning på mer förmånliga villkor än i bodelningsbeslutet, eller ett sätt att fördröja bodelningen. Det är därför tveksamt om ett införande av anslutningsklander nödvändigtvis skulle öka den risken.

En annan risk som ett införande av en rätt till anslutningsklander kan medföra är att klanderprocesser blir mer omfattande. Det är en direkt följd av att även den som anslutningsklandrat ges rätt att framställa ändringsyrkanden. I det enskilda fallet kan ett ökat omfång på tvisten leda till både långsammare handläggning och mer arbete och kostnader för parterna och domstolen. Men det kan samtidigt ge förutsättningar för en prövning där båda parter getts motsvarande möjligheter att framställa yrkanden och ange omständigheter till stöd för sin inställning. Det kan i sin tur leda till mer gynnsamma förutsättningar för att parterna ska kunna komma överens på frivillig väg eller i vart fall ge ökad möjlighet till en materiellt riktig utgång. Sammantaget kan antalet klanderprocesser förväntas minska genom förslaget eftersom det finns skäl att anta att onödiga tvister undviks. Totalt sett bör förslaget leda till en kostnadsbesparing för både staten och enskilda (se vidare om detta i kapitel 19).

Även med beaktande av det som nyss har sagts bedöms fördelarna med att införa en rätt till anslutningsklander vara klart större än nackdelarna. Att låta nuvarande ordning vara kvar bedöms som

ett mindre lämpligt alternativ. Ett annat tänkbart sätt för att försöka åtgärda problemet är att inskränka karendens utrymme att ändra sin talan alternativt att utvidga svarandens möjligheter att begära ändring av bodelningen till sin fördel. Utredningen bedömer dock att det alternativet är såväl svårare att genomföra som förenat med större osäkerhet, bland annat mot bakgrund av att det nuvarande rättsläget har formats genom praxis och bygger på de allmänna reglerna i rättegångsbalken.

Att begränsa möjligheten för en make att ändra sin talan i domstol i jämförelse med inställningen under bodelningsförrättningen, skulle vidare innebära att förrättningens karaktär av en första domstolsinstans förstärks. Det anser utredningen är fel riktning. Med hänsyn till att en make kan få rättshjälp först vid en klanderprocess i domstol framstår det dessutom som en reglering som riskerar att drabba en make som inte har råd att bekosta ett eget ombud i förfarandet inför en bodelningsförrättare. Det sagda innebär visserligen att ett stupstocksföreläggande under bodelningsförrättningen inte har någon påtaglig effekt under en eventuell klanderprocess i domstol. Det minskar dock inte behovet av detta verktyg för bodelningsförrättaren (se avsnitt 8.6.10).

Sammantaget finns det skäl att föreslå att en rätt till anslutningsklander ska införas. Naturligtvis ska den rätten inte inskränka en parts möjlighet att väcka talan inom den ordinära klanderfristen.

14.5.2 Fristen för anslutningsklander bör löpa från det att motpartens klandertalan delgetts parten

Nästa fråga blir då att överväga hur lagförslaget bör utformas. Vid utformningen är det naturligt att titta på rättegångsbalkens regler om anslutningsöverklaganden, men också bestämmelsen i 9 kap. 28 § jordabalken om anslutningsklander av arrendesyn. Båda reglerna har införts och utformats av liknande skäl som finns för anslutningsklander av bodelning. Först och främst måste man vid utformningen av lagförslaget ta ställning till när fristen för anslutningsklander ska börja löpa.

När det gäller den första frågan gör utredningen bedömningen att fristens början bör knytas till den dag när parten delges stämningen med anledning av motpartens klandertalan. Bedömningen bygger på följande överväganden.

Anslutningsöverklaganden av tingsrättsdomar ska enligt rättegångsbalken ske inom en vecka från den dag då den ordinarie överklagandetiden gick ut. Den fristen framgår av domen och är densamma för båda parter. I detta avseende skiljer sig reglerna i rättegångsbalken från hur klanderfristen för bodelningsförrättarens beslut är reglerad i äktenskapsbalken. Fristen för en part som vill klandra en bodelning löper från den dag som parten blev delgiven beslutet. Sista dag för att klandra bodelningen kan alltså inte utläsas direkt ur bodelningshandlingen och kan dessutom skilja sig åt mellan parterna.

Det sistnämnda innebär att tiden för anslutningsklander måste kopplas till motpartens klandertalan. Om skillnaden är stor mellan tidpunkterna för delgivning av bodelningshandlingen finns det annars en risk att möjligheten att väcka talan anslutningsvis i praktiken är utesluten.

Fristen för anslutningsklander kan knytas till motpartens klander på till exempel följande sätt:

- a) dagen då motpartens klanderfrist går ut,
- b) dagen då motparten väcker talan om klander i tingsrätten, eller
- c) dagen då motpartens klandertalan delges parten.

Gemensamt för alternativen är att en parts möjlighet att anföra klander kan upphöra när partens ordinarie frist löper ut, för att sedan väckas på nytt när fristen för anslutningsklander startar. Något praktiskt problem med detta har utredningen inte identifierat.

En given utgångspunkt bör vara att parten utan svårighet ska veta vilken dag som fristen för anslutningsklander börjar löpa. Alternativen a) och b) är sämre än alternativ c) i detta avseende. De alternativen förutsätter särskild aktivitet för att parten ska få informationen. Antingen får parten själv kontakta domstolen eller bodelningsförrättaren, vilket kan kräva upprepade kontakter innan ett definitivt besked kan ges. Det innefattar också en risk för att parten missar att fristen för anslutningsklander löper. Man kan även tänka sig att ansvaret läggs på domstolen, alternativt bodelningsförrättaren, att ge information till parten om när fristen börjar löpa. Ett sådant förfarande innefattar dock merarbete och kostnader. Det måste också göras en bedömning om informationen behöver delges parten.

I alternativ c), däremot, kan domstolen samtidigt delge motparten såväl stämningen som information om att fristen för anslutningsklander löper från dagen för delgivning. Därmed bör kostnaden för alternativ c) vara försumbar, och lägre än kostnaderna för alternativ a) och b). Alternativ c) bör också minimera risken för att en part inte nås av informationen om att fristen löper.

En möjlig nackdel med alternativ c) är att det kan dröja något innan fristen för anslutningsklander börjar löpa. Domstolen ska utfärda stämning och därefter delge motparten stämningen och informationen om anslutningsklander. I vissa fall kan det dra ut på tiden. Delgivning av klandertalan är dock oavsett detta ett krav. Med andra ord bör bodelningsprocessen inte riskera att försenas ytterligare, så länge informationen om anslutningsklander finns med i samband med delgivning av stämning. En annan sak är att anslutningsklander visserligen medför att bodelningsprocessen kan försenas i ett senare steg, när genstämningen (det vill säga anslutningsklandret) ska delges den andra parten. Det är dock fallet oavsett vilket av alternativen a)–c) som väljs.

En konsekvens av att knyta tiden för anslutningsklander till dagen för delgivning av stämning är att fristen kan komma att löpa samtidigt som den partens ordinarie klanderfrist. Det bör dock inte innebära några problem. Om klandertalan väcks inom den ordinarie fristen bör den beaktas som en självständig klandertalan, och inte som en talan anslutningsvis.

Avslutningsvis har alternativen a) och b) också den nackdelen att kärandens klandertalan inte nödvändigtvis är fullständig i det stadiet av processen. Det är till exempel inte ovanligt att käranden begär anstånd för att utveckla grunderna för talan. Svaranden kan då behöva fatta beslut om anslutningsklander trots att kärandens talan är ofullständig.

På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen att fristen för anslutningsklander bör knytas till dagen när stämningen med anledning av klandertalan delges parten, det vill säga alternativ c). Genom att välja det alternativet uppnås dessutom enhetlighet med hur anslutningsklander av arrendesyn är reglerat.

14.5.3 Fristen för klander respektive anslutningsklander bör vara tre veckor

Inledande överväganden

Syftet med utredningens uppdrag är tydligt. Bodelningsprocessen ska vara välfungerande, effektiv och rättssäker. Genom att införa en rätt till anslutningsklander minskar osäkerheten för parterna under den ordinarie klanderfristen. Det ger en jämnare balans mellan parterna vid en klanderprocess i domstol, och bör bidra till att färre parter klandrar bodelningar för säkerhets skull. Totalt sett bör ordningen bli mer rättssäker och välfungerande. Samtidigt är effektiviteten viktig. Även om antalet klanderprocesser kan förväntas minska, kan omfattningen av de klanderprocesser som når domstol bli större än i dag. Det kan medföra att handläggningstiden blir längre. Vid bedömningen av hur lång fristen för anslutningsklander ska vara, bör intresset av effektivitet ges stor betydelse. Samtidigt får inte fristen sättas så kort att rättssäkerheten riskerar att påverkas negativt.

Omständigheter av betydelse för fristens längd

Den ordinarie klanderfristen är fyra veckor, det vill säga en vecka längre än överklagandetiden för tingsrättsdomar. Tiden ger parten goda förutsättningar för att överväga såväl om hon eller han ska klandra bodelningen för egen del, som möjligheten att vid behov anslutningsklandra. Dessutom kan parten antas ha haft god tid på sig under bodelningsförrättningen att fundera över sin inställning till bodelningens olika delar. Parternas situation är i detta hänseende mycket lik den som gäller för parter i ett tvistemål. Allt detta talar för att fristen för anslutningsklander kan motsvara den i 50 kap. 2 § rättegångsbalken, det vill säga en vecka.

Vid arrendesyn enligt 9 kap. 28 § jordabalken är fristen för anslutningsklander lika lång som den ordinarie klanderfristen. Förklaringen till det kan ligga i arrendesynens funktion som ett bevismedel för kommande avräkning mellan parterna. På det sättet skiljer sig den förrättningen, och efterföljande överväganden om klander, från tvistemålsprocesser. För de förutsättningar som gäller för klander av bodelning bedömer utredningen att en sådan lång tid för anslutningsklander är onödigt väl tilltagen. Det skulle innebära en sam-

manlagd klanderfrist om åtta veckor. I praktiken skulle tidsutdräkten vara än längre med hänsyn till att domstolen kommer att behöva viss tid för arbete med att utfärda stämning och delge svaranden. Det bedöms få viss negativ påverkan på handläggningstiden för klanderprocesser.

Ett skäl som kan tala för att ha en något längre frist än en vecka utgör situationen att en part, ställd inför faktumet att motparten har klandrat bodelningen, anser sig vara i behov av ombud för tvisten i domstol. I de fall parten redan har ett ombud sedan tidigare bör en veckas frist vara tillräckligt i enlighet med vad som nyss nämnts. I andra fall, och särskilt om det finns förutsättningar för parten att få rättshjälp i klanderprocessen, kan en sådan frist upplevas som alltför snäv. Vid jämförelse med anslutningsöverklagande av en tvistemålsdom är förutsättningarna där delvis annorlunda. En part som är i behov av ombud kan då förväntas ha det ordnat redan under processen i tingsrätten. Detsamma gäller för en part som är berättigad till rättshjälp. Detta behöver därmed i allmänhet inte hanteras i samband med ett anslutningsöverklagande.

Beslut om rättshjälp utgör visserligen ingen formell förutsättning för att kunna utnyttja sin rätt till anslutningsklander, men har i praktiken naturligtvis betydelse för den enskilda. Rättshjälp kan inte beviljas tidigare under förrättningen, utan endast för klander av bodelningen (10 § 1 st. 8 p. rättshjälpslagen). Domstolen kommer därmed att behöva viss tid för att hantera en begäran om rättshjälp, i förekommande fall medan fristen för anslutningsklander löper.¹⁹ I sammanhanget kan 27 § 3 st. rättshjälpslagen vara relevant att beakta. Bestämmelsen möjliggör att ett rättshjälpsbiträde kan få ersättning för arbete före rättshjälpsansökan om arbetet varit av mindre omfattning eller av brådskanie art.

Vidare bör det beaktas att möjligheten för en part att ändra sin talan efter klanderfristens utgång i allmänhet är relativt generös (se avsnitt 14.2.3), vilket dock förutsätter att anslutningsklander har väckts inom fristen. Samtidigt bör det såklart undvikas i möjligaste mån att domstolen regelbundet behöver ta ställning till om en ändring av talan är tillåten, vilket i sig kan fördröja handläggningstiden.

¹⁹ En ansökan om rättshjälp behandlas som utgångspunkt i samband med att den ges in till domstolen, förutsatt att målet har inletts där. Se JO:s beslut den 16 januari 2023, dnr 8017-2021, där JO uttalar att det visserligen saknas regler om skyndsamhetskrav men att det är angeläget att parten så snart som möjligt får veta om rättshjälp beviljas.

Förhållandet mellan anslutningsklander och svaromål

Mot bakgrund av det som har sagts ovan kan ett alternativ vara att ha samma frist för anslutningsklander som gäller för parten att ge in svaromål på stämningen. Det skulle ge parten möjlighet att samlat kunna överväga såväl sin inställning till motpartens klandertalan som behovet av att framställa egna ändringsyrkanden.

Tiden för svaromål i tvistemål är emellertid inte reglerad i lag. Det är domstolen som i stämningen anger viss tid för skriftligt svaromål, alternativt att svaromål ska avges vid sammanträde (42 kap. 7 § och 9 § 2 st. rättegångsbalken). Tiden för skriftligt svaromål bestäms utifrån målets komplexitet eller behovet av skyndsam handläggning. Många gånger sätts den till två eller tre veckor, vilket även gäller för mål om klander av bodelning enligt utredningens uppfattning. Om fristen sätts orealistiskt kort kan det leda till att domstolen får ta ställning till en begäran om anstånd från svaranden.

En lösning som innebär att fristen för anslutningsklander och svaromål hänger ihop kan genomföras på två sätt. Antingen kan man tänka sig att fristen för anslutningsklander ska bestämmas av domstolen i samband med att den bestämmer tiden för svaromål. Det andra alternativet är att låta klanderfristen framgå av lag, och att domstolen i normalfallet bör ange tiden för svaromål till densamma. En förutsättning i båda fallen är att det inte bör vara möjligt för part att beviljas ytterligare tid (anstånd) för att väcka anslutningsklander, till skillnad från vad som gäller för att ge in svaromål.

En ordning där domstolen bestämmer fristen för anslutningsklander kan framstå som ovanlig i svensk processrätt. Utgångspunkten här är att det framgår av lag hur lång en frist är för att överklaga en domstols dom eller beslut. I norsk rätt är läget annorlunda. Där bestäms i tvistemål tiden för ett samlat svaromål och anslutningsöverklagande av den domstol som meddelat den överklagade domen eller beslutet. Av lagen framgår en normaltid om tre veckor för domar och en vecka för beslut.

Översatt till den ordning som gäller i svensk rätt för klander av bodelning skulle beslut om fristens längd behöva fattas av tingsrätten. Frågan är dock om klandrade bodelningsbeslut är av så olika art och omfattning att det finns tillräcklig anledning att ha denna flexibilitet i fristen för anslutningsklander. Fråga uppkommer också om domstolen i sin bedömning bör ta hänsyn till om parten redan har

ett ombud och om det kan finnas behov av att pröva en ansökan om rättshjälp. En sådan ansökan är det dessutom domstolen själv som har att pröva, vilket kan medföra att det ligger i domstolens eget intresse att låta fristen vara tillräckligt lång.

En klar fördel med att låta fristen för anslutningsklander framgå av lag är att det skapar en tydlighet för parter och ombud. Det är viktigt inte minst i ljuset av att en part kan lida rättsförlust om hon eller han inte klandrar i rätt tid. Med hänsyn till detta och det som nyss redovisats föreslår utredningen att fristen bör vara bestämd i lag, men att det bör gälla en presumtion för att domstolen ska bestämma tiden för svaromål till densamma.

Genom denna lösning uppnås fördelarna med att en part samlat ger in anslutningsklander och svaromål. Fristen måste då sättas längre än en vecka. Närmast till hands ligger att bestämma den till två eller tre veckor, vilket är den vanliga tiden för svaromål. Utredningen bedömer att det av rättssäkerhetsskäl är lämpligast att sätta den till tre veckor. I syfte att skapa enhetlighet och för att inte den sammanlagda längden för ordinärt klander och anslutningsklander ska bli för lång, föreslår utredningen att fristen för ordinärt klander förkortas från fyra till tre veckor. Det finns inga starka skäl mot en sådan förkortning.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen att fristen för klander respektive anslutningsklander ska bestämmas till tre veckor vardera.

14.5.4 Yttrande från bodelningsförrättaren och återförvisning till denne

Liksom hittills ska domstolen i mål om klander av bodelningsbeslut få hämta in yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet till denne. Utredningen föreslår inga förändringar i detta avseende (se avsnitt 8.6.16).

14.5.5 Förfall av anslutningsklander

På motsvarande sätt som gäller vid anslutningsöverklaganden enligt rättegångsbalken och anslutningsklander enligt jordabalken bör en klandertalan som har väckts anslutningsvis förfalla om den första (självständiga) klandertalan återkallas eller förfaller av något annat skäl.

14.5.6 Bodelningsförrättarens information till parterna om hur bodelningen kan klandras

I bodelningshandlingen ska bodelningsförrättaren informera makarna om vad som gäller för att klandra bodelningen (se 17 kap. 8 § 2 st. sista meningen i dess gällande lydelse). Skyldigheten ska naturligtvis även omfatta information till parterna angående rätten till anslutningsklander.

14.5.7 Klander av andra beslut än bodelningsbeslutet

Utredningen har lämnat förslag om att ge förrättaren möjlighet att fatta mellanbeslut samt besluta om förskott av bodelningslott och fastställelse av bodelningsavtal. Överväganden kring klander av sådana beslut finns i anslutning till de avsnitt där dessa frågor behandlas. I sådana beslut ska bodelningsförrättaren ange vad en make ska iaktta för att klandra det.

15 Förbättrad ersättningsgaranti

15.1 Utredningsuppdraget

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin bör förbättras. Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

15.2 Gällande rätt

15.2.1 Inledning

En bodelningstvist kan avse betydande värden och vara av stor ekonomisk betydelse för makarna, inte minst för den ekonomiskt svagare av dem. Också om de ekonomiska värdena är begränsade kan en bodelning vara av väsentlig betydelse, till exempel för frågan om vem som ska bo kvar i en hyresrätt som varit deras gemensamma bostad.

Om makarna inte kan enas om bodelningen på egen hand finns möjligheten att i domstol begära att bodelningsförrättare ska förordnas. Bodelningsförrättaren har rätt till skäligt arvode och ersättning för sina utgifter. Kostnaderna ska betalas av makarna med som utgångspunkt hälften var, dock med solidariskt ansvar i relation till bodelningsförrättaren.

Med hänsyn till de inte sällan höga kostnader som en bodelning kan vara förenad med kan det för en ekonomiskt svag make vara svårt att få genomföra en bodelning. De tillgångar som bodelningen kan förväntas leda till finns inte tillgängliga för den maken under processen, och kan därför inte användas för att betala bodelningsförrättarens och eventuellt ombuds fakturor förrän bodelningen är genomförd.

I allmänhet begär bodelningsförrättaren förskottsbetalning. Om en make vägrar att betala sin del kan följden bli att den andra maken måste betala hela förskottet till förrättaren, för att sedan regressvis kräva maken på dennes del. Om den ena maken inte vill betala och den andra saknar möjlighet att betala för båda kan det hända att bodelningsförrättaren begär sitt entledigande. Det finns alltså en risk för att en ekonomiskt svag make i praktiken inte kan få till stånd en bodelning.

Problemet är inte nytt. Möjligheten till ersättningsgaranti (17 kap. 7 a § äktenskapsbalken) har till syfte att lösa det. Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt kan ersättning för bodelningsförrättarens arbete om högst fem timmar betalas av staten. För att ersättning enligt garantin ska betalas ut måste den make som har utverkat garantin ha en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än 100 000 kronor.

När det gäller rättshjälp är de möjligheterna i princip begränsade till att avse endast mål om klander av bodelning, och inte förfarandet inför en bodelningsförrättare. Det är först i en klanderprocess som den enskilda har möjlighet att få ett rättshjälpsbiträde. Normalt sett är det inte heller möjligt att få rättsskydd beviljat ur hemförsäkringen för bodelningsprocessen.¹ I förarbetena till rättshjälpsreformen ansågs ekonomisk hjälp för en bodelningsförrättarens arvode inte vara en form av rättshjälp eftersom sådan endast beviljas då det finns behov av biträde.²

En fråga för utredningen är om de nuvarande möjligheterna till bistånd är tillräckliga och hur de annars bör utvecklas.

15.2.2 Regelverkets historiska utveckling

För att förstå dagens system krävs en kort historisk tillbakablick.³

Enligt 1972 års rättshjälpslag fanns det en möjlighet att få allmän rättshjälp i ärenden om bodelning. I praxis var dock tillämpningen hela tiden restriktiv i enlighet med uttalanden i förarbetena

¹ Se bland annat Teleman (2022), *Bodelning* s. 381.

² Se prop. 1996/97:9 s. 129 ff.

³ Se även prop. 1996/97:9 s. 130 f.

om att det i allmänhet inte borde föreligga något behov av särskild biträdeshjälp vid bodelning.⁴

Ersättning till bodelningsförrättare ingick ursprungligen inte bland förmånerna i rättshjälpslagen. Det förändrades 1976 genom att en regel infördes att rättshjälpen skulle omfatta även kostnader för bodelningsförrättare om den rättssökande beviljats allmän rättshjälp i bodelningsärendet. Samtidigt reglerades att den make som inte hade rättshjälp skulle betala hälften av statens kostnader för bodelningsförrättaren.

Vid samma tillfälle begränsades möjligheten att få rättshjälpsbiträde i bodelningsärenden på så sätt att biträde endast skulle förordnas om det förelåg särskilda skäl med hänsyn till makarnas förhållanden och boets beskaffenhet.

Genom en ändring 1983 begränsades möjligheten till rättshjälpsbiträde ytterligare till att bara få förordnas vid klander av bodelning, men inte i andra angelägenheter som rör bodelning. Motiveringen till att inskränka möjligheten till rättshjälpsbiträde på detta sätt var att statens begränsade resurser för rättshjälp skulle utnyttjas mest effektivt om rättshjälpen främst avsåg kostnaden för bodelningsförrättaren, och inte också rättshjälpsbiträde.

Nästa förändring skedde 1988, vilken innebar att rättshjälp endast fick beviljas om särskilda skäl kunde anses föreligga med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas personliga förhållanden. Om boets behållning efter skuldtäckning kunde antas räcka för att betala kostnaden för bodelningsförrättare fick som regel allmän rättshjälp inte beviljas.

Av förarbetena till den nuvarande rättshjälpslagen som trädde i kraft 1997 framgår att kritik ofta riktats mot de begränsade möjligheterna att få rättshjälp vid bodelning. Kritiken hade framför allt riktats mot att villkoren för att erhålla rättshjälp för att bekosta en bodelningsförrättare var alltför stränga. I det följande kommer att redogöras för de regler om ersättningsgaranti och rättshjälp som har gällt sedan dess.⁵

⁴ Se prop. 1972:4 s. 337.

⁵ Se prop. 1996/97:9 s. 131.

15.2.3 Ersättningsgaranti

Förutsättningar för att få ersättningsgaranti beviljad

Reglerna om ersättningsgaranti finns i 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken. De är tillämpliga även vid bodelning enligt sambolagen.

Avsikten med införandet av ersättningsgarantin var att fler personer skulle få i vart fall ett visst bistånd för kostnader för bodelningsförrättare, för att på så sätt kunna genomföra en bodelning. Regeringen ville bort från det tidigare systemet för rättshjälp vid bodelningar som uppfattades ha gett stora resurser till endast ett fåtal personer. Mot bakgrund av de kostnader som införandet av ersättningsgarantin kunde komma att medföra, utformades garantin på ett sätt som skulle begränsa dessa samtidigt som den skulle komma dem till godo som bäst behöver det.⁶

Som nämnts ovan innebär biståndet att staten under vissa förutsättningar garanterar att betala ersättning till bodelningsförrättare för högst fem timmars arbete. Eventuella utgifter som bodelningsförrättaren haft i samband med utförandet av sitt uppdrag, exempelvis för värdering av egendom, ersätts dock inte av garantin.

Antalet timmar motiverades i förarbetena till införandet med att när förskott begärs uppgår det ofta till ett belopp som motsvarar cirka fem timmars arbete. Begränsningen förklarades också med att bodelningsförrättaren bör kunna slutföra bodelningen inom denna tid när det saknas tillgångar i boet. Om det däremot finns tillgångar ansågs det att förrättaren bör kunna ta risken att arbeta vidare utan att behöva kräva förskott. Tillgångarna i boet har då i regel förutsatts vara tillräcklig säkerhet för att bodelningsförrättaren ska få betalt för sitt arbete. Som utvecklas nedan är detta en avgörande fråga för att ersättningsgarantin ska ge det skydd som den är tänkt att ge.

Samtidigt identifierades i förarbetena just en sådan typ av situation som nu står i fokus för denna utredning, nämligen den att en ekonomiskt svag make inte kan betala något förskott och den andra maken vägrar att medverka till bodelningen. Det uttalades att ett krav på förskott ofta framstod som naturligt under sådana omständigheter, särskilt om tillgångarna i boet var svåra att realisera.

⁶ Se prop. 1996/97:9 s. 129 ff.

Ansökan om ersättningsgaranti görs till domstol av en make. Den ska ges in i samband med begäran om förordnande av bodelningsförrättaren eller senare under bodelningen.⁷ Närmare föreskrifter om ansökan finns i förordningen (1997:407) om ersättningsgaranti. Av förarbetena och praxis framgår att endast en av två makar kan få tillgång till garantin. Det är alltså inte fråga om en allmän hjälp för makar med begränsade tillgångar.⁸

Vid domstolens prövning av ansökan ska en skälighetsbedömning göras, där hänsyn ska tas till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. För bifall krävs att maken inte kan betala den ersättning som garantin avser täcka. Det innebär alltså att hon eller han inte får ha realiserbara tillgångar till motsvarande värde. Om makens ekonomiska förhållanden är sådana att inkomsterna överstiger hälften av det gränsvärde som berättigar till rättshjälp enligt rättshjälpslagen bör ansökan om garantin i regel inte bifallas (alltså 130 000 kronor).⁹

Med sådana omständigheter som i övrigt ska beaktas vid bedömningen avses främst att det ska vara fråga om någon form av ekonomisk snedfördelning mellan makarna för att ersättningsgarantin ska beviljas.¹⁰ Att detta krävs följer av att garantin inte är avsedd att tillämpas om båda makarna har stora tillgångar eller om tillgångar i boet helt saknas. I första hand finns garantin för situationen att den make som sitter i boet vägrar att medverka till bodelning, vilket får till följd att den andra maken inte kan få ut egendom som hon eller han kan ha rätt till och inte heller i övrigt har egna medel för att betala motsvarande summa som ersättningsgarantin. I sådana fall ska maken med hjälp av garantin kunna få till stånd en bodelning trots att hon eller han inte har möjlighet att betala förskott till förrättaren.

Andra omständigheter som enligt praxis kan beaktas vid prövning av ansökan om ersättningsgaranti är att den ena maken inte behärskar det svenska språket och har svårt att få uppgifter om den andra makens ekonomi.¹¹

⁷ Se prop. 1996/97:9 s. 230. Jfr även rättsfallet RH 2002:43 där ansökan om ersättningsgaranti gavs in efter det att förrättaren förordnats och avtal om bodelningen träffats. Ansökan avvisades som för sent ingiven.

⁸ Se rättsfallen RH 1999:91, RH 1999:130 och RH 2011:15.

⁹ Prop. 1996/97:9 s. 229. Gränsvärdet enligt rättshjälpslagen ligger vid en årsinkomst på 260 000 kronor sedan hänsyn tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning (se 6 och 38 §§, det ekonomiska underlaget).

¹⁰ Prop. 1996/97:9 s. 229.

¹¹ RH 2011:15.

Betalning

Ett beslut om ersättningsgaranti innebär inte att betalning under alla omständigheter kommer att ske av staten. En förutsättning för det är att den make som har utverkat garantin får en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än 100 000 kronor. Om andelen överstiger detta gränsvärde är det maken själv som får betala ersättningen till bodelningsförrättaren enligt de allmänna reglerna i 17 kap. 7 § äktenskapsbalken.

Understiger andelen i boet gränsvärdet är det bodelningsförrättaren som ska ansöka om utbetalning enligt garantin när bodelningen är avslutad, vilket i regel är när bodelningshandlingen är upprättad i form av avtal mellan makarna eller beslut av bodelningsförrättaren. Ersättningen bestäms på samma sätt som den till rättshjälpsbiträden, med tillämpning av en timkostnadsnorm (se 27 § rättshjälpslagen). Timkostnadsnormen fastställs årligen av regeringen. För 2025 var den 1 586 kronor, exklusive mervärdesskatt.¹² Normen utgör utgångspunkten för ersättning till bland andra rättshjälpsbiträden, offentliga försvarare och målsägandebiträden (se avsnitt 15.2.6).

Om garantin faller ut betalar staten hela ersättningen för arbete upp till fem timmar. Belopp som har betalats av staten genom ersättningsgarantin ska tillgodoräknas den make som utverkat garantin när betalningsansvaret mellan makarna fördelas. Det innebär att om bodelningsförrättaren har arbetat ytterligare fem timmar ska den make som inte beviljats garantin svara för hela den kostnaden. I förhållande till bodelningsförrättaren är dock makarna solidariskt ersättningsskyldiga för allt arbete som överstiger fem timmar. För överskjutande timmar gäller alltså ersättningsreglerna i 17 kap. 7 § äktenskapsbalken.

Lagrådets förslag till alternativ utformning av ersättningsgarantin

Av förarbetena till rättshjälpsreformen framgår att Lagrådet föreslog en annan lösning för hur ersättningsgarantin skulle utformas än den som infördes. Den gick ut på att bodelningsförrättaren alltid skulle erhålla ersättning av staten och att staten kunde återkräva be-

¹² Vid tiden som detta skrevs var 2026 års timkostnadsnorm inte beslutad.

loppet av den make som utverkat garantin om hon eller han fick egendom i bodelningen till ett värde av 100 000 kronor eller mer.

En anledning till det alternativa förslaget var att egendom som tillskiftas maken visserligen kunde överstiga tröskelvärdet men vara undantagen från utmätning enligt utsökningsbalken. Det kunde till exempel vara fallet om egendomen utgjordes av en bostadsrätt, vilken därmed inte var en reell säkerhet för att få betalt.¹³ I ett sådant fall fanns det alltså ett behov för bodelningsförrättaren att kunna använda sig av ersättningsgarantin.

Regeringen ansåg dock att Lagrådets förslag skulle medföra väsentligt mer administration och kostnader för myndigheterna. En prövning av ersättningen till bodelningsförrättaren skulle alltid behöva göras liksom en prövning av om återbetalningsskyldighet ska fastställas. Dessutom bedömdes vissa bestämmelser om den andra makens betalningsskyldighet vara nödvändiga för att undvika att den make som beviljats garantin genom sin återbetalningsskyldighet skulle få betala mer än den andre maken. En sådan konstruktion ansågs få likheter med kritiserade bestämmelser om en makes återbetalningsskyldighet för den andra makens rättshjälp i mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan, vilka avskaffades i samband med den aktuella reformen.¹⁴

Regeringen gav också uttryck för grundtanken att ersättningsgarantin skulle medföra att de flesta bodelningsförrättare inte skulle kräva något förskott och därmed att det alltid ska finnas möjlighet att få en bodelning genomförd.

Nämnda grundtanke är central för de överväganden som ska göras i denna utredning. Om det visar sig att bodelningsförrättare trots ersättningsgarantin begär förskott i stor utsträckning ger inte garantin avsett skydd för en ekonomiskt svag make. I avsnitt 15.2.5 utvecklas hur regler och rutiner för bodelningsförrättares rätt till betalning och begäran om förskott ser ut.

¹³ Rättsläget har dock ändrats sedan dess, se till exempel rättsfallet NJA 2004 s. 373.

¹⁴ Se prop. 1996/97:9 s. 172 f.

15.2.4 Rättshjälp

Den nuvarande rättshjälpslagen trädde i kraft 1997. Sedan dess och, som beskrivits ovan, även dessförinnan gäller att allmän rättshjälp inte kan beviljas i angelägenhet rörande bodelning i annat fall än vid klander av bodelningsbeslut (10 § 1 st. 8 p. rättshjälpslagen). Således kan rättshjälp med rättshjälpsbiträde beviljas först när ett bodelningsbeslut klandras till domstol. Det kan inte beviljas tidigare under bodelningsförrättningen och inte heller när en särskild talan förs i domstol angående en fråga som har koppling till bodelningen.¹⁵ För bodelningsförrättarens arvode kan rättshjälp inte ges, utan för det ändamålet finns ersättningsgarantin.

Däremot finns möjligheten till rådgivning av en advokat eller liknande person beträffande den rättsliga angelägenhet som bodelningen utgör (4 § rättshjälpslagen). Rådgivningen kan uppgå till högst två timmar och lämnas mot en avgift som ska motsvara timkostnadsnormen. Avgiften betalas av den rättssökande men staten kan betala upp till hälften av den om dennes ekonomiska underlag understiger 75 000 kronor.¹⁶

För rättshjälp i mål om klander av bodelning krävs att de allmänna förutsättningarna för rättshjälp är uppfyllda (6–8 §§). Rättshjälp ges till fysiska personer vars ekonomiska underlag inte överstiger 260 000 kronor (6 och 38 §§). I jämförelse med vad som gäller för ersättningsgarantin är denna nivå alltså generösare för den rättssökande. Som utvecklas nedan får dock den som har ett ekonomiskt underlag som endast med liten marginal understiger gränsen betala en högre rättshjälpsavgift än någon som har en klart lägre inkomst.

Enligt 7 § 1 st. är rättssökandens behov av juridiskt biträde avgörande för om rättshjälp ska beviljas. Behovet ska bedömas utifrån personens möjligheter att själv ta till vara sina intressen. Ärendets svårighetsgrad ska vägas mot personens personliga kvalifikationer, däribland dennes fysiska och psykiska tillstånd.¹⁷ Det är också en förutsättning för rättshjälp att det är rimligt att staten bidrar till

¹⁵ I rättsfallet RH 2000:79 beviljades rättshjälp i ett tvistemål som rörde jämkning av ett ingånget bodelningsavtal. Hovrätten jämställde talan med klander av bodelningsbeslut, med hänsyn till att båda processerna avser att få till stånd en ändring av innehållet i en redan förordad bodelning.

¹⁶ Som nämnts ovan utgörs det ekonomiska underlaget av den rättssökandes beräknade årsinkomst sedan hänsyn tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning (se 38 §).

¹⁷ Se prop. 1996/97:9 s. 115.

kostnaderna med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt (8 §). I regel krävs det även att rådgivning har lämnats i den rättsliga angelägenheten i minst en timme (2 § 2 st., se även ovan).

Beträffande vissa rättsliga angelägenheter måste särskilda skäl föreligga för att rättshjälp ska beviljas. Något sådant krav gäller inte för rättshjälp i klander mål, förutom i fall som har anknytning till utlandet (11 och 12 §§). Krav på särskilda skäl gäller för angelägenheter som rör bland annat äktenskapsskillnad och underhåll till barn. Sådana skäl kan enligt förarbetena vara att förhållandena är mer komplicerade än normalt.¹⁸

Ett annat villkor för att få rättshjälp är att rättssökanden inte har en försäkring med rättsskydd som kan tas i anspråk för angelägenheten (9 §). Som påpekats ovan är det dock i allmänhet så att bodelningar inte omfattas av rättsskyddet i hemförsäkringar.

Om en rättssökande har fått rättshjälp beviljad betalar staten kostnaderna för partens rättshjälpsbiträde, bevisning samt vissa andra kostnader. Förmånen av rättshjälpsbiträde omfattar ersättning för arbete i högst 100 timmar. Antalet ersättningsberättigade timmar kan i undantagsfall utökas (34 §).

Den som fått rättshjälp ska betala en rättshjälpsavgift som bestäms med hänsyn till kostnaderna för rättshjälpsbiträdet och den enskildas ekonomiska underlag (6, 23 och 38 §§). Rättshjälpsavgiften består i regel av en viss procentsats av kostnaderna, vilken varierar mellan 2 och 40 procent. När rättshjälpslagen infördes 1997 var syftet att förenkla systemet för hur avgiften bestäms och därigenom skapa ett kostnadsmedvetande hos den rättssökande.¹⁹

Avgiften ska fortlöpande betalas direkt till biträdet allteftersom kostnaderna uppstår (25 §). I Domstolsverkets föreskrifter (11 § DVFS 2022:2) anges att betalning ska ske en gång i kvartalet eller vid den senare tidpunkt då utestående rättshjälpsavgift uppgår till 2 000 kronor. Om avgiften inte betalas ska rättshjälpen upphöra (32 § 1 p.).

När rättshjälpsärendet slutregleras får biträdet den ersättning som domstol eller Rättshjälpsmyndigheten har tillerkänt denne. För den avgift som betalas av den som fått rättshjälpen beviljad ska avdrag göras från det som staten ska betala till biträdet.

¹⁸ Se prop. 1996/97:9 s. 135 ff. och 210 f.

¹⁹ Prop. 1996/97:9 s. 160.

Utgången i målet har betydelse för vem av parterna som ska svara för rättegångskostnaderna. Vad gäller tvistemål i domstol finns bestämmelser om ersättning för rättegångskostnader i 18 kap. rättegångsbalken. I många fall innebär reglerna att den part som förlorar en tvist ska ersätta motparten för dennes rättegångskostnader. Om den part som har rättshjälp vinner målet ska motparten ersätta denne och staten för kostnaderna för rättshjälpsbiträdet och rådgivningsavgiften (30 §). Om den part som har rättshjälp i stället förlorar målet blir denne normalt skyldig att betala sina egna rättshjälpskostnader (det vill säga rådgivnings- och rättshjälpsavgift) och motpartens rättegångskostnader.

15.2.5 Regler och rutiner för bodelningsförrättares rätt till betalning och begäran om förskott

En bodelningsförrättare har naturligtvis rätt att få betalt för sitt arbete och ersättning för sina utgifter. Det är inte reglerat i författning vad timkostnaden ska vara, förutom för sådant arbete som betalas av staten enligt ersättningsgarantin. Enligt förarbetena ska arvodet vara skäligt.²⁰ Inte heller är det författningsreglerat hur bodelningsförrättaren ska fakturera parterna för sitt arbete (jfr de regler som finns för betalning av rättshjälpsavgift) eller under vilka förutsättningar som en bodelningsförrättare har rätt att begära förskott.

Den allmänna bilden som utredningen har är att bodelningsförrättare i princip genomgående begär förskottsbetalning av makarna vid inledningen av uppdraget. Det är inte ovanligt att förrättaren som ett villkor för att bli förordnad av tingsrätten begär att förskott ska betalas.²¹ Storleken på förskottet kan variera. Ett sätt kan vara att begära ett förskott som motsvarar i storleksordningen de fem timmar som ersättningsgarantin annars skulle täcka, i syfte att kunna genomföra inledande åtgärder och ett första sammanträde med förhoppningen att makarna där kan nå en frivillig överenskommelse. Krav på förskott tillämpas dock i allmänhet under hela förrättningen, det vill säga inte bara vid inledningen. Ersättningsgarantin kan alltså vara en hjälp för en make att få i gång bodelningsförrättningen, men om bodelningen inte kan avslutas inom timramen för garantin kan

²⁰ Se prop. 1996/97:9 s. 130.

²¹ Om förskottsbetalning inte sker inom viss tid begär hon eller han sitt entledigande (se mer om det nedan).

makarna utgå ifrån att behöva betala ett eller flera förskott. Den huvudsakliga anledningen till att förskott regelbundet begärs är att det utgör en säkerhet för förrättarens arvode med hänsyn till att en faktura för utfört arbete som inte betalas är omständlig att tvångsvis verkställa. Ett annat skäl kan vara när bodelningen av en eller annan anledning tar lång tid att genomföra.

En bodelningsförrättare som är advokat är underkastad de regler som gäller för advokatuppdrag i allmänhet, inklusive arvodesbestämmelserna.²² Advokaten är därmed skyldig att debitera skäligt arvode samt upplysa parterna om principerna för sin debitering och hur faktureringsrutinerna ser ut. Däribland ingår att hon eller han bör ange vilken timtaxa som tillämpas och om delfakturering för utfört arbete kan ske.²³

Advokatsamfundets konsumenttvistnämnd har uttalat att konsumenter vid den typ av uppdrag som bodelningsförrättare utgör i regel ska kunna anta att timarvodet inte obetydligt avviker från tillämplig timkostnadsnorm, om inte annat har informerats.²⁴

Om advokaten önskar begära förskottsbetalning bör ett sådant förbehåll anges redan i samband med att förordnandet mottas eller i vart fall innan påbörjad handläggning.²⁵

I rättsfallet RH 2017:20 ansåg hovrätten att en bodelningsförrättare som utgångspunkt ska kunna begära sitt entledigande av domstolen vid utebliven förskottsbetalning. Med hänvisning till Advokatsamfundets vägledande uttalande av den 3 november 2005 uttalade hovrätten dock att det bör krävas att förrättaren har påmint makarna om kravet på förskottsbetalning och berett den make som har betalt sin andel tillfälle att betala även den andra makens andel. Förrättaren bör också upplysa makarna om att hon eller han avser att begära sitt entledigande om inte hela förskottet betalas.

En advokat har inte rätt att på grund av utebliven betalning vägra att ge ut en upprättad bodelningshandling.²⁶

²² Även andra än advokater kan förordnas till bodelningsförrättare. De är dock inte bundna av Advokatsamfundets regler.

²³ Se Advokatsamfundets "Vägledande regler om god advokatsed" och "Vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare".

²⁴ Se bland annat KT 2019/2046 och KT 2022/2661.

²⁵ Se Advokatsamfundets "Vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare" och vägledande uttalande av den 3 november 2005.

²⁶ Se Advokatsamfundets "Vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare".

15.2.6 Kort om regler och kostnader för rättsliga biträden samt brottsskadeersättning

En enskild person har i vissa fall rätt till ett juridiskt biträde som staten helt eller delvis finansierar. Det kan till exempel vara en offentlig försvarare, ett målsägandebiträde, ett offentligt biträde eller ett rättshjälpsbiträde. Det yttersta syftet för möjligheten till ett juridiskt biträde är att personen ska få en rättvis rättegång.

Kostnaderna för rättsliga biträden finansieras i statsbudgeten.²⁷ Statens utgifter som omfattas av anslaget har ökat dramatiskt under den senaste tioårsperioden. År 2023 uppgick utgifterna till knappt 3,8 miljarder kronor. Det är en ökning med cirka 1,5 miljarder kronor sedan 2013.²⁸

Rättsliga biträdens ersättning för arbete ska i regel bestämmas med tillämpning av en timkostnadsnorm. Den är densamma oavsett om det rättsliga biträdet är en advokat eller exempelvis en biträdande jurist på en advokatbyrå.

Ersättning till offentliga försvarare och målsägandebiträden i brottmål betalas av staten, men frågan om vem som slutligt ska stå för kostnaden bedöms av domstolen enligt reglerna om rättegångskostnader. Konstruktionen av reglerna har sin grund i tanken att ingen av ekonomiska skäl ska vara förhindrad att ta till vara sin rätt i en brottmålsprocess. Om den tilltalade döms för brottet i ett mål där åklagaren för talan, är denne skyldig att ersätta staten för kostnaderna helt eller delvis om betalningsförmåga föreligger. Sådana betalningskrav från staten går normalt direkt till verkställighet hos Kronofogdemyndigheten.

Offentliga biträdens ersättning betalas alltid helt av staten. När det gäller ersättning till rättshjälpsbiträden har detta redovisats i avsnitt 15.2.4.

Ett annat exempel där staten har tagit på sig ett betalningsansvar är vid skadestånd på grund av brott. Om den dömda gärningspersonen inte kan betala skadeståndet och det inte heller finns någon försäkring som täcker hela skadan kan brottsoffret ha rätt till brottsskadeersättning från Brottsoffermyndigheten. Genom ersättningen bidrar myndigheten till upprättelse för brottsoffer. Myndigheten kräver därefter tillbaka utbetald ersättning från den skadestånds-

²⁷ I huvudsak genom anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. inom utgiftsområde 4 Rättsväsendet.

²⁸ Se dir. 2024:39.

skyldige. Beloppsgränserna för brottsskadeersättning är kopplade till det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller vid den tidpunkt som ersättningen bestäms (se 14 § brotts-skadelagen).

15.3 Prisutveckling sedan regelverkets gränsvärden bestämdes

De gränsvärden som tillämpas för ersättningsgaranti och rättshjälp har varit oförändrade sedan 1997 respektive 1999.²⁹ Någon index-uppräknings av dem sker inte. Den allmänna prisutvecklingen har inneburit att en betydligt mindre andel av befolkningen kan komma i fråga för bistånd än vad som ursprungligen var avsikten.

För att få en uppfattning om hur den generella prisnivån har utvecklats i Sverige sedan dess har utredningen använt konsumentprisindex (KPI).³⁰ Förändringen mellan åren 1997 och 2025 uppgår till knappt 62 procent (och sedan 1999 drygt 61 procent). Det innebär följande för gränsvärdena.

Ersättning enligt ersättningsgarantin ska betalas av staten om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än 100 000 kronor (17 kap. 7 a § äktenskapsbalken). Med dagens prisnivåer motsvarar det knappt 162 000 kronor.

Om en makes ekonomiska förhållanden är sådana att hans eller hennes inkomster överstiger hälften av det gränsvärde som berättigar till rättshjälp (130 000 kronor) bör enligt uttalanden i förarbetena ansökan om ersättningsgaranti som huvudregel inte bifallas. Med dagens prisnivåer motsvarar det beloppet knappt 210 000 kronor.

I april 2024 gavs en särskild utredare i uppdrag att se över regelverket för ersättning till rättsliga biträden. En av frågorna för uppdraget var att kartlägga för- och nackdelar med en höjd inkomstgräns för rättshjälp och höjda rättshjälpsavgifter. Betänkandet *Rättssäker-*

²⁹ Den ekonomiska gränsen justerades 1999 från 210 000 till 260 000 kronor (prop. 1998/99:10).

³⁰ KPI är ett jämförelsetal som mäter den generella prisnivån i Sverige. Genom att jämföra KPI från olika tidpunkter kan man mäta hur priserna förändras över tid. Statistikmyndigheten SCB räknar ut KPI genom att hämta in prisuppgifter på varor och tjänster inom olika kategorier, i proportion till hur befolkningen konsumerar dem. KPI utgör också utgångspunkt för de årliga beräkningarna av prisbasbeloppet. SCB, "Priserna i Sverige – KPI", senast uppdaterad 2025-02-19, hämtad 19 maj 2025, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/samhallets-ekonomi/kpi/>.

hetens pris (SOU 2025:111) överlämnades till regeringen den 24 november 2025. Bland utredningens förslag kan nämnas att inkomstgränsen – det ekonomiska underlaget – inte längre ska anges till ett fast belopp (för närvarande 260 000 kronor), utan i stället ska motsvara sju prisbasbelopp enligt socialförsäkringsbalken. Enligt 2026 års prisbasbelopp motsvarar det 414 400 kronor.

Eftersom betänkandet överlämnades alldeles mot slutet av den här utredningens arbete har förslagen inte kunnat beaktas. Det kan dock konstateras att båda utredningarna är av uppfattningen att inkomstgränsen för rättshjälp respektive ersättningsgaranti bör knytas till ett instrument som möjliggör en automatisk årlig uppräknings av gränsen, till exempel prisbasbeloppet (se avsnitt 15.8.2 nedan).

15.4 Statistik om ersättningsgarantin och rättshjälp vid bodelning

15.4.1 Statistik från Domstolsverket om ersättningsgarantin

Utredningen har hämtat in uppgifter från Domstolsverket om ärenden som avser ersättningsgaranti och utbetald ersättning enligt garantin för perioden 2019–2024.³¹

Såvitt avser ansökan om att få ersättningsgaranti beviljad inkom det 136–194 mål per år mellan åren 2019 och 2021. För åren 2022–2024 var antalet inkomna mål 186–213 per år. Bland de målen finns emellertid även ett okänt antal ansökningar från bodelningsförrättare om utbetalning av ersättningsgaranti.³²

Hur många av de sökande som fick sin ansökan om ersättningsgaranti beviljad har Domstolsverket inte kunnat ta fram uppgifter om (se dock kommande avsnitt).

Antalet inkomna ansökningar från bodelningsförrättare om utbetalning av en tidigare beviljad ersättningsgaranti var 56–68 per år för åren 2019–2021. Inte heller här har Domstolsverket kunnat ta fram uppgifter om hur många sådana ansökningar som beviljades.

Däremot har det funnits uppgifter om antalet mål där utbetalning av ersättning till rollen ”Bodelningsförrättare” har skett. För

³¹ Statistik på hur fördelningen av kön och ålder ser ut har Domstolsverket inte kunnat ta fram.

³² Under 2022 gjorde Domstolsverket en förändring av sina måltypskoder för tingsrätt. Från och med då registreras ansökan om beviljande av ersättningsgaranti och ansökan om utbetalning av ersättningsgaranti på samma måltypskod.

åren 2019–2024 rör det sig om 17–28 mål per år. De ersättningar som har betalats ut har totalt uppgått till mellan cirka 116 000 kronor och 202 000 kronor per år. Det faktum att drygt hälften av ansökningarna från bodelningsförrättare om utbetalning avslås beror inte på att förrättarna saknar kunskap om förutsättningarna för utbetalning (jfr 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken). I stället är det vanligt att förrättaren i dessa fall har gett in en ansökan i syfte att kunna visa upp ett beslut om avslag för makarna.

Av ovan redovisade uppgifter kan följande slutsatser och uppskattningar göras beträffande den aktuella tidsperioden.

- a) Som mest har cirka 200 personer per år ansökt om ersättningsgaranti. Det kan jämföras med att antalet bodelningsförrättare som utses årligen är i vart fall 1 000, vilket omfattar 2 000 personer som varit antingen makar eller sambor (se avsnitt 3.3.1). Grovt beräknat har därmed i cirka 20 procent av de bodelningar som förrättats av en bodelningsförrättare någon av makarna ansökt om ersättningsgaranti.³³
- b) Antalet bodelningsförrättare som får betalt från staten enligt ersättningsgarantin har som mest varit cirka 30 stycken per år. Det innebär att av de cirka 1 000 bodelningar som hanteras av bodelningsförrättare varje år, betalar staten ersättning enligt garantin i inte mer än 3 procent av fallen. För övriga 97 procent av fallen står makarna solidariskt för hela betalningen.
- c) Kostnaderna för staten för ersättningsgarantin har som mest uppgått till drygt 200 000 kronor per år, för de faktiska utbetalningar som gjorts. Därutöver är ersättningsgarantin förenad med arbete och kostnader för domstolarnas handläggning av ärendena. Därtill innebär systemet att staten har garantier utställda för betalning till bodelningsförrättare, vilka dock inte alltid behövs infrias.

³³ Beräkningen bortser från att det förekommer att båda makarna ansöker om ersättningsgaranti (jfr dock att bara en av makarna kan beviljas ersättningsgaranti, se avsnitt 15.2.3). Av uppgifterna från Domstolsverket går det inte att säga hur vanligt det är att makarna ger in varsin ansökan.

15.4.2 Stickprovsundersökning av slutliga beslut gällande ersättningsgaranti

Utredningen har gjort en stickprovsundersökning av slutliga beslut från tingsrätt i ärenden som avser ersättningsgaranti. Det främsta syftet har varit att undersöka hur vanligt det är att en sökande får avslag på sin ansökan om att beviljas ersättningsgaranti.

Besluten har hämtats in genom begäran via e-post till sex utvalda tingsrätter om att få samtliga slutliga beslut under 2024 i ärenden om ersättningsgaranti (måltypskod 42024). Tingsrätterna har valts ut baserat på sin storlek (stor eller mellanstor) samt utifrån geografisk spridning. Tingsrätterna och antalet utlämnade beslut (inom parentes) har varit: Göteborgs tingsrätt (9), Jönköpings tingsrätt (2), Malmö tingsrätt (6), Sundsvalls tingsrätt (2), Södertörns tingsrätt (22) och Umeå tingsrätt (0). Materialet har sammanlagt alltså bestått av 41 beslut.

Uppgifterna från underlaget har sammanställts nedan. Den bygger på vad som kan utläsas av besluten; något ytterligare underlag från tingsrätterna har inte begärts ut. Det förtjänar att understrykas att det har rört sig om ett begränsat urval av beslut, vilket naturligtvis påverkar tillförlitligheten i de slutsatser som man kan dra av uppgifterna.

Resultatet kan sammanfattas och kort kommenteras på följande sätt.

- a) Av 41 beslut har 38 avsett ansökan om att få ersättningsgaranti beviljad. 26 av besluten har inneburit att ansökan har avslagits (eller, i några enstaka fall, avskrivits eller avvisats).
- b) 12 av ansökningarna har lett till beslut om att bevilja ersättningsgaranti. Knappt 1/3 av alla personer som ansökt har därmed fått ersättningsgarantin beviljad. Av föregående avsnitt framgår att som mest cirka 200 personer per år har ansökt om ersättningsgaranti. Om 1/3 av dessa beviljas garantin skulle det motsvara att cirka 60–70 personer får sådan årligen.
- c) I föregående avsnitt har redovisats att antalet utbetalningar från staten till bodelningsförrättare enligt garantin har varit 17–28 per år. Dessa uppgifter kan nu jämföras med uppgifterna i föregående punkt om antalet personer som beviljas garantin årligen. Det skulle innebära att i cirka 30–40 procent av de fall där ersätt-

ningsgarantin beviljats är det i slutändan staten som betalar ersättningen. I majoriteten av fallen är det därmed den enskilda själv som får betala bodelningsförrättaren (eftersom dennes andel i boet efter avdrag för täckning av skulder har varit värd 100 000 kronor eller mer).

- d) Av de beslut som inneburit avslag av ansökan har skälen för det, i den absoluta merparten av fallen, varit att sökandens ekonomiska underlag har överstigit gränsen om 130 000 kronor. I övriga, enkla, fall har avslagsbeslutet motiverats med att en ekonomisk snedfördelning mellan makarna inte har kunnat konstateras.
- e) Av de 12 personer som beviljats ersättningsgaranti har 11 av dem varit kvinnor, med en genomsnittsålder om 45 år.
- f) Beträffande de 3 beslut som avsett ansökan från bodelningsförrättare om utbetalning av ersättningsgaranti har domstolarna i samtliga fall beviljat utbetalning av ersättning enligt garantin för arbete motsvarande 5 timmar. Även enligt stickprovsundersökningen tenderar det alltså att vara en mycket liten andel av antalet ansökningar om ersättningsgaranti som leder till att det är staten som i slutändan betalar ersättning till förrättaren.

15.4.3 Statistik från Rättshjälpsmyndigheten om rättshjälp vid bodelning

Utredningen har också hämtat in uppgifter från Rättshjälpsmyndigheten om antal beviljade ansökningar om rättshjälp i klander av bodelning respektive utbetald ersättning i den angelägenheten.³⁴ Uppgifterna framgår av tabell 15.1.

³⁴ Statistik på hur fördelningen av kön och ålder ser ut har Rättshjälpsmyndigheten inte kunnat ta fram.

Tabell 15.1 Rättshjälp vid bodelning, 2019–2024

Kalenderår	Antal personer som beviljats rättshjälp i mål om klander av bodelning	Ersättning utbetald av staten för sådan rättshjälp (kr)
2019	64	2 685 713
2020	64	2 786 698
2021	37	3 114 500
2022	28	3 231 373
2023	5	1 174 809
2024*	33	2 269 761

* Med anledning av systembyte hos Rättshjälpsmyndigheten under 2024 ingår "Klander av bodelning" sedan dess i angelägenheten "Arbstvister", vilket betyder att siffrorna för 2024 avser båda dessa angelägenheter.

Källa: Rättshjälpsmyndigheten, maj 2025.

Som framgår av tabellen är det stora skillnader mellan de olika åren. Särskilt uppgifterna för år 2023 avviker på ett sådant påtagligt sätt att de har exkluderats vid följande beräkningar.³⁵

- Antalet personer som har fått rättshjälp beviljad per år under perioden 2019–2024 har uppgått till mellan 28 och 64 stycken. Siffrorna kan jämföras med de siffror som redovisas i avsnitt 14.4, att antalet klander mål i tingsrätt år 2017–2021 var mellan 195 och 273 per år. Grovt beräknat innebär det att mellan cirka 7 och 14 procent av parterna i klander mål har fått rättshjälp.³⁶ Det spannet stämmer väl överens med resultatet av utredningens stickprovsundersökning av klanderdomar, där motsvarande siffra var 11 procent (se avsnitt 14.4.2).
- Den genomsnittliga ersättning som har betalats av allmänna medel per år är cirka 2,8 miljoner kronor.
- Den genomsnittliga ersättning som har betalats av allmänna medel per rättshjälpsbiträde och ärende är 62 000 kronor.

³⁵ Rättshjälpsmyndigheten har inte kunnat ge någon möjlig förklaring till varför uppgifterna för 2023 avviker såväl för antalet personer som beviljats rättshjälp det året som utbetald ersättning. Relativt sett avviker den utbetalda ersättningen i mindre mån än antalet personer. En förklaring till det kan vara att en del av utbetalningarna under 2023 har avsett rättshjälpsbeslut från tidigare år.

³⁶ Beräkningen är baserad på att varje mål har två parter.

15.5 Rätten till domstolsprövning enligt Europakonventionen

15.5.1 Inledning

Teleman har ställt frågan om det svenska systemet med ersättningsgaranti är förenligt med artikel 6:1 i den europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), såsom den tolkats av Europadomstolen i *Kreuz mot Polen*, nr 28249/95, och *Airey mot Irland*, nr 6289/73.³⁷ Målen tar sikte på parts tillgång till domstolsprövning. Telemans fråga är ställd mot bakgrund av att kostnaderna för en bodelningsförrättning ofta kan bli relativt höga samtidigt som ersättningsgarantin är begränsad och det inte går att få någon rättshjälp för kostnaderna eller ersättning från hemförsäkringars rättsskydd.³⁸

Även olika intresseorganisationer har väckt frågan om systemet med förordnande av bodelningsförrättare uppfyller kraven i Europakonventionen på rätten till domstolsprövning.

15.5.2 Rätten till domstolsprövning

Av artikel 6:1 i Europakonventionen framgår att var och en, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom eller henne för brott, ska vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Konventionen gäller som svensk lag. Även i regeringsformen finns en bestämmelse som ansluter till nämnda artikel i Europakonventionen och som anger att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid (2 kap. 11 § 2 st.).

Det framgår av Europadomstolens praxis att rätten till domstolsprövning inte är absolut, utan att staterna får införa vissa begränsningar i lag. De får dock inte inskränka den enskildes tillgång till

³⁷ Domarna meddelades den 19 juni 2001 respektive den 9 oktober 1979. Rättsfallen belyser frågan om parts faktiska tillgång till judiciell prövning. I det förstnämnda fallet var domstolsavgifterna så höga att käranden i realiteten saknat möjlighet att betala dem. I det andra fallet var det fråga om en kvinna som önskade laglig separation från sin make men som hindrades av att hon inte kunde få rättshjälp. I båda fallen ansågs rätten enligt artikel 6:1 ha kränkts.

³⁸ Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 7 a §.

domstolsprövning på ett sådant sätt eller i en sådan utsträckning att själva kärnan i denna rätt skadas. En begränsning måste även ha ett legitimt syfte och det måste finnas en rimlig proportion mellan de åtgärder som vidtas och syftet. Konventionen är vidare avsedd att garantera att rättigheterna är praktiska och effektiva, inte teoretiska eller illusoriska.³⁹

Twister på den centrala civilrättens område ingår i kärnområdet för artikel 6:1, såsom tvister som gäller fordringsanspråk eller rätt till egendom och även familjerättsliga tvister. Artikel 6:1 har ansetts tillämplig på ett arvsuftesförfarande inför en notarie som hade förordnats av domstol och som handlade under domstols kontroll (*Siegel mot Frankrike*, nr 36350/97, dom meddelad den 28 november 2000).⁴⁰

Som utvecklas i avsnitt 13.7.1 har en bodelning genomförd av en bodelningsförrättare karaktär av en judiciell förrättning, vilken direkt påverkar privata rättigheter. Det förfarandet, liksom eventuell efterföljande klandertalan i domstol, bör alltså omfattas av artikel 6:1.

När det gäller domstolsprövning i fråga om bodelning finns det i huvudsak två sätt att få tvistiga frågor prövade. Det ena är genom en av domstol utsedd bodelningsförrättare som har behörighet att pröva alla sådana frågor och bestämma om bodelning i enlighet med reglerna i äktenskapsbalken. Förrättarens beslut kan därefter klandras inom viss tid för att få domstols prövning därav.

Det andra sättet är genom att väcka talan i domstol (jfr 17 kap. 6 § äktenskapsbalken och 10 kap. 9 § rättegångsbalken). Det finns ingen bestämmelse i rättegångsbalken eller äktenskapsbalken som uttryckligen hindrar prövning i domstol av sådan talan.⁴¹ Exempel på frågor som kan komma att prövas av domstol är jämkning av villkor i äktenskapsförord eller i föravtal om bodelning. I NJA 1993 s. 507 godtog Högsta domstolen att särskild talan väcktes under pågående bodelningsförrättning när fråga var om ena maken innehaft en bostad med hyresrätt eller bostadsrätt. Det är tänkbart att en make kan vilja driva en fastställsetalan i domstol som syftar till att få en bodelning genomförd där, i stället för att få en bodelningsförrättare förordnad. Det är svårt att säga hur en domstol skulle ställa sig till en sådan talan där olika bodelningsregler måste tillämpas, så-

³⁹ Se rättsfallet NJA 2014 s. 669 med däri gjorda hänvisningar.

⁴⁰ Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 195.

⁴¹ Hinder för domstolsprövning kan dock föreligga om ett bodelningsbeslut inte har klandrats i tid och därmed har vunnit laga kraft.

som skuldavräkning och lottläggning. Rättsläget är oklart.⁴² Det kan dock konstateras att det i allmänhet kan vara svårt för en kärkeandande att precisera sina yrkanden och grunder på det sätt som är en förutsättning enligt 42 kap. 2 § rättegångsbalken utan att boet har utretts på det sätt som är en bodelningsförrättares uppgift att göra. Käranden kan riskera att få stämningsansökan avvisad.

15.5.3 Ekonomiska hinder för domstolsprövning

Inledning

Som nämnts ovan har Europadomstolen slagit fast att rättigheterna enligt Europakonventionen, och särskilt rätten till domstolsprövning, ska vara praktiska och effektiva. Med hänvisning till det har Europadomstolen funnit att staterna, beroende på omständigheterna, har en skyldighet att undanröja ekonomiska hinder för att säkerställa rätten till domstolsprövning. Enligt domstolens praxis är det de faktiska omständigheterna i varje enskilt fall som avgör om rätten till domstolsprövning kräver att staten tillhandahåller bistånd, till exempel i form av rättshjälp.

Avsaknad av rättshjälp

Kravet på tillgång till domstolsprövning och en rättvis rättegång enligt artikel 6:1 innebär som utgångspunkt inte en ovillkorlig rätt till fri rättshjälp i civilrättsliga ärenden. I vissa fall kan emellertid avsaknaden av rättshjälp utgöra en kränkning av denna rättighet om vägran att bevilja rättshjälp gör domstolsprövning omöjlig eller medför att ett mål inte kan överklagas till högre domstol. Så kan vara fallet om det föreligger advokattvång. Men även om en part har rätt att föra sin talan själv kan frågorna i målet vara alltför komplicerade för att det ska vara möjligt i praktiken. Så kan vara fallet även om domstolen har en skyldighet att utöva materiell processledning.⁴³ Det kan hända att förhållandet mellan parterna är sådant att en part utan rättshjälp hamnar i ett svårt underläge i processen. Det kan då

⁴² Jfr Teleman (2022), *Bodelning* s. 326 f.

⁴³ Se Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 227 ff. och 314 f., även för det följande i detta avsnitt. Se *Airey mot Irland*, där vägran att ge henne rättshjälp innebar att hon förvägrats domstolsprövning i strid med artikel 6:1.

vara nödvändigt att bevilja rättshjälp för att upprätthålla en rimlig balans mellan parterna.⁴⁴

Staterna får dock anses ha stor frihet att utforma sina rättshjälpssystem. Att rättshjälp enligt lag är utesluten i vissa typer av mål behöver inte stå i strid med artikel 6:1. I *A. mot Förenade kungariket*, nr 100/1997/884/1096, dom meddelad den 23 september 1998, saknades enligt lag möjlighet att få rättshjälp i ett ärekränkingsmål, men det ansågs tillräckligt i det fallet att A. hade haft rätt till två timmars kostnadsfri rådgivning.⁴⁵

Europadomstolen fäster vikt vid att beslut om rättshjälp ska fattas av ett kvalificerat organ i ett förfarande som garanterar en saklig bedömning.

Avgift för domstolsprövning

Krav på att en talan prövas först sedan en avgift betalats för att täcka domstolskostnader eller motpartens kostnader är i sig inte oförenliga med artikel 6:1 men kan i vissa fall göra det omöjligt att få en sak prövad av domstol. Vid bedömningen av om sådana regler är förenliga med artikel 6:1 har såväl avgifternas storlek betydelse som när under processen som de ska betalas och möjligheterna till befrielse eller nedsättning för personer som inte kan betala dem. Europadomstolen har i flera fall funnit att en domstols beslut att avvisa en talan på grund av att avgifterna inte betalats har varit oförenligt med artikel 6:1 när avgifterna varit så höga att personen i realiteten saknat möjligheter att betala dem.⁴⁶

Högsta domstolen har i NJA 2014 s. 669 prövat om kravet på att en utländsk kärende skulle ställa säkerhet för svarandens rättegångskostnader stred mot kärendens rätt till domstolsprövning. Kravet ansågs i det specifika fallet inte oproportionerligt och därför förenligt med artikel 6:1. Däremot blev utgången en annan i NJA 2016 s. 587. Eftersom kärenden hade hemvist i Sverige kunde denne inte

⁴⁴ Se *Steel och Morris mot Förenade kungariket*, nr 68416/01, dom meddelad den 15 februari 2005 samt *P., C. och S. mot Förenade kungariket*, nr 56547/00, dom meddelad den 16 juli 2002.

⁴⁵ Jfr *McVicar mot Förenade kungariket*, nr 46311/99, dom meddelad den 7 maj 2002, där Europadomstolen fann att McVicar, som enligt engelsk rätt inte kunde få rättshjälp för ett ärekränkingsmål, hade kunnat föra sin talan själv på ett tillfredsställande sätt med hänsyn till omständigheterna.

⁴⁶ Se Danelius m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* s. 237 ff. och däri gjorda hänvisningar, även för det följande. Bland hänvisningarna till mål i Europadomstolen återfinns bland andra det ovan redovisade målet *Kreuz mot Polen*, som även Teleman hänvisat till.

åläggas att ställa säkerhet för rättegångskostnader. Högsta domstolen konstaterade att begränsningar i rätten till domstolsprövningar ska tolkas restriktivt.

15.5.4 Konventionens krav i förhållande till den svenska bodelningsprocessen

Det är svårt att göra en allmän bedömning av hur väl det svenska systemet för ersättningsgaranti och rättshjälp vid bodelning uppfyller kraven enligt artikel 6:1 i Europakonventionen. Ytterst är det en fråga för Europadomstolen att ta ställning till där bedömningen i hög grad kan bero på hur omständigheterna ser ut i det enskilda fallet.

Med det sagt vill utredningen ändå ge några uttalanden eftersom frågan har bäring på de överväganden som utredningen ska göra kring hur det nuvarande svenska systemet kan förbättras. De principer och synsätt som kommer till uttryck i Europadomstolens praxis är då av vikt att beakta.

Om det ekonomiska hindret för en part är så stort att det är praktiskt omöjligt för denne att genomföra en bodelning med bodelningsförrättare kan det enligt utredningens bedömning inte uteslutas att rätten till domstolsprövning enligt artikel 6:1 har kränkts, om inte staten i en sådan situation bistår för att undanröja hindret. Den nuvarande utformningen av ersättningsgarantin kan i vissa särskilda fall tänkas vara otillräcklig i det avseendet.

Samtidigt måste det vid bedömningen av rätten till domstolsprövning vägas in att det finns en möjlighet att föra talan i domstol i frågor som rör bodelning. Som redovisats ovan är det dock osäkert hur en domstol skulle ställa sig till en fastställsetalan som innefattar tillämpning av olika bodelningsregler, liksom om det är möjligt att utforma en sådana talan på ett sätt som inte föranleder avvisning. Det i sig talar för att en part som vill föra en sådan talan kan ha behov av juridiskt ombud (eller rättshjälpsbiträde) för att i praktiken kunna göra det. Rättshjälp får dock inte beviljas i en angelägenhet som rör bodelning i annat fall än vid klander av bodelning. Enligt utredningens uppfattning är det möjligt att kraven i artikel 6:1 går längre än så.

Även det förhållandet att möjligheten till rättshjälp är utesluten under bodelningsförrättningen (och bara kan beviljas vid klander) medför att det i vissa fall kan finnas skäl att ifrågasätta om det är förenligt med artikel 6:1. Ett exempel där det skulle kunna anses otillräckligt med enbart möjligheten till rådgivning enligt rättshjälpslagen är vid en komplicerad bodelning där styrkeförhållandet mellan parterna är mycket ojämnt. Vid bedömningen kan det dock ha betydelse vilket uppdrag bodelningsförrättaren har, däribland skyldigheten att utöva materiell processledning och möjligheten att vidta utredningsåtgärder (se flera av utredningens förslag i avsnitt 8.6).

15.6 Gällande rätt i övriga nordiska länder

15.6.1 Finland

I Finland står parterna för kostnaderna för bodelningsförrättarens arvode och utgifter. Det finns inte någon möjlighet att få dem ersatta av staten.

När det gäller kostnaderna för eget ombud kan under vissa förutsättningar rättshjälp beviljas. I Finland omfattas även bodelningar av denna möjlighet, såväl i domstol som den förrättning som sköts av bodelningsförrättaren. Enligt 1 § rättshjälpslagen (257/2002) kan den som behöver sakkunnig hjälp i en rättslig angelägenhet och som på grund av sin ekonomiska ställning inte själv kan betala utgifterna för att sköta saken, beviljas rättshjälp med statlig finansiering. Rättshjälpen omfattar juridisk rådgivning och behövliga åtgärder samt biträde i både domstol och vid utomrättsliga förfaranden. I praktiken innebär detta att en rättshjälpsberättigad kan få biträde vid bodelningen av en juridisk rådgivare. I regel är rådgivaren ett offentligt rättsbiträde, vilket är en jurist som arbetar vid en statlig rättshjälpsbyrå.

Vid beviljad rättshjälp kan kostnaderna betalas helt eller delvis av staten, beroende på partens disponibla medel.⁴⁷ När bodelningen är avslutad ska vid denna bedömning beaktas de tillgångar som personen fått genom bodelningen.

Beslut om rättshjälp fattas av rättshjälpsbyrån.

⁴⁷ Rättshjälp beviljas på basis av sökandens inkomster, utgifter, förmögenhet och underhållsskyldighet. Sökanden har inte rätt till rättshjälp om de disponibla medlen överstiger 1 300 euro per månad (det vill säga 15 600 euro per år). Om de överstiger 600 euro per månad (det vill säga 7 200 euro per år) får den rättssökande betala viss del av kostnaderna för rättshjälpen.

15.6.2 Danmark

I Danmark kan en make få så kallad fri process för ett offentligt skifte om parten uppfyller villkoren i 327 § retsplejeloven. Enligt de ekonomiska kriterierna för år 2025 får en ensam sökandes inkomst inte överstiga 385 000 danska kronor. Det måste också finnas rimliga grunder för att föra talan.

Fri process innebär att parten är undantagen från kraven på att ställa säkerhet för kostnaderna för det offentliga skiftet, men inte från skyldigheten att i slutändan betala för dem. Parten är dock befriad från att betala den egna delen av bodelningsförrättarens arvode, om inte bodelningen leder till att denne får tillgångar av visst värde. Huvudregeln är att parterna delar lika på kostnaderna.

Fri process vid offentligt skifte innebär inte att parten automatiskt har rätt till ett juridiskt biträde som staten betalar arvode och utgifter för. Domstolen (skifteretten) kan dock besluta om sådan rätt och tillhörande villkor om det inte är försvarligt att skiftet sker utan att parten har ett biträde.

15.6.3 Norge

Efter en lagändring 2017 ska rättshjälp (fri sakførsel) som huvudregel inte längre beviljas vid bodelningar enligt norsk rätt (16 § 2 p. rettshjelploven). I förarbetena angavs att syftet med lagändringen var att bidra till att fler ärenden löses utanför rättsväsendet och samtidigt se till att samhällets resurser används där behovet är som störst. Det konstaterades att av omkring 20 000–25 000 upplösta äktenskap och samboförhållanden per år hanterar domstolarna cirka 300 mål om offentligt skifte. Departementet menade att det visar att bodelningar i huvudsak kan lösas utomrättsligt utan fri sakførsel.⁴⁸

Även efter lagändringen finns det kvar en möjlighet att i undantagsfall få fri sakførsel beviljat. Det förutsätter att de ekonomiska villkoren för det är uppfyllda och att saken objektivt sett berör sökanden i särskilt hög grad.⁴⁹ I så fall betalar staten helt eller delvis kostnaderna för ett rättsligt biträde, rättegångsavgifter och i sär-

⁴⁸ Prop. 14 L 2016–2017, s. 9 f.

⁴⁹ Den rättssökandes årsinkomst och nettoförmögenhet får inte överstiga 350 000 respektive 150 000 norska kronor.

skilda fall helt eller delvis eventuella rättegångskostnader gentemot motparten (22 § rättshjelploven). I förarbetena uttalades att denna möjlighet till fri sakförsl bör finnas kvar för att bland annat tillse att reglerna är förenliga med artikel 6 i Europakonventionen. Vid bedömningen ska hänsyn tas till om sökanden har lagt fram ett materiellt rimligt förlikningserbjudande eller gjort medlingsförsök, hur komplicerat ärendet är och om de värden som tvisten gäller är av betydande storlek. Andra faktorer som kan tas i beaktande är om styrkeförhållandet mellan parterna är mycket ojämnt, antingen ekonomiskt eller personligt, till exempel om våld eller hot har förekommit.⁵⁰

Utöver fri sakförsl finns det enligt 10–14 §§ rättshjelploven möjlighet till fritt rettsråd i angelägenheter som rör bodelning. Det innebär att sökanden får kostnadsfri juridisk rådgivning utanför domstol under ett antal timmar, förutsatt att sökanden uppfyller de ekonomiska villkoren.

15.6.4 Island

I Island är det inte möjligt att få ersättning från staten för kostnaderna för bodelningsprocessen. En begäran om offentligt skifte kommer endast att tas upp till prövning om det kan visas att tillgångarna som är föremål för delning kommer att täcka kostnaderna för det offentliga skiftet eller om den som begär offentligt skifte ställer säkerhet för kostnaderna. Den part som har begärt offentligt skifte är skyldig att betala för kostnaderna, även om hon eller han inledningsvis inte behövt ställa säkerhet (101 § lagen om skifte av dödsbon). Huvudregeln är dock att kostnaderna för förrättaren delas lika mellan makarna.

Kostnaderna ska betalas innan makarnas tillgångar delas ut till dem av bodelningsförrättaren. Denna lösning hänger ihop med att en bodelningsförrättare som har förordnats av domstol är ensamt ansvarig för förvaltningen av makarnas egendom (jämför vad som gäller för en boutredningsman i Sverige).

⁵⁰ Prop. 14 L 2016–2017, s. 10.

15.7 Möte med advokater och andra jurister

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framfördes uppfattningen att det är centralt för det nuvarande systemet med bodelningsförrättare att möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin förbättras. En uppfattning som framfördes var att ersättningsgarantin behöver bytas ut mot något annat system eftersom många tvistande makar, inte endast särskilt utsatta, blir utestängda från möjligheten att få till stånd en bodelning. Olika förslag lyftes fram. Till exempel att staten mer omfattande än i dag ställer garanti eller betalar förskott för förrättarens kostnader (med återbetalningsskyldighet för makarna efter ekonomisk förmåga) eller att möjligheten till ersättning införlivas i rättshjälpsystemet med tillhörande möjlighet till rättshjälpsbiträde under hela förrättningen. Ett annat förslag som fördes fram, i de fall makarnas ekonomiska ställning är ojämn, var att låta tingsrätten förelägga den av makarna med bäst ekonomi att betala ett förskott för förrättarens arbete. Förskottet får då slutligt avräknas inom ramen för bodelningen enligt huvudregeln att makarna betalar hälften var av arvudet. En farhåga som framfördes var att ett sådant system kan förlänga bodelningsprocessen och att det bland annat kan uppstå tvist om storleken på förskottet och antalet förskott.

15.8 Överväganden och förslag

Förslag

Möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin ska förbättras på följande sätt.

- För att ha rätt till ersättningsgarantin får det ekonomiska underlaget inte överstiga sju gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ansökan ges in till domstolen. Det motsvarar 414 400 kronor enligt 2026 års prisbasbelopp och är en höjning från den nivå om 130 000 kronor som i praktiken tillämpas i dag. I vart fall bör nivån höjas till fyra gånger prisbasbeloppet, vilket motsvarar 236 800 kronor för år 2026.

- Det högsta antalet timmars arbete som ersättningsgarantin kan omfatta ska höjas från fem till tio.
- Under särskilda förhållanden ska båda makarna kunna ha rätt till garantin samtidigt.
- Ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin ska betalas ut om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än motsvarande tre gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ersättningen ska betalas ut. Det motsvarar 177 600 kronor enligt 2026 års prisbasbelopp och är en höjning från nivån om 100 000 kronor som gäller i dag.

15.8.1 Inledande överväganden

Utredningen föreslår att möjligheterna för att få ersättning enligt ersättningsgarantin ska förbättras. På vilket sätt beskrivs i kommande avsnitt 15.8.2–15.8.5. Som utvecklas i kapitel 9 lämnar utredningen också förslag om en möjlighet till förskott av bodelningslott, som komplement till den förbättrade garantin. Överväganden kring andra möjliga lösningar redovisas i avsnitt 15.8.7. Avslutningsvis följer överväganden om det ska vara möjligt att få rättshjälp och rättshjälpsbiträde under bodelningsförrättningen.

Mot bakgrund av utredningens syften, särskilt att motverka ekonomiskt våld, är frågan om ekonomiskt bistånd vid bodelning en av de viktigaste delfrågorna.

En rimlig utgångspunkt vid utformningen av systemet bör vara att den som kan betala för sin egen bodelning ska göra det. Om en ekonomiskt svag make inte har några realiserbara tillgångar krävs det någon form av lösning för hur betalning (eller säkerhet för betalning) av bodelningsförrättarens arvode ska hanteras till dess att bodelningen är genomförd och verkställd. Om den andra maken som har del i boet vägrar att bidra med betalning riskerar maken annars att inte kunna få till stånd en bodelningsförrättning. Då står denne tämligen skyddslös mot ekonomiskt våld och de positiva effekter som övriga förslag i betänkandet bedöms innebära uteblir.

Vid överväganden kring vilket ansvar staten har att tillhandahålla bistånd måste de krav som följer av artikel 6:1 i Europakonventionen beaktas. Hänsyn måste även tas till kvinnokonventionen och Istanbulkonventionen. Sverige har åtagit sig att motverka ekonomiskt våld.

Den psykologiska effekten för den enskilda personen av att få bodelningen genomförd ska inte heller underskattas. Även om en bodelning inte skulle leda till fördelning av tillgångar av sådant värde som personen kan ha förväntat sig, skapas bättre förutsättningar för att kunna gå vidare i livet efter en separation än om en bodelning inte kommer till stånd.

Om möjligheterna att få bistånd från staten vid bodelning utökas kan det leda till ökade kostnader för det allmänna. Det bör därför eftersträvas att sådant bistånd ges där det som bäst behövs. Högst prioritet för bistånd bör kostnaderna för bodelningsförrättare ha. Det är fallet redan i dag genom ersättningsgarantin. I jämförelse har möjligheten till rättshjälp med rättshjälpsbiträde i många fall inte lika avgörande betydelse för den enskilda.

Vid bedömningen att föreslå en förbättrad ersättningsgaranti har utredningen beaktat att systemet till viss del kan vara till nackdel för bodelningsförrättare, med hänsyn till att utbetalning enligt garantin är beroende av värdet på de tillgångar som maken får i bodelningen. Om värdet överstiger gränsen måste förrättaren själv kräva in betalning från makarna i efterhand. Att förutsättningarna för arvudet därmed är osäkra kan i viss mån påverka förrättares vilja att åta sig uppdrag när ersättningsgarantin förekommer.

15.8.2 Nivån för det ekonomiska underlaget bör höjas

Avsikten med införandet av ersättningsgarantin i slutet av 1990-talet var att fler personer skulle få i vart fall ett visst bistånd för kostnaderna för en bodelningsförrättare. Av den redovisade statistiken är det tydligt att ersättningsgarantin i praktiken kommer till mycket begränsad användning. Främst får det antas bero på att det tillämpade gränsvärdet för det ekonomiska underlaget (130 000 kronor) har blivit för lågt på grund av den prisutveckling som skett sedan garantin infördes.

Först och främst behöver därför gränsvärdet för det ekonomiska underlaget höjas för att garantin ska vara en reell hjälp för tillräckligt många. Nivån bör i vart fall sättas till vad 130 000 kronor motsvarar med dagens prisnivåer, det vill säga knappt 210 000 kronor. Dessutom bör indexuppräkningsinföras, för att undvika att tillämpningen av ersättningsgarantin i framtiden blir för snäv.

Lämpligast vore om nivån även fortsättningsvis kunde knytas till de nivåer som gäller för att få rättshjälp beviljad. Det ger ett enklare och mer konsekvent system att tillämpa. Rättshjälpsnivåerna har dock legat oförändrade länge och innehåller ingen indexuppräknings. Som nämnts i avsnitt 15.3 är de föremål för översyn och det går inte när detta skrivs att veta vad kommande lagstiftningsarbete kan leda till i detta avseende. Mot denna bakgrund bedömer utredningen att det för närvarande inte är ändamålsenligt att knyta förslaget om en förbättrad ersättningsgaranti till nivåerna i rättshjälpslagen.

Ett bättre sätt för att tillse behovet av indexuppräknings är att låta prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken vara styrande. Två exempel på att prisbasbeloppet används för att reglera ersättning som betalas av staten är beloppsgränserna för brottsskadeersättning (se 14 § brottsskadelagen) och ersättning enligt lagen (2021:1070) om statlig ersättning för personskada orsakad av vaccin mot sjukdomen covid-19 (se 12 §).

På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen att prisbasbeloppet ska användas när nivån för det ekonomiska underlaget bestäms. Utredningen har två olika förslag för hur hög nivån ska vara. Det ena förslaget är att den som har ett ekonomiskt underlag enligt 38 § rättshjälpslagen som inte överstiger *fyra gånger* det prisbasbelopp som gäller när ansökan ges in till domstolen, ska kunna ha rätt till ersättningsgaranti. Det motsvarar 236 800 kronor för år 2026, vilket med dagens prisnivåer är en liknande nivå som när ersättningsgarantin infördes.

Det andra förslaget är att sätta gränsen klart högre än så, i syfte att fler ska ha rätt till ersättningsgarantin och det skydd som den innebär för rätten till prövning av ett bodelningsanspråk. Gränsen för att ha rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen ligger i dag vid 260 000 kronor, vilket den har gjort sedan slutet av 1990-talet. Med dagens penningvärde motsvarar det drygt 410 000 kronor. Det är alltså i princip motsvarande *sju gånger* det prisbasbelopp som gäller

för år 2026. Detta kan därför vara en lämplig nivå för utredningens andra förslag. Det är dessutom så förslaget om ny inkomstgräns för rättshjälp ser ut i SOU 2025:111 (se avsnitt 15.3).

För att avgöra vilket av förslagen som bör väljas måste de ekonomiska konsekvenserna av dem jämföras. Som redovisas nedan beräknas det första förslaget kosta två till tre miljoner kronor per år och det andra förslaget fyra till sex miljoner kronor per år. Som framgår av kapitel 19 kan båda förslagen finansieras genom de kostnadsbesparingar som övriga förslag väntas medföra. Den förväntade skillnaden mellan förslagen får i sammanhanget anses vara relativt låg mätt i kronor.

Förslaget med en högre nivå medför en risk för att det kan leda till klart fler förordnade bodelningsförrättare per år jämfört med den lägre föreslagna nivån. En mer generös ersättningsgaranti kan bidra till en utveckling där fler tar hjälp av en bodelningsförrättare, vilket skulle medföra att totalkostnaderna för staten avseende bodelningar blir högre än i dag (se mer om detta nedan). Att risken trots allt bedöms som begränsad förklaras av de andra villkor som finns för att garantin ska beviljas respektive betalas ut.

Sammantaget bedömer utredningen att det finns skäl för att föreslå den högre nivån, det vill säga att nivån för det ekonomiska underlaget ska höjas till sju gånger det prisbasbelopp som gäller när ansökan ges in till domstolen. I vart fall bör höjningen ske till fyra gånger prisbasbeloppet.

Utredningen anser att den föreslagna ändringen av det ekonomiska underlaget bör komma till uttryck direkt i lag, och inte enbart framgå av förarbetena. Bestämmelserna om ersättningsgaranti föreslås alltså ändras i enlighet med det.

Förslaget innebär att det ställs upp ett grundläggande krav på att den som beviljas garantin har ett ekonomiskt underlag som understiger nivån om sju prisbasbelopp. Därutöver ska domstolen vid sin prövning av ansökan göra motsvarande skälighetsbedömning som sker i dag, det vill säga att hänsyn ska tas till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. För bifall krävs alltså att maken inte får ha realiserbara tillgångar till motsvarande värde som ersättningsgarantin avser täcka.

Som huvudregel ska alltså gälla att det ska vara fråga om någon form av ekonomisk snedfördelning mellan makarna. I första hand syftar garantin alltså till att hjälpa en make som saknar tillgångar

när den ekonomiskt starkare maken vägrar att medverka till bodelning.

Utredningen anser dock att den nuvarande förutsättningen att enbart den ena av makarna kan beviljas ersättningsgaranti bör ändras. Typexemplet för när det i undantagsfall bör vara möjligt att ge båda makarna tillgång till garantin är om var och en av dem saknar tillgångar av värde och bodelningen i princip avser frågan om lottläggning av en hyresrätt (se 11 kap. 8 § äktenskapsbalken). För närvarande leder en sådan situation till att endast den make som snabbast ansöker om ersättningsgaranti kan få den beviljad, eller att båda makarna nekas garantin om det inte bedöms finnas någon ekonomisk snedfördelning mellan dem. På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen att det ska vara möjligt att bevilja ersättningsgaranti till båda makarna, dock under sådana särskilda förhållanden som här har beskrivits.

15.8.3 Det högsta antalet timmar bör höjas

Det har påpekats från bland andra praktiker att gränsen på fem timmars arbete är för låg och att det, inte ens om det saknas tillgångar i boet, går att genomföra bodelningen på den tiden. Utredningen delar denna uppfattning. En höjning till tio timmar skulle ge ett bättre stöd för bodelningar av alla storlekar. I och med en sådan höjning blir den praktiska följderna för den make som beviljas garantin att den finansierar tjugo timmars arbete. Det följer av att utbetalt belopp enligt garantin ska tillgodoräknas denna make vid tillämpningen av nuvarande 17 kap. 7 § äktenskapsbalken samtidigt som den andra maken ska stå för lika mycket, det vill säga ytterligare tio timmars arbete för förrättaren. Utredningen utgår ifrån att den timramen ska täcka allt arbete som krävs för en bodelning när det inte finns några tillgångar att dela. I övriga fall leder garantin till att bodelningsförfarandet kan sättas i gång och att maken som beviljats garantin ges chans att skapa sig en bild av om det finns några tillgångar att dela.

Ett annat skäl för att utöka denna timram utgörs av utredningens andra förslag om nya verktyg för förrättare (se avsnitt 8.6). Förslagen bör visserligen leda till att förrättningen går snabbare men

förrättaren kan behöva vidta fler egna åtgärder än i dag för att uppnå den effekten, vilket föranleder visst arbete.

En utökad timram innebär inte att statens kostnader behöver öka i samtliga fall där ersättningsgarantin beviljas. Som systemet är konstruerat betalar den enskilda själv ersättningen om hon eller han får ut tillräckligt med tillgångar genom bodelningen.

På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen att en höjning av det högsta antalet timmar som ersättningsgarantin kan omfatta bör ske från fem till tio.

15.8.4 Nivån för makens andel i boet bör höjas

När det gäller kravet på att en makes andel i boet inte får uppgå till 100 000 kronor eller mer för att staten ska betala ersättningen enligt garantin, bedömer utredningen att det även här finns ett behov av en höjning av denna nivå. Främsta skälet till det är den prisutveckling som skett sedan nivån infördes.

Visserligen är inte denna nivå helt avgörande för den enskilda för att få till stånd en bodelning. Den avgör i stället om det är den enskilda eller staten som ska betala ersättningen till förrättaren för arbete som omfattas av garantin. Som nämnts ovan ska utgångspunkten vara att om en make har eller genom bodelningen får tillgångar som kan användas för att betala förrättningen ska det ske. Garantin tillser att den enskilda får möjlighet att få sin rätt prövad.

Arbete som går utöver garantin är maken ansvarig att betala ersättning för. Om gränsen för när utbetalning ska ske enligt garantin sätts för lågt riskerar tillgångarna som maken får genom bodelningen att inte räcka till för att betala ersättningen till förrättaren. Det är till nackdel såväl för maken som för bodelningsförrättaren, vars säkerhet för att få betalt enligt garantin begränsas.

Mot denna bakgrund bedömer utredningen att en höjning bör ske till vad den nuvarande nivån motsvarar i dagens penningvärde, det vill säga till omkring 160 000 kronor. Även beträffande denna nivå bör dock indexuppräkning ske. Det lämpligaste sättet att lösa det på är genom att uttrycka nivån i ett antal prisbasbelopp. Utredningen föreslår att ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin ska betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre

än motsvarande tre gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ersättningen ska betalas ut. Det motsvarar 177 600 kronor för år 2026.

15.8.5 Konsekvenser av en förbättrad ersättningsgaranti

Bedömning

Förslaget om en förbättrad ersättningsgaranti bedöms leda till ökade kostnader för staten. Om nivån för det ekonomiska underlaget bestäms till:

- 4 gånger prisbasbeloppet, uppskattas kostnaderna för staten uppgå till cirka 2–3 miljoner kronor per år,
- 7 gånger prisbasbeloppet, uppskattas kostnaderna för staten uppgå till cirka 4–6 miljoner kronor per år.

Att genomföra de föreslagna ändringarna bedöms vara relativt enkelt med hänsyn till att systemet med ersättningsgaranti och dess tillämpning är välbekant för domstolarna och andra praktiker. Fördelarna talar starkt för de nu aktuella förslagen jämfört med andra alternativ som utredningen har övervägt. En annan fördel med förslagen är att den uppskattade kostnaden för staten är relativt låg i sammanhanget. Kostnaderna har uppskattats enligt nedan. Övriga konsekvenser av förslagen redovisas i kapitel 19.

Om nivån för det ekonomiska underlaget bestäms till *fyra gånger prisbasbeloppet* uppskattas kostnaderna uppgå till cirka två till tre miljoner kronor per år. Det är en ökning från de nuvarande kostnaderna för garantin om cirka 100 000–200 000 kronor per år (se avsnitt 15.4.1).

Uppskattningen bygger på antagandet att ungefär 300 personer skulle beviljas garantin med hänsyn till den höjda gränsen. Det kan jämföras med att utredningen har uppskattat att antalet personer som i dag beviljas ersättningsgaranti uppgår till omkring 60–70 per år, bland de cirka 1 000 årliga förordnandena av bodelningsförrättare. Andra antaganden för uppskattningen är att staten slutligt skulle stå för ersättningen i omkring hälften av de fallen och att ersättningen då skulle motsvara tio timmars arbete. I beräkningen har inkluderats kostnaderna för tingsrätternas ökade ärendehantering,

med hänsyn till att höjda nivåer kan medföra att fler söker ersättningsgaranti.

Uppskattningen förutsätter vidare att en höjning av ersättningsgarantin inte medför mer än en marginell ökning av antalet begäran om förordnande av bodelningsförrättare. Utredningen bedömer det inte som troligt att ökningen blir större än så eftersom det i många fall är makarna som får stå för betydande kostnader för förrättningen (även i de fall som garantin beviljas). En viss ökning av förordnanden kan dock inte uteslutas.

Avslutningsvis vilar uppskattningen på antagandet att de makar och sambor som deltar i ett bodelningsförfarande utgör ett tvärsnitt av befolkningen. Av inkomststatistik från SCB framgår att cirka 31 procent av Sveriges befolkning som är 20 år och äldre hade en sammanräknad förvärvsinkomst (inkomst av tjänst och näringsverksamhet) för år 2023 som understeg 220 000 kronor. Motsvarande andel för en förvärvsinkomst som understeg 400 000 kronor var cirka 61 procent, vilket har betydelse för beräkningen av det andra förslaget.

I kostnadsbedömningen har hänsyn inte tagits till de positiva konsekvenser som förslaget kan leda till för staten och enskilda, såsom minskade välfärdskostnader (se bland annat avsnitt 19.4.3).

Om nivån för det ekonomiska underlaget i stället höjs till *sju gånger prisbasloppet*, skulle den uppskattade kostnaden för staten vara cirka fyra till sex miljoner kronor per år. Uppskattningen bygger på motsvarande antaganden som ovan, med den skillnaden att gränsen bedöms medföra att omkring 600 personer beviljas garantin.

Av de skäl som angetts ovan bedömer utredningen att höjningen inte bör medföra mer än en marginell ökning av antalet begäran om förordnande av bodelningsförrättare. Risken för att den bedömningen visar sig felaktig är dock större för alternativet med ett högre underlag än det lägre. Om ökningen av antalet förordnanden per år skulle bli påtaglig medför det inte bara att statens kostnader för ersättningsgarantin blir högre än det uppskattade utan leder sannolikt även till andra följdkonsekvenser. För att ge ett exempel så kan antalet klanderföreläggningar förväntas öka vid en sådan utveckling, vilket skulle innebära ökade kostnader för staten.

15.8.6 Förskott av bodelningslott

Som utvecklas i kapitel 9 föreslår utredningen att det ska finnas en möjlighet för bodelningsförrättare att efter begäran från en make besluta att denne ska ha rätt till ett förskott av bodelningslotten. Sådant beslut ska kunna fattas om det är uppenbart att den maken vid bodelningen har rätt till en sådan lott vars värde överstiger förskottet och det i övrigt är lämpligt.

Beslut om förskott, som ska vara direkt verkställbart, är för enskilda en viktig förändring jämfört med i dag. Ett av de främsta skälen för förslaget är att ett sådant förskott bland annat kan användas av den ekonomiskt svagare maken för att betala förskottsarvode till förrättaren. Det kan möjliggöra att bodelningen kommer till stånd.

Förändringen är viktig med hänsyn till den farhåga som finns med utredningens förslag om en förbättrad ersättningsgaranti. Farhågan består i att garantin visserligen möjliggör att bodelningsförrättningen kan komma i gång, men att enskilda inte har någon annan möjlighet till bistånd i de fall som förrättningen inte kan avslutas inom de timmar som institutet garanterar ersättning för. Som påpekats ovan var en grundtanke med garantin när den infördes att de flesta bodelningsförrättare inte skulle behöva kräva något förskott. Det skulle säkra genomförandet av bodelningen. Den grundtanken stämmer inte med hur verkligheten ser ut i dag. Det medför att ett ansvar läggs på individen för att lösa situationen.

I ljuset av detta utgör förslaget om beslut om förskott av bodelningslott ett viktigt komplement till den förbättrade garantin. Till sammans utgör de förslag till lagändringar som gynnar den enskildas rätt till domstolsprövning och bidrar till Sveriges arbete med att följa internationella åtaganden.

15.8.7 Alternativa lösningar som har övervägts

Alternativet att införa ett annat system än ersättningsgarantin

Utredningen har övervägt möjligheten att införa ett annat system än ersättningsgarantin. Utformningen, som skissas på nedan, bör lämpligen ta sin utgångspunkt i det nuvarande rättshjälpssystemet. Möjligen skulle till och med en tillbakagång kunna ske till hur det historiskt har sett ut, när stöd för bodelningsförrättarens kostnader

omfattades av rättshjälpslagen. Att ekonomisk hjälp till bodelningsförrättare inte har ansetts vara en form av rättshjälp enligt uttalanden i förarbetena, bör inte vara tillräckliga skäl mot en sådan tillbakagång om systemet i övrigt är lämpligt.

Det är uppenbart att en sådan förändring skulle medföra ökade kostnader för staten. Samtidigt är kostnaderna en direkt följd av hur den svenska bodelningsprocessen ser ut, med förordnande av bodelningsförrättare som ett första led i de fall makar eller sambor inte kan genomföra en bodelning på egen hand. De ökade kostnaderna måste också ställas i proportion till att kostnaderna för ersättningsgarantin i dag är påfallande låga och att garantins skydd inte kan täcka samtliga kostnader ens i undantagsfall utan förutsätter att individen tar ett ansvar för dem. Likaså måste de ökade kostnaderna ses i ljuset av det ansvar som Sverige har att tillse rätten till domstolsprövning och att motverka ekonomiskt våld.

Det bör framhållas att om en make som fått bistånd för förrättarkostnaderna (nedan benämnt rättshjälp för enkelhetens skull) får tillgångar av visst värde genom bodelningen bör återbetalning till staten ske. Som uttalats ovan bör den grundläggande principen vara att makarna själva ska stå för förrättningen i den mån de har möjlighet till det. Rättshjälpens främsta funktion är alltså att möjliggöra förrättningen.

Genom en sådan utformning bör staten kunna förväntas få tillbaka en del av den ersättning som betalats i ett ärende. Den bör också bidra till att parterna så långt det är möjligt försöker att lösa bodelningen på egen hand, vilket begränsar samhällets och makarnas kostnader. Samtidigt kan omständigheterna vara sådana att det är nödvändigt att genomföra bodelningen med hjälp av en bodelningsförrättare, såsom när det har förekommit våld i äktenskapet eller om konfliktnivån av andra skäl är hög.

Möjligheten till rättshjälp bör främst vara avsedd för de fall när en ekonomiskt svag make annars inte skulle få en bodelning genomförd för att den andra maken vägrar att medverka till betalning av bodelningsförrättaren. Vid bedömningen av om bistånd ska ges i det enskilda fallet bör sådana omständigheter utgöra skäl för att få bistånd. Därutöver bör naturligtvis krävas att förutsättningarna enligt rättshjälpslagen beträffande makens ekonomiska underlag är uppfyllda, liksom övriga allmänna förutsättningar för rättshjälp.

Utgångspunkten bör dock alltid vara att det är tillgångarna i boet som ska användas till att betala eventuella förskott till bodelningsförrättaren. I praktiken kan det, liksom hittills, innebära att den ekonomiskt starkare parten får betala en större del av kostnaderna initialt (om den ekonomiskt svagare inte har möjlighet att betala sin del). Den som betalar förskottet får då en fordran på den andra maken. Hur stor den blir beror på vad bodelningsförrättaren beslutar om kostnadsfördelningen mellan makarna (se 17 kap. 7 § 2 st. äktenskapsbalken).

För att grovt uppskatta kostnaderna för denna lösning gör utredningen följande överväganden.

En tänkbar konsekvens av att införa rättshjälp för bodelning med hjälp av bodelningsförrättare i stället för ersättningsgarantin är att fler kommer att ansöka om förordnande av bodelningsförrättare än i dag. Jämfört med förslaget om en förbättrad ersättningsgaranti bedömer utredningen att risken för detta är klart större vid ett sådant system. Det kan leda till påtagligt ökade kostnader även i övrigt för staten när det gäller bodelningsprocesser. Risken begränsas i viss mån av att enskildas kostnadsmedvetenhet bör leda till att de allra flesta genomför sin bodelning på egen hand även i fortsättningen. Visst stöd för det antagandet kan hämtas från de redovisade siffrorna för Norge; innan reglerna om fri sakförslut för bodelningar begränsades genom en lagändring hanterade domstolarna inte fler än cirka 300 mål om offentligt skifte per år. Sammantaget utgår utredningen ifrån att det kommer att ske en ökning av dagens nivåer om cirka 1 000 förordnade bodelningsförrättare per år, men att det är svårt att bedöma hur märkbar den ökningen kan komma att bli.

Utredningen uppskattar kostnaderna för rättshjälp för förrättarkostnader till cirka 15–30 miljoner kronor per år. Totalkostnaderna kan dock bli klart högre beroende på det nyss sagda, liksom om rättshjälpsnivåerna skulle komma att höjas i framtiden. Vid uppskattningarna har hänsyn tagits till att en övervägande del av kostnaderna bör återbetalas till staten av den make som fått rättshjälp beviljad. Hänsyn har inte tagits till kostnaden för domstolarna och Rättshjälpsmyndigheten att handlägga frågan om rättshjälp och återbetalningskrav, vilken dock bedöms utgöra en mindre del av totalkostnaderna.

I kostnadsbedömningen har hänsyn inte heller tagits till de positiva konsekvenser som förslaget kan leda till för staten och enskilda, såsom minskade välfärds-kostnader (se bland annat avsnitt 19.4.3).

Andra alternativa lösningar som inte medför att staten får ett större betalningsansvar än i dag

Utredningen har övervägt andra möjliga lösningar än att ge staten ett större betalningsansvar än i dag, men gjort bedömningen att de inte bör lämnas som förslag. I följande avsnitt redovisas tre alternativ som främst innefattar förhållandet mellan makarna och bodelningsförrättaren. Det behöver inte nödvändigtvis vara så att endast ett av dessa förslag bör väljas. Möjligen kan kombinationer leda till bäst utfall.

Ett första alternativ kan vara att i lag reglera om och hur förskott eller delbetalning av arvode ska få ske. Det kan då även övervägas om timkostnadsnormen bör vara tillämplig på ersättningen för arbetet, vilket är fallet när staten betalar ersättning enligt ersättningsgarantin. Bodelningsförrättare förordnas av domstol och utför ett uppdrag som har karaktär av judiciell förrättning. Även om ersättningen betalas av parterna finns det skäl för att ersättningsfrågor kan behöva regleras tydligare än i dag. Samtidigt ska det betonas att bodelning och förordnande av bodelningsförrättare får betraktas som en i grunden privat angelägenhet.⁵¹

En sådan lösning, som går ut på att begränsa bodelningsförrättares möjlighet till förskott, innebär dock att risken för att inte få betalt för arbetet läggs på förrättaren. För att lösningen i praktiken ska vara till hjälp för en ekonomiskt svag part kan det i vissa fall dessutom krävas att betalning inte behöver ske förrän parten har fått tillgångarna från bodelningen. Det kan dröja, till exempel vid klandertalan eller om frivillig verkställighet av bodelningen inte sker. Mot bakgrund av detta finns det en risk för att lösningen leder till att det blir svårt att förordna lämpliga personer till uppdrag som bodelningsförrättare.

En variant på lösningen är att låta det solidariska betalningsansvaret för makarna verka. Vid krav på förskottsbetalning kan tvångsvis verkställighet mot en make i praktiken vara utesluten. Om huvudregeln däremot är att makarna inte ska betala förskott men däremot delbetala för utfört arbete finns större möjligheter att driva in en

⁵¹ Jfr NJA II 1933 s. 523 där det uttalats att såväl utredning och förvaltning av ett dödsbo som arvskifte är att betrakta som privata angelägenheter. Reglerna om skiftesman respektive bodelningsförrättare har under lång tid hört samman. I 1933 års bodelningslag, som efterföljdes av 23 kap. ärvdabalken, var bestämmelserna om skiftesman tillämpliga även på bodelning vid äktenskapets upplösning. Sedan införandet av 1987 års äktenskapsbalk hänvisar tvärtom 23 kap. 5 § ärvdabalken till reglerna i 17 kap. äktenskapsbalken.

förfallen fordran. Om den ena maken saknar tillgångar, kan bodelningsförrättaren kräva av den ekonomiskt starkare maken att betala hela arvudet med hänvisning till makarnas solidariska betalningsansvar. Om maken inte gör det kan tvångsvis verkställighet ske, vilket dock förutsätter att bodelningsförrättaren först har skaffat sig en exekutionstitel. Även denna lösning är alltså tidskrävande för förrättaren och lägger ett stort ansvar på denne. Lösningen skapar därmed samma risk som beskrivits ovan.

Ett helt annat alternativ är att utvidga bodelningsförrättarens uppdrag till att även innefatta förvaltning av tillgångarna i boet, eller del av dem. I Island har förrättaren den behörigheten och i Sverige utgör boutredningsmän och konkursförvaltare exempel på detsamma. Bodelningsförrättaren kan då lyfta betalningen ur tillgångarna innan de delas ut till makarna. Förutsatt att det finns realiserbara tillgångar i boet bör den säkerhet som tillgångarna utgör medföra att förskottsbetalning inte behövs. På det sättet möjliggörs bodelningen, utan att staten behöver betala ersättning till förrättaren eller lämna garanti för betalning. Det skapas även indirekt ett incitament för den make som sitter i boet att få bodelningen genomförd så snart som möjligt, vilket skulle kunna dämpa försök att förhala processen.

I den andra vågskålen ligger att förslaget klart begränsar makarnas tillgång till sin egendom under hela bodelningsprocessen, vilket är en ingripande åtgärd som förutsätter stora förändringar av egendomsordningen som gäller mellan makar. Det skulle också, bland annat, förutsätta att någon myndighet utövar tillsyn över förvaltningen, vilket är förenat med kostnader för staten. För bodelningsförrättaren innebär den utökade behörigheten i allmänhet att uppdraget innefattar mer arbete, vilket leder till att bodelningen blir dyrare för makarna.

Redan i dag finns möjligheten för en make att ansöka om att domstolen ska ställa den andra makens egendom under särskild förvaltning, om det behövs för att skydda makens rätt vid bodelning (se 9 kap. 8 § äktenskapsbalken). Det kan vara fallet om maken riskerar att inte få sitt kommande bodelningsanspråk tillgodosett, till exempel på grund av att den andra maken kan förväntas göra sig av med egendom. Genom att ställa godtagbar säkerhet kan dock den andra maken förhindra att domstolen beslutar om särskild förvaltning.

Det redovisade kan tjäna som inspiration för förslaget att låta bodelningsförrättaren förvalta makarnas tillgångar; det kan övervägas om en make eller makarna ska kunna ställa godtagbar säkerhet för att avvärja att förvaltningen av tillgångarna sköts av förrättaren. Det borde i så fall medföra att säkerhet för bodelningsförrättarens arvode i praktiken ställs av den ekonomiskt starkare maken, i stället för att det är staten som fungerar som garant för betalningen.

Ovan har presenterats några alternativa lösningar och de överväganden som utredningen har gjort. Den slutsats som utredningen har dragit är att en förbättrad ersättningsgaranti är det förslag som ska läggas fram. De främsta skälen för det är att sådana ändringar är jämförelsevis kostnadseffektiva och enkla att genomföra. Systemet med ersättningsgaranti har också den fördelen att det är välkänt för domstolarna och andra som tillämpar det. Utöver detta lämnar utredningen förslag om en möjlighet till förskott av bodelningslott, vilken kan komplettera ersättningsgarantin (se kapitel 9).

15.8.8 Om möjligheten till rättshjälp och rättshjälpsbiträde under bodelningsförrättning

Avslutningsvis har utredningen även tittat på frågan om rättshjälp och biträdeshjälp vid bodelningsförrättningar. Bedömningen är att det inte bör göras några förändringar i detta avseende. Även fortsättningsvis bör det alltså inte vara möjligt att beviljas rättshjälp för en bodelningsförrättning. Nedan redovisas några av de överväganden som gjorts.

Vid införandet av 1972 års rättshjälpslag uttalades att det i allmänhet inte bör föreligga något behov av särskild biträdeshjälp vid bodelning. Genom senare lagändringar utvecklades denna uppfattning till den som gäller i dag, att rättshjälp endast kan beviljas när klandertalan förs. Uttalandet överensstämmer med de mer allmänna uttalanden som gjordes i förarbetena till äktenskapsbalken, att makar ska kunna lösa juridiska frågor kopplade till äktenskapet på egen hand (se avsnitt 3.2.2). Uttalandet ligger också i linje med att förfarandet inför bodelningsförrättaren har ansetts vara summariskt och enkelt.

Bodelningsförrättningen har under de senaste 50 åren utvecklats till att alltmer likna ett domstolsförfarande i första instans. Trots det bör biträdeshjälp inte vara nödvändigt, särskilt med hänsyn tagen

till de förslag som utredningen lämnar om att förtydliga och utveckla bodelningsförrättarens roll (se avsnitt 8.6.2). Det gäller till exempel kravet på materiell processledning och annan informationsgivning till makarna samt möjligheten för förrättaren att vidta vissa utredningsåtgärder och andra åtgärder. Förslagen bör skapa bättre möjlighet för var och en av makarna att förstå vad han eller hon har rätt till i bodelningen och förbättra möjligheten att bevaka den rätten. Därmed bör balansen mellan makarna jämnas ut även i förfaranden där endast den ena maken har ett ombud. Till detta kommer att det vid klander av bodelningen finns ett relativt stort utrymme att med hjälp av rättshjälpsbiträde ändra talan jämfört med hur den såg ut under förrättningen (se avsnitt 14.2.3).

Utredningens uppfattning är att behovet av rättshjälp och rättshjälpsbiträde under bodelningsförrättningen inte är så starkt att det finns anledning för staten att bekosta detta. Däremot kan det påminnas om möjligheten till rådgivning i högst två timmar. Omständigheterna bör inte vara sådana att det i allmänhet kan krävas av Sverige att tillhandahålla rättshjälp med hänvisning till artikel 6:1 i Europakonventionen.

Om en möjlighet till rättshjälp ändå skulle införas i framtiden för bodelningsförrättningar kan följande reflektioner tas i beaktande vid utformningen.

Utöver de allmänna förutsättningarna för rättshjälp bör det krävas att särskilda skäl föreligger (jfr 11 § rättshjälpslagen). Det skulle vara en återgång till hur regelverket såg ut mellan åren 1976 och 1983, då rättshjälpsbiträde kunde förordnas om det förelåg särskilda skäl med hänsyn till makarnas förhållanden och boets beskaffenhet. Ett krav på att särskilda skäl föreligger för att rättshjälp ska beviljas skulle vidare likna de begränsningar för rättshjälp som finns enligt såväl norsk som dansk rätt i motsvarande situation.

Vid prövningen av om det finns särskilda skäl bör en helhetsbedömning ske av omständigheterna. Hänsyn kan tas till bland annat hur komplicerat ärendet är, om bodelningen avser värden av betydande storlek, svårvärderad egendom eller om rättshjälp krävs för att upprätthålla en rimlig balans mellan parterna. Förhållandet mellan parterna kan vara sådant att en part utan rättshjälp hamnar i ett svårt underläge i processen. Det kan röra sig om att de ekonomiska styrkeförhållandena är ojämna, vilket kan visa sig genom att bara den ena parten har möjlighet att anlita eget ombud. Även de personliga för-

hållandena kan leda till ojämna styrkeförhållanden, till exempel när fysiskt eller psykiskt våld kan antas ha förekommit. Om det finns indikationer på att den andra maken försöker att förhala processen kan det vara ytterligare stöd för att en obalans finns.

Rättshjälp som har beviljats under bodelningsförrättningen bör stå kvar om bodelningsbeslutet klandras, med de begränsningar som gäller för antalet timmar.

För en rättssökande som ansöker om rättshjälp först vid klander av bodelningen bör kraven för att beviljas sådan vara desamma som gäller i dag. Det bör alltså inte gälla något krav på särskilda skäl i de fallen.

En rimlig ordning bör vara att den som haft rättshjälp och genom bodelningen får tillgångar av visst värde bör återbetala kostnaderna för rättshjälpen till staten. En sådan prövning kan redan i dag ske av domstolen i samband med målets avslutande.⁵²

⁵² I rättsfallet NJA 1983 s. 150 beslutades att rättshjälpen skulle upphöra enligt 32 § rätts-hjälpslagen när en rättssökande genom förlikning i målet kom att tillföras betydande tillgångar.

16 Tydligare kompetenskrav för bodelningsförrättare

16.1 Utredningsuppdraget

Utredningen har i uppdrag att analysera och ta ställning till

- om regler om kompetenskrav ska införas för bodelningsförrättare och vad som i så fall bör krävas, och
- om det finns behov av utbildning och fortbildning och hur den i så fall kan anordnas.

Utredningen ska föreslå de författningsförslag som behövs.

16.2 Gällande rätt

16.2.1 Om förordnande av bodelningsförrättare

Förrättare förordnas av domstolen efter ansökan av en eller båda makarna. Till bodelningsförrättare får enligt 17 kap. 4 § äktenskapsbalken endast förordnas en person som samtyckt till det. Några särskilda krav på den som ska förordnas finns inte upptagna i bestämmelsen. Domstolen ska dock pröva om personen är lämplig för uppgiften. Det har anförts att rätten då bör anpassa kraven till boets beskaffenhet och bodelningens komplexitet.¹ Om det i undantagsfall finns behov av att flera bodelningsförrättare utses kan domstolen besluta att så ska ske. Dessa har då beslutanderätten gemensamt.²

¹ Lind, *Sambolagen m.m.* (18 februari 2025, Version 2 C, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 § äktenskapsbalken.

² Se Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 § och Teleman (2022), *Bodelning* s. 308. Jfr även 19 kap. 4 § ärvdabalken angående förordnande av flera bodelningsmän.

Lagen uppställer inget uttryckligt krav på vilka kvalifikationer som förrättaren måste ha. I förarbetena till äktenskapsbalken har det inte uttalats något särskilt om förrättarens kunskap eller erfarenhet. I tidigare förarbeten, till 1933 års boutredningslag, har det inte bedömts nödvändigt med någon annan kvalifikationsgrund än att en skiftesman ska vara lämplig för sitt uppdrag, vilket det ansetts obehövt att nämna i lagtexten.³ Som skäl för det uttalades att en skiftesmans uppdrag består i att biträda delägarna vid delningen av ett bo som är fullt utrett för skifte, och att skiftesmannen därmed inte måste beakta lika vitt skiftande förhållanden som en boutredningsman. När det gäller val av boutredningsman är regleringen än i dag den att det ska ske så att uppdraget kan förväntas bli utfört med den insikt som boets beskaffenhet kräver (se nästa avsnitt).

Enligt gällande rätt kan alltså även andra än advokater och andra jurister komma i fråga för uppdraget som bodelningsförrättare. Vilken titel en person har saknar formell betydelse.

Ett förordnande att vara bodelningsförrättare utgör ett personligt uppdrag. Förrättaren får inte sätta annan i sitt ställe. Däremot kan exempelvis en annan jurist på den byrå som förrättaren är verksam bistå denne i vissa uppgifter av mindre betydelse, såsom att föra protokoll vid sammanträden men inte att leda dem. Ansvar för ärendet vilar dock uteslutande på förrättaren. Därutöver kan förrättaren anlita en sakkunnig för att bistå med till exempel värdering av egendom.⁴

Med hänsyn till att uppdraget är personligt har det i Advokatsamfundets vägledning uttalats att en advokat inte ska ta sig an ett förrättaruppdrag om denne saknar erforderlig erfarenhet eller inte har tillräcklig med tid för att genomföra det på ett fullgott sätt.⁵

Det har ansetts inte finnas något hinder mot att till bodelningsförrättare förordna en juridisk person, såsom en bank.⁶ I dag borde det vara högst ovanligt att juridiska personer förordnas till bodel-

³ Se SOU 1932:16 s. 525 f. och NJA II 1933 s. 545 ff. Som angetts tidigare var reglerna om skiftesmän i boutredningslagen tillämpliga även på bodelning vid äktenskapets upplösning. Regeln i 6 kap. 5 § lagen (1933:314) om boutredning och arvskifte har därefter överförts utan större förändringar till först 23 kap. 5 § ärvdabalken (se prop. 1958 nr 144) och därefter till 17 kap. 1 § äktenskapsbalken.

⁴ Teleman (2022), *Bodelning* s. 306 ff.

⁵ Advokatsamfundets vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare, 2023.

⁶ Se Tottie & Teleman, *Äktenskapsbalken* (14 juni 2023, Version 5, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 § och SOU 1932:16 s. 525. Motsvarande har ansetts gälla för förordnande av boutredningsman, se bland annat Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 19 kap. 3 § samt rättsfallet RH 24:81.

ningsförrättare, om det alls sker. Det kan också ifrågasättas om ett förordnande av en juridisk person går att förena med uppdragets karaktär, att det är personligt och inte kan överlåtas på någon annan. Som utvecklas nedan ställs frågan ytterligare på sin spets om kompetenskrav ska införas för bodelningsförrättare.⁷

Några bestämmelser om jäv för bodelningsförrättare finns inte i äktenskapsbalken. Tillräcklig garanti har ansetts ligga i att förordnandet meddelas av domstol. Om bodelningsförrättaren har uppträtt uppenbart partiskt till förmån för den ena parten, bör detta kunna utgöra grund för entledigande (jfr 17 kap. 4 § äktenskapsbalken, enligt vilken entledigande av en förrättare ska ske om det finns skäl för det). Under vissa omständigheter bör ett lagakraftvunnet beslut av en jävig bodelningsförrättare kunna angripas med extraordinära rättsmedel.⁸

Det är inget krav på att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare ska innehålla ett önskemål om en viss person för uppdraget. Domstolen kan själv välja någon, men ska först låta den andra maken yttra sig över begäran. I rättsfallet RH 1995:50 har det uttalats att det är naturligt att ta särskild hänsyn till dennes önskemål om personvalet men att en lämpligare person som föreslagits av sökanden inte får väljas bort enbart för att tillgodose den andre makens önskemål.⁹ I sammanhanget är det dock relevant att jämföra med rättsfallet NJA 2002 s. 428, som avsåg valet av boutredningsman när dödsbodelägarerna hade föreslagit olika personer. Tingsrättens beslut att förordna en annan av rätten vidtalad person stod fast. Högsta domstolen uttalade att intresset av att boutredningsmannen så långt möjligt omfattas av förtroende från samtliga dödsbodelägarers sida talar för att välja en person som intar en i förhållande till intressenterna helt fristående ställning.

Om en make är missnöjd med domstolens personval kan hon eller han överklaga beslutet.

Entledigande av en bodelningsförrättare ska alltså ske om det finns skäl för det. Enligt förarbetena kan skäl till entledigande vara att bodelningsförrättaren inte längre är lämplig eller att makarna är överens om att bodelningsförrättaren inte längre behövs.¹⁰

⁷ Jfr rättsfallet "Esterands arvodesbetalning", NJA 2025 s. 643, bland annat p. 7.

⁸ Se bland annat NJA II 1933 s. 546 och Lind, *Sambolagen m.m.* (18 februari 2025, Version 2C, JUNO), kommentaren till 17 kap. 4 § äktenskapsbalken.

⁹ I rättsfallet hänvisades till NJA 1936 s. 28.

¹⁰ Se prop. 1986/87:1 s. 221.

16.2.2 Kopplingen till boutredningsman och skiftesman

När en make avlidit övergår skötseln av alla den avlidnas ekonomiska angelägenheter till dödsboet, vilket företräds av delägarna. Dödsbodelägarer är den avlidnas arvingar och universella testamentstagare samt, i vissa fall, den avlidnas efterlevande make eller sambo. De ska gemensamt förvalta den avlidnas egendom till dess att boet utretts och skiftats (se 18 kap. 1 § ärvdabalken). Genom testamente kan förordnas att boet inte ska förvaltas av dödsbodelägarna, utan av en av testatorn utsedd testamentsexekutor. Om inget annat sägs har denne till uppgift att företa alla för boets utredning erforderliga uppgifter (se 19 kap. 20 § ärvdabalken).

Det förekommer att dödsbodelägarna är oense om avvecklingen eller att den kräver särskilda sakkunskaper. I så fall kan varje dödsbodelägarer enligt 19 kap. 1 § ärvdabalken ansöka hos tingsrätt om att dödsboet ska avträdas till förvaltning av boutredningsman och att en sådan ska utses. Det kan ske oavsett bevekelsegrund. Även andra än dödsbodelägarer, såsom testamentsexekutor, legatarier och borgenärer, kan begära att boets förvaltning överlämnas till boutredningsman. För de två sistnämnda krävs särskilda förutsättningar. Till skillnad från vad som gäller för bodelningsförrättare och skiftesman ingår det alltså i boutredningsmannens uppgift att förvalta den avlidnas egendom. I stället för dödsbodelägarna tillsammans ska boutredningsmannen i avvecklingssyfte självständigt göra boutredningen och företräda dödsboet (se 19 kap. 11 och 12 §§).

När det gäller domstolens val av boutredningsman ska det göras så att uppdraget kan förväntas bli utfört med den insikt som boets beskaffenhet kräver (se 19 kap. 3 § ärvdabalken). Särskilt avseende ska fästas vid förslag av dem, vilkas rätt är beroende av utredningen. Delägarernas synpunkter väger alltså tungt för personvalet om de är ense och boet är solvent.¹¹ Av paragrafens andra och tredje stycke följer vidare att en delägarer får förordnas till boutredningsman och att i fall då testamentsexekutor är utsedd ska denne utses till sådan om det inte finns skäl däremot.¹²

¹¹ Se Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 19 kap. 3 §.

¹² Jfr rättsfallen NJA 1988 s. 594 och NJA 2007 s. 410. I det sistnämnda fallet uttalade Högsta domstolen att ett testamenteriskt förordnande som innehåller uppdrag att vara testamentsexekutor måste betraktas som ett så starkt vägande förord till boutredningsmannaförordnande att ett sådant förslag i allmänhet inte bör lämnas utan avseende.

Om det efter en makes död finns en boutredningsman utsedd av domstolen för förvaltningen av dödsboet är denna också i regel bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande om det.¹³

Sedan boet beretts för arvskifte ska rätten på en dödsbodelägarers begäran utse någon att vara skiftesman för att genomföra ett sådant (se 23 kap. 5 § ärvdabalken). För en skiftesman tillämpas i huvudsak samma regler som för en bodelningsförrättare. Det som föreskrivs i 17 kap. 1–4 och 6–9 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make gäller alltså i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. I den mån både bodelning och arvskifte ska förrättas är vanligen en och samma person förordnad som både bodelningsförrättare och skiftesman. Är boet satt under förvaltning av testamentsexekutor är denna utan särskilt förordnande i regel också skiftesman (se 23 kap. 5 § 2 st. ärvdabalken).

Under slutet av 1990-talet presenterade Ärvdabalksutredningen olika förslag i syfte att effektivisera dödsboförvaltningen.¹⁴ I betänkandet föreslogs att instituten boutredningsman och skiftesman skulle ersättas av det som utredningen kallade för dödsboförvaltare. Utredningen föreslog att dödsboförvaltaren skulle ha mer omfattande behörighet än boutredningsmannen och skiftesmannen och uttalade att det därmed fanns ett behov av högre kvalifikationer. Det föreslogs därför att till dödsboförvaltare skulle förordnas advokat eller annan person med särskilda kvalifikationer för uppdraget. Personkretsen skulle dock inte vara begränsad till att avse endast jurister eller fysiska personer. Förordnande skulle enligt förslaget också kunna ske av en person som var utsedd till testamentsexekutor, om det kunde antas att han eller hon skulle utföra uppdraget på ett tillfredsställande sätt. Utredningens förslag har inte lett till lagstiftning.

Lind & Walin har ifrågasatt om förslaget verkligen skulle bidra till att höja kvalifikationerna och bedömt det som urvattnat. I stället har de förespråkat ett krav på auktorisation (jfr nedan angående gällande rätt i Danmark).¹⁵

¹³ Se 19 kap. och 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken samt 17 kap. 1 § 2 st. äktenskapsbalken; se även rättsfallet NJA 2023 s. 761.

¹⁴ Se SOU 1998:110 s. 268 ff.

¹⁵ Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 19 kap. 3 §.

16.2.3 Kvalifikationer hos den som brukar förordnas

Av Nordlunds enkätstudie framgår att en klar majoritet av de som förordnas till bodelningsförrättare är advokater.¹⁶ Bland dem som utgjorde urvalet för enkätstudien var det 78 procent som var advokater vid sitt förordnande och resterande jurister.¹⁷ Det är alltså relativt vanligt förekommande att jurister, som inte är advokater, förordnas till förrättare. Enligt Nordlund hade samtliga förordnade bodelningsförrättare i urvalsramen en juristexamen.¹⁸

Av studien framgår vidare att de som förordnas som bodelningsförrättare ofta har åtminstone viss erfarenhet från tidigare uppdrag som förrättare. En tydlig majoritet av de svarande har slutfört 1–20 uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar. Samtidigt kan det noteras att det i några fall har förordnats personer som tog juristexamen bara något eller ett par år före sitt uppdrag.

Ungefär hälften av de svarande har uppgett att de arbetar huvudsakligen med rättsområdena familjerätt och ekonomisk familjerätt (totalt 44 procent). I vart fall för dessa kan man tala om en specialisering mot den typ av frågor som normalt aktualiseras vid en bodelning. En knapp tredjedel har uppgett att de arbetar inom den bredare kategorin humanjuridik (31 procent), vilket kan men inte behöver betyda att personen arbetar regelbundet med bodelningsfrågor. Att det är en inte obetydlig andel vars uppgivna arbetsområde är affärsjuridik eller ”annat” (totalt 25 procent) är intressant ur den aspekten att deras primära specialisering får antas avse något annat rättsområde än bodelningar, som dock i ett enskilt fall kan vara fråga om relevant kompetens.

En klar majoritet av de tillfrågade har uppgett att de vid sidan av förrättaruppdrag åtar sig uppdrag som boutredningsman och som ombud vid bodelningar, vilket kan bidra till att de upparbetar och bevarar graden av relevant erfarenhet och rutin.

Den samlade bilden är att domstolen i de flesta fall förordnar personer som får förutsättas att ha goda eller åtminstone grundläggande kunskaper om bodelningsförrättningar och dess praktiska genomförande. Det är dock svårt att utifrån studien dra några mer långtgående slutsatser om spännvidden mellan olika förrättares kva-

¹⁶ Se avsnitt 2.1.2 i bilaga 2.

¹⁷ Urvalsramen utgjordes av samtliga personer som förordnats av tingsrätt som bodelningsförrättare mellan makar åren 2017 och 2018.

¹⁸ Se fotnot i avsnitt 2.1.2 s. 9 i bilaga 2.

lifikationsnivå, liksom om det förekommer att domstolen i enskilda fall förordnar personer som saknar tillräcklig kunskap och erfarenhet för det uppdrag som förordnandet avser.

16.2.4 Tingsrätternas rutiner för förordnande av bodelningsförrättare

Utredningen har tillfrågat utvalda tingsrätter om deras rutiner för att välja ut och lämplighetspröva en bodelningsförrättare som ska förordnas enligt 17 kap. 1 § äktenskapsbalken. Om tingsrätterna använder en så kallad förordnandelista med personer som anmält intresse för uppdrag, har de ombetts svara på om de tillämpar några krav för att sättas upp på listan och om det görs någon uppföljning av den.

De tingsrätter som besvarat enkätfrågorna var Gällivare tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Malmö tingsrätt, Mora tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Umeå tingsrätt, Ystads tingsrätt och Ångermanlands tingsrätt. Tingsrätterna har valts ut baserat på sin storlek (liten, mellanstor eller stor) samt utifrån geografisk spridning.

Det främsta syftet med enkätfrågorna har varit att undersöka hur tingsrätterna gör sin lämplighetsbedömning och särskilt vilka krav som ställs av tingsrätterna på bodelningsförrättare.

Syftet har inte varit att analysera om enskilda tingsrätters rutiner och förordnandelistor är förenliga med kravet på saklighet och opartiskhet enligt 1 kap. 9 § regeringsformen. Riksdagens ombudsmän (JO) och Justitiekanslern (JK) har i flera beslut uttalat sig om domstolars förordnandelistor.¹⁹ JO har bland annat uttryckt att om listorna uppfyller vissa krav är de ett ändamålsenligt verktyg för rätten att utse lämpliga personer till uppdrag som rättsliga biträden. Med hänsyn till att lämplighetsprövningen för bodelningsförrättare inte är närmare reglerad i lag, finns det anledning att nämna att JK i det angivna beslutet har uttalat att det ligger i sakens natur att ett rättsligt biträde ska vara lämplig och besitta sådan juridisk kunskap som krävs för uppdraget, oavsett om detta framgår av lagtexten eller inte. Av JK:s beslut framgår vidare att det är domstolen som ansvarar för

¹⁹ Se bland annat JO 2015/16 s. 50 och JO:s beslut den 6 april 2021, dnr 3437-2020 samt JK:s beslut den 23 november 2022, dnr 2022/887.

lämplighetsprövningen och att det finns tillräckligt underlag för den; i annat fall ska juristen i fråga inte tas med på förordnande-listan alternativt föreläggas att inkomma med ytterligare underlag som styrker lämpligheten.

I det nämnda beslutet från 2021 riktade JO kritik mot en förvaltningsrätt för att ha tillämpat en ordning vid förordnande av offentliga biträden som missgynnat personer som i och för sig uppfyllt lämplighetskraven. Liksom för förordnande av bodelningsförrättare finns det ett lämplighetskrav för att utses till offentligt biträde, men det krävs inte att personen är advokat eller biträdande jurist på en advokatbyrå. Under en period hade förvaltningsrätten haft som rutin att förordnanden av offentliga biträden enbart skedde enligt de listor som Advokatsamfundet publicerat på sin hemsida. JO konstaterade att det hade inneburit att enbart advokater eller biträdande jurister förordnades i de mål där ett särskilt önskemål om ett visst biträde inte hade framställts. JO:s slutsats var att förvaltningsrättens hantering hade medfört att andra personer som i och för sig uppfyllt lämplighetskraven förordnats i mindre utsträckning och därmed missgynnats på ett sätt som inte var sakligt motiverat.

När det gäller utredningens enkätfrågor redovisas tingsrätternas svar i det följande.

Samtliga tingsrätter har uppgett att de använder förordnande-listor av något slag (eller att det i ett fall är under införande). Knappt hälften av tingsrätterna har försett utredningen med sina riktlinjer för listorna, medan de andra har beskrivit sina rutiner mer kortfattat. För dem med utförliga riktlinjer är dessa i huvudsak överensstämmande och kan sammanfattas på följande sätt. Mindre skillnader kan förekomma mellan tingsrätterna utan att det särskilt noteras.

Vem som ska förordnas till bodelningsförrättare avgörs i varje fall av den enskilda beslutsfattaren. Till hjälp finns förordnande-listor eller liknande verksamhetsstöd. När det blir aktuellt att förordna en bodelningsförrättare, i de fall någon särskild person inte har föreslagits, väljs normalt den bodelningsförrättare som är näst på tur enligt listan.

Det finns olika listor för olika uppdrag. Till exempel är listan för uppdrag som bodelningsförrättare en annan än den som gäller uppdrag som offentlig försvarare. Efter beslut av tingsrättens lagman, eller den lagmannen utsett, kan personer föras upp på listan om de har anmält intresse av att få visst typ av uppdrag och visat att de upp-

fyller de kriterier som tingsrätten har ställt upp. Att en person inte förekommer på listan hindrar inte att denne ändå kan förordnas, till exempel efter begäran från part eller om beslutsfattaren i det enskilda fallet bedömer personen lämplig.

Kritik från allmänheten, huvudmän, andra myndigheter eller tingsrättens anställda, som gör att en persons lämplighet för en viss uppdragslista kan ifrågasättas, kan innebära att en person avförs från listan efter att ha fått möjlighet att bemöta kritiken. En person kan också föras av från listan efter att själv ha anmält att den inte längre vill vara kvar.

För att föras upp på listan har tingsrätterna ställt upp vissa krav och kriterier, vilka delvis skiljer sig åt beroende på vilken typ av uppdrag som listan avser. För samtliga förordnandelistor gäller vissa grundläggande krav, bland annat att personen ska ha en juristexamen och ansvarsförsäkring samt vara verksam i tingsrättens närområde. Det sistnämnda kan definieras på olika sätt. Någon tingsrätt har dessutom ett uttryckligt krav på att en advokat eller biträdande jurist som önskar att föras upp på en förordnandelista ska vara lämplig för den typ av uppdrag som ansökan avser (jfr vad som gäller för annan jurist nedan).

Därutöver finns vissa grundläggande kriterier som beror på vilket uppdrag som listan avser. För bodelningsförrättare (liksom för boutredningsman och skiftesman) gäller för de allra flesta tingsrätter att personen ska vara:

- advokat,
- biträdande jurist på advokatbyrå som antingen är tingsmeriterad eller har varit anställd som biträdande jurist vid advokatbyrå under minst 12 månader²⁰, eller
- annan jurist som visat lämplighet för uppdragstypen.

När det gäller de tingsrätter som har beskrivit sina rutiner mer kortfattat, kan följande sägas.

Kraven för att sättas upp på förordnandelistan varierar mellan tingsrätterna. De allra flesta tillämpar ett krav på att personen ska ha en juristexamen. Ett par tingsrätter har som krav att personen

²⁰ Det förekommer bland tingsrätterna att tidskravet är satt något lägre än 12 månader eller att det inte tillämpas något uttryckligt krav på en biträdande jurists yrkeslivserfarenhet för att föras upp på förordnandelistan.

ska styrka relevanta erfarenheter och sin lämplighet, oavsett om de är advokat eller annan jurist. Två andra tingsrätter har uppgett att advokater och biträdande jurister inte behöver styrka sin lämplighet, vilket dock andra jurister måste göra. Det kan då till exempel krävas att juristen arbetar med familjerättsliga frågor.

Två tingsrätter har uppgett att de tillämpar ett krav på att personen ska vara advokat. Den ena tingsrätten har uppgett att bodelningsförrättare väljs utifrån Advokatsamfundets lista över advokater som anmält sitt intresse för att åta sig sådana uppdrag och att utgångspunkten är att de som finns på listan är lämpliga för uppdraget. Den andra tingsrätten har sin egen förordnandelista över advokater som anmält intresse för att föras upp där.

Bland tingsrätterna förekommer det som ytterligare krav att personen ska vara verksam i tingsrättens närområde, liksom andra krav som känns igen från de ovan redovisade riktlinjerna.

16.2.5 Något om skillnaden mellan advokater och andra jurister

Som angetts ovan är det vanligast att en advokat förordnas att vara bodelningsförrättare. För advokatverksamhet finns särskilda regler i 8 kap. rättegångsbalken och i Advokatsamfundets stadgar. Syftet med regleringen är att tillgodose den rättssökande allmänhetens behov av kvalificerade ombud och biträden. Som antytts ovan råder det dock inte något advokatmonopol när det gäller en uppgift att vara rättegångsbiträde eller ombud i domstol.²¹

Advokater är skyldiga att följa de etiska regler som gäller för dem. Även för biträdande jurister som är verksamma på advokatbyrå finns indirekt en sådan skyldighet genom det ansvar som advokaten har för sin verksamhet. Tillsynen utövas i första hand av Advokatsamfundets styrelse, disciplinnämnd, straffavgiftsnämnd och den nyligen inrättade tillsynsenheten. Den som bryter mot god advokatsed kan tilldelas en disciplinpåföljd och vid särskilt allvarliga fall kan beslut om uteslutning fattas. I det sistnämnda fallet kan beslutet överklagas till Högsta domstolen. I övrigt har det allmänna ett inflytande genom Justitiekanslerns tillsyn och genom offentliga representanter i disciplinnämnden.

²¹ Se Fitger m.fl., *Rättegångsbalken* (11 juni 2025, Version 98, JUNO), inledningen till 8 kap.

En advokat har tystnadsplikt rörande vad han erfar under sin yrkesutövning när god advokatsed kräver detta (se 8 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken). Av förarbetena till bestämmelsen framgår att det normala sättet att beivra en advokats brott mot tystnadsplikt har förutsatts vara disciplinärt ingripande.²² I särskilda fall kan en advokat straffas för sekretessbrott enligt 20 kap. 3 § brottsbalken. Det är enbart Justitiekanslern som kan väcka åtal för brott mot tystnadsplikten, vilket kräver att det är påkallat från allmän synpunkt (se 8 kap. 7 § sista stycket rättegångsbalken).

För att bli advokat krävs juristexamen och tre års praktisk kvalificerad juridisk verksamhet, antingen genom tjänstgöring som biträdande jurist vid en advokatbyrå eller vid en egen juridisk byrå. Därutöver krävs en genomgången advokatexamen och att personen är redbar och i övrigt lämplig för advokatverksamhet.²³ En advokattitel förutsätter alltså yrkeserfarenhet men säger inget om inom vilket eller vilka rättsområden som advokaten har särskild kunskap eller erfarenhet. Däremot ingår det som sagt i advokatetiken att inte ta sig an ett bodelningsförrättaruppdrag om advokaten saknar nödvändig erfarenhet.²⁴

Som Nordlunds studie har visat är det inte ovanligt att domstolen till bodelningsförrättare förordnar jurister som inte är advokater. De kan till exempel driva en egen juristfirma eller vara anställda vid någon av de familjerättsliga juristbyråer som finns i landet. De lyder inte under Advokatsamfundets etiska regler och står inte under samfundets tillsyn. Inte heller är de bundna av den lagreglerade tystnadsplikt som beskrivits ovan. Däremot kan de ha förbundit sig genom avtal att iaktta liknande skyldigheter.

16.2.6 Möte med advokater och andra jurister

Vid utredningens möte med advokater och andra jurister framfördes uppfattningen att det är erfarenheten och inte titeln som är av störst vikt för att ett uppdrag som bodelningsförrättare ska bli väl utfört. Det uttalades att erfarenhet och kunskap skapas efter att ha arbetat under viss tid med liknande frågor. Det är frekvensen i hur ofta en person åtar sig uppdrag som är centralt och inte hur många

²² Se prop. 1979/80:2 s. 394.

²³ Se 8 kap. 2 § rättegångsbalken och 3 § i Advokatsamfundets stadgar.

²⁴ Se Advokatsamfundets vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare, 2023.

fortbildningskurser som hon eller han går. Ett förslag som framfördes var att det bör vara ett grundkrav för att förordnas som bodelningsförrättare att personen är verksam på en advokat- eller juristbyrå inom familjerätt.

16.3 Kompetenskrav för andra uppdrag som förordnas av domstol

16.3.1 Inledning och sammanfattande slutsatser

Vid överväganden om vilka kompetenskrav som bör ställas på bodelningsförrättare och hur de kan utformas, är det relevant att jämföra med vilka krav som gäller för andra uppdrag som förordnas av domstol, såsom biträden av olika slag, konkursförvaltare och rekonstruktör.

Följande sammanfattande slutsatser kan dras av den redovisning som ges i kommande avsnitt.

- Det är domstolen som gör en lämplighetsprövning av personen i det enskilda fallet. Det finns ingen formell auktorisation.
- Vad som ska beaktas vid lämplighetsprövningen är utformat på någorlunda snarlika sätt. I de flesta fallen avser prövningen dels om personen är advokat, jurist eller ingetdera, dels vilka kunskaper, erfarenheter och annat som personen har med beaktande av vad uppdraget kräver.
- En huvudregel kan sägas vara att personen ska vara advokat eller jurist för att förordnas. I flera fall ger dock lagtexten en öppning även för andra lämpliga personer.
- I förarbetena till respektive bestämmelse har det utvecklats vad som typiskt sett kan beaktas vid lämplighetsbedömningen, såsom vilken särskild erfarenhet eller kunskap som krävs för uppdraget. Det finns flera exempel på att det för förordnande kan krävas visst mått av specialisering inom det rättsområde som uppdraget avser.
- Det finns inga lagstadgade krav på utbildning eller fortbildning bland kvalifikationskraven (utöver jurist- eller advokatexamen, i förekommande fall). Fokus kan i stället sägas ligga på sådan kunskap och erfarenhet som personen nått genom sitt praktiska juri-

diska arbete. Det kan dock konstateras att advokater har en skyldighet att upprätthålla och vidareutveckla sin yrkeskompetens, bland annat genom att varje år genomgå minst 18 timmar strukturerad utbildning.²⁵

16.3.2 Rättshjälpsbiträde

Till rättshjälpsbiträde enligt rättshjälpslagen får förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget (se 26 §). Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, ska denne förordnas, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Av förarbetena till bestämmelsen framgår att det inte finns några formella behörighetskrav utöver att den som förordnas ska vara lämplig, vilket gäller oavsett titel.²⁶ Som huvudregel gäller att den som förordnas ska ha en juristexamen. För att någon annan ska komma i fråga som biträde krävs att han eller hon har stora kunskaper på ett särskilt område och att detta kan medverka till att angelägenheten behandlas på ett bättre och mer effektivt sätt än annars. Domstolen ska göra en verklig prövning av biträdets kvalifikationer. Av förarbetena följer dock att den som vill förordnas som rättshjälpsbiträde har bevisbördan för att han eller hon uppfyller kraven.

I praktiken går det ofta till så att en person som inte är advokat och som har begränsad eller ingen tidigare erfarenhet av uppdrag som rättshjälpsbiträde får lämna in de handlingar om sina meriter som hon eller han vill åberopa. Utifrån det och ärendets karaktär gör tingsrätten eller Rättshjälpsmyndigheten (jfr 39 §) en lämplighetsprövning. Nästa gång personen i fråga är aktuell kontrolleras i allmänhet hur hon eller han har skött det föregående uppdraget.²⁷

²⁵ Se 36 § i Advokatsamfundets stadgar, Vägledande regler om god advokatsed (2.5) och Riktlinjer för professionell vidareutbildning av advokater.

²⁶ Se prop. 1996/97:9 s. 155 f. och 216.

²⁷ Sverne Arvill & Renfors, *Rättshjälpslagen* (27 juni 2025, Version 4 A, JUNO), kommentaren till 26 §.

16.3.3 Målsägandebiträde och offentlig försvarare

Till målsägandebiträde ska förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning (se 4 § lagen om målsägandebiträde). Med det sistnämnda avses att personen måste ha en juristexamen eller motsvarande äldre examen för att kunna förordnas som målsägandebiträde. För såväl advokater som andra jurister gäller vidare att personen på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt ska vara särskilt lämplig för uppdraget.

I samband med att kompetenskraven för målsägandebiträden skärptes 2018 konstaterades att de mer specifika krav som bör ställas på en grupp biträden bör komma till uttryck i lagtexten och inte endast genom ett allmänt lämplighetskrav.²⁸

Regeringen övervägde om det skulle ställas krav på att målsägandebiträdet även på grund av personliga egenskaper skulle vara lämplig för uppdraget.²⁹ Ett sådant krav gäller för särskilda företrädare för barn (se 5 § lagen om särskild företrädare för barn). Regeringen ansåg emellertid att det kunde vara svårt att konkretisera vilka personliga egenskaper som krävs och det kunde välla praktiska problem för domstolarna att bedöma en persons personliga egenskaper. I stället infördes det ovan nämnda kravet på att den som förordnas, utöver att vara särskilt lämplig på grund av sina kunskaper och erfarenheter, även i övrigt måste vara särskilt lämplig för uppdraget. I förarbetena uttalades att en person som i och för sig uppfyller kraven på kunskaper och erfarenheter men som har uppvisat dåligt omdöme eller på annat sätt agerat olämpligt inte bör kunna förordnas till målsägandebiträde.

När det gäller kravet på kunskaper och erfarenhet uttalades i förarbetena att advokater bör som huvudregel anses uppfylla det kravet medan för jurister som saknar advokattitel får rätten närmare pröva den enskildes kompetens. Biträdande jurister på advokatbyråer bör i många fall uppfylla kraven om de har viss yrkeslivserfarenhet, till exempel om denne är notariemeriterad eller har arbetat på advokatbyrå under mer än en begränsad tid. Bedömningen av om biträdet har tillräckliga kunskaper och erfarenheter kan också bli olika beroende på vad uppdraget rör.³⁰

²⁸ Se prop. 2017/18:86 s. 20 med hänvisning till prop. 1998/99:133 s. 33 f.

²⁹ Se prop. 2017/18:86 s. 21.

³⁰ Se prop. 2017/18:86 s. 19 f.

Det är domstolens ansvar att säkerställa att den som förordnas till målsägandebiträde i ett visst fall har rätt kvalifikationer för uppdraget.³¹

I sammanhanget kan det nämnas att förutsättningarna ser något annorlunda ut när det gäller förordnande av offentliga försvarare (se 21 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken). Där är huvudregeln att en advokat, som är lämplig för uppdraget, ska förordnas. Endast om det finns särskilda skäl kan någon annan lämplig jurist komma i fråga, vilket i praktiken är mycket ovanligt.³²

16.3.4 Offentligt biträde enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

I 39 § 1 st. lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) finns bestämmelser om i vilka fall offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden enligt lagen. Genom en lagändring 2021 infördes ett nytt andra stycke i 39 §, i syfte att förbättra barnets förutsättningar att få sina rättigheter tillgodosedda. Kvalifikationskraven är i sin utformning mycket lika de som gäller för målsägandebiträden.

Som offentligt biträde för den unge i mål och ärenden enligt lagen får endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget förordnas. De särskilda lämplighetskraven gäller utöver de krav som följer av 26 § rätts hjälpslagen att personen ska vara en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget.

Enligt förarbetena till bestämmelsen ankommer det på rätten att säkerställa att den som förordnas till offentligt biträde har rätt kvalifikationer för uppdraget.³³ Uppdraget som offentligt biträde kräver kunskaper om beslutsprocessen enligt LVU, barns utveckling och vilka behov och rättigheter de har. Som huvudregel bör advokater anses uppfylla kraven på kompetens och erfarenhet, liksom andra jurister som har relevant yrkeslivserfarenhet, till exempel som offentligt biträde i förvaltningsdomstol, som företrädare för barn och unga i andra processuella sammanhang eller genom annat relevant arbete på en advokatbyrå eller en juristfirma där man regel-

³¹ Sverne Arvill & Renfors, *Rätts hjälpslagen* (27 juni 2025, Version 4 A, JUNO), kommentaren till 4 § lagen om målsägandebiträde.

³² Se till exempel rättsfallet NJA 1977 s. 741.

³³ Se prop. 2020/21:35 s. 23 ff. och 33 f.

bundet biträder barn och unga i LVU-mål. Det kan normalt inte anses lämpligt att nytexaminerade jurister som precis har tillträtt en anställning på advokatbyrå eller juristfirma uppträder som offentliga biträden för barn och unga i LVU-mål.

Rätten ska ta hänsyn även till andra omständigheter än relevanta kunskaper och erfarenheter. Det offentliga biträdet bör ha förmåga att sätta sig in i den unges situation och att kunna kommunicera med den unge på ett lättförståeligt och anpassat sätt. Dessutom bör uppdraget utövas så att barnets bästa sätts i främsta rummet och – i den mån som förutsättningar finns för det – hänsyn tas till den unges egen vilja. Kravet på att biträdet även i övrigt ska vara särskilt lämpligt innebär också att om det tilltänkta biträdet förvisso uppfyller kraven på kunskap och erfarenhet men har uppvisat dåligt omdöme eller agerat olämpligt, bör han eller hon inte förordnas.

16.3.5 Konkursförvaltare

Kvalifikationerna för en konkursförvaltare anges i 7 kap. 1 § 1 st. konkurslagen. Denne ska enligt bestämmelse ha den särskilda insikt och erfarenhet som uppdraget kräver samt även i övrigt vara lämplig för uppdraget. I paragrafens andra – fjärde stycken finns jävsbestämmelser.

Frågan om vilka närmare krav som ställs på konkursförvaltare utvecklas i förarbetena till nämnda bestämmelse.³⁴ Ett viktigt inslag i 1979 års reform av reglerna om konkursförvaltning var att förvaltarens ställning skulle stärkas. Bland kompetenskraven kan nämnas att förvaltaren bör ha en väl utvecklad kontorsorganisation, kunskap om allmän juridik, straff- och arbetsrättsliga frågor, företags ekonomi, bokföring och redovisning samt erfarenhet från affärsjuridiska uppdrag. Enligt departementschefens uttalande innebär kompetenskraven att uppdragen som konkursförvaltare bör koncentreras till en begränsad krets av advokater specialiserade på konkursförvaltning eller anställd vid ackordscentral med motsvarande erfarenhet. Allmänpraktiserande jurister borde i princip inte förordnas, förutom i mindre konkurser.

³⁴ Se prop. 1978/79:105 s. 156 f. och 266 ff., prop. 1986/87:90 s. 255 f.

Enligt 7 kap. 2 § konkurslagen utses förvaltare av domstolen. I syfte att ge rätten ett säkrare underlag för sitt beslut ska tillsynsmyndigheten dessförinnan höras (se 7 kap. 3 § konkurslagen).³⁵ Någon formell auktorisation av förvaltare finns inte. Däremot sker en informell prövning genom de så kallade förvaltarlistor som sannolikt finns vid landets alla tingsrätter, vilka normalt är resultatet av någon form av samråd mellan domstolen och tillsynsmyndigheten. Innebörden av listorna är att där upptagna personer får utses till förvaltare utan att tingsrätten dessförinnan hört tillsynsmyndigheten. Den som har de nödvändiga kvalifikationerna kan dock inte vägras uppdrag som konkursförvaltare.³⁶

I rättsfallet NJA 2007 s. 471 har Högsta domstolen uttalat att tillsynsmyndigheten har att verka för att det långsiktiga behovet av kvalificerade konkursförvaltare blir tillgodosett. Å ena sidan måste det upprätthållas en kår av förvaltare som förses med uppdrag så att de kan bevara sin kompetens, å andra sidan måste kåren förnyas successivt. Ett visst konkurrenstryck kan motverka att standarden inte sjunker.

16.3.6 Rekonstruktör enligt lagen om företagsrekonstruktion

Om en företagsrekonstruktion beslutas enligt lagen om företagsrekonstruktion ska rätten samtidigt utse en rekonstruktör. Denne måste uppfylla de krav som gäller för konkursförvaltare (se ovan och 2 kap. 15 § nämnda lag). För att komma i fråga för ett uppdrag som rekonstruktör krävs mycket goda kunskaper i bland annat insolvensrätt, aktiebolagsrätt, affärsjuridik och företagande. Vidare ska endast den som har tillräckligt med tid för uppdraget förordnas.³⁷

Enligt andra stycket i nämnda paragraf ska det vid bedömningen av om någon är lämplig som rekonstruktör dessutom särskilt beaktas om han eller hon har erfarenhet av att i egenskap av konkursförvaltare fortsätta driva rörelse för ett konkursbos räkning enligt 8 kap. 2 § konkurslagen eller har annan motsvarande erfarenhet. Som exempel på sådan motsvarande erfarenhet anges i förarbetena

³⁵ Se prop. 1978/79:105 s. 160 f.

³⁶ Se mer om detta i Palmér & Savin, *Konkurslagen* (15 augusti 2025, Version 58, JUNO), kommentaren till 7 kap. 1 §, SOU 2000:62 s. 166 f. och Nils-Bertil Morgell i *Juridisk Tidskrift* 2012–13 s. 514.

³⁷ Se prop. 2021/22:215 s. 359.

tidigare välmeriterad erfarenhet av företagsrekonstruktion eller av att ha bistått en annan konkursförvaltare vid en driftskonkurs.³⁸

Det finns alltså ett erfarenhetssamband mellan konkursförvaltare och rekonstruktör. Sambandet kan vara relevant att jämföra med vid bedömningen av om någon som har erfarenhet från uppdrag som ombud i bodelningsprocesser har tillräcklig kompetens för att förordnas till bodelningsförrättare.

16.4 Gällande rätt i övriga nordiska länder

16.4.1 Danmark

Regler om bodelningsförrättare (bobehandler) finns i 45–49 §§ ægtefælleskifteloven og bekendtgørelse nr 117 den 2 februar 2012 om autorisation af bobehandlere.

Justitieministern (justitsministeren) auktoriserar ett lämpligt antal advokater som bodelningsförrättare. Syftet är att säkra nödvändig expertis och erfarenhet inom rättsområdet. Personen ska vara advokat och auktoriseras lokalt för varje domkrets så att bland annat resekostnader kan begränsas. Bodelningsförrättare är normalt specialiserade inom familje- och arvsrätt. En auktorisation som bodelningsförrättare kan villkoras av att personen inom en viss angiven tid genomför en vidareutbildning i bodelningsrätt. Antalet auktoriserade förrättare bör bestämmas så pass lågt att det ska vara möjligt för dem att upparbeta och behålla en hög grad av erfarenhet och rutin av sådana uppdrag.³⁹

Ansökan om att bli bodelningsförrättare sker efter att tingsrätten (byretten) utlyst uppdraget. Auktorisationen sker därefter enligt rekommendation från domstolscheferna på tingsrätten och hovrätten (landsretten) i den aktuella domkretsen. Den är tidsbegränsad till tio år med möjlighet till tio års förlängning.

Justitieministern kan återkalla en auktorisation som bodelningsförrättare om personen under en längre tid är frånvarande på grund av sjukdom, om denne väsentligt har åsidosatt sina skyldigheter som förrättare eller det föreligger andra särskilda skäl.

³⁸ Se prop. 2021/22:215 s. 360.

³⁹ Se Grønberg (2023), *Ægtefælleskifteloven med kommentarer* s. 304 f.

Det är skifteretten (som är del av tingsrätten) som förordnar en auktoriserad bodelningsförrättare att sköta en bodelning (se 18 § ægtefælleskifteloven). En auktoriserad bodelningsförrättare är skyldig att åta sig uppdraget. Skifteretten kan tillåta att makarna gemensamt väljer en förrättare som inte är auktoriserad om det finns särskilda skäl för det. I 46 § ægtefælleskifteloven finns jävsregler för bodelningsförrättare.

16.4.2 Norge

Domstolen kan välja om en bodelningsförrättare (bostyrer) ska förordnas eller om domstolen ska genomföra bodelningen på egen hand. Utgångspunkten är att sådan inte ska förordnas. Vid förordnande av en bodelningsförrättare är huvudregeln att en advokat ska utses, men domstolen kan förordna andra personer om ”retten finner det ubetenkelig” (se 149 § arveloven, som är tillämplig genom hänvisning i 100 § ekteskapsloven).

16.4.3 Finland

Till bodelningsförrättare (skiftesman) ska en lämplig person utses (se 23 kap. 4 § ärvdabalken). Det finns inga andra krav på kompetens eller utbildning för att förordnas.

16.4.4 Island

I Island utses vanligen en advokat till bodelningsförrättare (skiptastjóri). Bland de formella kriterier som krävs för att bli förordnad till bodelningsförrättare kan nämnas att personen ska samtycka till uppdraget, ha juristexamen eller motsvarande kunskaper i relevant juridik och kunna hantera uppdraget. Vidare får personen inte vara under 25 år gammal, försatt i konkurs eller under förvaltarskap, dömd till fängelse för brott eller ha någon fordran mot parterna (se 46 § 2 st. lagen om skifte av dödsbon). Det finns inga andra krav på utbildning för att förordnas.

16.5 Överväganden och förslag

Förslag

Till bodelningsförrättare ska få förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Om makarna är överens om valet av bodelningsförrättare bör det ges särskild betydelse vid lämplighetsbedömningen.

16.5.1 Reformbehovet

Ett förordnande att vara bodelningsförrättare är ett personligt uppdrag som ofta kan innehålla komplicerade frågor av varierande art, såväl beträffande den materiella rätten som att driva processen framåt och hantera andra mer praktiska frågor. Förfarandet, som har förändrats över tid, har karaktär av en judiciell förrättning och likheter med en domstolsprövning i första instans. Handläggningen kan präglas av en hög konfliktnivå eller till och med av att någon av makarna försöker att förhindra att en bodelning kommer till stånd. Beroende på omständigheterna kan det senare vara en form av ekonomiskt våld eller eftervåld. Bodelningsprocessen är en av flera civilrättsliga processer som kan användas av en make eller sambo för att utöva kontroll över den andra maken eller sambon (se avsnitt 4.3).

Ett effektivt och rättssäkert förfarande förutsätter att den som tillämpar de rättsliga reglerna har nödvändig kunskap, erfarenhet och integritet. Eftersom det är domstolen som utser förrättare kan staten sägas ge denne en form av legitimitet och det skapar en berättigad förväntan hos makarna att förrättaren ska utföra uppdraget med den kvalitet som krävs.

Allt detta talar enligt utredningens uppfattning för att det redan utifrån dagens förhållanden finns skäl att införa tydligare krav för vem som ska få utses till bodelningsförrättare. Till detta kommer att utredningen föreslår ett delvis förändrat regelverk som ger förrättaren fler verktyg och utvidgad behörighet. En sådan förändring utgör ytterligare skäl för kompetenskrav i syfte att säkerställa att

reglerna tillämpas effektivt och rättssäkert. Frågan är hur ett sådant tydliggörande av kraven ska ske.

16.5.2 Ingen auktorisation

Ett alternativ som utredningen har övervägt är att införa ett krav på auktorisation av bodelningsförrättare. Något sådant förslag lämnas dock inte.

Som skäl för ett sådant system kan anföras att det borgar för att de auktoriserade förrättarna har lämpliga kvalifikationer för uppdraget. Domstolarna runt om i landet skulle enkelt och förutsebart kunna utse någon med auktorisation utan att behöva göra någon lämplighetsprövning av denne. Man kan också tänka sig att den myndighet som ansvarar för auktorisationen skulle kunna ges i uppdrag att utöva tillsyn och kontroll över förrättarna och till exempel besluta om disciplinära åtgärder. Det kan skapa en tillit till systemet. Inspiration kan hämtas från det danska kravet på auktorisation. Som angetts ovan finns det även uppfattningar i den juridiska doktrinen om att ett sådant system kan bli mer verkningsfullt än skärpta kvalifikationskrav vid domstolens lämplighetsbedömning.

Enligt utredningens uppfattning är det emellertid svårt att bedöma i vilken grad, om någon, som ett auktorisationskrav skulle ge bättre lämpade förrättare. Det torde vara fullt möjligt för domstolarna att med ledning av de kvalifikationskrav som lagtexten och motivuttalandena uppställer utse förrättare med önskvärd kompetens. Ett auktorisationssystem får också förutsättas bli klart mer resurskrävande än en sådan lösning. Att införa ett krav på auktorisation skulle vidare innebära en för svensk rätt främmande principiell förändring, såväl avseende förordnande av bodelningsförrättare specifikt som domstolsförordnanden i stort. Dessutom kan det leda till ett mindre flexibelt förfarande med följderna att domstolarna skulle vara förhindrade att utse den person som är mest lämpad i varje enskilt fall eller som makarna i vart fall är överens om borde utses.

Sammantaget anser utredningen att det inte finns något klart behov av ett krav på auktorisation.

16.5.3 Krav på särskilda kvalifikationer bör införas

Inledande överväganden

I dag gäller ett allmänt krav på lämplighet för att förordnas som bodelningsförrättare. Vad domstolarna ska beakta vid sin lämplighetsprövning är inte närmare uttryckt i vare sig lag eller förarbeten. Vid jämförelse med andra domstolsförordnanden är det relativt ovanligt med en så fri prövning. Som redovisats har de inte sällan krav på särskilda kvalifikationer och visst mått av specialisering. Det finns som sagt anledning att precisera kraven för bodelningsförrättare.

Enkelt uttryckt bör en förrättare ha tillräcklig kunskap och erfarenhet för att förstå och utföra det som behöver göras utifrån uppdragets beskaffenhet. Alla berörda har ett intresse av att det är en så duktig och kunnig person som möjligt som utses för uppdraget. Valet av person är grundläggande för att uppdraget ska genomföras effektivt och rättssäkert, inte minst mot bakgrund av att uppdraget är personligt och självständigt. Mot denna bakgrund bör det införas ett uttryckligt krav på att endast personer med särskilda kvalifikationer får förordnas som bodelningsförrättare.

Enbart jurister ska kunna förordnas till bodelningsförrättare

Uppdraget som förrättare är kvalificerat och ställer höga krav på juridisk kompetens. Enligt utredningen bör det därför vara en grundläggande förutsättning för att komma i fråga som bodelningsförrättare att personen har en juristexamen. Det bör inte finnas möjlighet att i det enskilda fallet göra undantag från kravet. Den bedömningen ändras inte av att det i och för sig finns möjlighet att förordna flera bodelningsförrättare. Har förrättaren behov av någon särskild expertis under förrättningen, såsom för en värdering av egendom i boet, får denne liksom hittills anlita en sakkunnig för det ändamålet.

Det bör noteras att ett krav på att förrättaren ska ha en juristexamen överensstämmer med vad tingsrätterna normalt ställer som krav för att en person ska föras upp på de så kallade förordnandelistorna. Det bör också noteras att det är i princip uteslutande jurister som förordnas till bodelningsförrättare.

Utredningen anser att det inte är lämpligt att införa ett krav på att enbart advokater ska få förordnas till bodelningsförrättare. Det främsta skälet för det är att det kan utesluta andra väl lämpade jurister från sådana förordnanden. Det skulle ge såväl domstolen som makar och sambor färre personer att välja bland för uppdragen. Det är viktigt att det är kompetenta jurister med för uppdraget relevant erfarenhet som utses till bodelningsförrättare. Men så länge en person möter kvalifikationskraven bör inte advokattiteln vara avgörande. Att uteslutande förordna advokater till bodelningsförrättare skulle dessutom vara en främmande ordning för svensk rättstradition. En regel om särskilda kvalifikationer bör därför inte begränsas till att avse endast advokater. Det gäller även med beaktande av de fördelar som visserligen kan finnas med att en advokat förordnas, såsom den lagreglerade tystnadsplikten och tillsynsfunktionen.

För att markera att det endast är jurister som kan komma i fråga för uppdrag som bodelningsförrättare bör det av lagtexten framgå att sådana personer som inte tillhör kretsen av advokater eller biträdande jurister på advokatbyrå måste ha avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning för att kunna förordnas. Det innebär att personen måste ha avlagt juristexamen eller motsvarande äldre examen (se 4 kap. 1 § rättegångsbalken och förordning [2007:386] om kunskapsprov för behörighet som domare, m.m.).

Krav på att förrättaren ska vara särskilt lämplig

Utredningen föreslår att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget ska kunna förordnas till bodelningsförrättare.

Det ska ankomma på rätten att säkerställa att den som förordnas har rätt kvalifikationer för uppdraget. Det bör inte vara nödvändigt att i lagtexten ange vilka mer specifika kunskaper och erfarenheter som ska krävas. Rätten måste göra en reell prövning av förrättarens lämplighet i varje enskilt fall och kan då väga in sådana faktorer som nämns nedan. Det hindrar dock inte att domstolen upprättar en lista över personer som allmänt sett bedömts som lämpliga för uppdrag som bodelningsförrättare. Det bör vara upp till förrättaren att visa att hon eller han möter kraven.

En bodelningsförrättning kan innehålla en mängd olika juridiska frågor. En förrättare behöver därför i regel besitta goda allmänna juridiska kunskaper och särskilt goda kunskaper inom familjerätt och ekonomisk familjerätt. Förrättaren bör vidare ha processvana, företrädesvis från att varit förordnad bodelningsförrättare. Även andra uppdrag kan dock beaktas, som boutredningsman och skiftesman samt ombud vid bodelningar, boutredningar och arvskiften. Därtill bör det krävas att bodelningsförrättaren har hög integritet och gott omdöme samt är beslutför. För ett lyckat bodelningsförrättaruppdrag kan det vidare vara behövligt att förrättaren har förmågan att hantera en konfliktfylld och känslig situation som kan innefatta intressekonflikter samt våld och hot i olika former.

De redovisade kvalifikationerna förutsätter i allmänhet att förrättaren inte endast har en juristexamen utan också relevant yrkeslivserfarenhet.

Det kan inte anses lämpligt att nyutexaminerade jurister som relativt nyligen har tillträtt en anställning på advokat- eller juristbyrå förordnas som bodelningsförrättare. Enligt utredningen bör det som utgångspunkt krävas att juristen har arbetat på byrån under en tid som motsvarar vad som för närvarande gäller för att kunna antas som ledamot av Advokatsamfundet, det vill säga tre år. Vid bedömningen bör tid för tingsmeritering och annan relevant erfarenhet från juridiskt arbete i domstol kunna beaktas i viss mån. Med hänsyn till de likheter som finns mellan en bodelningsförrättning och processer i domstol kan sådan domstolserfarenhet bidra till personens förutsättningar för att handlägga en bodelning. När det gäller sakkunskaper inom exempelvis ekonomisk familjerätt krävs dock typiskt sett att sådana har upparbetats på annat håll än i domstol.

Bedömningen av om förrättaren har tillräckliga kunskaper och erfarenheter kan bli olika beroende på vad uppdraget rör. När tingsrätten ska ta ställning till en begäran om förordnande av bodelningsförrättare kan det dock behöva ske på ett begränsat underlag som gör det svårt att bedöma bodelningens förväntade omfattning och karaktär. Utgångspunkten måste därför vara att förrättningen kommer att innehålla frågor av viss komplexitet. Endast om det av underlaget kan antas att det rör sig om en mindre komplicerad bodelning kan kompetenskraven sänkas något. Exempelvis kan det då bli aktuellt med någon som har en juristexamen men nätt och jämnt når upp till kraven på yrkeserfarenhet.

Det finns inget som hindrar att domstolen vid en begäran om förordnande av bodelningsförrättare förelägger makarna att yttra sig över bodelningens omfattning och karaktär. Tvärtom kan det vara lämpligt att hämta in sådan information för att kunna tillämpa de särskilda kvalifikationskraven och säkerställa att den som förordnas har den kompetens som krävs. Det ger även goda förutsättningar för bodelningsförrättaren att kunna ta ställning till om hon eller han accepterar uppdraget. Om det framkommer uppgifter om våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck kan det vara skäl för att förordna en förrättare som har kunskap därom. Har bodelningen internationell anknytning kan domstolen på motsvarande sätt överväga att förordna en person med erfarenhet av sådana bodelningar eller som annars har kunskap inom internationell privaträtt.

En advokattitel talar i sig för att innehavaren har erfarenhet och kunskap från praktisk kvalificerad juridisk verksamhet. Den säger dock inget om inom vilket rättsområde advokaten huvudsakligen har arbetat, vilket är en omständighet som bör ges stor vikt vid lämplighetsbedömningen. Utifrån de redovisade kvalifikationerna bör bodelningsförrättare som regel sökas bland personer som i sin verksamhet är inriktade på frågor om familjerätt och ekonomisk familjerätt. Uppdragen ska alltså i första hand anförtros specialister. En sådan ordning skulle likna det som gäller i Danmark, utan att införa ett krav på auktorisation.

Allmänpraktiserande jurister eller jurister med annan specialisering än den nämnda bör som utgångspunkt inte komma i fråga för uppdragen. Omständigheterna kan dock motivera en annan bedömning. Det kan till exempel vara fallet om personen kan påvisa att denne regelbundet arbetar med ärenden inom ekonomisk familjerätt och andra familjerättsliga frågor och på så sätt har skaffat sig relevant erfarenhet och kunskap. En farhåga med en alltför snäv krets är annars att antalet lämpliga personer kan bli för få, i vart fall under en övergångsperiod. Särskilt utanför storstadsområdena kan ett alltför högt krav på specialisering medföra att domstolen får svårt att till varje uppdrag hitta någon som möter det.

I de enskilda fall som domstolen trots allt får svårt att hitta en lämplig förrättare i närområdet, kan det leda till ökade kostnader för bland annat resor. De kostnaderna bör dock kunna begränsas genom att förrättaren tillåter deltagande via videolänk när det bedöms lämpligt. Genom att förordna en person som uppfyller de

högt ställda kraven kan handläggningen vidare förväntas bli effektivare och därmed kostnaderna lägre än annars.

En annan förutsättning för att förrättaren ska vara lämplig för det enskilda uppdraget är att denne har tid för uppdraget. Kravet på att förrättaren även i övrigt ska vara särskilt lämpligt innebär vidare att domstolen inte bör förordna en person som i och för sig uppfyller kraven på kunskaper och erfarenheter men som har uppvisat dåligt omdöme eller på annat sätt agerat olämpligt.

Med hänsyn till de särskilda kompetenskrav som utredningen föreslår bör införas och det förhållandet att ett förrättaruppdrag är personligt, anser utredningen att det inte ska vara möjligt att förordna en juridisk person till bodelningsförrättare.

Makarnas önskemål ska ges särskild betydelse

Ett skäl som kan tala emot höga kvalifikationskrav är att det kan bli dyrare för makarna att få hjälp av en person som uppfyller kraven jämfört med någon annan som de själva anser skulle vara lämplig för uppdraget och som de har förtroende för. Samtidigt bör det framhållas att i de allra flesta fall, när väl en make har begärt att få en bodelningsförrättare förordnad, är omständigheterna sådana att en utomstående sakkunnig är den lösning som är mest ändamålsenlig, och möjligen också den mest kostnadseffektiva.

Med det sagt anser utredningen dock att det finns goda skäl för att makarnas gemensamma önskemål om personvalet ska ges särskild betydelse vid lämplighetsprövningen (jfr vad som gäller för val av boutredningsman enligt 19 kap. 3 § ärvdabalken). Om makarna har kunnat enas om ett personval kan den omständigheten i sig och deras förtroende för personen utgöra en viktig grund för dem att genom dennes hjälp kunna förrätta bodelningen på ett lyckat sätt, eller till och med kunna enas om den utan beslut om tvångsbodelning.

Utredningen anser alltså att regeln ska utformas så att makarnas önskemål bör ges särskild betydelse vid prövningen av personens lämplighet. När domstolen tar ställning till om den föreslagna personen är lämplig kan det i praktiken innebära att de annars högt ställda kompetenskraven kan sänkas något, men inte helt. En grund-

förutsättning för att förordnas är att personen uppfyller kravet på juristexamen eller motsvarande äldre examen.

Det finns i sammanhanget anledning att anmärka att om makarna inte är överens om vem som ska utses till bodelningsförrättare, talar det för att domstolen bör välja en person som intar en i förhållande till dem helt fristående ställning (jfr rättsfallet NJA 2002 s. 428).

16.5.4 Inget lagkrav på fortbildning

Bedömning

Det bör inte införas ett lagkrav på fortbildning för bodelningsförrättare. Av de föreslagna kompetenskraven följer dock ett krav på genomförd juristutbildning. Även annan utbildning kan beaktas vid lämplighetsprövningen.

Utredningen har föreslagit att uppdrag som bodelningsförrättare i princip ska förbehållas specialister inom rättsområdet. Däremot anser utredningen inte att det bör införas några formella krav på att en förrättare därutöver måste genomgå någon särskild fortbildning eller ett visst antal timmar utbildning per år. Med ett lagstadgat krav på fortbildning följer frågor om vem som ska ansvara för att sådana utbildningar anordnas och hur en uppföljning av utbildningskravet ska ske. Utredningen ser inte någon naturlig och kostnadseffektiv lösning på de frågorna, vilket får vägas mot att behovet av fortbildning inte kan anses vara betydande utifrån de kvalifikationskrav som nu föreslås. Som utvecklas ovan bör det avgörande i stället vara att förrättarna förvärvar och bibehåller lämplig kompetens genom att utöva förrättaruppdrag och agera som ombud i bodelningar. En sådan ordning motsvarar vad som gäller för förordnande av vissa rättsliga biträden, konkursförvaltare och rekonstruktörer.

Med det sagt är det naturligtvis ändå lämpligt att förrättare regelbundet utvecklar sin kompetens genom fortbildning inom de områden som de anser sig behöva. Det finns flera aktörer som anordnar den typen av utbildningar. Som nämnts ovan är de flesta som förordnas till bodelningsförrättare advokater. För dem finns ett sådant utbildningskrav redan i dag genom Advokatsamfundets regler. Av den anledningen är möjligen behovet av en lagreglerad

utbildningsskyldighet i praktiken lägre än annars. Det bör dock sägas att utbildningskravet förefaller vara relativt allmänt hållet och att det inte förutsätter att fördjupning sker inom områden som advokaten är verksam inom.

Även jurister som inte är advokater har anledning att överväga en liknande ansats för att upprätthålla och vidareutveckla sin yrkeskompetens, och därmed vara konkurrenskraftiga. När det gäller arbetsgivare med många anställda jurister, kanske över hela landet, kan möjligheten att anordna och säkerställa fortbildning av personalen vara väl så god som för advokater. Enligt utredningens uppfattning sker det också, vilket är positivt.

Att delta i utbildningar kan också utvidga en bodelningsförrättares kontaktnät med andra förrättare och möjliggöra värdefullt erfarenhetsutbyte, såväl vid själva utbildningstillfället som därefter.

Utredningen instämmer i det som har förts fram från intresseorganisationer att bodelningsförrättare är betjänta av att ha kunskap om mäns våld mot kvinnor, ekonomiskt våld och eftervåld. Det är alltså ett område som förrättare bör överväga att utvidga sin kompetens inom. Domstolarna kan beakta sådan kompetens vid sin lämplighetsprövning, i synnerhet om det i en begäran om bodelningsförrättare framkommer uppgifter om våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck.

Det finns redan i dag flera tillgängliga webbkurser som ger grundkunskaper om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck. Två exempel är *webbkurs om våld*⁴⁰, framtagen av Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) i samverkan med Socialstyrelsen och länsstyrelserna, samt *grundkurs om hedersrelaterat våld och förtryck*⁴¹, från Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. Därutöver finns dels webbutbildningen *Ekonomiskt våld*⁴², som är framtagen av Kommunal utveckling Jönköpings län, dels ett särskilt webbstöd för rättsväsendet, *Kunskap om våld*⁴³, som är framtaget av NCK och Jämställdhetsmyndigheten.

⁴⁰ <https://webbkursomvald.se/>. Hämtad: 2025-10-17.

⁴¹ <https://www.webbkursheder.se/>. Hämtad: 2025-10-17.

⁴² <https://webbutbildning.kommunalutveckling.nu/ekonomisktvald/>. Hämtad: 2025-10-17.

⁴³ <https://kunskapomvald.se/>. Hämtad: 2025-10-17.

16.5.5 Uttryckliga jävsregler är inte nödvändiga

Bedömning

Det finns inte tillräcklig anledning att föreslå uttryckliga lagbestämmelser om jäv för bodelningsförrättare.

Enligt gällande rätt finns det inga uttryckliga lagbestämmelser om jäv för bodelningsförrättare, utan tillräcklig garanti har ansetts ligga i att förordnandet meddelas av domstol.

Givetvis är det av stor vikt att förrättaren intar en självständig och opartisk hållning i förhållande till var och en av makarna. Det är en förutsättning för uppdraget. Det ligger i sakens natur att en förrättare själv måste beakta huruvida jäv föreligger. Det bör redan i dag vara naturligt för förrättaren att alltid inför accepterande av ett uppdrag kontrollera att det inte föreligger något jäv. Om denne vet med sig att jäv kan föreligga kan det förutsättas att så påtalas för domstolen, alternativt att personen avstår från att samtycka till uppdraget. Om det under handläggningen framkommer omständigheter som medför att förtroendet för förrättarens opartiskhet kan rubbas bör det normala vara att denne begär sitt entledigande. För advokater, men inte andra jurister, följer motsvarande av Advokatsamfundets etiska regler. Utredningens uppfattning om de större familjerättsliga juristbyråerna är att de har ett liknande förhållnings sätt till jäv.

Utredningen gör bedömningen att det inte finns tillräcklig anledning att göra förändringar i det gällande rättsläget. Det har inte framkommit att det skulle vara ett återkommande problem att bodelningsförrättare åtar sig uppdrag utan att beakta eller vara transparenta i jävsfrågor eller att förrättare skulle vara partiska.

Liksom hittills bör en bodelningsförrättare som har uppträtt uppenbart partiskt till förmån för den ena parten, kunna entledigas med anledning därav.⁴⁴ Den typen av agerande bör även kunna beaktas vid kommande lämplighetsprövning för nya uppdrag som bodelningsförrättare. Därtill, som angetts ovan, bör under vissa omständigheter ett lagakraftvunnet beslut av en jävig bodelningsförrättare kunna angripas med extraordinära rättsmedel.

⁴⁴ Jfr rättsfallet "Boutredningsmannens bedömning", NJA 2023 s. 761.

Avslutningsvis finns det i sammanhanget anledning att säga något om det förhållandet att personer som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare ofta också uppträder som ombud vid andra bodelningar. Att man som advokat eller jurist har olika roller kan, som beskrivits ovan, vara ett sätt att upparbeta och bibehålla nödvändig kompetens. Samtidigt bör man vara medveten om hur de skiftande rollerna kan uppfattas av parterna och hur den uppfattningen kan riskera att påverka ens mandat. Som utvecklas i avsnitt 8.6.2 är det viktigt för tilliten till systemet och förtroendet för den enskilda förrättaren att i början av förrättningen informera om sin roll och vad den innebär.

16.5.6 Lagfäst tystnadsplikt är inte nödvändig

Bedömning

Det finns inte tillräcklig anledning att införa en lagfäst tystnadsplikt för bodelningsförrättare.

Utredningen har övervägt om det finns anledning att införa en lagfäst tystnadsplikt för bodelningsförrättare att inte obehörigen röja eller använda vad denne har fått kännedom om i samband med uppdraget.

När det gäller uppgifter som bodelningsförrättare tar emot från Skatteverket har utredningen föreslagit en särskild reglering av den situationen i offentlighets- och sekretesslagen (se avsnitt 8.6.9).

En bodelningsförrättning som inte leder till ett bodelningsavtal syftar till ett slutligt avgörande som kan klandras till domstol och annars är bindande för makarna. Inget material som ingår i förfarandet ska vara okänt för någon av makarna. Det intresse som kan finnas att hemlighålla uppgifter avser relationen till tredje man.⁴⁵

Ett skäl för att införa en lagfäst tystnadsplikt för bodelningsförrättare kan vara i syfte att skydda att uppgifter som förrättaren hämtar från banker, och som där omfattas av banksekretess, når tredje man. Den dataskyddsreglering som är tillämplig på bodelningsförrättarens behandling av personuppgifter begränsar vad bodelningsför-

⁴⁵ Jfr prop. 2010/11:128 s. 71 f. angående den tystnadsplikt som finns för medlare enligt lagen om medling i vissa privaträttsliga tvister.

rättaren får använda uppgifterna till. Denne har inte rätt att behandla uppgifterna för ändamål som det inte finns en rättslig grund för (se avsnitt 8.6.9). Som nämnts ovan är det också vanligt att bodelningsförrättare redan i dag omfattas av en tystnadsplikt, om än inte lagstadgad. Därutöver har utredningen föreslagit att det ska införas ett kompetenskrav för bodelningsförrättare. Förslaget bör innebära att de som utses till förrättare har en sådan integritet och lämplighet att en lagfäst tystnadsplikt inte bedöms vara strikt nödvändig för att skydda uppgifter som förrättaren tar del av i uppdraget.

Vid en sammantagen bedömning anser utredningen att det inte finns tillräcklig anledning att föreslå en lagfäst tystnadsplikt för bodelningsförrättare.

17 Reglerna om boutredningsman och skiftesman

17.1 Förhållandet mellan reglerna om bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman

Utredningens uppdrag innefattar inte att göra en översyn av reglerna om boutredningsman och skiftesman. Som redogjorts för i avsnitt 16.2.2 har dessa regler på olika sätt anknytning till dem som gäller för bodelningsförrättare.

Särskilt betydelsefullt är att det sedan lång tid tillbaka är i princip samma regelverk för *skiftesman* och bodelningsförrättare. Genom en hänvisning i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken gäller att det som föreskrivs i 17 kap. 1–4 och 6–9 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make ska gälla i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Arvode och ersättning till skiftesmannen ska dock betalas av dödsboet. Lagändringar i 17 kap. äktenskapsbalken kan alltså påverka reglerna om skiftesman.

Samtidigt skiljer sig de två uppdragen åt i praktiken. Flera av de lagändringar som utredningen har föreslagit tar sikte på bodelningsförrättarens uppgift att upprätta en bouppteckning och makarnas skyldighet att uppge sina tillgångar och skulder. För en skiftesman saknar sådana bestämmelser betydelse. Det kan konstateras att bestämmelserna om bouppteckning i 17 kap. 5 § äktenskapsbalken redan i dag är undantagna från reglerna för arvskifte, skiftesman och delägare. Anledningen till det ligger i att skiftesmannens uppdrag är att besluta om arvskiftet, det vill säga skifta boet.

Om boet inte är klart för skifte bör det rätta vara att en *boutredningsman* förordnas för att hantera frågor om boets utredande. De regler som blir aktuella att tillämpa för boutredningsmannen finns i

ärvdabalken. Reglerna för boutredningsman är alltså fristående från reglerna för bodelningsförrättare, vilket som sagt inte är fallet för skiftesman. Som utvecklats ovan är dock en boutredningsman som är utsedd av domstolen för förvaltningen av ett dödsbo efter en makes död, också i regel bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande om det. När delningen har vunnit laga kraft är boutredningsmannen skyldig att lämna ut egendomen (se 19 kap. 15 § ärvdabalken). Det är därför relevant att fundera över om de föreslagna nya reglerna för bodelningsförrättare, inklusive kompetenskraven, ska gälla även för en boutredningsman som också är bodelningsförrättare.

17.2 Statistik om förordnanden av boutredningsman och skiftesman

Enligt inhämtad statistik och utredningens uppskattningar förordnas årligen mellan 200 och 300 skiftesmän av domstol. Det kan jämföras med att motsvarande siffra för bodelningsförrättare är omkring 1 000 per år. Däremot är det vanligt att en utsedd boutredningsman är skiftesman utan något särskilt förordnande från domstol. Antalet arvskiften som genomförs av en skiftesman är alltså fler än det redovisade spannet om 200–300. Enligt statistik från Domstolsverket har tingsrätterna under perioden 2017–2024 årligen förordnat omkring 1 500 boutredningsmän.

Något kort bör sägas om hur spannet har tagits fram. Utredningen har hämtat in uppgifter från Domstolsverket om antalet ärenden per år som avser förordnande eller entledigande av skiftesman. Under perioden 2017–2024 har antalet inkomna ärenden per år som avser förordnande eller entledigande av skiftesman legat mellan cirka 240 och 340. Förordnande av skiftesman respektive entledigande av densamma registreras på samma måltypskod och ärendena kan därmed inte skiljas från varandra i statistiken. Sannolikt är det endast en mindre andel av dessa ärenden som avser entledigande av skiftesman. Vid jämförelse med motsvarande siffror för bodelningsförrättare under åren 2017–2021 är det cirka 80 procent av ärendena som avser förordnande av förrättare och cirka 20 procent som avser entledigande. Utredningen utgår därför ifrån att det är på ungefär liknande sätt för skiftesmän.

Det bör också nämnas att det av den inhämtade statistiken inte kan utläsas hur många av de inkomna ärendena som har lett till att en skiftesman förordnats. Med hänsyn till det låga krav som gäller för att få en skiftesman utsedd utgår utredningen dock ifrån att en begäran om att förordna skiftesman har beviljats i de allra flesta fall.

17.3 Inga nya kompetenskrav för boutredningsman, skiftesman eller testamentsexekutor

Bedömning

Det bör inte införas några nya kompetenskrav för boutredningsman, skiftesman eller testamentsexekutor. De föreslagna nya kraven för bodelningsförrättare ska alltså inte tillämpas för dem.

I detta avsnitt avhandlas om de föreslagna kompetenskraven för bodelningsförrättare ska gälla för boutredningsman, skiftesman och testamentsexekutor. Med hänsyn till hur dessa uppdrag hör samman har det varit enklast att redovisa utredningens överväganden om kompetenskrav samlat för dem.

En boutredningsman kan enligt gällande rätt i regel vara bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande om det. På liknande sätt är en testamentsexekutor utan särskilt beslut skiftesman, med undantag för om någon annan redan har utsetts till skiftesman eller om testamentsexekutorn är delägare i boet (se 23 kap. 5 § 2 st. ärvdabalken). Om kompetenskrav införs för bodelningsförrättare, och eventuellt skiftesman, måste det bedömas om sådana krav ska gälla även för den som är utsedd till boutredningsman respektive testamentsexekutor.

När det gäller *testamentsexekutor* är det centralt att beakta betydelsen av respekten för testatorns vilja och hans eller hennes förmåga att avgöra vem som är lämplig för uppdraget beträffande aktuellt dödsbo. Mot den bakgrunden anser utredningen att det inte är lämpligt att göra några förändringar i den nuvarande ordningen. Skulle det införas ett krav på juristexamen för att en testamentsexekutor automatiskt ska vara skiftesman behöver fler ärenden prövas i domstol utan att det kan identifieras något tydligt behov

av det (jfr 19 kap. 3 § 3 st. ärvdabalken beträffande förutsättningarna för att en testamentsexekutor ska utses till boutredningsman).

Uppdraget som *boutredningsman* innefattar andra uppgifter än en bodelningsförrättares, inte minst att förvalta dödsboet. Den uppgiften kan ställa krav på andra kvalifikationer än vad som redovisats i kapitel 16 beträffande bodelningsförrättare. Redan i dag innehåller 19 kap. 3 § ärvdabalken ett förstärkt krav på att valet av en boutredningsman ska göras så att uppdraget kan förväntas bli utfört med den insikt som boets beskaffenhet kräver. Frågan om det finns skäl för att ytterligare stärka kompetenskraven för boutredningsmän är svår att svara på utan att den har utretts närmare. Utredningens förslag om att uppdrag som bodelningsförrättare i princip ska förbehållas specialister, med en juristexamen, kan alltså inte enkelt över sättas till de förutsättningar som gäller för en boutredningsman. Tvärtom är det inte alls säkert att den som har en juristexamen är mest lämpad i det enskilda fallet att sköta förvaltningen av ett dödsbo, även om det kan antas att det ofta är jurister som utses. Däremot, om det vid prövningen av en persons lämplighet att förordnas till boutredningsman står klart att personen även kommer att agera som bodelningsförrättare, bör dock domstolen i viss mån beakta kompetenskraven för bodelningsförrättare vid sin prövning.

Mot den bakgrunden bedömer utredningen att förutsättningarna för att förordnas till boutredningsman bör vara desamma som i dag. Som utredningen ser det är det inte heller lämpligt att förändra den praktiskt viktiga och ändamålsenliga ordningen att en boutredningsman kan agera som bodelningsförrättare och skiftesman utan särskilt förordnande. Även om en boutredningsman inte uppfyller till exempel kravet på en juristexamen bör denne ändå kunna vara bodelningsförrättare utan särskilt förordnande. I annat fall skulle domstolen behöva handlägga fler ärenden om förordnande av bodelningsförrättare. Det riskerar också att leda till minskad effektivitet och ökade kostnader om inte samma person kan vara bodelningsförrättare och boutredningsman, trots att denne bedöms lämplig för det i det enskilda fallet.

När det gäller *skiftesman* kan det till att börja med konstateras att det inte rör sig om mer än 200–300 särskilda förordnanden per år. Som nämnts ovan skiljer sig uppdraget från bodelningsförrättare. Flera av de faktorer som varit föremål för den här utredningens analys och ställningstaganden har inte samma tyngd för skiftesmannen.

Vid en översiktlig analys bedöms därför behovet av att höja kraven på vem som kan utses till skiftesman inte vara lika stort som för bodelningsförrättare. Det framstår därmed som mindre lämpligt att ändra kraven för förordnande av skiftesman enbart av det skälet att utredningen föreslår att kraven för bodelningsförrättare ska ändras.

Sammantaget innebär detta att utredningens förslag om att införa kompetenskrav för bodelningsförrättare inte ska gälla för förordnande av skiftesman. Den regel om förordnande som i dag finns i 17 kap. 4 § 1 st. 1 men. äktenskapsbalken bör i stället föras in i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken.

Om boet efter den ena makens död ställs under förvaltning av en boutredningsman ska denne utan särskilt förordnande vara bodelningsförrättare, på samma sätt som i dag, även om boutredningsmannen inte uppfyller kompetenskraven för bodelningsförrättare. Ett förtydligande med denna innebörd ska göras i 17 kap. 1 § 2 st. äktenskapsbalken.

Med hänsyn till att några kompetenskrav inte införs för förordnande av skiftesman, kan en boutredningsman respektive en testamentsexekutor utan särskilt beslut vara skiftesman enligt samma förutsättningar som gäller i dag. Någon lagändring för att förtydliga det bedöms inte behövas.

Såvitt avser bestämmelserna i 17 kap. 1–3 §§ och 5 § äktenskapsbalken – i den lydelse som utredningen föreslagit – kan de fortsatt tillämpas för förordnande av skiftesman genom hänvisning i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken.

17.4 En boutredningsman ska tillämpa de nya reglerna för bodelningsförrättare när denne agerar som sådan

Bedömning

De nya reglerna som föreslagits för bodelningsförrättare ska gälla även vid bodelning med anledning av den ena makens död. En boutredningsman som utan särskilt förordnande är bodelningsförrättare ska alltså tillämpa de nya reglerna. Beslut om förskott av bodelningslott ska dock inte kunna fattas i dessa fall.

En boutredningsman som inte uppfyller kompetenskraven för bodelningsförrättare föreslås alltså ändå kunna vara sådan utan särskilt förordnande. Nästa fråga blir om en boutredningsman då ska tillämpa alla nya regler för bodelningsförrättare som föreslås i detta betänkande. Utredningen menar att det ska vara fallet. Det finns inte tillräcklig anledning att göra skillnad på bodelning med anledning av äktenskapsskillnad och sådan med anledning av den ena makens död. Utgångspunkten bör vara att samma regler ska gälla. Det är en enkel princip att tillämpa, som motsvarar hur dagens rättsläge ser ut.

Till exempel betyder det att en boutredningsman ska ha möjlighet att hämta uppgifter om båda makarnas förmögenhetsförhållanden från andra, inklusive den efterlevande makens om han eller hon inte själv lämnar begärda uppgifter. Som utvecklas i avsnitt 8.6.9 är det viktigt att boutredningsmannen använder befogenheten på ett välavvägt sätt.

Från den nämnda principen att boutredningsmannen ska tillämpa de nya reglerna föreslår utredningen ett undantag. Det avser beslut om förskott av bodelningslott. Sådana beslut ska inte kunna fattas vid bodelning med anledning av den ena makens död, vilket utvecklas i kapitel 9. I dessa fall får i stället ärvdabalkens bestämmelser om förskott med mera tillämpas.

För tydlighets skull bör det nämnas att det som nu har sagts ska gälla även när en bodelningsförrättare som inte är boutredningsman förordnas för en bodelning med anledning av den ena makens död.

17.5 En skiftesman ska tillämpa enbart vissa av de nya reglerna för bodelningsförrättare

Förslag

Som utgångspunkt ska de föreslagna nya reglerna för bodelningsförrättare inte vara tillämpliga för skiftesman. Följande ändringsförslag ska dock gälla även för denne.

- Arvskifte ska kunna genomföras utan sammanträde om det är lämpligt.

- Det ska finnas en lagreglerad möjlighet att fatta mellanbeslut i prejudiciella frågor. Klander ska få ske på motsvarande sätt som för mellanbeslut av bodelningsförrättare.
- Det ska finnas ett förenklat sätt för skiftesmannen att delge delägarna arvskifteshandlingen.
- Anslutningsklander ska vara tillåtet. Fristen för klander respektive anslutningsklander ska vara tre veckor.

17.5.1 Inledande överväganden

Med hänsyn till det uppdrag och den tidsram som utredningen har haft bedöms det lämpligaste sättet för att hantera reglerna om arvskifte, skiftesman och delägare i boet, vara att låta den nuvarande lagtekniska lösningen bestå. Det kräver överväganden om vilka bestämmelser i 17 kap. äktenskapsbalken som bör omfattas av hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken, och vilka som inte bör göra det.

Dessa överväganden, som redovisas i det följande, bör enligt utredningens uppfattning göras utifrån hur dagens rättsläge ser ut för skiftesmannen. Utgångspunkten bör alltså vara att regelverket för uppdraget ska vara i huvudsak detsamma som i dag, och inte nödvändigtvis detsamma som för bodelningsförrättare. Som nämnts ovan skiljer sig de två uppdragen åt i praktiken, vilket är skäl för en sådan lösning. Inte heller gör de omständigheter som föranlett denna utredning sig gällande på samma sätt vid arvskiften som vid bodelningar. Däremot, om det enkelt går att identifiera ett behov av en förändring av rättsläget för skiftesmannen – och sådan ändring bedöms lämplig – har utredningen ansett sig oförhindrad att lämna förslag om det i enstaka fall. Dessa redovisas nedan.

Det bör understrykas att det kan finnas skäl att överväga fler förändringar av reglerna om skiftesman, på motsvarande sätt som för bodelningsförrättare, men att utredningen inte har haft möjlighet att göra den analys som krävs.

I sammanhanget finns det anledning att nämna Riksrevisionens granskningsrapport från den 7 oktober 2025 om statens insatser i samband med utredning, förvaltning och skifte av dödsbon.¹ Riks-

¹ Riksrevisionen (2025), *Statens insatser vid hantering av dödsbon – utredning, förvaltning och skifte*, RiR 2025:23.

revisionen har föreslagit att regeringen ska göra en översyn av de nuvarande regelverken i deras helhet med syfte att möjliggöra en snabb och smidig hantering av dödsbon som samtidigt värnar om de berördas intressen. Det finns också anledning att påminna om de förslag som Ärvdabalksutredningen presenterade under slutet av 1990-talet om att ersätta instituten boutredningsman och skiftesman med ett nytt institut (dödsboförvaltare).² För den här utredningens vidkommande har det dock inte varit möjligt att analysera ett sådant alternativ. Dessutom kan det nämnas att en eventuell förändring av den materiella arvsrätten kan påverka uppdragen som boutredningsman och skiftesman med flera.³

17.5.2 Förfarandet

Liksom hittills ska en skiftesman bestämma tid och plats för arvskiftet och kalla delägarna till ett skiftessammanträde. Det undantag från kravet på sammanträde som utredningen har föreslagit för bodelningsförrättare bör gälla även för skiftesman (se avsnitt 8.6.4). Det bedöms vara en lämplig ordning som får visst stöd av rättsfallet ”Den oregistrerade bouppteckningen”, NJA 2025 s. 659, där avsaknaden av sammanträde inte gjorde att det fanns skäl att upphäva beslutet om arvskifte. Därmed bör 17 kap. 8 § äktenskapsbalken, i sin föreslagna lydelse, omfattas av hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken.

I övrigt bedömer utredningen att de nya bestämmelserna om bodelningsförfarandet i 17 kap. 6, 7, 9 och 10 §§ äktenskapsbalken inte bör gälla för arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Det avser bland annat kraven på informationsgivning, redovisning av tillgångar och skulder, upprättande av tidsplan och tidsgräns för uppdraget.

17.5.3 Bouppteckning, vite och andra sanktioner eller åtgärder

De hittillsvarande reglerna om bouppteckning, vite och edgång i 17 kap. 5 § äktenskapsbalken omfattas inte av hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken. Anledningen till det har beskrivits ovan. Det

² Se avsnitt 16.2.2 och SOU 1998:110 s. 268 ff.

³ Jfr betänkandet av Utredningen om en arvs- och testamentsrätt i tiden (SOU 2025:91).

innebär att utredningens förslag om förändrade regler för boupp-teckning, viten och andra sanktioner eller åtgärder enbart bör gälla för bodelningsförrättare och inte skiftesman (se avsnitt 8.6 och de nya paragraferna 17 kap. 11–19 §§ äktenskapsbalken). Något behov av att göra på annat sätt har utredningen inte identifierat.

17.5.4 Särskilda beslut

Utredningen har föreslagit att bodelningsförrättare ska ha möjlighet att fatta vissa särskilda beslut. Det gäller beslut om förskott av bodelningslott (se kapitel 9), beslut om att fastställa ett bodelningsavtal (se avsnitt 13.7.6) och mellanbeslut i prejudiciella frågor (se kapitel 10).

Enligt utredningens mening ska rätten att fatta de två först-nämnda besluten inte gälla för en skiftesman. När det gäller *beslut om förskott av bodelningslott* framgår det direkt av utredningens förslag att sådana beslut inte ska kunna fattas vid bodelning med anledning av den ena makens död. I stället får som sagt ärvdabalkens regler tillämpas. Att en skiftesman inte ska kunna *fastställa en överenskommelse* mellan delägarna följer av utredningens bedömning att dennes beslut om arvskifte inte ska utgöra en exekutionstitel.

Såvitt avser *mellanbeslut* gör utredningen bedömningen att även skiftesmannens möjlighet att fatta sådana beslut bör regleras i lag. Lind & Walin har uttalat att det enligt gällande rätt inte kan anses föreligga hinder mot att fatta mellanbeslut men att lämplighetsskäl visserligen kan tala för att sådana tvistefrågor bör handläggas genom särskild talan i domstol.⁴ Utredningens uppfattning om tillämpningen av mellanbeslut vid arvskifte är att rättsläget är lika osäkert som för bodelningsförrättare (jfr kapitel 10). Den osäkerheten kan tas bort genom att lagreglera en sådan rätt även för skiftesmannen. Att inte göra det, samtidigt som bodelningsförrättaren ges den rätten, riskerar att skapa en än större osäkerhet om vad som gäller. Dessutom finns det processekonomiska skäl för att tillåta mellanbeslut vid arvskiften. Utredningen föreslår därför att denna rätt ska finnas även för skiftesmannen genom hänvisning i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken. Den ska även omfatta reglerna om hur klander av mellanbeslut får ske.

⁴ Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 17 kap. 6 § äktenskapsbalken.

Som redovisats i kapitel 10 och 11 hänger frågan om mellanbeslut ihop med utredningens förslag om att begränsa möjligheten för makar och sambor att kunna föra *särskild talan i domstol* avseende en bodelningsfråga. Utredningen menar att rätten att föra sådan talan vid arvskiten inte ska begränsas. En sådan förändring skulle förutsätta en mer allsidig analys av frågan än den som utredningen haft möjlighet att göra. Till exempel kan det konstateras att arvskiten skiljer sig från bodelningar på det sättet att det kan vara fler parter inblandade, vilket kan få betydelse för hur man ska se på frågan.

17.5.5 Beslut om bodelning (arvskifte)

Utredningen har föreslagit att de hittillsvarande bestämmelserna i 17 kap. 6 § 2 st. och 8 § 1 st. äktenskapsbalken om tvångsbodelning och bodelningshandlingens upprättande i allt väsentligt ska flyttas till de nya paragraferna 17 kap. 23 och 25 §§ äktenskapsbalken. Hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken ska därför omfatta dessa. Det innebär att utredningens förslag om ett förenklat sätt för bodelningsförrättare att delge bodelningshandlingen ska tillämpas även för skiftesmannen när denne ska delge delägarna arvskifteshandlingen (se avsnitt 8.6.14).

När det gäller den föreslagna nya paragrafen 17 kap. 24 § äktenskapsbalken om bodelningshandlingens utformning, är det främsta syftet med införandet av den att skapa förutsättningar för verkställighet av bodelningsförrättarens beslut. Eftersom utredningen inte föreslår att en skiftesmans beslut ska utgöra en exekutionstitel ska paragrafen inte omfattas av hänvisningen.

17.5.6 Arvode och ersättning

I hittillsvarande 17 kap. 7 och 7 a §§ äktenskapsbalken regleras kostnaderna för en bodelningsförrättare och ersättningsgarantin. Bestämmelserna omfattas av hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken. I nämnda styckes sista mening anges emellertid att arvode och ersättning till skiftesman ska betalas av dödsboet.

Bestämmelserna i 17 kap. 7 § äktenskapsbalken har utredningen föreslagit ska flyttas till en ny paragraf i det kapitlet (26 §). Den nuvarande systematiken bör bestå; hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st.

ärvdabalken ska alltså ske till den nya paragrafen samtidigt som den sista meningen i nämnda stycke behålls oförändrad.⁵ Däremot bör inte den nya paragrafen 17 kap. 27 § äktenskapsbalken om förskottsbetalning omfattas av hänvisningen eftersom skiftesmannens arvode betalas av dödsboet.

Beträffande ersättningsgarantin i 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken kan det konstateras att den paragrafen infördes i tiden efter hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken. I förarbetena till införandet av ersättningsgarantin uttalades inget om vad som ska gälla för hänvisningen i ärvdabalken trots att den nya paragrafen om ersättningsgaranti kom att omfattas av den.⁶ Lind & Walin har dragit slutsatsen att vid ett arvskifte kan bestämmelsen om ersättningsgaranti inte åberopas av till exempel en efterlevande make. Kostnaderna för skiftesmannen får betalas av dödsboet.⁷ För att motverka osäkerhet om vad som ska gälla menar utredningen att hänvisningen i ärvdabalken inte bör omfatta reglerna om ersättningsgaranti.

17.5.7 Klandertalan

Reglerna om klandertalan i hittillsvarande 17 kap. 8 § 2 st. äktenskapsbalken gäller för klander av arvskifte som förrättats av skiftesman. Utredningen har föreslagit att det ska införas en rätt till anslutningsklander av bodelningsbeslut och vissa andra beslut av bodelningsförrättaren (se avsnitt 14.5). Fristen för klander respektive anslutningsklander ska vara tre veckor.

Vid en översiktlig analys kan utredningen inte se några starka skäl mot att tillåta anslutningsklander vid klander av arvskifte. Inte heller ser utredningen skäl att göra några särskilda anpassningar av lagförslaget utifrån de förutsättningar som gäller för klander av arvskifte. Att det i sådana fall kan vara fler parter än två i domstolsprocessen medför ingen annan bedömning. Det kan dock nämnas att anslutningsklander inte bör kunna ske mot andra parter än den eller de som självständigt har klandrat arvskiftet (jfr rättsfallen NJA 2000 s. 181 och ”Brödernas testamente”, NJA 2024 s. 344). Som huvud-

⁵ För en beskrivning av hur en boutredningsman som är både bodelningsförrättare och skiftesman tillämpar denna kostnadsreglering, se Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 17 kap. 7 § äktenskapsbalken.

⁶ Jfr prop. 1996/97:9 och SOU 1995:81.

⁷ Se Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken.

regel ska dock en talan om klander av arvskifte föras mot alla övriga dödsbodelägare. Även en klandertalan som är riktad mot enbart vissa dödsbodelägare ska dock prövas, när det framstår som klart att det inte skulle fylla någon praktisk funktion att väcka talan också mot övriga dödsbodelägare (se rättsfallet NJA 2018 s. 405).

På grund av det som nu har sagts föreslår utredningen att de föreslagna lagändringarna om klander ska gälla även för klander av arvskifte. Lagtekniskt bör det ske genom att 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken hänvisar till de bestämmelserna i äktenskapsbalken.

17.5.8 Särskilda rättsmedel

De hittillsvarande bestämmelserna om särskilda rättsmedel i 17 kap. 9 § äktenskapsbalken föreslås att flyttas till en ny paragraf. Liksom hittills bör hänvisningen i 23 kap. 5 § 1 st. ärvdabalken omfatta den.

17.5.9 Övriga förslag om lagändringar

Utöver det som redogjorts för ovan bedömer utredningen att de lämnade förslagen inte bör gälla för arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Ett undantag gäller för delgivningslagen (se kommande avsnitt). Det finns också anledning att kort redovisa överväganden beträffande frågan om exekutionstitel. Utredningen lämnar inget förslag om att en skiftesmans beslut ska utgöra en exekutionstitel (jfr kapitel 13). Det är möjligt att det kan finnas ett behov av det i framför allt de fall när det inte finns en boutredningsman förordnad som är skyldig att lämna ut egendomen när arvskiftet har vunnit laga kraft.⁸ Med hänsyn till utredningens uppdrag kan dock inte behovet eller följderna av en sådan förändring utredas i tillräcklig omfattning. En förändring hade också medfört att andra överväganden måste göras, såsom om kompetenskrav för skiftesman trots allt bör införas.

⁸ Se Lind & Walin, *Ärvdabalken Del II* (28 februari 2025, Version 7, JUNO), kommentaren till 23 kap. 5 §, som argumenterar för att utsökningsbalken bör erkänna arvskifte som exekutionstitel.

17.6 Förslag om ändringar i delgivningslagen

Som utvecklas i avsnitt 8.6.14 föreslår utredningen vissa ändringar i delgivningslagen. Även om utredningen inte har haft möjlighet att göra någon djupare analys av behovet av att förenkla delgivningsåtgärderna för boutredningsman och skiftesman, kan det antas att sådana förenklingar kan komma även de instituten väl till pass. Motvarande skäl som utredningen har fört fram i nämnda avsnitt för att bodelningsförrättare ska ges tillgång till fler sätt att delge handlingar bör gälla även för dem.

18 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag

De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2027.

De nya bestämmelserna i 5 kap. 1–3 §§ äktenskapsbalken ska inte gälla om talan om äktenskapsskillnad har väckts före ikraftträdandet. I stället ska i sådana fall de äldre föreskrifterna gälla.

De nya bestämmelserna om klandertalan i 17 kap. 30–33 §§ äktenskapsbalken ska inte gälla för beslut som meddelats före ikraftträdandet. I stället ska i sådana fall de äldre föreskrifterna gälla, även om klandertalan har väckts efter ikraftträdandet.

De nya bestämmelserna i utsökningsbalken ska inte gälla bodelningsförrättares beslut som har meddelats före ikraftträdandet. I stället ska i sådana fall de äldre föreskrifterna gälla.

Bedömning

I övrigt behövs det inte några särskilda övergångsbestämmelser.

18.1 Ikraftträdande

Utredningens förslag syftar till att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld. Det är därför angeläget att de föreslagna ändringarna träder i kraft så snart som möjligt. Samtidigt måste det finnas tid för remissbehandling, beredningsarbete i Regeringskansliet och förberedelser hos de myndigheter och andra aktörer

som berörs av förslagen. Mot den bakgrunden bedömer utredningen att de nya bestämmelserna kan träda i kraft den 1 juli 2027.

18.2 Övergångsbestämmelser

Utgångspunkten när det gäller processrättslig och annan förfarandelagstiftning är att nya regler blir tillämpliga direkt efter ikraftträdandet.

Vid införande av ny civilrättslig lagstiftning brukar tillses att de nya reglerna inte ingriper i existerande rättsförhållanden. En allmän utgångspunkt är att nya bestämmelser inte bör tillämpas för rättigheter och skyldigheter som har uppkommit före ikraftträdandet. När det gäller lagstiftning på det familjerättsliga området är dock den vägledande principen att nya lagregler gäller för förhållanden som uppkommit genom vigsel eller samlevnad innan respektive lag börjat gälla. Det har motiverats med att det inom familjerättslagstiftningen finns ett starkt intresse att nya lagregler som kan ha föranletts av ändrade samhällsförhållanden och av nya värderingar blir allmänt tillämpliga inom rimlig tid.

Om inga övergångsbestämmelser införs kommer utredningens föreslagna bestämmelser att börja tillämpas genast efter ikraftträdandet. Det gäller även för pågående bodelningsförrättningar, det vill säga när en bodelningsförrättare har förordnats före ikraftträdandet. Mot bakgrund av vad som redovisats ovan framstår detta som en lämplig utgångspunkt. För en sådan ordning talar också det grundläggande syftet med utredningens förslag och att lagändringarna bedöms i stor utsträckning vara till fördel för enskilda.

Följande av utredningens förslag kräver särskilt övervägande om behovet av övergångsbestämmelser.

I kapitel 6 har utredningen föreslagit vissa förändringar avseende *betänketid vid äktenskapsskillnad*. För de mål om äktenskapsskillnad som pågår vid ikraftträdandet – och där betänketid kan löpa i förekommande fall – är det rimligt att målet får fortsätta att handläggas enligt de äldre bestämmelserna. Av det följer att kravet på betänketid ska tillämpas enligt de äldre föreskrifterna och att det finns ett krav på att minst en av makarna ska begära fullföljd för att domstolen ska döma till äktenskapsskillnad. Den motsatta ordningen, det vill säga att omedelbart tillämpa de nya bestämmelserna på hand-

läggningen av sådana mål som inletts före ikraftträdandet, riskerar att bli otydligt för parterna som har fått information om att fullföljande av äktenskapsskillnaden förutsätter aktivitet från dem. Det kan också medföra praktiska svårigheter för domstolarna, som skulle behöva vidta omfattande åtgärder för ny informationsgivning till parterna. För den som har väckt talan före ikraftträdandet och önskar att de nya bestämmelserna ska tillämpas för äktenskapsskillnaden finns möjligheten att återkalla talan och ansöka om stämning på nytt. Mot den angivna bakgrunden föreslår utredningen att det ska införas en övergångsbestämmelse i äktenskapsbalken.

Utredningen har i kapitel 7 föreslagit *en frist för när en make senast måste begära bodelning*. Införandet av fristen kan leda till en rättsförlust för en make som inte har begärt bodelning i rätt tid. Med hänsyn tagen till de vägledande principer som angetts ovan och att fristens längd bedöms vara väl tilltagen, bedömer utredningen emellertid att den föreslagna lagändringen bör tillämpas även på äktenskap som har upplösts före ikraftträdandet. I annat fall skulle den rådande osäkerheten i rättsläget bestå under flera decennier. Det föreligger alltså inte tillräckliga skäl för att införa en övergångsbestämmelse i denna del. Med det sagt kan det även fortsättningsvis bli tvistigt om en bodelning begärts inom rätt tid.¹

Förslaget om att förbättra möjligheterna till *ersättningsgaranti* (se kapitel 15) är till enskildas fördel och bör tillämpas genast efter ikraftträdandet i enlighet med huvudregeln. Med andra ord krävs ingen övergångsbestämmelse. Det innebär att de nya bestämmelserna ska tillämpas vid beslut om ersättning som fattas efter ikraftträdandet, även om ersättningsgarantin utverkades innan bestämmelserna trädde i kraft och oberoende av när ansökan om äktenskapsskillnad eller begäran om förordnande av bodelningsförrättare gjordes. Därmed gäller såväl det höjda taket för antalet timmars arbete, som det höjda taket för vad andelen i boet får vara värd för att ersättningen ska betalas ut.

När det gäller förslaget om att införa *kompetenskrav för bodelningsförrättare* (se kapitel 16) bör det inte finnas något behov av övergångsbestämmelser. På motsvarande sätt som en domstol normalt inte förlorar sin behörighet till följd av att nya behörighetsregler träder i kraft under handläggningen av ett mål eller ärende, bör inte en bodelningsförrättare som är utsedd före ikraftträdandet kunna

¹ Jfr vad som gäller för sambor, se till exempel rättsfallet ”Samborna i Unbyn”, NJA 2025 s. 262.

entledigas endast med anledning av att hon eller han bedöms inte uppfylla de ändrade kraven. Enligt utredningens uppfattning måste inte den ordningen förtydligas genom en särskild övergångsregel.

Utredningen har föreslagit delvis ändrade föreskrifter beträffande *skevdelning av kostnader* enligt den hittillsvarande 17 kap. 7 § 2 st. äktenskapsbalken (se avsnitt 8.6.13). Visserligen finns det exempel på att övergångsbestämmelser har getts vid ändrade regler om rättegångskostnader och kostnadsansvar.² Utredningen anser emellertid att den grundläggande principen om skevdelning av kostnader är densamma för den hittillsvarande regeln och det ändringsförslag som här lämnas. En enskild make kan därför antas ha haft möjlighet att beakta den principen under förfarandet och överblicka de ekonomiska konsekvenserna. Mot den bakgrunden bedömer utredningen att det inte finns tillräckliga skäl för att föreslå en övergångsbestämmelse i detta avseende.

Såvitt avser förslaget om att införa en rätt till *anslutningsklander* och därtill hörande ändringsförslag av klandertalan (se kapitel 14) gör utredningen följande bedömning. I fråga om ändringar som gäller överklagande och krav på prövningstillstånd brukar det ofta föreskrivas att äldre bestämmelser ska tillämpas, om det aktuella avgörandet har meddelats före ikraftträdandet.³ Mot den bakgrunden finns det anledning att tillämpa de äldre bestämmelserna om klander för det fall bodelningsförrättarens beslut har meddelats före ikraftträdandet. Det är därmed nödvändigt med en övergångsbestämmelse i äktenskapsbalken. Utredningen kan konstatera att tillämpningstiden för en sådan bestämmelse blir kort eftersom beslut som fattas efter ikraftträdandet ska kunna klandras enligt de nya reglerna. Som nämnts ovan saknar det betydelse att bodelningsförrättaren förordnades före ikraftträdandet.

Avslutningsvis har utredningen föreslagit att *bodelningsförrättares beslut ska utgöra en exekutionstitel* (se kapitel 13). Det finns skäl som talar emot att den nya ordningen ska gälla vid verkställighet av beslut som meddelats före ikraftträdandet. Vid utformningen av sådana beslut har förrättaren inte beaktat att beslutet ska gå att verkställa direkt enligt utsökningsbalken. Det finns därför en förhöjd risk för att besluten brister i tydlighet eller i annat formellt hänseende som kan medföra problem vid verkställigheten hos Krono-

² Se prop. 2023/24:46 s. 25 och prop. 2004/06:41 s. 44 samt där gjorda hänvisningar.

³ Se prop. 1996/97:131 s. 98 och prop. 2004/05:131 s. 219.

fogdemyndigheten. Därtill har den enskilde som ålagts betalningsskyldighet i ett beslut meddelat före ikraftträdandet inte haft anledning att räkna med att beslutet skulle vara direkt verkställbart och kan ha gjort vissa processuella överväganden utifrån den förutsättningen. Av rättssäkerhetsskäl bör de nya reglerna inte tillämpas beträffande beslut meddelade före ikraftträdandet. För sådana beslut bör i stället den hittillsvarande ordningen gälla. Utredningen föreslår därför att det införs en övergångsbestämmelse i utsökningsbalken med den innebörden.

För övriga författningsförslag i betänkandet är några övergångsbestämmelser inte nödvändiga.

19 Konsekvenser

19.1 Kraven på konsekvensutredningens innehåll

I utredningens uppdrag ingår att analysera konsekvenserna av lämnade förslag. Konsekvenserna ska redovisas enligt vad som anges i kommittéförordningen (1998:1474) och förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar. Analysen av förslagen ska innehålla en beskrivning och beräkning av kostnader och intäkter, och andra relevanta konsekvenser, för bland andra staten, företag och enskilda. Om förslagen medför kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten ska utredaren föreslå en finansiering som i första hand har anknytning till utredningens område och ange skäl för den.

Analysen ska därutöver innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som har vidtagits för att förslagen inte ska medföra mer långtgående kostnader eller begränsningar än nödvändigt för att uppnå dess syften, en bedömning av om särskild hänsyn behöver tas när det gäller tidpunkten för ikraftträdande och om det finns behov av speciella informationsinsatser. Analysen ska också bestå av en beskrivning av hur och när konsekvenserna av förslagen kan utvärderas. Vidare ska konsekvensutredningen innehålla en bedömning av om förslagen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU.

Av utredningens direktiv framgår särskilt att utredaren genomgående ska ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs och redogöra för hur arbetet bidrar till det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.¹ Utredaren ska även ha ett funktionshinders- och barnrättsperspektiv och beskriva konsekvenserna av förslagen för barn, i enlighet med bland annat barnkonventionen.

¹ Se skr. 2016/17:10.

19.2 Övergripande om förslagens konsekvenser och proportionalitet

Bakgrunden till utredningen har beskrivits tidigare i betänkandet, men upprepas här mycket kort. Bodelningsprocessen lever inte alltid upp till dagens förväntningar på snabbhet och enkelhet. Handläggningen kan försvåras av en makes eller sambos passivitet eller obstruktion. Den ekonomiska upplösningen och fördelningen av tillgångar hindras därmed, med de negativa konsekvenser som det innebär för den andra maken. Bodelningsprocessen kan därför upplevas som ett hinder för den som vill lämna en relation. Det förekommer att processen är ett forum bland flera där en make eller sambo, oftast mannen, försöker att kontrollera och behålla eller ta makt över den andra genom så kallat eftervåld och ekonomiskt våld.

Om ingen åtgärd vidtas för att ändra den beskrivna situationen bedömer utredningen att problemen inte kan förväntas avta utan snarare riskerar att förvärras. Systemet för bodelningar kan komma att missbrukas i större utsträckning än i dag, till skada för utsatta makar och sambor. Allmänhetens tillit till systemet riskerar då också att minska. En av anledningarna till det är att det nuvarande rättsläget inte erbjuder bodelningsförrättaren tillräckliga verktyg för ett effektivt förfarande och för att stävja illojalt agerande.

I betänkandet finns en rad förslag om hur reglerna om bodelning kan förbättras. Den förändring som eftersträvas med förslagen är genomgående att uppfylla det syfte som anges i direktiven, nämligen att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera, något som också kan motverka ekonomiskt våld. Förslagen utgör olika pusselbitar för detta, vilka samverkar i varierande grad. En ledstjärna för utredningens överväganden och förslag har varit att regelsystemet för bodelning måste passa såväl de ordinära fallen som de mer särpräglade. Utredningens uppfattning är att de samlade förslagen klarar av att balansera dessa intressen.

Samtidigt måste varje förslag bedömas var för sig. De fördelar respektive nackdelar som utredningen har identifierat med vart och ett av förslagen redovisas i de kapitel som innehåller utredningens överväganden. Likaså redovisas där vilka konkreta problem som ett förslag avser att lösa, liksom syftet med förslaget, behovet av det och olika rättssäkerhetsöverväganden.

Genomgående har utredningen strävat efter att föreslå åtgärder som inte medför mer långtgående kostnader eller begränsningar än vad som är nödvändigt för att uppnå syftet med förslagen. Vid utformningen av förslagen har flera alternativa lösningar övervägts, däribland vad som sannolikt skulle hända om ingen åtgärd vidtas (nollalternativ). I flera av kapitlen finns redovisningar av vilka alternativa lösningar som finns och varför de har bedömts vara mindre lämpliga för att lösa problemen än de föreslagna åtgärderna.

Utredningens överväganden har haft som utgångspunkt att förslagen inte ska bli onödigt betungande för enskilda, bodelningsförrättare och domstolarna, såväl praktiskt och administrativt som ekonomiskt. I statens och de enskildas intresse måste bodelningsförfarandet vara effektivt, dock utan att äventyra rättssäkerheten. Ett exempel där utredningen har bedömt att en alternativ lösning kan riskera att bli för betungande för de berörda – ställt i relation till vilken förväntad effekt som lösningen kan ge – är den om domstolarna bör ges en uttalad tillsyns- och granskningsfunktion. Som utvecklas i avsnitt 12.8.3 har utredningen valt att inte lämna ett sådant förslag.

När det gäller delfrågan om betänketid vid äktenskapsskillnad har utredningen gått till väga på motsvarande sätt. I kapitel 6 finns alltså en redovisning av vilka problem som förslagen avser att lösa, för- och nackdelar med olika lösningar och överväganden kring konsekvenser av dem. Det sistnämnda utvecklas nedan, däribland hur förslagen påverkar jämställdheten och barn. Det som har sagts i kapitel 6 upprepas dock inte här.

19.3 Vilka berörs av förslagen?

De som närmast påverkas av utredningens förslag är enskilda som är eller har varit i ett äktenskap eller samboförhållande och som ska genomföra en bodelning eller skilja sig. Vidare berörs barn, främst de som bor med makarna eller samborna eller någon av dem. Förslagen påverkar även de allmänna domstolarna, Kronofogdemyndigheten, Lantmäteriet och Skatteverket och personer som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare eller skiftesman (vilka oftast driver sin verksamhet i ett företag). Andra företag och privata aktörer som förslagen har inverkan på är banker, försäkringsbolag och andra

finansiella institut samt bostadsrättsföreningar. På vilket sätt de nämnda aktörerna berörs redovisas nedan.

19.4 Ekonomiska och andra konsekvenser av ändrade bodelningsregler

19.4.1 Inledande överväganden

Våld och kränkningar i nära relationer innebär en ökad risk för olika former av fysisk och psykisk ohälsa, på kort och lång sikt, och en begränsning av kvinnors liv, självständighet och möjligheter till försörjning. Våldet innebär också stora samhällsekonomiska kostnader relaterade till ohälsa, rättsväsende, produktionsförluster och kostnader för det sociala välfärdssystemet.²

En bodelning som blir genomförd inom rimlig tid kan bidra till att makarna eller samborna kan gå vidare i livet efter en separation. Det ger förutsättningar för var och en att bli självständig snabbare och nå en ordnad boendesituation. Att underlätta situationen för de vuxna får i allmänhet också bra konsekvenser för eventuella barn. För den som före bodelningen varit den ekonomiskt svagare parten kan slutförandet av bodelningen innebära att personen inte är i samma behov av ekonomisk eller annan hjälp från staten och andra än annars. Det omvända – en bodelning som drar ut på tiden, i förekommande fall på grund av att den andra maken förhalar processen – kan påverka den psykiska och fysiska hälsan, vilket i sin tur kan leda till ett behov av sjukvård och andra nämnda konsekvenser för den enskilda och samhället. En effektiv och rättssäker separation kan potentiellt alltså minska sådana kostnader, som kan antas vara påtagliga men är svåra att uppskatta.

I det följande redovisas ekonomiska och andra konsekvenser som utredningen bedömer att förslagen kan leda till för olika berörda aktörer.

² Skr. 2016/17:10 s. 83.

19.4.2 En frist för när en make senast måste begära bodelning

Förslaget om att införa en frist för när en make senast måste begära bodelning bedöms inte leda till några ökade kostnader för *staten*. Att rättsläget kan förväntas bli tydligare genom förslaget bör verka arbetsbesparande för bland annat domstolarna och Lantmäteriet. Enstaka mål där en begäran om bodelning framställs över tio år sedan äktenskapsskillnaden kan enligt förslaget avvisas av domstolen i stället för att som i dag provas i sak. Det bedöms dock så pass ovanligt att det inte finns anledning att uppskatta någon kostnadsbesparing för *staten*. Dessutom kan det även fortsättningsvis vara tvistigt om en bodelning begärts inom rätt tid.³ I någon mån finns det en risk för en tillfällig, begränsad ökning av ärenden inför och i anslutning till att den föreslagna förändringen träder i kraft. Den eventuella kostnadsökningen bedöms dock vara försumbar och jämnas ut av ovan nämnda kostnadsminskning.

För *enskilda* bör förslaget leda till ökad ekonomisk trygghet, i den bemärkelsen att en bestämd frist möjliggör för individen att kunna bedöma sina ekonomiska förutsättningar med större säkerhet. För en make som vid en genomförd bodelning kan antas ha rätt att få tillgångar från den andra maken kan förslaget leda till potentiella rättsförluster om maken inte framställer ett bodelningsanspråk inom fristen. Fristens längd är emellertid väl tilltagen, bland annat för att undvika sådana oönskade konsekvenser.

19.4.3 Ersättningsgarantin till bodelningsförrättare

Bedömning

Förslaget bedöms leda till ökade kostnader för *staten* med mellan 4 och 6 miljoner kronor per år.

Utredningen har föreslagit att möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin ska förbättras. Om förslaget genomförs kommer det att leda till ökade kostnader för *staten*, vilka uppskattas till mellan 4 och 6 miljoner kronor per år. I avsnitt 15.8.5 har beräkningarna av de ökade kostnaderna redovisats. Där finns även beräkning-

³ Jfr vad som gäller för sambor, se till exempel rättsfallet "Samborna i Unbyn", NJA 2025 s. 262.

arna av det alternativa förslag om en förbättrad ersättningsgaranti som utredningen lämnat. Skulle det förslaget väljas bedöms de ökade kostnaderna uppgå till mellan 2 och 3 miljoner kronor per år. Det som redovisas i nämnda avsnitt upprepas inte här.

Det finns anledning att i detta sammanhang påminna om att ersättning enligt garantin, liksom hittills, i praktiken kommer att utbetalas av staten i långt i från samtliga fall där en enskild har beviljats garantin. Om den enskilda genom bodelningen får tillgångar till ett visst värde har den enskilda möjlighet att själv bekosta förrättarens arvode. Utredningen har föreslagit en höjning även av den nivån. Oaktat detta kan en förbättrad ersättningsgaranti leda till att fler enskilda får möjlighet att starta ett bodelningsförfarande och med hjälp av en bodelningsförrättare genomföra en bodelning som de annars inte skulle ha råd att bekosta. Som redovisats under de inledande övervägandena kan det i sin tur medföra minskade välfärds-kostnader för staten.

För *enskilda* kan en förbättrad ersättningsgaranti leda till en bättre ekonomisk situation, minskad utsatthet efter en separation och en potentiellt minskad risk för ekonomiskt beroende i relationer. I förlängningen kan den alltså vara ett ekonomiskt hjälpmedel för den som vill ta sig ur en relation och gå vidare i livet.

Förslaget om att ersättningsgaranti under vissa förutsättningar ska kunna beviljas båda makarna – och inte bara en av dem, vilket är fallet i dag – bör även det få positiva konsekvenser för enskilda.

Utredningen bedömer att förslaget om en förbättrad ersättningsgaranti inte bör leda till någon kraftig ökning av antalet förordnanden av bodelningsförrättare. Liksom hittills kan det antas att den absoluta merparten av bodelningar även efter förslagets införande sker utan att någon av makarna eller samborna gör en ansökan vid domstol om att bodelningsförrättare ska förordnas.

19.4.4 Bodelningsförrättares kompetens

Bedömning

Förslaget kan påverka verksamheten för småföretag i landet, i synnerhet advokat- och juristbyråer. Intäkter från uppdrag som bodelningsförrättare kan komma att omfördelas mellan dem.

Förslaget om att införa kompetenskrav för bodelningsförrättare bedöms inte leda till några ökade kostnader över tid för *staten*. De allra flesta domstolar använder sig i dag av så kallade förordnande-listor (se avsnitt 16.2.4) vid förordnande av bodelningsförrättare. På kort sikt kan domstolarna behöva anpassa sina listor till de föreslagna kraven. Anpassningarna bör dock i allmänhet inte kräva några förändringar av de grundläggande rutinerna för förordnanden. Förslaget bedöms därför inte innebära mer än marginellt ökade kostnader för de enskilda domstolarna i samband med ikraftträdandet. Eftersom utredningen inte har föreslagit någon utökad tillsyn av förrättare jämfört med i dag uppstår inga ökade kostnader i den delen.

Utredningen bedömer att kompetenskraven kan bidra till väl fungerande och rättssäkra bodelningsförfaranden. Kvaliteten på bodelningsförrättares handläggning och beslut kan förväntas bli jämnare och på en högre nivå, vilket möjligen skulle kunna leda till att klanderprocesserna i domstol blir i någon mån effektivare och billigare för såväl staten som enskilda.

Beträffande konsekvenser för *enskilda* bedöms kostnaderna för bodelningsförrättares arvode inte öka. Att det i förekommande fall kan vara så att den bodelningsförrättare som uppfyller kompetenskraven har ett högre timarvode än någon som till exempel inte uppfyller kravet på att ha en juristexamen, behöver inte medföra att totalkostnaden blir högre för den enskilda. Genom kompetenskrav skapas goda förutsättningar för att utredningens förslag i övrigt tillämpas på avsett sätt, och därmed att förfarandet blir effektivt och rättsäkert. Utredningen bedömer att förslagen i dess helhet kan bidra till snabbare bodelningsprocesser än i dag, vilket många gånger också bör innebära lägre kostnader med anledning av färre arbetade timmar för förrättaren och eventuella ombud.

Om förslaget genomförs leder det till en ökad efterfrågan på jurister med specialkompetens inom familjerätt och ekonomisk familjerätt. Förslaget kan alltså påverka verksamheten för småföretag i landet, i synnerhet *advokat- och juristbyråer*. Företag som har anställda som i dag åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare men inte uppfyller de föreslagna kompetenskraven, kommer att gå miste om intäkter från sådana uppdrag med anledning av förslaget. Antalet förrättaruppdrag från domstolarna bedöms dock vara i princip oförändrat. Advokat- och juristbyråer som har anställda som uppfyller kompetenskraven kan alltså förväntas få ökade intäkter från

dess uppdrag. Det kan med andra ord ske en omfördelning av intäkter från uppdrag som bodelningsförrättare mellan småföretag.

Förslaget kan också leda till att advokat- och juristbyråer behöver bekosta viss kompetensutveckling för sina anställda som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare. Det gäller specifikt i förhållande till kompetenskravet, men också mer allmänt i syfte att bodelningsförrättare ska ha kunskap om det förändrade regelverket och dess tillämpning. Fortbildning är dock i allmänhet ett inslag som företagen har i sin verksamhet redan i dag.

Utredningen har i avsnitt 16.5.3 redovisat att det under en övergångsperiod kan finnas viss risk för en minskad tillgång till kvalificerade bodelningsförrättare utanför storstadsområdena och att sysselsättningen i de advokat- och juristbyråer som är verksamma där kan påverkas. Av de skäl som anges i avsnittet bedömer dock utredningen att risken eller konsekvenserna inte är betydande.

19.4.5 Bodelningsförrättarens verktyg

Bedömning

Förslaget om att Skatteverket och vissa privata aktörer ska lämna ut uppgifter till bodelningsförrättare kan leda till marginellt ökade kostnader för var och en av dem.

Som utvecklas i kapitel 8 har utredningen lämnat flera förslag om nya och förändrade verktyg för bodelningsförrättare och andra förslag om handläggningen. Ett framträdande syfte med förslagen är att förrättningen ska gå snabbare och därmed att kostnaderna i slutändan ska blir lägre för enskilda än de annars hade blivit. I det följande redovisas de potentiella konsekvenser som utredningen bedömer att det finns skäl att närmare beskriva.

Vitesföreläggande

Utredningen har föreslagit att bodelningsförrättare ska ha rätt att förelägga vite. Om förslaget införs som lag bör antalet begäran om vitesföreläggande i domstol minska. Å andra sidan skulle en sådan ärendeminskning ske från redan låga nivåer och därför inte bidra

till mer än marginella kostnadsminskningar för domstolarna. Förslaget kan även innebära att antalet vitesförelägganden mot en make blir fler än i dag, eftersom tillämpningen av verktyget förenklas. Det kan medföra att antalet mål om utdömande av vite kan öka något, vilket skulle leda till marginellt ökade kostnader för domstolarna. Sammantaget bedöms förslagen om vitesföreläggande varken öka eller minska *statens* kostnader.

För *enskilda* bör förslagen innebära en effektivare bodelningsförrättning, vilket bedöms vara kostnadsbesparande. Därtill bör förslagen bidra till att fler bodelningar blir materiellt riktiga eftersom möjligheten att undanhålla tillgångar minskar. Den som inte följer ett vitesföreläggande kan drabbas av ökade kostnader, vilket är så påtryckningsmedlet är avsett att fungera. Förelägganden med vite kan i dag enbart utfärdas av myndigheter. Behovet av att även bodelningsförrättare ska få vitesförelägga har bedömts förenligt med ett rättssäkert förfarande, med hänsyn bland annat till de kompetenskrav som utredningen föreslår ska införas samtidigt.

Förrättarens möjlighet att hämta in uppgifter från andra

När det gäller förslaget om att bodelningsförrättare ska ha rätt att hämta in uppgifter från andra än makarna bedöms förslaget inte ha någon märkbar effekt på statens kostnader.

Enligt förslaget ska *Skatteverket* på begäran av bodelningsförrättare lämna ut uppgifter i en inkomstdeklaration. Antalet årliga förordnanden av bodelningsförrättare uppgår till omkring 1 000. En sådan förfrågan till Skatteverket kommer inte att aktualiseras i alla dessa fall. Utredningen uppskattar att det för Skatteverkets del kan handla om att hantera något eller några hundratal förfrågningar per år. Förslaget bör därför inte medföra en påtaglig administrativ börda för myndigheten. Utredningen avstår därför från att försöka uppskatta eventuella kostnadsökningar utan nöjer sig med att konstatera att förslaget kan leda till marginellt ökade kostnader för Skatteverket som bör kunna finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Om förslaget genomförs kan antalet begäran om editionsföreläggande i klander mål potentiellt minska något. Det kan leda till en snabbare domstolsprocess och marginellt minskade kostnader för *domstolarna*.

För *enskilda* kan bodelningsförrättarens arbete med att hämta in uppgifter leda till kostnader. Kostnaderna måste dock ställas mot dels att bodelningsförrättaren kan förväntas agera när part inte själv redovisat sina tillgångar och skulder, dels den vinst som utredningen bedömer att förslaget leder till för handläggningstiden. Verktuget bör också kunna bidra till att fler bodelningar blir materiellt riktiga eftersom möjligheten att undanhålla tillgångar minskar.

Sammantaget bör förslaget verka kostnadsbesparande för enskilda.

Enligt förslaget ska vissa *privata aktörer* såsom banker, försäkringsbolag och bostadsrättsföreningar vara skyldiga att lämna vissa uppgifter till bodelningsförrättaren efter begäran. När det gäller de ekonomiska konsekvenserna för dem anser utredningen att motsvarande bör gälla som för Skatteverket. En skillnad är dock att antalet förfrågningar kommer att fördelas mellan de privata aktörerna; var och en av aktörerna kommer därmed sannolikt att ha färre förfrågningar än Skatteverket.

19.4.6 Mellanbeslut och särskild talan

I kapitel 10 och 11 har utredningen utvecklat sina förslag om att det ska införas en tydligare rätt för bodelningsförrättare att fatta så kallade mellanbeslut i prejudiciella frågor i kombination med att makarnas möjlighet att föra en särskild talan i en bodelningsfråga i domstol ska begränsas. Förslagen hänger ihop på det sätt som redovisats i nämnda kapitel.

Om mellanbeslut tillämpas på rätt sätt har det en processekonomisk fördel. Med hänsyn till att bodelningsförrättaren kan bestämma att ett fattat mellanbeslut ska kunna klandras direkt (särskilt) – och inte först i samband med klander av bodelningsbeslutet – kan förslaget medföra att antalet klander mål i domstol ökar i viss mån. Å andra sidan innebär begränsningen av rätten att föra särskild talan att sådana mål försvinner från domstolarna. Förslaget om mellanbeslut innebär också en begränsning av risken för att en bodelning behöver göras om för det fall domstolen kommer till en annan bedömning än bodelningsförrättaren i en prejudiciell fråga som har klandrats särskilt.

Utredningens uppfattning är att de redovisade konsekvenserna kan antas jämnas ut varandra och att kostnaderna för *staten* respektive *enskilda* sammantaget varken kommer att öka eller minska. Om något,

bör kostnaderna minska. Inte heller bedöms förslagen påverka *advokat- och juristbyråerna*.

19.4.7 En tidsgräns för bodelningsförrättningen

Förslaget om att införa en tidsgräns för bodelningsförrättningen bör bidra till en effektiv handläggning och sannolikt snabbare förfaranden överlag. Motsvarande gäller för det anslutande kravet på att upprätta en tidsplan för handläggningen.

När det gäller *staten* bedömer utredningen att förslagen om en tidsgräns och tidsplan inte bör medföra några ökade kostnader. Domstolarna föreslås inte få något utvidgat tillsynsansvar med anledning av tidsgränsen och involveras endast om någon av makarna eller förrättaren begär sitt entledigande. Det är alltså i huvudsak samma rättsläge som i dag. Eventuellt kan antalet begäran om entledigande öka något i sådana fall där tidsgränsen passeras. Osäkerheten är dock stor. Utredningen uppskattar att kostnaderna i så fall inte skulle vara påtagliga.

Inte heller bör domstolarnas kostnader för klanderprocesser öka med anledning av förslaget om tidsgräns. Med beaktande av övriga förslag, däribland införandet av kompetenskrav, bedömer utredningen att en tidsgräns inte bör försämra kvaliteten på förrättarens handläggning och beslut i sådan grad att klanderprocesserna blir mer omfattande.

För *enskilda* bör förslagen innebära en effektivare bodelningsförrättning, vilket bedöms vara kostnadsbesparande. Enskilda kommer visserligen normalt behöva betala för de tillkommande uppgifter som förrättaren föreslås ska utföra med anledning av att tidsgränsen i förekommande fall passeras. Det kan dock antas ha relativt liten påverkan på totalkostnaden. Om förfarandet har försenats på grund av den ena av makarnas agerande kan det finnas förutsättningar för förrättaren att besluta om skevdelning av kostnaderna, och därmed att de ökade kostnaderna får betalas av den make som orsakat dem. Förslagen bör vidare bidra till tydligare tidsramar för förfarandet och därmed en minskad ekonomisk osäkerhet för enskilda.

För *advokat- och juristbyråer* innebär förslaget att bodelningsförrättare måste tydligare planera förfarandet samt dokumentera och rapportera orsaker till fördröjningar. Det skapar behov av ut-

vecklade rutiner och visst utökat arbete i enskilda fall. Som nämnts ovan bedömer utredningen att kostnaderna bör vara måttliga och i regel får bekostas av de enskilda. De ekonomiska konsekvenserna för företagen bör därför vara marginella.

19.4.8 Verkställighet av bodelningsförrättarens beslut

Bedömning

Förslagen bedöms leda till minskade kostnader för staten med 3–4 miljoner kronor per år.

Utredningen har föreslagit att bodelningsförrättarens bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott och fastställelse av bodelningsavtal ska utgöra en exekutionstitel som kan verkställas under vissa förutsättningar. Om förslagen genomförs kan det leda till att mål och ärenden hos Kronofogdemyndigheten respektive domstolarna, som syftar till att utverka en sådan exekutionstitel, i princip helt bör försvinna. Det kan antas leda till en minskad belastning och minskade kostnader för dem.

När det gäller *domstolarna* har utredningen uppskattat att de årliga minskade kostnaderna för handläggningen i tingsrätt och hovrätt kan uppgå till omkring 3 miljoner kronor. Som redovisats i avsnitt 13.4 har antalet sådana mål i tingsrätten uppskattats till cirka 100. Av dem har utredningen uppskattat att ett tiotal överklagas till hovrätten. Beräkningen har vidare baserats på den genomsnittskostnad per mål för domstolarna som anges i nästa avsnitt om anslutningsklander.

Till detta kommer att *statens kostnader för rättshjälp* i dessa mål kan antas minska. Utredningen har uppskattat minskningen till omkring 500 000 kronor per år. Uppskattningen är baserad på liknande antaganden som beträffande anslutningsklander (se nästa avsnitt), med den skillnaden att rättshjälpsarvodet kan antas vara lägre i den här typen av mål eftersom det finns ett bodelningsbeslut i grunden som i allmänhet bör göra målet mindre omfattande än annars.

Kronofogdemyndigheten handlägger årligen ett relativt lågt antal ärenden om betalningsföreläggande i syfte att enskild ska skaffa en exekutionstitel hänförlig till bodelning (se avsnitt 13.4). Därutöver är den genomsnittliga kostnaden för ärendena så pass låg att Krono-

fogdemyndighetens kostnader endast kan antas minska marginellt. Inte desto mindre bör förslaget innebära en viss förenkling för Kronofogdemyndighetens arbete. Särskilt under en övergångsperiod kan myndigheten dock behöva hantera frågor och utmaningar som uppkommer kring verkställighet av bodelningsförrättares beslut, till exempel om en förrättares beslut är otydligt utformat.

Förslaget om att införa en möjlighet för förrättaren att besluta om förskott av bodelningslott kan leda till något fler verkställighetsärenden än i dag. De allra flesta förskottsbeslut kommer sannolikt att verkställas frivilligt. I annat fall kan gäldenären inleda ett ärende hos Kronofogdemyndigheten. Grovt uppskattat bör sådana ärenden inte överstiga 50 per år. Kronofogdemyndigheten har uppgett att snittkostnaden för handläggning av verkställighetsärenden var 897 kronor per avslutat mål för år 2024. Därmed motsvarar den ökade kostnaden i princip kostnadsminskningen för ärenden om betalningsföreläggande. I övrigt bedöms antalet verkställighetsärenden hos Kronofogdemyndigheten avseende bodelning inte öka med anledning av förslagen.

Sammantaget bedömer utredningen att Kronofogdemyndigheten kan räkna med varken ökade eller minskade kostnader med anledning av förslagen.

För *enskilda* kan förslagen antas leda till minskade ombudskostnader och andra kostnader kopplade till den process som i dag kan behöva föras i syfte att utverka en exekutionstitel. Snabbare verkställighet kan också få positiv betydelse för den enskildas ekonomiska förutsättningar att gå vidare i livet efter en separation och bidra till en minskad ekonomisk osäkerhet. Att ett steg i bodelningsprocessen försvinner ger även en minskad risk för att utsättas för ekonomiskt våld. För den make som är betalningsskyldig enligt bodelningsförrättares beslut kan förslaget innebära att verkställighet kan påbörjas innan beslutet har vunnit laga kraft, vilket kan medföra en ökad ekonomisk risk, som dock är av övergående natur.

Förslaget om beslut om förskott av bodelningslott, som ska vara direkt verkställbart, är för enskilda en viktig förändring jämfört med i dag. För den ekonomiskt svagare maken kan ett sådant förskott bland annat användas för att betala förskottsarvode till förrättaren, vilket kan möjliggöra att bodelningen kommer till stånd. Det kan i sin tur minska möjligheten för den andra parten att fördröja eller obstruera bodelningen. Förskott av bodelningslott kan också med-

föra att en make snabbare får bättre ekonomiska förutsättningar, till exempel för att ordna ett stadigvarande boende. Förrättarens handläggning av förskottsbeslutet kan medföra något högre arvodeskostnader för de enskilda. Å andra sidan skulle totalkostnaderna potentiellt kunna dämpas, med hänsyn till att ett förskottsbeslut kan ge båda parter incitament att verka för att bodelningsfrågorna får en slutlig lösning så snabbt som möjligt.

19.4.9 Anslutningsklander

Bedömning

Förslaget bedöms leda till minskade kostnader för staten med 2–3 miljoner kronor per år.

Utredningen har föreslagit att det bör införas en förlängd frist för att klandra ett bodelningsbeslut (anslutningsklander) när den andra maken har väckt klandertalan. Om förslaget genomförs borde det leda till att färre personer klandrar en bodelning för säkerhets skull och att antalet klander mål i domstol därmed minskar. Det är svårt att göra en preciserad bedömning av hur stort genomslag förslaget kommer att få på antalet klander mål. En grov uppskattning är att 20 procent av dagens klander mål är sådana där en eller båda parterna har klandrat bodelningen för säkerhets skull. Vid beräkningen har utredningen därför utgått ifrån att antalet klander mål kommer att minska med 20 procent jämfört med i dag, allt annat lika. Med ett totalt antal klander mål i tingsrätt om 270, skulle det motsvara en minskning med drygt 50 mål. För hovrätten, med en uppskattad överklagandefrekvens om 10 procent, motsvarar det 5 färre mål årligen.

För *staten* kan förslaget antas medföra en minskning av kostnader för såväl domstolarnas handläggning av målen som rättshjälp.

De minskade rättshjälpskostnaderna har utredningen uppskattat till knappt 1 miljon kronor per år. Den beräkningen är baserad på uppskattningen att cirka 10 procent av parterna i ett klander mål tillerkänns rättshjälp (se avsnitt 14.4.2).

När det gäller kostnaderna för att handlägga klander målen i tingsrätt och hovrätt har utredningen uppskattat att de årliga kostnaderna kan minska med 1,5 till 2 miljoner kronor. Beräkningen är baserad på att genomsnittskostnaden för måltypen "Övrigt tvistemål" för tingsrätten under 2024 var 21 399 kronor enligt uppgift från Domstolsverket. Motsvarande genomsnittskostnad för hovrätten var 107 413 kronor.

Vid beräkningen har beaktats att en minskning av antalet mål leder till ett visst intäktsbortfall avseende ansökningsavgifter.

En annan utgångspunkt för beräkningarna har varit att rätten till anslutningsklander inte bör medföra att klander målen i allmänhet blir mer omfattande och komplicerade att handlägga för domstolarna. I enskilda fall kan det visserligen bli så. Samtidigt kan rätten till anslutningsklander medföra att parterna blir mer jämbördiga i processen. Det ger bättre förutsättningar för domstolarna att verka för en förlikning mellan parterna, vilket i sådana fall kan förenkla handläggningen.

Vid beräkningen av minskade kostnader har utredningen inte tagit hänsyn till eventuella momseffekter hänförliga till minskat ombudsarvode. Det rör sig om en begränsad momsintäkt för staten och som utgångspunkt kan det antas att om enskilda får minskade kostnader för arvode kommer till stor del konsumtion i stället att ske av andra momspliktiga produkter och tjänster.

För *enskilda* kan förslaget antas leda till minskade ombudskostnader om onödiga klander mål därigenom undviks. Det kan också få betydelse för den enskildas ekonomiska förutsättningar om bodelningen kan avslutas snabbare än annars.

När det gäller *advokat- och juristbyråer* med personer som åtar sig uppdrag som ombud i bodelningsprocesser kan en minskning av antalet klander mål leda till lägre intäkter från den typen av mål.

19.4.10 Anslutningsklander vid arvskiftesbeslut

Bedömning

Förslaget bedöms leda till minskade kostnader för staten med 1 miljon kronor per år.

Som beskrivits i kapitel 17 är flertalet av reglerna om bodelningsförrättare i äktenskapsbalken tillämpliga för flera uppdrag kopplade till fördelning av arv, genom hänvisning i ärvdabalken. Med hänsyn till utredningens uppdrag har utgångspunkten varit att inte föreslå några förändringar av rättsläget för arvskifte, skiftesman och delägare i boet. I enstaka fall har utredningen gjort undantag från den utgångspunkten. Två sådana avser förslaget att reglera mellanbeslut respektive att det inte ska vara ett absolut krav att kalla till sammanträde för att genomföra bodelningen respektive arvskiftet. Ett tredje förslag gäller införandet av en rätt till anslutningsklander även vid klander av arvskifte. Utredningen bedömer att det främst är det sistnämnda förslaget som kan ge mer än marginella ekonomiska konsekvenser.

Situationen vid sådana klander mål är i princip densamma som vid klander av bodelning, det vill säga att det förekommer att parter klandrar ett arvskifte för säkerhets skull. Förslaget att införa en rätt till anslutningsklander kan alltså även här medföra en minskning av antalet klandrade arvskiften. Utredningen anser att i princip motsvarande uppskattningar och beräkningar som för klander av bodelning kan tillämpas för de ekonomiska konsekvenserna av förslaget. Däremot bör viss försiktighet iaktas vid uppskattningen med anledning av att frågor om arvskifte inte har varit utredningens främsta fokus.

Mot bakgrund av detta uppskattas förslaget innebära minskade kostnader för *staten* med 1 miljon kronor per år.

Även vad gäller konsekvenser för *enskilda* och *advokat- och juristbyråer* hänvisas till vad som angetts ovan angående anslutningsklander.

19.5 Ekonomiska och andra konsekvenser av ändrade regler om betänketid

När det gäller kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad har utredningen lämnat två förslag, vilka utvecklas i kapitel 6. Den ena förändringen är att det inte ska krävas någon begäran om fullföljd av skilsmässan. När betänketiden har löpt under minst sex månader ska domstolen meddela dom på äktenskapsskillnad utan särskild aktivitet från parterna. Utredningen bedömer att förslaget inte bör medföra några märkbara ekonomiska konsekvenser. Förslaget kan dock ha positiv påverkan på jämställdheten, vilket redovisas nedan.

Den andra föreslagna ändringen innebär att äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid endast om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Utredningen har alltså föreslagit att det nuvarande kravet på betänketid när en av makarna motsätter sig skilsmässa ska tas bort.

Förslaget kommer att leda till att fler äktenskapsskillnadsmål kan avgöras utan att betänketid löper. *Domstolarna* kan därmed förväntas att få marginellt minskade kostnader med anledning av att handläggningen av vissa mål förenklas. Under en övergångsperiod kan förslagen förväntas att leda till begränsade kostnader kopplat till ändringar och uppdateringar av bland annat rutiner och blanketter. Några mer omfattande utbildningsinsatser för domstolsanställda bör dock inte behöva genomföras.

Den förenklade handläggningen medför sannolikt inte några större kostnadsbesparingar för *enskilda*, med hänsyn till att äktenskapsskillnadsmål utan frågor om vårdnad, boende och umgänge normalt inte kräver ett juridiskt ombud. Potentiellt kan dock förslaget antas minska risken för att enskilda försummar att begära fullföljd efter betänketidens slut, vilket kan föranleda ny ansökan och därmed ytterligare ansökningsavgift.

Som redovisats i avsnitt 6.2.2 kan borttagandet av betänketid medföra negativa ekonomiska konsekvenser för en make, till exempel eftersom förutsättningarna för att få underhållsbidrag är sämre efter genomförd skilsmässa än under betänketiden. Till viss grad kan utredningens förslag om förskott av bodelningslott väga upp för det.

I undantagsfall kan förslaget leda till ökade välfärdskostnader för samhället om en make inte på egen hand klarar av övergången till ekonomisk självständighet efter en skilsmässa. Som utvecklats ovan kan dock effektivare separationsprocesser ge positiva ekonomiska konsekvenser för samhället.

19.6 Konsekvenser för enskildas personliga integritet

Bedömning

Förslaget om att bodelningsförrättare ska kunna hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra än makarna påverkar enskildas personliga integritet.

Utredningens integritetsanalys redovisas i avsnitt 8.6.9. Konsekvenser och avvägningar upprepas inte här. Sammanfattningsvis kan dock följande sägas. En central utgångspunkt vid de avvägningar som har gjorts är att de uppgifter som förrättaren ska kunna hämta in är uppgifter som maken själv är skyldig att lämna enligt äktenskapsbalken. Å ena sidan är det viktigt att skydda den personliga integriteten. Å andra sidan är det viktigt att säkerställa det allmänna samhällsintresset av att bodelningar kan genomföras effektivt och rättssäkert samt att ekonomiskt våld kan motverkas. Utredningen har anpassat förslaget för att minimera intrånget. Vid en avvägning mellan nämnda intressen anser utredningen att intrånget är motiverat, nödvändigt och proportionerligt.

19.7 Förslagets betydelse för den kommunala självstyrelsen och andra konsekvenser för kommuner och regioner

Utredningen bedömer att förslagen inte inskränker den kommunala självstyrelsen. Inte heller bedöms de föreslagna ändringarna medföra någon märkbar kostnadspåverkan för kommunerna. I någon mån kan förslagen möjligen leda till minskad belastning och minskade kostnader för familjerådgivning och socialtjänstsåtgärder, eftersom

förslagen kan medföra att färre personer än i dag behöver genomgå långdragna separationsprocesser.

19.8 Konsekvenser för jämställdheten

Bedömning

Förslagen får positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män. De bedöms framför allt bidra till uppfyllandet av det sjätte och sjunde jämställdhetspolitiska delmålet.

Regeringens övergripande mål för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.⁴ Att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel är högt prioriterat utifrån det jämställdhetspolitiska målet. Regeringen presenterade en ny lydelse av det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra i budgetpropositionen för 2026.⁵

Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och utnyttjande i prostitution och människohandel ska upphöra. Alla, oavsett kön, ska genom hela livet ha samma rätt och möjlighet till kroppslig och psykisk integritet.

Samtidigt införde regeringen ett nytt sjunde jämställdhetspolitiskt delmål.

Hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra. Alla, oavsett kön, ska genom hela livet ha samma rätt och möjlighet att leva sitt liv utan att begränsas av kollektivt grundade hedersnormer.

Regeringen ska återkomma mer utförligt om de nya och reviderade delmålen i en skrivelse.⁶

⁴ Se prop. 2005/2006:155 och skr. 2016/17:10.

⁵ Bakgrunden till den nya lydelsen är att regeringen bedömde att den tidigare målformuleringen kunde uppfattas som otydlig när det gäller vilka våldsformer och grupper som omfattas och att målformuleringen behövde förtydligas. Regeringen bedömde också att ett särskilt delmål skulle införas om hedersrelaterat våld och förtryck, bland annat för att ge området ökad uppmärksamhet och synlighet.

⁶ Prop. 2025/26:1 *Utgiftsområde 13 Integration och jämställdhet*.

När utredningen lämnar sina förslag finns inte några målkommentarer som beskriver avgränsningen mellan delmålen. Utredningens utgångspunkt är att frågor om ekonomiskt våld och de svårigheter som kan uppstå i en bodelningsprocess för våldsutsatta även gäller för personer som är utsatta för våld i en hederskontext. Utifrån detta är vår bedömning att utredningens frågeställningar berör såväl det sjätte som det sjunde delmålet, även om avgränsningarna mellan delmålen inte är presenterade.

Det finns sedan år 2016 en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Enligt strategin är ambitionen att verka för en omorientering, från ett reaktivt till ett proaktivt förhållningssätt och för att främja utvecklingen av effektiva åtgärder för att förhindra både att våld utövas och att våld upprepas. Strategin gäller före perioden 2017–2026. Regeringen har även avisat att man under 2026 ska ta fram en ny strategi som ersätter den nuvarande.⁷

Utredningen har särskilt beaktat att reglerna om bodelning och betänketid avser situationer i livet som för de allra flesta innefattar utsatthet. Har våld eller kränkningar förekommit inom äktenskapet kan den vara än större. Förslagen är avsedda att minska utsattheten och därmed förbättra situationen för de berörda.

Ett konkret förslag som bidrar till detta är att det inte längre ska krävas av den som vill skilja sig att både väcka talan om äktenskapskillnad och aktivt begära fullföljd efter det att betänketid har löpt. Borttagandet av kravet på aktivitet efter betänketiden kan underlätta för den som har svårt att lämna en relation. Det bör bidra till en ökad respekt för individens självbestämmande och positivt påverka jämställdheten.

Motsvarande konsekvenser bör utredningens förslag få om att ta bort det nuvarande kravet på betänketid när en av makarna motsätter sig skilsmässa. Om ingen av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad innebär förslaget att den make som begär äktenskapskillnad kan få det utan föregående betänketid.

Ett effektivare bodelningsförfarande kan leda till att den ekonomiskt svagare maken, ofta kvinnan, i allmänhet får tillgångar ur bodelningen snabbare än i dag. Det kan i sin tur medföra att kvinnan får bättre förutsättningar att självständigt gå vidare i livet.

⁷ Prop. 2025/26:1 *Utgiftsområde 13 Integration och jämställdhet*.

Förslagen innebär alltså en potentiell positiv effekt på ekonomisk jämställdhet efter en separation. Indirekt kan det sagda bidra till en mer jämställd relation och ökade möjligheter för den som vill lämna en relation att kunna göra det.

Förslagen syftar vidare till att säkerställa att bodelningar sker rättssäkert. Genom utredningens förslag om fler verktyg för bodelningsförrättaren att motverka en makes illojala agerande kan makarnas inbördes styrkeförhållande i processen jämnas ut. Även utredningens förslag om förbättrad ersättningsgaranti, krav på informationsgivning, rätt till anslutningsklander och möjligheten att få förskott av bodelningslott bidrar till en sådan förbättrad maktbalans i bodelningsförfarandet. De bör även bidra till färre hinder för den som ska genomföra en bodelning. Det sagda bör kunna motverka ekonomiskt våld och gynna jämställdheten.

Till detta kommer möjligheten för bodelningsförrättare att hämta in uppgifter från andra än makarna och att vitesförelägga den som inte redovisar sina tillgångar och skulder. Som nämnts ovan bedöms verktygen bidra till att fler bodelningar blir materiellt riktiga eftersom möjligheten att undanhålla tillgångar minskar. Även det främjar jämställdheten och kan bidra till att minska risken för eftervåld. Förslagen bedöms därmed också bidra till att stärka Sveriges efterlevnad av Istanbulkonventionen. Som tidigare konstaterats (se avsnitt 4.1) utgör de förslag som utredningen lämnar i detta betänkande dock inte någon helhetslösning för att motverka ekonomiskt våld i alla dess former. Ekonomiskt våld förekommer i fler kontexter än den som har varit i fokus för utredningens uppdrag och det kan behövas ytterligare insatser och överväganden för att fullt ut stärka skyddet mot ekonomiskt våld.

När det gäller förslaget om att införa en tidsfrist inom vilken bodelning ska begäras kan den potentiellt få en negativ påverkan på den ekonomiskt svagare maken, ofta kvinnan. Denne kan drabbas hårdast av att ha missat fristen eftersom det kan innebära att hon eller han går miste om tillgångar. Det är främst den ekonomiskt starkare parten som får en ökad ekonomisk säkerhet efter fristens utgång. Till detta kommer att det kan finnas en ojämn tillgång till juridisk kunskap mellan makarna och att detta, tillsammans med socioekonomiska faktorer, kan påverka medvetenheten om tidsfristen. Därtill kan personer som levt i relationer med kontroll och våld ha svårare att hävda sin rätt inom tidsfristen med hänsyn till

vad de utsatts för och effekterna av det. Sammantaget finns det en viss risk för att förslaget påverkar jämställdheten negativt. Utredningen gör dock bedömningen att den risken vägs upp av olika faktorer, framför allt att längden på tidsfristen är väl tilltagen och att utredningen rekommenderar vissa informationsinsatser.

Som framhållits av intresseorganisationer i möten med utredningen kan utsattheten av våld i nära relation påverka en persons förutsättningar för att medverka i ett bodelningsförfarande. Detta gäller även om personen är utsatt i en hederskontext. Vid tillämpningen av regelverket bör detta förhållande beaktas. Tvångsmedel och påföljder måste tillämpas med aktsamhet och omsorg. Med hänsyn till de kompetenskrav som utredningen har föreslagit bedöms bodelningsförrättare väl skickade för den uppgiften, vilket kan minimera negativa konsekvenser som förslagen annars skulle kunna skapa.

Samtantaget bedöms förslagen få positiva konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män samt motverka ekonomiskt våld. De kan därmed antas bidra till regeringens sjätte och sjunde jämställdhetspolitiska delmål. Med hänsyn till att förslagen bidrar till att stärka den ekonomiskt svagare parten främjas även delmålet om ekonomisk jämställdhet. Förslagen ligger i linje med det proaktiva förhållningssätt som framhålls av regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utredningen anser även att förslagen stämmer väl överens med utgångspunkterna för äktenskapsbalken, nämligen tanken om jämställdhet mellan kvinnor och män och om makarnas självständighet mot varandra, liksom skyddet för den ekonomiskt svagare maken.⁸

19.9 Konsekvenser för barn

Bedömning

Förslagen är utformade utifrån barns bästa och stärker barnrättsperspektivet.

⁸ Se prop. 1986/87:1 s. 39.

Skilsmässa och bodelning är frågor som i direkt mening avser förhållandet mellan makar. Processerna och utgången av dem får dock ofta betydelse för eventuella barn till makarna, ibland mycket stor. När ett beslut i dessa processer rör ett barn ska principen om barnets bästa beaktas i första hand (se artikel 3 barnkonventionen). Den har dock inte samma starka ställning som vid mål om vårdnad, boende och umgänge med barn. Där utgör den principen det avgörande intresset (se 6 kap. 2 a § föräldrabalken). Principens genomslag i processer om skilsmässa och bodelning beror på vilken betydelse den ska ges i förhållande till övriga intressen som ska beaktas. I praktiken beror den också på hur beslutsfattaren förhåller sig till frågan hur betydelsen av barnets bästa kan beaktas (*ex officio*) i en process som i grunden är dispositiv.⁹

Om ena maken går ur separationen med bristande ekonomiska förutsättningar, på grund av att en bodelning tar oskäligt lång tid eller att den inte alls kommer till stånd, kan följderna bli att barnet påverkas negativt och att barnperspektivet därmed inte tillvaratas. Sådana omständigheter kan begränsa den ekonomiskt svagare maken att tillgodose grundläggande behov för denne och barnet efter separationen. Det kan hindra maken från att ordna ett stadigvarande boende och från att kunna planera för framtiden. Om det dessutom förekommit eller förekommer våld inom relationen kan konsekvenserna av den utsattheten förvärras och traumat fördjupas för såväl maken som barnet. Om processerna i sig används av den andra maken för att utöva eftervård, däribland ekonomiskt våld, blir konsekvenserna naturligtvis än större för de utsatta.

Utredningen har genomgående beaktat barnperspektivet och de rättigheter som barn tillerkänns i bland annat barnkonventionen. Barnombudsmannen har bidragit med kunskap i arbetet.

Förslagen bedöms leda till en snabbare och mer rättssäker bodelningsprocess, i vilken ekonomiskt våld kan motverkas bättre än i dag. De bör i allmänhet också leda till en sänkt konfliktnivå mellan makarna och en minskad osäkerhet om framtiden, exempelvis genom förslagen om tidsplan och tidsgräns för bodelningsförrättningen. I förslaget om att en begäran om bodelning måste göras inom tio år efter att äktenskapet har upplösts har utredningen anpassat tidsfristen till

⁹ Se Kaldal & Kankaanpää Thell (2025), "Barnets bästa i vårdnadstvister och tvister om familjeekonomi vid separation", *Juridisk Tidskrift* nr 1 2025-26 s. 77 ff.

det förhållandet att makar som medvetet vill vänta med en bodelning för att lösa barnens boendesituation ska kunna göra det.

Mot bakgrund av det ovan sagda bedömer utredningen att förslagen kommer att gynna barn. Till exempel bör förslagen få positiva konsekvenser för barns hälsa och välbefinnande, ekonomiska trygghet och levnadsstandard. Förslagen kan också bidra till att skydda barn från att uppleva eller utsättas för olika former av våld. På så sätt berör förslagen bland annat artikel 19, 24 och 27 i barnkonventionen. Sammantaget bedöms förslagen stärka barnrättsperspektivet i bodelningsförfarandet.

När det gäller förslagen om förändringar i kravet på betänketid bedöms de i någon mån ha positiva konsekvenser för barn. Det gäller främst förslaget om att det inte ska krävas en aktiv begäran om fullföljd av äktenskapsskillnad efter att betänketid har löpt. Indirekt kan förslaget gynna barn eftersom det underlättar skilsmässoprocessen. Under en övergångsperiod kan i enstaka fall en tänkbar följd av ändringen vara att domstolen dömer till äktenskapsskillnad trots att makarna vid den tidpunkten är överens om att de inte längre vill skiljas, men har missat att återkalla begäran. I och med att det finns en möjlighet för makarna att få domen ändrad genom att överklaga den i rätt tid bedömer utredningen att konsekvenserna är små.

Av de skäl som framgår i kapitel 6 har utredningen inte lämnat något förslag om att förändra kravet på betänketid när en av makarna har utövat våld mot den andra. Utredningen har beaktat barnrättsperspektivet, vilket inte har medfört någon annan bedömning.

Avslutningsvis kan nämnas att utredningens bild är att en vårdnadsprocess ibland kan användas som påtryckningsmedel i förhållande till en bodelningsprocess och vice versa, inom ramen för diskussioner om en samförståndslösning. Det finns ingen given lösning på det problemet och utredningen har inte möjlighet att hantera andra anknytande processer inom ramen för detta uppdrag. Däremot är det utredningens uppfattning att de förslag som lämnas i detta betänkande kan bidra till en mer rättssäker och effektiv bodelningsprocess. Att maktbalansen jämnas ut i den processen kan få motsvarande positiv effekt för en eventuell vårdnadsprocess. Även på detta sätt gynnar förslagen barnets bästa och stärker barnrättsperspektivet.

19.10 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning

Förslagen bedöms motverka mäns våld mot kvinnor och våld och kränkningar i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. De kan ge positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet.

En effektiv och rättssäker bodelningsprocess är till nytta för alla som genomgår en separation och önskar kunna gå vidare i livet. För den som är eller har varit utsatt för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck kan det vara särskilt betydelsefullt. Om den andra maken dessutom använder bodelningsförfarandet för att försöka utöva kontroll och makt mot den utsatta maken kan utredningens förslag antas leda till att ett sådant agerande bättre kan motverkas av bodelningsförrättare än i dag. Om reglerna och verktygen tillämpas på avsett sätt bör de alltså medföra att den andra maken kan hindras i sitt agerande och att de kan ha en preventiv effekt. Det är därmed ett rimligt antagande att förslagen kan minska risken för och förekomsten av denna typ av agerande. Enligt gällande rätt behöver emellertid ett visst oönskat agerande inte utgöra ett straffbart brott.

19.11 EU-rätten och Sveriges internationella åtaganden

Förslagen har utformats med den givna utgångspunkten att de ska vara förenliga med grundlag samt unionsrätt och andra internationella förpliktelser som Sverige åtagit sig att följa. I flera tidigare kapitel har innehållet i den internationella rätt som behöver beaktas också redovisats och problematiserats. Det som sagts där upprepas inte i detta avsnitt.

19.12 Ikraftträdande och behov av speciella informationsinsatser

Bedömning

Utredningen bedömer att det finns behov av informationsinsatser som i första hand bör kunna hanteras genom att Domstolsverket ser över den information om skilsmäso- och bodelningsprocessen som finns på myndighetens webbplats.

Bedömningar i fråga om ikraftträdande och övergångsbestämmelser finns i kapitel 18. I detta avsnitt redovisas behovet av informationsinsatser med anledning av förslagen.

Det har genom utredningens arbete blivit tydligt att det finns ett behov av lättillgänglig information om skilsmäso- och bodelningsprocessen. Mot den bakgrunden har utredningen föreslagit att det bör införas ett krav för bodelningsförrättare att lämna information om förfarandet till makarna eller samborna i början av detsamma. Det är dock angeläget att enskilda på ett enkelt sätt även kan hitta grundläggande information om skilsmäso- och bodelningsprocessen i ett tidigare skede än så. Det är frågor som berör många personer i landet, en eller flera gånger under livet, och som har stor betydelse för deras livssituation.

Utredningens förslag innebär relativt stora förändringar av bodelningsförrättningen, och vissa förändringar i kravet på betänketid. Det finns därmed ett behov av informationsinsatser. Förslaget om att införa en frist för när en make senast måste begära bodelning kan medföra rättsförluster för enskilda. Trots det bedömer utredningen att det inte finns tillräcklig anledning att föreslå informationsinsatser i denna del som går utöver de insatser som normalt sker vid regelförändringar. Det bör nämnas att frågan om en bodelning är begärd i rätt tid får ske efter bevisprövning och utifrån vad som framkommit om omständigheterna.¹⁰

I dag finns på Domstolsverkets webbplats information om skilsmäso- och bodelningsprocessen. Med hänsyn till att en ansökan om äktenskapsskillnad och begäran om förordnande av bodelningsförrättare görs till domstol anser utredningen att det är naturligt och viktigt att Domstolsverket tillhandahåller sådan information.

¹⁰ Jfr rättsfallet NJA 2009 s. 437.

Utredningen rekommenderar att Domstolsverket inom ramen för sitt löpande arbete anpassar och utvecklar sin redan befintliga informationsgivning utifrån förslagen.

En aspekt som utredningen menar kan framhävas mer i nämnda information är att det är makarna som står kostnaderna för en bodelningsförrättare, men att det finns möjlighet till ersättningsgaranti under vissa förutsättningar. Det är inte ovanligt att den insikten kommer som en överraskning för makarna efter att en bodelningsförrättare har blivit förordnad.

Vid utformningen bör beaktas vikten av att informationen lämnas på ett sätt som är lättillgängligt för så många som möjligt. Det kan till exempel övervägas om informationen bör ges på ytterligare språk än de som framgår av språklagen och hur den lämpligast kan tillgängliggöras för personer med funktionshinder.

Därutöver kan de allmänna domstolarna och Domstolsverket överväga att se över vilken standardinformation som bör tillhandahållas parterna i samband med att en dom på äktenskapsskillnad meddelas. Det bör då främst gälla information om bodelningsprocessen, såsom att en begäran om bodelning måste framställas inom tio år efter äktenskapets upplösning (förutsatt att utredningens förslag om detta genomförs). Som jämförelse kan nämnas att det enligt 6 kap. 3 § föräldrabalken finns ett krav på domstolen att i en dom om äktenskapsskillnad påminna om att eventuell gemensam vårdnad om barn ska bestå i förekommande fall. Utredningen anser att det beträffande den typ av information som det nu skulle vara fråga om inte finns motsvarande behov av en lagreglering. Inte desto mindre är frågan om att tillgängliggöra information för enskilda viktig för att så många som möjligt ska kunna bevaka sin rätt.

Enligt utredningens bedömning bör kostnaderna för dessa insatser vara marginella.

Vid en separationsprocess är det inte ovanligt att enskilda först kommer i kontakt med andra aktörer än domstolarna. Det kan vara kommunernas familjerådgivning, familjerätten och socialförvaltning, kvinno- och mansjourer samt andra organisationer. Naturligtvis är det positivt om enskilda kan få information om skilsmäso- och bodelningsprocessen via dessa och andra kanaler. För den som önskar bidra till att tillgängliggöra information kan ett enkelt sätt vara att utnyttja och hänvisa till Domstolsverkets webbplats.

19.13 Utvärdering av förslagen

Bedömning

En utvärdering av förslagen bör ske fem till tio år efter ikraftträdandet. Det kan övervägas att dessförinnan, två till tre år efter ikraftträdandet, göra en särskild uppföljning av förslaget om att vissa beslut av bodelningsförrättare ska kunna verkställas.

Som nämnts i inledningen av det här kapitlet är det numera ett krav att utredningen ska beskriva hur och när konsekvenserna av förslagen kan utvärderas (se 7 § 1 st. 5 p. förordningen [2024:183] om konsekvensutredningar). Utredningen har föreslagit relativt stora förändringar av bodelningsprocessen, framför allt avseende förfarandet inför bodelningsförrättaren men också i domstol. Om förslagen införs som lag kan det därför finnas ett behov av att utvärdera utfallet av det förändrade systemet. Det är inte enkelt att uppskatta när det ska ske. För att utvärderingen ska vara ändamålsenlig behöver regelverket ha tillämpats fullt ut under i vart fall flera års tid. Det är också viktigt att processer som tar längre tid än de genomsnittliga omfattas av utvärderingen i tillräcklig utsträckning. Utredningen anser att utvärderingen bör ske fem till tio år efter ikraftträdandet.

Konsekvenserna av förslagen kan utvärderas genom att bland annat hämta in statistik om tillämpningen och uppgifter från de som berörs av de föreslagna ändringarna. När det gäller statistik kan det vara relevant att exempelvis följa upp antalet mål om klander och deras handläggningstid, antalet förordnanden av bodelningsförrättare, statens kostnader för ersättningsgarantin och antalet verkställighetsärenden avseende bodelning. I den utsträckning som det är möjligt bör längden på bodelningsförrättningar följas upp. Det kan även vara relevant att vid utvärderingen se närmare på hur tillämpningen av föreslagna verktyg för bodelningsförrättaren har fallit ut.

När det gäller förslaget att vissa beslut av bodelningsförrättare ska kunna verkställas, kan det finnas anledning att göra en uppföljning tidigare än så, förslagsvis två till tre år efter ikraftträdandet. Syftet skulle vara att få uppgift om antalet verkställighetsärenden hos Kronofogdemyndigheten och följa upp om det finns brister i besluten som påverkar möjligheten till verkställighet. Om antalet ärenden visar sig vara få kan man behöva analysera anledningen till

det, till exempel om verkställbarheten innebär att den förpliktade parten betalar frivilligt eller om det kan finnas andra skäl för det låga antalet, såsom att beslutsunderlaget brister.

Aktörer som kan vara tänkbara för att genomföra eller vara delaktiga i utvärderingen är förvaltningsmyndigheter inom de områden som berörs av förslagen (främst Domstolsverket, Kronofogdemyndigheten, Lantmäteriet och Skatteverket), företrädare för advokater och jurister som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare (till exempel Advokatsamfundet och juristbyråer) samt intresse- och branschorganisationer.

19.14 Finansiering av utredningens förslag

Bedömning

Sammantaget beräknas förslagen för staten vara kostnadsneutrala eller till och med medföra en nettobesparing med upp till 2 miljoner kronor per år. Någon särskild finansiering bedöms därför inte behöva föreslås.

Det av utredningens förslag som bedöms leda till mer än enbart marginella kostnadsökningar för staten är den förbättrade ersättningsgarantin. Förslaget beräknas medföra ökade kostnader om 4–6 miljoner kronor per år. Däremot bedöms flera av förslagen medföra besparingar för staten. Förslagen om att införa anslutningsklander vid klander av bodelning och arvskifte beräknas generera årliga besparingar om totalt 3–4 miljoner kronor. Även förslaget om att låta bodelningsförrättares beslut utgöra en exekutionstitel bedöms medföra minskade kostnader för staten, vilka beräknas till 3–4 miljoner kronor per år. De besparingar som uppstår finansierar alltså fullt ut de ökade kostnaderna.

20 Författningskommentar

20.1 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

5 kap. Äktenskapsskillnad

1 §

Var och en av makarna har rätt till äktenskapsskillnad.

Paragrafen reglerar rätten till äktenskapsskillnad. Genom ändringen framhävs, starkare än i dag, att var och en av makarna har en sådan rätt. Huvudregeln är att äktenskapsskillnad ska ske omedelbart men i vissa fall ska den föregås av betänketid. De fall som för närvarande anges i 1 § andra meningen flyttas till 2 §. I 4 och 5 §§ finns föreskrivna undantag till betänketidskravet.

2 §

Äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad. Detsamma ska gälla om makarna är överens om att äktenskapsskillnaden ska föregås av betänketid eller om någon av makarna begär det och den andra maken inte motsätter sig det.

Av paragrafen framgår att äktenskapsskillnad ska föregås av betänketid i angivna fall. Övervägandena finns i kapitel 6, särskilt avsnitt 6.5–6.7.

Ändringen innebär att det hittillsvarande kravet på betänketid när den andra maken motsätter sig skilsmässa tas bort. Liksom hittills ska äktenskapsskillnad föregås av betänketid om någon av makarna varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

Därutöver ska betänketid löpa om makarna är överens om det. Om en av makarna i en enskild ansökan begär att betänketid ska löpa trots att det inte är nödvändigt, ska så ske om inte den andra maken i sitt svaromål motsätter sig det. För det fall ett svaromål inte kommer in i rätt tid efter delgivning av stämningsansökan ska betänketid löpa.

De angivna fallen när betänketid ska löpa flyttas till paragrafen från 1 § andra meningen i dess hittillsvarande lydelse. De ändringar som görs är avsedda att avspegla det ovan sagda. Därutöver görs enbart språkliga ändringar.

3 §

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader ska dom på äktenskapsskillnad meddelas. Avvisas talan om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden.

Paragrafen reglerar betänketiden. Ändringen innebär att det hittillsvarande kravet på fullföljd tas bort. Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

Genom ändringen krävs det inte längre något särskilt yrkande om äktenskapsskillnad när betänketiden har löpt under minst sex månader. Så snart betänketiden har löpt denna tid ska domstolen meddela dom på äktenskapsskillnad utan att det förutsätter aktivitet från någon av parterna. Det finns inte heller något behov av att låta parterna yttra sig inför att domen ska meddelas. Domen bör meddelas så snart som möjligt men det är inte en förutsättning att det sker samma dag som betänketiden har löpt ut.

Återkallelse av ett yrkande om äktenskapsskillnad kan ske till dess att dom har meddelats. Om återkallelsen inte sker gemensamt och den andra parten begär dom på äktenskapsskillnad ska sådan dom meddelas om eller när betänketiden har löpt under minst sex månader (jfr 14 kap. 11 §).

Liksom hittills ska domstolen i förekommande fall meddela parterna att betänketid löper. Meddelandet bör innehålla information om vad som gäller, däribland att den som ångrar sin begäran om äktenskapsskillnad under betänketiden måste informera domstolen om det eftersom den i annat fall kommer att meddela dom på äkten-

skapsskillnad när betänketiden löpt ut. Om makarna är överens om att fortsätta vara gifta men har missat att återkalla en begäran om skilsmässa finns det möjlighet att få en meddelad dom ändrad genom ett överklagande i rätt tid.

I övrigt görs endast någon språklig ändring.

7 kap. Makars egendom

7 §

Samtycke enligt 5 eller 6 § behövs inte, om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid.

Samtycke enligt 5 § behövs inte heller *om*

1. bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har skett *eller*

2. *rätten att begära bodelning eller att få överta bostad eller bohag gått förlorad enligt 9 kap. 1 a §.*

Paragrafen innehåller regler om undantag från kravet på samtycke från den andra maken när en make till exempel vill överlåta eller in-teckna en fastighet som utgör makarnas gemensamma bostad (se 5 §). I 9 kap. 1 a § införs en tidsfrist om att begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken ska fram-ställas senast tio år efter äktenskapsskillnad. I annat fall förlorar parten sin rätt. Till följd av den nya bestämmelsen sker en anpass-ning av andra meningen i den aktuella paragrafen. Tillägget innebär att en make – när nämnda rätt har gått förlorad – inte behöver hämta in den andra makens samtycke för att förfoga över makarnas tidi-gare gemensamma bostad eller bohag, eller fastighet som är gifto-rättsgods.

Övervägandena finns i avsnitt 7.7.

9 kap. Allmänna bestämmelser om bodelning

1 a §

Vid äktenskapsskillnad ska begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken framställas senast tio år efter det att äkten-skapet upplöstes.

Paragrafen, som är ny, innehåller en tidsfrist för när en make senast måste begära bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken. Övervägandena finns i avsnitt 7.7.

En begäran om bodelning eller att få överta bostad eller bohag från den andra maken ska framställas senast tio år efter det att äktenskapet upplöstes, om det skedde genom äktenskapsskillnad. Tidsfristen gäller alltså inte om äktenskapet har upplösts genom den ena makens död.

Den som inte begär bodelning inom tidsfristen förlorar sin rätt (jfr motsvarande reglering för samboförhållanden enligt 8 § sambolagen, där tidsfristen dock är ett år, samt rättsfallet ”Samborna i Unbyn” NJA 2025 s. 262).

En ansökan om att bodelningsförrättare ska förordnas är i sig att betrakta som en begäran om bodelning. Vid tvist om huruvida begäran om bodelning har framställts inom rätt tid får sedvanlig bevisprövning ske. Det finns med andra ord inga formkrav för hur en sådan begäran ska framställas.

3 §

Varje make är skyldig att tills bodelningen förrättas redovisa för sin egendom och för sådan egendom som maken har haft hand om men som tillhör den andra maken. Makarna är även i övrigt skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen.

Första stycket gäller inte när rätten att begära bodelning eller att få överta bostad eller bohag gått förlorad enligt 1 a §.

Paragrafen innehåller regler om redovisningsplikt. Enligt andra stycket, som är nytt, upphör plikten när rätten att begära bodelning eller att få överta bostad eller bohag har gått förlorad. Övervägandena finns i avsnitt 7.7.

17 kap. Bodelningsförrättare

Förordnande och entledigande

1 §

Om makarna inte kan enas om en bodelning, *ska* domstolen på ansökan av make förordna någon att vara bodelningsförrättare. Om det behövs får flera bodelningsförrättare förordnas.

Om boet efter den ena makens död ställs under förvaltning av en boutredningsman, är denne utan särskilt förordnande bodelningsförrättare *även om denne inte uppfyller kraven i 4 §*. Detta gäller dock ej, om någon annan redan har förordnats eller om boutredningsmannen är delägare i boet.

Paragraferna 1–4 §§ reglerar förordnande av bodelningsförrättare. Övervägandena finns i avsnitt 16.5.

I paragrafens *första stycke* görs endast en språklig ändring. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

I *andra stycket* anges att en förordnad boutredningsman, liksom hittills, är bodelningsförrättare utan särskilt förordnande om det. Enligt ändringen gäller det även om boutredningsmannen i och för sig inte uppfyller kompetenskraven för bodelningsförrättare.

Om det vid domstolens prövning av en persons lämplighet att förordnas till boutredningsman står klart att denne även kommer att agera som bodelningsförrättare, bör domstolen i viss mån beakta kompetenskraven för bodelningsförrättare vid sin lämplighetsprövning.

Med hänsyn till att några kompetenskrav inte införs för förordnande av skiftesman, kan en boutredningsman respektive en testamentsexekutor vara skiftesman utan särskilt beslut om det, på samma sätt som gäller för närvarande (jfr 23 kap. 5 § ärvdabalken).

2 §

Ansökan om förordnande av bodelningsförrättare *ska*, om mål om äktenskapsskillnad pågår, göras i målet. I annat fall *ska* ansökan ges in till en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan makarna.

3 §

Ska ansökan prövas i mål om äktenskapsskillnad, gäller vad som sägs i 14 kap. 9 § också förordnande av bodelningsförrättare. Även i annat fall *ska* domstolen, innan den avgör frågan, bereda den andra maken tillfälle att yttra sig.

I paragraferna görs endast språkliga ändringar. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

4 §

Till bodelningsförrättare *ska* förordnas *en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning.*

Endast den som har samtyckt till *uppdraget samt på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Om makarna är överens om valet av bodelningsförrättare bör det ges särskild betydelse vid lämplighetsbedömningen.*

Paragrafen reglerar vem som kan förordnas till bodelningsförrättare. Genom ändringen införs krav på särskilda kvalifikationer. Liksom hittills gäller ett krav på samtycke från den som ska förordnas. Regler om entledigande flyttas till 5 §. Övervägandena finns i avsnitt 16.5.

Utöver advokater och biträdande jurister på advokatbyrå får enligt *första stycket* endast den som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning förordnas. Vilka kunskapsprov som krävs för domaranställning framgår av 4 kap. 1 § rättegångsbalken och förordningen (2007:386) om kunskapsprov för behörighet som domare, m.m. De nya kraven innebär alltså att det inte längre är möjligt att till bodelningsförrättare förordna en person som inte har juristexamen eller motsvarande äldre examen.

Av *andra stycket* framgår att för såväl advokater som andra jurister gäller att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Det är domstolen som ska säkerställa att den som förordnas till bodelningsförrättare i varje enskilt fall har rätt kvalifikationer för uppdraget. Det hindrar dock inte att domstolen upprättar en lista över personer som allmänt sett bedömts som lämpliga för uppdrag som bodelningsförrättare.

En förrättare behöver i regel besitta goda allmänna juridiska kunskaper och särskilt goda kunskaper inom familjerätt och ekonomisk familjerätt. Förrättaren bör vidare ha processvana, företrädesvis från att ha varit förordnad som bodelningsförrättare. Även andra uppdrag kan dock beaktas, som boutredningsman och skiftesman samt ombud vid bodelningar, boutredningar och arvskiften. Bodelningsförrättare bör som regel sökas bland personer som i sin verksamhet är inriktade på frågor om familjerätt och ekonomisk familjerätt. Allmänpraktiserande jurister eller jurister med annan specialisering än den nämnda bör som utgångspunkt inte komma i fråga för uppdraget. Omständigheterna kan dock motivera en annan bedömning. Det kan till exempel vara fallet om personen kan påvisa att denne regelbundet arbetar med ärenden inom ekonomisk familjerätt och andra familjerättsliga frågor och på så sätt har skaffat sig relevant erfarenhet och kunskap.

Kompetenskravet förutsätter i allmänhet att förrättaren har relevant yrkeslivserfarenhet. Det kan inte anses lämpligt att nytutexaminerade jurister som relativt nyligen har tillträtt en anställning på advokat- eller juristbyrå förordnas som bodelningsförrättare. Som utgångspunkt bör det krävas att juristen har arbetat på byrån under en tid som motsvarar vad som för närvarande gäller för att kunna antas som ledamot av Advokatsamfundet, det vill säga tre år. Vid bedömningen bör tid för tingsmeritering och annan relevant erfarenhet från juridiskt arbete i domstol kunna beaktas i viss mån. När det gäller sakkunskaper inom exempelvis ekonomisk familjerätt krävs dock typiskt sett att sådana har upparbetats på annat håll.

En person som är intresserad av ett bodelningsförrättaruppdrag måste visa att hon eller han uppfyller kraven. Som utgångspunkt innebär det att åberopade handlingar och referenser som styrker relevant erfarenhet och kunskap ska ges in till domstolen.

För att säkerställa att den som förordnas har den kompetens som krävs kan det vara lämpligt att hämta in makarnas uppfattning om bodelningens omfattning och karaktär. Om det av underlaget kan antas att det rör sig om en mindre komplicerad bodelning kan kraven på yrkeserfarenhet sänkas något. Om det framkommer uppgifter om våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck kan sådana omständigheter utgöra skäl för att förordna en förrättare som har kunskap därom. Att en person kan visa på genomförda utbildningar eller annan yrkeserfarenhet inom det området kan alltså be-

aktas vid lämplighetsprövningen. Visar sig bodelningen ha internationell anknytning kan domstolen på motsvarande sätt överväga att förordna en person med erfarenhet av sådana bodelningar eller som annars har kunskap inom internationell privaträtt.

En annan förutsättning för att förrättaren ska vara lämplig för det enskilda uppdraget är att denne har tid för uppdraget. Kravet på att förrättaren även i övrigt ska vara särskilt lämpligt innebär vidare att domstolen inte bör förordna en person som i och för sig uppfyller kraven på kunskaper och erfarenheter men som har uppvisat dåligt omdöme eller på annat sätt agerat olämpligt.

Ändringarna innebär att det inte längre är möjligt att förordna en juridisk person till bodelningsförrättare.

Om makarna är överens om vem som ska utses till bodelningsförrättare bör deras uppfattning ges särskild betydelse vid lämplighetsbedömningen. När domstolen tar ställning till om den föreslagna personen är lämplig kan det i praktiken innebära att de annars högt ställda kompetenskraven kan sänkas något. En grundförutsättning för att förordnas är att personen uppfyller kravet på juristexamen eller motsvarande äldre examen. Om makarna inte är överens om vem som ska utses till bodelningsförrättare, talar det för att domstolen bör välja en person som intar en i förhållande till dem helt fristående ställning (jfr rättsfallet NJA 2002 s. 428).

Liksom hittills ligger det i uppdraget som bodelningsförrättare att vara opartisk, även om det inte uttryckligen framgår av paragrafen.

5 §

Bodelningsförrättaren *ska* entledigas om det finns skäl för det. Innan beslut fattas om entledigande *ska* bodelningsförrättaren få tillfälle att yttra sig.

Förordnanden som meddelas i mål om äktenskapsskillnad upphör att gälla, om talan förfaller eller om målet avskrivs av annan anledning än den ena makens död.

Reglerna om entledigande av en bodelningsförrättare flyttas från 4 §. Endast språkliga ändringar görs. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

Förfarandet

6 §

Bodelningsförrättaren ska genomföra bodelningen skyndsamt och ändamålsenligt. Denne ska verka för att makarna når en överenskommelse.

Allt efter bodelningens beskaffenhet ska bodelningsförrättaren verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att makarna anger allt som de vill åberopa. Genom frågor och påpekanden ska bodelningsförrättaren försöka avhjälpa ottydligheter och ofullständigheter i makarnas framställningar.

Bodelningsförrättaren får vidta utredningsåtgärder i lämplig omfattning. I första hand ska dock var och en av makarna ge in och ange den bevisning som de åberopar.

I den nya paragrafen anges grundläggande uppgifter för bodelningsförrättaren. Det rör sig i huvudsak om förtydliganden som inte utgör någon principiell förändring av uppdragets innehåll. Kravet på att bodelningen ska genomföras skyndsamt och ändamålsenligt är däremot en nyhet.

I avsnitt 8.6.2 finns övervägandena och en beskrivning av paragrafens innehåll.

7 §

Så snart det kan ske ska bodelningsförrättaren lämna skriftlig information till båda makarna om förrättningen, de huvudsakliga rättsliga förutsättningarna för bodelning, bodelningsförrättarens uppdrag och dennes villkor för betalning av arvode.

Paragrafen, som är ny, reglerar bodelningsförrättarens skyldighet att ge makarna viss inledande information. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.2.

Informationen är avsedd att tillhandahållas genom ett skriftligt standardblad som bodelningsförrättaren tagit fram. Den kan tillhandahållas digitalt genom e-post. Informationen ska utgöra en neutral introduktion till bodelningsprocessen och gällande rätt. Förrättaren avgör vad som ska ingå. Som exempel på *rättsliga förutsättningar* kan nämnas makars egendomsordning och vad som ska ingå i bodelningen, makars redovisningsplikt, andelsberäkning och lottläggning samt möjligheterna till jämkning (jfr avsnitt 3.3). Med *bodelningsförrättarens uppdrag* avses främst att beskriva de grundläggande uppgifterna för förrättaren, för att ge makarna en förstå-

else för den roll som förrättaren har. Därutöver ska *förrättningen* beskrivas. Det kan avse olika regler för handläggningen, såsom tidsgränsen, kravet på tidsplan samt möjligheterna till mellanbeslut, beslut om förskott av bodelningslott och fastställelse av bodelningsavtal, liksom vad som gäller för verkställighet av beslut. Avslutningsvis ska bodelningsförrättarens *villkor för betalning av arvode* framgå.

I informationen och även i kallelser och förelägganden kan det vara lämpligt att upplysa om betydelsen av att en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande av bodelningsförrättaren (se 19 §). Även andra möjliga konsekvenser av motsvarande underlåtenhet kan beskrivas.

8 §

Bodelningsförrättaren ska bestämma tid och plats för *sammanträde* samt kalla makarna till det. Om det är lämpligt får bodelningen genomföras utan sammanträde. Vid behov kan flera sammanträden hållas.

Vid ett sammanträde ska anteckningar göras i ett protokoll. Tid, plats och deltagare samt omständigheter av betydelse för bodelningen ska anges. Protokollet ska skickas till makarna så snart det kan ske.

Paragrafen reglerar sammanträden. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4 och 8.6.5.

Av *första stycket*, som tidigare fanns i 6 §, följer att utgångspunkten är att bodelningsförrättaren ska kalla till minst ett sammanträde. Sammanträdet bör hållas så snart som möjligt efter att bodelningsförrättaren har blivit förordnad, dock efter att informationsgivning har skett enligt 7 § och makarna har förelagts att yttra sig enligt 9 §. Genom ett tillägg tydliggörs att bodelningsförrättaren kan kalla makarna till flera sammanträden om denne bedömer att det finns behov av det.

Att hålla ett sammanträde kan i regel vara ett lämpligt sätt för förrättaren att klargöra vad som ska prövas i ärendet. Makarna kan behöva redovisa sina tillgångar och skulder i den mån det inte skett inför sammanträdet. Förrättaren kan behöva reda ut vilka frågor som är tvistiga och om det i övrigt finns några särskilda yrkanden och invändningar. Även de omständigheter som dessa grundas på kan behöva klarläggas. Förrättaren kan vidare behöva klargöra behovet av ytterligare utredning eller andra åtgärder för att slutföra bodelningen. Sammanträdet kan många gånger vara en förutsätt-

ning för att förrättaren ska kunna utöva den materiella processledning som förväntas av honom eller henne. Därutöver ska förrättaren verka för att makarna når en överenskommelse (se 6 §) samt upprätta en tidsplan för handläggningen i samråd med makarna (se 10 §).

I undantagsfall kan ett sammanträde framstå som onödigt med hänsyn till ärendets karaktär och omfattning. Ändringen i andra meningen innebär att en bodelning får förrättas utan sådant sammanträde, om det är lämpligt i det enskilda fallet. Dessförinnan bör makarnas inställning inhämtas. Exempel på när sammanträde kan underlåtas är om den enda tvistiga frågan för förrättaren att pröva är en rättsfråga och makarnas positioner är klara. Ett annat exempel kan vara att det inte råder tvist om vardera makes tillgångar och skulder, utan att det är en fördelningsfråga som förrättaren ska pröva. I nämnda situationer kan ett sammanträde medföra onödigt arbete och kostnader samt leda till att bodelningen tar längre tid än den annars hade tagit.

Om en make vill genomföra bodelningen utan sammanträde med hänsyn till att det har förekommit våld inom äktenskapet eller om det finns andra djupgående motsättningar mellan dem, kan detta beaktas vid lämplighetsbedömningen. Om ärendets karaktär i övrigt gör att det inte är lämpligt att underlåta att hålla sammanträde, kan förrättaren tillåta makarna att delta via videolänk alternativt genomföra skilda sammanträden med var och en av makarna. På så sätt kan onödiga konfrontationer undvikas, vilket dock får vägas mot den merkostnad som upplägget eventuellt kan leda till.

Andra stycket, som är nytt, föreskriver att anteckningar vid sammanträdet ska göras i ett protokoll. Förutom tid, plats och deltagare vid sammanträdet ska omständigheter av betydelse för bodelningen antecknas. Med sådana omständigheter avses bland annat redovisning av tillgångar och skulder, förekomst av enskild egendom respektive om bostad eller bohag utgör samboegendom, tvistiga frågor, makarnas särskilda yrkanden och invändningar samt omständigheter som dessa grundats på, utredning som läggs fram och kommande utredningsåtgärder. Protokollet bör också innehålla den upprättade tidsplanen (se 10 §).

Protokollet ska upprättas och skickas eller lämnas till makarna så snart det kan ske, vilket som utgångspunkt bör vara inom en vecka. Har skilda sammanträden hållits enligt ovan får protokollet delges respektive make för yttrande.

9 §

Var och en av makarna ska i god tid före sammanträdet skriftligen till bodelningsförrättaren uppge sina tillgångar och skulder samt vilket värde som maken anser att de har. Även särskilda yrkanden och omständigheter av betydelse för bodelningen ska anges.

Paragrafen, som är ny, reglerar skyldigheten för vardera make att yttra sig inför det första sammanträdet. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.5.

I praktiken kommer förrättaren att behöva förelägga makarna att yttra sig på angivet sätt. Om förrättaren är tydlig i föreläggandet med vilka uppgifter som ska lämnas av makarna bör risken för att sådana uppgifter kommer sent under handläggningen minska. I föreläggandet bör framgå vilken brytdag som gäller för bodelningen. För sambor kan det finnas behov av att förrättaren dessförinnan, om möjligt, har tagit ställning till vilken dag som är brytdag. Det kan kräva att samborna först har angett vilken dag som var och en av dem anser vara brytdagen.

Utifrån omständigheterna i det enskilda fallet får förrättaren avgöra hur långt inför sammanträdet som yttrandet ska ges in. Ett riktmarke kan vara 7–14 dagar före sammanträdet.

I yttrandet ska maken redovisa sina tillgångar och skulder per brytdagen för bodelningen och det värde som maken anser att de har.

Därutöver ska maken ange och utveckla sin talan. Som grundregel är det makarna som ansvarar för den; en bodelningsförrättning har dispositiv karaktär men med indispositiva inslag. Det som främst avses i detta skede är att maken ska ange eventuella särskilda yrkanden, det vill säga andra yrkanden än det som avser att likadelning ska ske av värdet av makarnas sammanlagda nettogiftorätts gods. Det kan till exempel avse yrkanden om jämkning av äktenskapsförord eller samboavtal, övertagande av bostad eller yrkanden hänförliga till dold samäganderätt eller nyttjanderättsersättning. Maken ska dessutom ange sådana omständigheter som denne bedömer kan ha betydelse för bodelningen. Det kan avse uppgifter om ett eventuellt äktenskapsförord eller samboavtal, egendom som anses vara enskild respektive om bostad eller bohag utgör samboegendom, förekomsten av föravtal samt värderingar och andra utredningsåtgärder som kan behöva göras. För det fall en make anser att bodelningsförrättaren bör tillämpa vederlagsregeln eller ett annat

lands lag bör det om möjligt anges redan här. För sambor kan det som nämnts ovan finnas skäl att ange vilken dag som han eller hon anser vara brytdagen. För det fall det råder delade meningar om den saken kan lämnandet av uppgifter om tillgångar och skulder få anstå till brytdag blivit utredd.

Bodelningsförrättaren ska skicka vardera makes yttrande till den andra maken så snart det kan ske. Genom kommunikation av yttrandet ges möjlighet för var och en av makarna att sätta sig in i saken inför sammanträdet.

10 §

I samråd med makarna ska bodelningsförrättaren upprätta en tidsplan för handläggningen av bodelningen, om det inte av något särskilt skäl är obehövligt. Makarna ska fortlöpande kontrollera att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem. Om en make bedömer att tidsplanen inte kan hållas, ska detta genast anmälas till bodelningsförrättaren.

Bedömer bodelningsförrättaren att tidsplanen inte kan hållas, ska makarna underrättas om en ny tidsplan.

Om en bodelningsförrättares uppdrag inte är slutfört inom nio månader från förordnandet ska bodelningsförrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske.

Paragrafen, som är ny, innehåller ett krav på förrättaren att upprätta en tidsplan för handläggningen samt en rapporteringsskyldighet för denne om uppdraget inte är slutfört inom nio månader. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3 och 12.8.

Första stycket reglerar kravet på tidsplan, som utgör en stark huvudregel. En tidsplan måste inte upprättas om det av något särskilt skäl är obehövligt. Det kan vara fallet till exempel om makarna i ett tidigt skede av förrättningen når en överenskommelse eller om bodelningsförrättaren kan antas kunna slutföra bodelningen med endast några timmars arbete, såsom när det saknas tillgångar av ekonomiskt värde i boet och det inte finns någon hyresrätt som ska ingå i bodelningen.¹

Tidsplanen bör upprättas vid det första sammanträdet och tas in i protokollet. Det ska därigenom vara tydligt för makarna och förrättaren vad var och en ska göra härnäst. Om något sammanträde inte ska hållas får tidsplanen upprättas så snart det kan ske, förutsatt att det inte är obehövligt med en sådan plan.

¹ Beträffande det sistnämnda, se Agell & Brattström (2022), *Äktenskap & Samboende* s. 200 f.

Tidsplanens innehåll får anpassas till det enskilda ärendet. Tidsplanen bör vara åtgärdsinriktad. Det bör framgå till exempel om det behövs ytterligare utredningsåtgärder eller om parterna ska förtydliga sin inställning i någon del. Om värderingar av egendom behöver göras får det uppskattas hur lång tid sådana beräknas att ta. Även planerade sammanträden bör framgå.

Av planen bör alltid framgå när bodelningen förväntas kunna slutföras såvida de olika delarna genomförs enligt planen. Som utgångspunkt ska förrättningen enligt tredje stycket inte ta längre än nio månader.

Parterna har ett uttalat ansvar att se till att tidsplanen kan hållas såvitt gäller dem, och i annat fall genast anmäla det till förrättaren. Om någon part försummar att anmäla ett eventuellt hinder mot att hålla tidsplanen kan detta vägas in vid förrättarens prövning av skevelning av kostnader (se 26 §).

Av *andra stycket* framgår att om förrättaren bedömer att tidsplanen inte kan hållas ska denne justera planen och underrätta parterna om den. På så sätt uppnås att förrättaren håller parterna informerade om hur handläggningen fortskrider och eventuella förändringar av den förväntade tiden för när bodelningen kan slutföras. Parterna måste alltså underrättas till exempel om en nödvändig utredning i målet – såsom en värdering av viss tillgång som förrättaren fått ansvar för – inte kan beräknas inkomma i sådan tid att tidsplanen kan hållas.

Förrättaren är inte bunden av tidsplanen på så sätt att denne med alla medel måste fatta ett bodelningsbeslut inom den planerade tiden. Tidsplanen kan behöva justeras löpande under förrättningen med hänsyn till att underlaget för en bodelning sällan finns färdigt i början av handläggningen och att makarna kan komma att framföra olika invändningar vartefter förfarandet fortgår.

I *tredje stycket* anges en tidsgräns för bodelningsförrättningen om nio månader från förordnandet av förrättaren. Är uppdraget inte slutfört inom den tiden ska förrättaren informera makarna om det och uppge anledningen till att så inte kunnat ske.

Utgångspunkten är att en bodelningsförrättning ska vara slutförd inom nio månader. Enklare bodelningar kan och bör gå fortare än så, men det finns bodelningar vars omfattning och karaktär kan kräva längre tid. Omständigheterna i det enskilda fallet är avgörande. I grunden finns förrättarens ansvar att genomföra bodelningen skynd-

samt och ändamålsenligt (se 6 §). Det är samtidigt viktigt att ett bodelningsbeslut inte hastas fram utan att beakta det grundläggande i att en fullgod utredning är avgörande för att en bodelning ska bli så materiellt riktig som möjligt. För detta ändamål finns nya och nygamla verktyg för förrättaren att få tillgång till relevant underlag.

Om tidsgränsen passeras har förrättaren en rapporteringsskyldighet att ange anledningen till att uppdraget inte är slutfört inom tiden. Förrättaren ska beskriva för makarna hur förrättningen har fortskridit och när den kan förväntas vara avslutad. Om det kvarstår utredningsåtgärder ska förrättaren redovisa dessa. Naturligtvis bör förrättaren förhålla sig saklig och objektiv i sina upplysningar.

Den domstol som har förordnat förrättaren är inte i direkt mening involverad i tidsgränsen eller tillhörande rapporteringsskyldighet. För en make som bedömer att bodelningsförrättaren har försenat handläggningen kan denne begära förrättarens entledigande. Tingsrätten får då ta ställning till om det som framkommit utgör tillräckliga skäl för att entlediga bodelningsförrättaren.

Bouppteckning

11 §

Bodelningsförrättaren *ska* se till att bouppteckning *upprättas*, om det inte är obehövt.

Paragrafen reglerar bodelningsförrättarens ansvar för att upprätta en bouppteckning. Den flyttas från 5 § första stycket första meningen. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.6.

Ändringen till att bouppteckningen *upprättas* (i stället för förrättas) sker med anledning av att det vid bodelning är en bouppteckningshandling som upprättas, till skillnad från den förrättning för bouppteckning som ska ske enligt 18 kap. ärvdabalken när en person har avlidit.

Liksom hittills är det förrättaren som avgör om en bouppteckning bör upprättas, men presumptionen är den motsatta jämfört med tidigare. Som huvudregel ska förrättaren alltså upprätta en bouppteckning. Uppgifterna i bouppteckningen utgör grunden för bodelningen och förrättarens prövning. Endast om det är obehövt kan förrättaren låta bli att göra det. Det kan till exempel gälla om det inte

finns några tillgångar att dela mellan makarna eller om det rör sig om så begränsade tillgångar att de kan anges direkt i ett protokoll från sammanträde respektive i bodelningshandlingen.

Vid bedömningen av om det är obehövt att upprätta en bouppteckning bör förrättaren beakta om det kan bli aktuellt för makarna att underteckna handlingen på heder och samvete eller beediga den enligt 12 och 13 §§.

Det bör också noteras att bouppteckningen många gånger kan vara nödvändig för att förrättaren ska kunna fatta ett beslut om förskott av bodelningslott (se 20 §).

12 §

Var och en av makarna ska efter föreläggande av bodelningsförrättaren på bouppteckningen teckna försäkran på heder och samvete att dennes uppgifter till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt har utelämnats.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om makarnas skriftliga bouppteckningsbekräftelse. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.7.

Bodelningsförrättaren avgör om makarna ska underteckna bouppteckningen på heder och samvete. I så fall ska båda makarna föreläggas att lämna bekräftelsen. Det är inte möjligt att lämna en muntlig försäkran om uppgifternas riktighet inför bodelningsförrättaren utan bekräftelsen måste vara skriftlig. Det är makens egen underskrift som avses. Det finns alltså ingen möjlighet att bekräfta uppgifterna genom ombud. De uppgifter som bekräftas ska också vara skriftliga, vilket innebär att även de tillägg och ändringar som maken gör behöver antecknas i bouppteckningen. Makarnas bekräftelse på heder och samvete lämnas under straffansvar (se 15 kap. 10 § brottsbalken). Undertecknandet kan men måste inte ske vid ett sammanträde hos bodelningsförrättaren.

13 §

En make är skyldig att bekräfta riktigheten av *sina uppgifter till* en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken *eller bodelningsförrättaren* begär det. *En sådan begäran ska avslås om maken har tecknat försäkran på heder och samvete enligt 12 §.*

Domstolen ska hålla edgångssammanträde så snart som möjligt och får inte avsluta målet eller ärendet förrän eden har avlagts. Domstolen får för detta ändamål förelägga och döma ut vite.

Om begäran återkallas eller om det föreligger synnerliga skäl får målet eller ärendet avslutas utan att eden har avlagts.

Paragrafen innehåller bestämmelser om en makes skyldighet att efter begäran muntligen bekräfta bouppteckningen vid ett edgångssammanträde. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.7.

Av *första stycket* framgår den förändringen att en begäran om edgång kan framställas inte bara av en make utan även av bodelningsförrättaren. Det får ske även utan att en make har begärt det av förrättaren. Typfallet för när en bodelningsförrättare kan använda sig av denna rätt är när en make inte medverkar till att teckna försäkran på heder och samvete enligt 12 §.

Om en make har tecknat försäkran på heder och samvete ska en begäran om att denne även ska beediga bouppteckningen i domstol avslås.

I *andra stycket* uppställs ett skyndsamhetskrav för rättens handläggning av en begäran om edgång. På motsvarande sätt som gäller för edgångssammanträden enligt 6 kap. 3 § konkurslagen ska rätten hålla sammanträdet så snart som möjligt. Rätten bör därför normalt genast sätta ut sammanträdet och utfärda kallelser till det.

En makes begäran om edgång handläggs som ett tvistemål. När en bodelningsförrättare ger in en ansökan om saken ska den handläggas i ett domstolsärende.

I *tredje stycket* förtydligas att domstolen under vissa särskilda omständigheter kan avsluta ett mål eller ärende om edgång utan att eden har avlagts. Det ena fallet är om en begäran om edgång har återkallats. Det andra fallet avser om det föreligger synnerliga skäl för att avsluta målet, till exempel om domstolen har gjort ett stort antal upprepade försök att få edgångsplikten fullgjord och ytterligare försök bedöms vara utsiktslösa.

Vite och andra sanktioner eller åtgärder

14 §

Om en make underlåter att uppge sina tillgångar och skulder eller lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 §, får bodelningsförrättaren förena ett föreläggande om att fullgöra uppgiftsskyldigheten med vite.

Kallelse till sammanträde får förenas med vite, om en make tidigare har uteblivit från ett sammanträde utan giltigt skäl eller om det av annan anledning annars kan antas att maken kommer att utebli från sammanträdet.

Vid behov får bodelningsförrättaren även ansöka om att domstol ska förelägga vite enligt första och andra stycket.

På ansökan av bodelningsförrättaren får domstolen döma ut vitet.

Paragrafen reglerar möjligheten till vitesföreläggande. Den viktigaste förändringen mot den hittillsvarande regleringen i 5 § första stycket är att bodelningsförrättaren själv kan förelägga en make om vite, utan att behöva vända sig till domstolen med en ansökan. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.8.

Första stycket ger bodelningsförrättare rätt att förena ett föreläggande till en make med vite. Det gäller under förutsättning att en make inte uppfyller skyldigheten att uppge sina tillgångar och skulder till bouppteckningen eller lämna uppgifter enligt 9 kap. 3 § (redovisningsplikten). I princip krävs det alltså att förrättaren först har begärt att maken ska lämna sådana uppgifter (jfr 9 §).

Vitesföreläggandet kan avse två olika uppgiftsskyldigheter. I det första fallet är det fråga om makens skyldighet att uppge tillgångar och skulder per brytdagen för bodelningen. Det andra fallet avser uppgifter om förhållanden under redovisningsperioden, det vill säga tiden från brytdagen till dess att bodelningen är genomförd. Det sagda gäller även för bodelning mellan sambor, vars redovisningsplikt regleras i 11 § sambolagen (se kommentaren till 26 § sambolagen).

Det är bodelningsförrättaren som ska bestämma när ett vitesföreläggande ska användas. I allmänhet kan det inte anses vara för tidigt att förelägga vid vite redan vid eller efter det första sammanträdet, om maken då har underlåtit att lämna begärda uppgifter.

Lagen om viten är tillämplig på vitesföreläggandet. Av 2 § framgår vissa krav på vitesföreläggandet, däribland att delgivning ska ske. Vitet i föreläggandet ska fastställas till ett bestämt belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska för-

hållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas förmå honom att följa det föreläggande som är förenat med vitet (3 §). Något standardvite finns inte för bodelningsförrättaren. Vitet får alltså anpassas efter omständigheterna, däribland de ekonomiska förhållandena hos mottagaren av vitesföreläggandet. Enligt 4 § i lagen om viten finns möjlighet att förelägga så kallat löpande vite.

I *andra stycket* regleras den situationen att bodelningsförrättaren kallar en make till sammanträde med föreläggande om vite. Det ska inte alltid ske. Enligt bestämmelsen krävs att en make tidigare har uteblivit från ett sammanträde utan giltigt skäl eller om det av annan anledning annars kan antas att maken kommer att utebli från sammanträdet. När förrättaren bedömer om vitesföreläggande ska ske kan beaktas vikten av att maken närvarar vid sammanträdet.

Inte heller när det gäller kallelse vid vite finns något standardbelopp som förrättaren kan tillämpa. I allmän domstol sätts det första vitesföreläggandet i en kallelse normalt till 4 000 kronor. Bodelningsförrättaren har dock i regel bättre kännedom än domstolen om mottagarens ekonomiska förhållanden och kan därför anpassa beloppet utifrån det.

Av *tredje stycket* framgår att förrättaren vid behov kan ansöka om att domstol ska vitesförelägga en make enligt första eller andra stycket. Ett sådant behov kan finnas om förrättaren inte lyckats delge ett vitesföreläggande. Det är bodelningsförrättaren som gör behovsprövningen.

Fjärde stycket innebär att det är domstolen som prövar frågor om utdömande av viten. Det sistnämnda sker genom att bodelningsförrättaren för särskild talan enligt 7 och 8 §§ lagen om viten i den tingsrätt som anges i 17 kap. 2 § äktenskapsbalken.

15 §

Om en make underlåter att uppge sina tillgångar och skulder får en bodelningsförrättare begära uppgifter om dem från myndigheter och andra som kan antas ha sådana uppgifter.

Paragrafen är ny och innehåller en möjlighet för bodelningsförrättaren att begära uppgifter om en makes tillgångar och skulder från andra än maken själv. Detta kan ske under förutsättning att maken har lämnat ofullständiga uppgifter eller helt underlåtit att lämna be-

gärda uppgifter. I regel har detta föregåtts av ett föreläggande från förrättaren. Den nya paragrafen innebär ingen förändring av den grundläggande skyldigheten för en make att uppge sina tillgångar och skulder till bouppteckningen. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.9.

I den nu aktuella 15 § särregleras utredningsåtgärder avseende en makes tillgångar och skulder. Däremot omfattas inte uppgifter enligt 9 kap. 3 § (redovisningsplikten).

Vid bodelningsförrättarens prövning av om denne bör hämta in uppgifter kan följande beaktas.

I avsnitt 8.6.2 redovisas allmänna principer för bodelningsförrättarens utredningsåtgärder, vilka kan ha relevans även för 15–17 §§.

En bodelningsförrättning har inte uteslutande dispositiv karaktär. Förrättaren har mandat att försöka hämta in uppgifter på egen hand men måste ta ställning om eller när det bör göras. I allmänhet kan det inte anses vara för tidigt att påbörja sådana åtgärder redan efter det första sammanträdet, om maken då har underlåtit att lämna begärda uppgifter. Det naturliga är att vidta åtgärderna inför att bouppteckningen upprättas och i vart fall innan makarna i förekommande fall ska underteckna densamma på heder och samvete eller beediga den i domstol (se 12 och 13 §§). En begäran om att hämta in ytterligare uppgifter därefter bör kräva starka skäl med hänsyn till att riktigheten av bouppteckningen har bekräftats under straffansvar.

I regel bör utredningsåtgärderna vidtas först på begäran av den andra maken eller i vart fall efter att den andra maken har yttrat sig därom. Åtgärderna måste vidtas med hänsyn tagen till de kostnader som kan uppkomma för makarna. Förrättaren får bedöma i det enskilda fallet om denne anser att det krävs en begäran från den andra maken om att vidta utredningsåtgärder eller om sådana kan vidtas även utan en uttrycklig begäran. Vid den bedömningen kan särskilt beaktas hur maktbalansen mellan makarna är, innefattande om ombud finns.

I vart fall får förrättaren antas behöva upplysningar från den andra maken om vilka uppgifter som bedöms saknas och vart förrättaren kan vända sig för att hämta in dem. I normalfallet måste den andra maken alltså presentera tillräckligt underlag för att bodelningsförrättaren ska kunna avgöra dels om det finns skäl att vidta utredningsåtgärder, dels till vem eller vilka som förrättaren ska framställa sin begäran. I regel bör förfrågningar alltså inte ställas till en stor skara

av potentiella uppgiftslämnare. Så kan ske i undantagsfall om det finns särskild anledning för förrättaren att anta att någon av dem innehar vissa uppgifter. Det förutsätter alltså att det finns konkret information som talar för det. Det bör inte förekomma att bodelningsförrättaren till exempel kontaktar alla tänkbara banker och andra finansiella företag inom landet enbart efter ett blankt påstående från den andra maken om att det kan finnas ytterligare tillgångar och skulder. Om det finns skäl för det kan paraplyförfrågningar till en mängd aktörer användas i enskilda fall. Planlös efterforskning av bevis i hopp om att finna uppgifter till fördel för den andra maken bör undvikas. Det ovan sagda gäller oavsett om det rör sig om bodelning med anledning av skilsmässa eller dödsfall.

Det finns i paragrafen ingen begränsning av vilka myndigheter eller andra aktörer och personer som förrättaren kan be om uppgifter från. Även en privatperson som kan antas ha uppgifter om en makes tillgångar och skulder kan kontaktas beroende på omständigheterna, dock med iakttagande av försiktighet.

I 16 och 17 §§ finns särskilda regler med innebörd att banker och andra finansiella företag respektive försäkrings- och tjänstepensionsföretag har en skyldighet att lämna ut vissa uppgifter utan hinder av sekretess. För bostadsrättsföreningar och Skatteverket, se kommentaren till 9 kap. 11 § bostadsrättslagen och 27 kap. 8 a och 10 §§ offentlighets- och sekretesslagen.

16 §

En bank ska på begäran av en bodelningsförrättare och utan dröjsmål lämna följande uppgifter om en make som är part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för:

- 1. en förteckning över och värdet av konton som maken har hos banken på den dag som bodelningsförrättaren anger, och*
- 2. värdet av skulder som maken har till banken på samma dag.*

Första stycket gäller också kreditmarknadsföretag, värdepappersbolag, svenska värdepapperscentraler, kontoförande institut, fondbolag, AIF-förvaltare, förvaringsinstitut och utländska företag som driver motsvarande verksamhet från en filial i Sverige.

Enligt paragrafen, som är ny, har banker och andra uppräknade finansiella företag en skyldighet att lämna där angivna uppgifter till bodelningsförrättaren utan dröjsmål. Paragrafen ger dock inte rätt att hämta

in andra uppgifter som banken kan ha om maken, till exempel ett transaktionsunderlag. Med AIF-förvaltare avses förvaltare enligt lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder.

Utgångspunkten är att var och en av makarna själv ska lämna uppgifter om sina tillgångar och skulder. Se kommentaren till 15 § med där gjorda hänvisningar för en redovisning av allmänna principer för bodelningsförrättarens prövning av när uppgifter bör hämtas in från andra än makarna. Övervägandena och ytterligare kommentarer till paragrafen finns i avsnitt 8.6.9.

Det är bodelningsförrättaren som bestämmer vilken dag som uppgifterna ska avse. Huvudregeln är att det ska vara brytdagen för bodelningen (jfr rättsfallet NJA 2013 s. 602 beträffande situationen att det föreligger oenighet om vilken dag som är brytdag, vilket förrättaren kan komma att behöva ta ställning till när det gäller bodelning mellan sambor).

Det är inte ovanligt att vederlagsregeln aktualiseras i bodelningar (se 11 kap. 4 § äktenskapsbalken). Om en make själv inte ger in de uppgifter som kan komma att efterfrågas kan det finnas anledning för bodelningsförrättaren att begära uppgifter från banker eller andra aktörer per en annan dag än brytdagen. Med hänsyn till att bodelningsförrättaren inte ska ägna sig åt planlös efterforskning av bevis bör förrättaren främst hämta in sådana uppgifter i situationer som avses i andra stycket i nämnda paragraf. I synnerhet avses situationen att en make har byggt upp sina pensionsrättigheter, till exempel genom löneväxling. Den andra maken kan ha samtyckt till detta, vilket inte hindrar tillämpning av vederlagsregeln i ett sådant fall. Den maken kan därmed i regel anföra konkreta omständigheter till grund för att utredningsåtgärden ska vidtas.

Uppgifter enligt 9 kap. 3 § (redovisningsplikten) omfattas inte av denna paragraf. Enligt 14 § kan bodelningsförrättaren vitesförelägga maken i detta avseende.

Uppgifter om en makes individuella pensionssparande kan i regel hämtas in från de aktörer som anges i paragrafen. När det gäller liv- eller tjänstepensionsförsäkringar får 17 § tillämpas.

17 §

Ett försäkringsföretag eller tjänstepensionsföretag ska på begäran av en bodelningsförrättare och utan dröjsmål lämna följande uppgifter om en make som är part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för:

- 1. en förteckning över och värdet av livförsäkringar eller tjänstepensionsförsäkringar hos företaget där maken är eller anses vara försäkringstagare, på den dag som bodelningsförrättaren anger, och*
- 2. försäkringarnas villkor.*

Första stycket gäller också utländska försäkringsgivare och utländska tjänstepensionsinstitut som driver verksamhet i Sverige.

Paragrafen, som är ny, ålägger främst försäkringsföretag och tjänstepensionsföretag en skyldighet att lämna däri angivna uppgifter till bodelningsförrättaren utan dröjsmål. Principerna för paragrafen motsvarar de som redovisats i kommentaren till 16 §. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.9.

Bestämmelserna ger bodelningsförrättaren rätt att hämta in uppgifter om förekomsten och värdet av liv- och tjänstepensionsförsäkringar där maken är eller anses vara försäkringstagare. Enligt 1 kap. 5 § försäkringsavtalslagen anses den anställda som försäkringstagare när en arbetsgivare tecknar en individuell personförsäkring till förmån för en anställd på dennes liv eller hälsa.

Företagen ska i sin förteckning ange makens samtliga liv- eller tjänstepensionsförsäkringar, oavsett om de av företaget anses ha ett värde eller inte. Enligt andra punkten ska försäkringarnas villkor anges. Med detta avses sådana villkor som är av betydelse för att i bodelningen kunna göra en korrekt värdering av försäkringen. Värdet kan bland annat bero på vilken typ av försäkring det är.

Uppgifter om sakförsäkringar omfattas inte av paragrafen.

18 §

Bodelningsförrättaren får meddela makarna att de efter en viss tidpunkt får framställa ett nytt yrkande, åberopa en ny omständighet eller ge in eller begära ny utredning endast om

- 1. maken gör sannolikt att han eller hon har haft en giltig ursäkt att inte göra det tidigare eller*
- 2. bodelningen inte fördröjs i någon väsentlig mån, om maken tillåts att göra det.*

I den nya paragrafen regleras bodelningsförrättarens möjlighet att meddela stupstocksföreläggande till makarna. Paragrafen kommenteras i avsnitt 8.6.10, i vilket även övervägandena finns.

19 §

Om en make utan giltigt skäl uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande av bodelningsförrättaren, är detta inte hinder mot att handläggningen fortsätter och att bodelningen avgörs på det material som finns och vad som i övrigt har förekommit.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om följderna av en makes bristande medverkan. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.11.

Enligt paragrafen kan förrättaren alltså avgöra bodelningen i sak även om en make uteblir från ett sammanträde eller inte följer ett föreläggande. Däremot saknar bodelningsförrättaren den möjlighet som finns för domstol att meddela tredsakod om i dispositivt tvistemål.

Bodelningsförrättaren avgör vilka verktyg som är lämpliga att använda med anledning av en obstruerande eller passiv make. Verktygen kan också trappas upp. Om verktygen inte bedöms verkningsfulla i det enskilda fallet kan förrättaren i stället fatta ett bodelningsbeslut. Prövningen kan då behöva bli mer summarisk än annars. Bodelningen får avgöras på det material som finns och vad som i övrigt har förekommit. I det sistnämnda ryms att bodelningsförrättaren får pröva vilken verkan som bevis som en makes underlåtenhet ska ha, med hänsyn till allt som förekommit (jfr 35 kap. 4 § rättegångsbalken). Underlåtelsen kan alltså få betydelse vid förrättarens prövning. Vilken bevisverkan som underlåtelsen ska ges får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Vid bedömningen av om giltigt skäl föreligger kan 32 kap. 8 § rättegångsbalken tillämpas analogt. Det kan dock i vissa fall finnas anledning till en mer tillåtande bedömning än så om omständigheterna talar för att underlåtelsen berodde på ett missförstånd eller liknande, det vill säga att agerandet inte kan antas ha skett i obstruktionssyfte. Bedömer förrättaren att parten haft giltigt hinder ska denne ge maken en ny möjlighet att följa föreläggandet.

I en kallelse till sammanträde eller föreläggande bör det tas in en upplysning om betydelsen av makens underlåtenhet enligt paragrafen (se kommentaren till 7 §).

Beslut om förskott av bodelningslott

20 §

Efter begäran från en make kan bodelningsförrättaren besluta att maken ska ha rätt till ett förskott av sin bodelningslott, om det är uppenbart att den maken vid bodelningen har rätt till en sådan lott vars värde överstiger förskottet och det i övrigt är lämpligt.

Bodelningsförrättaren ska i beslutet förplikta den andra maken att betala förskottet.

Vid bodelning med anledning av den ena makens död gäller inte denna rätt till förskott.

Paragrafen, som är ny, reglerar förskott av bodelningslott. Övervägandena finns i kapitel 9.

Syftet med förskottsbeslut är att snabbare ge den ekonomiskt svagare maken bättre ekonomiska förutsättningar än annars. Det som maken erhåller genom ett förskott kan bland annat användas för att ordna ett stadigvarande boende eller betala förrättarens begäran om förskott på sitt arvode.

Bodelningsförrättaren kan besluta om förskott av bodelningslott endast efter begäran från en make. Innan beslutet fattas ska den andra maken få tillfälle att yttra sig över begäran. Beslutet kan fattas när som helst under bodelningsförrättningen och även i samband med det slutliga bodelningsbeslutet. Det finns inget hinder mot att fatta flera förskottsbeslut, om det är lämpligt.

För beslut om förskott krävs att det är uppenbart att maken vid bodelningen har rätt till en lott vars värde överstiger förskottet och att det i övrigt är lämpligt med ett sådant beslut. En helhetsbedömning av omständigheterna göras. För att kunna bedöma om det är uppenbart att makens lott vid bodelningen överstiger ett eventuellt förskott kan ofta en bouppteckning först behöva göras. Är det osäkert vem av makarna som slutligt kan antas bli skyldig att utge värden till den andra kan kravet på att det ska vara uppenbart inte anses uppfyllt.

Ett förskott av bodelningslott ska utges i pengar (jfr andra stycket). Vid lämplighetsbedömningen och bestämmande av storleken på förskottet bör särskild hänsyn tas till vilka värden som finns och om tillgångarna är likvida eller inte. Saknas likvida tillgångar får det bedömas i det enskilda fallet om ett förskottsbeslut trots det är lämpligt.

I samband med slutligt beslut om bodelning ska den make som betalat ett förskott av bodelningslott tillgodoräknas motsvarande belopp, medan avräkning ska göras för den som erhållit förskottet. För det fall förskottet – trots de krav som ska gälla för beslut om sådant – visar sig ha utgått med högre belopp än mottagarens slutliga lott ska han eller hon förpliktas att återbetala mellanskillnaden.

För klander av förskottsbeslut, se kommentaren till 32 §.

Av *andra stycket* framgår att bodelningsförrättaren ska formulera beslutet som en verkställbar förpliktelse för den ena maken att betala förskottet. Beslutet gäller omedelbart och kan verkställas som en lagakrafttägande dom (se 3 kap. 19 a § utsökningsbalken).

Tredje stycket föreskriver att reglerna om förskott av bodelningslott inte gäller vid bodelning med anledning av den ena makens död. I den situationen får ärvdabalkens regler tillämpas (se 18 kap. 5 § ärvdabalken). För det fall en make avlider när ett mål om äktenskapskillnad pågår ska de bestämmelser som avser bodelning med anledning av äktenskapsskillnad tillämpas (se 9 kap. 11 § äktenskapsbalken).

Mellanbeslut

21 §

Om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, får särskilt beslut ges över en av flera omständigheter, som var för sig är av omedelbar betydelse för bodelningen, eller över hur en viss uppkommen fråga, som främst angår rättstillämpningen, ska bedömas i bodelningen.

Paragrafen, som är ny, reglerar möjligheten för bodelningsförrättare att fatta mellanbeslut. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

Mellanbeslut kan fattas i prejudiciella frågor, vilket kan avse frågor över rättsfaktum eller rättsfrågor. Exempel på sådana frågor kan vara jämkning av äktenskapsförord eller samboavtal, giltighet av föravtal, vilket lands lag som ska vara tillämplig, vilken egendom och hur stor andel av egendom som utgör enskild egendom respektive om bostad eller bohag utgör samboegendom, bestämmande av brytdag för samboförhållande (jfr NJA 2013 s. 602), och fastställande av om ett samboförhållande föreligger. En annan sådan fråga är om rätten att begära bodelning har gått förlorad, som fortsättningsvis kan bli aktuell att pröva mellan såväl makar som sambor (se 9 kap. 1 a § respektive 8 § andra stycket sambolagen). Liksom hittills ska

rena handläggningsbeslut som förrättaren fattar under förrättningens gång, till exempel i fråga om en tillgångsvärdering ska göras, inte utgöra mellanbeslut som kan klandras.

Bodelningsförrättaren kan fatta mellanbeslut antingen ex officio eller efter yrkande från make. Vid den lämplighetsbedömning som ska göras bör de processekonomiska fördelarna ges stor betydelse. Därtill ska parternas inställning naturligtvis beaktas av förrättaren. Risker för att en make vill eller kan använda mellanbeslut i förhållningssyfte bör beaktas vid lämplighetsbedömningen.

Det är bodelningsförrättaren som bestämmer om ett mellanbeslut ska klandras särskilt eller först i samband med klander av bodelningen (se 33 §).

Bodelningsavtal

22 §

Makar kan under tiden som en bodelningsförrättare är förordnad ingå ett bodelningsavtal. Ett sådant avtal kan på båda makarnas begäran fastställas av bodelningsförrättaren om det innehåller en förpliktelse att utge betalning eller lös egendom, som inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Paragrafen, som är ny, innebär att ett bodelningsavtal som har ingåtts under tiden som en bodelningsförrättare är förordnad kan fastställas av denne och på så sätt utgöra en exekutionstitel. Övervägandena finns i avsnitt 13.7.6.

Av första meningen tydliggörs att makarna har möjlighet att ingå ett bodelningsavtal under tiden som en bodelningsförrättare är förordnad. Det är något som förrättaren ska verka för (se 6 §).

För att bodelningsförrättaren ska godkänna avtalet krävs det att makarna tillsammans begär det. Det är tillräckligt att begäran kommer från en av makarna och att den andra samtycker till den.

En förutsättning för att bodelningsförrättaren ska kunna godkänna bodelningsavtalet är att det innehåller en verkställbar förpliktelse att utge betalning eller lös egendom. Förpliktelsen får inte vara villkorad av någon annan prestation eller händelse.

Beslutet kan klandras på motsvarande sätt som klander av ett bodelningsbeslut (se 31 §). Verkställighet kan ske omedelbart, det vill säga innan beslutet har vunnit laga kraft (se 3 kap. 19 a § utsök-

ningsbalken). Om beslutet har klandrats kan domstolen besluta om inhibition av verkställigheten.

Beslut om bodelning

23 §

Kan makarna inte komma överens, *ska* bodelningsförrättaren pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång. I sådant fall *ska bodelningsförrättaren* i en av *denne* underskriven handling själv bestämma om bodelning i enlighet med denna balk.

Paragrafen motsvarar i allt väsentligt 6 § andra stycket i dess hittillsvarande lydelse. Av den sista meningen i nämnda stycke framgår att om det inte finns något att dela, ska detta anges i bodelningshandlingen. Den regeln har flyttats till 24 § 3 p. I övrigt görs endast språkliga ändringar. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

24 §

I bodelningshandlingen ska anges

1. *tid och plats för dess upprättande,*
 2. *makarna samt deras ombud eller biträden,*
 3. *förteckning över tillgångar och skulder eller, i förekommande fall, att det inte finns något att dela,*
 4. *tvistiga frågor, makarnas särskilda yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundats på,*
 5. *skälen för bodelningsförrättarens beslut,*
 6. *bodelningsförrättarens beslut,*
 7. *vad en make ska iakttä för att klandra bodelningen.*
- Bodelningsförrättaren ska i handlingen förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse.*
- Till handlingen ska bifogas förordnandet för bodelningsförrättaren.*

Paragrafen, som är ny, reglerar bodelningshandlingens innehåll. Formföreskrifter om skriftlighet och undertecknande finns i 23 §. Övervägandena finns i avsnitt 13.7.

I handlingen ska bodelningsförrättaren ange allt det som framgår av *första stycket*. Om dessa föreskrifter inte är uppfyllda ska det inte medföra att bodelningshandlingen är ogiltig eller att det utgör ett formellt hinder mot att verkställa bodelningsbeslutet. När det

gäller förteckningen över tillgångar och skulder i punkt 3 kan i stället en upprättad bouppteckning bifogas till handlingen. Tvistiga frågor (punkt 4) hänför sig främst till tillgångar och skulder och värderingen av dem. Med särskilda yrkanden avses andra yrkanden än det som avser att likadelning ska ske av värdet av makarnas sammanlagda nettogiftorättsgods. Det kan till exempel avse yrkanden om jämkning av äktenskapsförord eller samboavtal, övertagande av bostad eller yrkanden hänförliga till dold samäganderätt eller nyttjanderättsersättning.

Av punkt 5 och 6 framgår att bodelningsförrättarens beslut och skälen för det ska redovisas. I första hand avses beslutet om bodelning, det vill säga storleken på lott och eventuell lottläggning av egendom med stöd av 11 kap. 8 §. Här avses också beslut om skevdelning av kostnader i förekommande fall. I detta ligger att förrättaren behöver ange om beslut om förskott av bodelningslott eller mellanbeslut tidigare har fattats. Att betalt förskottsarvode ska anges och tillgodoräknas maken eller makarna framgår av 27 §.

I *andra stycket* anges att bodelningsförrättaren ansvarar för att i sitt bodelningsbeslut förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse. Att förrättaren i den mån det är möjligt formulerar beslutet som en verkställbar förpliktelse ska ske utan begäran från en make. Enkelt uttryckt ska det av bodelningsbeslutet framgå klart och tydligt att en make förpliktas att betala ett visst belopp till den andra maken, eller i förekommande fall att utge bestämd lös egendom. Bodelningsförrättaren ska inte ange en särskild förfallodag (jfr kommentaren till 3 kap. 19 a § utsökningsbalken). Ett undantag är om en make ges skäligt anstånd med betalning enligt 11 kap. 9 §. Det förekommer att bodelningsförrättare formulerar sitt beslut på så sätt att betalning ska ske senast 30 dagar efter att beslutet har vunnit laga kraft och att bodelningen annars förfaller. Sådana villkor bör inte användas.

Om ett bodelningsbeslut saknar en förpliktelse – trots att förutsättningar funnits för det – medför inte detta att bodelningen är ogiltig.

Enligt *tredje stycket* ska en kopia av förordnandet för bodelningsförrättaren bifogas till bodelningshandling.

25 §

Den bodelningshandling som bodelningsförrättaren har upprättat *ska* så snart som möjligt delges båda makarna.

Om en make vid ett sammanträde har underrättats om tid och plats för bodelningsbeslutet ska delgivning av bodelningshandlingen anses ha skett vid tiden för beslutet. Samma dag som bodelningshandlingen upprättas ska den skickas till båda makarna.

I paragrafen finns regler om delgivning av bodelningshandlingen. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.14.

Första stycket motsvarar 8 § första stycket i dess hittillsvarande lydelse med den ändringen att kravet på att bodelningshandlingen ska delges i original eller bestyrkt kopia tas bort.

Regeln i *andra stycket* är ny. Genom ändringen kan delgivning av bodelningshandlingen ske genom att makarna vid ett sammanträde underrättas om tid och plats för när handlingen ska upprättas. Delgivning anses då ha skett vid tiden för upprättandet. Att delgivning sker på detta sätt bör antecknas i protokollet för sammanträdet. Sådan delgivning gäller även om bodelningsförrättaren av någon anledning upprättar bodelningshandlingen vid ett senare tillfälle än det som makarna informerats om vid sammanträdet.

Det finns inget hinder mot att tillämpa delgivningssättet enbart beträffande den ena maken, till exempel om den andra maken av något skäl inte närvarade vid sammanträdet eller om separata sammanträden har hållits med respektive make.

När bodelningshandlingen är upprättad ska den så snart som möjligt skickas eller lämnas till båda makarna, men behöver då alltså inte delges på nytt.

Bodelningsförrättarens kostnader

26 §

Bodelningsförrättaren har rätt att få *skäligt* arvode och ersättning för sina utgifter.

Kostnaderna *ska* betalas av makarna med hälften vardera. Bodelningsförrättaren *ska i bodelningshandlingen* bestämma en annan *skälig* fördelning om

1. den ena maken har orsakat *fördröjning eller* ökade kostnader genom att utebli från ett sammanträde eller inte följa ett föreläggande, genom påstå-

ende eller invändning, som han eller hon insett eller borde ha insett saknade fog, eller annars genom vårdslöshet eller försummelse, eller

2. om makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det.

I förhållande till bodelningsförrättaren svarar makarna solidariskt för dennes ersättning.

Paragrafen reglerar bodelningsförrättarens kostnader och betalning av dem. Bestämmelserna, som tidigare fanns i 7 §, ändras i några avseenden som beskrivs nedan. I övrigt görs endast språkliga ändringar. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.12.

Av *första stycket* framgår numera uttryckligen att bodelningsförrättarens ersättning ska vara skälig. Någon förändring av det gällande rättsläget är dock inte avsedd i och med tillägget.

Andra stycket innehåller bestämmelser om kostnadsfördelningen mellan makarna. Utgångspunkten är densamma som tidigare, det vill säga att makarna ska betala hälften var av kostnaderna. Liksom hittills kan bodelningsförrättaren besluta om en annan fördelning (skevdelning) i två fall, vilka ändras på följande sätt.

Framför allt gäller det den situationen som anges i *punkt 1*. Regeln görs strängare mot en försumlig make. Numera finns en uppräkningslista av olika sätt som en av makarna kan ha varit försumlig eller liknande på. Uppräkningslistan är inte uttömmande. Några ytterligare exempel ges i avsnitt 8.6.12. För skevdelning krävs enligt den nya lydelsen att agerandet antingen har orsakat en fördröjning av förfarandet eller ökade kostnader. Bedömningen ska ske utifrån objektiva omständigheter, såsom vad maken har gjort eller underlåtit att göra och vilka följder det har fått för kostnaderna och tidsutdräkten. En fördröjning av förfarandet kan alltså i sig leda till skevdelning. I det sistnämnda finns en presumtion för att en fördröjning har inneburit merarbete för bodelningsförrättaren och därmed ökade kostnader för makarna att betala. I presumtionen ryms också att fördröjningen har lett till ökade kostnader för den andra maken, såväl direkta som indirekta. Denna förändring är inte avsedd att påverka grundregeln att en förrättare inte är behörig att förplikta ena maken att ersätta den andra maken för dennes egna kostnader i anledning av förrättningen.

Bodelningsförrättaren ska bestämma en skälig fördelning av kostnaderna utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Konstaterat ökade kostnader ska inte räknas dubbelt

när en fördröjning ska beaktas som skäl för skevdelning. I slutet av prövningen måste därför en rimlighetsuppskattning göras.

Beslut om skevdelning enligt någon av punkterna förutsätter inget yrkande om det. Bodelningsförrättaren ska ta ställning till frågan ex officio eller efter yrkande därom. Makarna bör ges tillfälle att yttra sig i frågan innan beslut fattas.

I *punkt 2* sker två förändringar jämfört med den hittillsvarande lydelsen. Den ena är den ovan beskrivna justeringen att en eventuell skevdelning (eller jämkning av kostnadsfördelningen) ska göras utifrån en skälighetsbedömning. Den andra förändringen avser att det inte längre krävs "särskild" anledning för skevdelning, utan att det räcker att "makarnas ekonomiska förhållanden ger anledning till det". Punkten kommenteras i avsnitt 8.6.12.

Tredje stycket reglerar makarnas solidariska betalningsansvar, som inte har ändrats. Överväganden därom finns i avsnitt 8.6.13. Se också 27 § och kommentaren till den.

27 §

Det som var och en av makarna har betalat i ersättning eller förskott på ersättning till bodelningsförrättaren ska framgå av bodelningshandlingen och tillgodoräknas maken när skyldigheten att utge betalning enligt 24 § andra stycket bestäms.

Bodelningsförrättaren får förbehålla sig att begära ytterligare ersättning för arbete och utlägg som kan vara nödvändigt efter bodelningshandlingens upprättande.

Paragrafen, som är ny, reglerar den situationen att en eller båda makarna före bodelningsbeslutet har betalat ersättning eller förskott på ersättning till bodelningsförrättaren. I så fall ska bodelningsförrättaren ange storleken av respektive makes betalningar i bodelningshandlingen. Bodelningsförrättaren ska bestämma om betalningarna innebär att någon av makarna har en regressfordran på den andra. Vid den beräkning som då behöver göras ska bodelningsförrättaren beakta om makarna ska dela på kostnaderna med hälften var enligt huvudregeln eller om förrättaren har beslutat om skevdelning av kostnaderna enligt 26 §.

Om en regressfordran kan konstateras ska den anges i bodelningsbeslutet på det sättet att beloppet ska antingen dras av eller läggas till i förhållande till bodelningslikviden. Detta innebär att tillgodo-

räkandet är del av bodelningsbeslutet, vilket i sin tur får till följd att verkställighet och klander kan ske enligt vad som gäller för det.

Att bodelningsförrättaren ska ange hur mycket som har betalats innebär inte att denne fattar något beslut om sin ersättning. I praktiken sker normalt den slutliga faktureringen till makarna först därefter. Bodelningsförrättaren kan då ta betalt för hela eller en stor del av den fakturerade kostnaden genom att ta förskottet i anspråk. Eventuell resterande del får betalas av makarna enligt den fördelning som följer av bodelningsbeslutet. I regel bör rutinen vara den att fakturering i första hand sker till respektive make i enlighet med fördelningen. I grunden finns dock ett solidariskt betalningsansvar enligt föregående paragraf.

Den beskrivna ordningen medför inte att bodelningsförrättaren är förhindrad att kräva ersättning för ytterligare arbete och utlägg som kan vara nödvändigt efter bodelningshandlingens upprättande. För tydlighets skull bör denne dock ange ett förbehåll om detta i bodelningshandlingen i syfte att undvika att makarna överraskas därom. Det sagda följer av *andra stycket*.

Övervägandena finns i avsnitt 8.6.12.

Ersättningsgaranti

28 §

Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt, kan domstol på ansökan av denne besluta att ersättning till bodelningsförrättare för högst *tio* timmars arbete *ska* betalas av allmänna medel på de villkor som anges i 29 § (ersättningsgaranti). I fråga om sådan ersättning tillämpas 27 § rättshjälpslagen (1996:1619).

Endast den som har ett ekonomiskt underlag enligt 38 § rättshjälpslagen som inte överstiger sju gånger det prishälsbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ansökan ges in till domstolen, kan ha rätt till ersättningsgaranti.

Under särskilda förhållanden kan båda makarna samtidigt ha rätt till garantin. Begränsningen i antalet timmar ska gälla för var och en av dem.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för att beviljas ersättningsgaranti. Bestämmelserna i hittillsvarande 7 a § delas upp i två paragrafer, 28 och 29 §§. Systemet är dock i huvudsak detsamma som tidigare. De förändringar som sker avser främst höjningar av de

olika nivåerna för antalet timmar, den sökandes ekonomiska underlag och värdet av dennes andel i boet (se 29 § angående det sistnämnda). Därtill ändras så att det ska vara möjligt att under särskilda förhållanden bevilja ersättningsgarantin till båda makarna. I övrigt görs endast språkliga ändringar. Övervägandena finns i avsnitt 15.8.

I *första stycket* anges att gränsen för det högsta antalet timmar som garantin kan ersätta är tio. Det är en höjning från hittillsvarande fem timmar.

Bestämmelsen i *andra stycket* är ny. Av förarbetena till hittillsvarande 7 a § framgår att om en makes ekonomiska förhållanden är sådana att inkomsterna överstiger hälften av det gränsvärde som berättigar till rättshjälp enligt rättshjälpslagen bör ansökan om garantin i regel inte bifallas (det vill säga 130 000 kr). Den nivån höjs och förs samtidigt in i lagtexten. Det är ett grundläggande krav för att ha rätt till garantin att den sökande har ett ekonomiskt underlag som inte överstiger sju gånger det prisbasbelopp som gäller när ansökan ges in till domstolen.

Därutöver gör domstolen vid sin prövning av ansökan motsvarande skälighetsbedömning som sker i dag. Hänsyn ska tas till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt. För bifall krävs alltså att maken inte får ha realiserbara tillgångar till motsvarande värde som ersättningsgarantin avser täcka. Som huvudregel gäller alltså att det ska vara fråga om någon form av ekonomisk snedfördelning mellan makarna. I första hand syftar garantin till att hjälpa en make som saknar tillgångar när den make som sitter i boet vägrar att medverka till bodelning.

Av *tredje stycket* framgår att det är möjligt att under särskilda förhållanden bevilja ersättningsgaranti till båda makarna. Det är en förändring jämfört med gällande rätt. Typexemplet för när båda makarna kan ha rätt till garantin är om de saknar tillgångar av värde och bodelningen i princip avser frågan om lottläggning av en hyresrätt (se 11 kap. 8 § äktenskapsbalken). En prövning enligt första stycket måste också ske, men utan krav på att det måste finnas en ekonomisk snedfördelning mellan makarna. Ersättning till bodelningsförrättaren ska betalas av allmänna medel för högst tio timmars arbete för var och en av makarna. Om båda har beviljats garantin är gränsen sammanlagt tjugo timmar.

29 §

Ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin *ska* betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än *motsvarande tre gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller när ersättningen ska betalas ut.*

Ersättningen *ska* betalas ut till bodelningsförrättaren efter ansökan. Utbetalt belopp *ska* vid tillämpningen av 26 § tillgodoräknas samme make.

Ansökan enligt första stycket och 28 § första stycket görs hos den domstol som avses i 2 §.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för utbetalning enligt den ersättningsgaranti som beslutats med stöd av 28 §. Bestämmelserna fanns tidigare i 7 a § andra och tredje stycket. Övervägandena finns i avsnitt 15.8.

Av *första stycket* framgår att ersättning enligt den beslutade ersättningsgarantin ska betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för täckning av skulder är värd mindre än motsvarande tre gånger det prisbasbelopp som gäller när ersättningen ska betalas ut. Ändringen är endast avsedd att höja den tidigare nivån om 100 000 kronor.

I övrigt görs endast språkliga ändringar, liksom ändrade paragrafhänvisningar. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

Klander av bodelningen och andra beslut av bodelningsförrättare

30 §

En make som är missnöjd med ett *bodelningsbeslut* får klandra *det* genom att inom *tre* veckor efter delgivningen väcka talan mot den andra maken vid den tingsrätt som har förordnat bodelningsförrättaren. Klandras inte *beslutet* inom denna tid, har maken förlorat *sin rätt att föra* talan.

Om bara den ena maken har klandrat bodelningsbeslutet inom föreskriven tid får den andra maken också klandra det inom tre veckor från det att maken delgavs stämningen. En sådan anslutningstalan förfaller, om den första klandertalan återkallas eller av annat skäl förfaller.

I mål om klander av *bodelningsbeslut* får domstolen *hämta in* yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet till *denne*.

Paragrafen reglerar klander av ett bodelningsbeslut. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.

Första stycket flyttas från 8 § andra stycket. Tidsfristen för ordinarie klander av bodelning förkortas från fyra till tre veckor. Kravet på att det i bodelningshandlingen ska anges vad en make ska iaktta för att klandra bodelningen flyttas från 8 § andra stycket sista meningen till 24 §. Det förtydligas i sista meningen att det är rätten att föra talan som kan gå förlorad om beslutet inte klandras i rätt tid.

I *andra stycket* förs in nya bestämmelser om anslutningsklander. Därigenom ges en part en förlängd frist för att klandra bodelningsbeslutet när den andra parten har väckt klandertalan inom den ordinarie fristen enligt första stycket. Fristen bestäms till tre veckor från det att maken delgavs stämning med anledning av den första klandertalan. Domstolen bör i handlingarna för den utfärdade stämningen informera om förutsättningarna för fristen för anslutningsklander. Som utgångspunkt bör domstolen sätta även fristen för svaromål till motsvarande tid av processekonomiska skäl. Den som väcker anslutningsklander ska ange sina yrkanden i samband med det (jfr 42 kap. 2 § rättegångsbalken angående vad en ansökan om stämning ska innehålla). Domstolen bör handlägga talan om anslutningsklander i samma mål som den första klandertalan.

En klandertalan som har väckts anslutningsvis förfaller om den första (självständiga) klandertalan återkallas eller förfaller av något annat skäl.

Om klandertalan väcks inom den ordinarie fristen ska den beaktas som en självständig klandertalan, och inte som en talan anslutningsvis.

Tredje stycket motsvarar hittillsvarande 8 § tredje stycket. Endast språkliga ändringar görs. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

31 §

Bestämmelserna i 30 § gäller även för beslut enligt 20–22 §§.

I beslutet ska bodelningsförrättaren ange vad en make ska iaktta för att klandra det.

Av paragrafen, som är ny, framgår att klandertalan kan föras mot bodelningsförrättarens beslut om förskott av bodelningslott, mellanbeslut samt fastställelse av bodelningsavtal. Bodelningsförrättaren ska ange i beslutet hur sådan klandertalan ska ske. I 32 och 33 §§

regleras förutsättningarna i övrigt för den. Övervägandena finns i avsnitt 9.3, 10.3.3, 13.7.6.

32 §

Beslut om förskott av bodelningslott enligt 20 § får prövas av domstolen endast i samband med klander av bodelningen.

Om domstolen entledigar en bodelningsförrättare som har fattat ett sådant beslut, utan att samtidigt utse en ny, får den make som har förpliktats att betala förskottet klandra det enligt bestämmelserna i 30 § första stycket. Talan ska väckas inom tre veckor efter delgivningen av beslutet om entledigande.

Paragrafen, som är ny, reglerar de närmare förutsättningarna för klander av beslut om förskott av bodelningslott. Övervägandena finns i avsnitt 9.3.3 och 9.3.4.

Av *första stycket* framgår att klandertalan inte kan ske särskilt. Som huvudregel kan talan alltså föras endast i samband med klander av bodelningsbeslutet. Den möjligheten står öppen för båda makarna.

Andra stycket reglerar den situationen att en bodelningsförrättare har beslutat om förskott enligt 20 § och därefter blir entledigad utan att domstolen samtidigt förordnar en ny bodelningsförrättare. I ett sådant fall ska den make som har förpliktats att utge förskottet ha rätt att klandra beslutet inom tre veckor efter att domstolen har delgett honom eller henne beslutet om entledigande.

Om beslutet inte klandras i rätt tid vinner det laga kraft och står alltså fast. I beslutet om entledigande bör domstolen påminna om det. Det är bodelningsförrättaren som ska informera om hur klandertalan kan föras mot ett förskottsbeslut, vilket ska anges i beslutet (se 31 §).

Den make som har rätt till förskottet får inte klandra beslutet enligt detta andra stycke. Det får inte heller ske anslutningsvis.

Innan domstolen fattar ett beslut om entledigande av en förrättare ska den kontrollera med denne om ett beslut om förskott har fattats. Det måste göras för att domstolen ska veta om beslutet om entledigande ska delges makarna, vilket annars normalt inte sker. Är det bodelningsförrättaren som vill bli entledigad bör denne lämna informationen i sin ansökan. I annat fall kan det enkelt ske i samband med att förrättaren yttrar sig över en begäran om entledigande.

33 §

Bodelningsförrättaren ska med hänsyn till omständigheterna bestämma om klander av mellanbeslut enligt 21 § ska få ske särskilt eller endast i samband med klander av bodelningen.

Denne får även bestämma att handläggningen i övrigt ska vila till dess beslutet har vunnit laga kraft.

Paragrafen, som är ny, reglerar de närmare förutsättningarna för klander av mellanbeslut. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.3.

Bodelningsförrättaren avgör om klander ska få ske direkt (särskilt) eller först i samband med klander av bodelningsbeslutet. Omständigheterna i det enskilda fallet får vara styrande för bedömningen, utifrån vilket alternativ som bedöms vara mest processekonomiskt fördelaktigt. Genom att tillåta klander först i anslutning till bodelningsbeslutet uppstår inget avbrott i förrättningen. Den tidsvinst som uppnås i detta skede kan dock riskera att förloras senare under processen. Om domstolen ändrar mellanbeslutet finns det en risk för att bodelningen behöver göras om efter återförvisning till förrättaren.

Vid bedömningen av om klander ska få ske särskilt finns det anledning för förrättaren att kritiskt analysera hur stor risken är att beslutet kan komma att ändras. Om förrättaren anser det mer eller mindre klart att dennes bedömning står sig vid en eventuell klander-talan, kan förrättaren undanröja risken för dubbla processkedjor genom att föreskriva att mellanbeslutet bara får klandras i samband med bodelningsbeslutet. Om däremot förrättaren anser att utgången är mer osäker kan det vara av värde att få frågan rättskraftigt avgjord mellan parterna innan bodelningsförrättningen fortsätter.

Särskilda rättsmedel

34 §

Bestämmelserna om särskilda rättsmedel i 58 och 59 kap. rättegångsbalken ska tillämpas i fråga om bodelning som förrättats av bodelningsförrättare. Härvid ska det som sägs i 58 kap. 10 a och 13 §§ och 59 kap. 5 § rättegångsbalken om överklagande gälla klander av bodelning.

Paragrafen har sin motsvarighet i hittillsvarande 9 §. Endast språkliga ändringar görs. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.
2. Äldre föreskrifter gäller fortfarande för mål om äktenskapsskillnad om talan har väckts före ikraftträdandet.
3. Äldre föreskrifter gäller i fråga om klander av beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Överväganden om och kommentarer till ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna finns i kapitel 18.

20.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

10 kap. Om laga domstol

9 a §

En domstol får inte pröva en fråga mellan makar eller sambor som en förordnad bodelningsförrättare kan pröva. Rättegångshindret gäller från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till domstolen till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft.

Om en svarande inte har invänt om domstolens behörighet i rätt tid enligt 34 kap. 2 § föreligger inte hinder enligt första stycket. Inte heller föreligger sådant hinder om en talan har väckts före den tid som anges i första stycket.

Paragrafen är ny. Den begränsar möjligheten för en make (eller sambo) att få en fråga av betydelse för bodelningen prövad av domstol genom en särskild talan. Övervägandena finns i avsnitt 11.3.

Innebörden av lagändringen är att det inte går att föra en sådan talan under tiden som en bodelningsförrättare är förordnad. I stället ska förrättaren pröva den frågan, vars beslut kan komma under domstolens prövning efter klandertalan. Om det ska ske genom ett mellanbeslut eller som del av bodelningsbeslutet avgörs av förrättaren, liksom hur ett mellanbeslut kan klandras (se kommentaren till 17 kap. 21, 31 och 33 §§ äktenskapsbalken).

Hinder för särskild talan är avsett att föreligga när en makes talan är riktad enbart mot den andra maken i förrättningen. Rättegångshindret gäller från det att en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare har getts in till domstolen till dess att förordnandet har upphört eller ett beslut om avslag har vunnit laga kraft. Om en förrättning inte leder till ett bodelningsbeslut kan ett förordnande

potentiellt finnas kvar trots att förrättningen inte längre är aktivt pågående. I syfte att undanröja hindret mot särskild talan kan en begäran om entledigande ges in till domstolen.

Enligt *andra stycket* ska domstolen beakta rättegångshindret utslutande efter invändning från part. En invändning ska framställas första gången svaranden för talan i målet, det vill säga i svaromålet eller vid det första sammanträdet om förberedelsen är muntlig (se 34 kap. 2 § rättegångsbalken). I annat fall har parten förlorat sin rätt att framställa invändningen, om hon eller han inte haft laga förfall. Med hänsyn till att rättegångshindret är dispositivt har parterna alltså möjlighet att få tvistefrågan prövad i domstol om de är överens om det.

Om en talan i domstol har väckts innan en ansökan om förordnande av bodelningsförrättare ges in till domstolen ska inte ansökan innebära att ett rättegångshinder uppstår i det pågående målet.

Har invändningen gjorts i rätt tid får domstolen pröva om det är en sådan talan som det föreligger rättegångshinder för. Den avgörande frågan bör då i de allra flesta fall vara om talan avser en fråga som har betydelse för bodelningen. Det kan tänka sig att bodelningsförrättaren behöver yttra sig över den saken för att domstolen ska kunna ta ställning.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.3 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

23 kap. Om arvskifte

5 §

På en delägars begäran ska rätten utse någon att vara skiftesman. *Till skiftesman får endast förordnas den som har samtyckt till det.* Det som föreskrivs i 17 kap. 1–3, 5, 8, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 33 och 34 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make ska gälla i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Arvode och ersättning till skiftesmannen ska dock betalas av dödsboet.

Om boet ställs under förvaltning av testamentsexekutor, är denne utan särskilt beslut skiftesman. Detta gäller dock inte, om någon annan redan har utsetts till skiftesman eller om testamentsexekutorn är delägare i boet.

En dödsbodelägare eller en person som på annat sätt är beroende av arvskiftet får inte utses till skiftesman.

Paragrafen innehåller regler om skiftesman. Övervägandena finns i kapitel 17.

Enligt *första stycket* gäller inte de nya kompetenskraven för bodelningsförrättare vid förordnande av skiftesman (jfr 17 kap. 4 § äktenskapsbalken). Hänvisningen i första stycket till den paragrafen tas bort. Det gäller dock alltså ett krav på samtycke från den som ska förordnas till skiftesman. Den mening som tidigare fanns i nämnda paragraf förs in i första stycket. Liksom hittills gäller därutöver ett krav på att personen ska vara lämplig för att utses till skiftesman, även om det inte uttryckligen framgår av bestämmelsen. Några sakliga ändringar beträffande förordnande av skiftesman är inte avsedda.

Även i övrigt ändras hänvisningen i denna paragrafs första stycke till följd av de förändringar som görs i 17 kap. äktenskapsbalken. Utgångspunkten är att det gällande rättsläget för arvskifte, skiftesman och delägare i boet inte ändras. I följande fall sker en förändring genom att hänvisning sker till 17 kap. 8, 21, 25, 30, 31, 33 §§. Förändringarna innebär i huvudsak att arvskifte får genomföras utan sammanträde om det är lämpligt, att mellanbeslut får fattas, att det finns ett förenklat sätt att delge arvskifteshandlingen och att anslutningsklander av ett arvskifte får ske. Övriga hänvisningsändringar sker på grund av att hittillsvarande paragrafer flyttas.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.4 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

20 kap. Lagfart

7 §

Förekommer inte omständigheter som avses i 6 §, ska lagfartsansökan förklaras vilande, om

1. vid köp, byte eller gåva överlåtarens underskrift på fångeshandlingen inte är styrkt av två vittnen och överlåtelsen inte skett genom statlig myndighet,
2. fångesmannen inte har lagfart och fall som avses i 9 § inte föreligger,
3. rättegång pågår om hävning eller återgång av förvärv av fastigheten eller om bättre rätt till denna,
4. lagfart söks på grund av testamente, dom eller förrättning som ännu inte vunnit laga kraft,
5. vid förvärv genom legat detta inte utgivits,
6. vid förvärv på exekutiv försäljning köpebrev inte utfärdats eller vid expropriation eller liknande tvångsförvärv inlösen inte fullbordats,
7. vid överlåtelse överlåtaren är *eller har varit* gift och förvärvet enligt äktenskapsbalkens bestämmelser är beroende av den andre *eller tidigare* makens samtycke, *dock inte om överlåtelsen skedde senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes*,
8. vid överlåtelse överlåtaren är sambo och förvärvet enligt bestämmelserna i sambolagen (2003:376) är beroende av den andra sambons samtycke, dock endast om ärende om anteckning i fastighetsregistrets inskrivningsdel av anmälan enligt 5 § andra stycket den lagen var upptaget på inskrivningsdag när överlåtelsen skedde,
9. vid överlåtelse genom boutredningsman förvärvet enligt ärvdabalkens bestämmelser är beroende av dödsbodelägares samtycke,
10. förvärvet har skett genom en sådan gåva mellan makar som inte har registrerats enligt 16 kap. äktenskapsbalken,
11. förvärvet avser del av fastighet och är beroende av fastighetsbildning,
12. förvärvet i annat fall enligt lag är beroende av domstols eller annan myndighets tillstånd, eller
13. förvärvet är beroende av villkor och, i fråga om gåva, villkoret avser viss tid som inte överstiger två år från den dag då gåvohandlingen upprättades.

Paragrafen anger de fall då en ansökan om lagfart ska förklaras vilande. Övervägandena finns i avsnitt 7.7.4.

Av den hittillsvarande lydelsen framgår att en ansökan om lagfart ska förklaras vilande vid överlåtelse om överlåtaren är gift och förvärvet enligt äktenskapsbalkens bestämmelser är beroende av den andra makens samtycke. I 9 kap. 1 a § äktenskapsbalken införs en tidsfrist om att begäran om bodelning eller att få överta bostad

eller bohag från den andra maken ska framställas senast tio år efter äktenskapsskillnad. I annat fall förlorar parten sin rätt. Till följd av den nya bestämmelsen sker en anpassning i punkten 7 i den aktuella paragrafen. Vilandeförklaring ska inte ske om överlåtelsen har skett senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes. Regleringen i jordabalken är alltså hårdare mot den andra maken (det vill säga den som har att lämna samtycke) än vad som gäller enligt äktenskapsbalken. Skälen för det redovisas i avsnitt 7.7.4.

När det gäller övriga tillägg i punkten 7 avser de att underlätta förståelsen av paragrafen. Det är inte avsett någon förändring i det gällande rättsläget.

22 kap. Inteckning

4 §

Förekommer *inte* omständigheter som avses i 3 §, *ska* ansökan om inteckning förklaras vilande, om

1. ansökan om lagfart för sökanden är vilandeförklarad samt inteckningsansöknings *inte har* medgivits av den som har lagfart,

2. rättegång pågår om *hävning* eller återgång av förvärv av fastigheten eller om bättre rätt till denna,

3. sökanden är *eller har varit* gift samt den andra *eller tidigare* makens samtycke fordras enligt äktenskapsbalkens bestämmelser och samtycke eller annan tillåtelse enligt nämnda balk inte har givits, *dock inte om ansökan om inteckning skett senare än tio år efter det att äktenskapet upplöstes*,

4. sökanden är sambo samt den andra sambons samtycke fordras enligt bestämmelserna i sambolagen (2003:376) och samtycke eller annan tillåtelse enligt nämnda lag inte har givits, dock endast om ärende om anteckning i fastighetsregistrets inskrivningsdel av anmälan enligt 5 § andra stycket den lagen har tagits upp senast på den inskrivningsdag då inteckning söks,

5. ansökningen enligt lag är beroende av domstols eller annan myndighets tillstånd.

Förklaras ansökan vilande, *ska* inskrivningsmyndigheten utfärda bevis om detta (vilandebevis).

Paragrafen anger de fall då en ansökan om inteckning ska förklaras vilande. Motsvarande ändringar sker av punkten 3 som har kommenterats ovan. I övrigt görs endast språkliga ändringar. Några sakliga ändringar är inte avsedda.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.5 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

3 kap. Exekutionstitlar

1 §

Verkställighet får under de förutsättningar som anges i detta kapitel ske på grund av följande exekutionstitlar:

1. domstols dom, utslag eller beslut,
 2. förlikning som är stadfäst av en domstol och medlingsöverenskommelse som har förklarats verkställbar av en domstol,
 3. godkänt straffföreläggande, godkänt föreläggande av ordningsbot eller godkänt avgiftsföreläggande,
 4. skiljedom eller beslut om avskrivning av ett skiljeförfarande,
 5. förbindelse angående underhållsbidrag,
 6. förvaltningsmyndighets beslut som
 - a. innefattar betalningsskyldighet, förutsatt att beslutet får överklagas i annan ordning än den som gäller för laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725), eller
 - b. får verkställas enligt en särskild föreskrift,
 7. handling som enligt en särskild föreskrift får läggas till grund för verkställighet,
 8. Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande som har förklarats verkställbart av Kronofogdemyndigheten, *och*
 9. *bodelningsförrättares bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott eller bodelningsavtal som är fastställt av en bodelningsförrättare.*
- Det som i balken sägs om dom gäller, om inte annat föreskrivs, i tillämpliga delar även domstols utslag eller beslut, Kronofogdemyndighetens utslag eller beslut i mål om betalningsföreläggande eller handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande som har förklarats verkställbart av Kronofogdemyndigheten. Vidare gäller det som sägs i balken om skiljedom även beslut om avskrivning av skiljeförfarande.

I paragrafen finns en uppräkningslista av exekutionstitlar. Genom tillägget i den nya *punkten 9* utgör bodelningsförrättares bodelningsbeslut, beslut om förskott av bodelningslott eller bodelningsavtal som är fastställt av en bodelningsförrättare exekutionstitlar, vilka kan verk-

ställas om de innehåller en förpliktelse (se kommentaren till 19 a §). Övervägandena finns i avsnitt 13.7.

Beslut av bodelningsförrättare

19 a §

En bodelningsförrättares bodelningsbeslut får verkställas enligt det som gäller för dom, om bodelningshandlingen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 17 kap. 23 § äktenskapsbalken.

Bodelningsförrättares beslut om förskott av bodelningslott och bodelningsavtal som är fastställt av bodelningsförrättare verkställs som lagakraftäggande dom, om inte annat beslutas med anledning av talan mot beslutet.

Paragrafen, som är ny, reglerar verkställighet avseende de beslut av en bodelningsförrättare som anges i 1 §. Övervägandena finns i avsnitt 13.7.

Av första stycket framgår att ett bodelningsbeslut får verkställas på motsvarande sätt som en tingsrättsdom (se 3 kap. 3–9 §§ utsökningsbalken). Det innebär att reglerna för när och hur verkställighet kan ske av ett bodelningsbeslut respektive en dom i ett mål om klander av bodelning överensstämmer med varandra.

I korthet får alltså ett bodelningsbeslut som inte har vunnit laga kraft verkställas endast på vissa villkor. Innefattar beslutet en förpliktelse att betala bodelningslikvid får verkställighet ske genast, om inte gäldenären (den förpliktade parten) ställer säkerhet som svarar mot betalningsskyldigheten. Den egendom som är föremål för utmätningen får inte säljas utan gäldenärens samtycke förrän beslutet har vunnit laga kraft och influtna medel får inte heller betalas ut dessförinnan om inte sökanden ställer säkerhet. Om beslutet innehåller en förpliktelse att lämna ut lös egendom får verkställighet ske om sökanden ställer säkerhet för egendomen och eventuell avkastning.

Om bodelningsbeslutet har klandrats saknar domstolen möjlighet att inhibera verkställigheten.

När det gäller ansökan om lagfart för fast egendom baserad på ett bodelningsbeslut kommer det alltjämt att krävas att beslutet har vunnit laga kraft för att ansökan inte ska vilandeförklaras (jfr 20 kap. 7 § 4 p. jordabalken).

För att kunna verkställas måste bodelningsbeslutet vara formenligt. Med detta avses att bodelningshandlingen ska uppfylla föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 17 kap. 23 § äktenskapsbalken. Det är däremot inte ett formkrav för verkställigheten att det i bodelningshandlingen anges allt det som framgår av 17 kap. 24 § äktenskapsbalken. Om dessa föreskrifter inte är uppfyllda medför det inte att bodelningshandlingen är ogiltig.

Ett allmänt krav för att bodelningsbeslutet ska kunna verkställas är att den innehåller en förpliktelse. Av 17 kap. 24 § andra stycket äktenskapsbalken framgår att bodelningsförrättaren ska förplikta en make att utge betalning eller lös egendom om bodelningen innebär att maken har en sådan skyldighet och den inte är villkorad av någon annan prestation eller händelse. Se kommentaren till den paragrafen.

I *andra stycket* anges att såväl beslut om förskott av bodelningslott som ett bodelningsavtal som är fastställt av bodelningsförrättare får verkställas som en dom som har vunnit laga kraft. Efter att klandertalan har väckts kan dock domstolen inhibera verkställigheten. Det finns inga särskilda formkrav för besluten. Däremot krävs, liksom för bodelningsbeslut, att de innehåller en förpliktelse för att kunna verkställas.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.
2. Äldre föreskrifter gäller för bodelningsförrättares beslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Överväganden om och kommentarer till ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna finns i kapitel 18.

20.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:206) om viten

1 §

Denna lag gäller viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter *eller bodelningsförrättare*. Vad som föreskrivs i 2–6, 9 och 10 §§ gäller dock inte sådana viten som riktar sig till var och en. *En bodelningsförrättare får inte förelägga vite enligt 5 §.*

Lagen *ska* inte tillämpas i den mån annat följer av vad som är särskilt föreskrivet.

Allmänna bestämmelser om viten finns även i brottsbalken och bötesverkställighetslagen (1979:189).

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde. Genom ändringen gäller den viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter eller bodelningsförrättare. Befogenheten för bodelningsförrättare att förelägga vite framgår av den nya paragrafen 17 kap. 14 § äktenskapsbalken (se kommentaren dit). I övrigt görs endast en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.8.

7 §

Tingsrätt prövar frågor om utdömande av viten,

1. om vitet riktar sig till var och en,
2. om vitet avser säkerställande av ett enskilt anspråk,
3. *om en bodelningsförrättare har förelagt vitet,*
4. om i något annat fall än som förut har angetts tingsrätten själv eller, efter talan mot rättens beslut, högre rätt har förelagt vitet.

Paragrafen reglerar vilka frågor om utdömande av viten som tingsrätten ska pröva. Genom tillägget i punkt 3 gäller att ett vite som en bodelningsförrättare har förelagt prövas av tingsrätt (se 8 § angående förrättarens särskilda talan i detta avseende).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.7 Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614)

9 kap. Bestämmelser om föreningen m.m.

11 §

Bostadsrättshavaren har rätt att på begäran få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande lägenhet som han innehar med bostadsrätt. Utdraget *ska* avse uppgifter som enligt 10 § *ska* anges i förteckningen. Dagen för utfärdandet *ska* anges i utdraget.

Första stycket gäller också för en bodelningsförrättare som är förordnad att förrätta bodelning där bostadsrättshavaren är part.

Paragrafen reglerar en bostadsrättsförenings skyldighet att lämna utdrag ur lägenhetsförteckningen. Enligt *andra stycket*, som är nytt, har en bodelningsförrättare motsvarande rätt som bostadsrättshavaren att få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande en lägenhet som innehas med bostadsrätt enligt vad som närmare anges i 10 §. En förutsättning är att bostadsrättshavaren är part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.9.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:1479) om värdepapperscentraler och kontoföring av finansiella instrument

8 kap. Insyn och tystnadsplikt

2 b §

En svensk värdepapperscentral och ett kontoförande institut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till företaget om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,

2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,
3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller
4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Bestämmelser om skyldighet för värdepapperscentraler och kontoförande institut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare* och överförmyndaren finns i 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om hur uppgifter enligt första stycket ska lämnas.

Genom ändringen i *tredje stycket* erinras om uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 16 § äktenskapsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.9 Förslaget till lag om ändring i sambolagen (2003:376)

26 §

Bestämmelserna i 17 kap. 1, 2 och 4–34 §§ samt 18 kap. 1 § äktenskapsbalken gäller även vid tvist mellan sambor. Vad som sägs om makar *ska* därvid gälla sambor. *Den hänvisning som anges i 17 kap. 14 § äktenskapsbalken ska i stället avse 11 § sambolagen.*

Av paragrafen framgår att bodelningsförrättare kan förordnas även för att genomföra bodelning mellan sambor och att för en sådan gäller i princip samma regler som när en bodelningsförrättare förordnas för makar. Kommentaren till 17 kap. äktenskapsbalken innehåller exempel på när det för sambor gäller särskilda förhållanden i jämförelse med makar.

Hänvisningen till 17 kap. äktenskapsbalken justeras till att omfatta även samtliga nytillkomna paragrafer där. Sambolagen hänvisar inte till 3 § som avser prövningen av ansökan i mål om äktenskapskillnad.

Av sista meningen framgår att vid tillämpningen av bestämmelserna om vitesföreläggande i 17 kap. 14 § äktenskapsbalken gäller för sambor i stället redovisningsplikten enligt 11 § sambolagen (jfr 9 kap. 3 § äktenskapsbalken).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:46) om värdepappersfonder

2 kap. Allmänna bestämmelser för fondbolag m.m.

20 §

Ett fondbolag och ett förvaringsinstitut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till företaget om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,
2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,
3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller
4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Om skyldighet för fondbolag och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare* och överförmyndaren finns bestämmelser i 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Genom ändringen i *tredje stycket* erinras om uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 16 § äktenskapsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse

1 kap. Inledande bestämmelser

10 a §

I 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för kreditinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare och överförmyndaren*.

Genom ändringen i paragrafen erinras om uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 16 § äktenskapsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden

1 kap. Allmänna bestämmelser

11 a §

I 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken finns bestämmelser om skyldighet för värdepappersbolag att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare och överförmyndaren*.

Genom ändringen i paragrafen erinras om uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 16 § äktenskapsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.13 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

27 kap. Sekretess till skydd för enskild inom verksamhet som rör skatt, tull, m.m.

8 a §

Selekten enligt 1 § hindrar inte att uppgift i en inkomstdeklaration lämnas till en bodelningsförrättare som är förordnad att förrätta bodelning för den person som uppgiften avser.

Om en myndighet med stöd av första stycket lämnar en uppgift till en bodelningsförrättare, får myndigheten vid utlämnandet göra ett förbehåll som inskränker bodelningsförrättarens rätt att lämna uppgiften vidare eller att utnyttja den. Ett sådant förbehåll får inte innebära ett förbud att utnyttja uppgiften om den behövs för att bodelningsförrättaren ska kunna fullgöra sina skyldigheter med anledning av bodelningen.

Paragrafen, som är ny, innehåller en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör att Skatteverket kan lämna ut uppgifter i en inkomstdeklaration med tillhörande bilagor till en bodelningsförrättare efter begäran därom. Den person vars uppgifter ska lämnas ut ska vara part i den bodelning som bodelningsförrättaren är förordnad för. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.9.

Av *andra stycket* framgår att Skatteverket vid utlämnandet kan göra ett förbehåll som inskränker bodelningsförrättarens rätt att lämna uppgiften vidare eller att utnyttja den. Ett sådant förbehåll får dock inte innebära ett förbud att utnyttja uppgiften om den behövs för att bodelningsförrättaren ska kunna fullgöra sina skyldigheter med anledning av bodelningen. Av detta följer att bodelningsförrättaren måste kunna låta makarna ta del av uppgifterna med hänsyn till deras rätt till partsinsyn.

10 §

Den tystnadsplikt som följer av 1 §, 2 § första stycket och 3–5 §§ och den tystnadsplikt som följer av ett förbehåll som har gjorts med stöd av 8 § tredje stycket *eller 8 a § andra stycket* inskränker rätten enligt 1 kap. 1 och 7 §§ tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 10 §§ yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter.

Av paragrafen framgår att för sådana uppgifter som en bodelningsförrättare får ut med förbehåll enligt 8 a § är meddelarfriheten inskränkt.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.14 Förslaget till lag om ändring i delgivningslagen (2010:1932)

När vanlig delgivning får användas

17 §

Vanlig delgivning får användas vid all delgivning.

Endast myndighet får vid vanlig delgivning skicka handlingen på elektronisk väg. *Det gäller dock även för bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman.*

Ändringen i *andra stycket* innebär att även bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman får skicka en handling på elektronisk väg, bland annat genom e-post. Vid prövningen av om en handling bör skickas på elektronisk väg bör det beaktas om en part har uppgett sin e-postadress. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.14.

När förenklad delgivning får användas

24 §

Förenklad delgivning får användas av en myndighet vid delgivning med den som är part eller har liknande ställning i ett mål eller ärende, om denne har fått information av myndigheten om att delgivningssättet kan komma att användas i målet eller ärendet.

Förenklad delgivning får inte användas vid delgivning av en handling som inleder ett förfarande.

Första stycket gäller också för bodelningsförrättare vid delgivning med dem som denne är förordnad för samt för boutredningsman och skiftesman vid delgivning med delägare i dödsboet som denne är förordnad för.

Genom införandet av ett nytt *tredje stycke* får även bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman använda förenklad delgivning. För bodelningsförrättare får det ske vid delgivning med dem som denne är förordnad för, det vill säga makarna eller samborna. En boutredningsman eller skiftesman får använda förenklad delgivning med delägare i dödsboet som denne är förordnad för. Andra förutsättningar för att använda delgivningssättet framgår av paragrafen. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.14.

25 §

Information enligt 24 § första stycket ska delges genom vanlig delgivning, muntlig delgivning, särskild delgivning med juridisk person eller stämningsmannadelgivning enligt 32 eller 38 §.

Delgivning enligt första stycket behöver inte ske när någon har gett in en handling i målet eller ärendet och informationen till denne lämnas i nära anslutning till att handlingen har kommit in till myndigheten. *Motsvarande gäller för bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman.*

I paragrafen anges att information om förenklade delgivning ska delges, dock med det undantag som finns i andra stycket. Ändringen i sista meningen är en följdändring av att bodelningsförrättare, boutredningsman och skiftesman ges rätt att använda förenklad delgivning.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

20.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder

8 kap. Skydd för investerare och andra rörelse regler

25 §

En AIF-förvaltare och ett förvaringsinstitut är skyldiga att lämna ut uppgifter om enskildas förhållanden till förvaltaren och institutet om det

1. under en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål begärs av undersökningsledaren,
2. under en utredning om självständigt förverkande begärs av åklagaren,
3. i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål begärs av åklagaren på framställning av en annan stat eller en mellanfolklig domstol, eller
4. i ett ärende om erkännande och verkställighet av en europeisk utredningsorder begärs av åklagaren.

Uppgifterna ska lämnas ut utan dröjsmål och i elektronisk form.

Bestämmelser om skyldighet för AIF-förvaltare och förvaringsinstitut att lämna uppgifter till *bodelningsförrättare och överförmyndaren* finns i 17 kap. 16 § äktenskapsbalken och 16 kap. 10 a § föräldrabalken.

Genom ändringen i *tredje stycket* erinras om uppgiftsskyldigheten enligt 17 kap. 16 § äktenskapsbalken.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2027.

Överväganden om ikraftträdande finns i kapitel 18.

Kommittédirektiv 2024:107

Stärkt skydd för den som vill separera – nya regler om bodelning och betänketid

Beslut vid regeringssammanträde den 7 november 2024

Sammanfattning

En särskild utredare ska se över reglerna om bodelningsprocessen och om betänketid i äktenskapsbalken. Syftet är att säkerställa en väl fungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld.

Utredaren ska bl.a.

- analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen,
- analysera och ta ställning till vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till,
- analysera och ta ställning till om det bör införas kompetenskrav för bodelningsförrättare,
- analysera och ta ställning till om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin för bodelningsförrättares arvode bör förbättras,
- analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsfrist för när en make senast måste begära bodelning,
- analysera och ta ställning till om betänketid vid äktenskapsskillnad bör krävas i färre fall än i dag, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2025.

Det behövs åtgärder för att effektivisera bodelningsprocessen och för att stärka skyddet för den som är utsatt för ekonomiskt våld

Att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld och kränkningar i nära relationer är högt prioriterade frågor för regeringen. Alldeles oavsett i vilken form sådant våld förekommer, utgör det ett allvarligt samhällsproblem som aldrig kan accepteras. I juni 2024 beslutade regeringen ett åtgärdsprogram för att bekämpa och förebygga mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026. En av målsättningarna i programmet är att stärka skyddet och stödet för den som har utsatts för våld. Det kan handla om skydd mot fysiskt våld, men också om åtgärder mot ekonomiskt våld, där kontroll och makt utövas med ekonomiska medel.

Bodelningsprocessen kan upplevas som ett hinder för den som vill lämna en destruktiv relation. Genom att fördröja bodelningen kan en make hindra den ekonomiska upplösningen, vilket kan orsaka problem och göra det svårt att hitta en ny bostad, särskilt för en ekonomiskt svagare make. En ekonomiskt svagare part i ett äktenskap kan vara särskilt sårbar om också våld förekommer eller har förekommit.

Det finns en bred samsyn om att reglerna om bodelning behöver ses över. Justitiedepartementet har hållit rundabordssamtal med riksdagsledamöter, domare och advokater samt med representanter för intresseorganisationer och akademien för att undersöka orsakerna till problemen med bodelningsförfarandena. Bland praktiskt verksamma jurister finns en samstämmighet om svårigheter med handläggningen som bl.a. orsakas av parternas passivitet eller obstruktion. Riksdagen har också tillkännagett för regeringen att den bör ta de initiativ som krävs för att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker bodelningsprocess och i det sammanhanget bl.a. se över möjligheten att införa en rimlig bortre tidsgräns för när en bodelningsförrättning ska vara klar (bet. 2022/23:CU6 punkt 6, rskr. 2022/23:165).

Även kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad kan upplevas som ett hinder för den som vill skilja sig, i synnerhet den som vill lämna en destruktiv relation. Reglerna om betänketid innebär att en make genom att motsätta sig en äktenskapsskillnad normalt kan fördröja äktenskapets upplösning under sex månader. Den andra maken tvingas i ett sådant fall vara kvar i äktenskapet under denna tid. På

samma sätt som ingen ska behöva ingå äktenskap mot sin vilja är det en grundläggande rättighet att få lämna ett äktenskap. Det handlar i grunden om frivillighet och om frihet.

Reglerna om bodelning och om betänketid vid äktenskapsskillnad har i allt väsentligt stått oförändrade sedan en lång tid tillbaka. Samhällsutvecklingen har inneburit att reglerna i vissa delar har kommit att framstå som föråldrade och medför att förfarandet inte lever upp till dagens förväntningar på snabbhet och enkelhet. Det kan därför konstateras att det på ett mer allmänt plan finns anledning att effektivisera processen och säkerställa att regelverket när en bodelningsförrättare anlitas är i takt med tiden.

Det finns mot den angivna bakgrunden ett behov av att se över reglerna om bodelningsprocessen och om betänketid vid äktenskapsskillnad. Det finns ett antal förbättringsåtgärder att överväga och i det följande redovisas de frågor som utredaren ska ägna särskild uppmärksamhet åt. Utredaren är emellertid oförhindrad att överväga även andra närliggande åtgärder, om det bedöms lämpligt och möjligt inom den bestämda tidsramen för uppdraget. Översynen bör grundas i de utgångspunkter som reglerna i äktenskapsbalken bygger på, nämligen tanken om jämställdhet mellan kvinnor och män och om makarnas självständighet mot varandra, samtidigt som det är viktigt att lagstiftningen skyddar den ekonomiskt svagare maken om äktenskapet upplöses (se prop. 1986/87:1 s. 39).

Uppdraget att se över regelverket om bodelningsprocessen

När ett äktenskap upplöses ska makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. Bodelning behövs dock inte om makarna endast har enskild egendom och ingen av dem begär att få överta bostad eller bohag från den andra maken. (Se 9 kap. 1 § äktenskapsbalken.) Bodelningen ska göras av makarna gemensamt, och i de flesta fall genomför de bodelningen på egen hand. Om makarna inte kan enas om bodelningen kan domstolen på ansökan av någon av dem utse en bodelningsförrättare.

Bodelningsförrättaren ska i första hand försöka få makarna att komma överens. Förrättaren ska kalla makarna till ett sammanträde och vid behov upprätta en bouppteckning. Om det inte går att ena makarna, ska bodelningsförrättaren pröva tvistiga frågor och be-

stämman om bodelningen. Förrättaren har rätt att få arvode och ersättning för sina utgifter. Arbetet bekostas som huvudregel av makarna gemensamt. En make som är missnöjd med bodelningen kan klandra den genom att väcka talan i domstol. (Se 17 kap. 1, 5–7 och 8 §§ äktenskapsbalken.)

Även när ett samboförhållande upphör ska samboegendom fördelas mellan samborna genom bodelning, om någon av dem begär det (se 8 § sambolagen). Reglerna om bodelningsförrättare gäller då på motsvarande sätt. Bodelning ska också göras om ett äktenskap eller ett samboförhållande upphör med anledning av att en make eller sambo avlider.

En tidsgräns för bodelningsförrättningen

Det förekommer att bodelningsprocesser drar ut på tiden, ibland flera år. En utdragen bodelning kan medföra ekonomiska problem av olika slag och ofta leda till att det blir svårt att ordna ett nytt boende. En utdragen process kan dessutom innebära stora kostnader för bodelningsförrättarens arbete, vilket belastar makarna. En snabb och effektiv process kan i stället många gånger underlätta för makarna att gå vidare i livet.

I vissa fall kan det finnas godtagbara skäl till att processen tar lång tid. Förmögenhetsförhållandena kan vara komplicerade och det kan vara svårt att reda ut vilka tillgångar och skulder makarna har. Men det förekommer också att ena maken förhalar processen, ibland i syfte att utöva påtryckningar och makt över den andra eller för att undanhålla egendom som en form av ekonomiskt eftervåld, dvs. sådant våld som fortsätter efter att den våldsutsatta lämnat relationen. Även långsam eller på annat sätt bristfällig handläggning av en bodelningsförrättare kan vara ett skäl till att bodelningen drar ut på tiden.

Det finns i dag inte någon gräns för hur lång tid en bodelningsförrättning får ta. Makarna ska kunna utgå från att bodelningsförrättaren handlägger bodelningen effektivt och utan onödigt dröjsmål, och förrättaren ska kunna kräva att makarna deltar aktivt utan att förhålla eller obstruera. En tidsgräns för förrättningen skulle kunna utgöra en tydlig signal till såväl makarna som förrättaren om när bodelningen senast förväntas vara klar och därigenom bidra till en mer målinriktad handläggning. Det är viktigt att en tidsgräns utformas så

att den inte verkar normerande för de mindre processerna, samtidigt som den lämnar tillräckligt utrymme för förrättaren att hantera mer komplexa processer. En längre tid än ett år framstår i de allra flesta fall inte som rimlig. Snarare bör det som utgångspunkt gå snabbare än så.

För att en tidsgräns ska vara effektiv måste det finnas en verkningfull rättsföljd när gränsen passeras. Olika sådana kan tänkas. En följd skulle kunna vara att bodelningsförrättaren åläggs att till domstolen ange skäl för den utdragna handläggningen eller att begära anstånd för att få slutföra bodelningen. Det skulle kunna innebära ett tydligt incitament för bodelningsförrättaren att genomföra bodelningen i rätt tid. Även andra följder kan komma i fråga. Det kan finnas anledning att jämföra med hur långsam handläggning eller bristande medverkan från parter hanteras i andra sammanhang. Olika följder kan finnas beroende på vem som är orsaken till fördröjningen. Det är viktigt att en reglering i sin helhet är ändamålsenligt utformad och att den inte missgynnar en ekonomiskt svagare part.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsgräns för bodelningsförrättningen, och om en tidsgräns föreslås, ta ställning till när tidsgränsen bör infalla och följden av att gränsen passeras, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Bodelningsförrättarens verktyg

Vid bouppteckningen ska varje make uppge sina tillgångar och skulder (17 kap. 5 § äktenskapsbalken). Makarna är också skyldiga att redovisa för sin egendom tills bodelning förrättas och lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen (9 kap. 3 § äktenskapsbalken). Om någon av makarna inte medverkar finns ett antal tvångsmedel som bodelningsförrättaren eller den andra maken kan använda. Bodelningsförrättaren kan till exempel begära att domstolen ska förelägga en make att uppge sina tillgångar och skulder vid hot om vite. Vidare kan en make begära att den andra ska bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning under ed inför domstolen. (Se 17 kap. 5 § äktenskapsbalken.) En make kan också ansöka om att domstolen ska ställa den andra makens egendom under förvaltning

(9 kap. 8 § äktenskapsbalken). Såvitt kan bedömas används dock tvångsmedlen inte i någon större utsträckning. Det har i olika sammanhang diskuterats vilka andra tvångsmedel som skulle kunna bidra till en mer effektiv process (se t.ex. Ds 2005:34 Några bodelningsfrågor, där det bl.a. förs fram att bodelningsförrättare borde kunna kalla parterna till sammanträde med hot om vite).

För att säkerställa att en bodelning kan genomföras inom rimlig tid och till en rimlig kostnad är det viktigt att de verktyg som står till bodelningsförrättarens förfogande är effektiva, ändamålsenliga, enkla att använda och inte innebär onödiga kostnader. Olika skeden i processen kan kräva olika åtgärder. Bodelningsförrättaren bör ha möjlighet att successivt agera med skarpare medel mot en part som inte medverkar eller på annat sätt försöker förhindra en effektiv handläggning, t.ex. genom att inte upplysa om tillgångar som finns utomlands.

En ytterligare åtgärd för att förmå parterna att medverka till en effektiv handläggning skulle kunna vara att skärpa reglerna om fördelning av kostnader för bodelningsförrättarens arbete. I dag betalas kostnaderna av makarna med hälften vardera. Förrättaren kan dock bestämma en annan fördelning, bl.a. om den ena maken genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat de ökade kostnaderna. Möjligheten används emellertid inte i tillräckligt stor utsträckning. En förändring i regleringen skulle kunna innebära att kostnadsfördelningen kan användas som ett effektivare påtryckningsmedel mot en make som fördröjer förfarandet. En rimlig utgångspunkt bör vara att en make som orsakar kostnader genom att inte medverka eller på annat sätt förhålla handläggningen bör stå för den kostnadsökningen.

Bodelningsförfarandet bygger på den familjerättsligt grundade principiella skyldigheten för en make att lämna upplysningar om sina tillgångar och skulder till bouppteckningen (jfr NJA 2013 s. 602). Effektiviteten i förfarandet förutsätter dock att makarna också fullgör denna skyldighet. En åtgärd som skulle kunna bidra till att säkerställa en effektiv handläggning är att i vissa situationer låta bodelningsförrättaren på egen hand hämta in information från myndigheter och privata aktörer om makarnas förmögenhetsförhållanden. Det skulle exempelvis kunna vara aktuellt om en make inte själv uppfyller sin informationsskyldighet. Eftersom sådana uppgifter skulle kunna omfattas av sekretess eller tystnadsplikt behöver samtidigt skyddet för den personliga integriteten beaktas och en sådan befogenhet ges en välavvägd avgränsning.

Även i övrigt kan det finnas behov av ändringar som skulle innebära en mer effektiv och flexibel hantering av bodelningsprocessen. Det kan exempelvis vara fråga om att möjliggöra för bodelningsförrättare att besluta om bodelning utan att kalla parterna till sammanträde, något som inte är möjligt i dag.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till vilka verktyg som en bodelningsförrättare bör ha tillgång till,
- analysera och ta ställning till om det bör införas striktare regler för hur kostnaderna för bodelningsförrättarens arbete kan fördelas, så att en make som inte medverkar får betala en större del av kostnaderna,
- analysera och ta ställning till om det bör införas en rätt för bodelningsförrättaren att hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra, och i så fall göra en integritetsanalys,
- analysera och ta ställning till om och i så fall under vilka förhållanden bodelningsförrättaren bör kunna besluta om bodelning utan att kalla parterna till ett sammanträde, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Anslutningsklander

En make som är missnöjd med en bodelningsförrättares bodelningsbeslut kan klandra beslutet genom att väcka talan om det i domstol. Det måste ske inom fyra veckor från att maken delgetts bodelningen (17 kap. 8 § äktenskapsbalken). Det förekommer att bodelningar klandras trots att båda makarna kunde ha nöjt sig med utfallet, om de visste att den andra också nöjde sig. Osäkerheten kring hur den andra maken agerar kan alltså medföra att en make klandrar bodelningen för säkerhets skull. Svaranden i en klanderprocess kan inte framställa egna yrkanden om ändring till sin fördel (se NJA 2008 s. 740). Den som inte klandrat bodelningen riskerar därför att hamna i en domstolsprövning som endast kan medföra ändringar till nackdel för honom eller henne.

Klander som sker för säkerhets skull bidrar till onödiga domstolsprocesser och fördröjer bodelningens avslut. Det innebär också ytterligare konflikter och kostnader för parterna.

En möjlighet att komma till rätta med detta skulle kunna vara att införa en förlängd frist för att klandra bodelningen om motparten har klandrat den, liknande den som gäller vid överklaganden av domar i tvistemål (50 kap. 2 § rättegångsbalken). En sådan frist skulle kunna bidra till att minska antalet klanderprocesser och till att jämna ut styrkeförhållandet mellan parterna vid en domstolsprövning.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om det bör införas en förlängd frist för att klandra bodelningsförrättarens bodelningsbeslut när den andra parten har klandrat beslutet, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Verkställighet av bodelningsförrättarens beslut

Bodelningsförrättarens bodelningsbeslut utgör inte en exekutionstitel, dvs. ett beslut som kan läggas till grund för verkställighet. Om en make inte frivilligt betalar bodelningslikvid eller lämnar ut egendom enligt förrättarens beslut måste den andra maken därför vända sig till Kronofogdemyndigheten eller tingsrätten för att utverka en exekutionstitel, innan verkställighet kan ske. Det innebär ytterligare kostnader och tid.

En åtgärd för att förkorta processen skulle kunna vara att låta bodelningsförrättarens bodelningsbeslut utgöra en exekutionstitel. En make skulle då kunna vända sig direkt till Kronofogdemyndigheten för att få den verkställd. Samtidigt kan det finnas invändningar mot en sådan reglering. Parternas rättssäkerhet och möjlighet att framföra invändningar mot bodelningen måste beaktas. Dessutom är bodelningsbeslutet i allmänhet inte utformat som en förpliktelse att lämna ut viss egendom, vilket är en förutsättning för att Kronofogdemyndigheten ska kunna verkställa beslutet. Att utforma beslutet med förpliktelser kan vara förenat med ytterligare kostnader.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om bodelningsförrättarens bodelningsbeslut bör utgöra en exekutionstitel, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Ersättningsgarantin till bodelningsförrättare

Att genomföra en bodelning med hjälp av en bodelningsförrättare kan vara kostsamt. Det gäller särskilt som det inte går att få rättshjälp för ombudskostnader annat än om bodelningen klandras i domstol. För en ekonomiskt svagare make kan det därför vara svårt att över huvud taget genomföra en bodelning, särskilt om den andra maken sätter sig på tvären. I förlängningen kan det innebära att maken får svårt att tillvarata sin rätt.

I vissa fall kan domstolen besluta om ersättningsgaranti. Garantin innebär att ersättning för bodelningsförrättarens arbete om högst fem timmar kan betalas av allmänna medel (17 kap. 7 a § äktenskapsbalken). Att garantin har den begränsningen har förklarats med att bodelningsförrättaren bör kunna slutföra bodelningen inom denna tid, om det saknas tillgångar i boet. Om det däremot finns tillgångar, bör förrättaren kunna ta risken att arbeta vidare, utan att behöva kräva förskott. (Se prop. 1996/97:9 s. 132.)

Avsikten har varit att ersättningsgarantin i första hand ska tillämpas när den make som har mest egendom vägrar att medverka till bodelning och den andra maken därför inte kan få ut sina tillhörigheter och inte heller i övrigt har egna medel att bekosta en bodelning med (prop. 1996/97:9 s. 229). Det har mot den bakgrunden ansetts att endast den ena maken kan beviljas ersättningsgaranti (se RH 1999:91 och RH 1999:130).

För att en make ska beviljas ersättningsgaranti krävs att det är skäligt med hänsyn till makens ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt (17 kap. 7 a § äktenskapsbalken). I förarbetena till bestämmelsen anges att en ansökan inte bör bifallas om makens ekonomiska förhållanden är sådana att inkomsterna överstiger hälften av det gränsvärde som berättigar till rättshjälp (prop. 1996/97:9 s. 229). För att garantin ska beviljas får en make alltså inte ha en årsinkomst som överstiger 130 000 kronor. För att ersättning enligt garantin ska betalas ut krävs dessutom att

maken har en andel i boet som efter avdrag för skuldtäckning är värd mindre än 100 000 kronor. Beloppsgränserna har gällt oförändrade sedan slutet av 1990-talet.

Ersättningsgarantin är viktig för att en ekonomiskt svagare make ska kunna ta tillvara sin rätt och möjliggör för en bodelningsförrättare att påbörja sitt arbete utan att behöva begära förskott för arvode från den som inte kan betala. Den allmänna prisutvecklingen i samhället har dock medfört att ersättningsgarantin numera kan komma i fråga i långt färre fall än vad som ursprungligen var avsett. De senaste åren har garantin beviljats i ett par hundra fall per år, och av dem har endast omkring en tredjedel i slutändan fått en utbetalning enligt garantin. Det är alltså fråga om mycket få fall. Ersättningsgarantin har också kritiserats för att omfatta för få timmars arbete och att det, även om det inte finns några tillgångar i boet, inte går att slutföra förrättningen inom den tiden. Mot den angivna bakgrunden finns det skäl att undersöka om möjligheten att få ersättningsgaranti bör förbättras.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om möjligheterna att få ersättning enligt ersättningsgarantin bör förbättras, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Bodelningsförrättares kompetens

Den som utses till bodelningsförrättare ska vara lämplig för uppdraget. Något krav på särskild erfarenhet eller kunskap anges dock inte i lagen. Vanligtvis förordnas en advokat att vara bodelningsförrättare, men även andra kan komma ifråga för uppdraget.

Det är viktigt att bodelningsförrättares arbete håller hög kvalitet och att den som förordnas har den kunskap och erfarenhet som krävs. Ett sätt att säkerställa kompetensen skulle kunna vara att tydligt reglera vilka krav som ska gälla för de som utses. Det kan exempelvis handla om att uppdraget förbehålls advokater, biträdande jurister på advokatbyråer och andra med särskild erfarenhet på området. Det kan också handla om att ställa krav på särskild utbildning och fortbildning för att få åta sig uppdrag som bodelningsförrättare eller vidta andra kunskapshöjande åtgärder om bland annat våld i nära relationer.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om regler om kompetenskrav ska införas för bodelningsförrättare och vad som i så fall bör krävas,
- analysera och ta ställning till om det finns behov av utbildning och fortbildning och hur den i så fall kan anordnas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

En frist för när en make senast måste begära bodelning

Lagstiftaren har utgått från att bodelning sker i nära anslutning till skilsmässan. Sålunda anges att bodelning med anledning av äktenskapsskillnad ska förrättas när äktenskapet har upplösts (9 kap. 4 § första stycket äktenskapsbalken). Någon tidsfrist för att framställa en begäran om bodelning finns dock inte i lag. Eftersom anspråk på giftorätt – och därmed rätten att erhålla bodelning – inte heller är föremål för preskription kan det förekomma att bodelningar genomförs efter mycket lång tid (se t.ex. NJA 2009 s. 437, där en make som påkallat bodelning tio år efter äktenskapsskillnad inte ansågs ha förlorat den rätten). En make som utan någon rimlig förklaring, under lång tid underlåter att begära bodelning kan dock i vissa fall anses ha nöjt sig med den faktiska fördelning som skett och förlora den rätten (se t.ex. NJA 1993 s. 570, där en make hade dröjt 24 år med att påkalla bodelning, jfr dock NJA 2024 s. 244).

Att genomföra en bodelning lång tid efter äktenskapsskillnaden kan till att börja med leda till problem för den make som har inrättat sig efter en faktisk fördelning av egendomen. Dessutom kan det innebära svårigheter att reda ut vilka tillgångar som ska omfattas av bodelningen och leda till onödiga tvister mellan makarna eller deras rättsinnehavare. Det kan t.ex. vålla problem i förhållande till andra vid eventuell framtida försäljning, när den fullständiga rätten till egendomen ska visas. Om bodelning inte har skett krävs ofta samtycke från den tidigare maken vid överlåtelse av fast egendom som är giftorättsgods eller som utgjort makarnas tidigare gemensamma bostad. Det innebär en betydande inskränkning av den förfoganderätt som normalt tillkommer den som äger egendom.

Som jämförelse kan det hänvisas till reglerna om sambor, där en begäran om bodelning måste göras inom ett år från det att samboförhållandet upphörde. Därefter går rätten till bodelning förlorad. Samma frist gäller som huvudregel för anspråk på övertagande av den gemensamma bostaden. Tidsfristerna har motiverats av sambornas behov av att kunna bedöma sin ekonomiska situation och planera för framtiden (prop. 2002/03:80 s. 35).

De skäl som har anförts till stöd för en tidsfrist i samboförhållanden gör sig också gällande mellan makar. Mot bakgrund av de problem som kan uppstå till följd av en försenad bodelning framstår det som lämpligt att överväga om en tidsfrist bör införas även när det gäller en begäran om bodelning efter äktenskapsskillnad.

Utredaren ska därför

- analysera och ta ställning till om det bör införas en tidsfrist för makar att begära bodelning, och om en frist föreslås, ta ställning till hur lång fristen ska vara, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att se över kravet på betänketid vid äktenskapsskillnad

Makar som är överens om att äktenskapet ska upplösas har rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Om båda makarna begär det eller om någon av dem bor tillsammans med ett eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad ska dock betänketid gälla. Betänketid gäller också om endast en av makarna vill att äktenskapet ska upplösas. Kravet på betänketid gäller däremot inte om makarna lever åtskilda sedan minst två år, eller i vissa andra särskilda fall, bl.a. vid tvångs- och barnäktenskap. Betänketiden, som är sex månader, löper från det att makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande delges den andra maken. Om ingen av makarna har framställt ett yrkande om äktenskapsskillnad inom ett år från betänketidens början, har frågan om äktenskapsskillnad fallit. (Se 5 kap. 1–5 §§ äktenskapsbalken.)

Kravet på betänketid har motiverats dels av hänsyn till den ingripande betydelse en äktenskapsskillnad får för barn, dels av hänsyn till den make som inte vill skiljas (prop. 1973:32 s. 110–112). Be-

tänketiden har också ansetts kunna minska risken för förhastade skilsmässor.

Reglerna om betänketid innebär samtidigt att en make, genom att motsätta sig äktenskapsskillnad, kan fördröja äktenskapets upplösning under sex månader. När det har förekommit våld och andra kränkningar i relationen är det svårt att motivera förekomsten av ett sådant hinder mot en snabb äktenskapsskillnad. Även för barn som lever i den våldsamma relationen kan en snabb äktenskapsskillnad vara viktig. Det kan alltså ifrågasättas om den nuvarande ordningen i alla lägen är rimlig. Det kan också finnas skäl att överväga om reglerna om betänketid bör avskaffas i liknande situationer, eller i det fall ingen av makarna bor tillsammans med eget barn.

Vid utformningen av reglerna är det angeläget att upprätthålla principen om att den som vill skiljas ska kunna göra det utan att behöva anföra några skäl. Det är därför viktigt att en eventuell ny reglering kring betänketiden utformas så att domstolarna, för att avgöra om betänketid ska gälla, inte behöver göra någon prövning av makarnas personliga förhållanden eller efterforska orsaken till skilsmässan (jfr prop. 1973:32 s. 116).

Utredaren ska därför

- gå igenom de argument som talar för respektive emot kravet på betänketid,
- analysera och ta ställning till om kravet på betänketid bör avskaffas i vissa situationer, exempelvis när ingen av makarna bor tillsammans med ett eget barn eller när det förekommit våld eller andra kränkningar i relationen, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Konsekvensbeskrivningar

Förslagens konsekvenser ska redovisas enligt vad som anges i kommittéförordningen (1998:1474) och förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar. Utredaren ska föreslå en finansiering i de delar där redovisade förslag innebär ökade kostnader för det allmänna. I de delar där förslagen innebär besparing för det allmänna ska utredaren beskriva och beräkna de minskade kostnaderna.

Utredaren ska genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs och redogöra för hur arbetet bidrar till det jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (skr. 2016/17:10). Vidare ska all statistik som utredaren redovisar vara köns- och åldersuppdelad. Om förslagen inte bedöms ha betydelse för jämställdheten mellan kvinnor och män ska detta motiveras. Utredaren ska även genomgående ha ett funktionshinders- och barnrättsperspektiv och beskriva konsekvenserna av föreslagna åtgärder för barn, i enlighet med bl.a. barnkonventionen.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska, i den utsträckning som det bedöms lämpligt, undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i några länder som är jämförbara med Sverige, främst de nordiska länderna.

Under uppdraget ska utredaren inhämta synpunkter och upplysningar från myndigheter och organisationer i den utsträckning det bedöms lämpligt.

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår i Regeringskansliet och utredningsväsendet.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2025.

(Justitiedepartementet)

Sammanställning: Bodelningsförrättarenkätens resultat

Lisa Nordlund
Doktorand i civilrätt
Särskilt förmögenhetsrättslig familjerätt

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	3
1.3 Metod – rättsvetenskap och empiri	4
1.3.1 Rättsvetenskaplig metod och användande av empirisk metod.....	4
1.3.2 Bodelningsförrättarenkäten: Population, urval och tillvägagångssätt	5
1.3.3 Bodelningsförrättarenkäten: Bortfall och felkällor	6
1.4 Disposition av sammanställningen.....	8
2 Enkätundersökningens resultat	8
2.1 Vilka är bodelningsförrättare?.....	8
2.1.1 Inledning.....	8
2.1.2 Examensår, advokat och rättsområde	9
2.1.3 Rättsområde och geografisk fördelning bland respondenterna.....	13
2.1.4 Åtar sig bodelningsförrättare även andra sorters uppdrag?.....	15
2.1.6 Analys av frågor om erfarenhet i förhållande till varandra.....	17
2.1.7 Sammanfattning.....	23
2.2 Makarnas situation.....	24
2.2.1 Bakgrund.....	24
2.2.2 Förekomst av juridiskt biträde.....	24
2.2.3 Äktenskapens längd och förekomst av barn	26
2.2.4 Egendom vid bodelningsförrättaruppdrag	30
2.2.5 Makarnas ekonomiska situation: Ersättningsgarantin	40
2.2.6 Sammanfattning.....	41
2.3 Bodelningsförrättares arbete i praktiken – form och utgång	42
2.3.1 Inledning.....	42
2.3.2 Tidsåtgång för uppdrag som bodelningsförrättare	42
2.3.3 Samtalsform.....	45
2.3.4 Argument vid samförståndsarbete	47
2.3.5 Avslut av bodelningsförrättaruppdrag.....	52
2.3.6 Det materiella utfallet – likadelning	65
2.3.7 Sammanfattning.....	69
2.4 Analys av resultaten avseende respondenternas senaste uppdrag	70

2.5 Verktyg och förändringsförslag.....	74
2.5.1 Inledning.....	74
2.5.2 Befintliga verktyg – vitesföreläggande och beedigande av bouppteckning.....	74
2.5.3 Föreslagna verktyg.....	77
2.5.6 Sammanfattning.....	98
2.6 Respondenternas fritextsvar.....	98
2.6.1 Inledning.....	98
2.6.2 Arbetar du på något särskilt sätt för det fall att det finns någon maktobalans (fysisk, psykisk, emotionell, ekonomisk eller social) mellan de före detta makarna?	99
2.6.3 Är det någon skillnad på vilka frågor som förekommer och hur uppdragen artar sig när bodelningsförrättare förordnas mellan sambor, jämfört med när bodelningsförrättare förordnas mellan makar?.....	101
2.6.4 Vad kategoriserar ett uppdrag som bodelningsförrättare, vare sig ärendet rör makar eller sambor, som särskilt svårt?	102
2.6.5 Har du några synpunkter, tankar eller funderingar kring vilka förbättringsmöjligheter som behövs för att göra bodelningsförrättarens uppdrag mer ändamålsenligt?.....	103
2.6.6 Sammanfattning.....	107
3 Avslutande diskussion.....	108

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förevarande sammanställning utgör en delredovisning av ett rättsvetenskapligt forskningsprojekt vid Uppsala universitet. Projektet handlar om processer för bodelning och arvskifte, med särskilt fokus på uppdragen som bodelningsförrättarens, särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÄktB och boutredningsman enligt 19 kap. ärvdabalken (ÄB). I denna sammanställning kommer resultaten av en genomförd kvantitativ undersökning, en enkätundersökning riktad till bodelningsförrättare, att presenteras. Eftersom forskningsprojektet i stort rör enbart makar, förekommer det inte genomgående frågor om bodelning mellan sambor.

Enligt 17 kap. 1 § eller 2 §§ äktenskapsbalken (ÄktB) förordnas bodelningsförrättare av domstol, antingen efter ansökan av makarna gemensamt eller efter ansökan från någon av makarna, hos behörig tingsrätt. Möjlighet att ansöka om bodelningsförrättare finns för samtliga makar, oavsett hur deras egendomsgemenskap sett ut beträffande giftorättsgods och enskild egendom. I propositionen framhölls att det var praktiskt att makarna fick tillgång till ett bodelningsförfarande för att klara ut vilken egendom i boet som tillhörde respektive make, även om makarna inte hade haft någon giftorättsgemenskap.¹ Även sambor kan ansöka om bodelningsförrättare, enligt 26 § sambolagen (2003:376) (SamboL). Oavsett om bodelningsförrättare förordnas mellan makar eller mellan sambor finns utgångspunkterna för bodelningsförrättarens uppdrag i kapitel 17 ÄktB. Förfarandet hos bodelningsförrättaren ska vara enkelt, summariskt och formlost.²

Enkätundersökningen genomfördes hösten 2020. Sedan enkätundersökningen genomfördes har bl.a. advokatsamfundet publicerat en vägledning för handläggning vid uppdrag som bodelningsförrättare.³ Något annat som också har tillkommit är utredningen ”Stärkt skydd för den som vill separera – nya regler om bodelning och betänketid”.⁴

1.2 Syfte

Syftet med denna sammanställning är att deskriptivt återge samtliga resultat för enkäten som tillsändes bodelningsförrättare. Resultaten från enkäten utgör ett led i att besvara frågorna vilka är bodelningsförrättare, hur utför bodelningsförrättare sina uppdrag, vilka utmaningar finns vid

¹ Prop. 1986/87:1, s. 114.

² Prop. 1986/87:1, s. 225.

³ Se vägledning för handläggning av uppdrag som bodelningsförrättare, hämtad digitalt den 14 mars 2025 via följande länk: https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatverksamheten/vagledning-for-handlaggning-av-uppdrag-som-bodelningsforrattare_231213.pdf

⁴ Se Dir 2024:107.

utförande av bodelningsförrätтарыppdrag och vad anser bodelningsförrätтары om olika reformförslag avseende bodelningsförrätтарыppdraget.

1.3 Metod – rättsvetenskap och empiri

1.3.1 Rättsvetenskaplig metod och användande av empirisk metod

Forskningsprojektet är ett rättsvetenskapligt projekt, som utgår från den traditionella rättskällehierarkin. Dess rättsvetenskapliga ansats ska presenteras i ett annat forum. Utan att här teoretiskt utveckla vad som utgör juridisk metod och vad som utgör empirisk metod, kan det konstateras att en del av det material som rättsvetenskaplig forskning utgår ifrån skulle kunna kategoriseras som empiriskt material.⁵ Denna sammanställning utgår dock inte från sådant material, utan innebär ett avsteg från eller tillskott till traditionellt rättskällematerial – nämligen en kvantitativ studie. Att genomföra empiriska undersökningar ställer krav på ett tillgodogörande av empirisk metod och genomförandet av empiriska undersökningar ska vara till gagn för den juridiska argumentation eller undersökning som sker.⁶ För forskningsprojektet i stort var tanken att genom empiriska undersökningar få en inblick i ett praktiskt område där det traditionella rättskällematerialet i vart fall bitvis är begränsat.⁷ Forskningsprojektet är inte det första där kvantitativt material har använts för att granska aspekter av familjerätten.⁸ Tidigare familjerättsliga undersökningar har inriktat sig på parterna, som makar och sambor, vilka berörs av regelverket. Vad angår att inrikta en empirisk undersökning på professionella aktörers utövande av sitt uppdrag eller syn på detsamma, är inte heller det något helt nytt i rättsvetenskapliga arbeten.⁹ Enkätundersökningen har genomförts enligt de metodologiska ställningstaganden som följer vid användandet av sådan metod.¹⁰ Detta ska presenteras närmare här.

⁵ Även rättskällematerial kan beskrivas som empiriskt material, se till exempel Sandgren, Om teoribildning och rättsvetenskap, JT 2004/05 Nr 2, s. 308. Se för perspektiv på hur material från underrätt har systematiserats enligt jurimetriken Saldén, Skadestånd vid äktenskapsskillnad, 1973, s. 114–117.

⁶ Sandgren, Om teoribildning och rättsvetenskap, JT 2004/05 Nr 2, s. 308–309 och Brattström, Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning?, Tidsskrift för familjerecht, arverett og barnvernrettslige spørsmål, 01/2011 s. 61–62.

⁷ Se avseende självförståelse och relevans, Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap (del I), JT 1995/96 Nr 3, s. 728. Se här till Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap (del II), JT 1995/96 Nr 4, s. 1036–1037.

⁸ Se Walleng, Att leva som sambo (sambor), Kjaerheim Fredwall, Familieformuerettens korreksjonsmekanismer (makar och sambor) och Brattström, Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning? Tidsskrift för familjerecht, arverett og barnvernrettslige spørsmål, 01/2011 (makar).

⁹ Se Ställvik, Domarrollen – rättsregler, yrkeskultur och ideal, s. 199–202 (domare) och Leviner, Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete, s. 289–292 (socialsekreterare). Båda dessa studier bestod av intervjuundersökningar.

¹⁰ Se Epstein, Martin, An Introduction to Empirical Legal Research, s. 9.

1.3.2 Bodelningsförrättarenkäten: Population, urval och tillvägagångssätt

Eftersom studiens syfte var att undersöka bodelningsförrättares utförande av sitt uppdrag utgör bodelningsförrättare verksamma år 2018 till 2020 den relevanta populationen. För att få en urvalsram som i hög grad motsvarade populationen tillskrevs samtliga tingsrätter i Sverige och samtliga ärenden om förordnande av bodelningsförrättare för år 2017 och år 2018 begärdes ut. I förhållande till vad som framgår av Domstolsverkets statistik erhöles något färre ärenden om bodelningsförrättare.¹¹ Forskningsprojektet berör även boutredningsmän. Utifrån de ärenden som erhöles sammanställdes tre listor över personer som hade förordnats i ärendena; en för de som förordnats enbart som bodelningsförrättare mellan makar, en för de som förordnats enbart som boutredningsmän och en som förordnats som både och.¹² Urvalsramen utgjordes av samtliga personer som förordnats av tingsrätt som bodelningsförrättare mellan makar år 2017 och/eller år 2018.¹³ Även om ett flertal av samtliga ärenden om förordnande av bodelningsförrättare har erhållits, kan det inte garanteras att samtliga relevanta ärenden har erhållits. Det är dock inte troligt att den faktiska populationen för bodelningsförrättare vida överstiger det antal bodelningsförrättare som framkommer genom urvalsramen. Urvalsramen blev 527 bodelningsförrättare.¹⁴ Därefter gjordes en uppteckning av hur många av de olika personerna som enligt sökningar via advokatsamfundet och internet var aktiva som advokater eller jurister. I samband med sammanställning av listor på förordnande bodelningsförrättare eftersöktes även kontaktuppgifter. De som inte längre var aktiva som privatpraktiserande och de bodelningsförrättare som det inte framgick adressuppgifter till gallrades från urvalsramen. Efter denna bearbetning återstod 492 bodelningsförrättare.

Forskningsprojektet i stort undersöker även boutredningsmannauppdraget. I enlighet med etiska överväganden skulle varje respondent enbart tillfrågas i egenskap av uppdragstagare avseende ett av uppdragen.¹⁵ Därför slumpades det fram vilket av uppdragen de som hade

¹¹ Av statistik från Domstolsverket framgick att det rörde sig om totalt 2162 avgjorda ärenden de aktuella åren (1066 ärenden år 2017 och 1096 ärenden år 2018). På begäran erhöles 2112 ärenden som kategoriserats som ärende om förordnande av bodelningsförrättare år 2017 och år 2018. Detta måste anses utgöra en stor del av det totala antalet potentiella ärenden. Av dessa 2112 ärenden hade cirka 1600 ärenden lett till förordnande av bodelningsförrättare och drygt 1000 av dessa ärenden rörde att någon förordnats som bodelningsförrättare mellan makar.

¹² Forskningsprojektet rör enbart regelverket för makar varför ärenden om sambor gallrats. Detta har lett till att kontakt tagits med Skatteverket för att få upplysning om huruvida parterna varit makar eller sambor. Om en person haft sekretessbelagda personuppgifter har förordnandet förts till listan med förordnanden mellan makar.

¹³ Det fanns andra tänkbara strategier för att hitta den relevanta populationen, som att kontakta advokater och jurister som ägnade sig åt humanjuridik i stort. Eftersom det önskades en population med aktuell och praktisk erfarenhet av uppdragen, blev grunden istället förordnandeärenden år 2017 och år 2018. Planen var även att kunna ställa frågor om respondenternas senaste uppdrag, varför det blev av vikt att tid gick mellan förordnandet och enkätundersökningen, eftersom frågor om det senaste förordnandet då inte skulle innebära en risk för handlande i strid med klientsekretessen.

¹⁴ Från dessa togs en del personer bort i enlighet med etikprövningsansökan, bland annat personer som förordnats som särskild förvaltare (inför den planerade intervjustudien) och personer som deltog i förstudien.

¹⁵ Detta utgjorde en formulering i forskningsprojektets etikprövningsansökan, som sedermera godkändes med villkor, se Dnr 2019/273, Juridiska Fakulteten, Uppsala universitet.

förordnats som både bodelningsförrättare och boutredningsman skulle tillfrågas om.¹⁶ Därför tillsändes 339 potentiella respondenter enkätundersökningen avseende bodelningsförrättare per post under hösten år 2020.¹⁷ För postenkäten avseende bodelningsförrättare gjordes ett allmänt utskick, en första påminnelse och en andra påminnelse.¹⁸ Vid erhållande av returnerade försändelser samt upplysning om att respondenter avslutat sin verksamhet, uppgick slutligen urvalet av bodelningsförrättare till 326. Av samtliga bodelningsförrättare som tillsändes enkäten återsände 105 bodelningsförrättare sin besvarade enkät.

1.3.3 Bodelningsförrättarenkäten: Bortfall och felkällor

1.3.3.1 Bortfall

Svarsfrekvensen för enkätundersökningen är 32 procent.¹⁹ Det innebär att det är fråga om ett visst objektbortfall. Vissa av respondenterna har kontaktat mig och meddelat varför de inte har besvarat enkäten i samband med utskick.²⁰ Skälen har varierat, några har avvecklat sin verksamhet, andra har ansett att de har haft för få uppdrag, några har ansett att frågorna varit för omfattande eller haft andra invändningar mot enkätens utformning, att de av tidsskäl inte har kunnat besvara enkäten, vissa har lyft hälsoproblem och ytterligare andra att de inte handlägger sådana ärenden. Det är möjligt att även andra respondenter har avstått från att besvara enkäten av dessa skäl. Ytterligare ett skäl för objektbortfallet skulle kunna vara att enkäten skickades som postenkät till arbetsadresser, enligt överväganden i etikprövningsansökan, under covid-19-pandemin. Det kan ha påverkat svarsmöjligheterna och svarsbenägenheten att ha detta tillvägagångssätt.²¹

Det har även varit fråga om partiellt bortfall vid besvarandet av enkäten, nämligen att respondenten har besvarat vissa frågor men inte alla. I vissa fall följer detta av frågornas utformning, då respondenter som svarat på ett visst sätt, exempelvis nej, har ombetts att inte besvara efterföljande frågor. I andra fall har respondenten, av någon skäl, valt att inte besvara en

¹⁶ Det rörde sig om totalt 323 personer som hade förordnats som både bodelningsförrättare och boutredningsman.

¹⁷ Se avseende urval Barmark, Djurfeldt, Statistisk verktygslåda 0 – att förstå och ändra världen med siffror, s. 72–75.

¹⁸ Sammantaget kontaktades respondenterna tre gånger inom ramen för de empiriska undersökningarna.

¹⁹ Antalet besvarade enkätundersökningar (105 stycken) motsvarar 20 procent av den totala urvalsramen om 527 bodelningsförrättare. Det utgör därmed en femtedel av den totala urvalsramen, vilken sannolikt i relativt hög utsträckning motsvarar den totala populationen bodelningsförrättare som var aktiva vid enkätundersökningens genomförande.

²⁰ Det var 20 respondenter som kontaktade mig på något sätt för att berätta att de saknade möjlighet att svara och även varför. Även en respondent som besvarat enkäten skrev på framsidan av denna "Svåra frågor". Det är möjligt att respondenten menade att bodelningsförrättaruppdrag aktualiserar svåra frågor. Det är dock troligare att kommentaren avsåg att frågorna hade ställts på ett komplicerat eller svårt sätt. Detta kan påverka både svaren och svarsbenägenheten.

²¹ Inom ramen för forskningsprojektet undersöks som ovan har nämnts även boutredningsmannauppgiftet. I ljuset av utskick av postenkät till bodelningsförrättare under covid-19 pandemin gjordes boutredningsmannanenken om till en webbenkät. Svarsfrekvensen för boutredningsmannanenken blev marginellt högre än avseende bodelningsförrättarenken. Resultaten från boutredningsmannanenken kommer att presenteras i ett annat forum.

viss fråga. Det partiella bortfallet är som högst avseende de olika fritextfrågor som ingick i enkäten och även de alternativ där respondenten ombads att själv precisera vad respondenten avsåg med exempelvis ordet ”annat”. Det är möjligt att dessa frågor, som krävde mer av respondenten än frågor med förtryckta svarsalternativ, har verkat hämmande på svarsbenägenheten.

Genom att antalet återsända och helt eller delvis besvarade enkäter motsvarar en femtedel av den totala urvalsramen, kan ändå resultaten anses tillförlitliga som en ögonblicksbild av vad bodelningsförrättare anser om sitt uppdrag. För att vara så transparent som möjligt kommer i anslutning till varje presentation av enkätens resultat antalet respondenter som har lämnat frågan obesvarad och antal respondenter som har lämnat någon form av kommentar att presenteras.

1.3.3.2 Felkällor

Vad avser bodelningsförrättarenkäten genomfördes dels ett utskick till en referensgrupp som fick lämna synpunkter på utformning av enkätfrågor och enkätundersökningens utformning, dels en förstudie bland sex personer som praktiserar familjerätt.²² Detta gjordes för att söka säkerställa att enkätundersökningen utformades på ett relevant sätt. Eventuella fel och brister i utformningen av enkäten är forskarens ansvar.

En respondent har vid besvarande av den avslutande fritextfrågan skrivit ”omöjligt att svara på vissa frågor”. Frågornas utformning kan sannolikt ha påverkat formuleringen av de svar som har kommit in. I anslutning till olika frågor har kommentarer som respondenter lämnat vid frågorna presenterats löpande. Dessa kommentarer kan ibland ge insikt i svårigheter som respondenterna har haft med att besvara en viss fråga utifrån dess formulering eller innebörd. Kommentarna presenteras i anslutning till de aktuella frågorna för att presentera resultaten och eventuella fritextkommentarer i ett sammanhang. Det är inte alla respondenter som har lämnat kommentarer på samtliga frågor, varför det kommer återges vilket antal respondenter som har kommenterat ett antal frågor.

Det finns flera ändringar jag skulle ha företagit i enkätundersökningens utformning om jag skulle genomföra den idag. Jag skulle ha ställt samtliga fritextfrågor i ett sammanhang, jag skulle ha renodlat frågorna och fokuserat mer på respondenternas senaste uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar och jag skulle ha ombett respondenterna att gradera vanligheten i olika situationer som kan uppstå inför bodelningsförrättare. Frågan om egendom som förekommer vid bodelningsförrättaruppdrag skulle ha ställts på ett helt annat sätt. Två viktiga frågor som helt saknas i enkätundersökningen är frågor om förekomst av äktenskapsförord och

²² Min varmaste tacksamhet till samtliga deltagare i referensgruppen och till deltagarna i förstudien, eftersom detta bidrog till att utforma enkätundersökningarna på ett bättre sätt.

förekomst av egendom i utlandet. Respondenternas svar på frågorna har dock gett upphov till intressanta resultat, vilket svarar mot syftet med att genomföra en enkätundersökning.

När det gäller bearbetning av fritextfrågorna beror dessa av läsbarheten av respondenternas handstilar. I den mån något ord inte har kunnat utrönas har detta inte beaktats vid bearbetning av svaren. I mycket stor utsträckning har dock samtliga fritextsvar i sin helhet varit läsbara.

1.4 Disposition av sammanställningen

Enkätens resultat presenteras utifrån fem teman. Det första temat är ”*Vilka är bodelningsförrättare*” och handlar om respondenternas yrkesgenerella erfarenhet och av bodelningsförrättaruppdraget specifika erfarenhet samt respondenternas geografiska spridning. Det andra temat är ”*Makarnas situation*” som berör längden på äktenskap, förekomst av barn i samband med bodelningsförrättarförordnanden och vilken egendom som förekommer vid bodelningsförrättaruppdrag. Under detta tema presenteras också förekomsten av ersättning via ersättningsgarantin, eftersom ersättningsgarantins utformning delvis är baserad på den rent ekonomiska storleken av en makes andel i bodelningen efter skuldavdrag, enligt 17 kap. 7 a § ÄktB. Det tredje temat är ”*Bodelningsförrättares arbete i praktiken – form och utgång*”. Frågorna kretsar kring form och argument vid samförståndsförhandlingar, vad som påverkar utgången i form av överenskommelse eller beslut och det materiella resultatet – huruvida det blir likadelning eller inte. Det fjärde temat är ”*Verktyg och förändringsförslag*” där respondenterna fick ta ställning till de befintliga verktygen enligt 17 kap. 5 § ÄktB och även ett antal tidigare föreslagna förändringar av regelverket. Det femte temat är ”*Respondenternas fritextsvar*” och utgör en återgivning av respondenternas svar på fritextfrågorna för att möjliggöra kvalitativ analys av respondenternas ordval och språk. När det gäller övriga kommentarer som respondenter har lämnat i anslutning till olika frågor har dessa skrivits ned ordagrant och presenteras löpande i samband med att den aktuella frågan presenteras. Sammanställningen avslutas med en sammanfattande avslutning.

2 Enkätundersökningens resultat

2.1 Vilka är bodelningsförrättare?

2.1.1 Inledning

En bodelningsförrättare förordnas på ansökan av behörig tingsrätt enligt 17 kap. 1 eller 2 §§ ÄktB. Domstolens prövning av behovet av bodelningsförrättare ska inte vara ingående.²³ Det krävs inte oenighet mellan makarna för att bodelningsförrättare ska förordnas.²⁴ Det kan vara praktiskt att

²³ NJA 1997 s. 166 och NJA 2020 s. 675.

²⁴ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 295–296.

makarna har tillgång till ett bodelningsförfarande för att klara ut vilken egendom i boet som tillhör vem av dem, varför bodelning får förrättas även om makar enbart har enskild egendom.²⁵ När det gäller val av bodelningsförrättare för ett visst uppdrag får viss hänsyn tas till partsviljan.²⁶ Det finns uppgifter om att advokater ofta förordnas som bodelningsförrättare.²⁷ Det finns inga jävsbestämmelser, utan domstolens prövning ses som en garanti för att den som föreslås som bodelningsförrättare är lämplig för uppgiften.²⁸ Enligt 17 kap 4 § ÅktB får enbart den förordnas till bodelningsförrättare som har samtyckt till det. En bodelningsförrättare kan entledigas om det finns skäl för det, om bodelningsförrättaren dessförinnan beretts tillfälle att yttra sig. Enligt förarbetena kan skäl till entledigande vara att bodelningsförrättaren inte längre är lämplig eller att makarna är överens om att bodelningsförrättaren inte längre behövs.²⁹ Entledigande på grund av olämplighet bedöms utifrån kommunikationssvårigheter mellan bodelningsförrättare och parter, onödig tidsutdräkt och eventuella merkostnader som ett entledigande kan föra med sig.³⁰ Hänsyn tas till bland annat parternas intressen, bodelningsförrättarens uppgifter och boets art samt omfattning. Faktorer som kan utgöra skäl för entledigande är uppenbar partiskhet, vårdslöshet eller försumlighet samt motsättningar mellan bodelningsförrättare och parter.³¹

De inledande frågorna i enkätundersökningen syftade till att kartlägga bodelningsförrättares yrkeserfarenhet och av bodelningsförrättaruppdrag specifika erfarenhet, för att kunna få en inblick i respondenternas erfarenhet och den tvistlösning som tillhandahålls parterna genom domstolarnas förordnanden. De inledande frågorna syftade även till att undersöka om det fanns en geografisk spridning av respondenterna. Utifrån svar på frågor om erfarenhet kan slutsatser dras om hur erfarenheten bland bodelningsförrättare ser ut. Detta kan i sin tur vara intressant för vilka eventuella kompetenskrav som kan komma ifråga.

2.1.2 Examensår, advokat och rättsområde

Först presenteras resultaten avseende frågan ”*Vilket år tog du din juristexamen/jur.kand.?*”

Respondenterna kunde fritt ange ett årtal. Det var två respondenter som lämnade frågan obesvarad. Antal svar på denna enkätfråga är därmed 103.³² För att förtydliga svaren har jag

²⁵ Prop. 1986/87:1, s. 114.

²⁶ Se RH 1995:50. Den mest lämpade ska dock inte frångås för att tillgodose någon av parternas önskemål.

²⁷ Se Advokatsamfundets vägledande uttalande av den 3 november 2005, s. 1 där det anges att advokater i *betydande* (min kursivering) utsträckning förordnas som bodelningsförrättare. Se även Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 297.

²⁸ Tottie, Teleman, Åktenskapsbalken en kommentar, 3 uppl., s. 489.

²⁹ Prop. 1986/87:1, s. 221.

³⁰ RH 2016:82. Bodelningsförrättarens hälsotillstånd ansågs inte vara skäl för entledigande, men kommunikationssvårigheterna mellan bodelningsförrättaren och en av parterna var sådana att entledigande skulle ske.

³¹ Tottie, Teleman, Åktenskapsbalken en kommentar, 2 uppl., s. 475–476.

³² Att två respondenter valde att inte besvara frågan kan teoretiskt ha att göra med att de saknat juristexamen/jur.kand. Utifrån att samtliga respondenter har tillsänts enkätundersökningen per post till arbetsadresser som har varit

tillskapat kategorier utifrån olika årtionden. I den undre raden i tabellen presenteras vilket antal respondenter som har angett ett årtal inom respektive årtionde vad gäller de respondenter som har uppgett att de tog sin examen under 1960-, 1970-, 1980-, 1990- och 2000- och 2010-talet. För de respondenter som har angett att de tagit examen från år 2010 och framåt presenteras de därtill i en separat tabell därefter, differentierade på det år de har uppgett att de tagit examen.

1960-talet	1970-talet	1980-talet	1990-talet	2000–2009	2010-talet
5	10	20	20	25	23

Tabell 1. Antal respondenter som har tagit juristexamen fördelat på årtionde för examen.

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
5	3	4	5	1	2	3

Tabell 2. Antal respondenter som har tagit juristexamen från år 2010 och framåt.

Det finns därmed en spännvidd mellan de respondenter som har besvarat enkätundersökningen, där vissa av respondenterna varit yrkesverksamma i mer än femtio år och vissa av respondenterna varit yrkesverksamma i mindre än fem år. Att några respondenter har varit yrkesverksamma en relativt kort tid och redan har hunnit utföra bodelningsförrättsuppdrag är intressant.

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”Om du är advokat, vilket år inträdde du i Advokatsamfundet?” Frågan ställdes utifrån antagandet att advokater ofta förordnas som bodelningsförrättare. Respondenterna kunde fritt ange ett årtal. Det var tre respondenter som lämnade frågan obesvarad.³³ Det var fem respondenter som upp gav att de inte var advokater. I tabellen presenteras enbart svar från de respondenter som uppgett att de är advokater, vilket totalt var 97 respondenter. Eftersom respondenterna fritt kunde ange ett årtal har jag tillskapat kategorier utifrån olika årtionden som framgår av den övre raden. I den undre raden presenteras vilket antal respondenter som angett ett årtal inom respektive årtionde. För de respondenter som inträtt i Advokatsamfundet från år 2010 och framåt presenteras de därtill i en separat tabell därefter, differentierade på det år de har uppgett att de inträtt i advokatsamfundet. Året för inträde framgår av den övre raden och antal respondenter som har uppgett ett visst år anges i den undre raden.

1960-talet	1970-talet	1980-talet	1990-talet	2000-talet	2010-talet
1	3	17	14	21	41

Tabell 3. Antal respondenter som är advokater fördelat på årtionde för inträde i Advokatsamfundet.

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	4	4	1	5	6	5	4	2	7	2

Tabell 4. Antal respondenter som är advokater som har inträtt i advokatsamfundet från år 2010 och framåt.

juristbyråer och advokatbyråer, bedömer jag det som mindre sannolikt att detta har varit skälet till att två respondenter har valt att lämna frågan obesvarad.

³³ Huruvida dessa respondenter lämnade frågan obesvarad för att de inte var advokater framgår inte av deras svar.

Den stora majoriteten av de som besvarat enkäten är därmed advokater. Att advokater ofta förordnas som bodelningsförrättare ligger i linje med tidigare antaganden.³⁴ Det är dock av vikt att nämna att enkätundersökningen tillsändes 339 personer. Vid upprättande av en lista med kodnummer inklusive adresser för olika respondenter upprättades även en annan lista. Denna avsåg huruvida respondenterna var advokater vid sitt förordnande, om de vid sitt förordnande var jurister men numera var advokater respektive om de vid sitt förordnande var jurister (men inte advokater) och alltså vid enkätundersökningens genomförande var jurister. Då det omgående blev ett bortfall om fem respondenter vars tillsända enkätundersökningar kom i retur framgick att det i urvalet var 261 advokater som blivit förordnade år 2017 och/eller år 2018, att det var 35 potentiella respondenter som vid besvarandet av enkätundersökningen hade blivit advokater, men som vid sina förordnanden var jurister och att det var 38 potentiella respondenter som var jurister (men inte advokater) vid förordnandet (och alltså var jurister). Bland de som förordnats som utgjorde urval för tillsändande av enkätundersökning var det därmed 261 potentiella respondenter som var advokater vid sitt förordnande och 73 potentiella respondenter som var jurister vid sitt förordnande. Det innebär att det rör sig om 78 procent av de potentiella respondenterna som var advokater vid sitt förordnande och att det var 22 procent av de potentiella respondenterna som var jurister vid sitt förordnande. När respondenterna tillsändes enkätundersökningen var 89 procent av de tillfrågade advokater. Följaktligen var 11 procent av de tillfrågade var jurister. Utifrån de som har angett att de är advokater vid besvarande av enkätundersökningen är det 92 procent av de besvarande som är advokater och 5 procent av de besvarande som är jurister. Att advokater i högre utsträckning än jurister har besvarat enkätundersökningen, i förhållande till hur fördelningen såg ut i urvalet, är viktigt att hålla i minnet vid läsning av resultaten.³⁵

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”*Vilket år erhöLL du ditt första förordnande som bodelningsförrättare mellan makar?*” Respondenterna kunde fritt ange ett årtal. Det var 17 respondenter som lämnade frågan obesvarad.³⁶ Det är därmed ett relativt stort bortfall.³⁷ Eftersom respondenterna fritt kunde ange ett årtal har jag tillskapat kategorier utifrån olika årtionden. I den undre raden i tabellen presenteras vilket antal respondenter som angett ett årtal inom respektive årtionde.

³⁴ Se Advokatsamfundets vägledande uttalande av den 3 november 2005, s. 1 där det anges att advokater i *betydande* (min kursivering) utsträckning förordnas som bodelningsförrättare. Se även Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 297.

³⁵ Resultaten utvisar dock att majoriteten förordnade bodelningsförrättare år 2017 och/eller år 2018 var advokater. Mot denna bakgrund kan frågan ställas om disciplinärenden avseende bodelningsförrättare bör vara något för domstol att beakta exempelvis vid lämplighetsbedömningar i samband med förordnande av bodelningsförrättare.

³⁶ Fyra respondenter har lämnat kommentarer med innebörden att de inte minns detta eller inte vet. En respondent kommenterade ett frågetecken vid frågan.

³⁷ En möjlig förklaring till detta är att det kan vara svårt att dra sig till minnes exakt vilket år man mottog sitt första förordnande som bodelningsförrättare mellan makar. En annan möjlig förklaring är en ovilja att uppges denna information.

1970-talet	1980-talet	1990-talet	2000-talet	2010-talet
2	5	12	20	49

Tabell 5. Antal kryss fördelat på årtionden för första förordnandet som bodelningsförrättare mellan makar.

Det finns därmed en bredd i svaren avseende årtal för första förordnande. Majoriteten av de som besvarat frågan har erhållit sitt första förordnande från 1990-talet och senare.

För att söka mer kunskap om respondenternas erfarenhet av bodelningsförrättaruppdraget än enbart ett årtal avseende det första förordnandet ställdes även en fråga avseende antal slutförda uppdrag. Resultaten avseende frågan ”Hur många uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar har du uppskattningsvis har slutfört?” presenteras därför härnäst. Respondenterna kunde fritt ange ett antal uppdrag eller ett intervall. Frågan var ställd som en uppskattningsfråga. Frågan lämnades obesvarad av 13 respondenter.³⁸ Antalet svar är därför 92 respondenter. Svaren har, sannolikt mot bakgrund av att frågan ställdes öppet, varierat. Vissa respondenter har angett ett intervall och andra ett specifikt antal uppdrag. För att göra resultaten mer överskådliga har jag skapat en tabell med av mig tillskapade intervaller baserat på respondenternas angivna antal uppdrag samt intervaller. Den övre raden i tabellen är intervall eller antal avslutade uppdrag. Den undre raden i tabellen är det antal respondenter som har angett att det har slutfört det antal uppdrag eller ett antal uppdrag inom det intervall som anges.

0	1–8	10–20	20	20–30	30	30–50	60–80	100	300
1	22	31	11	6	4	10	1	5	1

Tabell 6. Antal slutförda uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar.

Det är noterbart att en respondent har angett att vederbörande inte har avslutat något uppdrag. Sannolikt hör det samman med att det förordnandeuppdrag som gjorde att respondenten tillhörde populationen och urvalet var ett av de första. Det är totalt 23 respondenter som har angett att antalet slutförda uppdrag understiger 10, det är 31 respondenter som har angett att antalet slutförda uppdrag finns i intervallet 10–20, det är 21 respondenter som har uppgett ett antal slutförda uppdrag mellan 20 och 30 och det är 17 respondenter som har uppgett ett antal uppdrag över 30. Det är mycket få respondenter som har uppgett ett antal uppdrag över 60. Resultaten talar dock för att bodelningsförrättare åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare vid fler än ett tillfälle.

För att få ytterligare klarhet i respondenternas erfarenhet av bodelningsförrättaruppdrag ställdes två frågor med avseende på huruvida det finns en kontinuitet i åtagande av uppdrag som bodelningsförrättare.

³⁸ En respondent kommenterade: ”Flera varje år”. Detta har dock inte kunnat inordnas i tabellen ovan. En respondent kommenterade ett frågetecken vid frågan och lämnade den obesvarad. En annan respondent besvarade inte heller frågan och kommenterade ”svårt att uppskatta detta”.

Härnäst presenteras därför dessa frågor i en samlad tabell. Dessa två frågor lämnades inte obesvarade av någon respondent. Respektive fråga återges i tabellkolumnen längst till vänster. Antal respondenter som har svarat ”Ja” respektive ”Nej” återges i kolumnerna längst till höger i tabellen.

Fråga	Nej	Ja
Har du alljämt ansvar för något bodelningsförrättnaruppdrag mellan makar? ³⁹	29	76
Har du det senaste året fått något nytt förordnande som bodelningsförrättare mellan före detta makar?	25	80

Tabell 7. Kontinuitet – åtagande av uppdrag som bodelningsförrättare

Det var 29 respondenter som svarade ”Nej” och 76 respondenter som svarade ”Ja” på den första frågan. Det var 25 respondenter som svarade ”Nej” och 80 respondenter som svarade ”Ja” på den andra frågan. Det framgår inte varför respondenterna svarade nej. Det kan bero på flera saker – att respondenterna inte har fått något nytt förordnande mellan makar, men mellan sambor eller att respondenterna av något skäl har upphört med att åta sig uppdrag som bodelningsförrättare.⁴⁰

Utifrån om resultaten avseende dessa två frågor analyseras tillsammans med resultaten för antal slutförda uppdrag ger resultaten en indikation på att de flesta bodelningsförrättare åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare upprepade gånger.

2.1.3 Rättsområde och geografisk fördelning bland respondenterna

Först presenteras här resultaten avseende frågan ”Vilket rättsområde arbetar du huvudsakligen med?” Frågan besvarades genom att respondenten kryssade i svarsalternativen ”Affärsjuridik”, ”Humanjuridik i allmänhet”, ”Familjerätt i bred bemärkelse”, ”Familjerätt särskilt ekonomiska aspekter”, ”Enbart bodelning” och ”Annat”. Ingen respondent hade lämnat frågan obesvarad. Flera respondenter har svarat kryssat svarsalternativ. Därför har svaren räknats utifrån det totala antalet svar för respektive svarsalternativ, som om antalet respondenter motsvarade antalet svar. I tabellen är det därför fråga om 158 svar. Kategorierna presenteras i den övre raden av tabellen. I den undre tabellraden presenteras vilket antal kryss som har satts inom respektive kategori.

³⁹ Om detta uppdrag var ”urvalsuppdraget” eller om det var ett ”nytt” uppdrag framgår inte av enkätsvaren.
⁴⁰ I marginalen vid fråga 5a) och 5b) har vissa respondenter angett anledningar till att de inte fått något nytt förordnande. Tre respondenter angav föräldraledighet, en respondent angav ”är numera pensionär”, en respondent uppgav att pandemin har gjort att vederbörande tackat nej till uppdrag som bodelningsförrättare och en respondent skrev ”inte mellan makar, men två uppdrag mellan sambor”. Det var även en respondent som kryssade nej på både fråga 5a) och fråga 5b) och som under den avslutande frågan, nummer 23, uppgav att respondenten inte längre åtar sig ”bodelningsförrättnaruppdrag, vilket beror på de begränsade möjligheterna att styra parterna samt den likaledes begränsade sannolikheten att man får betalt för sitt arbete”. En annan respondent som också kryssade nej i båda fråga 5a och 5b) uppgav i fråga 23 ”är ej intresserad av denna typ av uppdrag längre, ofta jobbiga och tidskrävande. Möjlighet att koppla in t.ex. psykiatriker, psykolog för att parterna ska kunna avreagera sig”. En respondent kommenterade vid frågan ”svarar ej mer då min erfarenhet är för ringa”.

Affärsjuridik	Humanjuridik i allmänhet	Familjerätt i bred bemärkelse	Familjerätt särskilt ekonomiska aspekter	Enbart bodelning	Annat
24	49	36	31	2	16 ⁴¹

Tabell 8. Antal kryss fördelat på respektive svarskategori om inom vilket rättsområde respondenterna huvudsakligen arbetar.

Om kategorierna familjerätt i bred bemärkelse, familjerätt särskilt ekonomiska aspekter och enbart bodelning läggs samman utgör dessa 44 procent av samtliga svar. Humanjuridik i allmänhet motsvarar 31 procent. Det innebär att det förefaller finnas en viss specialisering när det gäller rättsområde bland de som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare. Med tanke på den bredd av frågor som kan aktualiseras i samband med bodelningsförrättaruppdrag är det inte överraskande att tyngdpunkten ligger på någon form av humanjuridisk men kanske särskilt familjerättslig inriktning.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”*Inom vilken hovrätts domkrets har du ditt huvudsakliga verksamhetsområde?*”.⁴² Frågan ställdes för att få kunskap om den geografiska spridningen av respondenterna, för att kunna bedöma hur denna såg ut i förhållande till den geografiska spridningen utifrån ärenden om förordnande av bodelningsförrättare de aktuella åren. En respondent lämnade denna fråga obesvarad. Tanken var att alternativen skulle vara ömsesidigt uteslutande, men ett antal respondenter har svarat flera alternativ. Därav har svaren räknats från det totala antalet svar för respektive hovrättsdomkrets, som om antalet respondenter motsvarade antalet svar. Svaren har beräknats utifrån 107 svar. Tabellens översta rad beskriver de olika svarsalternativen, de sex hovrätterna. Den andra raden är det antal svar som de respektive hovrätterna har fått i de besvarade enkäterna. Den nedersta raden återger fördelningen i procent för de olika hovrätternas domkretsar i de besvarade enkäterna.

Hovrätten för Övre Norrland	Hovrätten för Nedre Norrland	Svea hovrätt	Göta hovrätt	Hovrätten för västra Sverige	Hovrätten över Skåne och Blekinge
7	7	55	9	18	11
7 %	7 %	51 %	8 %	17 %	10 %

Tabell 9. Antal kryss fördelat på respektive svarskategori om inom vilken hovrätts område respondenten var verksam.

När det gäller antalet avgjorda mål per domstol enligt Domstolsverkets statistik utgjorde de olika tingsrätterna inom respektive hovrätts domkrets följande andel av det totala antalet avgjorda ärenden om förordnanden av bodelningsförrättare för år 2017 och år 2018. Det totala antalet ärenden enligt Domstolsverkets statistik var 2 162 ärenden. Det totala antalet avgjorda ärenden begärdes in för att få fram en andel av den relevanta populationen som skulle undersökas och

⁴¹ En respondent hade kommenterat ”brottmål” i marginalen.
⁴² Valet av att utgå från de olika hovrätternas domkrets gjordes för att kunna vara någorlunda precis, men inte riskera att parternas eller bodelningsförrättarnas identitet blev alltför synliggjord genom enkätundersökningen.

kunna göra ett urval. Tabellens översta rad är de sex hovrätterna, den mellersta raden är det antal ärenden som hade avgjorts de aktuella åren och som var avgjorda av en tingsrätt inom respektive domkrets. Den nedersta raden återger fördelningen i procent avseende det totala antalet förordnandeärenden de båda åren.

Hovrätten för Övre Norrland	Hovrätten för Nedre Norrland	Svea hovrätt	Göta hovrätt	Hovrätten för västra Sverige	Hovrätten över Skåne och Blekinge
133	89	942	269	424	305
6 %	4 %	44 %	12 %	20 %	14 %

Tabell 10. Antal ärenden om förordnande av bodelningsförrättare som avgjorts år 2017 och 2018 enligt Domstolsverkets statistik.

Det finns när dessa tabeller jämförs med varandra en geografisk spridning i var respondenterna är verksamma. Denna spridning motsvarar inte helt den geografiska spridningen utifrån Domstolsverkets statistik. Eftersom enkätundersökningen inte syftar till att finna geografiska skillnader i hur bodelningsförrättaruppdraget utförs har dock den geografiska spridningen ansetts tillräcklig.

2.1.4 Åtar sig bodelningsförrättare även andra sorters uppdrag?

För att undersöka i vilken kontext av övriga liknande uppdrag som respondenterna åtar sig bodelningsförrättaruppdrag ställdes ett antal frågor om huruvida respondenterna åtar sig vissa andra närliggande uppdrag. Resultaten av frågan ”Åtar du dig vissa andra uppdrag?” kommer att presenteras här. De uppdrag som undersöktes och som utgjorde svarsalternativen var ”Uppdrag som ombud vid bodelningsärenden”, ”Uppdrag som boutredningsman” och ”Uppdrag som särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÅktB”. Uppdrag som ombud vid bodelningsärenden undersöktes eftersom det sannolikt kan vara så att den som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare också kan åta sig uppdrag som ombud vid bodelningar.⁴³ Uppdrag som boutredningsman och uppdrag som särskild förvaltare undersöks inom ramen för forskningsprojektet i stort och det var därför intressant att se om det fanns någon överlappning bland personer som åtar sig ett eller fler av de aktuella uppdragen.⁴⁴ Svarsalternativen var ”Ja”, ”Nej” och ”Aldrig tillfrågats”. Respondenten skulle svara med det svarsalternativ som passade denne bäst. Frågan om respondenten åtog sig vissa andra uppdrag har lämnats delvis obesvarad av ett antal respondenter.

Först presenteras resultaten avseende ”Uppdrag som ombud vid bodelningsärenden”.

⁴³ I enkätundersökningen ställdes en fråga om förekomst av juridiskt biträde vid uppdrag som bodelningsförrättare, se avsnitt 2.2.2.
⁴⁴ Huruvida respondenterna även åtar sig andra, ytterligare uppdrag hade kunnat efterfrågas, exempelvis uppdrag som god man enligt samäganderättslagen, skiftesman eller konkursförvaltare. Tanken var inte att uttröna exakt alla uppdrag som respondenterna åtog sig vid sidan av bodelningsförrättaruppdrag, utan att belysa åtagande av uppdrag inom den förmögenhetsrättsliga familjerätten utifrån forskningsprojektets ramar.

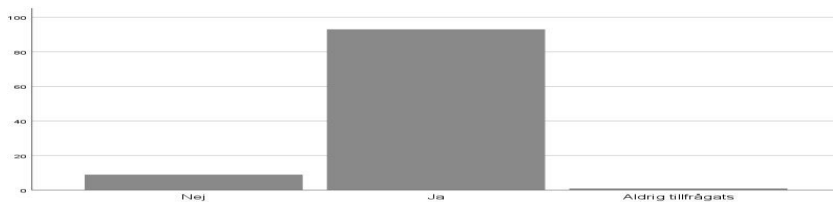

Diagram 1. Uppdrag som ombud vid bodelningsärenden.

Det var 2 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var nio respondenter som svarade ”Nej”, 93 respondenter som svarade ”Ja” och 1 respondenter som svarade ”Aldrig tillfrågats”. Det är därmed vanligt att bodelningsförrättare också åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Uppdrag som boutredningsman”.

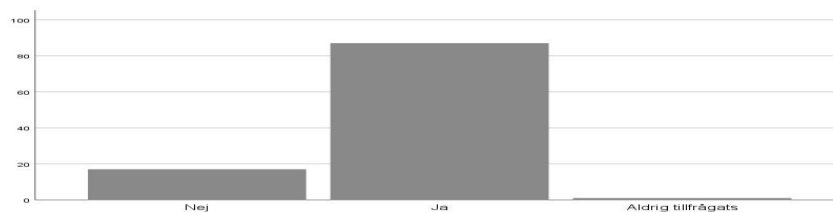

Diagram 2. Uppdrag som boutredningsman.

Ingen respondent lämnade alternativet obesvarat. Det var 17 respondenter som svarade ”Nej”, 87 respondenter som svarade ”Ja” och 1 respondenter som svarade ”Aldrig tillfrågats”. Det är därmed vanligt att bodelningsförrättare även åtar sig uppdrag som boutredningsman.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Uppdrag som särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÄktB”.

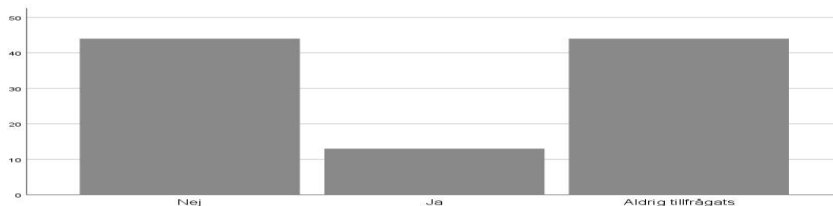

Diagram 3. Uppdrag som särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÄktB.

Det var fyra respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 44 respondenter som svarade ”Nej”, 13 respondenter som svarade ”Ja” och 44 respondenter som svarade ”Aldrig tillfrågats”. Dessa resultat talar för att det är mer ovanligt att bodelningsförrättare åtar sig uppdrag som särskild förvaltare och vissa har aldrig heller tillfrågats. Detta ligger dock i linje med antalet ärenden om förordnande av särskild förvaltare enligt Domstolsverkets statistik, då ärende om förordnande av

särskild förvaltare inte initieras lika ofta som ärende om förordnande av bodelningsförrättare, eller för den delen ärenden om förordnande av boutredningsman.⁴⁵

2.1.6 Analys av frågor om erfarenhet i förhållande till varandra

I detta avsnitt ska ett antal frågor som berör respondenternas erfarenhet analyseras i förhållande till varandra för att se om resultaten på detta sätt kan bidra till en djupare förståelse av respondenternas erfarenhet.

Först analyseras respondenternas svar på frågorna *”Vilket år tog du din juristexamen/jur.kand.?”* och *”Vilket år erhöll du ditt första förordnande som bodelningsförrättare mellan makar?”* Det var 17 respondenter som inte svarade på frågan om år för första bodelningsförrättaruppdrag mellan makar och en respondent som inte svarade på frågan om år för examen. Bortfallet är därmed 18 personer. Det innebär att svaren i tabellen utgår från 87 svar. Att analysera resultaten avseende dessa två frågor i förhållande till varandra ansågs intressant, eftersom det kan ge en bild av den yrkeserfarenhet som specifika respondenter har vid sitt första bodelningsförrättarförordnande.

För att balansera intresset av att återge resultaten på ett rättvisande sätt, men inte i onödan röja enskilda respondenters svar har respondenternas svar på frågan om vilket år respondenten erhöll sitt första förordnande beräknats i förhållande till det år som respondenten har angett för sin examen. Differensen däremellan utgör det antal år som respondenten har uppgett från examen till år för första förordnandet. Dessa år har därefter delats in i följande intervaller; 0–3 år, 4–7 år, 8–10 år, 11–15 år, 16–19 år, 20 år och uppåt och slutligen 30 år och uppåt. Detta gjordes för att presentera resultaten mer överskådligt. För att underlätta läsning av tabellen har kategorierna *”20 år och uppåt”* respektive *”30 år och uppåt”* i tabellen enbart angetts som *”20 år”* respektive *”30 år”*.

I tabellen har år för examen kategoriserats inom olika årtionden, förutom avseende respondenter som har angett år för examen från år 2010 och framåt. Dessa respondenter har inordnats i två kategorier – examen år 2010–2014 respektive examen från år 2015 och framåt. I kolumnen efter anges det antal respondenter som har angett ett årtal i respektive årtiondekategori. I kolumnen efter anges år från examen till första förordnande utifrån intervallen som angetts ovan. För att strukturera tabellen har varje intervall som varit aktuellt i respektive årtiondekategori fått en egen mindre ruta. I dessa rutor är den övre raden antal år från examen till år för första förordnande och den undre raden visar det antal svar som inordnats i det aktuella årsintervallet. I anslutning till antalet svar inom ett visst intervall presenteras de specifika respondenternas svar i fotnoten. Tabellen avslutas med ett beräknat medelvärde utifrån respondenternas specifika svar

⁴⁵ Domstolsverkets statistik för ärenden om särskild förvaltare mellan år 2000 och år 2024, per den 2025-10-08.

som framgår av fotnoterna. Medelvärde beräknades för att skapa en bild av vilket medelvärde respondenterna med examen från olika årtionden har angett till året sitt första förordnande.

År för examen	Antal	År från examen till första förordnande						Medelvärde antal år
1960-tal	3	11–15 år: 1 ⁴⁶			20 år: 2 ⁴⁷			20 år
1970-tal	7	0–3 år: 1 ⁴⁸	4–7 år: 1 ⁴⁹	8–10 år: 2 ⁵⁰	11–15 år: 1 ⁵¹	30 år: 2 ⁵²		15 år
1980-tal	15	0–3 år: 2 ⁵³	4–7 år: 4 ⁵⁴	16–19 år: 4 ⁵⁵	20 år: 4 ⁵⁶	30 år: 1 ⁵⁷		14 år
1990-tal	15	4–7 år: 5 ⁵⁸	8–10 år: 2 ⁵⁹	11–15 år: 3 ⁶⁰	16–19 år: 1 ⁶¹	20 år: 4 ⁶²		13 år
2000-tal	24	0–3 år: 3 ⁶³	4–7 år: 9 ⁶⁴	8–10 år: 8 ⁶⁵	11–15 år: 3 ⁶⁶	16–19 år: 1 ⁶⁷		7 år
2010–2014	18	0–3 år: 7 ⁶⁸			4–7 år: 11 ⁶⁹			4 år
2015-	5	0–3 år: 5 ⁷⁰						2 år

Tabell 11. År för juristexamen och år från examen till första förordnande (inklusive medelvärde).

Resultaten visar att de som tog examen för längst tid sedan också har angett längst tid till första förordnandet som bodelningsförrättare mellan makar. Det finns dock en spännvidd bland resultaten. Medelvärdet är en indikation på hur fördelningen ser ut, sett till respektive årtionde för examen. Det finns dock respondenter som har angett färre år från examen till år för första förordnande och även respondenter som svarat fler år från examen till år för första förordnande.

⁴⁶ Respondenten svarade 13 år.
⁴⁷ En respondent svarade 21 år och en respondent svarade 27 år.
⁴⁸ Respondenten svarade 3 år.
⁴⁹ Respondenten svarade 6 år.
⁵⁰ En respondent svarade 8 år och en respondent svarade 9 år.
⁵¹ Respondenten svarade 11 år.
⁵² En respondent svarade 35 år och en respondent svarade 36 år.
⁵³ En respondent svarade 2 år och en respondent svarade 3 år.
⁵⁴ En respondent svarade 4 år, en respondent svarade 6 år och två respondenter svarade 7 år.
⁵⁵ En respondent svarade 16 år, två respondenter svarade 17 år och en respondent svarade 19 år.
⁵⁶ En respondent svarade 20 år, en respondent svarade 26 år, en respondent svarade 27 år och en respondent svarade 29 år.
⁵⁷ Respondenten svarade 30 år.
⁵⁸ En respondent svarade 4 år, två respondenter svarade 5 år och två respondenter svarade 6 år.
⁵⁹ En respondent svarade 9 år och en respondent svarade 10 år.
⁶⁰ Två respondenter svarade 11 år och en respondent svarade 14 år.
⁶¹ Respondenten svarade 19 år.
⁶² Två respondenter svarade 23 år, en respondent svarade 24 år och en respondent svarade 27 år.
⁶³ En respondent svarade 0 år, en respondent svarade 1 år och en respondent svarade 3 år.
⁶⁴ Två respondenter svarade 4 år, en respondent svarade 5 år, fyra respondenter svarade 6 år och två respondenter svarade 7 år.
⁶⁵ Två respondenter svarade 8 år, fem respondenter svarade 9 år och en respondent svarade 10 år.
⁶⁶ Två respondenter svarade 11 år och en respondent svarade 12 år.
⁶⁷ Respondenten svarade 17 år.
⁶⁸ En respondent svarade 0 år, en respondent svarade 1 år och fem respondenter svarade 3 år.
⁶⁹ Fem respondenter svarade 4 år, en respondent svarade 5 år och fem respondenter svarade 6 år.
⁷⁰ Två respondenter svarade 1 år, två respondenter svarade 2 år och en respondent svarade 3 år.

Härnäst ska ytterligare ett svar på en fråga analyseras i förhållande till de två föregående. Den aktuella frågan är ”Hur många uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar har du uppskattningsvis har slutfört?”. Att kombinera denna fråga med de två föregående frågorna ansågs intressant eftersom det ger en djupare bild av enskilda respondenter när det gäller yrkeserfarenhet innan sitt första förordnande och vilket antal uppdrag som bodelningsförrättarna slutför. Det ger en djupare bild av kontinuiteten i åtagande av bodelningsförrättaruppdrag.

När resultaten avseende frågan om slutförda uppdrag skulle analyseras i förhållande till de två övriga föll ytterligare fem respondenter bort, då dessa inte besvarat frågan. Det är totalt 82 svar som presenteras i tabellen nedan. För att förhindra att enskilda respondents svar alltför tydligt skulle kunna röja en specifik persons svar slogs två årtiondekategorier ihop – nämligen 1960-talet och 1970-talet. Därför har även ett nytt medelvärde för år från examen till år för första förordnande räknats fram för kategorin. Även i examenskategorin 1980-talet blev det fråga om bortfall, varvid ett nytt medelvärde har räknats fram utifrån de återstående respondenterna. Ett antal respondenter har angett intervaller för antal slutförda uppdrag. Vid beräkning av medelvärdet för kategorin i stort har det tal som ligger mitt i intervallet använts vid beräkningen. Vid samtliga beräkningar av medelvärde har svaren avrundats till närmaste heltal.⁷¹ Medelvärde riskerar här att inte bli helt rättvisande, eftersom det rör sig om stora intervaller, då respondenterna fritt har kunnat ange ett antal uppdrag eller intervall för ett antal uppdrag. Valet att ange medelvärdet som utgångspunkt gjordes för att resultaten i dessa tabeller skulle presenteras på ett överskådligt sätt. Därtill framgår exakt antal uppdrag som respondenterna har angett dels i fotnoter i anslutning till tabellen, dels tidigare i sammanställningen.⁷² För att motverka snedvridning av resultaten anges i parentes efter medelvärdet av antal uppdrag det lägsta antal uppdrag som en eller flera respondenter har angett och det högsta. Därtill anges i parentesen om flera respondenter har angett ett visst alternativ avseende antal uppdrag. Samtliga antal uppdrag som har angetts återfinns i fotnoten, med antal respondenter som angett ett visst alternativ. Tabellen spänner över två sidor, varför en blankrad har infogats mellan två olika årtiondekategorier för att göra tabellen mer läsvänlig.

⁷¹ Om summan blev 12,1–12,4 har talet avrundats nedåt. Om summan blev 12,5–12,9 har talet avrundats uppåt.

⁷² Se avsnitt 2.1.2.

År för examen	Antal	Medelvärde år från examen till första uppdrag	Medelvärde antal uppdrag
1960- och 1970-tal	7	18 år ⁷³ (En respondent angav 0–3 år och två respondenter angav mer än 30 år)	34 uppdrag ⁷⁴ (Två respondenter angav 10 uppdrag och en respondent angav 100 uppdrag. Två respondenter uppgav 10 uppdrag och två respondenter uppgav 20 uppdrag)
1980-tal	13	16 år ⁷⁵	53 uppdrag ⁷⁶ (34 ⁷⁷ uppdrag) (En respondent svarade 10 uppdrag och en respondent svarade 300 uppdrag. Två respondenter hade svarat 15 uppdrag, två respondenter hade svarat 20 uppdrag och två respondenter 100 uppdrag).
1990-tal	15	13 år ⁷⁸ (Fem respondenter angav 4–7 år: och fyra respondenter angav mer än 20 år)	32 uppdrag ⁷⁹ (En respondent angav 2 uppdrag och en respondent angav 100 uppdrag. Tre respondenter svarade 20 uppdrag och fyra respondenter svarade 50 uppdrag)
2000-tal	24	7 år ⁸⁰ (Tre respondenter angav 0–3 år och en respondent angav 16–19 år. Nio respondenter angav 4–7 år)	13 uppdrag ⁸¹ (En respondent svarade 1 uppdrag och en respondent svarade 50 uppdrag. Flest (4) respondenter svarade 20 uppdrag)

⁷³ En respondent svarade 0–3 år, en respondent svarade 4–7 år, en respondent svarade 8–10 år, en respondent svarade 11–15 år, en respondent svarade 20 år och två respondenter svarade 30 år och uppåt.

⁷⁴ Två respondenter svarade 10 uppdrag, två respondenter svarade 20 uppdrag, en respondent svarade 25 uppdrag, en respondent svarade 50 uppdrag och en respondent svarade 100 uppdrag.

⁷⁵ En respondent svarade 2 år, en respondent svarade 3 år, en respondent svarade 4 år, en respondent svarade 6 år, en respondent svarade 7 år, en respondent svarade 16 år, två respondenter svarade 17 år, en respondent svarade 20 år, en respondent svarade 26 år, en respondent svarade 27 år, en respondent svarade 29 år och en respondent svarade 30 år.

⁷⁶ En respondent svarade 10 uppdrag, en respondent svarade 10–15 uppdrag, två respondenter svarade 15 uppdrag, en respondent svarade 10–20 uppdrag, två respondenter svarade 20 uppdrag, en respondent svarade 25 uppdrag, en respondent svarade 30 uppdrag, en respondent svarade 50 uppdrag, två respondenter svarade 100 uppdrag och en respondent svarade 300 uppdrag.

⁷⁷ Om svaret 300 tas bort vid beräkning av medelvärde blir det istället ett medelvärde om 34 uppdrag (avrundat nedåt).

⁷⁸ En respondent svarade om 4 år, två respondenter svarade 5 år, två respondenter svarade 6 år, en respondent svarade 9 år, en respondent svarade 10 år, två respondenter svarade 11 år, en respondent svarade 14 år, en respondent svarade 19 år, två respondenter svarade 23 år, en respondent svarade 24 år och en respondent svarade 27 år.

⁷⁹ En respondent svarade 2 uppdrag, en respondent svarade 10 uppdrag, en respondent svarade 15 uppdrag, en respondent svarade 15–20 uppdrag, tre respondenter svarade 20 uppdrag, en respondent svarade 20–30 uppdrag, två respondenter svarade 25 uppdrag, fyra respondenter svarade 50 uppdrag och en respondent svarade 100 uppdrag.

⁸⁰ En respondent svarade 0 år, en respondent svarade 1 år, en respondent svarade 3 år, två respondenter svarade 4 år, en respondent svarade 5 år, fyra respondenter svarade 6 år, två respondenter svarade 7 år, två respondenter svarade 8 år, fem respondenter svarade 9 år, en respondent svarade 10 år, två respondenter svarade 11 år, en respondent svarade 12 år och en respondent svarade 17 år.

⁸¹ En respondent svarade 1 uppdrag, två respondenter svarade 2 uppdrag, en respondent svarade 3 uppdrag, en respondent svarade 4 uppdrag, en respondent svarade 4–5 uppdrag, en respondent svarade 5 uppdrag, två respondenter svarade 6 uppdrag, en respondent svarade 7 uppdrag, två respondenter svarade 10 uppdrag, en respondent svarade 10–12 uppdrag, en respondent svarade 10–15 uppdrag, två respondenter svarade 15 uppdrag, fyra respondenter svarade 20 uppdrag, en respondent svarade 20–30 uppdrag, två respondenter svarade 30 uppdrag och en respondent svarade 50 uppdrag.

2010–2014	18	4 år ⁸² (En respondent uppgav 0 år och fem respondenter uppgav en tid om sex år. Fem respondenter uppgav en tid om tre år respektive fyra år)	8 uppdrag ⁸³ (En respondent angav 0 uppdrag och en respondent angav 17 uppdrag. Flest respondenter (6) angav 10 uppdrag)
2015-	5	2 år ⁸⁴ (Två respondenter uppgav en tid om ett år och en respondent uppgav en tid om tre år. Två respondenter uppgav en tid om två år)	7 uppdrag ⁸⁵ (En respondent svarade 1 uppdrag och tre respondenter svarade tio uppdrag)

Tabell 12. År för juristexamen, medelvärde år från examen till första uppdrag och medelvärde antal slutförda uppdrag.

Resultaten visar att flest uppdrag, sett till årtalskategori, finns bland de respondenter som uppgett att de tagit examen på 1960-, 1970-, 1980-, och 1990-talet och att minst antal utförda uppdrag finns bland de som angett att de tagit examen på 2010-talet. Flest antal uppdrag finns bland de som tagit examen på 1960-, 1970- och 1980-talet, där återfinns två respondenter som angett 100 uppdrag och en respondent som angett 300 uppdrag. Bland de som tagit examen under 1990-talet var det vanligaste svaret 50 uppdrag, men där fanns en stor spännvidd bland antalet uppdrag. Bland de som tagit examen på 2000-talet hade flest respondenter angett 20 utförda uppdrag. Det är intressant att tre respondenter som tagit examen från år 2015 år *redan* (min kursiv.) hade hunnit utföra tio bodelningsförrättaruppdrag vid enkätundersökningens genomförande. Antal yrkesverksamma år är inte något mått på respondenternas lämplighet för bodelningsförrättaruppdraget. Till detta kommer om respondenten har en hög specialisering och därtill tidigare relevant erfarenhet, vilket inte framgår inte av enkätresultaten.⁸⁶

Mot denna bakgrund valdes att även analysera svaren avseende ytterligare två frågor kopplat till dessa svar, nämligen frågorna om respondenterna åtog sig uppdrag som ombud i samband med bodelningsförrättaruppdrag och om respondenterna åtog sig uppdrag som boutredningsman. Det var två respondenter som lämnade denna fråga obesvarad. Det totala antalet respondenter svar när dessa alternativ analyseras i förhållande till varandra är 80 svar. För de årtiondekategorier som berörs har ett nytt medelvärde för antal år från examen till första uppdrag respektive medelvärde för antal uppdrag beräknats. I tabellen anges årtionde för examen, följt av antal respondenter som angett ett examensår inom detta årtionde, därefter anges medelvärde för antal år från examen till

⁸² En respondent svarade 0 år, en respondent svarade 1 år, fem respondenter svarade 3 år, fem respondenter svarade 4 år, en respondent svarade 5 år och fem respondenter svarade 6 år.

⁸³ En respondent svarade 0 uppdrag, en respondent svarade 1 uppdrag, tre respondenter svarade 5 uppdrag, två respondenter svarade 6 uppdrag, en respondent svarade 7 uppdrag, två respondenter svarade 8 uppdrag, sex respondenter svarade 10 uppdrag, en respondent svarade 15–20 uppdrag och en respondent svarade 17 uppdrag.

⁸⁴ Två respondenter svarade 1 år, två respondenter svarade 2 år och en respondent svarade 3 år.

⁸⁵ En respondent svarade 1 uppdrag, en respondent svarade 2 uppdrag och tre respondenter svarade 10 uppdrag.

⁸⁶ Utifrån hur svaren fördelade sig avseende vilket rättsområde respondenterna huvudsakligen är verksam inom har det inte ansetts möjligt att kombinera dessa resultat med varandra, se avsnitt 2.1.3.

första uppdrag och medelvärde för antalet uppdrag. Därefter anges antalet respondenter som svarat ”Ja”, ”Nej” respektive ”*Aldrig tillfrågats*” på frågan om huruvida respondenten åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden. Dessa svar motsvarar ”Ombud”, ”Ej ombud” respektive ”*Aldrig*” i tabellen. Därefter anges antalet respondenter som svarat ”Ja”, ”Nej” respektive ”*Aldrig tillfrågats*” på frågan om huruvida respondenten åtar sig uppdrag som boutredningsman. Dessa svar motsvarar ”BOUM”, ”Ej BOUM” respektive ”*Aldrig*” i tabellen.

År för examen	Antal	Medelvärde år	Medelvärde uppdrag	Ombud	Ej ombud	Aldrig	BOUM	Ej BOUM	Aldrig
1960- och 1970-tal	7	18 år	34	6	1	0	6	1	0
1980-tal	13	16 år	53 (34)	12	1	0	12	1	0
1990-tal	15	13 år	32	14	1	0	11	4	0
2000-tal	23 ⁸⁷	7 år ⁸⁸	14 ⁸⁹	20	2	1	21	2	0
2010–2014	17 ⁹⁰	4 år ⁹¹	8 ⁹²	17	0	0	13	3	1
2015-	5	2 år	7	3	2	0	2	3	0

Tabell 13. Årtionde för juristexamen, medelvärde antal år yrkesverksamma år och antal uppdrag i förhållande till om respondenterna åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden.

Resultaten visar att de flesta respondenter, oberoende av när de tagit examen, år som yrkesverksam till år för första förordnande och sett till antalet slutförda uppdrag åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden.⁹³ Det är en indikation på att personer som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare, också åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden. Sannolikt är detta ett sätt att fördjupa kunskaper om de materiella reglerna i praktiken, bidra till en ökad specialisering och möjliggöra att få kunskap om hur olika bodelningsförrättare utför sina uppdrag.⁹⁴ Det finns inte i enkätundersökningen något svar på varför en respondent har uppgett att denne inte åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden. En respondent besvarade frågan om vederbörande åtar sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden med ”*Aldrig tillfrågats*”.

⁸⁷ En respondent hade inte besvarat frågan om ombud, varför tabellen utgår från det antal respondenter som har besvarat frågan.

⁸⁸ Avrundat uppåt.

⁸⁹ Avrundat nedåt.

⁹⁰ En respondent hade inte besvarat frågan om ombud, varför tabellen utgår från det antal respondenter som har besvarat frågan.

⁹¹ Avrundat uppåt.

⁹² Avrundat uppåt.

⁹³ Detta är inte förvånande, sett till att 93 respondenter svarade ja på den aktuella frågan, se avsnitt 2.1.4.

⁹⁴ Erfarenhet av att vara ombud vid bodelningar inför bodelningsförrättare skulle mot bakgrund av resultaten kunna vara ett kriterium för att utvärdera en bodelningsförrättares lämplighet för uppdraget.

Resultaten visar även att de flesta respondenter, oberoende av när de tagit examen, år som yrkesverksam till år för första förordnande och sett till antalet slutförda uppdrag åtar sig uppdrag som boutredningsman.⁹⁵ Det är en indikation på att personer som åtar sig uppdrag som bodelningsförrättare, också åtar sig uppdrag som boutredningsman. Det tyder på att det finns ett samband mellan dessa två uppdrag för praktiskt verksamma jurister.⁹⁶ Det finns inte i enkätundersökningen något svar på varför en respondent har uppgett att denne inte åtar sig uppdrag som boutredningsman. En respondent besvarade frågan om vederbörande åtar sig uppdrag som boutredningsman med ”*Aldrig tillfrågats*”.

2.1.7 Sammanfattning

I detta avsnitt har resultaten avseende bodelningsförrättares yrkeserfarenhet och av bodelningsförrättaruppdrag specifika erfarenhet och geografisk spridning bland respondenterna presenterats. Den geografiska spridningen får anses tillräcklig, även om den inte helt motsvarar fördelningen utifrån de förordnandeärenden som användes för att få fram den relevanta populationen och den för undersökningen aktuella urvalsramen. Utifrån svar på frågor om erfarenhet kan slutsatser dras om hur erfarenheten bland bodelningsförrättare ser ut. Detta kan i sin tur vara intressant när eventuella kompetenskrav diskuteras. De som förordnas har ofta viss yrkeserfarenhet och det går även att tala om en specialisering sett till de rättsområden som respondenterna huvudsakligen är verksamma inom. Det är också vanligt att bodelningsförrättare också åtar sig uppdrag som boutredningsman samt uppdrag som ombud vid bodelningar.⁹⁷ Det är inte i jämförelse vanligt att bodelningsförrättare åtar sig uppdrag som särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÄktB.⁹⁸ Resultaten i detta avsnitt säger något om bodelningsförrättares erfarenhet, vissa delar av uppdragets utförande och bodelningsförrättaruppdragets förhållande till ett antal närliggande uppdrag.

⁹⁵ Detta är inte förvånande, sett till att 87 respondenter svarade ja på den aktuella frågan, se avsnitt 2.1.4.

⁹⁶ Erfarenhet av att vara boutredningsman skulle mot bakgrund av resultaten kunna vara ett kriterium för att utvärdera en bodelningsförrättares lämplighet för uppdraget. Dock finns det skäl att fundera över om erfarenhet av bodelningsförrättaruppdrag snarast skulle kunna diskuteras som ett kriterium för att utvärdera en boutredningsmans lämplighet för uppdraget, då boutredningsmannauppdraget omfattar fler delar än bodelningsförrättaruppdraget. Avseende kvalifikationer för att handha uppdrag som innefattar dödsboförvaltning och samförståndsarbete samt beslutsfattande vid arvskifte har krav på att kvalifikationer för att kunna förordnas att handha uppdraget ansetts kunna vara att den som förordnas är advokat, jurist, ekonom eller bank, se SOU 1998:110, s. 272–274. Utredningens förslag avseende kvalifikationskrav och förändringar avseende regelverket för boutredningsmän (och skiftesmän) kom dock inte att genomföras, se prop. 2011/12:110, s. 14.

⁹⁷ Det förstnämnde stöds även av hur det såg ut när förordnandeärendena gicks igenom, se avsnitt 1.3.2.

⁹⁸ Det är dock i linje med statistik avseende antalet ärenden om förordnande av särskild förvaltare för år 2000–2018 och år 2019–2020, se ovan.

2.2 Makarnas situation

2.2.1 Bakgrund

Föregående frågeområde som har presenterats har rört bodelningsförrättaren. Nästa frågeområde som ska presenteras rör makarnas situation. Frågorna ställdes för att få en inblick i makarnas ekonomiska situation, utifrån vissa parametrar. De parametrar som valdes var förekomst av juridiskt biträde, äktenskapens varaktighet, förekomst av barn och förekomst av egendom.⁹⁹ Frågor om förekomst av juridiskt biträde ställdes för att få inblick i makarnas interna styrkeförhållande och i vilka kostnader som kan vara förenade med bodelningsprocessen för de makar som får en bodelningsförrättare förordnad.¹⁰⁰ Frågor om äktenskapens varaktighet ansågs intressanta av olika skäl. Indelningen i äktenskap som varat mindre än fem år inklusive föregående samboende kan beskrivas som ”*korta äktenskap*” och äktenskap som har varat i femton år eller mer kan beskrivas som ”*långa äktenskap*”.¹⁰¹ Intresset för frågan om äktenskapets längd har dels att göra med utformningen av 12 kap. 1 § ÄktB, dels med att om äktenskap har varat i mer än femton år finns det anledning att anta att respektive make har inrättat sig efter äktenskapet när det gäller såväl sociala som ekonomiska förhållanden. Fråga om förekomst av barn ställdes för att få en bild av dels om det kan ha funnits skäl för någon av makarna att exempelvis arbeta deltid, dels för att det då kan finnas särskilt starka skäl att enas i bodelningen – men även för att det då finns flera områden där konflikt mellan de före detta makarna kan uppstå. Frågan om vilken egendom som förekommer ställdes för att få en inblick i vilken egendom som kan vara aktuell för bodelning, både utifrån olika slags egendomskategoriernas ekonomiska betydelse för makarna men också då viss sorts egendom kan föra med sig svårigheter kring värdering etc. Slutligen ställdes en fråga om förekomst av ersättningsgarantin som har ett visst samband med makarnas ekonomiska förhållanden, då ett rekvisit för att ersättningsgarantin ska kunna bli tillämplig är att makens andel i boet som efter avdrag för skulder är värd mindre än 100 000 kronor.

2.2.2 Förekomst av juridiskt biträde

Här kommer resultaten avseende tre frågor om förekomst av juridiskt biträde att presenteras: ”*Har du varit förordnad som bodelningsförrättare när båda makar har juridiskt biträde?*”, ”*Har du varit förordnad som bodelningsförrättare när enbart den ena maken har haft juridiskt biträde?*” och ”*Har du varit förordnad som bodelningsförrättare när ingen av makarna har haft juridiskt biträde?*”. Frågorna var uppdelade och vid

⁹⁹ Det är en brist att ingen fråga ställdes avseende förekomst av äktenskapsförord.

¹⁰⁰ Frågan ställdes även utifrån den tidigare frågan om huruvida respondenterna åtog sig uppdrag som ombud vid bodelningsärenden, för att kunna få inblick i hur vanligt det är att det finns ombud vid bodelningsärenden.

¹⁰¹ Detta sätt att benämna äktenskapets längd motsvarar Brattströms terminologi i artikeln ”Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning”, Tidskrift för familjerätt, arverätt och barnverettslige sporsmål, nr 1 år 2011.

varje fråga skulle respondenten svara ”Ja” eller ”Nej”. Frågorna om förekomst av juridiskt biträde i samband med bodelningsförrättaruppdrag har inte lämnats obesvarade av någon respondent. Dessa presenteras därför i en sammanslagen tabell.

Svarsalternativ	Ja	Nej
Båda makar har haft juridiskt biträde	94	11
Enbart ena maken har haft juridiskt biträde	98	7
Ingen av makarna har haft juridiskt biträde	98	7

Tabell 14. Förekomst av juridiskt biträde i samband med bodelningsförrättaruppdrag.

Det var 11 respondenter som svarade ”Nej” och 94 respondenter svarade ”Ja” på frågan om respondenten varit förordnad som bodelningsförrättare när båda makarna haft varsitt juridiskt biträde. Det var 7 respondenter som svarade ”Nej” och 98 som svarade ”Ja” på frågan om respondenten varit förordnad som bodelningsförrättare där enbart en av de före detta makarna haft juridiskt biträde. Det var 7 respondenter som svarade ”Nej” och 98 respondenter som svarade ”Ja” på frågan om respondenten varit förordnad som bodelningsförrättare där ingen av de före detta makarna haft juridiskt biträde. Det förefaller därmed som att bodelningsförrättare kan ställas inför olika situationer när det gäller förekomst av ombud.

Härnäst presenteras resultaten avseende kontrollfrågan ”Hur såg det ut vid ditt senaste förordnande?”. Det var ingen respondent som lämnade frågan obesvarad. Respondenterna fick enbart välja ett alternativ. Svarsalternativen var att ”Båda de före detta makarna hade juridiskt biträde”, ”Enbart en av de före detta makarna hade juridiskt biträde” och ”Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde”. Svaren fördelade sig som följer.¹⁰²

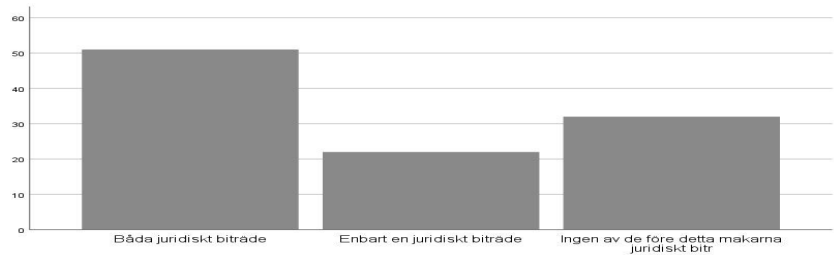

Diagram 4. Förekomst av juridiskt biträde i samband med respondentens senaste bodelningsförrättaruppdrag mellan makar.

Det var 51 respondenter som svarade ”Båda makarna hade juridiskt biträde”, det var 22 respondenter som svarade ”Enbart en make hade juridiskt biträde” och det var 32 respondenter som svarade ”Ingen

¹⁰² En respondent kommenterade: ”Jag utgår från det senaste beslutet jag meddelade”.

av de före detta makarna hade juridiskt biträde”. Oavsett om juridiskt biträde förekommer eller ej lär det påverka bodelningsförrättarens arbete. Resultaten skulle kunna tala för att det är något vanligare att båda makar har juridiskt biträde vid bodelningsförrättaruppdrag. Det säger något om processkostnaderna för parterna, som inte enbart är solidariskt betalningsansvariga för bodelningsförrättarens arvode enligt 17 kap. 7 § ÄktB utan också är ansvariga för att betala sina egna eventuella ombudskostnader. Att enbart en make har juridiskt biträde men inte den andre kan bidra till att makarnas inbördes förhållande skulle kunna medföra att makarna har olika möjlighet att tillvarata sina rättigheter i bodelningen, vilket kan bero på olika faktorer.¹⁰³ När ingen av makarna har juridiskt biträde finns inte någon sådan ojämlikhet mellan makarna. Därtill blir det inte heller fråga om ombudskostnader, men om avsaknad av ombud leder till att bodelningsförrättarens arbete blir mer omfattande kan det ändå föranleda större processkostnader.

2.2.3 Äktenskapens längd och förekomst av barn

Härnäst presenteras resultaten avseende äktenskapens längd respektive förekomst av barn.

Först presenteras resultaten avseende *”Har du varit förordnad som bodelningsförrättare anseende ett äktenskap som varade i mindre än fem år inklusive eventuellt samboende?”* Respondenterna fick möjlighet att svara med förtryckta alternativ enligt följande: *”Inte i något ärende”, ”Vid mindre än hälften av ärendena”, ”Hälften av ärendena”, ”Mer än hälften av ärendena”* och *”I alla ärenden”*. Respondenterna ombads enbart välja ett alternativ.

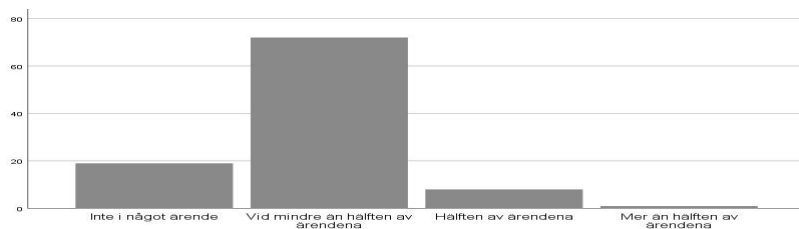

Diagram 5. Förekomst av kortvariga äktenskap i samband med bodelningsförrättaruppdrag.

Det var fem respondenter som lämnade frågan obesvarad.¹⁰⁴ Antalet svar är därmed 100. Det var inte någon representant som svarade *”I alla ärenden”*. Det var 19 respondenter som svarade *”Inte i något ärende”*, det var 72 respondenter som svarade *”Vid mindre än hälften av ärendena”*, det var 8 respondenter som svarade *”I hälften av ärendena”* och det var en respondent som svarade *”I mer än*

¹⁰³ Det skulle kunna innebära att enbart en av makarna har råd att bekosta både ombud och bodelningsförrättare, men inte den andre. Några sådana slutsatser kan dock inte dras utifrån resultaten.

¹⁰⁴ Tre av de respondenter som lämnade frågan obesvarad har skrivit något i anslutning till frågan. En respondent kommenterade ett frågetecken vid frågan. En annan respondent skrev ”vet ej” i marginalen. En tredje respondent skrev ”jag har inte fört statistik. Det har hänt, vet inte hur ofta. Svaren kommer inte att återspegla verkligheten”.

hälften av ärendena". Det talar för att det ändå förekommer kortvariga äktenskap vid bodelningsförrättarärenden, dock i en inte särskilt stor omfattning.

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan "Har du varit förordnad som bodelningsförrättare avseende ett äktenskap som varade i 15 år eller mer?" Respondenterna fick möjlighet att svara enligt samma alternativ som avseende kortvariga äktenskap. Respondenterna ombads enbart välja ett alternativ.

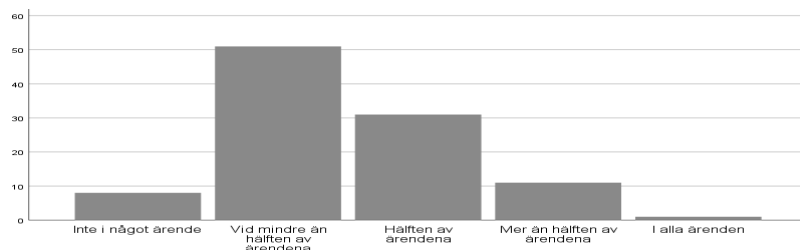

Diagram 6. Förekomst av långvariga äktenskap i samband med bodelningsförrättaruppdrag.

Det var tre respondenter som lämnade frågan obesvarad. Antalet svar är därmed 102.¹⁰⁵ Det var 8 respondenter som svarade "Inte i något ärende", det var 51 respondenter som svarade "Vid mindre än hälften av ärendena", det var 31 respondenter som svarade "Vid hälften av ärendena", det var 11 respondenter som svarade "Vid mer än hälften av ärendena" och en respondent som svarade "Vid samtliga ärenden".¹⁰⁶ Dessa resultat tyder på att det kan förekomma långvariga äktenskap i en varierande omfattning vid bodelningsförrättarärenden.

Härnäst presenteras resultaten för frågan som berörde om de före detta makarna har respektive inte har barn.¹⁰⁷ Respondenterna ombads att för olika svarsalternativ ge en frekvensuppskattning enligt skalan "Aldrig", "Vid mindre än hälften av ärendena", "Vid hälften av ärendena", "Vid mer än hälften av ärendena" och "I samtliga ärenden". Svarsalternativen löd "Makarna hade inte några barn", "Makarna hade enbart gemensamma barn", "Makarna hade enbart särkullbarn" och "Makarna hade både gemensamma barn och särkullbarn". Det var olika antal respondenter som lämnade de olika alternativen obesvarade.¹⁰⁸ Därför återges respektive svarsalternativ med antal respondenter separat nedan.

Först presenteras resultaten avseende svarsalternativet "Makarna hade inte några barn".

¹⁰⁵ En respondent som besvarat frågan kommenterade "mycket svår att svara på".

¹⁰⁶ Den respondent som kryssade i vid samtliga ärenden hade totalt utfört två bodelningsförrättaruppdrag.

¹⁰⁷ En respondent hade kryssat i ett alternativ och sedan skrivit "omöjligt att svara på detta". En respondent hade besvarat alternativet "inga barn" och sedan skrivit vet ej på samtliga övriga. En respondent hade skrivit i marginalen på alternativen "enbart särkullbarn" och "både gemensamma barn och särkullbarn" minns ej. En respondent hade kommenterat ett frågetecken vid fråga 12 a. En respondent hade angett "jättesvårt att svara på" vid fråga 12 a. En respondent hade lämnat fråga 12 a obesvarad och skrivit i marginalen "Sannolikt ja i samtliga fall men jag kan inte beskriva fördelning". En respondent har skrivit "kan ej svara på dessa frågor, har ej statistik kring detta".

¹⁰⁸ En respondent kommenterade ett frågetecken vid frågan.

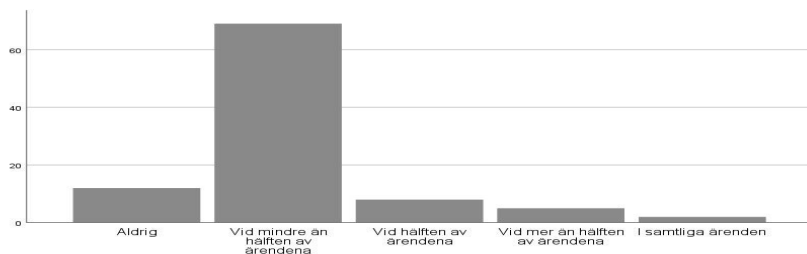

Diagram 7. Makarna hade inte några barn.

Det var nio respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var tolv respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 69 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var åtta respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var fem respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var två respondenter som svarade ”I samtliga ärenden”.¹⁰⁹

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Makarna hade enbart gemensamma barn”.

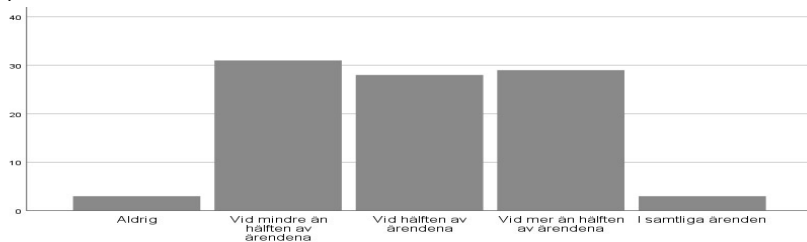

Diagram 8. Makarna hade enbart gemensamma barn.

Det var 11 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var tre respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 31 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 28 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 29 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var tre respondenter som svarade ”I samtliga ärenden”.¹¹⁰

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Makarna hade enbart särkullbarn”.

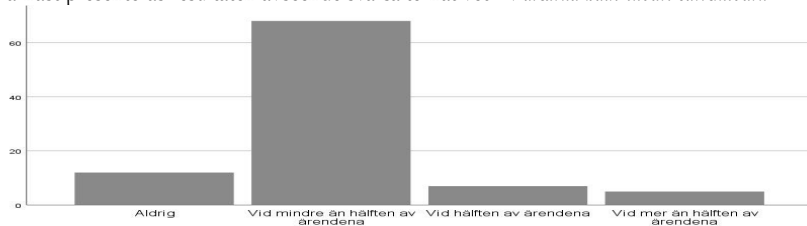

Diagram 9. Makarna hade enbart särkullbarn.

¹⁰⁹ De två respondenterna fick sina första förordnanden år 2018 och de hade slutfört tre respektive ett uppdrag.

¹¹⁰ De tre respondenterna fick sina första förordnanden år 2018 och hade slutfört 1–2 uppdrag vardera.

Det var 13 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 12 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 68 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var sju respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena” och det var fem respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena”. Det var ingen respondent som svarade ”I samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Makarna hade både gemensamma barn och särkullbarn”.

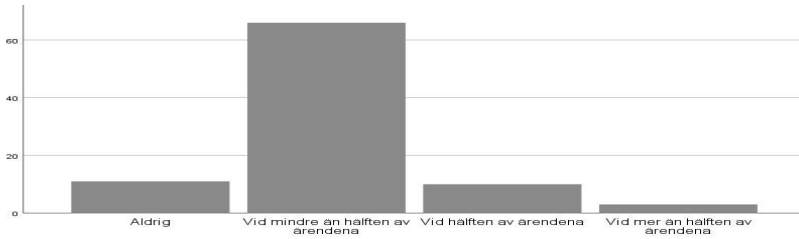

Diagram 10. Makarna hade både gemensamma barn och särkullbarn.

Det var 15 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 11 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 66 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 10 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena” och det var tre respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena”. Det var ingen respondent som svarade ”I samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”Hur såg det ut vid ditt senaste uppdrag?”. med följande svarsalternativ: ”Inga barn”, ”Enbart gemensamma barn”, ”Enbart särkullbarn” och ”Både gemensamma barn och särkullbarn”. Respondenterna ombads enbart välja ett alternativ.

Diagram 11. Senaste förordnandet – huruvida makarna hade barn eller ej.

Det var åtta respondenter som lämnade frågan obesvarad.¹¹¹ Det var 20 respondenter som svarade ”Inga barn”, det var 53 respondenter som svarade ”Enbart gemensamma barn”, det var 18 respondenter som svarade ”Enbart särkullbarn” och det var 6 respondenter som svarade ”Både

¹¹¹ Det var två respondenter som kommenterade ”vet ej”.

gemensamma barn och särkullbarn".¹¹² Det är en brist i enkätundersökningen att inte också frågan om äktenskapets längd vid respondentens senaste förordnande ställdes, eftersom det hade möjliggjort analys av makarnas situation i samband med det senaste förordnandet, bland annat utifrån hur det senaste uppdraget avslutades. Tanken med att ställa frågor om förekomst av barn var att få en bild av hur situationen kan se ut, när det gäller parallella tvister som kan aktualiseras samtidigt som bodelningsprocessen – exempelvis vårdnadstvister. Utifrån resultaten framstår det som att det finns en variation i makarnas situation avseende förekomst av barn, men det förekommer att det finns gemensamma barn vid bodelningsförrätтарыppdrag – vilket som inledningsvis nämndes skulle kunna verka både tvistehämmande och tvistedrivande.

2.2.4 Egendom vid bodelningsförrätтарыppdrag

2.2.4.1 Inledning

I detta avsnitt presenteras resultaten på enkätundersökningens omfattande fråga om förekomst av egendom i samband med bodelningsförrätтарыppdrag.¹¹³ Respondenterna presenterades med olika svarsalternativ och ombads frekvensuppskatta hur ofta olika sorters egendom förekommer i samband med bodelningsförrätтарыppdrag utifrån skalan "*Aldrig*", "*Vid mindre än hälften av ärendena*", "*Vid hälften av ärendena*", "*Vid mer än hälften av ärendena*" och "*Vid samtliga ärenden*".¹¹⁴ Inga frågor ställdes i enkätundersökningen om karaktären av egendom, det vill säga om egendom är giftorättsgods eller enskild egendom. Jag har delat in olika slags egendom i olika kategorier vid bearbetning av resultaten. Den första kategorin är "*Permanent- och fritidsboende inklusive bohag*", den andra kategorin är "*Förekomst av annan sorts fast egendom respektive egna företag*", den tredje kategorin är "*Likvida tillgångar: bankmedel, aktier och fonder*" och den fjärde kategorin är "*Fordon, konst, smycken och annan egendom*".

¹¹² Det var en respondent som i anslutning till sitt svar hade kommenterat "vuxna barn". En annan respondent som hade besvarat frågan kommenterade "OBS! Inte alltid det är relevant (oftast) inte om parterna har barn och därför efterfrågas inte den informationen".

¹¹³ En respondent kommenterade "ej egendom men vanliga problem: Skuldsättning/"dold samgäld" – inbördes ansvar för gäld, Skulder till närstående, Nettoskuldsättning hos en el båda makar". En annan respondent kommenterade "förekommer. Men omfattas ju inte alltid av bodelning".

¹¹⁴ En respondent skrev ett frågetecken över fråga 13 i sin helhet. En annan respondent ändrade vissa av svarsalternativen "vid mindre än hälften av ärendena" = "ibland", "vid hälften av ärendena" = "normalt", "vid mer än hälften av ärendena" = "ofta" och "vid samtliga ärenden" = "alltid". Någon ändring av svarsalternativen för den respondenten har dock inte skett vid bearbetning av resultaten. En respondent kommenterade enstaka på följande sorters egendom: hyresrätt, fritidsboende bostadsrätt, jordbruksfastighet/lantbruksfastighet, skogsfastighet, eget företag HB/KB, enskild firma och konst.

2.2.4.2 Permanent- och fritidsboende

Respondenterna presenterades med följande alternativ avseende permanentboende: ”Permanentboende – fast egendom”, ”Permanentboende bostadsrätt” och ”Permanentboende hyresrätt”.¹¹⁵ Respondenterna presenterades därefter med följande alternativ avseende fritidsboende ”Fritidsboende – fast egendom”, ”Fritidsboende bostadsrätt (även andelslägenhet)” och ”Fritidsboende – hyres/arrende”. Nedan åskådliggörs svaren i tabeller för respektive egendom då det antal respondenter som har lämnat olika sorters egendom obesvarad har varierat.

Först presenteras resultaten avseende ”Permanentboende – fast egendom”.

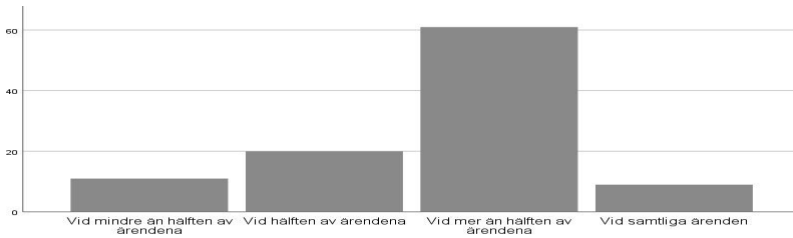

Diagram 12. Förekomst av permanentboende i form av fast egendom.

Det var fyra respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”Aldrig”. Det var 11 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 20 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 61 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 9 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärendena”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Permanentboende – bostadsrätt”.

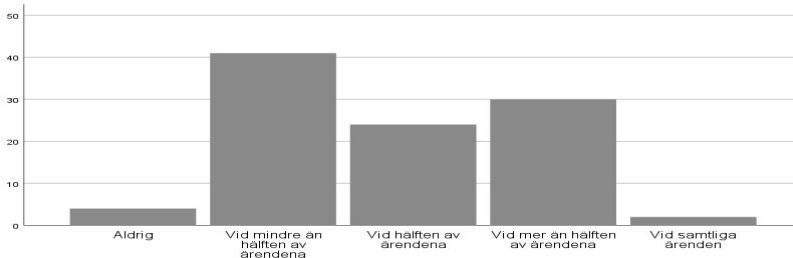

Diagram 13. Förekomst av permanentboende i form av bostadsrätt.

Det var fyra respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 4 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 41 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var

¹¹⁵ En respondent antecknade när det gällde permanentboende att det alltid antingen var fråga om fast egendom eller bostadsrätt. En annan respondent antecknade att det alltid antingen rör sig om något av alternativen. I marginalen kommenterade respondenten även ”ibland nyligen sålt”.

24 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 30 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 2 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Permanentboende – hyresrätt”.

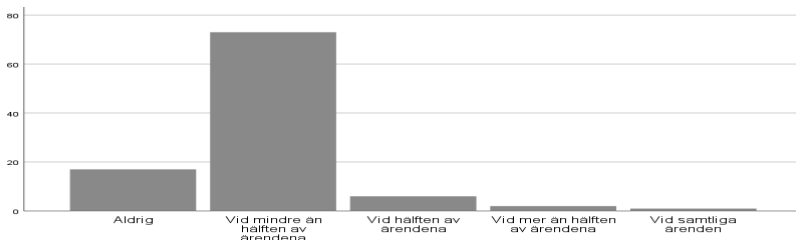

Diagram 14. Förekomst av permanentboende i form av hyresrätt.

Det var sex respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 17 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 73 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 6 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 2 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var en respondent som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Utifrån respondenternas svar framstår det som att de före detta makarnas permanentboende något oftare har varit i form av fast egendom än i form av bostadsrätt respektive hyresrätt vid bodelningsförrättsuppdrag.

Härnäst ska presenteras resultaten avseende ”Fritidsboende - fast egendom”.

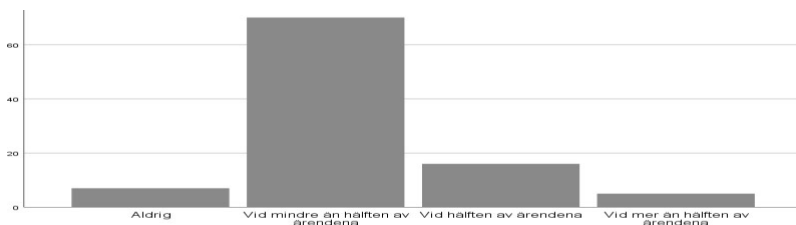

Diagram 15. Förekomst av fritidsboende i form av fast egendom.

Det var sju respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var sju respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 70 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 16 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena” och det var 5 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Fritidsboende - bostadsrätt (inklusive andelslägenhet)”.

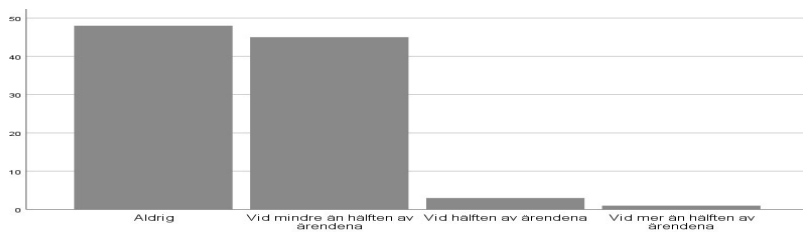

Diagram 16. Förekomst av fritidsboende i form av bostadsrätt (inklusive andelslägenhet).

Det var åtta respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var ingen respondent som svarade "Vid samtliga ärenden". Det var 48 respondenter som svarade "Aldrig", det var 45 respondenter som svarade "Vid mindre än hälften av ärendena", det var 3 respondenter som svarade "Vid hälften av ärendena" och det var 1 respondent som svarade "Vid mer än hälften av ärendena".

Härnäst presenteras resultaten avseende "Fritidsboende - arrende/hyresrätt".

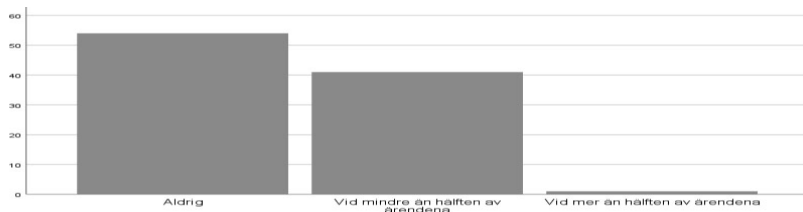

Diagram 17. Förekomst av fritidsboende i form av arrende/hyresrätt.

Det var nio respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var ingen respondent som svarade "Vid hälften av ärendena" och det var inte heller någon respondent som svarade "Vid samtliga ärenden". Det var 54 respondenter som svarade "Aldrig", det var 41 respondenter som svarade "Vid mindre än hälften av ärendena" och det var 1 respondent som svarade "Vid mer än hälften av ärendena". Det framstår därmed som att fritidsboende inte förekommer vid samtliga bodelningsförrättsuppdrag och om det förekommer är det något vanligare att det är i form av fast egendom i förhållande till bostadsrätt inklusive andelslägenhet respektive hyresrätt.

Något de flesta makar äger är bohag, oavsett om sådant är beläget i permanentboendet eller, för det fall det förekommer, i fritidsboendet. Därför presenteras resultaten avseende "Bohag".

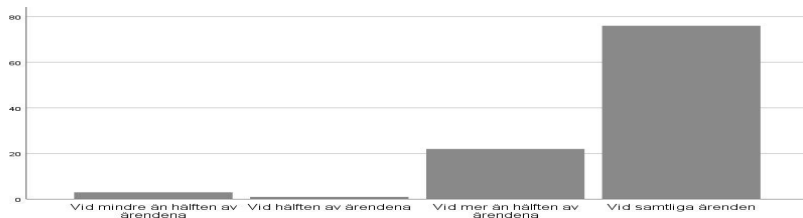

Diagram 18. Förekomst av bohag

Det var tre respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”Aldrig”. Det var 3 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 1 respondent som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 22 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 76 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

2.2.4.4 Förekomst av andra sorts fastigheter respektive egna företag

För att undersöka förekomsten av skogsfastigheter och därefter jord/lantbruksfastigheter fanns dessa specifika sorters fastigheter med som en sorts egendom respondenterna ombads uppskatta hur frekvent sådan egendom är aktuell i samband med bodelningsförrättningsuppdrag.

Först presenteras resultaten avseende ”Skogsfastighet”.

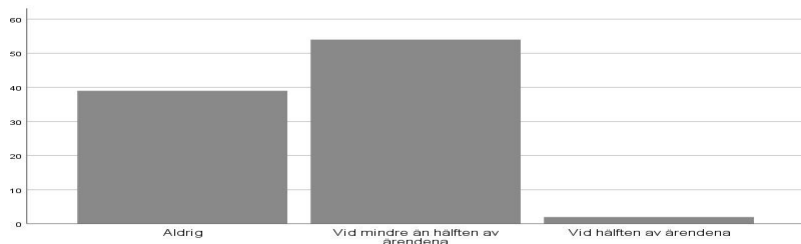

Diagram 19. Förekomst av skogsfastighet.

Det var 10 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var ingen respondent som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” respektive ”Vid samtliga ärenden”. Det var 39 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 54 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena” och det var 2 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Jord/ lantbruksfastighet”.

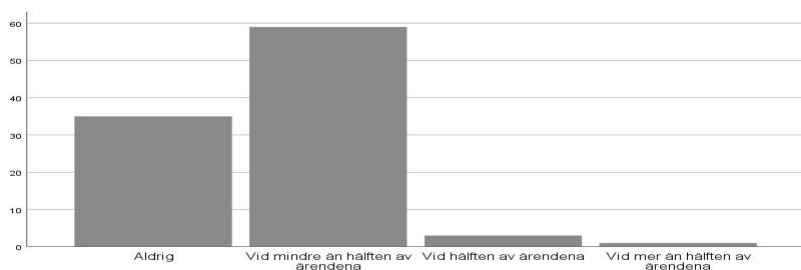

Diagram 20. Förekomst av lantbruks/jordbruksfastighet

Det var 7 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”*Vid samtliga ärenden*”. Det var 35 respondenter som svarade ”*Aldrig*”, det var 59 respondenter som svarade ”*Vid mindre än hälften av ärendena*”, det var 3 respondenter som svarade ”*Vid hälften av ärendena*” och det var 1 respondent som svarade ”*Vid mer än hälften av ärendena*”. Det framstår därmed som att denna typ av egendom inte alltid finns vid bodelningsförrättningsuppdrag.

Fast egendom och dess förekomst vid bodelningsförrättningsuppdrag ansågs intressant eftersom fast egendom tenderar att motsvara ett stort ekonomiskt värde, att det finns särskilda förfogandeinskränkningar för makar vad gäller fast egendom och även att frågorna som aktualiseras vid en bodelning varierar om makarna eller någon av dem innehar egendom för bostadsändamål med äganderätt eller med nyttjanderätt. Även boende i bostadsrätt kan vara förenat med ett stort ekonomiskt värde. När det gäller skogsägo tenderar även det att motsvara ett stort ekonomiskt värde. Förekomst av lantbruk och jordbruk handlar om egendom som kan motsvara ett högt ekonomiskt värde men kopplar även till huruvida det förekommer frågor om företag i samband med bodelningsförrättningsuppdrag. Härnäst presenteras därför förekomst av egna företag, fördelat på olika sorts företag i form av aktiebolag respektive handels- och kommanditbolag och enskild firma.¹¹⁶ När det gäller aktiebolag kan det förekomma värdering av aktier, när det gäller handels- och kommanditbolag är skuldansvaret ett annat och enskild firma utgör enbart en registreringsform.

Först presenteras resultaten avseende ”*Eget företag - aktiebolag*”.

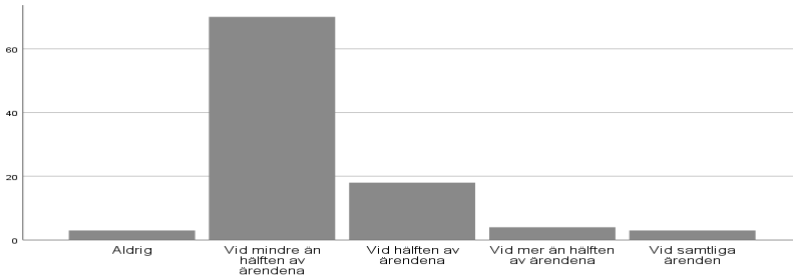

Diagram 21. Förekomst av eget företag i form av aktiebolag.

Det var 7 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 3 respondenter som svarade ”*Aldrig*”, det var 70 respondenter som svarade ”*Vid mindre än hälften av ärendena*”, det var 18 respondenter som svarade ”*Vid hälften av ärendena*”, det var 4 respondenter som svarade ”*Vid mer än hälften av ärendena*” och det var 3 respondenter som svarade ”*Vid samtliga ärenden*”.

¹¹⁶ En respondent kommenterade avseende eget företag med pil ”något av dessa” och markerade vid hälften av ärendena på samtliga.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Eget företag - handels- eller kommanditbolag”.

Diagram 22. Förekomst av eget företag i form av handels- eller kommanditbolag.

Det var 8 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 22 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 68 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 5 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena” och det var 2 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Eget företag - enskild firma”.

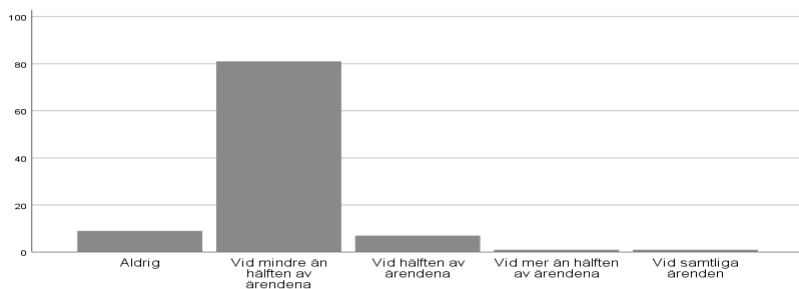

Diagram 23. Förekomst av eget företag i form av enskild firma.

Det var 6 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 9 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 81 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 7 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 1 respondent som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 1 respondent som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Resultaten tyder på att eget företag inte förekommer vid alla bodelningsförrättsuppdrag, men om det finns är det något fler som anser att det är i form av aktiebolag eller enskild firma, i förhållande till handels- och kommanditbolag.

2.2.4.5 Likvida tillgångar: bankmedel, aktier och fonder

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativen under rubriken likvida tillgångar, nämligen ”Bankmedel”, ”Aktier” och ”Fonder”.

Först presenteras resultaten avseende ”Bankmedel”.

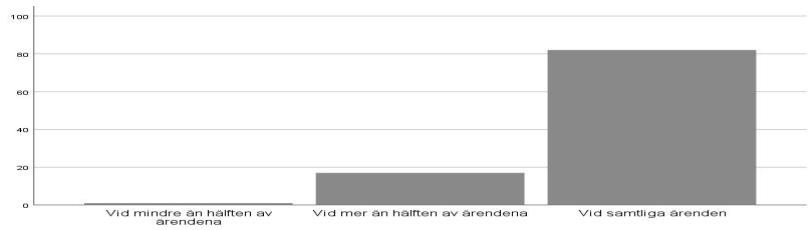

Diagram 24. Förekomst av bankmedel.

Det var 5 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var ingen respondent som svarade ”Aldrig”. Det var inte heller någon respondent som svarade ”Vid hälften av ärendena”. Det var 1 respondent som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 17 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 82 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Aktier”.

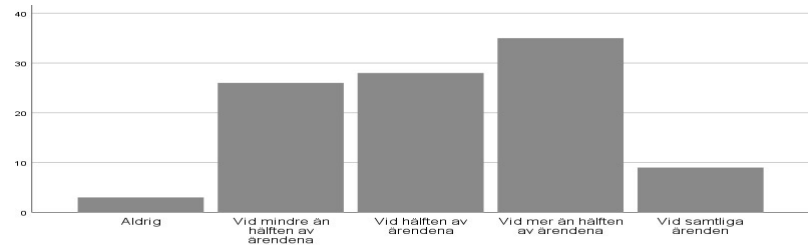

Diagram 25. Förekomst av aktier.

Det var 4 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 3 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 26 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 28 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 35 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 9 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Fonder”.

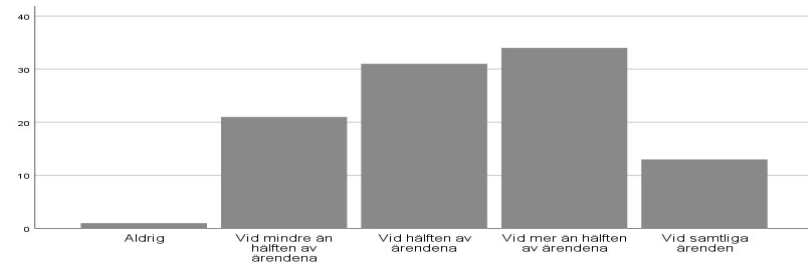

Diagram 26. Förekomst av fonder.

Det var 5 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 1 respondent som svarade ”Aldrig”, det var 21 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 31 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 34 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 13 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Resultaten tyder på att bankmedel ofta förekommer i samband med bodelningsförrättsuppdrag. Resultaten tyder även på att aktier och fonder inte är en ovanlig egendomstyp i samband med bodelningsförrättsuppdrag.

2.2.4.6 Fordon, konst, smycken och annan egendom

Härnäst ska behandlas fordon, konst, smycken och annan egendom.

Först presenteras resultaten avseende ”Fordon”.

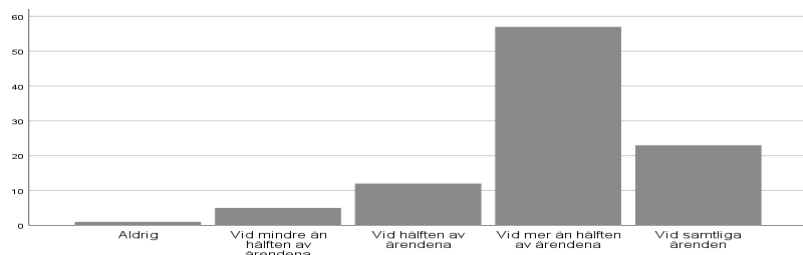

Diagram 27. Förekomst av fordon.

Det var 7 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 1 respondent som svarade ”Aldrig”, det var 5 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 57 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 23 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Konst”.¹¹⁷

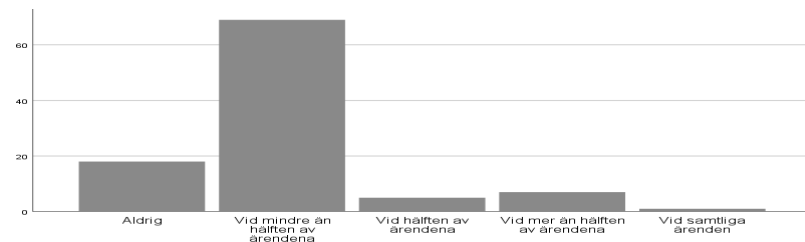

Diagram 28. Förekomst av konst.

¹¹⁷ En respondent skrev ”värdefull” under konst i enkätundersökningen.

Det var 5 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 18 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 69 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 5 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 7 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 1 respondent som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Smycken”.

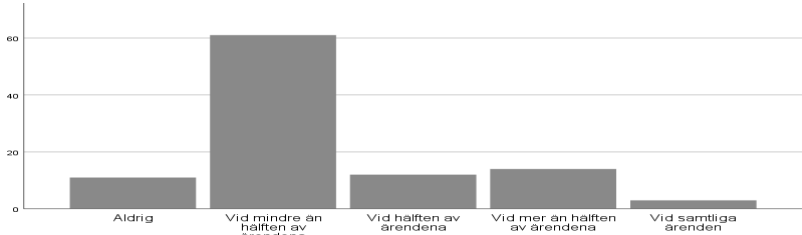

Diagram 29. Förekomst av smycken.

Det var 4 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 11 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 61 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 14 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 3 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Avslutningsvis presenteras resultaten avseende ”Annan egendom”. Respondenterna ombads inte precisera vad som avsågs, men vissa har gjort det.¹¹⁸

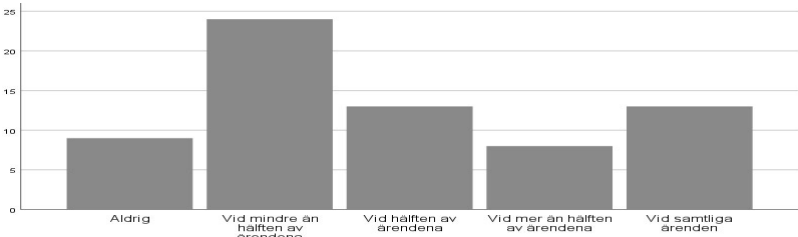

Diagram 30. Förekomst av annan egendom.

Det var 38 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 9 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 24 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 13 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 8 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 13 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

¹¹⁸ En respondent skrev ”utländska tillgångar”. En annan respondent skrev ”restskatt eller överskjutande skatt”. En respondent skrev ”BÅT”. En respondent skrev ”privata tjänstepensioner, optioner”.

Resultaten tyder på att fordon inte sällan förekommer i samband med bodelningsförrättaruppdrag. När det gäller konst och smycken förefaller det vara en sorts egendom som förekommer vid mindre än hälften av ärendena. Detsamma gäller annan egendom.

2.2.5 Makarnas ekonomiska situation: Ersättningsgarantin

Ett annat sätt att undersöka den ekonomiska situationen för makar i samband med bodelningsförrättaruppdrag vore att ställa frågor avseende respektive makes ekonomiska situation. Någon sådan fråga har dock inte ställts i enkätundersökningen. Ett sätt att få en bild av makarna ekonomiska situation är utifrån makarnas möjligheter att betala kostnaderna för bodelningsförrättningen. Den fråga som berör detta tema avsåg ersättningsgarantin.

I stället för rättshjälp finns möjlighet till ersättningsgaranti för bodelningsförrättararvode enligt 17 kap. 7 a § ÄktB. Om det är skäligt med hänsyn till en makes ekonomiska och personliga förhållanden samt omständigheterna i övrigt, kan domstol på ansökan av maken besluta att ersättning för högst fem timmars arbete skall betalas av allmänna medel. Ersättningsgarantin ska betalas ut, om den make som har utverkat garantin har en andel i boet som efter avdrag för skulder är mindre än 100 000 kr. Ersättningen betalas till bodelningsförrättaren efter ansökan.¹¹⁹ Ersättningsgarantin skulle enligt förarbeten bland annat innebära att bodelningsförrättare inte begärde förskott.¹²⁰ För att erhålla ersättningsgaranti behöver inte en bodelningshandling uppvisas och vid bedömning av omständigheterna i övrigt kan annat än snedfördelning mellan makarna tillämnas betydelse.¹²¹ En ansökan om ersättningsgaranti måste göras innan bodelning avslutats.¹²² Frågan om ekonomiskt stöd vid bodelningssituationer har varit föremål för interpellationsdebatt.¹²³

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan *”Har du någonsin varit förordnad som bodelningsförrättare när ersättningsgaranti av domstol tillerkänts en före detta make?”* Det ska sägas att frågan formulerades på ett sätt som inte möjliggör analys av hur ofta ersättningsgarantin ansöks (men eventuellt inte tillerkänns) och inte heller möjliggör analys av hur det såg ut vid deras senaste förordnande, då ingen uppföljningsfråga ställdes. Respondenterna hade möjlighet att svara *”Ja”* eller *”Nej”*.

¹¹⁹ En av makarna kan få ersättningsgaranti och det ska finnas snedfördelning mellan dem, RH 1999:30 och RH 1999:91.

¹²⁰ Prop. 1996/97:9, s 1 och 137 f.

¹²¹ Se RH 2004:62 och RH 2011:15.

¹²² RH 2002:43 (avtal) och RH 2005:71 (beslut).

¹²³ Interpellation 2019/20:169 ”Snabbare bodelningsprocesser”. I efterföljande interpellationsdebatt lyftes som svar på frågan till exempel de verktyg som redan finns vid förandet, angelägenhet kring att verktygen användes när så krävs, hur befintliga verktyg används och frågor om ersättningsgarantin, se Riksdagens protokoll, 2019/20:55, s 4 ff.

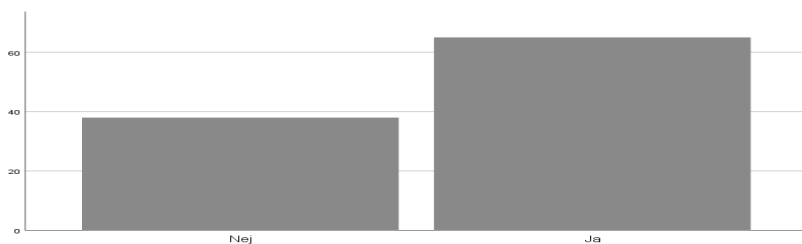

Diagram 31. Ersättningsgaranti har tilleräkts före detta make.

Frågan lämnades obesvarad av 2 respondenter. Det var 38 respondenter som svarade ”Nej” och 65 respondenter som svarade ”Ja”. Med beaktande av att det inte går att dra några slutsatser om hur ofta ersättningsgaranti ansöks och då det bland respondenterna funnits personer med relativt lång erfarenhet av bodelningsförrättaruppdrag samt även har haft ett stort antal uppdrag är det inte orimligt att en majoritet har varit med om att det någonsin har hänt. I kommentarer i anslutning till frågan har ett antal respondenter tecknat ned några tankar. En respondent skrev ned ett frågetecken i anslutning till frågan.¹²⁴ En skrev ”Ersättningsgaranti = garanterat ingen ersättning” och en annan respondent skrev ”rättshjälp alternativt möjlighet att i viss mån skifta skulder”. Även vid besvarande av fritextfrågorna har en del respondenter berört ersättningsgarantin, betalning av arvode och kostnadsfördelning.¹²⁵

2.2.6 Sammanfattning

I detta avsnitt har resultaten avseende makarnas situation presenterats. Det förekommer att båda makar har juridiskt biträde, att enbart den ena maken har juridiskt biträde och att ingen av dem har biträde. Detta påverkar såklart bodelningsförrättarens arbete. Att det vid det senaste förordnandet var 51 respondenter hade svarat att båda makar hade varsitt biträde där ena talar för att det kan vara förenat med kostnader för ombud för att kunna tillvarata sin rätt till bodelning i samband med bodelningsförrättaruppdrag. Därtill kommer att ersättningsgarantin för att bekosta bodelningsförrättarens arvode är i viss mån begränsad. Förekomst av permanentboende i form av fast egendom respektive bostadsrätt väcker frågor om huruvida egendomen utgör giftorättsgoods eller inte, eventuella förfogandeinskränkningar som kan tillkomma och möjligheten till övertagande i bodelningen. Det väcker också frågor om egendomen varit gemensamt ägd eller inte. Om makarna har en inbördes ojämlig fördelning av egendom kan det innebära svårigheter att nå

¹²⁴ Detta kan ha haft med olika saker att göra - frågans formulering, en reflektion avseende ersättningsgarantins omfattning eller avsett något helt annat.

¹²⁵ Se nedan avsnitt 2.6.

en överenskommelse men även möjlighet till exempelvis förordnande av särskild förvaltare. Även äktenskapens längd kan påverka makarnas inbördes styrkeförhållanden och detsamma gäller för förekomst av barn, möjligen särskilt gemensamma barn,¹²⁶ i samband med äktenskapet.

2.3 Bodelningsförrättares arbete i praktiken – form och utgång

2.3.1 Inledning

Härnäst presenteras resultaten avseende bodelningsförrättarens arbete. Det åligger bodelningsförrättaren att bestämma tid och plats samt kalla makarna till förrättningen enligt 17 kap. 6 § ÄktB. Bodelningsförrättaren ska även söka förmå makarna att nå en överenskommelse om bodelningen och först om detta inte är möjligt, fatta beslut om bodelningen. Tidsåtgången för bodelningsförrättarens arbete ansågs intressant att söka vetskap om, mot bakgrund av att bodelningsförrättare därmed sannolikt ofta kallar till sammanträde och bedriver någon form av samförståndsarbete. I detta avsnitt presenteras resultaten avseende frågor om tidsåtgång, samtalsform, argument och avslut av arbetet som bodelningsförrättare i form av bodelningsavtal eller bodelningsbeslut. Syftet med frågorna var att få vetskap om situationerna och omständigheterna som bodelningsförrättaren arbetar inom. Därtill var ett intresseområde det materiella utfallet vid bodelningsförrättarens arbete, oavsett om uppdraget avslutas genom bodelningsavtal eller bodelningsbeslut. Flera av frågorna ställdes även med koppling till förekomst av juridiskt biträde. Just bodelningsförrättarens arbete i praktiken är något som inte är särskilt utförligt beskrivet i rättskällorna. Teleman har uttryckt att en bodelningsförrättarens skyldighet att utöva materiell processledning kan vara svår att precisera och att principen om *jura novit curia* bör vara av särskilt stor betydelse vid bodelning.¹²⁷ Bodelningsförrättarens arbete i praktiken innefattar dennes materiella processledning. Frågeområdet ansågs intressant för att få kunskap om den tvistlösning som makar får del av hos bodelningsförrättaren.

2.3.2 Tidsåtgång för uppdrag som bodelningsförrättare

Det finns på grundlagsnivå en reglering av att en rättegång ska ta skälig tid i anspråk.¹²⁸ En bodelningsförrättare är inte en domstol, men även hos denne kan en alltför lång tidsåtgång leda till rättsförluster och ekonomiska förluster för de inblandade. Att tillse tidsmässigt effektiva förlopp vid bodelning har även lyfts fram i en departementsserieutredning.¹²⁹ Vid äktenskapsskillnad ska

¹²⁶ Det är en brist i enkätundersökningen att någon fråga inte ställdes om förekomst av underåriga, hemmaboende barn för makarna då detta hade bidragit till mer information om kontexten för bodelningen.

¹²⁷ Teleman, *Bodelning*, 6 uppl., s. 299–300, särskilt diskussionen i not 89, om när bodelningsförrättare misslyckas med ett förlikningsförslag.

¹²⁸ Se Regeringsformen 2 kap. 11 §.

¹²⁹ Se Ds 2005:34 s. 157. Detta har även lyfts fram avseende dödsboförvaltning, se SOU 1998:110, s. 261–262 och 264.

bodelning som huvudregel ske, enligt 9 kap. 1 § ÄktB.¹³⁰ Det finns ingen tid inom vilken bodelning ska slutföras. Av Brattströms enkätstudie framgick att de flesta makar förrättar bodelning i nära anslutning till äktenskapsskillnaden.¹³¹ Bodelning förrättas som huvudregel av makarna själva och det finns ingen skyldighet att anlita bodelningsförrättare. Om bodelningsförrättare förordnas är det troligt att makarna sökt nå en överenskommelse på egen hand, men inte lyckats. Bodelningsförrättare kan också förordnas för att makarna, eller någon av dem, önskat vägledning. När det gäller bodelningsförrättare är det inte känt när i förhållande till äktenskapsskillnaden denne förordnas.¹³² Det finns inte någon lagstadgad tidsgräns för när ett bodelningsförrättaruppdrag ska vara avslutat. Därför ställdes en fråga om tidsåtgången för uppdrag som bodelningsförrättare för att kunna få en uppfattning om tiden för ett bodelningsförrättaruppdrags genomförande. Respondenterna ombads själva ge en uppskattning om ett antal månader. Tiden från kritisk tidpunkt tills bodelningsförrättare avslutat sitt uppdrag har inte kartlagts i enkätundersökningen, utan istället bodelningsförrättarens uppskattning avseende tiden från förordnande till avslutat bodelning. Här presenteras resultaten för frågan *”Hur många månader tar, enligt din erfarenhet, ett bodelningsförrättaruppdrag mellan före detta makar i genomsnitt från förordnande till bodelningsavtal/lagakrafterrunnet bodelningsbeslut?”*¹³³ Respondenter som uppgett till exempel ett år har fått svaren kodade till ett antal månader.¹³⁴ Fyra respondenter besvarade inte frågan.¹³⁵ En respondents svar togs bort, eftersom det inte kunde bearbetas på ett lämpligt sätt.¹³⁶ Först presenteras nedan ett histogram med antalet månader som respondenterna har uppgett.

¹³⁰ Make eller makar *får* (min kursivering) inge bodelning till Skatteverket för registrering, se 13 kap. 6 § ÄktB, men det är inget krav.

¹³¹ Brattström, Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning? Tidsskrift for familierett, arverett og barnvernrettslige spørsmål, 01/2011, s. 83.

¹³² Se NJA 1993 s. 570 och NJA 2009 s. 437, om tidsutdräkt med begäran om bodelning och bodelningsförrättare.

¹³³ Tanken var att inte förekomma respondenternas svar genom att använda fixerade intervaller. Frågan skulle ha kunnat tudelas, med en fråga om tidsåtgång för uppdrag som avslutas med en överenskommelse och en fråga om tidsåtgång för uppdrag som avslutas med ett beslut. Med en sådan tudelning hade det varit möjligt att undersöka om det finns någon skillnad mellan tidsåtgången vid uppdrag som avslutas genom överenskommelse och uppdrag som avslutas genom tvångsbeslut.

¹³⁴ Om en respondent exempelvis skrivit ”ett år”, ”1,5 år”, ”2 år” har detta då kodats till 12 månader, 18 månader eller 24 månader. Skrev respondenten bara en siffra, har siffran uppfattats som en given månad.

¹³⁵ En respondent fann det svårt att uppskatta tidsåtgång generellt då bodelningar varierar från fall till fall och en annan respondent uttryckte att frågan mest liknade ”hur långt är ett snöre”. En respondent har besvarat frågan men kommenterat följande ”Om ärendet klandras vet jag inte när den processen är klar. Slutfört är ett svårt begrepp. Alla uppdrag slutförs på ett eller annat sätt. Jag utgår från att ni menar ärenden som slutförs genom beslut eller avtal.” En annan respondent som besvarade frågan (enligt intern praxis) kommenterade: ”laga kraft är omöjligt att säga” En respondent besvarade frågan med 1–2 år och kommenterade: ”beror på svårighetsgraden och osämjan parterna emellan”. En annan respondent har besvarat frågan med ett antal månader och skrivit ” (men mycket svårt att säga)”.

¹³⁶ En respondent uppgav 2 mån-10 år med orden ”mkt varierande”. Intervallets bredd gjorde det svårt att analysera.

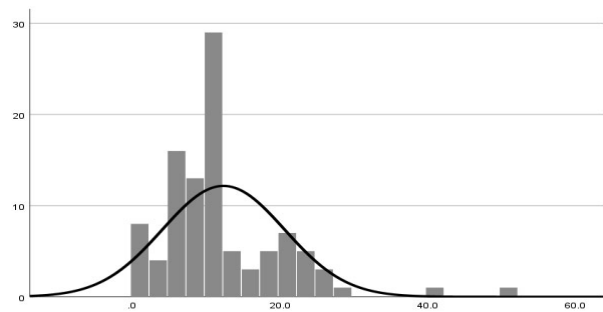

Diagram 32. Histogram över angiven tidsåtgång i månader för bodelningsförrätтарыppdrag.

Därefter åskådliggörs tidsåtgången även i en tabell med av mig tillskapade kategorier som är 1–5 månader, 3–12 månader, 12 månader, 12–24 månader och 4–48 månader. Intervallens benämning har delvis berott på vad respondenterna har angett för månadsintervall. Tabellens övre rad utgör ett antal månader eller ett intervall och tabellens undre rad utgör antal respondenter som har valt detta antal månader eller ett antal månader inom aktuellt intervall.

1–5 månader	3–12 månader	12 månader	12–24 månader	4 mån–48 mån
11 ¹³⁷	50 ¹³⁸	24	14 ¹³⁹	1 ¹⁴⁰

Tabell 15. Tidsåtgång – månadsintervall

Medelvärde för angiven tidsåtgång var 11,96 månader och medianen var 12 månader. Tyngdpunkten för uppskattad tidsåtgång för bodelningsförrätтарыppdrag var därmed ungefär tolv månader. Om ett år uppfattas som (för) lång, (för) kort tid eller en rimlig tid, kan variera från bodelning till bodelning och från make till make.

Av Brattströms enkätundersökning framgick att makar förrättar bodelning inom ett år eller runt ett år från äktenskapsskillnaden.¹⁴¹ En tidsåtgång om ett år vid bodelningsförrätтарыppdrag är därmed inte förvånande. Därtill kan en äktenskapsskillnad förenas med en betänketid som kan löpa från sex upp till tolv månader under de förutsättningar som framgår av 5 kap. 1–3 §§ ÄktB.¹⁴²

¹³⁷ De 11 svaren fördelade sig som följer; 1 respondent svarade 1–2 mån, 1 respondent svarade 2 mån, 2 respondenter svarade 3 mån, 4 respondenter svarade 4 mån, 1 respondent svarade 3–5 mån och 2 respondenter svarade 5 mån.

¹³⁸ De 50 svaren fördelade sig som följer: 1 respondent svarade 3–6 mån, 1 respondent svarade 4–6 mån, 11 respondenter svarade 6 mån, 2 respondenter svarade 6–8 mån, 1 respondent svarade 6–9 mån, 1 respondent svarade 6–10 mån, 4 respondenter svarade 7 mån, 1 respondent svarade 7–9 mån, 8 respondenter svarade 8 mån, 5 respondenter svarade 9 mån, 3 respondenter svarade 10 mån, 2 respondenter svarade 3–12 mån, 6 respondenter svarade 6–12 mån, 1 respondent svarade 8–12 mån och 3 respondenter svarade 9–12 mån.

¹³⁹ De 14 svaren fördelade sig som följer; 1 respondent svarade 12–18 mån, 1 respondent svarade 16 mån, 3 respondenter svarade 12–24 mån, 4 respondenter svarade 18 mån, 1 respondent svarade 18–24 mån och 4 respondenter svarade 24 mån.

¹⁴⁰ En respondent uppgav 4–48 mån.

¹⁴¹ Brattström, Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning? Tidsskrift för familjerätt, arverett og barnvernrättslige sporsmål, 01/2011, s. 83.

¹⁴² Även om betänketidens varande i vissa fall just nu är föremål för utredning, se Dir 2024:107, s. 11–12.

I propositionen till äktenskapsbalken betonades att det praktiker ansåg att dröjsmål med bodelning kunde innebära motsättningar mellan makarna och att det under betänketiden kunde ske förändringar med giftorättsgodset.¹⁴³ Tidsramen för en eventuell betänketid, som syftar till att en äktenskapsskillnad inte ska meddelas ”för snabbt”, kan ses som ett riktmärke för en icke-fördröjd tidsperiod vid äktenskapsskillnad. Sannolikt skulle en liknande tidsperiod för att förrätta bodelning, som riktmärke, kunna vara att anse som utan dröjsmål. Det ska dock sägas att redan exempelvis sex månaders tidsåtgång för bodelning skulle kunna uppfattas både som en kort, en lång eller en lagom tidsåtgång och uppfattas olika av inblandade makarna och av bodelningsförrättaren. I och med att tidsuppfattning kan variera från bodelning till bodelning och från make till make respektive bodelningsförrättare till bodelningsförrättare behövdes något för att förankra diskussionen om tid, i annat än uppfattningar. Eftersom bodelningsförrättarens arbete, när denne arbetar med samförståndsförhandlingar, kan jämföras med domares förlikningsarbete i dispositiva tvistemål,¹⁴⁴ begärdes statistik in från Domstolsverket avseende omloppstiden i dispositiva tvistemål i domstol. Tidsåtgången för mål som har avgjorts genom stadsfäst förlikning var mellan sju och åtta månader respektive ett år under år 2017 till och med år 2020.¹⁴⁵ Även med beaktande av att bodelningsförrättaren inte är en domstol, förhåller sig bodelningsförfarandet relativt väl till tidsåtgången för förlikningsverksamheten i domstol. Ett års tidsåtgång för bodelningsförrättarens arbete framstår i förhållande generellt inte som orimligt lång tid. Det är dock svårt att definiera en rimlig tidsåtgång en gång för alla. Tidsåtgången bör kopplas till sitt sammanhang för en individuell bedömning av tiden i den enskilda bodelningen. Att enkätresultaten uppvisar en tidsåtgång om ett år eller mindre ska hållas i minnet även vid en utvärdering av olika befintliga och presumtiva verktyg av tidseffektiverande karaktär.¹⁴⁶

2.3.3 Samtalsform

Inledningsvis presenteras resultaten avseende frågan ”*Väljer du alltid samma samtalsform för förhandlingen?*”.¹⁴⁷ Respondenterna kunde enbart svara ”Ja” eller ”Nej”.

¹⁴³ Prop. 1986/87:1, s. 51–52. Det finns möjlighet att bodela direkt när ansökan om äktenskapsskillnaden har gjorts, men huvudregeln är att bodelning förrättas när äktenskapet har upplösts.

¹⁴⁴ Teleman Bodelning, 6 uppl., s. 295.

¹⁴⁵ Domstolsverkets statistik, 501 Omloppstider TR 2017–2020. Sju till åtta månader var omloppstiden i 75 % av målen, ett år i 90 % (11,9–12,9 månader). I mål som avgjorts med dom är tidsåtgången oftast längre, runt 20 månader.

¹⁴⁶ Se avsnitt 2.4.

¹⁴⁷ En respondent kommenterade ”förstår inte frågan, utgår från fråga 14 c”. En annan respondent strök under form i ordet samtalsform och skrev ”samtal med parter eller med parter och ombud?”.

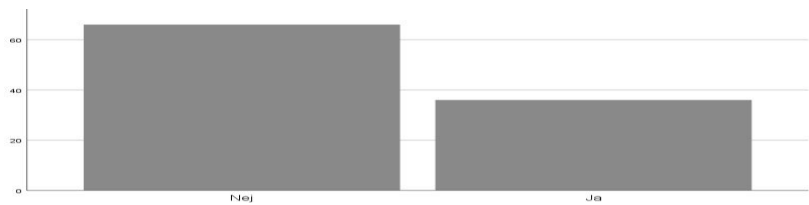

Diagram 33. Val av samtalsform vid förhandlingar.

Det var tre respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 66 respondenter som svarade ”Nej” och 36 respondenter som svarade ”Ja”. Det tyder på en viss flexibilitet i vad som kan påverka val av samtalsform.

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”Vad påverkar ditt val av samtalsform som bodelningsförrättare?”.¹⁴⁸ Respondenterna fick flera alternativ och hade möjlighet att svara flera av följande svarsalternativ: ”De före detta makarnas preferens”, ”De före detta makarnas beteende”, ”Om parterna har ombud”, ”Min bedömning av situationen”¹⁴⁹ och ”Ombudens preferens”. Dessa alternativ är inte ömsesidigt uteslutande och de är inte heller samtliga alternativ som skulle kunna påverka någons val av samtalsform för en förhandling. För att kunna genomföra en uppskattning av vad som påverkar val av samtalsform valdes dock dessa kategorier.¹⁵⁰ Det var sex respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det totala antalet kryss på denna fråga var 260. Det innebär att ett antal respondenter har valt flera alternativ. Tabellens översta rad utgörs av svarsalternativen, den mellersta raden är antalet svar och den understa raden anger vilken procent detta antal svar motsvarar i förhållande till det totala antalet svar.

F.d. makarnas preferens	F.d. makarnas beteende	Om parterna har ombud	Min bedömning av situationen	Ombudens preferens
43	50	51	83 ¹⁵¹	33
16 %	19 %	20 %	32 %	13 %

Tabell 15. Vad påverkar val av samtalsform?

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”När du senast sökte få före detta makar att komma överens, vilken samtalsform hade förhandlingen?”.¹⁵² Respondenterna fick ett antal olika alternativ, som var tänkta att vara ömsesidigt uteslutande. Dessa var ”Enskilda samtal”, ”Trepartssamtal”, ”Kombinationssamtal” och ”Aldrig hjälp”. Det sistnämnda får förstås som att respondenten aldrig haft en samförståndsförhandling. Valet av dessa alternativ gjordes mot bakgrund av att enskilda samtal

¹⁴⁸ En respondent har strukit under form i ordet samtalsform.
¹⁴⁹ En respondent valde flera alternativ men ringade in sitt svar avseende ”Min bedömning av situationen”.
¹⁵⁰ Detta ska också analyseras i ljuset av fritextsvaren på fråga 10, se avsnitt 2.6.2.
¹⁵¹ En respondent har i anslutning till sitt svar ”Min bedömning av situationen” skrivit ”våld, rädsla hos en part”.
¹⁵² En respondent skrev i anslutning till svarsalternativet ”Enskilda samtal” till ”ombud + part var för sig”.

anses vanligt vid förlikningsförhandlingar i domstol och då det finns ett antagande om att enskilda samtal främjar förlikningsviljan.¹⁵³ Eftersom bodelningsförrättaren ska söka förmå makarna att nå en överenskommelse vore det intressant att se om detta antagande har fått genomslag även i processen hos bodelningsförrättare. Om respondenten valde alternativet aldrig haft ombuds vederbörande gå vidare till fråga 16. Det var fyra respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var ett antal respondenter som svarade flera av alternativen. Därför är antalet svar 113. Resultaten presenteras i en tabell nedan, där den översta raden utgör svarsalternativen, den mellersta raden utgör antalet svar för respektive alternativ och den understa raden återger antalet svar i procent i förhållande till det totala antalet svar.

Enskilda samtal	Trepårtssamtal	Kombinationssamtal	Aldrig haft
46 ¹⁵⁴	20	46 ¹⁵⁵	1
40,7 %	17,69 %	40,7 %	0,008 %

Tabell 16. Val av samtalsform vid senaste förhandlingen.

Av dessa svar kan noteras att frekvensen för enskilda samtal och kombinationssamtal är densamma och att en mindre grupp har kryssat i trepartssamtal.

Avslutningsvis presenteras resultaten för frågan ”Hur många förrättningsstillfällen håller du i ett ärende i genomsnitt?”. Frågan lämnades obesvarad av 12 respondenter. Respondenterna fick själva ange ett nummer eller ett intervall. Svaren presenteras i tabellen där den övre raden är antal förrättningsstillfällen och den under raden är det antal respondenter som har angett detta antal förrättningsstillfällen eller det intervall som har angetts. Svaren fördelade sig som följer.

0	1	1,5	1–2	2	2–3	3	2–4	3–4	1–4
1	26	3	10	34	12	4	1	1	1

Tabell 17. Antal förrättningsstillfällen.

Majoriteten av respondenterna har uppgett ett antal förrättningsstillfällen från noll till och med två.

2.3.4 Argument vid samförståndsarbete

I detta avsnitt presenteras resultaten avseende de argument som bodelningsförrättare använder vid samförståndsarbetet.¹⁵⁶ Respondenterna fick möjlighet att frekvensuppskatta svarsalternativen ”Omständigheter de före detta makarna är ense om”, ”De före detta makarnas föreslagna förlikningsbud”, ”Egna

¹⁵³ Se SOU 2007:26, s. 76 och Lindell, Civilprocessen 5 uppl., s. 372. Det kan dock problematiseras i vilka situationer enskilda samtal är rimliga att genomföra, se Lindell, Förlikning och medling, i Vänbok till Torleif Bylund, s. 264 jämte hänvisningar och Lindell, Alternativ till rättskipning, 2019, s. 262–264.
¹⁵⁴ En respondent har under sitt kryss av alternativet skrivit ”Göteborgsmodellen”.
¹⁵⁵ En respondent skrev i anslutning till svarsalternativet ”kombinationssamtal” följande ”genom ombud så ej direkt med makarna”.
¹⁵⁶ En respondent har kommenterat frågan med ”kan inte svara på”. Svarsfrekvensen för de olika alternativen har varierat, vilket kan tyda på att respondenterna har upplevt frågan som komplicerad att besvara.

förlikningsbud”, ”Vikten av att nå en överenskommelse”, ”Förutsättningarna för att kunna gå vidare”, ”Betydelsen av att få en ursäkt”, ”Ärendets tidsåtgång”, ”De före detta makarnas respektive kostnader vid fortsatt process”, ”Erinran om åberopsbörla och bevisbörla för visst påstående” och ”Anna” på en skala från ”Aldrig”, ”Vid mindre än hälften av ärendena”, ”Vid hälften av ärendena”, ”Vid mer än hälften av ärendena” och ”Vid samtliga ärenden”.

Först presenteras resultaten avseende ”Omständigheter de före detta makarna är ense om”.¹⁵⁷

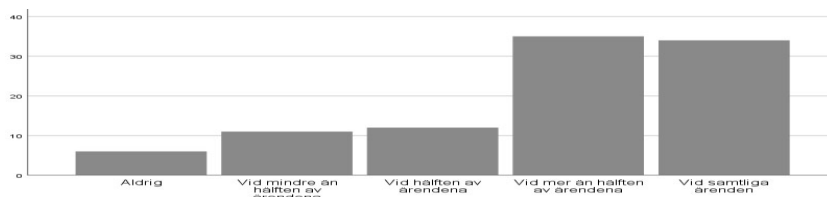

Diagram 34. Argument – Omständigheter de före detta makarna är ense om.

Det var 7 respondenter som lämnade alternativet obesvarad. Det var 6 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 11 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 35 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 34 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”De före detta makarnas föreslagna förlikningsbud”.¹⁵⁸

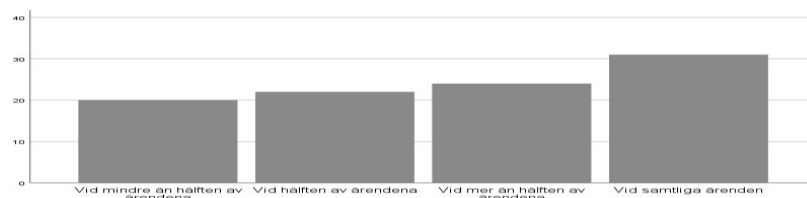

Diagram 35. Argument – De före detta makarnas föreslagna förlikningsbud.

Det var 8 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Ingen respondent svarade ”Aldrig”. Det var 20 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 22 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 24 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 31 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Egna förlikningsbud”. Svartalternativet får förstås som bodelningsförrättarens egna förlikningsbud.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Det var en respondent som i marginalen vid detta svarsalternativ hade skrivit: ”= ej tvistigt”.

¹⁵⁸ Det var en respondent som kryssat i ”vid mindre än hälften av ärenden” och vid sitt kryss hade gjort en * och skrivit ”om de kommunicerat detta med mig. Oftast går förlikningsförhandlingarna via ombuden.”.

¹⁵⁹ Det var en respondent som vid detta svarsalternativ hade skrivit ”Bdfr?”. Detta kan tolkas som att svarsalternativet var otydligt formulerat.

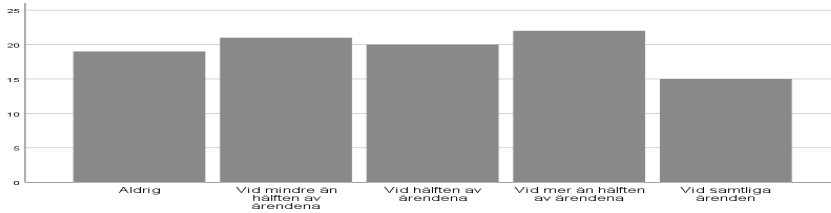

Diagram 36. Argument – Egna förlikningsbud.

Det var 8 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 19 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 21 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 20 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 22 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 15 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Vikten av att nå en överenskommelse”.¹⁶⁰

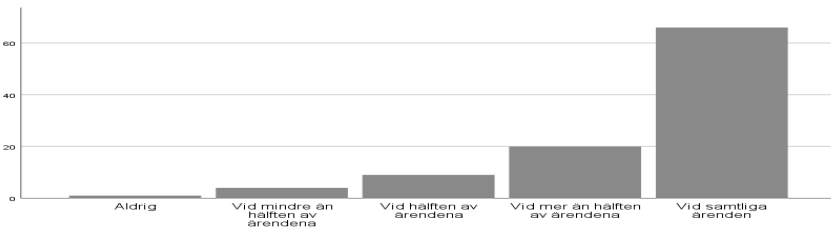

Diagram 37. Argument – Vikten av att nå en överenskommelse.

Det var 5 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var en respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 4 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 9 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 20 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 66 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Förutsättningarna för att kunna gå vidare”.¹⁶¹

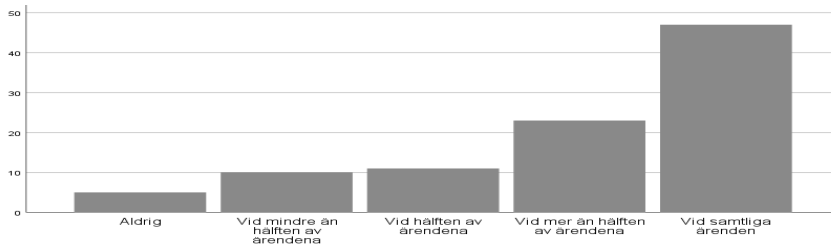

Diagram 38. Argument – Förutsättningarna för att kunna gå vidare.

¹⁶⁰ En respondent skrev ett frågetecken vid detta svarsalternativ.

¹⁶¹ En respondent skrev ett frågetecken vid detta svarsalternativ.

Det var 9 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 5 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 10 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 11 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 23 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 47 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Betydelsen av att få en ursäkt”.¹⁶²

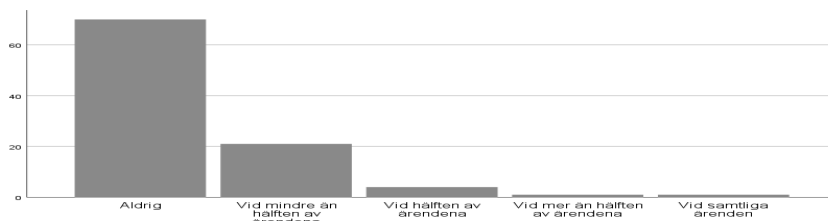

Diagram 39. Argument – Betydelsen av att få en ursäkt.

Det var 8 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 70 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 21 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 4 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 1 respondent som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 1 respondent som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Ärendets tidsåtgång”.

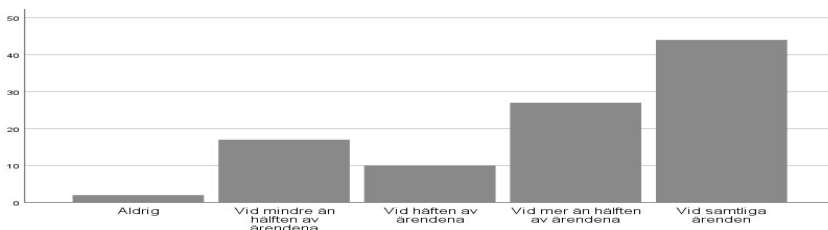

Diagram 40. Argument – Ärendets tidsåtgång.

Det var 5 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 2 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 17 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 10 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 27 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 44 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”De före detta makarnas respektive kostnader vid fortsatt process”.

¹⁶² En respondent som hade kryssat i alternativet ”vid samtliga ärenden” skrev ”när det behövs” i marginalen vid sitt svar.

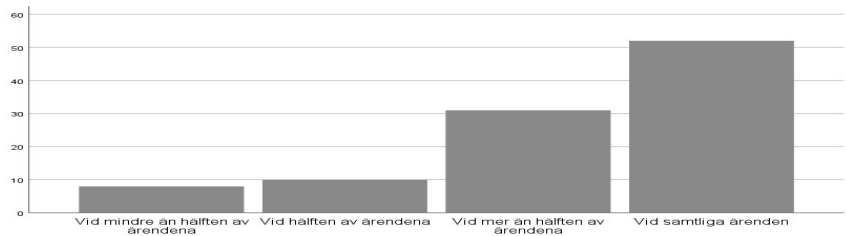

Diagram 41. Argument – De före detta makarnas respektive kostnader vid fortsatt process.

Det var 4 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var ingen respondent som svarade ”Aldrig”. Det var 8 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 10 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 31 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 52 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Erinran om återopsörda och bevisförda för visst påstående”.

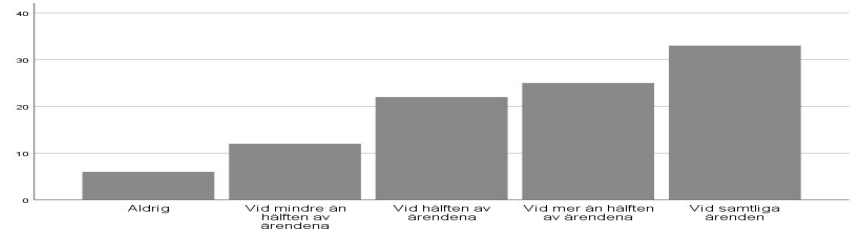

Diagram 42. Argument – Erinran om återopsörda och bevisförda för visst påstående.

Det var 7 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det var 6 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 22 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 25 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 33 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”.

Avslutningsvis presenteras resultaten avseende ”Annat”.

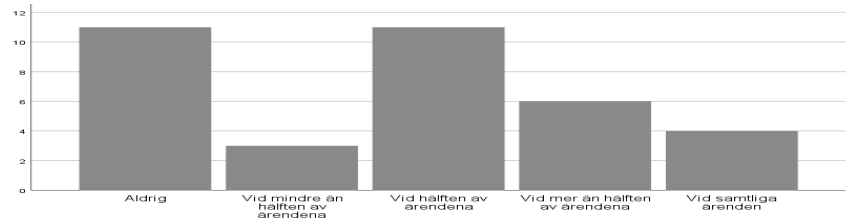

Diagram 43. Argument - Annat.

Det var 70 respondenter som lämnade alternativet obesvarat. Det är således 35 respondenter som har besvarat alternativet. Det var 11 respondenter som svarade ”*Aldrig*”, det var 3 respondenter som svarade ”*Vid mindre än hälften av ärendena*”, det var 11 respondenter som svarade ”*Vid hälften av ärendena*”, det var 6 respondenter som svarade ”*Vid mer än hälften av ärendena*” och det var 4 respondenter som svarade ”*Vid samtliga ärenden*”. Respondenterna ombads även om möjligt specificera vad ett annat argument kunde vara. Det är 22 respondenter som har specificerat vad just den respondenten avsåg med ”*Annat*”.¹⁶³ Av specificeringarna kan märkas att både barn, ekonomiska aspekter och emotionella skäl på olika sätt har aktualiserats av olika respondenter.

2.3.5 Avslut av bodelningsförrättningsuppdrag

2.3.5.1 Hur avslutas bodelningsförrättningsuppdrag?

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”*Hur avslutas bodelningsförrättningsuppdrag i mer än hälften av ärendena?*”. Respondenterna fick välja på alternativen ”*Bodelningsavtal*”, ”*Bodelningsbeslut*” och ”*Entledigande*”. Det var 2 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Tanken var att dessa alternativ skulle vara ömsesidigt uteslutande. Några respondenter har dock svarat flera alternativ. Därför har det totala antalet svar räknats som om antalet svar motsvarade antalet respondenter.

¹⁶³ En respondent har specificerat sitt svar med: ”kostnader för processen”. En respondent skrev ”barnen”. En respondent skrev ”vikten av att inte försvara relationen men även nödvändigt i synnerhet när det finns gemensamma barn”. En annan respondent specificerade sitt svar med: ”rättviseskäl, emotionella skäl, gemensamma barn – vikt av att lägga konflikten bakom sig”. En respondent skrev ”om barn finns betoning på dem”. En respondent skrev ”om gemensamma barn – vikten av snabbt avslut och pågående tvists påverkan på samarbete. Trycker ofta på intressen som är viktiga för båda parter för att öka motivation/vilja till överenskommelse”. En respondent specificerade sitt svar med ”behov av avslut pga. känslomässigt påfrestande, möjlighet att påverka utgången mm.”. En respondent skrev ”vikten av att hålla isär ekonomiska frågor och känslomässiga frågor/sorg/besvikelse/ilska med anledning av separationen”. En respondent specificerade med ”lägga allt som ej berör bodelningen åt sidan”. En annan respondent specificerade sitt svar med ”information om vad makarna kan och inte kan uppnå genom ett beslut från mig. Ibland vill de något som jag inte kan fatta beslut om och då kan de kanske istället uppnå detta genom en överenskommelse. Exempel: en make har lån med säkerhet i den andra makens enskilda egendom. Som bodelningsförrättare kan jag inte besluta om att banken ska släppa panten så part som vill lösa detta tjänar på en överenskommelse med den andra om att denne ska ställa ny säkerhet för lånet.”. En respondent specificerade sitt svar med ”kohandel”. En respondent specificerade sitt svar med ”Beror helt på situation och förutsättningar. Jag gör en analys av ärendet och möjliga vägar för parterna att komma överens, försöker hjälpa dem att komma till en rimlig och skälig lösning baserad på lagregler och vad de i övrigt ”petar in” i processen.”. En respondent specificerade sitt svar med ”Erinran om de tvistiga frågornas komplexitet om så är fallet och osäkerhet kring ev. bodelning genom tvång.” En respondent skrev ”med den vinkeln att många oförrätter och oenigheter rör motpartens brister i frågor som jag inte kan beakta i bodelningen. Därför viktigt att fokusera på de aktuella frågorna och inte dra på sig kostnader genom att tvista i sådant som inte kan få någon betydelse.”. En respondent specificerade sitt svar med ”Jag startar alltid inför sammanträdet med en excelmall som visar parternas ramar – får därmed en ram att arbeta med.”. En respondent specificerade sitt svar med ”att om de kommer överens så har de själva kontroll över resultatet, istället för att låta mig eller en domstol bestämma hur det ska bli.”. En respondent skrev ”part vet vad den får vid en uppgörelse (tangerar kanske förutsättningarna för att gå vidare).” En respondent skrev ”svårigheterna i att föra i bevisning och jag inte har egen undersökningsplikt”. En respondent skrev ”begränsningar avseende vad som faktiskt kan bodelas och betona vad som ska bodelas. Redovisningsplikten för egendom.” En respondent skrev ”möjlighet att finansiera utlösen”. En respondent skrev ”att det är energikrävande att tvista.”. En respondent skrev ”köp dig fri, betala pengar jämförd med en långvarig, dyr, osäker process som i princip alltid börjar med tvångsskifte och sedan blir ett klandermaal.” Denna respondent uppgav dock bodelningsavtal som svar på båda de efterföljande frågorna.

Tabellen presenterar därför 107 svar.¹⁶⁴ Eftersom frågan har fått fler svar än antalet respondenter presenteras svaren i en gemensam tabell. Den övre tabellraden utgörs av svarsalternativen och den undre utgörs av antalet svar för det aktuella svarsalternativet.

Bodelningsavtal	Bodelningsbeslut	Entledigande
70	37	0

Tabell 18. Hur avslutas bodelningsförrättaruppdrag i mer än hälften av ärendena?

Ingen respondent svarade ”Entledigande”. Det var 70 respondenter som svarade ”Bodelningsavtal” och 37 respondenter som svarade ”Bodelningsbeslut”.

Härnäst presenteras resultaten avseende kontrollfrågan ”Hur avslutades ditt senaste uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar?”. Svarsalternativen var desamma som vid den föregående frågan.

Diagram 44. Hur avslutades ditt senaste uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar?

Det var två respondenter som lämnade frågan obesvarad. Av tabellen framgår att 51 respondenter svarade ”Bodelningsavtal” och att 51 respondenter svarade ”Bodelningsbeslut”.¹⁶⁵ En respondent svarade ”Entledigande”.

Av dessa två resultat analyserade i förhållande till varandra framgår att det finns en skillnad mellan respondenternas uppfattning om hur bodelningsförrättaruppdrag avslutas i mer än hälften av ärendena, där ”Bodelningsavtal” fick en majoritet av respondenternas svar, och hur det såg ut vid respondenternas senaste uppdrag – där resultaten visar att ”Bodelningsavtal” och ”Bodelningsbeslut” var precis lika vanligt som avslut av bodelningsförrättaruppdraget.

¹⁶⁴ En respondent som kryssade både bodelningsavtal och bodelningsbeslut skrev ”50/50” vid sitt svar. En annan respondent har fyllt i 50 % på bodelningsavtal och 50 % på bodelningsbeslut. Dessa svar har kodats till kryss i båda alternativen.

¹⁶⁵ När det gäller dispositive tvistemål i allmän domstol anses förlikningsgraden ligga på 50 procent, eller till och med genom en ”grov uppskattning” 60 procent, se SOU 1982:26, s. 137–138. Enkätundersökningens resultat talar för att andelen bodelningstvist som hos bodelningsförrättare avslutas i samförstånd skulle kunna vara i vart fall 50 procent.

2.3.5.2 Vad påverkar om makarna når en överenskommelse?

Härnäst presenteras resultaten avseende vad som enligt respondentens mening påverkar om makarna når en överenskommelse om bodelningen. Inledningsvis presenteras resultaten avseende frågan "Har du någon gång sökt förmå de före detta makarna att komma överens?". Respondenterna kunde svara "Ja" eller "Nej". Om respondenten svarade nej ombads vederbörande gå vidare till fråga 17 c.

Diagram 45. Har du någon gång sökt förmå de före detta makarna att komma överens?

Det var 4 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 1 respondent som svarade "Nej" och det var 100 respondenter som svarade "Ja".

De efterföljande frågorna var uppbyggda på följande sätt. Respondenten ombads avseende tre olika situationer¹⁶⁶ nämligen "Båda har varsitt juridiskt biträde", "Enbart en har juridiskt biträde" och "Ingen av dem har juridiskt biträde" besvara om alternativen "Respektive före detta makes egenskaper", "Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar"¹⁶⁷, "Ombudens arbete", "Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom", "De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens"¹⁶⁸, "Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna" och "Annat"¹⁶⁹ svara om alternativet påverkar eller inte påverkar när makar når en överenskommelse.¹⁷⁰ Respondenten

¹⁶⁶ En respondent hade kommenterat "i fall där ombud finns brukar givetvis makes egenskaper spela mindre roll än när parterna ej har ombud". En respondent kommenterade "respektive f.d. makes egenskaper respektive f.d., makes ekonomiska förutsättningar påverkar oavsett om part har ombud. Samtalsform, de argument och tid – påverkar i alla lägen". En respondent hade kommenterat "OBS! Det mesta påverkar men i olika omfattning beroende på om de har ombud eller ej".

¹⁶⁷ En respondent hade kommenterat alternativet med "tveksam".

¹⁶⁸ En respondent hade kommenterat "argument – från vem; ombuden eller mig? Förstår inte. Inte heller säkert att jag kan "ge alla argument som bodelningsförrättare som ett ombud kan göra tex.". En annan respondent hade vid alternativet kommenterat "knepig".

¹⁶⁹ En respondent har vid samtalsform skrivit "vet ej". En respondent har kommenterat "Annat – om parterna har gemensamma barn". Samma respondent har även skrivit vid samtalsform "påverkar möjligen". En respondent hade kommenterat i marginalen "annat: känslomässiga aspekter, otrohet, barn mm".

¹⁷⁰ En respondent hade kommenterat ett stort frågetecken över hela tabellen. En respondent har vid frågan kommenterat "ofta lättare att ena parter utan ombud". En respondent har vid frågan kommenterat "lite märkliga frågor". En respondent kommenterade "annat: värdet på tillgångarna – vad har make att vinna/förlora?". En respondent kommenterade "Annat: Att de förstår processläget, bevisbörda och krav.". En respondent hade kommenterat "En lite svår fråga att besvara!". En respondent hade kommenterat "det rör sig om mänskliga relationer allt påverkar". En respondent kommenterade: "annat – rätts- och bevisläge". En respondent kommenterade: "annat: alternativ kostnad". En respondent kommenterade: "vad makarna står att vinna/förlora. Oftast långdragen tvist där en make har en fördelaktig position i tvisten, t.ex. kvarbor i bostad som den andre maken betalar för under tiden.".

ombads svara ”Ja, det påverkar” respektive ”Nej, det påverkar inte”. Det är olika antal respondenter som har lämnat olika antal alternativ obesvarade.¹⁷¹

Först presenteras resultaten utifrån situationen ”Båda (makar) har varsitt juridiskt biträde”. Det var 11 respondenter som svarade att de inte varit bodelningsförrättare när båda makarna har haft varsitt juridiskt biträde.¹⁷²

Här presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

Diagram 46. Respektive f.d. makes egenskaper.

Diagram 47. Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar.

Det var 13 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 13 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och 79 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 16 respondenter som inte besvarade ”Respektive makes ekonomiska förutsättningar”. Det var 10 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och 79 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Ombudens arbete” och ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom” i varsitt diagram.

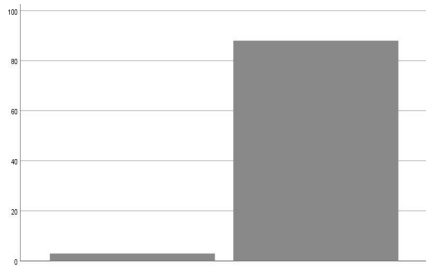

Diagram 48. Ombudens arbete

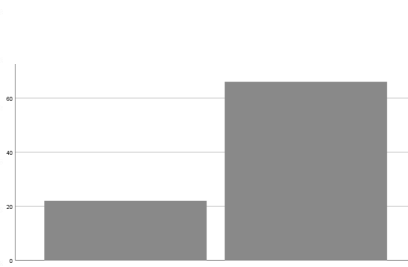

Diagram 49. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

¹⁷¹ Ett svarsalternativ som respondenterna ombads gradera har utelämnats här – det är svarsalternativet Annat. Det var någon enstaka respondent som kryssade i detta alternativ avseende någon eller samtliga ombudssituationer.

¹⁷² Se avsnitt 2.2.2.

Det var 14 respondenter som inte besvarade ”Ombudens arbete”. Det var 3 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och 88 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 17 respondenter som inte besvarade ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom”. Det var 22 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och 66 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens” och ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna”¹⁷³ i varsitt diagram.

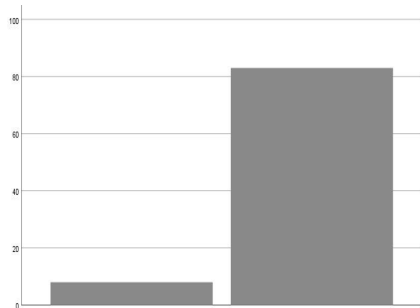

Diagram 50. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

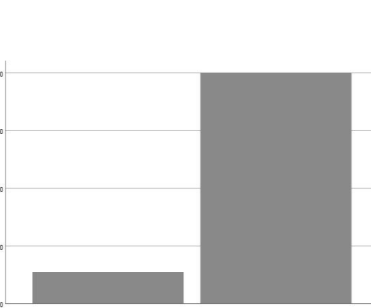

Diagram 51. Den tid som bodelningen har tagit för de f.d. makarna.

Det var 14 respondenter som inte besvarade ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens”. Det var 8 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 83 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 14 respondenter som inte besvarade ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna”. Det var 11 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 80 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende situationen ”Enbart en (make) har juridiskt biträde”. Det var sju respondenter som svarade att de inte varit bodelningsförrättare när enbart en av makarna har juridiskt biträde.¹⁷⁴

Först presenteras resultaten avseende presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

¹⁷³ En respondent hade kommenterat i marginalen vid alternativen om den tid som ärendet tagit för makarna när båda har varsitt biträde med ”båda varsitt biträde – kortare, Inget juridiskt biträde – längre”. Jag tolkar det som att respondenter har menat att förrättningen/bodelningsärendet tar längre tid beroende på förekomst av ombud.

¹⁷⁴ Se avsnitt 2.2.2.

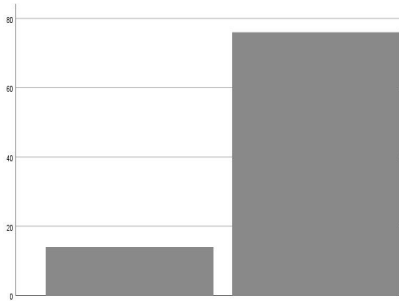

Diagram 52. Respektive f.d. makes egenskaper.

Diagram 53. Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar

Det var 15 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 14 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 76 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 19 respondenter som inte besvarade ”Respektive makes ekonomiska förutsättningar”. Det var 7 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 79 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Ombudens arbete”¹⁷⁵ och ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom” i varsitt diagram.

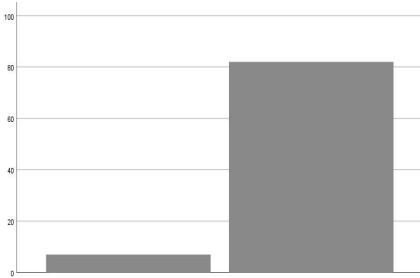

Diagram 54. Ombudens arbete

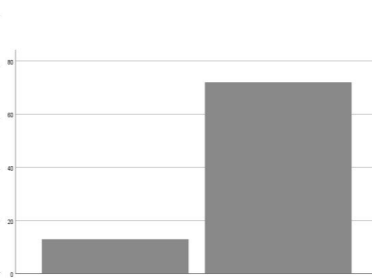

Diagram 55. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

Det var 16 respondenter som inte besvarade ”Ombudens arbete”. Det var 7 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 82 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 20 respondenter som inte besvarade ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom”. Det var 13 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 72 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

¹⁷⁵ En respondent har kommenterat följande i anslutning till alternativet ”när enbart en make har juridiskt biträde påverkar det dock mindre”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens” och ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna” i varsitt diagram.

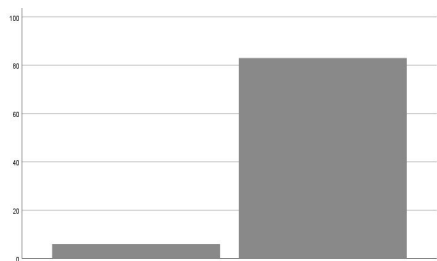

Diagram 56. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

Diagram 57. Den tid som bodelningen har tagit för de f.d. makarna.

Det var 16 respondenter som inte besvarade ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens”. Det var 6 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 83 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 16 respondenter som inte besvarade ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna”. Det var 9 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 80 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende situationen ”Ingen av dem har juridiskt biträde”. Det var sju respondenter som svarade att de inte varit bodelningsförrättare när ingen av makarna hade haft juridiskt biträde.¹⁷⁶

Här presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

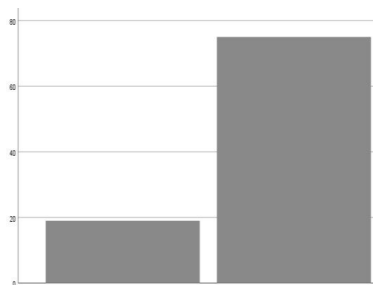

Diagram 58. Respektive f.d. makes egenskaper.

Diagram 59. Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar.

Det var 11 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 19 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 75 respondenter som svarade ”Ja, det

¹⁷⁶ Se avsnitt 2.2.2.

påverkar". Det var 16 respondenter som inte besvarade "*Respektive makes ekonomiska förutsättningar*". Det var 10 respondenter som svarade "*Nej, det påverkar inte*" och det var 79 respondenter som svarade "*Ja, det påverkar*".

Härnäst presenteras resultaten avseende "*Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom*" och "*De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens*" i varsitt diagram.

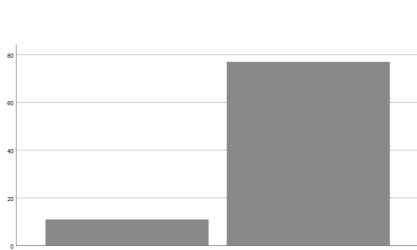

Diagram 60. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

Diagram 61. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

Det var 17 respondenter som inte besvarade "*Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom*". Det var 11 respondenter som svarade "*Nej, det påverkar inte*" och det var 77 respondenter som svarade "*Ja, det påverkar*". Det var 12 respondenter som inte besvarade "*De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens*". Det var 5 respondenter som svarade "*Nej, det påverkar inte*" och det var 88 respondenter som svarade "*Ja, det påverkar*".

Avslutningsvis presenteras resultaten avseende "*Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna*".

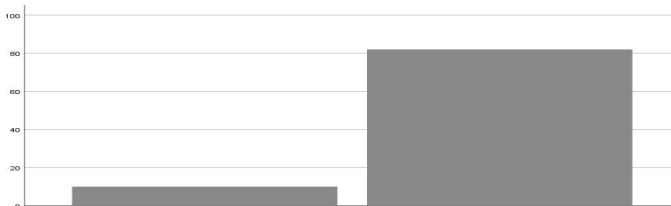

Diagram 62. Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna.

Det var 13 respondenter som inte besvarade "*Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna*". Det var 10 respondenter som svarade "*Nej, det påverkar inte*" och det var 82 respondenter som svarade "*Ja, det påverkar*".

2.3.5.3. Vad påverkar om makarna inte når en överenskommelse och bodelningsförrättaren fattar ett beslut?

Härnäst presenteras vad som påverkar om bodelningsförrättarens arbete leder till ett bodelningsbeslut, utifrån situationen huruvida makarna har eller inte har juridiskt biträde. Den första frågan löd ”*Har du någon gång fattat ett bodelningsbeslut?*”.¹⁷⁷ Respondenterna kunde svara ”Ja” eller ”Nej”. Om en respondent svarade nej ombads vederbörande fortsätta till fråga 18.

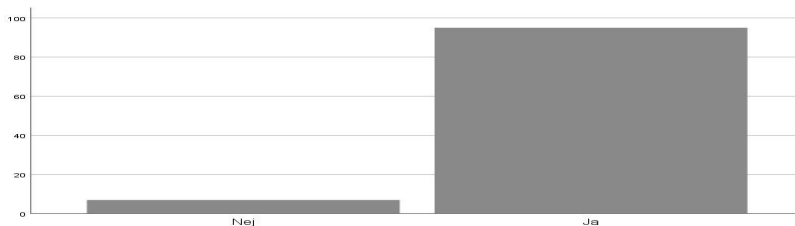

Diagram 63. Har du någon gång fattat ett bodelningsbeslut?

Det var 3 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 7 respondenter som svarade ”Nej” och det var 95 respondenter som svarade ”Ja”.

De efterföljande frågorna var uppbyggda på följande sätt. Respondenten ombads avseende tre olika situationer¹⁷⁸ nämligen ”*Båda har varsitt juridiskt biträde*”, ”*Enbart en har juridiskt biträde*” och ”*Ingen av dem har juridiskt biträde*” besvara om alternativen¹⁷⁹ ”*Respektive före detta makes egenskaper*”, ”*Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar*”,¹⁸⁰ ”*Ombudens arbete*”, ”*Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom*”, ”*De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens*”,¹⁸¹ ”*Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna*” och ”*Annat*”¹⁸² svara om

¹⁷⁷ En respondent hänvisade till frågan hur det senaste ärendet hade avslutats. Respondenten hade där svarat ”bodelningsbeslut”.

¹⁷⁸ En respondent hade kommenterat ”i fall där ombud finns brukar givetvis makes egenskaper spela mindre roll än när parterna ej har ombud”. En respondent kommenterade ”respektive f.d. makes egenskaper respektive f.d., makes ekonomiska förutsättningar påverkar oavsett om part har ombud. Samtalsform, de argument och tid – påverkar i alla lägen”. En respondent hade kommenterat ”OBS! Det mesta påverkar men i olika omfattning beroende på om de har ombud eller ej.” En respondent hade kommenterat ”beror givetvis på ombud. I regel underlättas dock arbetet.” En respondent hade kommenterat ”i fall där ombud finns brukar givetvis makes egenskaper spela mindre roll än när parterna ej har ombud”. En respondent kommenterade ”samtliga ovan angivna omständigheter påverkar upplever det omöjligt att kryssa i, verkligheten är så mångskiftande med personligheter, både hos part och ombud”. En respondent kommenterade: ”OBS! Det mesta påverkar men i olika omfattning beroende på om de har ombud eller ej.”

¹⁷⁹ En respondent har vid samtalsform skrivit ”vet ej”. En respondent har kommenterat vid frågan ”parternas relation i övrigt. Om de har en stor konflikt försvårar det en överenskommelse”. En annan respondent har kommenterat ”känslomässiga aspekter” vid frågan.

¹⁸⁰ En respondent hade kommenterat alternativet med ”tveksam”.

¹⁸¹ En respondent hade kommenterat ”argument – från vem; ombuden eller mig? Förstår inte. Inte heller säkert att jag kan ”ge alla argument som bodelningsförrättare som ett ombud kan göra tex.”. En annan respondent hade vid alternativet kommenterat ”knepig”.

¹⁸² En respondent har vid samtalsform skrivit ”vet ej”. En respondent har kommenterat ”Annat – om parterna har gemensamma barn”. Samma respondent har även skrivit vid samtalsform ”påverkar möjligen”. En respondent hade kommenterat i marginalen ”annat: känslomässiga aspekter, otrohet, barn mm”.

alternativet påverkar eller inte påverkar när bodelningsförrättarens arbete inte leder till att makar når en överenskommelse, utan till att bodelningsförrättaren behöver fatta ett bodelningsbeslut, enligt respondentens mening.¹⁸³ Respondenten ombads svara ”Ja, det påverkar” respektive ”Nej, det påverkar inte”. Det är olika antal respondenter som har lämnat olika antal alternativ obesvarade.¹⁸⁴

Först presenteras resultaten avseende situationen ”Båda (makar) har varsitt juridiskt biträde”.¹⁸⁵ Inledningsvis presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

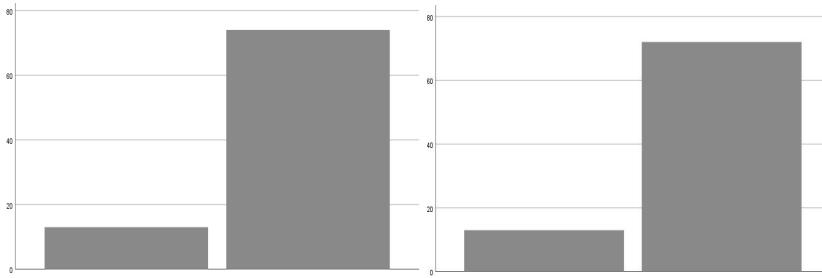

Diagram 64. Respektive f.d. makes egenskaper. **Diagram 65.** Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar.

Det var 18 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 13 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 74 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 20 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar”. Det var 13 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 72 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Ombudens arbete” och ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom” i varsitt diagram.

¹⁸³ En respondent skrev ett stort frågetecken över hela tabellen med frågan. En annan respondent kommenterade ”ofta handla det om att parterna ej är överens om värdeprinciper för bolag eller fast egendom eller att en behovs- och skälighetsprövning görs av övertagande av gemensam bostad”. En annan respondent kommenterade ”pågår även en vårdnadstvist är det svårt med bodelning”. En respondent kommenterade: ”om dom inte kommer överens så är det en eller båda som läst sig. Det är viktigare att få ett beslut än beslutets effekter”. En respondent hade kommenterat ”annat – om utgången är oviss”.

¹⁸⁴ Ett svarsalternativ som respondenterna ombads gradera har utelämnats här – det är svarsalternativet Annat. Det var någon enstaka respondent som kryssade i detta alternativ avseende någon eller samtliga ombudssituationer.

¹⁸⁵ Det var som ovan angetts 11 respondenter som svarade att de inte varit bodelningsförrättare när båda makarna har haft varsitt juridiskt biträde, se avsnitt 2.2.2.

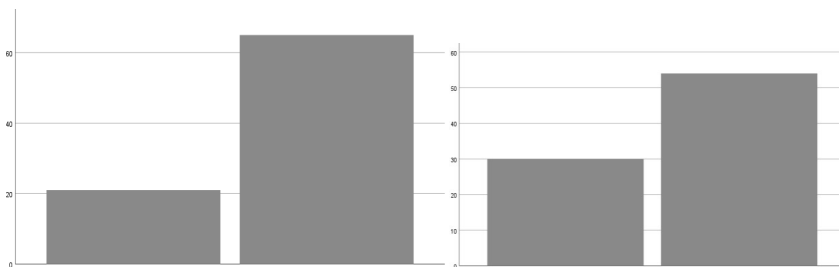

Diagram 66. Ombudens arbete.

Diagram 67. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

Det var 19 respondenter som inte besvarade "Ombudens arbete". Det var 21 respondenter som svarade "Nej, det påverkar inte" och det var 65 respondenter som svarade "Ja, det påverkar". Det var 21 respondenter som inte besvarade "Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom". Det var 30 respondenter som svarade "Nej, det påverkar inte" och det var 54 respondenter som svarade "Ja, det påverkar".

Härnäst presenteras resultaten avseende "De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens" och "Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna" i varsitt diagram.

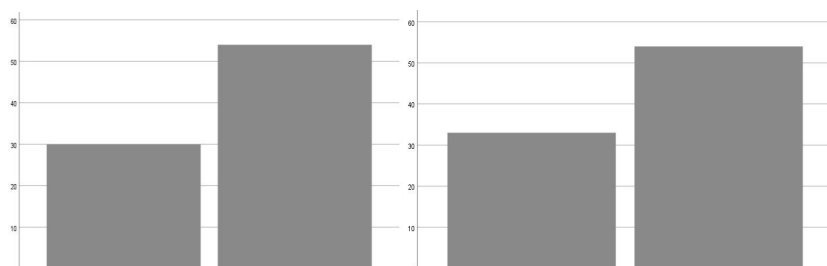

Diagram 68. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

Diagram 69. Den tid som bodelningen har tagit för de f.d. makarna.

Det var 21 respondenter som inte besvarade "De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens". Det var 30 respondenter som svarade "Nej, det påverkar inte" och det var 54 respondenter som svarade "Ja, det påverkar". Det var 18 respondenter som inte besvarade "Den tid som bodelningen har tagit för makarna". Det var 33 respondenter som svarade "Nej, det påverkar inte" och det var 54 respondenter som svarade "Ja, det påverkar".

Härnäst presenteras resultaten avseende situationen "Enbart en (make) har juridiskt biträde".¹⁸⁶

¹⁸⁶ Som ovan nämnts var det sju respondenter som svarat att de inte har varit som bodelningsförrättare vid en sådan situation, se avsnitt 2.2.2.

Först presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

Diagram 70. Respektive f.d. makes egenskaper.

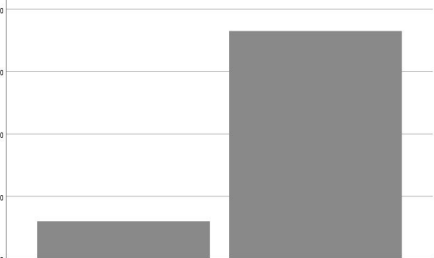

Diagram 71. Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar.

Det var 19 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 8 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 78 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 20 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar”. Det var 12 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 73 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Ombudens arbete” och ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom” i varsitt diagram.

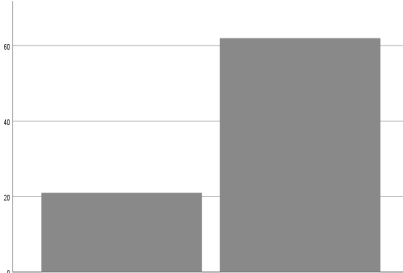

Diagram 72. Ombudets arbete.

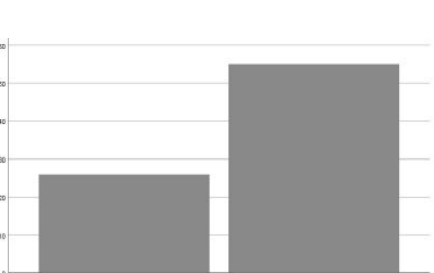

Diagram 73. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

Det var 22 respondenter som inte besvarade ”Ombudens arbete”. Det var 21 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 62 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 24 respondenter som inte besvarade ”Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom”. Det var 26 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 55 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens” och ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna” i varsitt diagram.

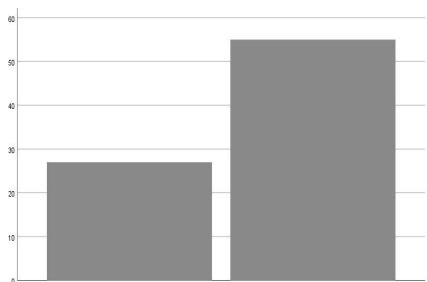

Diagram 74. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

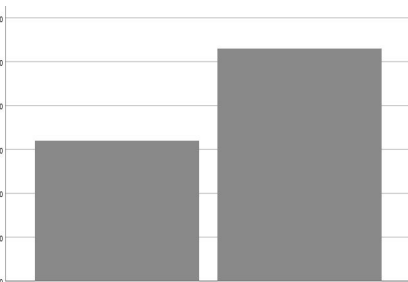

Diagram 75. Den tid som bodelningen har tagit för de f.d. makarna.

Det var 23 respondenter som inte besvarade ”De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens”. Det var 27 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 55 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 20 respondenter som inte besvarade ”Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna”. Det var 32 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 53 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

Härnäst presenteras resultaten avseende situationen ”Ingen av dem har juridiskt biträde”.¹⁸⁷

Först presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Respektive före detta makes egenskaper” och ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar” i varsitt diagram.

Diagram 76. Respektive f.d. makes egenskaper

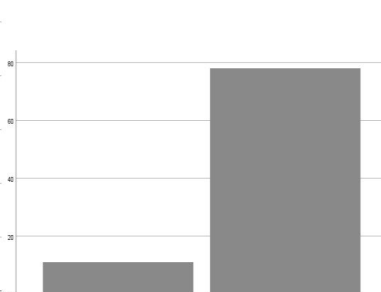

Diagram 77. Respektive f.d. makes ekonomiska förutsättningar.

Det var 14 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes egenskaper”. Det var 8 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 83 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”. Det var 16 respondenter som inte besvarade ”Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar”. Det var 11 respondenter som svarade ”Nej, det påverkar inte” och det var 78 respondenter som svarade ”Ja, det påverkar”.

¹⁸⁷ Som ovan nämnts var det sju respondenter som tidigare uppgett att de inte varit förordnade som bodelningsförrättare vid en sådan situation, se avsnitt 2.2.2.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”*Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom*” och ”*De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens*” i varsitt diagram.

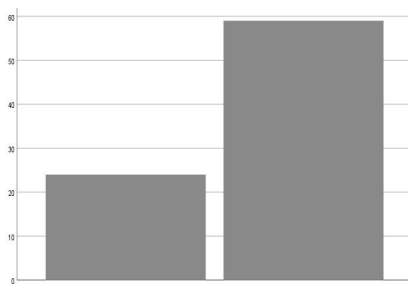

Diagram 78. Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom.

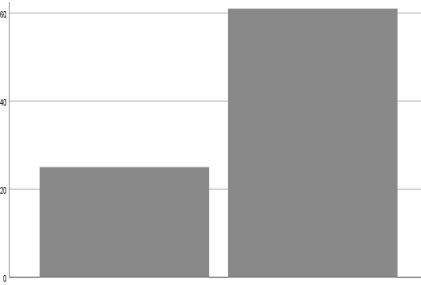

Diagram 79. De argument som används för att få de f.d. makarna att komma överens.

Det var 22 respondenter som inte besvarade ”*Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom*”. Det var 24 respondenter som svarade ”*Nej, det påverkar inte*” och det var 59 respondenter som svarade ”*Ja, det påverkar*”. Det var 19 respondenter som inte besvarade ”*De argument som används för att få de före detta makarna att komma överens*”. Det var 25 respondenter som svarade ”*Nej, det påverkar inte*” och det var 61 respondenter som svarade ”*Ja, det påverkar*”.

Avslutningsvis presenteras resultaten avseende ”*Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna*”.

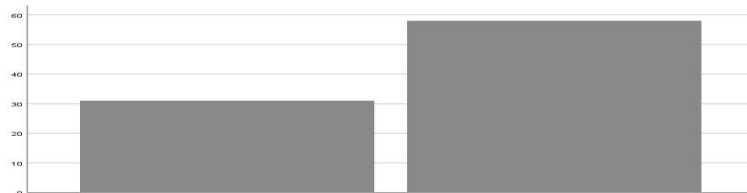

Diagram 80. Den tid som bodelningen har tagit för makarna.

Det var 16 respondenter som inte besvarade ”*Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna*”. Det var 31 respondenter som svarade ”*Nej, det påverkar inte*” och det var 58 respondenter som svarade ”*Ja, det påverkar*”.

2.3.6 Det materiella utfallet – likadelning

Grundtanken i lagstiftningen är likadelning efter skuldtäckning, se 11 kap. 3 § ÄktB. Av Brattströms studie framgår även att likadelning var den delning som majoriteten av makarna

uppgav.¹⁸⁸ I enkätundersökningen till bodelningsförrättare efterfrågades en frekvensuppskattning på en skala med följande alternativ var ”Aldrig”, ”Vid mindre än hälften av ärendena”, ”Vid hälften av ärendena”, ”Vid mer än hälften av ärendena” och ”Vid samtliga ärenden” avseende det materiella utfallet i samband med bodelningsförrättaruppdrag, utifrån hur ombudssituationen för makarna såg ut.¹⁸⁹ Respondenterna hade även två ytterligare svarsalternativ som var ”Har aldrig nått en överenskommelse i ett sådant ärende” och ”Aldrig haft ärende där båda makar har juridiskt biträde”. De två sistnämnda alternativen var för att ge respondenterna en möjlighet att besvara frågan utifrån sina förutsättningar istället för att lämna dem obesvarade. Frågorna var tudelade utifrån respektive ombudssituation, där en fråga tog sikte på att bodelningsförrättaruppdraget avslutades genom bodelningsavtal och en fråga tog sikte på att bodelningsförrättaruppdraget avslutades genom bodelningsbeslut.

Först presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till en överenskommelse mellan före detta makar, när båda makarna har juridiskt biträde?”.¹⁹⁰

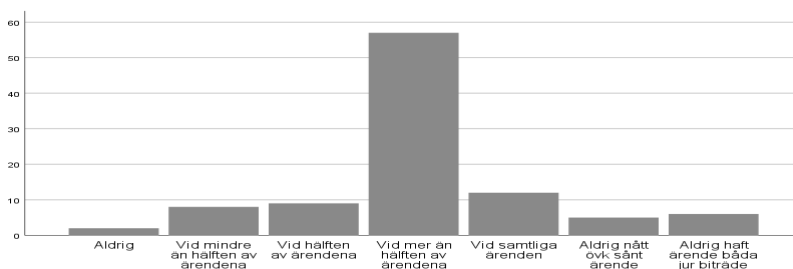

Diagram 81. Likadelning vid överenskommelse, båda makar juridiskt biträde.

Det var 6 respondenter som inte besvarade frågan.¹⁹¹ Det var 2 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 8 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 9 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 57 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 12 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 5 respondenter

¹⁸⁸ Brattström, Bodelning mellan makar – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning? Tidsskrift för familjerätt, arverett och barnvernrettsliga sporsmål, 01/2011, s. 87.

¹⁸⁹ En respondent kommenterade: ”jag kan inte svara. De tvistiga frågorna handlar oftast inte om likadelning eller inte utan om vad som ska ingå i bodelningen.”. En annan respondent kommenterade ”har aldrig haft detta utfall”. Eftersom det utfall som frågan ställdes utifrån tolkar jag det som att respondenten aldrig haft utfallet ”likadelning” vid bodelningsförrättaruppdrag. En respondent ändrade svarsalternativen till ”Vet ej/Nej/oftast inte” men lämnade frågan obesvarad. En respondent kommenterade ”Likadelning men för att uppnå den förhandlas det om kanske fem tvistiga frågor och jämkas upp och ned på värdena så det ser ut som en likadelning. Oklart hur det påverkar bodelningsförrättaren vid beslutsfattande. Bodelningsförrättaren kan påverkas att sätta värdena på så vis att det ser mer rättvist = lika ut. Men var finns rättvisan när man skall bestämma om ett fastighetsvärde är 9,5 eller 10 miljoner och det finns 3 olika uttalanden?”.

¹⁹⁰ En respondent svarade ”svårt att besvara eftersom att det ofta är tvistigt vad som utgör giftorättsgods och enskild egendom och inte”. En annan respondent kommenterade ”vad är likadelning? Kan vara tvist om egendomens värde!”.

¹⁹¹ En respondent kommenterade ”jag vet inte då sådan överenskommelse träffats – genom ombuden och ej avslutats av mig.”

som svarade ”Har aldrig nått en överenskommelse i ett sådant ärende” och det var 6 respondenter som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där båda makar har juridiskt biträde”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till att du fattar ett bodelningsbeslut, när båda makarna har juridiskt biträde?”.

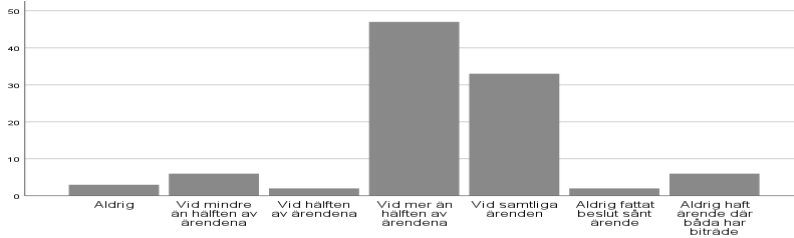

Diagram 82. Likadelning, bodelningsbeslut, båda makar har juridiskt biträde.

Det var 6 respondenter som inte besvarade frågan. Det var 3 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 6 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 2 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 47 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 33 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 2 respondenter som svarade ”Har aldrig fattat ett beslut i ett sådant ärende” och det var 6 respondenter som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där båda makar har juridiskt biträde”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till en överenskommelse mellan före detta makar, när enbart en av de före detta makarna har juridiskt biträde?”.¹⁹²

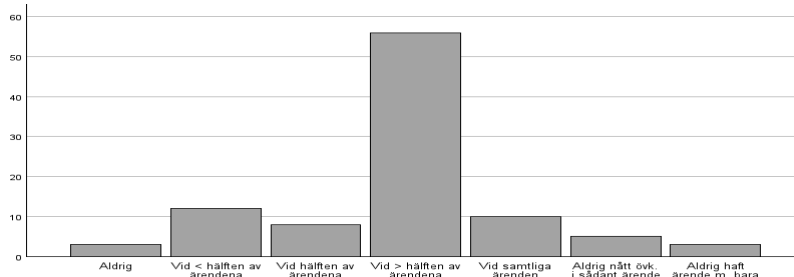

Diagram 83. Likadelning, överenskommelse, enbart en av makarna har juridiskt biträde.

Det var 8 respondenter som inte besvarade frågan. Det var 3 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 8 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 56 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 10 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 5 respondenter

¹⁹² En respondent svarade ”svårt att besvara eftersom att det ofta är tvistigt vad som utgör giftorättsgods och enskild egendom och inte”.

som svarade ”Har aldrig nått en överenskommelse i ett sådant ärende” och det var 3 respondenter som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där enbart en av makarna har ombud”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till att du fattar ett bodelningsbeslut, när enbart en av makarna har juridiskt biträde?”.

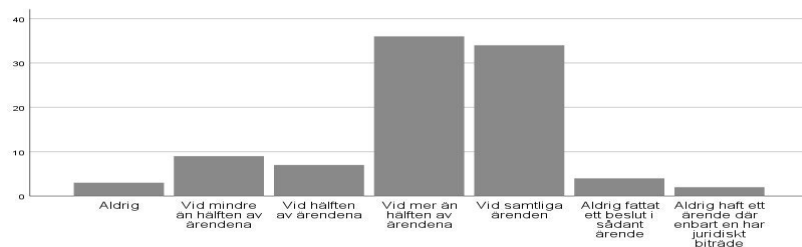

Diagram 84. Likadelning, bodelningsbeslut, enbart en av makarna har juridiskt biträde.

Det var 10 respondenter som inte besvarade frågan. Det var 3 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 9 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 7 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 36 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 34 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 4 respondenter som svarade ”Har aldrig fattat ett beslut i ett sådant ärende” och det var 2 respondenter som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där enbart en av makarna har juridiskt biträde”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till en överenskommelse mellan före detta makar, när ingen av makarna har juridiskt biträde?”.¹⁹³

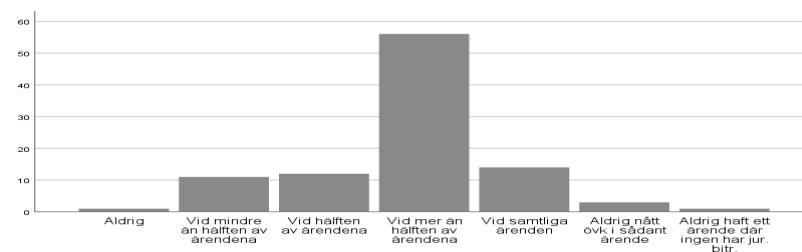

Diagram 85. Likadelning, överenskommelse, ingen av makarna har juridiskt biträde

Det var 7 respondenter som inte besvarade frågan. Det var 1 respondent som svarade ”Aldrig”, det var 11 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 12 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 56 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 14 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 3 respondenter

¹⁹³ En respondent svarade ”svårt att besvara eftersom att det ofta är tvistigt vad som utgör giftorättsgods och enskild egendom och inte”.

som svarade ”Har aldrig nått en överenskommelse i ett sådant ärende” och det var 1 respondent som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där ingen av makarna har juridiskt biträde”.

Härnäst presenteras resultaten avseende ”Hur ofta blir det likadelning när ditt arbete leder till att du fattar ett bodelningsbeslut, när ingen av makarna har juridiskt biträde?”.¹⁹⁴

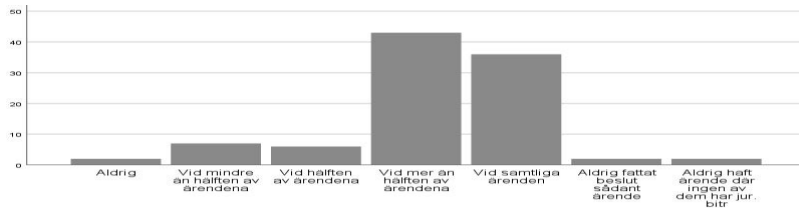

Diagram 86. Likadelning, bodelningsbeslut, ingen av makarna har juridiskt biträde.

Det var 7 respondenter som inte besvarade frågan. Det var 2 respondenter som svarade ”Aldrig”, det var 7 respondenter som svarade ”Vid mindre än hälften av ärendena”, det var 6 respondenter som svarade ”Vid hälften av ärendena”, det var 43 respondenter som svarade ”Vid mer än hälften av ärendena” och det var 36 respondenter som svarade ”Vid samtliga ärenden”. Det var 2 respondenter som svarade ”Har aldrig fattat ett beslut i ett sådant ärende” och det var 2 respondenter som svarade ”Har aldrig haft ett ärende där ingen av makarna har juridiskt biträde”.

2.3.7 Sammanfattning

I detta har resultaten avseende tidsåtgång, samtalsform, argument, samförståndsarbete, vad som enligt respondenterna påverkar om makarna når en överenskommelse eller inte och det materiella utfallet presenterats. Likadelning framstår som en vanlig fördelning, men eftersom ingen fråga har ställts om förekomst av äktenskapsförord, samägd egendom respektive tvistefrågor om vad som utgör giftorättsgods blir resultaten intressanta, men behöver vägas mot fler parametrar. Det är intressant att tidsåtgången beskrivs som 12 månader eller mindre av, då det inte generellt framstår som en alltför omfattande tidsåtgång.¹⁹⁵ Samförståndsarbetets bedrivande framstår som komplext. Vad som påverkar huruvida det blir fråga om en överenskommelse eller ett bodelningsbeslut, där makarnas egenskaper och respektive ekonomiska förutsättningar har fått likartade resultat, oavsett ombudssituation och oavsett om frågan ställts utifrån att bodelningsförrättaruppdraget avslutats genom överenskommelse eller genom bodelningsbeslut. Mot denna bakgrund behandlas resultaten avseende respondenternas senaste uppdrag i förhållande till varandra i nästa avsnitt.

¹⁹⁴ En respondent hade kommenterat alternativet med ”minns ej”.

¹⁹⁵ Se för utförlig diskussion avsnitt 2.3.2.

2.4 Analys av resultaten avseende respondenternas senaste uppdrag

I detta avsnitt ska ett antal frågor som berör respondenternas senaste uppdrag analyseras i förhållande till varandra för att försöka bidra till en djupare förståelse av respondenternas erfarenhet av deras senaste uppdrag och hur erfarenheter från deras senaste uppdrag kan förhålla sig till undersökning av bodelningsförrätтарыppdraget i ett större sammanhang. Först analyseras respondenternas svar på frågorna ”Hur såg det ut vid ditt senaste förordnande?”¹⁹⁶ (avsåg ombud) och ”Hur avslutades ditt senaste uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar?”¹⁹⁷. Det var två respondenter som lämnade den senare frågan obesvarad, varför antalet svar som redovisas i tabellen är 103.

Ombudssituation	Bodelningsavtal	Bodelningsbeslut	Entledigande	Summa
Båda makar juridiskt biträde	26	24	0	50
Enbart en make hade juridiskt biträde	11	11	0	22
Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde	14	16	1	31

Tabell 19. Avslut av bodelningsförrätтарыppdrag i förhållande till ombudssituation vid senaste uppdraget.

Av tabellen framgår att frekvensen för bodelningsavtal respektive bodelningsbeslut inte varierar särskilt mycket inom samma ombudssituation, utan om uppdraget avslutas genom bodelningsavtal eller bodelningsbeslut verkar sakna samband med ombudssituationen.¹⁹⁸

Mot denna bakgrund beslutades att analysera svaren dessa resultat i förhållande till resultaten avseende samtalsform. Ett antal respondenter besvarade frågan med flera svar. Detta har bearbetats genom att de alternativ en respondent har svarat för anges i parentes efter angivande av det antal respondenter som enbart har valt ett alternativ.

Det var fyra respondenter som lämnade frågan om samförståndsförhandlingens bedrivande i samband med det senaste uppdraget obesvarad. Det är totalt fem respondenter som inte har besvarat någon av frågorna. En av respondenterna valde därtill svaret ”*Aldrig haft*” avseende samförståndsförhandlingens bedrivande, vilket medför att respondentens svar inte presenteras i tabellen. Antalet svar som presenteras i tabellen nedan är därmed svaren från 99 respondenter. Eftersom enbart en respondent svarat ”entledigande” har detta svar lagts in i följande kategori *Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde – bodelningsbeslut och entledigande*”, för att säkerställa att respondentens svar inte i onödan kan härledas till respondenten.

¹⁹⁶ Se avsnitt 2.2.2.
¹⁹⁷ Se avsnitt 2.3.5.1.
¹⁹⁸ Förekomst av ombud kan diskuteras som ett sätt att utjämna förhandlingsförhållandena mellan makarna. Även andra omständigheter förefaller påverka hur bodelningen avslutas.

Ombudssituation och form för avslut vid senaste uppdraget	Enskilda samtal	Trepartssamtal	Kombination	Summa
Båda makar juridiskt biträde – Bodelningsavtal	6 (+4)	2 (+3)	10 (+3)	18(10)
Båda makar juridiskt biträde – Bodelningsbeslut	6 (+1)	5	9 (+1)	20(2)
Enbart en make hade juridiskt biträde – Bodelningsavtal	3 (+1)	1 (+1)	5 (+1)	9(3)
Enbart en make hade juridiskt biträde – Bodelningsbeslut	5 (+1)	0 (+1)	3 (+1)	8(3)
Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde - Bodelningsavtal	7	3	4	14
Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde – Bodelningsbeslut respektive entledigande	6 (+1)	1 (+1)	6 (+1)	13(3)

Tabell 20. Avslut av bodelningsförrättningsuppdrag och ombudssituation vid senaste uppdraget i förhållande till samtalsformen för samförståndsförhandlingen vid det senaste uppdraget.

Av tabellen framgår att inte heller när svaren på dessa frågor analyseras tillsammans uppstår någon övervikt för samtalsformen enskilda samtal respektive kombinationssamtal i förening med avslut av uppdrag.¹⁹⁹ Inte heller för trepartssamtal framkommer någon övervikt för den ena eller den andra sortens avslut. Förekomst av ombud och samtalsform kan därmed sannolikt påverka bodelningens avslut, både till innehåll och form – men något tydligt samband avseende detta kan inte utläsas från resultaten.²⁰⁰

Mot denna bakgrund beslutades att analysera resultaten avseende frågan om förekomst av barn. Svartalternativen var ”Inga barn”, ”Enbart gemensamma barn”, ”Enbart särkullbarn” och ”Både gemensamma barn och särkullbarn” kommer först att analyseras i förhållande till ombudssituationen och form för avslut för det senaste bodelningsförrättningsuppdraget. Respondenterna ombads enbart välja ett alternativ. Det blev fråga om ett ytterligare bortfall.²⁰¹ Det är därför 92 svar som

¹⁹⁹ Detta är i viss mån förvånande, då enskilda samtal anses vanligt förekommande i allmän domstol, se SOU 2007:26, s. 76. Utifrån en undersökning under 1980-talet förlikades ungefär 60 procent av tvistemålen vid tingsrätterna, se SOU 1982:26 s. 137. Lindell menar att denna andel idag är något lägre, ”trots” att domare i ökad utsträckning börjat tala med parterna var för sig, se Lindell Civilprocessen 5 uppl., s. 372. Enkätresultaten är inte tillräckliga för att helt fränkänna antagandet om enskilda samtals effektivitet sin relevans – uppenbarligen är enskilda samtal en framgångsrik samtalsform som kan medföra en samförstånds lösning. Däremot talar resultaten för att även andra samtalsformer kan vara effektiva. Möjligen pekar resultaten mot att även andra faktorer än samtalsform inverkar på förlikningsgraden.

²⁰⁰ Resultaten ger inte information om vad som har föranlett att en viss samtalsform har valts (se avsnitt 2.3.3) och inte heller vad som påverkat hur bodelningsförrättningsuppdraget avslutades (se avsnitt 2.3.5).

²⁰¹ Det var åtta respondenter som lämnade frågan obesvarad, se avsnitt 2.2.3.

presenteras i tabellen. När det gäller den respondent som angett entledigande har denna respondents svar inordnats på samma sätt som i föregående tabell.

Ombudssituation och form för avslut vid senaste uppdraget	Inga barn	Enbart gemensamma barn	Enbart särkullbarn	Både gemensamma barn och särkullbarn
Båda makar juridiskt biträde – Bodelningsavtal	4	10	4	4
Båda makar juridiskt biträde – Bodelningsbeslut	5	13	4	1
Summa	9	23	8	5
Enbart en make hade juridiskt biträde – Bodelningsavtal	2	5	2	0
Enbart en make hade juridiskt biträde – Bodelningsbeslut	2	4	4	0
Summa	4	9	6	0
Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde – Bodelningsavtal	4	6	3	1
Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och entledigande	2	11	1	0
Summa	6	17	4	1
Summa hela kolumnen	19	49	18	6

Tabell 21. Avslut av bodelningsförrättsuppdrag och ombudssituation vid senaste uppdraget i förhållande till förekomst av barn i samband med det senaste uppdraget.

När det gäller att makarna inte hade några barn är det inte någon större skillnad avseende om bodelningen avslutades genom ett bodelningsavtal eller ett bodelningsbeslut. När det gäller att makarna enbart hade gemensamma barn finns en viss övervikt för mer än hälften av respondenternas senaste uppdrag i denna situation avslutades genom bodelningsbeslut.²⁰² När makarna enbart hade särkullbarn är det relativt likartat mellan formen för avslut, men marginellt fler bodelningsförrättsuppdrag som avslutades genom bodelningsavtal än bodelningsbeslut. I situationen att makarna hade både gemensamma barn och särkullbarn avslutades de flesta av respondenternas senaste uppdrag genom bodelningsavtal.

²⁰² När föräldrar befinner sig i en vårdnadstvist kan en parallell konfliktyta vara bodelning efter separation, se Bergman, Rejmer, Parents in child custody disputes: Why are they disputing?, Journal of Child Custody, 2017, s 9. Om föräldrar befinner sig i en bodelningstvist är det möjligt att en parallell konfliktyta är vårdnadstvisten. Enkätundersökningens resultat medför dock inte att denna slutsats kan dras, bl.a. då frågan om barn inte ställdes utifrån om barnen var under eller över 18 år. Artikeln utgjorde en del av forskningsprojektet ”High-Conflict Families of Divorce – a study of children in custody conflicts and an effect analysis of three processing models”. Definitionen av ”high-conflict families” skulle sannolikt kunna vara användbar avseende en del föräldrar, där det pågår simultana bodelnings- och vårdnadstvister. På vilket sätt definitionen skulle kunna användas i bodelningstvister inför bodelningsförrättare kommer dock inte utvecklas här. För att dra slutsatser om förekomsten av ”high-conflict families” inför bodelningsförrättare skulle vidare forskning avseende denna fråga behöva genomföras.

Härnäst kommer samtliga resultat avseende dessa frågor att analyseras tillsammans. Ombudssituationen, form för avslut och de tre samtalsformerna förenas i den högra kolumnen. Utifrån dessa parametrar kommer antalet respondenter som svarat en viss förekomst av barn att inordnas i tabellen nedan. Eftersom ett antal respondenter valde flera samtalsformer, anges dessa respondenter svar inom parentes efter övriga svar avseende förekomst av barn i tabellen nedan.

Båda juridiska biträden – Bodelningsavtal och Enskilda samtal	1(1)	5 (2)	(1)	1
Båda juridiska biträden – Bodelningsavtal och Trepårtssamtal	1	(2)	(1)	1
Båda juridiska biträden – Bodelningsavtal och Kombinationssamtal	1(1)	3	3(1)	2
Båda juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Enskilda samtal	1	5	2	(1)
Båda juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Trepårtssamtal	1	3	1	0
Båda juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Kombinationssamtal	3	5	1	(1)
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsavtal och Enskilda samtal	1	3(1)	0	0
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsavtal och Trepårtssamtal	0	(1)	1	0
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsavtal och Kombinationssamtal	1	1(1)	1	0
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Enskilda samtal	1	1	2(1)	0
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Trepårtssamtal	0	1	(1)	0
Enbart ett juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och Kombinationssamtal	1	2	1(1)	0
Inget juridiskt biträde – Bodelningsavtal Enskilda samtal	2	3	2	0
Inget juridiskt biträde – Bodelningsavtal Trepårtssamtal	1	1	0	1
Inget juridiskt biträde – Bodelningsavtal Kombinationssamtal	1	2	1	0
Inget juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och entledigande; Enskilda samtal	2	4(1)	(1)	0
Inget juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och entledigande; Trepårtssamtal	0	(1)	0	0
Inget juridiskt biträde – Bodelningsbeslut och entledigande; Kombinationssamtal	0	6	(1)	0

Tabell 22. Ombudssituation, avslutets form, samtalsform och förekomst av barn vid senaste uppdraget.

Av dessa resultat analyserat i förhållande till varandra framgår följande. När det gäller situationen förekomst av biträde, förenat med förekomst av juridiskt biträde, samtalsform och form för avslut avseende bodelningsförrättsuppdraget förefaller inte någon av samtalsformerna innebära en

sannolikhetsövertikt för att uppdraget avslutas på det ena eller andra sättet, i förhållande till om det har funnits respektive inte funnits barn i anslutning till bodelningen.

Även om makarna har nått en överenskommelse och en viss samtalsform i vissa situationer skulle vara att betrakta som mer effektiv kan detta dock inte ge någon information om den aktuella överenskommelsens innebörd och huruvida den lett till en ”rättvis” fördelning. Mot bakgrund av att det inte ställdes någon fråga om exempelvis förekomst av äktenskapsförord och inte heller ställdes någon frågan om huruvida den materiella delningen i det senaste uppdraget blev likadelning i det enskilda fallet kan detta tyvärr inte analyseras.²⁰³ Utifrån resultaten avseende respondenternas senaste uppdrag framgår, i likhet med resultaten avseende tidigare avsnitt,²⁰⁴ att det kan vara flera olika saker som spelar roll i olika bodelningar vilket medför att olika bodelningssituationer fungerar i enlighet med förarbetsuttalanden om att förfarandet hos bodelningsförrättare ska vara summariskt, formlöst och enkelt.²⁰⁵ Det kan därmed vara flera olika saker som spelar in i huruvida olika bodelningar vilket även medför att olika bodelningssituationer kan fungera olika väl med de förfaranderegler som finns i 17 kap. ÄktB. Om detta handlar nästa avsnitt.

2.5 Verktyg och förändringsförslag

2.5.1 Inledning

Det finns vissa verktyg som stadgas i 17 kap. ÄktB. Att bodelningsförrättaren saknar egna tvångsmedel har kritiserats av Teleman.²⁰⁶ Teleman föreslog även ett antal förändringar av bodelningsförrättarregelverket genom Ds 2005:34. Dessa förslag kom inte att genomföras.²⁰⁷ Mot denna bakgrund var det intressant att se hur användningen av de befintliga verktygen såg ut bland bodelningsförrättare och hur bodelningsförrättare såg på de olika förändringsförslag som har framförts.

2.5.2 Befintliga verktyg – vitesföreläggande och beedigande av bouppteckning

Som verktyg, för att få överblick över den aktuella bodelningen, kan bodelningsförrättaren om denne finner det behövligt upprätta en bouppteckning med makarnas tillgångar och skulder per

²⁰³ Det går inte heller utifrån enkätresultaten att analysera om och i så fall på vilket sätt utfallet i den individuella bodelningen förhöll sig till ändamålet med att etablera ett skydd för en ekonomiskt svagare part, prop. 1986/87:1, s. 39.

²⁰⁴ Se avsnitt 2.2 och 2.3.

²⁰⁵ Prop. 1986/87:1, s. 225.

²⁰⁶ Teleman, *Bodelning*, 6 uppl., s. 305, varvid bristen på bevisupptagning och svårigheter att få ett editionsföreläggande diskuteras och Teleman anser vitesreglerna otillräckliga för att trygga ett effektivt förfarande för motpart och bodelningsförrättare.

²⁰⁷ SOU 2006/07:32, s. 6.

brytdagen, se 17 kap. 5 § ÄktB. Om en make inte inkommer med uppgifter till bouppteckningen kan bodelningsförrättaren ansöka om att domstol förelägger maken att vid vite inkomma med uppgift till bouppteckningen enligt samma bestämmelse.²⁰⁸ Det är enbart bodelningsförrättare som kan ansöka om vitesföreläggande.²⁰⁹

Avseende vitesföreläggande kan följande tingsrättsavgörande tjäna som exempel. Maken hade inte vid något tillfälle inställt sig till sammanträden och inte berättat om sina tillgångar och skulder per brytdagen. Maken hade erhållit ett arv, som den andre maken saknade närmare kännedom om. Tingsrätten dömde först ut vite om 25 000 kronor som engångsbelopp och därefter vite om 100 000 kronor samt om föreläggandet inte följdes, 100 000 kronor i vite för varje period om 30 dagar som föreläggandet inte följdes. Den aktuella maken hade underlåtit att lämna uppgifter till bouppteckningen, det fanns förutsättningar enligt 3 och 4 §§ lagen (1985:206) om viten och maken hade vid upprepade tillfällen åsidosatt tingsrättens beslut, varvid det fanns skäl att befara att detta skulle fortsätta ske. Tidsperioden från förordnande av bodelningsförrättare till utdömande av löpande vite var ett och ett halvt år.²¹⁰

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”Har du någon gång ansökt hos domstol om att döma ut vite, för att en make underlåtit att lämna uppgift till bouppteckningen?”²¹¹ Respondenterna kunde enbart svara ”Nej” eller ”Ja”.

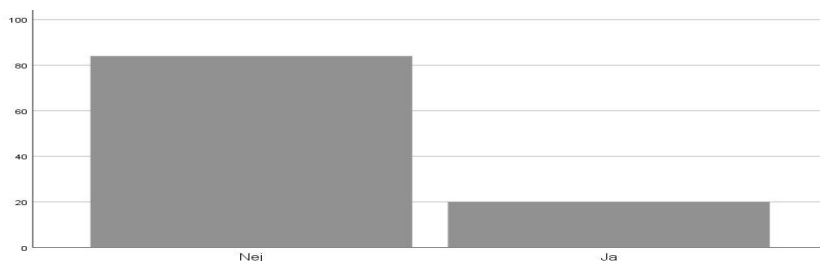

Diagram 87. Ansökt om att domstol ska döma ut vite

Det var en respondent som lämnade frågan obesvarad. Det var 20 respondenter som svarade ”Ja”, och 84 respondenter som svarade ”Nej”.²¹²

²⁰⁸ I 9 kap. 7 § ÄktB framgår att behov av upprättande av bouppteckning kan utgöra skäl för förordnande av bodelningsförrättare. Avseende ansökan om vite se NJA 2013 s. 602 och Attunda tingsrätts beslut i Å 10380–18. Se rörande bestämmelsen Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 303 särskilt not 106.

²⁰⁹ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 304–306, särskilt not 106.

²¹⁰ Attunda tingsrätt Å 10380–18.

²¹¹ En respondent kommenterade frågan med ”aldrig hört om någon som gjort” och respondenten avstod från att besvara frågan.

²¹² En respondent som kryssade i nej kommenterade ”men varit nära”. En respondent som kryssade i nej kommenterade ”men snart”.

Enligt 17 kap. 5 § 2 st. ÄktB är en make skyldig att bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken begär det. Detta sker genom ansökan om stämning, varvid ett indispositivt tvistemål vidtar.²¹³ En make kan begära att motparten under ed bekräftar riktigheten av en upprättad bouppteckning inför domstolen och domstolen får inte avsluta målet förrän eden har avlagts. Domstolen får för att tillse att en make beedigat bouppteckningen förelägga och döma ut vite, se 17 kap. 5 § 2 st. ÄktB.²¹⁴ Vad avser beedigande av bouppteckning har makes skyldighet att bidra med uppgifter till bouppteckningen och att en part som inte gör det, inte heller kan motsätta sig att via ed bekräfta den bouppteckning som ändå upprättats understrukits i underrättspraxis.²¹⁵ En riktig bedömning av bodelningsanspråk hör samman med redovisningsplikten enligt 9 kap. 3 § ÄktB.²¹⁶ Även av 9 kap. 7 § ÄktB framgår att en bouppteckning, i den omfattning som behövs, ska upprättas och innehålla varje makes tillgångar och skulder såsom de var när talan väcktes. Bestämmelsen om att upprätta bouppteckning är inte obligatorisk, utan en uppteckning ska bara ske i den omfattning som behövs. Förordnande av bodelningsförrättare kan påkallas på grund av behov att upprätta bouppteckning.²¹⁷

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”Har du någon gång varit med om att en make beedigat innehållet i en bouppteckning inför domstol, i samband med förordnande som bodelningsförrättare?” Respondenterna kunde enbart svara ”Ja” eller ”Nej”.

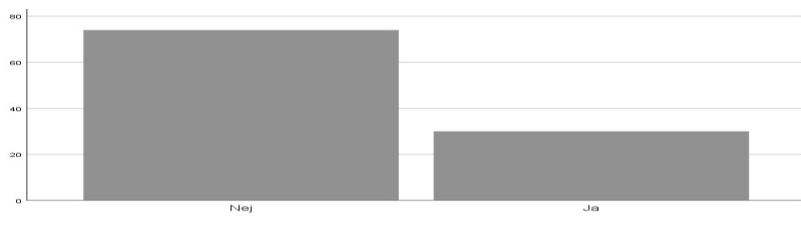

Diagram 88. Beedigande av bouppteckning inför domstol.

Det var en respondent som lämnade frågan obesvarad. Det var 30 respondenter som svarade ”Ja” och 74 respondenter som svarade ”Nej”.²¹⁸

²¹³ Se prop. 1986/87:1, s 346 (lagrådet).

²¹⁴ Se prop. 1986/87:1, s 223 och s 346 och RH 2004:74.

²¹⁵ RH 2004:74.

²¹⁶ Se Tottie, Teleman, Äktenskapsbalken en kommentar, 3 uppl., s. 232.

²¹⁷ Tottie, Teleman, Äktenskapsbalken en kommentar, 3 uppl., s. 254. En bouppteckning kan inte upprättas på begäran från borgenär.

²¹⁸ En respondent som svarade nej på frågan kommenterade ”men som ombud”. En annan respondent som också svarade nej på frågan kommenterade ”dock har det yrkats i pågående ärende”.

Det framstår därmed som att de verktyg som finns för att skapa ett korrekt underlag inte används i någon större utsträckning. Detta kan ha olika skäl för sig, till exempel att de flesta makar bidrar med de uppgifter som krävs, att det sällan finns behov av att genom vite få in uppgifter till bouppteckningen respektive att beediga en bouppteckning eller att makarna utan att verktygen formellt används ändå inkommer med eller bekräftar inlämnade uppgifter. Ett annat skäl skulle kunna vara att verktygen inte anses som effektiva av bodelningsförrättare och därför inte används.

2.5.3 Föreslagna verktyg

2.5.3.1 Förbättringsmöjligheter

Att bodelningsförrättaren saknar egna tvångsmedel har kritiserats i doktrin.²¹⁹ Det har ansetts att tredskande part i praktiken kan vålla bekymmer, både för motpart och bodelningsförrättare.²²⁰ För att få kunskap om hur aktiva bodelningsförrättare ser på föreslagna förbättringar av regelverket ställdes ett antal frågor om utvärdering och förbättring av regelverket, utifrån promemoriaförslag.²²¹

Inledningsvis presenteras resultaten avseende frågan ”*Upplever du att regelverket för bodelningsförrättare skulle kunna förbättras på något sätt?*”²²² Respondenterna kunde enbart svara ”Ja” eller ”Nej”. Om respondenten svarade ”Nej” ombads denne att gå vidare till fråga 21.

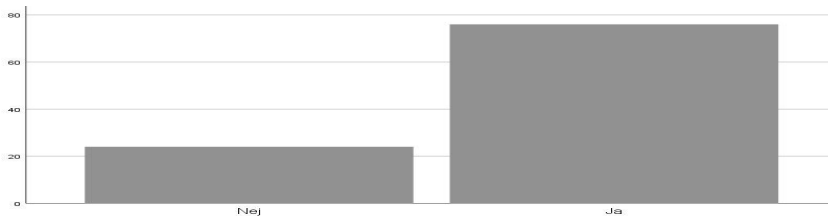

Diagram 89. Kan regelverket för bodelningsförrättare förbättras?

Det var fem respondenter som lämnade frågan obesvarad.²²³ Det var 24 respondenter som svarade ”Nej”²²⁴ och det var 76 respondenter som svarade ”Ja”²²⁵. Det finns därmed en tendens att

²¹⁹ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 305, varvid bristen på bevisupptagning och svårigheter att få ett editionsföreläggande diskuteras och Teleman anser vitesreglerna otillräckliga för att trygga ett effektivt förfarande för motpart och bodelningsförrättare.

²²⁰ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 303 och Ds 2005:34, s. 156–157.

²²¹ Uppdraget var att utreda vissa frågor om bland annat skadestånd och bodelning i ÄktB och sambolagen. Advokat Örjan Teleman redovisade uppdraget den 1 juli 2005. I avsnitt tio behandlades olika bodelningsfrågor de lege ferenda och det är utifrån dessa utvärderingsfrågor i bodelningsförrättarenkäten har ställts.

²²² En respondent kommenterade ”Ej funderat på det mycket”.

²²³ En respondent kommenterade ”saknar tillräcklig erfarenhet” och lämnade även de efterföljande frågorna 20 b-d obesvarade.

²²⁴ Nej får här förstås som att regelverket inte skulle kunna förbättras på något sätt.

²²⁵ Ja får här förstås som att regelverket skulle kunna förbättras på något sätt.

tillfrågade bodelningsförrättare anser att det finns förbättringsmöjligheter i bodelningsförrättarregelverket. Huruvida de förbättringsmöjligheter respondenterna hade i åtanke sammanfaller med de förslag som framfördes i Ds 2005:34 är inte klarlagt. Det finns en risk att vissa förbättringsförslag som respondenterna själva skulle framföra, har osynliggjorts genom att utgå från utredningens förslag. Dock kan samtidigt nämnas att den avslutande fritextfrågan har gett respondenterna möjlighet att lämna egna förslag. Att 24 respondenter svarade ”Nej” ska beaktas vid analys av de efterföljande frågorna, då respondenterna för det fall de svarade nej ombads att inte besvara frågorna om förbättringsförslag.²²⁶

Frågorna avseende förbättringsmöjligheter ställdes på följande sätt i enkätundersökningen: *I Du ombeds i denna fråga ta ställning till en rad alternativ. Om alternativet inte alljämt föranleder svårigheter, skriv "0". Det motsvarar nej. Om alternativet alljämt föranleder svårigheter, skriv "1". Det motsvarar ja. Ds 2005:34 togs en rad bodelningsfrågor upp de lege ferenda. Anser du att dessa frågor alljämt föranleder svårigheter?*²²⁷ och *Anser du att förslagen från Ds 2005:34 bör genomföras?*²²⁸ Därefter listades de bodelningsfrågor som togs upp, som kom att utgöra de alternativ som respondenterna fick möjlighet att svara ”Ja” eller ”Nej” avseende. Alternativen löd ”Preskription av rätt till bodelning”, ”Kalla parter till sammanträde vid vite för att förbättra deras medverkan i saken”²²⁹, ”Stupstocks föreläggande”, ”Mellanbeslut”, ”Avskaffa möjlighet till särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning”, ”Införande av anslutningsklander”²³⁰ och ”Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar”²³¹. Det efterföljande avsnittet disponeras som följer. Först presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Preskription av rätt till bodelning”. Eftersom rätten till bodelning idag inte ”preskriberas” skulle ett införande av ett sådant förslag skulle kunna medföra att en förutsättning för att kunna påkalla förordnande av bodelningsförrättare är att en bodelning ska återstå att förätta.²³² Detta skulle bli en prejudiciell förutsättning för förordnande av bodelningsförrättare och presenteras därför först och för sig. Därefter presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Kalla parter till sammanträde vid vite för att förbättra deras medverkan i saken” och ”Stupstocks föreläggande”

²²⁶ Det är dock inte alla de respondenter som svarade nej på frågan som därefter avstod från att besvara frågorna. Deras svar i de efterföljande frågorna har ändå analyserats. (Det rörde sig om totalt tre respondenter)

²²⁷ I anslutning till alternativet ”mellanbeslut” vid frågan kommenterade en respondent ”går ej? Men part vill det ibland”. En respondent kommenterade ”ej läst” med hänvisning till Ds 2005:34. En respondent kommenterade ”vill minnas att Teleman skrev något”.

²²⁸ En respondent hade i anslutning till den senare frågan skrivit ”Vet ej”. En annan respondent kommenterade ”vem läser en Ds som praktiker?”.

²²⁹ En respondent skrev i anslutning till svarsalternativet ”tar alltid förskott om sådant inte betalas ber jag tingsrätten att entlediga mig”.

²³⁰ En respondent har i anslutning till alternativet ”anslutningsklander” skrivit ”jätteviktigt”.

²³¹ En respondent har i marginalen på detta svarsalternativ vid båda frågorna skrivit ”svår fråga” och ”mindre viktig än övriga”.

²³² Se följande prejudikat rörande när i tiden rätten att påkalla bodelning kan anses ha upphört: NJA 1935 s. 613, NJA 1937 s. 180, NJA 1993 s. 570 och NJA 2009 s. 437. Därtill finns två RH-fall som berör förutsättningar att begära bodelning med tidsutdräkt RH 2002:19 och RH 2003:41.

tillsammans, då dessa alternativ rör bodelningsförrättarens egna möjligheter att föra bodelningsprocessen framåt. Därefter presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Mellanbeslut” och ”Anskaffa möjlighet till särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning”, eftersom dessa delar tar sikte på olika avgränsningar av bodelningsfrågorna och därigenom påverkas bodelningsprocessen inför bodelningsförrättaren. Därefter presenteras resultaten avseende svarsalternativen ”Införande av anslutningsklander” och ”Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar”, eftersom dessa alternativ tar sikte på tidpunkten då bodelningsförrättarens uppdrag är avslutat. Avslutningsvis presenteras vilket svarsalternativ som olika respondenter har valt som det viktigaste och varför.

2.5.3.2 Preskription av rätt till bodelning

I Ds 2005:34 framhölls att frågan om preskription av giftorätten borde bli föremål för utredning, då lång tid mellan äktenskapsskillnad och bodelning innebär besvärliga utredningar av egendomsförhållanden. Detta medför i sin tur tidsutdräkt och kostnader för parterna. Att införa en preskriptionsregel för rätt till bodelning skulle bl.a. kunna minska rättsosäkerheten för makarna och antalet bodelningstvister.²³³ Brattström och Singer har diskuterat vilket behov som finns för en i tid obegränsad rätt att begära bodelning.²³⁴ Av Brattströms enkätstudie kunde slutsatsen dras att bodelning i de flesta fall genomförs i nära samband med äktenskapsskillnaden.²³⁵

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Preskription av rätt till bodelning”. Respondenternas svar på om frågan allttjämt föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

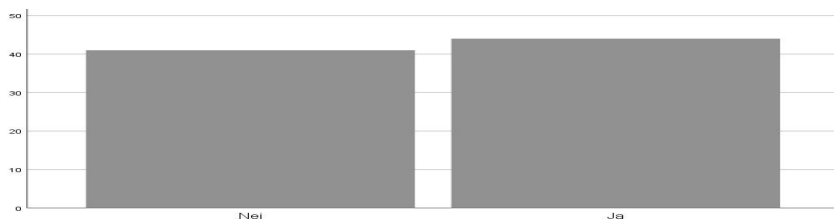

Diagram 90. Preskription – föranleder svårigheter

²³³ Ds 2005:34, s. 156.

²³⁴ Brattström, Singer, Preskription av äktenskapets rättsverkningar, Infotorg, 2010-07-15. Författarna diskuterade olika sätt att skydda make som av personliga skäl inte bodelar vid äktenskapsskillnaden, en förändrad syn på äktenskapsskillnadens rättsverkan, rättsosäkerhet för makarna med icke-preskribla anspråk på att förrätta bodelning och praktiska problem som kan uppstå. De föreslog att rätten att begära bodelning bör preskriberas tio år efter att ett äktenskap upplösts, utifrån den allmänna preskriptionstiden, underinstansernas synsätt i NJA 2009 s. 437, rättssäkerhetsöverbägganden samt att parter ska kunna gå vidare i livet oberoende av varandra.

²³⁵ Brattström, Bodelning – verklighetens betydelse för framtidens regelutformning, Tidsskrift för familjerätt, arverett og barnvernrettslige spørsmål, 01/2011, s. 83.

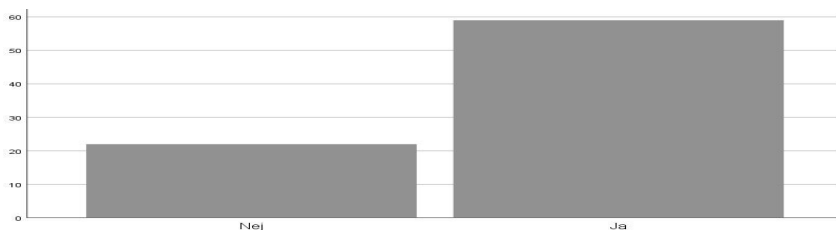

Diagram 91. Preskription – utredningens förslag bör genomföras.

Det var 20 respondenter som inte besvarade frågan om bristen på preskription allttjämt föranleder svårigheter. Det var 44 respondenter som svarade ”Ja” och det var 41 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 24 respondenter som inte besvarade frågan om rätten att begära bodelning borde preskriberas. Det var 59 respondenter som svarade ”Ja” och det var 22 respondenter som svarade ”Nej”.

2.5.3.3 Kalla parter till sammanträde vid vite för att förbättra deras medverkan i saken respektive stupstocksföreläggande

Ett förslag för att föra processen framåt var att införa en möjlighet för bodelningsförrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite, för att förbättra parternas deltagande i förbandet. Ett av skälen till förslaget var då makes medverkan kan behövas i större grad än vad som kan erhållas genom vite att lämna uppgift om tillgångar och skulder per brytdagen.²³⁶

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite för att om möjligt förbättra deras medverkan i saken”. Respondenternas svar på huruvida frågan allttjämt föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

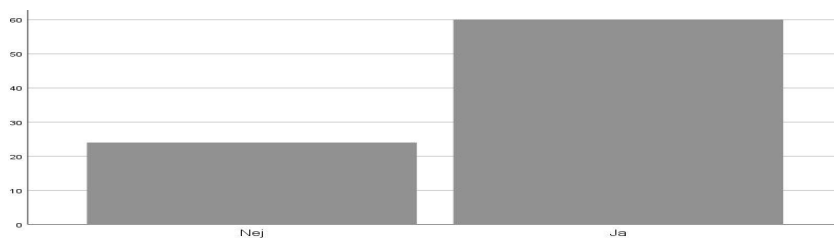

Diagram 92. Möjlighet att kalla vid vite – brist på verktyg föranleder svårigheter

²³⁶ Ds 2005:34, s. 157.

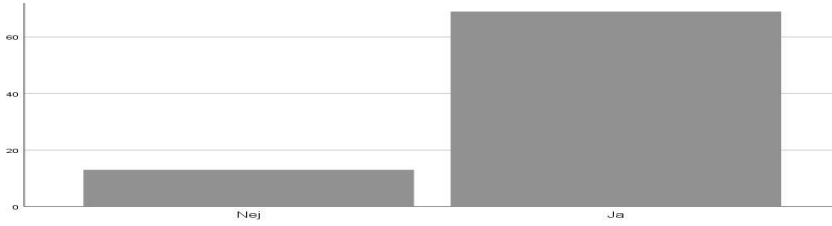

Diagram 93. Möjlighet att kalla vid vite – förslaget bör genomföras

Det var 21 respondenter som inte besvarade frågan om (avsaknad) av möjlighet att kalla parter vid vite alljämt föranleder svårigheter. Det var 60 respondenter som svarade ”Ja” och det var 24 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 32 respondenter som inte besvarade frågan om förslaget om möjlighet att kalla parter vid vite borde genomföras. Det var 60 respondenter som svarade ”Ja” och det var 13 respondenter som svarade ”Nej”.

Ytterligare ett förslag som framfördes i Ds 2005:34 var att införa en möjlighet till stupstocksföreläggande, enligt förlaga i 42 kap. 15 § RB. Förslaget framfördes för att kunna motverka att en passiv part drar nytta av att handläggningen drar ut på tiden samt för att stärka bodelningsförrättarens roll under den praktiska handläggningen.²³⁷ Stupstocksföreläggande enligt RB handlar om fakultativ preklusion, där part efter viss tidpunkt inte får återropa ny omständighet eller lägga fram nytt bevis, annat än i två specifika undantagsfall. Syftet med införandet av paragrafen i RB var just tidseffektiva fördelar med en ordnad processföring, där handläggningen av dispositiva mål inte skulle dra ut på tiden.²³⁸

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet *Stupstocksföreläggande*. Respondenternas svar på huruvida frågan alljämt föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

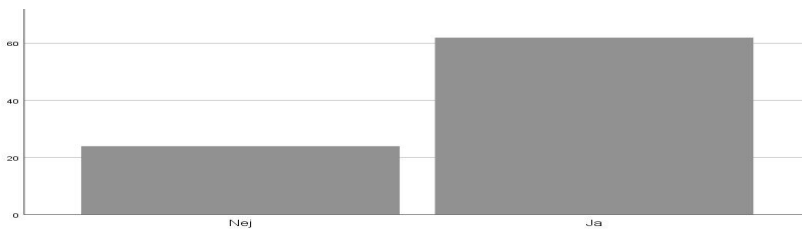

Diagram 94. Brist på stupstocksföreläggande föranleder alljämt svårigheter

²³⁷ Ds 2005:34, s. 157–158.

²³⁸ Prop. 1999/2000:26, s. 140 och s. 70–71.

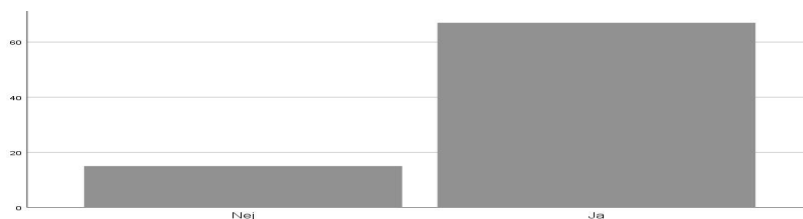

Diagram 95. Förslaget om att införa stupstocksföreläggande bör genomföras.

Det var 19 respondenter som inte besvarade frågan om huruvida (avsaknad) av möjlighet till stupstocksföreläggande alltså förleder svårigheter. Det var 62 respondenter som svarade ”Ja” och det var 24 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 23 respondenter som inte besvarade frågan om förslaget att införa möjlighet till stupstocksföreläggande bör genomföras. Det var 67 respondenter som svarade ”Ja” och det var 15 respondenter som svarade ”Nej”.

2.5.3.4 Mellanbeslut och möjlighet att avskaffa särskild talan

I detta underavsnitt ska två olika förändringsförslag presenteras. Dessa tar på olika sätt sikte på att dela upp processen inför bodelningsförrättare, antingen genom att avgöra frågor för sig respektive att en fråga med påverkan på bodelningen avgörs i domstol.

En bodelningsförrättare får om makarna inte kan nå en överenskommelse fatta ett skriftligt beslut om delning. En av bodelningsförrättaren upprättad och underskriven handling kallas bodelningsbeslut.²³⁹ Den beslutsbefogenhet bodelningsförrättaren har är absolut och omfattar en prövning av alla prejudiciella frågor för bodelningen.²⁴⁰ Här ska diskuteras möjlighet för bodelningsförrättare att fatta mellanbeslut, för att avgöra vissa frågor innan det slutliga beslutet meddelas. Möjlighet att fatta mellanbeslut är inte lagstadgad för bodelningsförrättaren. Av HD:s motivering i NJA 2013 s 602, framgår att *delbeslut* (min kursivering) kan fattas redan på ett tidigt stadium under förfarandet.²⁴¹ Det är dock oklart om HD med uttalandet avsåg att ta ställning för bodelningsförrättares möjlighet att meddela mellanbeslut.²⁴² Tottie och Teleman har uttryckt att delbeslut torde avse ett skriftligt beslut som delger parterna och att sannolikt ska detsamma inte förses med någon fullföljdshänvisning då det inte utgör ett slutligt beslut om delningen utan ett ställningstagande rörande just ett för denna prejudiciellt spörsmål.²⁴³ Det kan diskuteras huruvida HD med sitt ordval avsåg att diskutera delbeslut, i förhållande till deldom. Telemans exempel på

²³⁹ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 302 och Tottie och Teleman, Äktenskapsbalken – en kommentar, 3 uppl., s. 302.

²⁴⁰ Prop. 1986/87:1, s. 224-225.

²⁴¹ NJA 2013 s. 602, p 14.

²⁴² Se avseende analys av underrättspraxis kring mellanbeslut Ds 2005:34, s. 159.

²⁴³ Tottie, Teleman, Äktenskapsbalken – en kommentar, 3 uppl., s. 496 med hänvisning till 49 kap. 3 § 1 st RB.

mellanbeslutstema i Ds 2005:34 är bland annat vilket lands lag som ska tillämpas.²⁴⁴ Frågan om vilket lands lag som ska tillämpas är en rättsfråga. Möjligheten att meddela mellandom avseende rättsfråga har diskuterats i förarbeten, där ordvalet i 17 kap. 5 § 2 st RB blev fråga som främst angår rättstillämpningen, men avsåg till exempel prövning av vilket lands lag som ska tillämpas.²⁴⁵ Frågan om mellandom över en rättsfråga har diskuterats i doktrin.²⁴⁶ Enligt Teleman är det genom en analog tillämpning av 17 kap. 5 § RB om mellandom, som en bodelningsförrättare skulle kunna meddela ett ”mellanbeslut”.²⁴⁷ Mellandom har en processekonomisk funktion, då rätten ska kunna bryta ut och avgöra en delfråga för att sedan avgöra målet, utan att pröva återstående frågor. Mellandom är lämpligt om det finns ett prejudiciellt samband mellan frågorna, då mellandomen ligger till grund för slutlig dom. Exempelvis kan en mellandom omfatta både om ett rättsfaktum föreligger och den rättsliga betydelsen av detsamma, om flera rättsfakta är tvistiga i processen. Det kan vara alternativa grunder, som att ett testamente klandras med grund i formfel *och* på grund av psykisk störning. Om rätten i mellandom konstaterar att testamentet är behäftat med formfel är detsamma ogiltigt och frågan om psykisk störning behöver inte prövas. En mellandom kan också gälla en alternativ invändning, att svaranden i mål om betalningsskyldighet förnekar grunden för käromålet *och* menar att fordran är preskriberad. En mellandom kan överklagas och vinna laga kraft.²⁴⁸ Möjlighet till mellanbeslut för bodelningsförrättaren diskuteras bland annat utifrån den mångfald av tillgångar och skulder som kan finnas och att bodelning innebär värdering och lottläggning.²⁴⁹

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”*Mellanbeslut kring t.ex. tillämplig lag och äktenskapsförord, med möjlighet för part att klandra beslutet utan avvaktande av resultatet av den återstående förrättningen*”. Respondenternas svar på huruvida frågan alltså föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

²⁴⁴ Se Ds 2005:34, s. 158–159 med referens också till 29 § 1 st lag (1999:116) om skiljeförfarande och Teleman Bodelning, 6 uppl., s. 314–315, kring att ett äktenskapsförords giltighet skulle kunna avgöras genom mellanbeslut, då det påverkar handläggningens omfattning och har stor processekonomisk betydelse.

²⁴⁵ Prop. 1989/90:71, s. 43–44.

²⁴⁶ Ekelöf m.fl., Rättegång V, 8 uppl., s. 235–236. Svea hovrätt Ö 4692–05 meddelat 2005-09-19/2005-11-28. Kärande önskade att hovrätten inte, som tingsrätten, skulle avvisa kärandens talan över bodelningsförrättarens beslut. Hovrätten instämde med tingsrättens bedömning och framförde bland annat att det, enligt hovrättens synsätt, avsetts av lagstiftaren att hålla samman bodelningsförrättningen. Bodelningsförrättaren ansågs skola i ett sammanhang pröva de prejudiciella frågorna och utifrån den inställning bodelningsförrättaren intog i dessa frågor verkställa fördelningen av egendom. Det ansågs därför inte varit lagstiftarens avsikt att bodelningsförrättaren skulle meddela delbeslut i prejudiciella frågor. Talan ansågs inte kunna prövas utifrån någon bestämmelse. Målet överklagades till HD, som beviljade prövningstillstånd. Innan tvisten hann prövas återkallades talan av klaganden, HD Ö 37–06 Dagboksblad. Enligt Teleman berodde återkallelsen på att parterna förlikades, Bodelning, 6 uppl., s. 315. Akten hos HD var gallrad. Begäran om att få ta del av handlingar skedde 2021-04-14.

²⁴⁷ Teleman, Bodelning, 6 uppl., s. 314.

²⁴⁸ Ekelöf m.fl., Rättegång 5, 8 uppl., s. 232–234.

²⁴⁹ Se Ds 2005:34, s. 158–159 med referens också till 29 § 1 st lag (1999:116) om skiljeförfarande och Teleman Bodelning, 6 uppl., s. 314–315.

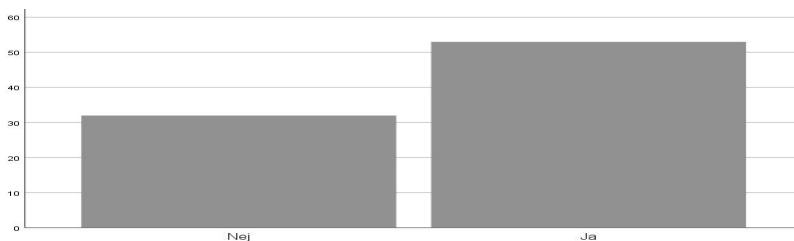

Diagram 96. Bristen på möjlighet att fatta mellanbeslut föranleder alltså svårigheter.

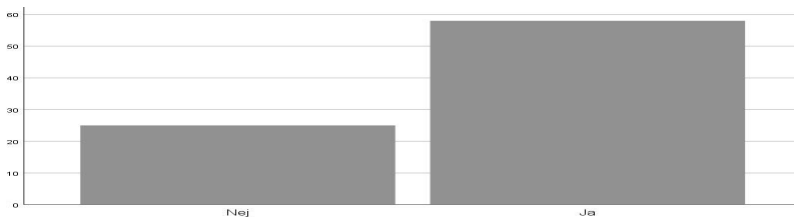

Diagram 97. Förslaget om att ge bodelningsförrättaren möjlighet att fatta mellanbeslut bör genomföras.

Det var 20 respondenter som lämnade frågan om (avsaknad) av möjlighet att meddela mellanbeslut alltså föranleder svårigheter obesvarad. Det 53 respondenter som svarade ”Ja” och det var 32 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 22 respondenter som lämnade frågan om förslaget om att ge bodelningsförrättaren möjlighet att meddela mellanbeslut borde genomföras obesvarad. Det var 58 respondenter som svarade ”Ja” och det var 25 respondenter som svarade ”Nej”. Det framstår därmed som att det finns en tendens till att praktiskt verksamma bodelningsförrättare finner mellanbeslut som ett relevant verktyg att diskutera. Det kan i ljuset av doktrin, framförda förslag och olika instansers uttalanden i praxis diskuteras om mellanbeslut redan är ett för bodelningsförrättare tillgängligt verktyg. Det kan även diskuteras vad ett mellanbeslut kan avse och om mellanbeslut, för det fall det inte anses som ett tillgängligt verktyg bör vara det.

En process hos bodelningsförrättare utesluter inte en särskild talan i domstol.²⁵⁰ Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”*Anskaffa möjlighet för part att väcka särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning*”. Respondenternas svar på huruvida frågan alltså föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

²⁵⁰ Särskild talan kan väckas över en fråga som make vill ska avgöras prejudiciellt av domstol inför den fortsatta bodelningsförrättningen, prop. 1986/87:1, s. 225. Det innebär att de frågor som domstol får pröva vid bodelning i stor utsträckning är desamma som bodelningsförrättaren har att pröva. Skillnaden är att domstolen kan pröva en fråga (eller möjligen flera, vid separat talan om varje fråga), emedan bodelningsförrättaren får pröva samtliga bodelningsfrågor i ett sammanhang.

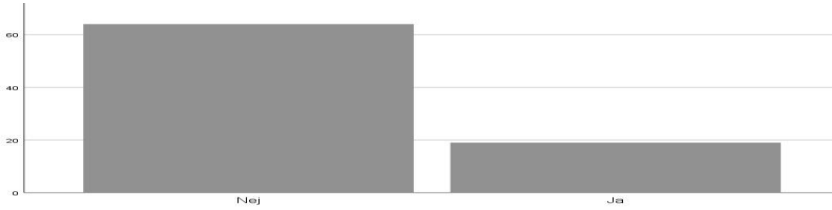

Diagram 98. Möjlighet för part att väcka särskild talan föranleder alltfjämt svårigheter.

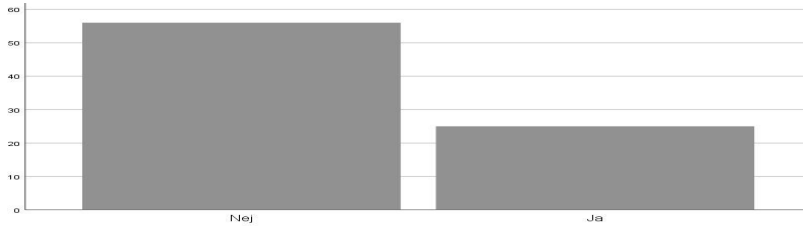

Diagram 99. Förslaget om att avskaffa möjlighet för part att väcka särskild talan bör genomföras.

Det var 22 respondenter som lämnade frågan om förekomsten av möjlighet att väcka särskild talan alltfjämt föranleder svårigheter obesvarad. Det var 19 respondenter som svarade ”Ja” och det var 64 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 24 respondenter som lämnade frågan om förslaget om att avskaffa möjlighet att föra särskild talan obesvarad. Det var 25 respondenter som svarade ”Ja” och det var 56 respondenter som svarade ”Nej”. Det framstår därmed som att tendensen är att ett avskaffande av möjligheten att föra särskild talan inte är ett alternativ som en större del av de tillfrågade bodelningsförrättarna framhåller som ett önskat förändringsförslag.

2.5.3.5 Bodelningsbeslutet – anslutningsklander respektive verkställbarhet

I detta avsnitt kommer två förändringsförslag som tar sikte på tiden efter att bodelningsförrättarens uppdrag är avslutat, nämligen möjlighet till anslutningsklander av bodelning respektive möjligheten till bodelningshandlingars verkställbarhet.

En bodelningsförrättares bodelningsbeslut ska delges makarna. En make som av något skäl är missnöjd med bodelningen kan klandra bodelningsbeslutet inom fyra veckor från delgivningen, enligt 17 kap. 8 § 2 st ÄktB. En make måste klandra bodelningsbeslutet för egen del inom klanderfristen, då det saknas möjlighet för make att anslutningsklandra.²⁵¹ Det är viktigt att notera att klanderfristen för två makar i samma ärende kan variera, eftersom det är delgivningstidpunkten som blir avgörande för varje makes enskilda klanderfrist.

²⁵¹ Se majoritetens domskäl i NJA 2008 s. 740, se dock skiljaktig mening.

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”*Införande av anslutningsklander*”. Respondenternas svar på huruvida frågan allttjämt föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

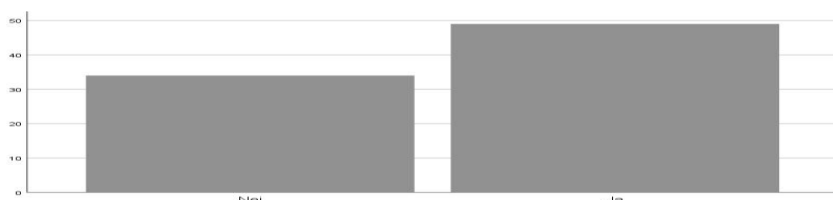

Diagram 100. Avsaknad av möjlighet till anslutningsklander föranleder allttjämt svårigheter.

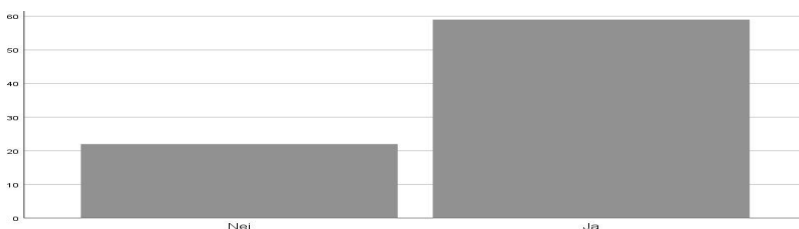

Diagram 101. Förslaget om införande av anslutningsklander bör genomföras.

Det var 22 respondenter som inte besvarade frågan om (avsaknad) av möjlighet till anslutningsklander allttjämt föranleder svårigheter. Det var 49 respondenter som svarade ”Ja” och det var 34 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 24 respondenter som inte besvarade frågan om förslaget om införande av anslutningsklander bör genomföras. Det var 59 respondenter som svarade ”Ja” och det var 22 respondenter som svarade ”Nej”. Det finns alltså en viss tendens att respondenterna ansåg att förslaget om anslutningsklander var aktuellt och att det bör genomföras.

I situationen att makarna eller samborna inte har kommit överens och bodelningsförrättaren fattar ett beslut som delges makarna, som ingen av parterna därefter klandrar inom respektive klanderfrist är uppdraget från bodelningsförrättarens sida avslutat. Bodelningsprocessen borde följaktligen även för parterna vara avslutat. Det kan dock uppstå frågor om någon av makarna eller samborna inte efterkommer det meddelade bodelningsbeslutet. Bodelningsbeslut anses lända till efterrättelse omgående. Som lagstiftningen ser ut nu kan den andre maken eller sambon vända sig till Kronofogden för antingen betalningsföreläggande (om det gäller en penningfordran som har etablerats inom ramen för bodelningsbeslutet) eller vanlig eller särskild handräckning enligt 2–4 §§ lag BfL (om det rör sig om utfående av viss specifik angiven egendom). Om en ansökan om betalningsföreläggande inte bestrids ska Kronofogden snarast meddela utslag i enlighet med

ansökan. En sökande make eller sambo kan då snabbt, lätt och billigt få en exekutionstitel på sin fordran. Om den andre maken eller sambon bestrider betalningsföreläggandet kan målet flyttas över till tingsrätt, se 31 och 33 § Bfl.²⁵²

Härnäst presenteras resultaten avseende svarsalternativet ”Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar”. Respondenternas svar på huruvida frågan allttjämt föranleder svårigheter respektive om förslaget bör genomföras presenteras i varsitt diagram nedan.

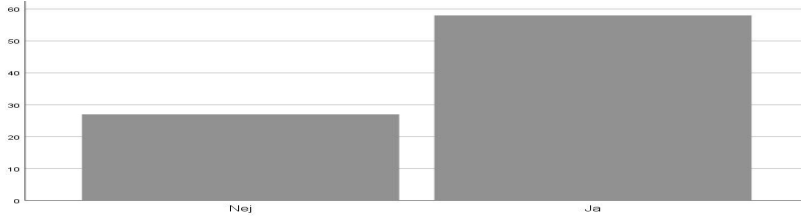

Diagram 102. Att bodelningsbeslut inte är verkställbara föranleder allttjämt svårigheter.

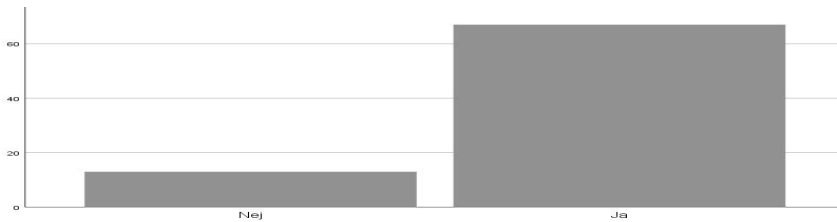

Diagram 103. Förslaget att bodelningsbeslut görs verkställbara bör genomföras.

Det var 20 respondenter som inte besvarade frågan om bodelningsbesluts avsaknad av status som exekutionstitel allttjämt föranleder svårigheter. Det var 58 respondenter som svarade ”Ja” och det var 27 respondenter som svarade ”Nej”. Det var 25 respondenter som inte besvarade frågan om förslaget om att bodelningsbeslut ska ges status som exekutionstitlar ska genomföras. Det var 67 respondenter som svarade ”Ja” och det var 13 respondenter som svarade ”Nej”. Det finns därmed en tendens att bodelningsförrättare på fråga lyfter verkställbarhet för bodelningshandlingar som en förändringsmöjlighet. Ett annat alternativ avseende verkställbarhet vore att införa en möjlighet till att stadfästa bodelningsavtal, för att kunna få fram verkställighet utan onödig fördröjning.

²⁵² Ekelöf Rättegång IV 9 uppl., s. 36–37 och 8 uppl., s. 34–35. Om finns en tvistig fråga kan målet hänskjutas till tingsrätten och provas som ett vanligt tvistemål. Detta minskar risken att den summariska processen gör att det blir ett oriktigt slut. Det ska även poängteras att en klandertalan gällande bodelning förefaller kategoriseras som en fastställsetalan (se NJA 1985 s. 140). En fastställsedom utgör inte någon exekutionstitel.

2.5.3.5 Respondenternas val av svarsalternativ

Det ställdes en avslutande fråga i enkätundersökningens utvärderingsdel. Respondenterna ombads välja ett av alternativen och även beskriva varför. Fritextfrågan om att välja ett alternativ lämnades obesvarad av 41 respondenter.²⁵³

Härnäst presenteras resultaten avseende frågan ”*Om du bara får välja ett alternativ av de förslag som framfördes i Ds 2005:34, vilket anser du som viktigast och varför?*”. Frågan är en fritextfråga och en respondent har istället för att utgå från utredningens alternativ formulerat ett eget sådant. Ett antal respondenter har inte heller valt enbart ett av de föreslagna alternativen, utan har skapat en egen kombination av alternativ från utredningen. Samtliga svar utifrån utredningen redovisas i den första tabellen nedan. Svaren redovisas från höger till vänster, från flest svar till minst antal svar. I den andra tabellen redovisas de svar som respondenterna formulerat på egen hand. Ingen respondent har valt alternativet att ”*avskaffa möjlighet för part att väcka särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning*” som det viktigaste.

Stupstocks-föreläggande	Mellanbeslut	Anslutningsklander	Kalla vid vite	Verkställbarhet	Preskription
15	11	11	9	6	4

Tabell 23. Val av alternativ bland förändringsförslag från Ds 2005:34.

Kombination Kan inte välja ett helheten är viktig	Kombination Stupstocks-föreläggande, mellanbeslut och kalla vid vite	Kombination Anslutningsklander, mellanbeslut och verkställbarhet	Kombination Stupstocks-föreläggande och kalla vid vite	Kombination Kalla vid vite och verkställbarhet	Eget Att part inte ska ha rätt till del i all typ av egendom
2	2	1	1	1	1

Tabell 24. Val av alternativ - respondenternas egna alternativ.

Det rör sig om totalt 64 svar som har erhållits när det gäller val av alternativ. De flesta respondenterna har valt att utgå från något av de alternativ som framfördes i Ds 2005:34.

För att åskådliggöra resultaten i ett så fullständigt sammanhang som möjligt presenteras först det valda alternativet, antalet respondenter, årtiondet för respondenternas examen, åren från examen till första uppdrag och det antal slutförda uppdrag respondenterna har uppgett. Respondenter som inte har besvarat någon av dessa frågor presenteras inte i tabellen. År för examen presenteras med årtiondekategorier. För respondenter som har tagit examen från år 2010 och framåt är kategorierna 2010–2014 och 2015–framåt. I kolumnen anges antalet respondenter som har angett ett examensår inom årtiondet. Detta är för att säkerställa att enskilda svar i minsta möjliga utsträckning kan härledas till specifika respondenter. Alternativen presenteras från flest

²⁵³ Det var 24 respondenter som besvarade fråga 20 a) med ”nej” och därmed ombads fortsätta till fritextfrågorna. Det är dock ett par respondenter som svarade nej, men ändå besvarade denna fråga. Bortfallet är dock relativt stort. Resultaten kommer trots detta att presenteras enligt kategorier och fritextsvaren som har besvarat ”varför-ledet” kommer att analyseras kvalitativt. En respondent har i anslutning till frågan kommenterat ”vet ej”. Se avsnitt 2.4.3.1.

antal svar till minst antal svar. För kategorin år för första uppdrag presenteras denna genom år från examen till första uppdrag, baserat på det antal år respondenten har angett i sitt svar. Antal år har delats in i olika intervaller, för att göra presentationen av resultaten mer överskådlig. Intervallen är 0–3 år, 4–7 år, 8–10 år, 11–15 år, 16–19 år, 20 år och uppåt och slutligen 30 år och uppåt. Det antal respondenter som har angett ett visst intervall presenteras i tabellen. I fotnoterna presenteras de år som har angivits och som har använts vid beräkning av medelvärde. När det gäller slutförda uppdrag har dessa delats in i följande intervaller: <10, 10–15, 16–19, 20–30 och 30>.²⁵⁴ Vid beräkning av medelvärde har summan avrundats till närmaste heltal. Efter tabellen presenteras de motiveringar som respondenterna har uppgett avseende det valda alternativet. Det är inte alla respondenter som har angett varför de valt ett visst alternativ.

Först presenteras svaren avseende alternativet ”Stupstocks föreläggande”.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Stupstocks föreläggande	12(15) ²⁵⁵	1970-tal: 1 1990-tal: 4 2000-tal: 3 2010–2014: 4	0–3: 3 ²⁵⁶ 4–7: 5 ²⁵⁷ 8–10 år: 2 ²⁵⁸ 20 år: 2 ²⁵⁹	<10: 3 ²⁶⁰ 10–15: 4 ²⁶¹ 20–30: 4 ²⁶² 30>: 1 ²⁶³

Tabell 25. Erfarenhet bland respondenter som valt stupstocks föreläggande som det viktigaste.

Den som fått sitt första uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag som bodelningsförrättare under 1970-talet, vilket är den tidigaste tidpunkten för samtliga respondenter som besvarat denna fråga. Medelvärdet för antal år från examen till första uppdrag är enligt tabellen åtta år, men det finns en stor spännvidd där en respondent har uppgett att det första förordnandet erhöles samma år som examensåret medan det för två respondenter har passerat mer än 20 år mellan examensåret och år för första förordnande. Medelvärdet för antal slutförda uppdrag är 17 uppdrag. Även där finns en stor spännvidd, där en respondent har uppgett två slutförda uppdrag och en respondent 50 slutförda uppdrag. Tre respondenter har angett tio slutförda uppdrag. Bland de respondenter som har valt detta alternativ finns en övervikt av examen från år 1990 och framåt. Det är också intressant att ett antal

²⁵⁴ Vid beräkning av medelvärde för slutförda uppdrag har, när respondenten svarat med ett intervall, siffran mitt i intervallet använts för att beräkna medelvärde.
²⁵⁵ Det var totalt 15 respondenter som valde ”Stupstocks föreläggande”. Det var 2 respondenter som uppgett examensår under 1980-talet som inte besvarade frågan om år för första uppdrag. Ytterligare en respondent som uppgett examensår under 1980-talet, besvarade inte frågan om slutförda uppdrag. Antalet respondenter i tabellen är 12.
²⁵⁶ 1 respondent svarade 0 år och 2 respondenter svarade 3 år.
²⁵⁷ 3 respondenter svarade 4 år och 1 respondent svarade 6 år respektive 7 år.
²⁵⁸ 2 respondenter svarade 9 år.
²⁵⁹ 1 respondent svarade 23 år respektive 1 respondent svarade 24 år.
²⁶⁰ 1 respondent svarade 2 uppdrag och 2 respondenter svarade 5 uppdrag.
²⁶¹ 3 respondenter svarade 10 uppdrag och 1 respondent svarade 10–15 uppdrag.
²⁶² 2 respondenter svarade 20 uppdrag och 1 respondent svarade 20–30 uppdrag respektive 30 uppdrag.
²⁶³ 1 respondent svarade 50 uppdrag.

respondenter som har slutfört relativt få uppdrag mellan makar ändå vittnar om att det finns problem i vissa bodelningsprocesser, som enligt dessa respondenter skulle avhjälpas med stupstocksföreläggande.

Det var 11 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Motiveringarna löd: ”för att komma till avslut”, ”för att slippa ’långbänkarna’ där ena part trilskar för att ’svälta’ ut fattigare part”, ”är absolut mest angeläget för att undvika alltför långa handläggningstider. Bodelningsförfarandet skall genomföras skyndsamt vilket sällan sker idag. Mycket långa handläggningstider utnyttjas inte sällan av en av parterna. [...] det är vanligt att part mår extremt dåligt i livssituationen innan bodelningen blivit avslutad. Även bodelningsförrättaren borde ha en tidsfrist inom vilken lagens åtgärder ska vidtas. Om så ej sker kan bodelningsförrättare bytas ut eller annan påföljd inträda”, ”för att undvika obstruktion av ena parten”, ”för att påskynda och effektivisera processen”, ”största problemet är när part inte medverkar och onödigt fördröjer handläggningen – ofta den rikare – och skulle underlätta att få möjlighet att driva handläggningen framåt”, ”det är det enskilt viktigaste verktyget för att komma framåt snabbare i en bodelning”, ”för att hantera parter/ombud som inte medverkar”, ”för att få tredskande part att medverka fullt ut”, ”förkorta handläggningstiden och incitament till att skaffa ombud tidigt samt inte få nya yrkanden mm precis innan beslut” och ”skulle påskynda processen, dels på grund av inaktiva ombud, dels inaktiva parter”. Svaren berör teman som effektivitet, obstruktion och makarnas respektive ekonomiska förutsättningar.

Härnäst presenteras svaren avseende alternativet ”*Mellanbeslut kring t.ex. tillämplig lag och äktenskapsförord med möjlighet för part att klandra beslutet utan avvaktande av resultatet av den återstående förrättningen*”.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Mellanbeslut kring t.ex. tillämplig lag och äktenskapsförord med möjlighet för part att klandra beslutet utan avvaktande av resultatet av den återstående förrättningen	8(11) ²⁶⁴	1970-tal: 2 1980-tal: 1 2000-tal: 3 2010–2014: 2	0–3: 1 ²⁶⁵ 4–7: 3 ²⁶⁶ 8–10 år: 2 ²⁶⁷ 11–15 år: 1 ²⁶⁸ 16–19 år: 1 ²⁶⁹	<10: 3 ²⁷⁰ 15–20: 2 ²⁷¹ 20–30: 1 ²⁷² 30>: 2 ²⁷³

Tabell 26. Erfarenhet bland respondenter som valt ”mellanbeslut” som det viktigaste.

Den som fått sitt första uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 1980-talet. Medelvärde för antal år mellan år för examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var åtta år (avrundat uppåt), men det finns en stor spännvidd där en respondent uppgett att det första förordnandet erhöles samma år som examensåret medan en respondent uppgett att det passerat mer än 15 år mellan år för examen och år för det första förordnandet. Medelvärde för antal slutförda uppdrag är 54 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns dock en stor spännvidd, där en respondent har uppgett två uppdrag och en respondent 300 uppdrag. Två respondenter upp gav ett intervall om 15–20 slutförda uppdrag. En respondent angav 300 slutförda uppdrag. Om detta svar tas bort vid beräkning av medelvärde blir det istället 19 slutförda uppdrag (avrundat uppåt). Det är intressant att ett antal respondenter som har slutfört relativt få uppdrag mellan makar ändå vittnar om att det finns problem i vissa bodelningsprocesser, som enligt dessa respondenter skulle avhjälpas med mellanbeslut.

Det var 6 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Mellanbeslut kan anses särskilt aktuella när det gäller fråga om lands lag, men även när det är fråga om tvist om äktenskapsförord – eftersom dessa frågor har prejudiciell inverkan på hela den fortsatta bodelningen.²⁷⁴ Motiveringarna lød: ”Ibland enda möjligheten att komma vidare.”, ”underlättar processen mycket”, ”eftersom ett senare ändrat beslut, i en fråga där mellanbeslut hade kunnat

²⁶⁴ Det var totalt 11 respondenter som valde ”Mellanbeslut”. Det var en respondent som svarade examensår 1969 och som besvarade frågan om år för första uppdrag, men som inte besvarade frågan om antal uppdrag. Det var en respondent som svarade examensår 1985 och besvarade frågan om antal uppdrag, men som inte besvarade frågan om år för första uppdrag. Det var en respondent som svarade examensår 1994 som inte besvarade de båda andra frågorna.

²⁶⁵ 1 respondent svarade 0 år.

²⁶⁶ 1 respondent svarade 4 år, 1 respondent svarade 6 år och 1 respondent svarade 7 år.

²⁶⁷ 1 respondent svarade 8 år och 1 respondent svarade 9 år.

²⁶⁸ 1 respondent svarade 11 år.

²⁶⁹ 1 respondent svarade 17 år.

²⁷⁰ 1 respondent svarade 2 uppdrag, 1 respondent svarade 6 uppdrag och 1 respondent svarade 7 uppdrag.

²⁷¹ 2 respondenter svarade 15–20 uppdrag, vilket är skälet till att detta intervall använts här istället för de fixerade intervallen.

²⁷² 1 respondent svarade 30 uppdrag.

²⁷³ 1 respondent svarade 50 uppdrag och en respondent svarade 300 uppdrag.

²⁷⁴ Se Ds 2005:34, s. 158–159 med referens också till 29 § 1 st lag (1999:116) om skiljeförfarande och Teleman Bodelning, 6 uppl., s. 314–315, kring att ett äktenskapsförords giltighet skulle kunna avgöras genom mellanbeslut, då det påverkar handläggningens omfattning och har stor processekonomisk betydelse.

fattas, innebär stora kostnadsökningar”, ”för att komma vidare i ärendet”, ”för förenkling av handläggning och processekonomiska skäl” och ”det är det som har störst praktisk vikt”. Svaren berör teman som effektivitet, processekonomi, planering och handläggning.

Härnäst presenteras svaren avseende alternativet ”*Införande av anslutningsklander*”.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Införande av anslutningsklander	6(11) ²⁷⁵	1980-tal: 1 1990-tal: 1 2000-tal: 2 2010–2014: 1 2015-: 1	0–3 år: 2 ²⁷⁶ 4–7 år: 1 ²⁷⁷ 8–10 år: 1 ²⁷⁸ 11–15 år: 1 ²⁷⁹ 16–19 år: 1 ²⁸⁰	<10: 1 ²⁸¹ 10–15: 2 ²⁸² 20–30: 2 ²⁸³ 30>: 1 ²⁸⁴

Tabell 27. Erfarenhet bland respondenter som valt ”anslutningsklander” som det viktigaste.

Den som fått sitt uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 2000-talet. Medelvärde för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var åtta år (avrundat uppåt), men det finns en stor spännvidd där en respondent har uppgett att det första förordnandet erhöles året efter examen och en respondent har uppgett att det passerat mer än 15 år mellan examensåret och året för första förordnande. Medelvärde för antal slutförda uppdrag är 28 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett fem slutförda uppdrag och en respondent har uppgett 100 slutförda uppdrag. Två respondenter har uppgett 10 slutförda uppdrag och två respondenter har uppgett 20 slutförda uppdrag. En respondent angav 100 slutförda uppdrag. Om detta svar tas bort vid beräkning av medelvärde blir det istället 13 slutförda uppdrag. Det är intressant att vissa respondenter med varierande yrkeserfarenhet och varierande antal slutförda bodelningsförrättaruppdrag framhåller anslutningsöverklagande som det viktigaste, när det berör en tidpunkt då bodelningsförrättarens uppdrag i de flesta fall är avslutat.

Det var 7 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Motiveringarna lød: ”Rättviseskäl”, ”för att undvika alla klander som görs för säkerhets skull”, ”då man ibland måste

²⁷⁵ Det var totalt 11 respondenter som svarade ”*Införande av anslutningsklander*”. Det var en respondent som svarade examensår 1969 som besvarade år för första uppdrag, men som inte frågan om antal uppdrag. En respondent som svarade examensår 1975 respektive examensår 1981, besvarade ingen av de andra två frågorna. En respondent som svarade examensår 1977 besvarade inte frågan om antal uppdrag. En respondent som svarade examensår 1988, besvarade år för första uppdrag men inte frågan om antal uppdrag.

²⁷⁶ 1 respondent svarade 1 år och 1 respondent svarade 2 år.

²⁷⁷ 1 respondent svarade 6 år.

²⁷⁸ 1 respondent svarade 10 år.

²⁷⁹ 1 respondent svarade 11 år.

²⁸⁰ 1 respondent svarade 16 år.

²⁸¹ 1 respondent svarade 5 uppdrag.

²⁸² 2 respondenter svarade 10 uppdrag.

²⁸³ 2 respondenter svarade 20 uppdrag.

²⁸⁴ 1 respondent svarade 100 uppdrag.

klandra bara för att den andre ev. klandrar”, ”för att slippa att båda klandrar trots att ingen vill utan båda kan godta beslutet”, ”små frågor om ersättning för utlägg eller felräkningar från bodelningsförrättare bör kunna tas upp utan att den parten inte överklagat pga. vill ”ha avslut” i efterhand”, ”det ger då en möjlighet att inkomma med egna yrkanden”, ”part låter sig inte delges för att vinna tid. Om bara en part klandrat blir det obalans (risk för) vid kommande prövning i domstol” och ”det pågår ett dribblande med delgivning, utgångspunkten för klanderfrist och nu måste man alltid överklaga eftersom det inte går att anslutningsöverklaga. Då klagar man alltid på allt som gå klienten emot.”. Svaren berör teman som rättviseskäl, processekonomi, delgivningsproblem.

Härnäst presenteras svaren avseende alternativet ”Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite för att om möjligt förbättra deras medverkan i saken”.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite för att om möjligt förbättra deras medverkan i saken	9	1970-tal: 1 1990-tal: 3 2000-tal: 2 2010–2014: 2 2015-: 1	0–3 år: 3 ²⁸⁵ 4–7 år: 1 ²⁸⁶ 8–10 år: 1 ²⁸⁷ 11–15: 1 ²⁸⁸ 16–19: 2 ²⁸⁹ 30 år: 1 ²⁹⁰	<10: 2 ²⁹¹ 10–15: 2 ²⁹² 20–30: 4 ²⁹³ 30>: 1 ²⁹⁴

Tabell 28. Erfarenhet bland respondenter som valt ”kalla vid vite” som det viktigaste.

Den som fått sitt uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 2000-talet. Medelvärdet för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var 12 år (avrundat uppåt). Det finns dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett att det första förordnandet erhöles året efter examen och en respondent har uppgett att det passerat mer än 30 år mellan examensåret och året för första förordnande. Medelvärdet för antal slutförda uppdrag är 25 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns dock en stor spännvidd där två respondenter har uppgett sex slutförda uppdrag och en respondent har uppgett 100 slutförda uppdrag. Två respondenter har uppgett 6 slutförda uppdrag, två respondenter har uppgett 10 slutförda uppdrag och två respondenter har uppgett 20 slutförda uppdrag. En respondent angav 100 slutförda uppdrag. Om detta svar tas bort vid beräkning av

²⁸⁵ 1 respondent svarade 1 år och 2 respondenter svarade 3 år.
²⁸⁶ 1 respondent svarade 5 år.
²⁸⁷ 1 respondent svarade 10 år.
²⁸⁸ 1 respondent svarade 14 år.
²⁸⁹ 1 respondent svarade 17 år och 1 respondent svarade 18 år.
²⁹⁰ 1 respondent svarade 36 år.
²⁹¹ 2 respondenter svarade 6 uppdrag.
²⁹² 2 respondenter svarade 10 uppdrag.
²⁹³ 2 respondenter svarade 20 uppdrag, 1 respondent svarade 25 uppdrag och 1 respondent svarade 20–30 uppdrag.
²⁹⁴ 1 respondent svarade 100 uppdrag.

medelvärde blir det istället 14 slutförda uppdrag (avrundat uppåt). Det är intressant att respondenter med olika yrkeserfarenhet vid sitt första förordnande och varierande antal slutförda uppdrag har valt ett alternativ som handlar om att föra förrättningen framåt. Det talar för att behov av att föra förrättningen framåt kan förekomma vid en stor spännvidd av uppdrag.

Det var 7 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Motiveringarna löd ”viktigt för få part som medverkar i processen för att därigenom undvika framtida bekymmer”, ”viktigt att parter medverkar. Skulle också önska utökade möjligheter att ex officio få fram uppgifter om tillgångar exempelvis banktillgodohavanden”, ”det är viktigt att få sitta ned tillsammans med parterna och det öppnar ofta upp för en överenskommelse”, ”jag har haft flera ärenden där ena parten bara låter bli att höra av sig och inte infinna sig till sammanträde. Ett vitesföreläggande tror jag skulle bli ett bra medel, även om jag tror att i ett enskilt fall [...] En del personer är hopplöst svåra.”, ”ingjuter allvaret för tredskande parter.”, ”mer formalisering av förrättarens möjlighet att ställa krav på medverkan. Ofta uppstår problem när en eller båda makar inte medverkar och då behöver det finnas regelverk att luta sig på för att kunna föra ärendet vidare och att avgöra frågan” och ”Praktiskt sett störst betydelse”. Svaren berör teman som effektivitet, obstruktion och samförstånd.

Härnäst presenteras svaren avseende alternativet ”Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar”.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar.	6	2000-tal: 5 2010–2014: 1	4–7 år: 3 ²⁹⁵ 8–10 år: 3 ²⁹⁶	<10: 3 ²⁹⁷ 10–15: 1 ²⁹⁸ 20–30: 1 ²⁹⁹ 30>: 1 ³⁰⁰

Tabell 29. Erfarenhet bland respondenter som valt ”bodelningsbesluts verkställbarhet” som det viktigaste.

Samtliga respondenter som valde detta alternativ som viktigast hade tagit examen från år 2000 och framåt och samtliga respondenter hade erhållit sina första förordnanden från 2000-talet och framåt. Medelvärdet för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var sju år (avrundat uppåt). Medelvärdet för antal slutförda uppdrag är 16 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns dock en spännvidd i antalet slutförda uppdrag, där en respondent har uppgett ett avslutat uppdrag och en respondent har uppgett femtio avslutade uppdrag. Det är intressant

²⁹⁵ 2 respondenter svarade 4 år och 1 respondent svarade 5 år.
²⁹⁶ 1 respondent svarade 8 år och 2 respondenter svarade 9 år.
²⁹⁷ 1 respondent svarade 1 uppdrag, 1 respondent svarade 4–5 uppdrag och 1 respondent svarade 8 uppdrag.
²⁹⁸ 1 respondent svarade 10–12 uppdrag.
²⁹⁹ 1 respondent svarade 20 uppdrag.
³⁰⁰ 1 respondent svarade 50 uppdrag.

att respondenter med relativt likartade examensår, kanske i egenskap av ombud, framhåller detta alternativ som det viktigaste – eftersom det handlar om något som tidsmässigt ligger efter den tidpunkt då bodelningsförrättarens arbete är avslutat.

Det var 6 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Motiveringarna löd: ”Exekutionstitel – beslutet förefaller annars som ”på låtsas”, mer press att faktiskt samarbeta och efterkomma beslutet. Billigare än en separat verkställighetsprocess.”, ”mer utifrån rollen som ombud för part då det är extremt tidskrävande att behöva ansöka hos Kronofogdemyndigheten om att få beslutet som exekutionstitel och motparten sedan begär överlämning av ärendet till domstol”, ”Har praktisk erfarenhet av hur bristen på exekutionstitel medför att processen drar ut på tiden. Först ska parterna genomgå process med bodelningsförrättare, sedan ytterligare process innan part fått exekutionstitel och kan vända sig till Kronofogdemyndigheten. Har en pågående process som partsombud där bodelningsförrättare förordnades 2015. Först nu har part fått exekutionstitel och kan gå vidare till Kronofogdemyndigheten för utmätning. Många parter är kritiska till att processen tar lång tid och att (mot)part har stora möjligheter att undanhålla information och försena processen.”, ”processekonomiskt samt att ena partens möjlighet att tömma boet minskar”, ”för att undvika långa och kostsamma processer efter beslutet”, ”tar idag ibland år att få till en bodelning”. Svaren berör teman som processekonomi, praktisk vikt, tidsmässiga aspekter och partshänsyn.

Härnäst presenteras svaren avseende alternativet ”*Preskription av rätt till bodelning*.”

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Preskription av rätt till bodelning	4	1960-tal: 1 1980-tal: 1 1990-tal: 2	0–3 år: 1 ³⁰¹ 4–7 år: 1 ³⁰² 16–19 år: 1 ³⁰³ 20–30: 1 ³⁰⁴	15–30: 3 ³⁰⁵ 30<: 1 ³⁰⁶

Tabell 30. Erfarenhet bland respondenter som valt preskription av rätt till bodelning som det viktigaste.

Den som fått sitt uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 1990-talet. Medelvärdet för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var 13 år (avrundat nedåt). Det finns dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett att det första förordnandet erhöles två år efter examensåret och en respondent har uppgett att det har passerat mer än 25 år mellan examensåret och året för första förordnande. Medelvärdet för antal slutförda uppdrag är 36 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns

³⁰¹ 1 respondent svarade 2 år.
³⁰² 1 respondent svarade 5 år.
³⁰³ 1 respondent svarade 19 år.
³⁰⁴ 1 respondent svarade 27 år.
³⁰⁵ 1 respondent svarade 15–20 uppdrag, 1 respondent svarade 20 uppdrag och 1 respondent svarade 25 uppdrag. Mot denna bakgrund ändrades det fixerade intervallet något.
³⁰⁶ 1 respondent svarade 100 uppdrag.

dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett intervallet 15–20 slutförda uppdrag och en respondent har uppgett 100 slutförda uppdrag. Om detta svar tas bort vid beräkning av medelvärde blir det istället 21 slutförda uppdrag (avrundat uppåt), vilket är relativt rättvisande för övriga respondenters svar. Det är intressant att samtliga respondenter som valde detta alternativ som det viktigaste hade en relativt lång yrkeserfarenhet i förhållande till enkätundersökningens genomförande.

Det var 3 respondenter som motiverade sitt val av detta alternativ. Motiveringarna löd ”Därför att det leder till mkt svårutredda, kostsamma bodelningar och bör leda till att parter inser vikten av att bodela tidigt efter separation”, ”bodelningsfrågan måste väckas inom rimlig tid” och ”eftersom parterna i större utsträckning kommer överens”. Svaren berör teman som utredningsbörda, bevisfrågor, tidsmässiga aspekter och samförståndstankar.

Härnäst presenteras alternativ som innebär att respondenter kombinerat förslag från utredningen eller kommit fram med ett eget alternativ. Det är intressant att totalt 7 respondenter på olika sätt velat kombinera flera eller alla alternativ respektive formulera egna alternativ. Två ”egna” alternativ kommer att presenteras tillsammans i en tabell och därefter presenteras de kombinationer som respondenterna har valt tillsammans. Detta är för att presentera respondenternas val på ett sådant sätt att deras uppgifter inte i onödan kan härledas till enskilda respondenters svar.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
”Helheten är viktig” och ”Att part inte ska ha rätt till del i all typ av egendom”	3	1980-talet 1990-talet 2015-	0–3 år: 1 ³⁰⁷ 4–7 år: 1 ³⁰⁸ 30>: 1 ³⁰⁹	<10: 1 ³¹⁰ 10–20: 1 ³¹¹ 30>: 1 ³¹²

Tabell 31. Erfarenhet bland respondenter som formulerat egna alternativ.

Den som fått sitt uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 1990-talet. Medelvärdet för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var 12 år (avrundat nedåt). Det finns dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett att det första förordnandet erhöles två år efter examensåret och en respondent har uppgett att det har passerat 30 år mellan examensåret och året för första förordnande. Medelvärdet för antal slutförda uppdrag är 22 uppdrag (avrundat uppåt). Det finns dock en stor spännvidd där en respondent har uppgett ett slutfört uppdrag och en respondent har uppgett 50 slutförda uppdrag.

³⁰⁷ 1 respondent svarade 2 år.
³⁰⁸ 1 respondent svarade 5 år.
³⁰⁹ 1 respondent svarade 30 år.
³¹⁰ 1 respondent svarade 1 uppdrag.
³¹¹ 1 respondent svarade 10–20 uppdrag, vilket är varför det fixerade intervallet anpassades.
³¹² 1 respondent svarade 50 uppdrag.

Först presenteras fritextsvaren avseende alternativet ”*Helheten är viktig*”. Det var två respondenter som valde detta alternativ. En av respondenterna skrev ”Kan ej välja ett förslag på helheten är viktig” och den andra respondenten skrev ”samtliga förslag anser jag är viktiga”. Avseende alternativet ”*Allt part inte ska ha rätt till del i all typ av egendom*” motiverade inte respondenten sitt val.

Härnäst presenteras svaren avseende de respondenter som på olika sätt har kombinerat egna svarsalternativ av de föreslagna i en gemensam tabell.

Svarsalternativ	Antal	Examen	Första uppdrag	Slutförda uppdrag
Stupstocks föreläggande, mellanbeslut och möjlighet för förrättaren att kalla vid vite resp. stupstocks föreläggande och möjlighet för förrättaren att kalla vid vite för att om möjligt	1(2) ³¹³ 1	1990-talet: 2	4–7 år: 1 ³¹⁴ 11–15 år: 1 ³¹⁵	30>: 2 ³¹⁶
Anslutningsklander, mellanbeslut ³¹⁷ och verkställbarhet resp. kalla vid vite och verkställbarhet	1 1	2000-talet: 2	4–7 år: 1 ³¹⁸ 11–15 år: 1 ³¹⁹	10–15: 2 ³²⁰

Tabell 32. Erfarenhet bland respondenter som kombinerat egna svarsalternativ.

Den som fått sitt uppdrag tidigast i förhållande till enkätundersökningens genomförande hade fått sitt första uppdrag under 1990-talet. Medelvärde för antal år mellan examen och år för första uppdrag som bodelningsförrättare var 9 år (avrundat uppåt). Medelvärde för antal slutförda uppdrag är 33 uppdrag (avrundat uppåt). Två av respondenterna har uppgett 50 slutförda uppdrag och två av respondenterna har uppgett 15 slutförda uppdrag.

Härnäst presenteras fritextsvaren avseende varför den av respondenterna valda kombinationen framfördes. När det gäller kombinationerna ”*Införande av anslutningsklander, mellanbeslut [...] och att bodelningsbeslut görs verkställbara [...]*” och ”*Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite [...] och att bodelningsbeslut görs verkställbara [...]*” motiverade inte respondenterna dessa kombinationer. När det gäller kombinationen ”*Stupstocks föreläggande, mellanbeslut [...] och möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite [...]*” motiverade en av respondenterna sitt svar med ”mellanbeslut är bra, har fattat det själv men praxis spretig, kallelse vid vite och möjlig

³¹³ En respondent som svarade ”*Stupstocks föreläggande, mellanbeslut och möjlighet för förrättaren att kalla vid vite*” besvarade frågan om examensår, men lämnade dock båda de andra frågorna obesvarade.
³¹⁴ 1 respondent svarade 7 år.
³¹⁵ 1 respondent svarade 11 år.
³¹⁶ 2 respondenter svarade 50 uppdrag.
³¹⁷ Respondenten formulerade sitt alternativ med ordet ”*delbeslut*”. I utredningen föreslogs mellanbeslut, med utblick till mellandomsmöjligheterna enligt 17 kap. 5 § RB, se Ds 2005:34 s.159. Emellertid gjorde även en hänvisning till 29 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande, vari både möjlighet till mellanskiljedom och delskiljedom behandlas. Det är möjligt att respondenten har valt delbeslut för att istället knyta an till deldom, enligt 17 kap. 4 § RB. Jag har valt att tolka svaret som att det som avses är mellanbeslut, i enlighet med hur utredningens förslag är formulerat.
³¹⁸ 1 respondent svarade 6 år.
³¹⁹ 1 respondent svarade 11 år.
³²⁰ 2 respondenter svarade 15 uppdrag.

stupstock, dock knepigt när ombud inte finns” och den andra respondenten motiverade sitt svar med ”jättesvårt att välja ett. Tycker att det är viktigt att alla regler som kan effektivisera förfarandet är jätteviktiga. Därför väljer jag vite, stupstock och mellanbeslut”. När det gäller kombinationen ”*Stupstocks föreläggande och möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite [...]*” motiverade respondenten sitt svar med ”kalla till möte vid vite och stupstocks föreläggande, när ingen av parterna företräds av ombud eller när endast en av parterna har ombud. Det är oerhört frustrerande för part och bodelningsförrättare att en part trilskas och undviker handläggningen. Det medför mycket merarbete, kostnader för den part som vill ha bodelning, otillräckligt underlag för beslut och stor risk för klander och fortsatt process”.

2.5.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att de verktyg som i nuläget följer av 17 kap. ÄktB inte används särskilt ofta av bodelningsförrättare. De föreslagna verktygen har fått olika gensvar bland respondenterna. De föreslagna verktygen utgör olika sätt att få förfarandet hos bodelningsförrättaren att gå framåt, sätt att avgränsa förfarandet och frågorna under processen hos bodelningsförrättaren och om vad som sker när bodelningsförfarandet hos bodelningsförrättaren är avslutat. När det gäller val av förslag fanns det flera skäl till att en respondent hade valt ett alternativ och det var även flera respondenter som kombinerade olika alternativ. Om dessa eller andra formaliseringar av processen hos bodelningsförrättaren skulle ske, uppenbarar sig dock delvis nya frågor om kompetenskrav, vilka rättsliga krav som kan ställas på processen hos bodelningsförrättaren och vad som utgör en eftersträvarsvärd formalisering av förfarandet hos bodelningsförrättaren.

2.6 Respondenternas fritextsvar

2.6.1 Inledning

I enkätundersökningen ställdes det ett antal fritextfrågor i syfte att fånga bredare vad respondenterna ansåg och även fånga in sådant som kan vara svårt att fullständigt ta fram alternativ för. Förfarandet hos bodelningsförrättaren såväl som bodelningen rör mellanmänskliga relationer och konflikter, rättsliga frågor och processuella frågor. Därför ställdes fritextfrågor som avsåg maktförhållandena mellan makarna, om det finns några skillnader mellan uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar respektive bodelningsförrättare mellan sambor och om vad som kan göra ett uppdrag som bodelningsförrättare särskilt svårt. Enkätundersökningen avslutades med en fritextfråga som avsåg möjligheter till förändringar av bodelningsförrättaruppdraget för att göra detsamma mer ändamålsenligt.

I detta kapitel kommer de olika fritextfrågorna att presenteras, där varje fritextfråga utgör en rubrik. Därefter har olika respondenters svar analyserats och utifrån svaren har ett antal olika teman formulerats.

2.6.2 Arbetar du på något särskilt sätt för det fall att det finns någon maktobalans (fysisk, psykisk, emotionell, ekonomisk eller social) mellan de före detta makarna?

Det var 8 respondenter som lämnade frågan obesvarad.³²¹ Det var 8 respondenter som enbart besvarade frågan med ordet ”Nej”. Det var en respondent som enbart besvarade frågan med ordet ”Ja”. Det var sex respondenter som på olika sätt uttryckte att de inte hade haft att göra med en sådan situation i egenskap av bodelningsförrättare.³²² Det innebär att det var 82 respondenter som på något sätt besvarade frågan mer ingående.³²³ Samma respondent kan i sitt svar ha gett uttryck för flera olika teman. Det totala antalet svar som anges i fotnoterna överstiger därmed det totala antalet respondenter som har utvecklat sina resonemang. Angivande av antal respondenter ska inte ses som ett sätt att kvantitativt mäta olika temans vikt gentemot varandra. Det är enbart ett sätt att återge hur många respondenter som har varit inne på respektive tema. Att det kan påverka uppdraget om makarna har eller inte har ombud har flera respondenter varit inne på.³²⁴ Att många respondenter har varit inne på detta i sina svar har sannolikt med placeringen av fritextfrågan i anslutning till frågorna om ombud i samband med bodelningsförrättaruppdrag. Frågans placering kan därmed ha påverkat respondenternas svar.³²⁵

Utifrån de olika svaren kan följande fem teman urskiljas; ”*Förmå den utan juridiskt biträde att skaffa ombud*”, ”*Materiell processledning*”, ”*Separata möten*”, ”*Väld*” och ”*Objektiv och neutral*”.³²⁶

Att det kan påverka uppdraget om makarna har eller inte har ombud har flera respondenter varit inne på.³²⁷ Det är en del svar som berör denna typ av maktobalans, just om ena maken har

³²¹ Hit har även en respondent räknats som enbart gjorde ett streck vid frågan.

³²² Hit har respondenter som besvarade frågan med ”Har inte varit i en sådan situation”, ”Mitt enda förordnande upphävdes. Makarna ångrade sig och ville lösa det själva.”, ”inte varit aktuellt”, ”Jag har inte ännu varit med om detta i praktiken” och ”inte vad jag har tänkt på”. Även en respondent som svarade med följande ”det har inte varit aktuellt i mina fåtal ärenden som boutredningsman/bodelningsförrättare. Som ombud för en make som önskat kalla den andra med ombud till möte har dock detta hanterats med diskussioner i olika rum” har kategoriserats till detta svar.

³²³ En respondent inledde sitt svar med ”nja, inget ärende är exakt likt ett annat oavsett maktobalans”.

³²⁴ En respondent skrev ordagrant just att den situationen kan påverka uppdraget om makarna saknar ombud. En av respondenterna skrev ”ja, enbart om en av makarna saknar ombud – annars inte”.

³²⁵ I efterhand hade jag utformat enkätundersökningen på så sätt att samtliga fritextfrågor ställdes separat i ett sammanhang, mer frikopplat från frågorna med svarsalternativ.

³²⁶ En respondent har i sitt svar varit inne på att avvakta fakturering, om det finns pengar hos ena parten utan att tillställa den andra. Detta får tolkas som när det eventuellt råder ekonomisk maktobalans mellan makarna. En annan respondent har skrivit ”upplyser alla parter om rätten till garantiersättning vid tingsrätten”. Detta kan också tolkas som att det råder någon form av ekonomisk maktobalans mellan makarna. Dessa två svar utgör dock de enda svar som gett uttryck för sådan maktobalans. En respondent var även inne på hur bodelningsförrättare kan inhämta uppgifter, om denne bedömer att uppgifter från part inte är tillförlitliga.

³²⁷ En respondent skrev ordagrant just att den situationen kan påverka uppdraget om makarna saknar ombud. En av respondenterna skrev ”ja, enbart om en av makarna saknar ombud – annars inte”.

biträde men inte den andra. Ett antal svar ger på olika sätt uttryck för att respondenten då söker förmå den part som saknar ombud att skaffa ett eget ombud.³²⁸ Därför utformades temat ”*Förmå den utan juridiskt biträde att skaffa ombud*”, eftersom svaren indikerar att bodelningsförrättare kan – i den mån de anser det vara behövligt – söka förmå make att skaffa ombud, för att utjämna en av respondenterna identifierad maktobalans. Situationen om enbart en av makarna har juridiskt biträde hade ofta nära koppling till svar på temat ”*Materiell processledning*”, som innefattade hur bodelningsförrättare anpassar sin handläggning och information samt förklaringsbörd i situationer där enbart en make har juridiskt biträde.³²⁹ Det fanns dock en stor spännvidd i hur ramarna för den materiella processledningen har förståtts och tolkats av olika respondenter. Nästa tema har nära samband med materiell processledning då det innefattar anpassning av samtalsform, telefonmöten, skriftlig handläggning och genomförande av separata sammanträden och temat benämns ”*Separata möten*”.³³⁰ Skälen för varför respondenterna gjorde så kunde ibland uttryckligen i respondenternas svar vara kopplat till fysisk, psykisk eller emotionell obalans mellan parterna. Det kan noteras att valet att av separata möten eller anpassningar av samtalsform kan ha att göra med en kombination av de kategorier som respondenterna fick som svarsalternativ på frågan om vad som påverkar val av samtalsform.³³¹ Vid en maktobalans kan makarnas preferens respektive makarnas beteende påverka en anpassning av handläggningen. Även bodelningsförrättarens bedömning av situationen kan påverka vilken samtalsform som väljs. Detsamma gäller även ombudssituationen. I temat *Separata möten* har vad vissa respondenter har benämnt som ”*Väld*”³³² påverkat hur handläggningen struktureras, vilket blev ett eget tema. Flera av respondenterna har berört våld utifrån straffrättsliga förfaranden eller påvisad hotbild. Det sista temat kan benämnas som ”*Objektiv och neutral*”.³³³ Det finns stora skillnader i hur neutralitet beskrivs och vad respondenterna anser sig kunna göra och inte.

³²⁸ Det var 20 respondenter som på olika sätt kom in på detta.

³²⁹ Det var 40 respondenter som på olika sätt kom in på den materiella processledningen, med konkreta exempel och med ordvalet ”materiell processledning”.

³³⁰ Det var 24 respondenter som berörde separata sammanträden och andra anpassningar av handläggning utifrån maktobalans. En respondent skrev dock att denne enbart har separata sammanträden om parterna har biträde.

³³¹ Se avsnitt 2.3.3.

³³² Det var 8 respondenter som berörde våld i sina svar.

³³³ Det var 12 respondenter som berörde temat om neutralitet och opartiskhet.

2.6.3 Är det någon skillnad på vilka frågor som förekommer och hur uppdragen artar sig när bodelningsförrättare förordnas mellan sambor, jämfört med när bodelningsförrättare förordnas mellan makar?

Det var 13 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 4 respondenter som på olika sätt gav uttryck för att de inte hade någon erfarenhet av bodelningsförrättaruppdrag mellan sambor.³³⁴ Det var 8 respondenter som enbart besvarade frågan med ordet ”nej”. Det var 9 respondenter som enbart besvarade frågan med ordet ”ja”. Därmed var det 71 respondenter som på något sätt med lite fler ord gav uttryck för en uppfattning i frågan. Samma respondent kan i sitt svar ha gett uttryck för flera olika teman. Det totala antalet svar som anges i fotnoterna överstiger därmed det totala antalet respondenter som har utvecklat sina resonemang. Angivande av antal respondenter ska inte ses som ett sätt att kvantitativt mäta olika temans vikt gentemot varandra. Det är enbart ett sätt att återge hur många respondenter som har varit inne på respektive tema.

En respondent svarade ”beror helt på makarnas/sambornas situation” vilket kan förstås som att det var svårt att besvara frågan generellt. En annan respondent svarade ”i stort sett inte. Lite mindre material att ta ställning till”. Dessa svar har inte inordnats under något tema. Utifrån svaren har följande teman tagits fram; ”Omfattning av bodelning”, ”Sambors kunskap om vad som ingår i bodelning”, ”Tvistefrågorna varierar” och ”Snabbare processer och mindre infekteter”. Det första temat är ”Omfattning av bodelning”.³³⁵ Till detta tema har räknats svar som berör att omfattningen av bodelningsbar egendom varierar mellan sambor och makar, att skillnaden följer av de olika regelverk som gäller och att det är färre tvistefrågor mellan sambor. Det andra temat är ”Sambors kunskap om vad som ingår i bodelning”.³³⁶ Respondenter lyfte exempelvis att det kan variera vilken kunskap sambor har om vad som utgör samboegendom och att sambor önskar att bodelningsförrättaren ska besluta om mer än vad som ingår i egendomsbegreppet.³³⁷ Det tredje temat är ”Tvistefrågorna varierar”.³³⁸ Till detta tema har svar som handlar om de tvistefrågor som kan uppstå hos makar, men inte hos sambor, exempelvis frågor om fåmansaktiebolag, pensioner och

³³⁴ Hit har tre respondenter som kommenterade ”har ej varit bodelningsförrättare mellan sambor” och ”har ej varit förordnad mellan sambor” räknats. Även en respondent som kommenterade ”har ingen erfarenhet av detta” har räknats till denna kategori. Det sistnämnda svaret skulle kunna ses som att respondenten inte hade någon erfarenhet av att det skulle finnas några skillnader mellan bodelningsförrättaruppdrag mellan sambor respektive makar. Jag har dock tolkat det som att respondentens kommentar avsåg erfarenhet av bodelningsförrättaruppdrag mellan sambor.

³³⁵ Det var 36 respondenter som på olika sätt berörde detta tema i sina svar.

³³⁶ Det var 13 respondenter som på olika sätt berörde detta tema i sina svar.

³³⁷ Att kunskapen om (dåvarande) sambolags delningsrätt var bristfällig berördes bland annat i prop. 2002/03:80, s. 32 och s. 60. Genom propositionen bibehölls omfattningen av samboegendom till gemensam bostad och bohag. Förslag om att utöka samboegendomens omfattning till fortskaffningsmedel avstyrktes, s. 30. Av Wallengs studie framgår att allmänhetens kunskap om samboegendomsbegreppets omfattning varierar och att många inte vet vad som ingår vid bodelning mellan sambor (och inte), se Walleng, Att leva som sambo, s. 91–92 och s. 94. Enkätstudien genomfördes under perioden september till december år 2010. Respondenternas svar på den nu aktuella enkätundersökningen indikerar att sambors (o)kunskap om egendomsbegreppet alltså kan bli en fråga att hantera inom ramen för sambobodelningar.

³³⁸ Det var 27 respondenter som på olika sätt berörde detta tema i sina svar.

äktenskapsförord – räknats.³³⁹ Till detta tema har även svar som handlar om tvistefrågor som om det överhuvudtaget har varit fråga om ett samboförhållande och påkallande av bodelning kan uppstå avseende sambor. Till detta tema har även svar som handlar om att frågor om bohus, övertagande av bostad och frågor om samäganderätt respektive dold samäganderätt är vanligare mellan sambor än mellan makar. Det fjärde temat är ”*Snabbare processer och mindre infekterat*”, då respondenter har svarat att processer mellan sambor oftare tar kortare tid och att situationen, enligt respondenternas uppfattning, är mindre infekterad samt att det oftare går att nå en överenskommelse mellan sambor.³⁴⁰ En respondent besvarade frågan med ”det kan bli mycket ojämn fördelning mellan sambor”. Huruvida ojämnheten i fördelning ställdes i relation till fördelning av egendom vid bodelning efter äktenskapsskillnad framgår inte av svaret.

2.6.4 Vad kategoriserar ett uppdrag som bodelningsförrättare, vare sig ärendet rör makar eller sambor, som särskilt svårt?

Det var 17 respondenter som lämnade frågan obesvarad. Det var 4 respondenter vars svar inte gav någon utförligare information om respondenternas åsikt i frågan.³⁴¹ Därmed var det 84 respondenter som på något sätt med lite fler ord gav uttryck för en uppfattning i frågan. Samma respondent kan i sitt svar ha gett uttryck för flera olika teman. Det totala antalet svar som anges i fotnoterna överstiger därmed det totala antalet respondenter som har utvecklat sina resonemang. Angivande av antal respondenter ska inte ses som ett sätt att kvantitativt mäta olika temans vikt gentemot varandra. Det är enbart ett sätt att återge hur många respondenter som har varit inne på respektive tema. En respondent lyfte att svårigheterna varierar mellan ärendena och att det ofta rör sig om bevisfrågor. Det kan tala för att frågan har ansetts svår att besvara generellt av vissa respondenter. En respondent har uppgett att svårigheter uppstår när parterna inte kan betala för uppdraget. En respondent svarade ”kostnadseffektiv handläggning” och en annan respondent svarade ”att upprätthålla ett riktigt tempo”.³⁴² Detta tar snarast sikte på hur bodelningsförrättaren ska kunna arbeta med ärendet. Utifrån övriga fritextsvar har följande teman framkommit; ”*Materiella frågor*”, ”*Utredning och underlag*”, ”*Parternas personligheter och konfliktnivån dem emellan*”, ”*Ojämlika parter*”, ”*Ombud*” och ”*Neutralitet och opartiskhet*”.

³³⁹ Hit har respondenters svar som löd exempelvis ”härledande av enskild egendom, det vill säga bevisfrågor” räknats.

³⁴⁰ Det var 8 respondenter som på olika sätt berörde detta tema i sina svar.

³⁴¹ Hit har räknats en respondent som svarade ”vet ej”, en respondent som svarade ”inget bra svar på denna fråga”, en respondent som svarade ”ordning, reda och struktur” och en respondent som svarade ”ingen skillnad”. Det kan antas att respondenten avsåg att vad som gör ett ärende särskilt svårt inte skiljer sig mellan sambor och makar. När det gäller ”ordning, reda och struktur” får antas att respondenten avsåg att något som kan vara särskilt svårt är att etablera ordning, reda och struktur. Eftersom respondentens svar inte utvecklades kommer det inte att analyseras vidare inom ramen för sammanställningen.

³⁴² Respondenten utvecklade sitt svar med ”komplicerade ärenden fordrar, även vid små åtgärder, att man sätter sig ned koncentrerat med ärendet. Det är svårt att hitta tid till det i vardagliga arbetet”.

Temat om ”*Materiella frågor*”³⁴³ innefattar när respondenterna har varit inne på frågor om äktenskapsförord, internationella kopplingar eller tillgångar i utlandet och värdering av olika sorters egendom. Till temat räknas även när respondenterna har varit inne på situationen att det har gått lång tid mellan äktenskapskillnad och förordnande av bodelningsförrättare.³⁴⁴ Även svar som berör uttag under redovisningsperioden och nyttjanderättsersättning har räknats hit. Nästa tema blev ”*Utredning och underlag*”³⁴⁵, Till temat räknas svar som har handlat om när parterna inte medverkar och svårigheter för bodelningsförrättare att få in relevant underlag. Nästa tema blev ”*Parternas personligheter och konfliktnivån dem emellan*”³⁴⁶. Till temat räknas när respondenter har tagit upp ämnen som konflikter, känslor, vårdnadstvister. Det efterföljande temat blev ”*Ojämlika parter*”³⁴⁷. Till temat räknas när respondenterna har berört att det har funnits obalans eller ojämlikhet i relationen, ibland i form av olika insyn i ekonomin. Temat ”*Ombud*”³⁴⁸ berör svar som innefattat någon form av omnämnande av ombud, som bristen därpå eller ombud som till och med kan försvåra bodelningsförrättarens uppdrag. Slutligen har temat ”*Neutralitet och opartiskhet*”³⁴⁹ formulerats, eftersom ett antal respondenter varit inne på balansgången mellan att leda sammanträde och efterfråga uppgifter men samtidigt inte hamna i en jävssituation.

2.6.5 Har du några synpunkter, tankar eller funderingar kring vilka förbättringsmöjligheter som behövs för att göra bodelningsförrättarens uppdrag mer ändamålsenligt?

Frågan rörde om respondenten hade några egna förslag, tankar eller funderingar på hur bodelningsförrättaruppdraget skulle kunna bli mer ändamålsenligt. Det var 44 respondenter som lämnade frågan obesvarad.³⁵⁰ Det var 10 respondenter som besvarade frågan med ”nej” eller ”inga synpunkter”. Det är därmed 51 respondenter som har utvecklat sina svar på frågan. En respondent hänvisade till de förslag som framgick av Ds 2005:34. En respondent besvarade frågan med att

³⁴³ Det var 25 respondenter som berörde detta i sina svar.

³⁴⁴ En respondent svarade ”När det finns svårösta frågor som att den ene inte har råd att lösa ut den andre t.ex. från gemensam bostad”, vilket också har räknats till materiella frågor. Det skulle kunna räknas till temat om ojämlika parter, men jag inordnade det under denna punkt då svaret inte berör om det finns ojämlikhet mellan parternas ekonomiska förutsättningar utan det kan tolkas som att svårigheten att lösa ut den andre kan ha att göra med ”allmänna ekonomiska förutsättningar” som kan vara desamma för båda parterna.

³⁴⁵ Det var 31 respondenter som berörde detta i sina svar.

³⁴⁶ Det är 27 respondenter som på olika sätt berört detta i sina svar. En respondent som skrev ”Att få båda parter att inte tvista om triviala ting som bara innebär en massa kostnader, oftast måste en ge med sig för att det inte ska bli en massa tvist om saker av väldigt lågt värde” har inordnats under detta tema. Svaret ger dock även uttryck för tankar om att etablera en kostnadseffektiv handläggning.

³⁴⁷ Det var 6 respondenter som på olika sätt berörde detta tema i sina svar. En respondent som bl.a. skrev ”Lottläggning med anvisningsrätt drabbar emellanåt part på ett olyckligt sätt, oftast kvinnan som äger mindre egendom” har sorterats in under detta tema.

³⁴⁸ Det var 8 respondenter som på olika sätt berörde detta i sina svar.

³⁴⁹ Det var 25 respondenter som på olika sätt berörde detta i sina svar.

³⁵⁰ Hit har även 2 respondenter som gjorde streck vid frågan räknats.

”förfarandet är till stor del skriftligt och att många ärenden kräver ganska lite sammanträdestid. Frågorna synes utgå från att f.d. makar i huvudsak redogör för och argumenterar vid sammanträden”. En respondent besvarade frågan med ”åtskilliga av frågorna har inte kunnat besvaras. Min erfarenhet är att varje ärende är så unikt, det kan inte jämföras på formatet och frågor inte besvaras av den anledningen. Det finns ingen genomsnittsnorm.” En annan respondent skrev bl.a. ”Jag tror att det är svårt att lagstiftningsvägen få en effektivare, bättre och enklare handläggning. Som så ofta så är varje ärende unikt på sitt sätt och ärendet styrs av parterna”. Dessa svar tar utgör reflektioner om enkätens utformning och utgångspunkter, vilket är relevant och viktigt. Svaren utgör ett perspektiv på varför vissa respondenter kan ha lämnat vissa frågor obesvarade (partiellt bortfall) och även hur enkäten kan ha uppfattats av respondenter. En annan respondent besvarade frågan med ”upplys allmänheten om möjligheten”, vilket inte kommer analyseras vidare här. Två respondenter berörde i sina fritextsvar att domstolarna kunde ge ut en handledning respektive ge bodelningsförrättaren viss information i samband med förordnandet. Tre respondenter har hänvisat till sina svar under tidigare frågor.³⁵¹

Utifrån de övriga svaren har följande teman utformats; ”Ersättningsgaranti och kostnadsaspekter”, ”Ekonomisk ojämlikhet och ekonomiskt mindre starka parter”, ”Tvångsmedel, sanktioner och möjlighet för bodelningsförrättaren att inhämta uppgifter”, ”Vitesföreläggande”, ”Kvalifikationskrav och/eller att ta bort bodelningsförrättarinstitutet”, ”Krav på handläggningstid” och ”Förtydliganden av den materiella rätten respektive bevisfrågor”. Utöver dessa teman svarade en respondent ”ta bort möjligheten för part som överklagar att ta upp allt till prövning med ny inställning och nya bevis och tydliga regleringar vad som händer när part ej följer villkor i avtal eller bodelningsbeslut”.

Till temat ”Ersättningsgaranti och kostnadsaspekter”³⁵² har respondenters svar som berör ersättningsgarantins utformning, införande av rättshjälp, att bodelningsförrättare ska få betalt för kostnader och rättsskyddsförsäkring samt annan fördelning av kostnadsansvar för bodelningsförrättararvodet.

En bodelningsförrättare har rätt att få betalt för sitt arbete. Enligt 17 kap. 7 § ÄktB har bodelningsförrättaren rätt att få arvode, för vilket makarna är ansvariga med hälften vardera. Makarna är solidariskt betalningsansvariga gentemot bodelningsförrättaren. Bodelningsförrättaren har rätt att få betalt för sitt arbete, inklusive kostnader som har uppstått för bodelningsförrättaren,

³⁵¹ En av dessa hade hänvisat till sina svar i 20 d och där valt stupstocksföreläggande samt besvarat fråga 22 med ”Nyttjanderättsersättning och lottläggning med anvisningsrätt drabbar emellanåt part på ett olyckligt sätt, oftast kvinnan som äger mindre egendom”. En respondent hänvisade till sina svar under 20 b och 20 c, varvid respondenten hade kryssat i ”ja” på samtliga alternativ i fråga 20 b och ja på alla alternativ utom särskild talan i 20 c. En respondent hänvisade till sina svar i 20 b och hade kryssat ”ja” på samtliga alternativ.

³⁵² Det var 10 respondenter som berörde båda eller någon av dessa frågor i sina svar.

om det varit nödvändigt för bodelningens genomförande.³⁵³ Kostnadsöverbäganden kan påverka parternas möjlighet att få en tvist prövad eller nå en förlikning.³⁵⁴ Bodelningsförrättaren har rätt till skäligt arvode,³⁵⁵ men vad ett skäligt arvode är specificeras inte. I Vägledande regler om god advokatsed, framgår att advokat alltid ska debitera skäligt arvode, avsnitt 4.1.1.³⁵⁶ Det är sannolikt att bodelningsförrättare rimligen begär förskottsbetalning, till exempel om en make som inte medverkar till bodelning och tillgångarna är svåra att realisera.³⁵⁷ Vid utebliven förskottsbetalning kan en bodelningsförrättare begära sig entledigad under vissa förutsättningar.³⁵⁸ Bodelningsförrättararvode täcks inte av hemförsäkringars rättsskyddsmoment. Enligt rättshjälpslag (1996:1619) 10 § 8 p får inte rättshjälp som huvudregel beviljas i annat fall än klander av bodelning. Något som blir tydligt vid läsning av resultaten är att bodelningsförrättare önskar betalt för sitt arbete.³⁵⁹

Av vissa respondenters svar på den avslutande fritextfrågan framstår det som att parternas kostnadsansvar för bodelningsförrättarens arvode inte alltid är tydligt för parterna i samband med förordnande. När det gäller kostnader för bodelningsförrättning är det givet att bodelningsförrättare ska få betalt för sitt arbete. Vid diskussion om ett större ansvar för det allmänna, i form av rättshjälp för kostnader, för bodelningsförrättarens arvode och införande av detta i försäkringars rättsskyddsmoment kan skäligheten i kostnader och nivån för tidsåtgång vid bodelningsförrättaruppdrag vara relevanta parametrar. I enkätundersökningen ställdes inte någon fråga om vad respondenterna debiterat per timme och inte heller hur många timmar en bodelningsförrättning tar.

Enligt 17 kap. 7 § 2 och 3 st ÄktB kan bodelningsförrättaren bestämma en annan kostnadsfördelning än hälftindelning, om den ena maken genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader eller om makarnas ekonomiska förhållanden ger särskild anledning till det. Vårdslöshet eller försummelse kan vara att en make lämnar felaktiga uppgifter eller undanhåller information.³⁶⁰ Makarnas ekonomiska förhållanden tar sikte på att den ekonomiskt

³⁵³ Prop. 1986/87:1, s. 227.

³⁵⁴ Bellander, Rättegångskostnader, s. 23 och s. 155–156 och diskussionen på s 1117–1120.

³⁵⁵ Prop. 1996/97:9, s. 130.

³⁵⁶ Advokatsamfundets konsumenttvistnämnd (KTN) har beslutat kring arvode till bodelningsförrättare. I KT-2016/1302 kom KTN fram till att det enbart var befogat med ett arvode som är högre än rättshjälpstaxan om överenskommelse finns eller om ärendet krävt speciell skicklighet. Exempel för beslut kring nedsättning av arvode är KT 2017/1112 (beviljad) i KT 2017/2107 (avslagen). I KT 2019/2046 sattes ett debiterat arvode ned från 82 494 kronor (2125 kronor per timme) till 65 550 kronor (1725 kronor per timme), inte för att arvodet i sig var oskäligt men då klienten ska kunna utgå från ett timmarvode som inte alltför mycket avviker från timkostnadsnormen.

³⁵⁷ Prop. 1996/97:9, s. 132.

³⁵⁸ RH 2017:20 rörde bodelningsförrättarens tydlighet vid begäran om entledigande. Förskott om 7 500 kronor och 10 000 kronor hade betalats in. Se här till Sveriges Advokatsamfunds vägledande uttalande av den 3 november 2005.

³⁵⁹ Ett sätt skulle kunna vara om (min kursiv.) vitesbelopp som betalas in inom ramen för bodelningsförfarandet skulle kunna fungera som garanti eller delbetalning av bodelningsförrättarens arvode för den vitesförelagda makens del.

³⁶⁰ Prop. 1986/87:1 s. 227.

svagare maken vid bodelning, efter betalning av arvode, skulle ha kvar egendom av ringa värde och jämkning i detta fall var avsett att förekomma enbart i undantagsfall.³⁶¹ Enkätundersökningen innehöll inte någon fråga om fördelning av kostnadsansvar. En respondent lyfte i sitt fritextsvar att ”möjligheten finns men part kommer sällan upp i de högt ställda kraven, t.ex. förhålla inledningsvis men medverkar sen i sin helhet efter en tid”. När det gäller ersättningsgarantin framgick ovan att majoriteten av respondenterna någon gång hade varit med om att ersättningsgaranti hade tillerkänts en make. Ersättningsgarantins omfattning ifrågasattes av en respondent i anslutning till frågan. De två respondenter som har skrivit om ersättningsgarantin i den avslutande fritextfrågan anser att den är för låg både sett till gränsen för när den kan nyttjas och antalet timmar. Det är även ett faktum, som respondenterna inte har berört, att regeln om att en makes andel i boet efter avdrag för skulder inte får överstiga 100 000 kronor inte har ändrats sedan bestämmelsen infördes.

Nästa tema är ”*Ekonomisk ojämlikhet och ekonomiskt mindre starka parter*”³⁶² vari respondenters svar avseende ekonomiskt ojämlika parter och bodelningar när båda parter är mindre ekonomiskt starka har inordnats.³⁶³ Frågan om ekonomiskt eller annorledes ojämlika parter har även tagits upp under föregående fritextfrågor. Här är det tydligt att det, utifrån vissa av respondenternas beskrivning, kan finnas en motsättning mellan de båda ändamålen att sträva mot jämställdhet mellan män och kvinnor och skydda en ekonomiskt svagare part utifrån vad som sker i praktiken vid vissa bodelningar.³⁶⁴

Nästa tema är ”*Tvångsmedel, sanktioner och möjlighet för bodelningsförrättaren att inhämta uppgifter*”³⁶⁵. Respondenter har lyft att det behövs verktyg för när parter obstruerar processen, och har föreslagit en rad olika verktyg.³⁶⁶ Ett antal respondenter har även valt att beröra vitesföreläggande och hur det fungerar i praktiken, varvid temat ”*Vitesföreläggande*”³⁶⁷ tillskapades. Nästa tema är

³⁶¹ Prop. 1986/87:1, s. 227. Se även KT-2018/1325, där beslutsbefogenheten avseende arvodesfördelning understryks.

³⁶² Det var 7 respondenter som i sina svar berörde detta tema.

³⁶³ När det gäller ekonomiskt ojämlika parter har respondenterna lyft ”möjlighet till jämkning även till den minst förmögne makens fördel skulle vara bra”, ”våldigt resurskrävande för den ekonomiskt svagare parten att få en rättvis bodelning. Givet hur vårt samhälle ser ut är det ofta kvinnan som kommer i kläm”, ”det inneboende problemet i rik/fattig part där den rike obstruerar” och att ”parternas relativa ekonomiska styrkeförhållanden styr. En ekonomiskt svagare part kan därför avstå från att söka sin rätt”. När det gäller mindre ekonomiskt starka parter har respondenterna lyft möjligheten att inrätta ett specialförfarande och att dessa parter sällan har råd med bodelningsförrättare.

³⁶⁴ Prop. 1986/87:1, s. 39.

³⁶⁵ Det var 29 respondenter som berörde detta tema i sina svar. Hit har även en respondent som enbart skrev ”förenklad delgivning räknats”, även om förenklad delgivning i sig inte utgör ett tvångsmedel eller någon sanktion. Hit har även en respondent som skrev ”det vore bra om uppdraget kan förtydligas i lagtexten. Vad ingår i uppdraget? Exempelvis vad gäller tvistiga krav från tredje man. Men även att det är ett summariskt förfarande och lindrade beviskrav borde anges i förarbeten eller lag. Möjligheten att meddela delbeslut borde också regleras i lag.”

³⁶⁶ Förutom de verktyg som presenterades i fråga 20 har även respondenter föreslagit andra verktyg, bland annat tvångsförsäljning av egendom via tingsrätt, att bodelningsförrättaren själv får inhämta uppgifter.

³⁶⁷ Det var 3 respondenter som berörde detta i sina svar. Eftersom deras svar utgör reflektioner om ett av de befintliga verktygen som finns enligt 17 kap. ÄktB återges deras svar här. ”Möjlighet till att förelägga vid vite på ett bättre sätt”, ”Vitesföreläggande för inkommande av underlag är idag tandlöst och tidskrävande. Behövs möjligheter till mer

*”Kvalifikationskrav och/eller att ta bort bodelningsförrättarinstitutet”*³⁶⁸, vari svar som har berört att upphäva bodelningsförrättarinstitutet i sin helhet och att införa kvalifikationskrav för ett antal personer som ska kunna åta sig uppdragen. Ytterligare ett tema är *”Krav på handläggningstid”*³⁶⁹, vari svar som berör den tid som ärendet har tagit för parterna har inordnats. En respondent betonade dock att det finns svårigheter med inrättande av en handläggningstid utan att tumma på rättssäkerheten. Nästa tema är *”Förtydliganden av den materiella rätten respektive bevisfrågor”*³⁷⁰. Till detta tema har svar som berör olika materiella frågor om redovisningsperioden, ansvar för driftskostnader under bodelningens genomförande och även bevisfrågor avseende exempelvis förekomst av visst bohag eller skuldebrev inordnats.

2.6.6 Sammanfattning

Att sammanfattande analysera respondenternas fritextsvar medför vissa svårigheter. När det gäller respondenternas svar på frågan om maktobalans finns det bland respondenterna en stor olikhet i hur en eventuell maktobalans kan respektive bör hanteras eller inte och vad en sådan obalans kan innebära. En respondent gav uttryck till att ”nej, det är inte bodelningsförrättarens roll att utjämna sådana skillnader”, en annan gav uttryck för att (utöver om enbart en make har ombud) ”tar ingen hänsyn till annan maktobalans”, och en annan gav uttryck för ”ja, parterna måste få jämlika förutsättningar juridiskt”. Att det föreligger olika uppfattningar hos bodelningsförrättare och det faktum att ärenden kan variera kan vara viktigt att ta med sig vid diskussion om hur uppdrag som bodelningsförrättare kan och bör utföras.

När det gäller uppdrag som bodelningsförrättare mellan makar respektive mellan sambor förefaller det alltså råda en missuppfattning bland parter avseende vad som utgör bodelningsbar egendom mellan sambor. Detta skulle kunna påverka både benägenheten att tvista och vad sambor tvistar om.

När det gäller vad som kategoriserar ett uppdrag som bodelningsförrättare som särskilt svårt kan ett bodelningsförrättaruppdrag ha flera olika faktorer som spelar in i för att kunna avgöra om uppdraget är att anse som särskilt svårt. Vissa av de svårigheter respondenterna har tagit upp har att göra med parternas personligheter, andra med hur bodelningsförrättaren ska kunna få in ett

tvingande åtgärder som inte behöver ta 6 månader.” och ”domstolarna är för försiktiga med vitesbeloppen. Tar för lång tid att uppnå de uppgifter som föreläggandet syftar till att framkalla.”.

³⁶⁸ Det var 6 respondenter som berörde detta tema i sina svar.

³⁶⁹ Det var 3 respondenter som berörde detta tema i sina svar.

³⁷⁰ Det var 2 respondenter som berörde detta i sina svar. ”Förtydligande om vad som gäller under redovisningsperioden, vem ska betala för drift och finansiering/lån när bara en bor kvar i den f.d. gemensamma bostaden” och ”en part anger bohag som ska delas, den andre parten uppger att det aldrig funnits. Skuldebrev ska det krävas att innehavaren visar att beloppet överförts från långivaren samma dag skuldebrevet upprättades till eget konto. Vederlagsreglerna - jämkning – svårt område.”

korrekt underlag och även vilka materiella frågor som kan uppstå. Att hantera olika sorters situationer, ibland med ekonomiskt ojämlika parter, och fortsatt behålla sin opartiskhet förefaller vara viktigt för ett antal av respondenterna.

När det gäller ytterligare synpunkter finns det en stor bredd i svaren på denna fråga, vilket sannolikt hänger samman med att frågan är bred. Svaren varierade från att återföra bodelningsprocessen till domstol till att bodelningsförrättaren ska ges större mandat och fler verktyg. Å ena sidan ska förfarandet hos bodelningsförrättaren vara summariskt, formlöst och enkelt.³⁷¹ Å andra sidan vittnar bodelningsförrättares svar om att det kan finnas situationer när detta inte överensstämmer med verkligheten.

3 Avslutande diskussion

Syftet med förevarande sammanställning var att deskriptivt återge samtliga resultat för enkäten som tillsändes bodelningsförrättare. Ovan har resultaten avseende vilka som är bodelningsförrättare, makars situation utifrån ett antal utvalda parametrar, bodelningsförrättarens arbete i praktiken, bodelningsförrättares befintliga verktyg och förändringsförslag avseende bodelningsförrättarförfarandet presenterats. Därtill har respondenternas fritextsvar om maktobalans, skillnader mellan bodelningar mellan sambor och makar, särskilda svårigheter vid bodelningsförrättaruppdrag och bodelningsförrättaruppdragets ändamålsenlighet analyserats och presenterats. Resultaten från enkäten utgjorde ett led i att besvara ett antal frågor som har samband med den tvistelösning som makarna hos bodelningsförrättaren får tillgång till, mot betalning. Den bild avseende rådande tvistelösningssmodell som kan anas i ljuset av resultaten är mångbottnad. I många fall är sannolikt den tvistelösning som makar får tillgång till relevant, rättsenlig och rimlig. Det finns dock uppenbara utmaningar som består i svårigheter mellan parterna, svårigheter i materiell rätt och svårigheter för bodelningsförrättaren även i andra hänseenden. Det är av yttersta vikt att bodelningsförfarandet är effektivt, rättssäkert och korrekt. Ett effektivt bodelningsförfarande kan ha flera utgångspunkter och här avses snarast effektivt sett till makarnas behov av avslut.³⁷² Ett rättssäkert förfarande har flera parametrar, men något som framför allt kan lyftas fram är makarnas (respektive sambornas) olika behov av stöd. Att bodelningsförfarandet är korrekt, men kanske främst leder till korrekta fördelningar är centralt, sett till de sannolikt stora (i vart fall för parterna) egendomsvärden som kan vara aktuella i bodelningen. För att få ett korrekt resultat i en andelsberäkning såväl som en lottläggning behövs dock ett underlag. De befintliga

³⁷¹ Prop. 1986/87:1, s. 225.

³⁷² Det ska dock sägas att enkätundersökningens resultat avseende tidsåtgång för bodelningsförrättaruppdrag inte tyder på att förfarandet är direkt tidsineffektivt, se avsnitt 2.3.2.

verktygen och flera av de föreslagna förfarandereglerna inbegriper möjlighet till att utverka ett relevant eller fullständigt underlag. Detta gäller både de förslag som framfördes i Ds 2005:34 och de förslag som respondenterna själva förde fram. Införande av fler förfaranderegler och en mer formaliserad process medför dock att större krav kan och bör ställas på bodelningsförrättarnas arbete. Oavsett hur bodelningsförrättarens roll skulle kunna förändras kan möjligheten att utjämna maktobalans inom ramen för uppdragen och graden av frivillighet och ”tvång” vid uppdragens genomförande diskuteras.³⁷³ Särskilt i ljuset av att det kan finnas olika ekonomiska styrkeförhållanden mellan makar. Enkätundersökningens resultat ska inte ses isolerat från rättsområdet i stort, men inte heller från ytterligare delar av det pågående forskningsprojektet. Därför kommer enkätundersökningens resultat diskuteras inom ramen för ytterligare delundersökningar inom forskningsprojektet framgent, både ur familjerättslig och processrättslig synvinkel.³⁷⁴

³⁷³ Se avseende maktobalans och konfliktstrategier exempelvis Bartos, Wehr, *Using Conflict Theory*, s. 22–24. Se avseende medling mot parts vilja Lindell, *Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning*, 2006, s. 186, särskilt not 446 där dikotomin tvång och frivillighet diskuteras.

³⁷⁴ Exempel på frågor som återstår att analysera, i förhållande till bl.a. enkätundersökningens resultat, är makars inbördes ekonomiska förutsättningar, den särskilde förvaltaren, de materiella rättsreglerna och bodelningskonflikter.

Enkät Bodelningsförrättare

Denna enkät behandlar frågor om bodelningsförrättarens uppdrag, vid förordnande mellan makar.

Samtliga frågor i enkäten utgår från bodelningsförrättaruppdrag mellan makar som erhållits, utförts och avslutats. Termen ”de före detta makarna” kommer genomgående att användas i enkäten.

I de fall frågor avser sambor kommer det att specifikt nämnas. Med sambor menas sambor i sambolagens mening.

I den mån det är relevant, kommer lagregler redovisas.

Bodelningsförrättare: Bakgrund, erfarenhet och utgångspunkter vid uppdrag

1 Yrkeserfarenhet

1 a) Vilket år tog du din juristexamen/jur.kand.?

1 b) Om du är advokat, vilket år inträdde du i Advokatsamfundet?

1 c) Vilket rättsområde arbetar du huvudsakligen med?

Affärsjuridik	Humanjuridik i allmänhet	Familjerätt i bred bemärkelse	Familjerätt särskilt ekonomiska aspekter	Enbart bodelning	Annat

2 Inom vilken hovrätts domkrets har du ditt huvudsakliga verksamhetsområde?

- Hovrätten för Övre Norrland. Motsvarar HÖN Övre.

- Hovrätten för Nedre Norrland. Motsvarar HNN Nedre.

- Svea hovrätt. Motsvarar HSV Svea.

- Göta hovrätt. Motsvarar HGÖ Göta.

- Hovrätten för Västra Sverige. HVS Västra.

- Hovrätten över Skåne och Blekinge. HSB Skåne.

HÖN Övre	HNN Nedre	HSV Svea	HGÖ Göta	HVS Västra	HSB Skåne

3 Vilket år fick du ditt första förordnande som bodelningsförrättare?

4 Hur många bodelningsförrättaruppdrag har du uppskattningsvis slutfört?

5 Kontinuitet i uppdragsåtagandet

5 a) Har du i nuläget ansvar för något bodelningsförrättaruppdrag mellan före detta makar?

Ja	Nej

5 b) Har du det senaste året fått något nytt förordnande som bodelningsförrättare mellan före detta makar?

Ja	Nej

1(17)

713

6 Hur många månader tar, enligt din erfarenhet, ett bodelningsförrättaruppdrag mellan före detta makar i genomsnitt från förordnande till bodelningsavtal/lagakraftvunnet bodelningsbeslut?

7 Hur många förrättningsstillfällen håller du i ett ärende i genomsnitt?

8 Åtar du dig även vissa andra uppdrag?

	Ja	Nej	Aldrig tillfrågats
Uppdrag som ombud vid bodelningsärenden			
Uppdrag som boutredningsman			
Uppdrag som särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § ÄktB			

9 Förekomst av juridiskt biträde

9 a) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare i ärende där bägge de före detta makarna haft varsitt juridiskt biträde?

Ja	Nej

9 b) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare i ärende där enbart en av de före detta makarna haft juridiskt biträde?

Ja	Nej

9 c) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare i ärende där ingen av de före detta makarna haft juridiskt biträde?

Ja	Nej

9 d) Hur såg det ut vid ditt senaste uppdrag? Välj enbart ett alternativ

Båda de före detta makarna hade juridiskt biträde	Enbart en av de före detta makarna hade juridiskt biträde	Ingen av de före detta makarna hade juridiskt biträde

10 Arbetar du på något särskilt sätt för det fall att de finns någon form av maktobalans (fysisk, psykisk, emotionell, ekonomisk eller social) mellan de före detta makarna? Om ja, beskriv gärna hur.

.....
.....
.....

11 Äktenskapets längd

11 a) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare avseende ett äktenskap som varade i mindre än fem år, inklusive eventuellt samboende? Välj enbart ett alternativ.

Inte i något ärende	Vid mindre än hälften av ärendena	Hälften av ärendena	Mer än hälften av ärendena	I alla ärenden

11 b) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare avseende ett äktenskap som varade 15 år eller mer? Välj enbart ett alternativ.

Inte i något ärende	Vid mindre än hälften av ärendena	Hälften av ärendena	Mer än hälften av ärendena	I alla ärenden

12 De före detta makarna: barn

12 a) Har du varit förordnad som bodelningsförrättare när ...

	Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	I samtliga ärenden
De före detta makarna inte hade barn, varken gemensamma eller särkullbarn					
De före detta makarna hade enbart gemensamma barn					
En eller båda av de före detta makarna hade enbart särkullbarn					
De före detta makarna hade både gemensamma barn och särkullbarn					

12 b) Hur såg det ut vid ditt senaste förordnande? Välj enbart ett alternativ

Inga barn	Enbart gemensamma barn	Enbart särkullbarn	Både gemensamma barn och särkullbarn

13 Vilken slags egendom förekommer i samband med bodelningsförrättaruppdrag?

	Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden
Permanentboende - Fast egendom					
Permanentboende – Bostadsrätt					
Permanentboende - Hyresrätt					
Fritidsboende – Fast egendom					
Fritidsboende – Bostadsrätt (även andelslägenhet)					
Fritidsboende – Hyres/arrende					
Jordbruksfastighet/ Lantbruksfastighet					
Skogsfastighet					
Bohag					
Eget företag – Aktiebolag					
Eget företag – handels och/eller kommanditbolag					
Eget företag - enskild firma					
Bankmedel					
Aktier					
Fonder					
Fordon					
Konst					
Smycken					
Annat					

Bodelningsförrättarens arbete

Enligt 17 kap. 6 § äktenskapsbalken (ÄktB) ska ”en bodelningsförrättare bestämma tid och plats för bodelning samt kalla makarna till förrättningen. Kan makarna inte komma överens, ska bodelningsförrättaren pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång. I sådant fall ska bodelningsförrättaren i en av denne underskriven handling själv bestämma om bodelning i enlighet med denna balk. Finns inget att dela ska det anges i bodelningshandlingen.”

I avsnittet ställs frågor kring bodelningsförrättarens uppdrag att få de före detta makarna att komma överens med fokus på val av samtalsform, argument som kan användas och frågor om hur uppdrag som bodelningsförrättare avslutas.

14 Samtalsform

14 a) Väljer du alltid samma samtalsform för förhandlingen?

Ja	Nej

14 b) Vad påverkar ditt val av samtalsform som bodelningsförrättare?
Du kan ange flera alternativ.

De före detta makarnas preferens	De före detta makarnas beteende	Om parterna har ombud	Min bedömning av situationen	Ombudens preferens

14 c) När du senast sökte få före detta makar att komma överens, vilken samtalsform hade förhandlingen?
Svarsalternativen omfattar följande:

- De före detta makarna förhandlade inte direkt med varandra. Samtalen bedrevs av mig, med enbart enskilda och växelvisa samtal med respektive make för sig. Detta alternativ motsvarar *enskilda samtal* nedan.
- De före detta makarna var hela tiden närvarande i samma rum. Inga enskilda samtal bedrevs. Detta alternativ motsvarar *trepartssamtal* nedan.
- De före detta makarna förhandlade både direkt med varandra och via att jag ledde enskilda samtal med de före detta makarna. Detta alternativ motsvarar *kombinationssamtal*.
- Aldrig haft en samförståndsförhandling. Detta alternativ motsvarar *aldrig haft*. Gå i sådant fall vidare till fråga 16.

Enskilda samtal	Trepartssamtal	Kombinationssamtal	Aldrig haft

15 Vilka argument nedan använder du i samband med samtal för att söka förmå de före detta makarna att komma överens?

	Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden
Omständigheter de före detta makarna är ense om					
De före detta makarnas föreslagna förlikningsbud					
Egna förlikningsbud					
Vikten av att nå en överenskommelse					
Förutsättningarna för att kunna gå vidare					
Betydelsen av att få en ursäkt					
Ärendets tidsåtgång					
De före detta makarnas respektive kostnader vid fortsatt process					
Erinran om åberopsbörda och bevisbörda för visst påstående					
Annat					

Om annat, ge gärna exempel:

.....
.....

16 Hur avslutas bodelningsförrättaruppdrag

16 a) Hur avslutas bodelningsförrättaruppdrag mellan makar i mer än hälften av ärendena?

Svarsalternativ:

- De före detta makarna når en överenskommelse om bodelningen. Motsvarar *bodelningsavtal*.
- De före detta makarna når inte en överenskommelse om bodelningen och bodelningsförrättaren fattar ett bodelningsbeslut. Motsvarar *bodelningsbeslut*.
- De före detta makarna begär bodelningsförrättarens entledigande alternativt bodelningsförrättaren begär sig själv entledigad, av annat skäl än att överenskommelse nås. Motsvarar *entledigande*.

Bodelningsavtal	Bodelningsbeslut	Entledigande

16 b) Hur avslutades ditt senaste bodelningsförrättaruppdrag mellan makar?

Bodelningsavtal	Bodelningsbeslut	Entledigande

17 Faktorer för att få före detta makar att komma överens

17 a) Har du någon gång sökt förmå de före detta makarna att komma överens?

Om nej, gå vidare till fråga 17 c).

Ja	Nej

17 b) Vad påverkar, enligt dig, att de före detta makarna *kommer* till en överenskommelse?
Varje kolumn rör olika partskonstellationer. För varje partskonstellation och varje svarsalternativ ska du välja ja eller nej.

	Båda har varsitt juridiskt biträde		Enbart en har juridiskt biträde		Ingen av dem har juridiskt biträde	
	Ja, det påverkar	Nej det påverkar inte	Ja det påverkar	Nej det påverkar inte	Ja det påverkar	Nej det påverkar inte
Respektive före detta makes egenskaper						
Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar						
Ombudens arbete						
Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom						
De argument som används vid för att få de före detta makarna att komma överens						
Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna						
Annat						

Om annat, ange gärna vad:
.....

17 c) Har du någon gång fattat ett bodelningsbeslut?
Om nej, gå vidare till fråga 18.).

Ja	Nej

17 d) Vad påverkar, enligt dig, att före detta makar inte kommer till en överenskommelse och bodelningen avgörs genom ett bodelningsbeslut? Varje kolumn rör olika partskonstellationer. För varje partskonstellation och varje svarsalternativ ska du välja ja eller nej.

	Båda har varsitt juridiskt biträde		Enbart en har ett juridiskt biträde		Ingen av dem har juridiskt biträde	
	Ja, det påverkar	Nej det påverkar inte	Ja det påverkar	Nej det påverkar inte	Ja det påverkar	Nej det påverkar inte
Respektive före detta makes egenskaper						
Respektive före detta makes ekonomiska förutsättningar						
Ombudens arbete						
Den samtalsform som försök att komma överens bedrivs genom						
De argument som används vid för att få de före detta makarna att komma överens						
Den tid som bodelningen har tagit för de före detta makarna						
Annat						

Om annat, ange gärna vad:
.....

18 Resultat

18 a) När bodelningsförrättarens arbete leder till att de före detta makarna når en överenskommelse, blir resultatet då en likadelning av makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där båda har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig kommit till överenskommelse i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där båda har juridiskt biträde

18 b) När bodelningsförrättarens arbete leder till ett bodelningsbeslut, blir resultatet då en likadelning av de före detta makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där båda har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig fattat ett beslut i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där båda har juridiskt biträde

18 c) När bodelningsförrättarens arbete leder till att de före detta makarna når en överenskommelse, blir resultatet då en likadelning av makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där enbart en av de före detta makarna har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig kommit till överenskommelse i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där enbart en har juridiskt biträde

18 d) När bodelningsförrättarens arbete leder till ett bodelningsbeslut, blir resultatet då en likadelning av de före detta makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där enbart en av de före detta makarna har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig fattat ett beslut i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där enbart en har juridiskt biträde

18 e) När bodelningsförrättarens arbete leder till att de före detta makarna når en överenskommelse, blir resultatet då en likadelning av makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där ingen av de före detta makarna har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig kommit till överenskommelse i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där ingen av dem har juridiskt biträde

18 f) När bodelningsförrättarens arbete leder till ett bodelningsbeslut, blir resultatet då en likadelning av de före detta makarnas nettogiftorättsgods i ärenden där ingen av de före detta makarna har juridiskt biträde? Du får bara välja ett alternativ.

Aldrig	Vid mindre än hälften av ärendena	Vid hälften av ärendena	Vid mer än hälften av ärendena	Vid samtliga ärenden	Aldrig fattat ett beslut i sådant ärende	Aldrig haft ett ärende där ingen av dem har juridiskt biträde

Bodelningsförrättaruppdraget: tillämpning och utvärdering av regelverket

Detta avsnitt av enkäten syftar till att utvärdera bodelningsförrättarregelverket, utifrån tillämpningen av vissa regler samt med utgångspunkt i Ds 2005:34.

19 Tillämpning av vissa bestämmelser i 17 kap. ÄktB

19 a) Har du någon gång ansökt hos domstol om att döma ut vite, för att en make underlåtit att lämna uppgift till bouppteckningen?

Ja	Nej

19 b) Har du någon gång varit med om att en make beedigat innehållet i en bouppteckning inför domstol, i samband med förordnande som bodelningsförrättare?

Ja	Nej

19 c) Har du någonsin varit förordnad som bodelningsförrättare när ersättningsgaranti av domstol tillerkänts en före detta make?

Ja	Nej

20 Utvärdering av regelverket

20 a) Upplever du att regelverket för bodelningsförrättare skulle kunna förbättras på något sätt? Om nej, gå vidare till fråga 21.

Ja	Nej

20 b) I Ds 2005:34 togs en rad bodelningsfrågor upp de lege ferenda. Anser du att dessa frågor alltför lätt leder till svårigheter?

	Ja	Nej
Preskription av rätt till bodelning		
Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite för att om möjligt förbättra deras medverkan i saken		
Stupstocks föreläggande		
Avskaffa möjlighet för part att väcka särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning		
Mellanbeslut kring t.ex. tillämplig lag och äktenskapsförord, med möjlighet för part att klandra beslutet utan avvaktande av resultatet av den återstående förrättningen		
Införande av anslutningsklander		
Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar		

20 c) Anser du att förslagen från Ds 2005:34 bör genomföras?

	Ja	Nej
Preskription av rätt till bodelning		
Möjlighet för förrättaren att kalla parterna till sammanträde vid vite för att om möjligt förbättra deras medverkan i saken		
Stupstocks föreläggande		
Avskaffa möjlighet för part att väcka särskild talan om fråga under pågående bodelningsförrättning		
Mellanbeslut kring t.ex. tillämplig lag och äktenskapsförord, med möjlighet för part att klandra beslutet utan avvaktande av resultatet av den återstående förrättningen		
Införande av anslutningsklander		
Att bodelningsbeslut görs verkställbara genom att de ges status som exekutionstitlar		

20 d) Om du bara får välja ett av de förslag som framfördes i Ds 2005:34, vilket anser du som viktigast och varför?

.....
.....

Hej,

Du kontaktas inom ramen för forskningsprojektet ” Tre familjerättsliga uppdrag – bodelningsförrättare, boutredningsman och särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § äktenskapsbalken” vid Uppsala universitet, eftersom Du förordnades som bodelningsförrättare vid äktenskapsskillnad år 2017 och/eller 2018. Med detta brev tillfrågas Du om att besvara medföljande enkätundersökning.

Syftet med enkätundersökningen är att ge information om dels hur bodelningsförrättarens uppdrag genomförs i praktiken och dels bodelningsförrättarens syn på regelverket. Förhoppningen är att kunna analysera och utvärdera bodelningsförrättaruppdraget i sin helhet, utifrån teoretiska och praktiska infallsvinklar. För att möjliggöra forskningsprojektet är det avgörande att jag får del av praktiskt verksamma bodelningsförrättare synpunkter och erfarenheter. Genom att ta del av Dina svar kan jag få en bild av kontexten för bodelningsförrättarens arbete och hur regelverket uppfattas. Dina erfarenheter är viktiga för att kunna analysera olika aspekter av bodelningsförrättarens uppdrag. I enkäten ställs frågor kring såväl samförståndsarbetets utförande som Din egen uppfattning om vissa med bodelning och bodelningsförrättaruppdraget sammanhängande frågor.

Det är frivilligt att delta. Du kan avstå från att svara på vissa frågor och helt avbryta besvarande av enkäten om Du så önskar. Min förhoppning är att Du väljer att besvara alla frågor. Informationen som Du lämnar i enkätundersökningen kommer att behandlas så att obehöriga inte får tillgång till denna information. Om Du samtycker till att medverka i enkätundersökningen vänligen fyll i bifogad samtyckesblankett. Återsänd denna samt besvarad enkät i bifogat svarskuvert.

Ansvarig för behandling av dina personuppgifter är Uppsala universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning har Du rätt att kostnadsfritt få ta del av samtliga uppgifter om Dig som hanteras och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om Dig raderas eller att behandlingen av Dina personuppgifter begränsas. Kontaktperson är Lisa Nordlund, se kontaktuppgifter nedan. Du kan också kontakta Uppsala universitets dataskyddsombud, per e-post: dataskyddsombud@uu.se. Om Du är missnöjd med hur Dina personuppgifter behandlas har Du rätt att ge in klagomål till Datainspektionen, som är tillsynsmyndighet.

Bästa hälsningar

Margareta Brattström
Huvudhandledare
E-post: margareta.brattstrom@jur.uu.se
Telefon: 018-471 16 23

Lisa Nordlund
Ansvarig doktorand
E-post: lisa.nordlund@jur.uu.se
Telefon: 018-471 76 87

Information om personuppgiftsbehandling

Du informeras härmed om personuppgiftsbehandlingen inom ramen för forskningsprojektet ”Tre familjerättsliga uppdrag – bodelningsförrättare, boutredningsman och särskild förvaltare enligt 9 kap. 8 § äktenskapsbalken”. De uppgifter som samlas in om Dig som person är viss information i denna samtyckesblankett och Dina svar på enkätundersökningens frågor. Enkätundersökningen utgör en del i forskningsprojektet, som i stort inhämtar data från bland annat lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Vad gäller den data som hämtas in genom enkätundersökningen kommer denna bearbetas och återges i tabell/diagramform i avhandlingen. Råmaterialet som utgörs av besvarade enkäter kommer att förvaras i enlighet med arkivlagen och god forskningssed i minst 10 år. Denna samtyckesblankett kommer hållas åtskild från besvarad enkät. Ändamålet med behandlingen av personuppgifterna är ett led i delfäendet av information om bodelningsförrättarens uppdrag i praktiken. Den rättsliga grunden för inhämtandet av uppgifterna är artikel 6 i GDPR, avseende att svaren på enkätundersökningen utgör uppgift av allmänt intresse.

Samtycke

Jag har blivit tillfrågad att delta i enkätundersökning inom ramen för ovan nämnt forskningsprojekt. Jag har tagit del av det informationsbrev som medföljde enkätundersökningen. Jag samtycker härmed till att delta i enkätundersökning gällande bodelningsförrättarens uppdrag.

Underskrift:

Namn:

Kontorsadress:

Telefonnummer:

Om Du har några frågor eller om Du vill kontakta forskaren ansvarig för denna enkätundersökning finner Du kontaktuppgifter till berörda forskare nedan:

Huvudhandledare
Margareta Brattström

E-post: margareta.brattstrom@jur.uu.se

Telefon: 018-471 16 23

Ansvarig doktorand
Lisa Nordlund

E-post: lisa.nordlund@jur.uu.se

Telefon: 018-471 76 87

Första utskick Brev och samtyckesblankett: 2020-09-21

Namn
Adress
Postnummer
Postort

Hej,

För en tid sedan tillfrågades Du om att delta i en enkätundersökning avseende bodelningsförrättarens arbete. Det är alltså av största vikt att vi inom ramen för forskningsprojektet erhåller Dina svar. Syftet med enkäten är att få information om hur bodelningsförrättarens arbete ser ut i praktiken och bodelningsförrättarens syn på regelverket. Genom att ta del av Dina svar kan jag få en bild av kontexten för bodelningsförrättarens arbete och hur regelverket uppfattas.

Jag vore således ytterst tacksam om Du har möjlighet att besvara enkätundersökningen och återsända besvarad enkät samt samtyckesblankett i svarskuvertet som skickades med den inledande förfrågan om deltagande.

Om Du precis har besvarat enkätundersökningen och återsänt densamma kan Du bortse från denna påminnelse.

Tacksam för svar och trevlig dag!

Bästa hälsningar

Margareta Brattström
E-post: margareta.brattstrom@jur.uu.se
Tel: 018-471 16 23

Lisa Nordlund
E-post: lisa.nordlund@jur.uu.se
Tel: 018-471 76 87

Andra utskick Påminnelsebrev: 2020-10-16

Hej,

För en tid sedan tillfrågades Du om att delta i en enkätundersökning avseende bodelningsförrättarens arbete. Det har även gått ut en påminnelse. Detta brev utgör slutlig påminnelse samt förfrågan om deltagande i aktuell enkätundersökning om bodelningsförrättarens uppdrag. Se även bifogat inledande brev med mer information.

Jag vore ytterst tacksam om Du har möjlighet att besvara enkätundersökningen och återsända besvarad enkät samt samtyckesblankett i svarskuvertet som bifogas här.

Om Du precis har besvarat enkätundersökningen och återsänt densamma kan Du bortse från denna påminnelse.

Tacksam för svar och trevlig dag!

Bästa hälsningar

Margareta Brattström

E-post: margareta.brattstrom@jur.uu.se

Tel: 018-471 16 23

Lisa Nordlund

E-post: lisa.nordlund@jur.uu.se

Tel: 018-471 76 87

Tredje utskick: Påminnelsebrev + Samtyckesblankett: 2020-11-09

Deltagare och frågeställningar vid möten som utredningen anordnat

Möte den 10 juni 2025 med organisationer och myndigheter

Deltagande organisationer¹

Fredrika Bremer-förbundet
 Hyresgästföreningen Riksförbundet
 Internationella Kvinnoförbundet, IKF
 Nationellt centrum för kvinnofrid
 Ownershift
 Sveriges Kvinnoorganisationer

Frågeställningar

Diskussionen utgick från frågorna nedan som utredningen hade delgett deltagarna inför mötet. Frågorna avsåg såväl bodelningsprocessen som betänketid vid äktenskapsskillnad.

1. Vilka är de största för- och nackdelarna med den nuvarande ordningen?
2. Vilka utmaningar eller konsekvenser ser ni med de särskilda frågor som utredningen har att analysera och ta ställning till?
3. Finns det närliggande frågor som utredningen bör överväga att analysera?

¹ Följande organisationer och myndigheter var inbjudna, men deltog inte: Barnens rätt i samhället, Barnombudsmannen (som dock har deltagit vid ett separat möte), FQ Forum – Kvinnor och funktionshinder, Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk (som dock har lämnat skriftliga synpunkter) och UN Women Sverige.

4. Finns det erfarenheter från er verksamhet som kan bidra till utredningens analys?

Andra möten med organisationer och myndigheter

Utredningen har haft möten med företrädare för Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige (Roks) den 27 augusti 2025 och Barnombudsmannen den 3 september 2025.

Möten med advokater och andra jurister

Deltagare vid möte den 9 maj 2025

Örjan Teleman, advokat, Advokat Örjan Teleman

Deltagare vid möte den 10 juni 2025

Johan Frih, advokat, Lebenberg Advokatbyrå
Rolf Glimstedt, advokat, Advokatfirman Ljung
Pierre Kryhl, jurist, Familjens jurist
Helena Kumblad, jurist, Verahill
Catharina Looft, jurist, Lavendla
Sophie P Paulsson, advokat, Tre Advokater
Fredric Renström, advokat, Lindskog Malmström Advokatbyrå
Theddo Rother-Schirren, advokat, Advokatfirman Rother-Schirren
Maria Sanner, advokat, Advokatfirman Sanner & Brink
Gustaf Schöldt, advokat, Advokatfirman Schöldt
Cecilia Wachtmeister, advokat, Wachtmeister Advokatbyrå

Frågeställningar

Diskussionen utgick från fem teman som utredningen hade delgett deltagarna inför mötet: "Processen hos bodelningsförrättaren", "Kostnader för bodelningsförrättningen", "Processen i domstol", "Verkställighet" och "Annat". Bland de ämnen som diskuterades under respektive tema fanns de särskilda delfrågor som omfattas av utredningens direktiv.

Möte den 29 augusti 2025 med Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring

Vid mötet den 29 augusti 2025 med företrädare för Svenska Bankföreningen och Svensk Försäkring behandlades frågan om bodelningsförrättares rätt att hämta in uppgifter om makarnas förmögenhetsförhållanden från andra än makarna, såsom myndigheter och privata aktörer. Diskussionen utgick från frågorna om hur de ser på rättsläget i dag och hur de ställer sig till den frågeställning som utredningen tittar på.

Statens offentliga utredningar 2025

Kronologisk förteckning

1. Skärpta krav för svenskt medborgarskap. Ju.
2. Några frågor om grundläggande fri- och rättigheter. Ju.
3. Skatteincitament för forskning och utveckling. En översyn av FoU-avdraget och expertskatte-reglerna. Fi.
4. Moderna och enklare skatteregler för arbetslivet. Fi.
5. Avgift för områdessamverkan – och andra åtgärder för trygghet i byggd miljö. LI.
6. Plikten kallar! En modern personalförsörjning av det civila försvaret. Fö.
7. Ny kärnkraft i Sverige – effektivare tillståndsprövning och ändamålsenliga avgifter. KN.
8. Bättre förutsättningar för trygghet och studiero i skolan. U.
9. På språklig grund. U.
10. En förändrad abortlag – för en god, säker och tillgänglig abortvård. S.
11. Straffbarhetsåldern. Ju.
12. AI-kommissionens Färdplan för Sverige. Fi.
13. En effektivare organisering av mindre myndigheter – analys och förslag. Fi.
14. En skärpt miljöstraffrätt och ett effektivt sanktionssystem. KN.
15. Stärkta drivkrafter och möjligheter för biståndsmottagare. Volym 1 och 2. S.
16. Ett nytt regelverk för uppsikt och förvar. Ju.
17. Anpassning av svensk rätt till EU:s avskogningsförordning. LI.
18. Ett likvärdigt betygssystem. Volym 1 och 2. U.
19. Kunskap för alla – nya läroplaner med fokus på undervisning och lärande. U.
20. Kommunal anslutning till Utbetalningsmyndighetens verksamhet. Fi.
21. Miljömålsberedningens förslag om en strategi för hur Sverige ska leva upp till EU:s åtaganden inom biologisk mångfald respektive nettoupptag av växthusgaser från markanvändningssektorn (LULUCF). KN.
22. Förbättrad konkurrens i offentlig och privat verksamhet. KN.
23. Ersättningsregler med brottsoffret i fokus. Ju.
24. Publiken i fokus – reformer för ett starkare filmland. Ku.
25. Arbetslivskriminalitet – upplägg, verktyg och åtgärder, fortsatt arbete. A.
26. Tid för undervisningsuppdraget – åtgärder för god undervisning och läraryrkenas attraktivitet. U.
27. En socionomutbildning i tiden. U.
28. Frihet från våld, förtryck och utnyttjande. En jämställdhetspolitisk strategi mot våld och en stärkt styrning av centrala myndigheter. A.
29. Ökad kvalitet hos Samhall och fler vägar till skyddat arbete. A.
30. Enklare mervärdesskatteregler vid försäljning av begagnade varor och donation av livsmedel. Fi.
31. Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och vissa anpassningar till miniminivån enligt EU:s migrations- och asylpakt. Ju.
32. Vissa förändringar av jaktlagstiftningen. LI.
33. Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd. Ju.
34. Ett modernare konsumentskydd vid distansavtal. Ju.
35. Etableringsboendelagen – ett nytt system för bosättning för vissa nyanlända. A.

36. Skydd för biologisk mångfald i havsområden utanför nationell jurisdiktion. UD.
37. Skärpta villkor för friskolesektorn. U.
38. Att omhänderta barn och unga. S.
39. Digital teknik på lika villkor.
En reglering för socialtjänsten och verksamhet enligt LSS. S.
40. Säkrare tivoli. Ju.
41. Pensionsnivåer och pensionsavgiften – analyser på hundra års sikt. S.
42. Säkerhetsskyddslagen – ytterligare kompletteringar. Ju.
43. Säkerställ tillgången till läkemedel – förordnande och utlämnande i bristsituationer. S.
44. Förbättrat stöd i skolan. U.
45. Ökat informationsutbyte mellan myndigheter – några anslutande frågor. Ju.
46. Tryggare idrottsarrangemang. Ju.
47. Spänning i tillvaron – hur säkrar vi vår framtida elförsörjning? KN.
48. Stärkt pandemiberedskap. S.
49. Säkerhetspolisens behandling av personuppgifter. Ju.
50. En ny nationell myndighet för viltförvaltning. LI.
51. Bättre förutsättningar för klimatanpassning. KN.
52. Ökad insyn i politiska processer. Ju.
53. Kvalificering till socialförsäkring och ekonomiskt bistånd för vissa grupper. S.
54. Ett skärpt regelverk om utvisning på grund av brott. Ju.
55. En reformerad samhällsorientering för bättre integration. A.
56. Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende. Ju.
57. Polisiär beredskap i fred, kris och krig. Ju.
58. En stärkt hästnäring – för företagande, jämställdhet, jämlikhet och folkhälsa. LI.
59. Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck. Ju.
60. En starkare fondmarknad. Fi.
61. Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt. Volym 1 och 2. S.
62. Ansvar för hälso- och sjukvården. Volym 1 Bedömningar och förslag. Volym 2 Underlagsrapporter. S.
63. Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens – utifrån hälso- och sjukvårdens och tandvårdens behov. S.
64. En ny kontrollorganisation i livsmedelskedjan – för ökad effektivitet, likvärdighet och konkurrenskraft. LI.
65. En mer flexibel hyresmarknad. Ju.
66. En straffreform. Volym 1, 2, 3 och 4. Ju.
67. Arlanda – en viktig port för det svenska välbefindandet. Åtgärder som stärker konkurrenskraften för Arlanda flygplats. LI.
68. Nya samverkansformer, modern byggnads- och reparationsberedskap – för ökad försörjningsberedskap. KN.
69. Effektivare samverkan för djur- och folkhälsa. LI.
70. Längre liv, längre arbetsliv – förlängd rätt att kvarstå i anställningen. A.
71. Fortsatt utveckling av en nationell läkemedelslista – en del i en ny nationell infrastruktur för datadelning. Del 1 och 2. S.
72. Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning till skolan. U.
73. En arbetsmiljöstrategi för ett förändrat arbetsliv. A.
74. Ny reglering för den arbetsmarknadspolitiska verksamheten. A.
75. Folkbokföringsverksamhet, biometri och brottsbekämpning. Fi.
76. Det handlar om oss – så bryter vi utanförskapet och bygger en starkare gemenskap. A.
77. En översyn av den statliga lönegarantin. A.
78. En reformerad underrättelseverksamhet. Fö.
79. Samlade förmågor för ökad cybersäkerhet. Fö.
80. Koordinatbestämda fastighetsgränser. Ju.

81. En ny organisation av ekobrottsbekämpningen. Ju.
82. Sysselsättning och boende på landsbygden – Juridiska personers förvärv av jordbruksmark och en effektiv tillämpning av glesbygdsbestämmelserna. LI.
83. Ett nationellt förbud mot tiggeri. Ju.
84. Hem för barn och unga. För en trygg, säker och meningsfull vård. S.
85. Ökad tydlighet, stärkt samverkan – förutsättningar för framtidens utvecklingspolitik. LI.
86. Redo! En utredning om personalförsörjningen av det militära försvaret. För.
87. Straffrättsliga åtgärder mot korruption och tjänstefel. Ju.
88. Tidigt besked om lämplig användning av mark och vatten. KN.
89. En moderniserad fiskelagstiftning. Volym 1 och 2. LI.
90. Förmedling av post till personer med skydd i folkbokföringen. Fi.
91. Nya regler om arv och testamente – bland annat ett testamentsregister i offentlig regi och ett stärkt skydd för efterlevande sambor. Ju.
92. En kulturkanon för Sverige. Ku.
93. En robust skogspolitik för aktivt skogsbruk. Del 1 och 2. LI.
94. En säkrare utrikesförvaltning. UD.
95. Skärpta villkor för anhöriginvandring. Ju.
96. Fler möjligheter till ökat välbefinnande. Fi.
97. Krishantering och ändrade rörelse regler för försäkringsföretag. Volym I, II, III & IV. Fi.
98. En bättre organisering av fastighetsbildningsverksamheten. LI.
99. Ändring av permanent uppehållstillstånd för vissa utlänningar. Ju.
100. Åtgärder mot illegal ip-tv. Ku.
101. Anpassningar till AI-förordningen – säker användning, effektiv kontroll och stöd för innovation. Fi.
102. Bättre ansvarsfördelning. Ju.
103. En ny produktansvarslag. Ju.
104. Ny kärnkraft i Sverige – ett samlat system för omhändertagande av radioaktivt avfall. KN.
105. Om överföring av Första AP-fondens verksamhet och tillgångar till Tredje och Fjärde AP-fonderna. Fi.
106. Om överföring av Sjätte AP-fondens verksamhet och tillgångar till Andra AP-fonden. Fi.
107. Sveriges nationella klimatmål – uppdaterat etappmål till 2030. KN.
108. Ett datalyft mot fel, fusk och frånvaro. S.
109. Särskilda provokativa åtgärder. Ju.
110. Snabbare bredband i hela landet – åtgärder för effektivare utbyggnad av gigabitinfrastruktur. Fi.
111. Rättssäkerhetens pris. Ju.
112. Verktyg för skydd av EU-medel. Rättsliga förutsättningar för svenska myndigheter att använda Arachne och Edes. Fi.
113. En förbättrad elevhälsa. U.
114. Skärpningar i lagen om särskild kontroll av vissa utlänningar och utlänningslagen. Volym 1 och 2. Ju.
115. Kompletterande bestämmelser till EU:s cyberresiliensförordning. Fi.
116. Distribution av radio och tv i det nya medielandskapet. Ku.
117. Fondandelsbolag – för en mer konkurrenskraftig fondmarknad. Volym 1 och 2. Fi.
118. Ökad och rättvis tillgång till data – kompletterande bestämmelser till EU:s dataförordning. Fi.
119. Ett nytt brott och andra åtgärder mot människohandel. Ju.
120. Effektivare organisering och genomförande av statlig väg och järnväg. LI.
121. Bodelning och betänketid – en effektivare process. Ju.

Statens offentliga utredningar 2025

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Arbetslivskriminalitet – upplägg, verktyg och åtgärder, fortsatt arbete. [25]
- Frihet från våld, förtryck och utnyttjande. En jämställdhetspolitisk strategi mot våld och en stärkt styrning av centrala myndigheter. [28]
- Ökad kvalitet hos Samhall och fler vägar till skyddat arbete. [29]
- Etableringsboendelagen – ett nytt system för bosättning för vissa nyanlända. [35]
- En reformerad samhällsorientering för bättre integration. [55]
- Längre liv, längre arbetsliv – förlängd rätt att kvarstå i anställningen. [70]
- En arbetsmiljöstrategi för ett förändrat arbetsliv. [73]
- Ny reglering för den arbetsmarknads-politiska verksamheten. [74]
- Det handlar om oss
 - så bryter vi utanförskapet och bygger en starkare gemenskap. [76]
- En översyn av den statliga löne-garantin. [77]

Finansdepartementet

- Skatteincitament för forskning och utveckling. En översyn av FoU-avdraget och expertskatte-reglerna. [3]
- Moderna och enklare skatteregler för arbetslivet. [4]
- AI-kommissionens Färdplan för Sverige. [12]
- En effektivare organisering av mindre myndigheter – analys och förslag. [13]
- Kommunal anslutning till Utbetalnings-myndighetens verksamhet. [20]
- Enklare mervärdesskatte-regler vid försäljning av begagnade varor och donation av livsmedel. [30]
- En starkare fondmarknad. [60]

- Folkbokföringsverksamhet, biometri och brottsbekämpning. [75]
- Förmedling av post till personer med skydd i folkbokföringen. [90]
- Fler möjligheter till ökat välbstånd. [96]
- Krishantering och ändrade rörelseregler för försäkringsföretag. Volym I, II, III & IV. [97]
- Anpassningar till AI-förordningen – säker användning, effektiv kontroll och stöd för innovation. [101]
- Om överföring av Första AP-fondens verksamhet och tillgångar till Tredje och Fjärde AP-fonderna. [105]
- Om överföring av Sjätte AP-fondens verksamhet och tillgångar till Andra AP-fonden. [106]
- Snabbare bredband i hela landet – åtgärder för effektivare utbyggnad av gigabitinfrastruktur. [110]
- Verktyg för skydd av EU-medel. Rättsliga förutsättningar för svenska myndig-heter att använda Arachne och Edes. [112]
- Kompletterande bestämmelser till EU:s cyberresiliensförordning. [115]
- Fondandelsbolag – för en mer konkurrens-kraftig fondmarknad. Volym 1 och 2. [117]
- Ökad och rättvis tillgång till data – kompletterande bestämmelser till EU:s dataförordning. [118].

Försvarsdepartementet

- Plikten kallar! En modern personal-försörjning av det civila försvaret. [6]
- En reformerad underrättelse-verksamhet. [78]
- Samlade förmågor för ökad cybersäkerhet. [79]
- Redo! En utredning om personalförsörj-ningen av det militära försvaret. [86]

Justitiedepartementet

Skärpta krav för svenskt medborgarskap. [1]

Några frågor om grundläggande fri- och rättigheter. [2]

Straffbarhetsåldern. [11]

Ett nytt regelverk för uppsikt och förvar. [16]

Ersättningsregler med brottsoffret i fokus. [23]

Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och vissa anpassningar till miniminivån enligt EU:s migrations- och asylpakt. [31]

Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd. [33]

Ett modernare konsumentskydd vid distansavtal. [34]

Säkrare tivoli. [40]

Säkerhetsskyddslagen – ytterligare kompletteringar. [42]

Ökat informationsutbyte mellan myndigheter – några anslutande frågor. [45]

Tryggare idrottsarrangemang. [46]

Säkerhetspolisens behandling av personuppgifter. [49]

Ökad insyn i politiska processer. [52]

Ett skärpt regelverk om utvisning på grund av brott. [54]

Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende. [56]

Polisiär beredskap i fred, kris och krig. [57]

Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck. [59]

En mer flexibel hyresmarknad. [65]

En straffreform. Volym 1, 2, 3 och 4. [66]

Koordinatbestämda fastighetsgränser. [80]

En ny organisation av ekobrottsbekämpningen. [81]

Ett nationellt förbud mot tiggeri. [83]

Straffrättsliga åtgärder mot korruption och tjänstefel. [87]

Nya regler om arv och testamente – bland annat ett testamentsregister i offentlig regi och ett stärkt skydd för efterlevande sambor. [91]

Skärpta villkor för anhöriginvandring. [95]

Ändring av permanent uppehållstillstånd för vissa utlänningar. [99]

Bättre ansvarsfördelning. [102]

En ny produktansvarslag. [103]

Särskilda provocativa åtgärder. [109]

Rättssäkerhetens pris. [111]

Skärpningar i lagen om särskild kontroll av vissa utlänningar och utlänningslagen. Volym 1 och 2. [114]

Ett nytt brott och andra åtgärder mot människohandel. [119]

Bodelning och betänketid – en effektivare process. [121]

Klimat- och näringslivsdepartementet

Ny kärnkraft i Sverige – effektivare tillståndsprövning och ändamålsenliga avgifter. [7]

En skärpt miljöstraffrätt och ett effektivt sanktionssystem. [14]

Miljömålsberedningens förslag om en strategi för hur Sverige ska leva upp till EU:s åtaganden inom biologisk mångfald respektive nettoupptag av växthusgaser från markanvändningssektorn (LULUCF). [21]

Förbättrad konkurrens i offentlig och privat verksamhet. [22]

Spänning i tillvaron – hur säkrar vi vår framtida elförsörjning? [47]

Bättre förutsättningar för klimatanpassning. [51]

Nya samverkansformer, modern byggnads- och reparationsberedskap – för ökad försörjningsberedskap. [68]

Tidigt besked om lämplig användning av mark och vatten. [88]

Ny kärnkraft i Sverige – ett samlat system för omhändertagande av radioaktivt avfall. [104]

Sveriges nationella klimatmål – uppdaterat etappmål till 2030. [107]

Kulturdepartementet

- Publiken i fokus – reformer för ett starkare filmland. [24]
- En kulturkanon för Sverige. [92]
- Åtgärder mot illegal ip-tv. [100]
- Distribution av radio och tv i det nya medielandskapet. [116]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

- Avgift för områdessamverkan – och andra åtgärder för trygghet i byggd miljö. [5]
- Anpassning av svensk rätt till EU:s avskogningsförfordning. [17]
- Vissa förändringar av jaktlagstiftningen. [32]
- En ny nationell myndighet för viltförvaltning. [50]
- En stärkt hästnäring – för företagande, jämställdhet, jämlikhet och folkhälsa. [58]
- En ny kontrollorganisation i livsmedelskedjan – för ökad effektivitet, likvärdighet och konkurrenskraft. [64]
- Arlanda – en viktig port för det svenska välståndet. Åtgärder som stärker konkurrenskraften för Arlanda flygplats. [67]
- Effektivare samverkan för djur- och folkhälsa. [69]
- Sysselsättning och boende på landsbygden – Juridiska personers förvärv av jordbruksmark och en effektiv tillämpning av glesbygdsbestämmelserna. [82]
- Ökad tydlighet, stärkt samverkan – förutsättningar för framtidens utvecklingspolitik. [85]
- En moderniserad fiskelagstiftning. Volym 1 och 2. [89]
- En robust skogspolitik för aktivt skogsbruk. Del 1 och 2. [93]
- En bättre organisering av fastighetsbildningsverksamheten. [98]
- Effektivare organisering och genomförande av statlig väg och järnväg. [120]

Socialdepartementet

- En förändrad abortlag – för en god, säker och tillgänglig abortvård. [10]
 - Stärkta drivkrafter och möjligheter för biståndsmottagare Volym 1 och 2. [15]
 - Att omhänderta barn och unga. [38]
 - Digital teknik på lika villkor. En reglering för socialtjänsten och verksamhet enligt LSS. [39]
 - Pensionsnivåer och pensionsavgiften – analyser på hundra års sikt. [41]
 - Säkerställ tillgången till läkemedel – förordnande och utlämnande i bristsituationer. [43]
 - Stärkt pandemiberedskap. [48]
 - Kvalificering till socialförsäkring och ekonomiskt bistånd för vissa grupper. [53]
 - Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt. Volym 1 och 2. [61]
 - Ansvar för hälso- och sjukvården. Volym 1 Bedömningar och förslag. Volym 2 Underlagsrapporter. [62]
 - Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens – utifrån hälso- och sjukvårdens och tandvårdens behov. [63]
 - Fortsatt utveckling av en nationell läkemedelslista – en del i en ny nationell infrastruktur för datadelning. Del 1 och 2. [71]
 - Hem för barn och unga. För en trygg, säker och meningsfull vård. [84]
 - Ett datalyft mot fel, fusk och frånvaro. [108]
- ## Utbildningsdepartementet
- Bättre förutsättningar för trygghet och studiero i skolan. [8]
 - På språklig grund. [9]
 - Ett likvärdigt betygssystem Volym 1 och 2. [18]
 - Kunskap för alla – nya läroplaner med fokus på undervisning och lärande. [19]
 - Tid för undervisningsuppdraget – åtgärder för god undervisning och lärarkyrkenas attraktivitet. [26]

En socionomutbildning i tiden. [27]
Skärpta villkor för friskolesektorn. [37]
Förbättrat stöd i skolan. [44]
Verktyg för en mer likvärdig
resursfördelning till skolan. [72]
En förbättrad elevhälsa. [113]

Utrikesdepartementet

Skydd för biologisk mångfald i
havsområden utanför nationell
jurisdiktion. [36]
En säkrare utrikesförvaltning. [94]